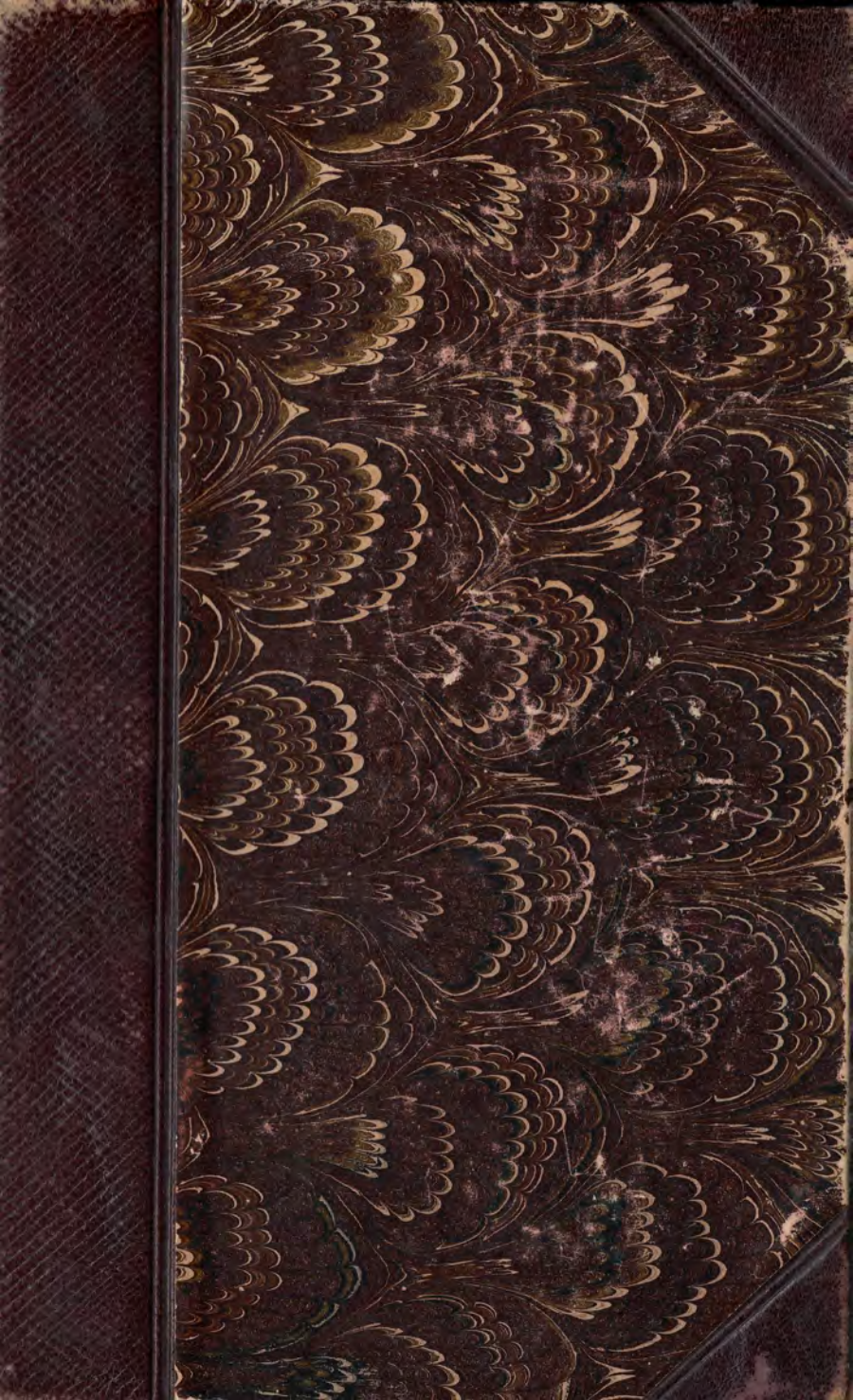

ЛНБ ім. В. Стефаника

00073199 (Т)

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКА БІБЛІОТЕКА.

ТОМ ПЯТИЙ.

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКА БІБЛІОТЕКА
ВИДАЄ ФІЛЬБОЛЬОГІЧНА СЕКЦІЯ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.
ТОМ V.

ПИСАНЯ
ОСИПА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ПЕРШЕ ПОВНЕ І КРИТИЧНЕ ВИДАНЄ.

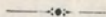
Том четвертий.

МАТЕРІЯЛИ ДО ЖИТЕПИСИ

ОСИПА ЮРІЯ

ГОРДИНСЬКОГО-ФЕДЬКОВИЧА.

З перводруків і автографів зібрав, упорядкував і пояснив

Др. Осип Маковей.

У ЛЬВОВІ, 1910.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського,

8(c)У. 18°(092)

7р50к.

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
НАУКИ І СПОРТУ

ТОМ V

ВІСНИК НАУКИ І СПОРТУ

ВІСНИК НАУКИ І СПОРТУ

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

Львівська бібліотека

АН УРСР

№ И 36 650

И: 10054/4

Передмова.

Фільольогічна секція Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові поручила мені 1909. р. зібрати і зредагувати матеріяли до житєписи О. Ю. Гординського-Федьковича, а крім того в сїм останнім томі писань поета подати ще й сї його праці, які не були в пору відомі редакторам попередних томів. Так сей том матеріялів мав би бути завершеном видавництва писань Федьковича і головним жерелом для його житєписців. Щоб се осягнути, треба було відшукати невідомі ще праці поета і видати разом його переписку, яка мала би вартість чи то для житєписців, чи то для історії і оцінки діяльности Федьковича та його часів.

Сї матеріяли я зібрав і подаю їх в отсій книжці, яка несподівано заняла більше, як сорок аркушів друку. Я поділив її на три частини: I. Переписка Федьковича (стор. 1—334), II. Документи і спомини про Федьковича (стор. 335—372) і III. Недруковані писаня Федьковича і варіанти (ст. 373—643).

У переписці я даю Федьковичеві листи і листи, писані до него, а також кілька таких, що сяк чи так відносять ся до поета. Всіх листів є 252; між ними Федьковичевих 73, з котрих більша половина (45) походить з років 1861—1869. Із сих 73 Федьковичевих листів 35 були вже друковані по

ріжних видавництвах, а 38 надруковані тут у-перше (між ними є 4, що доси були звісні тільки у виписках, а тут вони подані в цілості). Всі розміщені хронологічно, бо хоч деколи не було на них дат, то при помочи листів, писаних до Федьковича, і інших відомостей можна було означити по змозі докладно час їх написання.

Адресати, з котрими Федькович переписувався, се були ті його знайомі, з якими він або особисто або листами запізнався. Між ними першим, що мав значний вплив на Федьковича (хоч зовсім недовго, бо лише в роках 1860—1861) був Антін Кобилянський. Він ще за свого життя надрукував три Федьковичеві листи, писані до него; по смерті його найшовся ще один лист (поданий тут на стор. 330—333), дуже інтересний для характеристики поета. По 1861-ім році Федькович не листувався з Кобилянським.

Другим з черги адресатом треба уважати Богдана А. Дідицького.

З листів Федьковича до Б. Дідицького найшовся тільки 1; він був надрукований в „Життю і Слові“ 1895, книжка I, стор. 20. — У тій переписці Б. Дідицького, що по його смерті прийшла до бібліотеки Народного Дому у Львові, нема жадних Федьковичевих листів; нема навіть тої Федьковичевої автобіографії, з якої користав Дідицький при виданню поезій Федьковича. Ще за життя оповідав Дідицький д. Франкови (див. Житє і Слово 1895, книжка I, 19), „що Федькович в ту пору (як Д. видавав поезії Ф-а) писав до него досить часто, величав єго в своїх листах прозою і віршами, та всі ті листи пізнійше попропадали, а декотрі сам д. Дідицький в часах процесу Ольги Грабар понищив“. — Згаданий одинокий лист — се копія, яку зробив давно Антін Кобилянський. — Свої спомини про Федьковича на мою просьбу написав Б. Дідицький в р. 1904. і я надрукував їх у „Руслані“ 1907, чч. 49—52.

Про знаомство Федьковича з Костем Горбалем, третім чоловіком, з котрим поет радо листував ся, особливо 1862. р., є довшя записка в „Зорі“ 1892, ст. 332 і д. (Говорить ся тут про роки 1859 і 1860). Горбалеві спомини з молодих літ надруковані в „Руслані“ 1904, чч. 232—241, однак вони не доведені до часу знаомства його з Федьковичем. Через те велику вагу має 9 листів Федьковича до Горбаля (6 з 1862. р., 1 з 1863. і 2 з 1867 р.). Всі вони були вже раз друковані.

В р. 1863. почав Федькович переписувати ся з Данилом Танячкевичем. Сі листи поета до Таняккевича мають свою історію. Зараз по смерті Федьковича, в „Зорі“ 1888, ч. 5. помістив Д. Таняккевич відозву, в котрій писав: „З десять літ тому буде, хоч докладно року собі не пригадую, віддав я Товариству „Просьвіта“ власноручно листи незабутого Федьковича, писані до мене в роках 1862—1865, на власність. Довідаю ся тепер, що тих листів в архіві Товариства, котрий, як знаю, так старанно зістав новійшими часами упорядкований, нема. Не инакше, но мусів хтось із наших членів просьвічан, інтересуючий ся живо поетом, взяти ті листи до перечитання до дому, тай там они, небоги, собі залежали“. Отже Д. Таняккевич просив земляків, перешукати свої домашні „архіви“, може у кого найдуть ся сі важні листи, та віддати їх „Просьвіті“. Однак вони не зараз найшли ся.

Із сих листів Федьковича до Таняккевича, ще давнійшими часами, поробив собі довші виписки д. Тит Ревакович і надрукував їх у „Зорі“ 1891, чч. 4 і 6. Потім д. Франко дав знати (у „Рускій Школі“ 1891, випуск II. стор. 71), що „між листами, котрі о. Таняккевич дарував „Просьвіті“ і котрі тепер находять ся в моїх руках, є всего тільки два листи Федьковича, один з датою 3/3 1863, а другий 5/3 без року. Сей другий з деякими пропусками опублікував уже д. Рева-

кович, подавши рік єго написаня 1864; першого-ж він очевидно не мав під рукою“. — Отже д. Франко надрукував у „Рускій Школі“ 1891. сей перший лист з 3/3 1863.

Перед тим ще надрукував він один лист Ф-а до Танячкевича (з 1863 р.) у „Товаришу“ 1888, діставши копію від Ом. Константиновича; иньший (також з 1863, 12/6) найшов ся в архіві „Просвіти“ і появив ся в „Зорі“ 1892, ст. 258 (д. Ревакович у „Зорі“ 1891, стор. 113, подав лише виписки із сего листу), — отже здавало ся, що з листів поета до Танячкевича тільки дещо лишило ся. Тимчасом сі листи (крім одного) віднайшли ся; є їх 11 і всі вони походять з років 1863—1865. З них 3 друковані тут перший раз (чч. 37, 48 і 53); 4, що були доси знані тільки у виписках, подані тут у цілости, (чч. 34, 38, 39 і 42); 2 були вже двічі друковані, раз у виписках, а раз цілі (чч. 32 і 40); 1 був розірваний на дві часті і друкував ся в двох видавництвах (ч. 36); 1 прийшло ся подати у виписках Т. Реваковича, бо оригінал не найшов ся (ч. 43). Всі листи важні — добре, що віднайшли ся.

Із сімох листів Федьковича, писаних до Остапа Терлецького, 6 було друкованих; 1 був невідомий. — Десять листів Ф-а, писаних до Омеляна Партицького, появляє ся тут перший раз (вони взяті з архіву тов. ім. Шевченка). Крім того є ще шість нових листів до редакції „Правди“ (з років 1867—1876); один писаний до Гната Рожанського, сім (з того два нові) до Мелітона Бучинського, три невідомі до Мих. Драгоманова; один до Ізидора Воробкевича, шість, відомих уже, писаних до свояка Юрія Ганіцького; один, не друкований доси, до Ернста Р. Найбавера; один (також невідомий доси) до тернопільської громади і шість незнаних листів, писаних до різних осіб.

Щоби роздобути ще які листи, я їздив до Радовець, де переховують ся папери пок. Е. Р. Найбавера, з яким Федькович жив у приязни, і довідав ся, що Найбавер перед смертю попалив усі свої листи без розбору, між ними і Федьковичеві. Листи Ф-а, писані до Ол. Кониського, пропали при ревізії. Листів, писаних до Теодора Маркова, той не переховав (повідомив мене об с'їм у листі). Листів, писаних до бувшого директора театру, пок. Омеляна Бачинського, родина його взагалі не бачила. Так само і директорка театру, Т. Романовичка (Коралевичева) не затримала листів Ф-а (я питав ся її). У сина Рудольфа Роткеля, Юлія, були листи Ф-а з 1886. р. (мабуть два); також пропали. До бувших вояків-селян, з котрими поет листував ся, не знати, куди було писати, бо не відомо нікому, де вони жили; зрештою можна сумнівати ся, чи вони переховували листи Ф-а. Те саме треба сказати і про тих наших та чужих людей, що поет вдавав ся до них тільки принагідно.

Тому мені здасть ся, що в будуччині уже мало що більше найде ся з переписки Федьковича; а коли й найде ся, то буде не таке важне, як отсі листи, подані тут у матеріялах.

Як із Федьковичевих листів, так і з листів, писаних ріжними людьми до него, не всі задержали ся; сам поет затратив їх, певно ненароком, бо зрештою складав листи дуже педантично. Сі листи, писані до Федьковича, з яких я вибрав до друку 179, є власністю товариства „Руська Бесіда“ в Чернівцях; вони доповнюють листи поета і містять багато матеріялу і до оцінки діяльності його і до характеристики його часів.

Тому, що я зладив житєпись Федьковича і в ній говорю докладнїйше про сих людей, з котрими він мав діло, то я не вважаю потрібним, розписувати ся ширше про зміст поданої тут переписки. Безпечно, крім відомостей про Федьковича, найде ся в ній не одно, цікаве з иньшого

боку, та визискувати се треба би у звязи з иньшими жерелами, а на се не тут місце.

У другій частині книжки даю самі нові матеріали про Федьковичевого батька і про него самого: шляхотський дипльом, документ про батька, дуже важні і інтересні спомини Рудольфа Роткеля (писані для проф. Ст. Стоцкого), два документи з міністерства війни про війскову службу Ф-а, далі спомини Антона Кобилянського і Івана Повшека, два документи про перехід Ф-а на православіє, виписки з протоколів тов. „Просьвіти“ (до історії побуту поета у Львові) і його завіщанє. Автобіографій поета і споминів про него, уже друківаних, я тут не передрукіував.

Була чутка, що М. Драгоманів і Е. Найбавер списали свої спомини про Федьковича і передали їх проф. Стоцкому. Драгоманів так і писав у „Австроруських споминах“, виданих 1889—1892, на стор. 179: „Варто було б спомянути про знакомство (Драгоманова) з Федьковичем, та про се я написав осібний мемуар для проф. Смаль-Стоцкого, то й не хочу тут розказувати теж саме в друге“. — Тут же на стор. 386. він знов сказав: „Про Федьковича й про мій пробуток у него я розказав осібно“ — себ то у тім „мемуарі“, що повинен бути у проф. Стоцкого. Тимчасом проф. Стоцкий заявляє рішучо, що не дістав ніяких споминів Драгоманова про Ф-а. А Найбавер обіцяв, правда, списати свої спомини (проф. Стоцкий просив його о се), однак не списав і помер.

У третій частині книжки 83 сторони заняли протоколи Федьковича і його письма до властей і буковинського сойму у справі сервітутового процесу, в яким Федькович заступав довгопільський окіл. Сі протоколи і письма роздобув Др. Денис Лукіянович і, щоб вони не друкували ся тільки, як сирий матеріал, не легкий до зрозуміння, подав ще й студию до них. Так ся частина

книжки — се заслуга д-ра Лукіяновича, тим більша, що справа участі Федьковича у сервітутовім процесі не тільки не була доси фахово роз'яснена, а навпаки ще й затемнена, зі шкодою для доброго імені поета.

З дальших невідомих праць Федьковича за-служують на увагу різні урядові звіти з часів, як він був повітовим інспектором народних шкіл. Сі акти роздобув д. Григорій Никорович, тепер професор учительської семінарії в Чернівцях. Се найпевніший матеріял для оцінки педагогічної діяльності поета.

Крім того віднайшли ся ще деякі невідомі поезії та повістки Федьковича, а також його „Руский лірник“ і и. На кінці книжки дав я ще передмову із Федьковичевої „гороскопії або єгипетської астрології“, річ також доси незвісну, а характеристичну для способу думання і діяльності поета між 40-им а 50-им роком його життя.

Докладніші відомости про листи і весь дальший матеріял сеї книжки подані при поодиноких уступах; тут лише додам ще, що я при листах старав ся всюди дати вірні копії оригіналів, навіть з похибками, (через що не можна уважати їх друкарськими похибками), а при літературних працях змінив лише правопись, задержавши прикмети Федьковичевої мови.

По Федьковичу лишили ся ще 92 народні пісні, ним зібрані і записані. Я не взяв їх до сего тому, бо, хоч вони місцями ретушовані Федьковичем, однак його працями все таки не є, та ще й тому, бо їх призначено до збірників пісень, які видає наше товариство.

Коректу робив я сам (крім сервітутового процесу, котрий читав ще й др. Лукіянович). Що при таких різнородних що до мови і правописи текстах могли десь лишити ся друкарські похибки, не перечу, однак сподіваю ся, що їх не багато і що вони не надто важні. Я замітив по надрукованю ще сі помилки:

На стор. 9 в листі 8-ім треба додати коло 24. марта (5. н. ст. цвітня.)

На стор. 9 в тім же листі зам. м.я согласно м. б. мы согласно.

" " 20 рядок 6 з гори має бути: пор. ч. 26.

" " 66 " 18 " м. б. милосерного.

" " 203 " 13 " м. б. Volontär.

" " 229 " 2 з низу м. б. wohlwollenden.

" " 409 " 18 " м. б. eingeführt.

" " 544 " 6 " по слові Bekleidung вставити слова: der Kinder unseres Landvolkes.

На останку дякую Товариству „Руська Бе-
сїда“ в Чернівцях і всім тим добродіям, що від-
ступили мені свої матеріяли для сеї книжки.

У Львові, 21. марця 1911. р.

Др. Осип Маковей.

1858.

I.

ПЕРЕПИСКА ФЕДЬКОВИЧА.

1858.

Ч. I.

Лист Осипа Аппеля до Федьковича.

Mein lieber Hordyński!

Durch den Inhalt Ihres unterm 20. d. M. an mich gerichteten Briefes bin ich eben nicht ganz angenehm überrascht worden.

Ich weiß nicht, wie Sie durch die Aufschlüsse, die ich Ihnen über Ihre Conduitebeschreibung gegeben, auf den Gedanken kommen konnten, daß für Sie alle Aussicht, im Militär eine Carriere zu machen, abgeschnitten sei. Ich erinnere mich nur, Ihnen gerathen zu haben, sich auf entsprechendem Wege von dem Herrn Obersten selbst jene Aufklärungen zu erbitten, die nur er allein als Regmts Cmdt geben kann.

Noch überraschender aber, als Ihre plötzlich eingetretene Entmuthigung, war mir die Art und Weise der Versorgung, die Sie sich wählen. Sie wollen den Mil(itär)stand aus gekränktem Ehrgeitz verlassen u. wählen Notärs- u. Kerkermeisterstellen. Ich glaube nicht, daß Sie in einer solchen Stellung je zufrieden sein werden.

Es kommt mir daher wie eine Gewißenssache vor, Ihre vielleicht nur in einer Anwandlung von Unmuth u. Kränkung gefaßten Entschlüsse durch eigenes Handeln zu unterstützen und ihre Verwirklichung zu fördern. Ich lege Ihnen vielmehr ans Herz, den Schritt, welchen zu

thun Sie im Begriffe sind, wohl zu überlegen, denn er läßt sich nicht mehr zurück machen.

Bestehen Sie dennoch auf Ihrem Vorhaben, so will ich nach meiner Rückkehr aus Borszék thun, was in meinen schwachen Kräften steht. Schriftliche Bitten helfen ohnehin nicht viel, besonders bei Leuten, mit denen man nur wenig bekannt ist.

Leben Sie recht wohl u. richten Sie an Herrn Oberleut(enant) Della Torre meinen freundschaftlichsten Gruß aus.

Mit Achtung

Ihr gehorsamer Diener

26. 7. 1858.

Appel, Hpt.

[Осип Аппель був 1858. капітаном, а не майором, як подає др. Лукіянович у своїй студії при популярнім виданю поезій Ф-а. Попів. Geschichte des k. k. Infanterie-Regiments Nr. 41. — von Jaromir Formanek. II. Band, ст. 582].

1859.

Ч. 2.

Бруліон листу Адальберта Гординського до властителя 41-ого полку піхоти, бар. Фрідріха Кельнера.

E. E.

Wenn in tiefer Demut Gefertigter sich unterfängt, Ew. E. mit seiner fußfälligsten Bitte zu belästigen, so muß er vor Allem gestehen, daß ihn dazu der Wiederhall der Huld, der Zuvorkommenheit, mit welcher E. E. die Petenten, besonders die Eltern von Kindern beim k. k. Militär, zu behandeln stets die Gnade haben, ermuthigen.

In das 41. Infant. Rgt., welches E. E. zum Inhaber zu haben beglückt ist, engagierte sich im J. 1852. mein Sohn Joseph Hordynski. Im Verlaufe seiner beinahe 6-jährigen Dienstleistung — gegenwärtig Cadet-Feldbl in der 2-ten Grenad. Comp. sah er nicht selten später Eingetretene zu Officiren avansirt. Wie wol ihm

wie natürlich die Preterirung nicht gleichgiltig sein konnte, ertrug er sie jedoch mit Geduld, wozu er von mir väterlich ermahnet, und hiebei nach Thunlichkeit von meinem spärlichen Gehalt v. 500 fl. C. M. mit Zulage unterstützt wurde.

Nach genommener Uiberzeugung, erfreut sich mein gedachter Sohn der besten Conduiten. Es dürfte einzig Mangel an Gusto zur Geselligkeit bei ihm obwalten. Diesem liegt vorzüglich vielleicht das öftere Preteriren zu Grunde, welche ihn bisweilen bis zur Erkrankung angreift und nicht selten ins Spital leitet — eine Unzukömmlichkeit, die sich durch günstigere Wendung, Befriedigung des Ehrgeitzes, von selbst gewiß beheben wird.

Uiberdies hat den in Demuth Gefertigten ein anderer Umstand bewogen, E. E. mit diesen Zeilen zu belästigen. Derselbe erwartet um die Hälfte Octbr. d. J. dessen 50-ten Geburtstag zu erleben. Wie angenehm wäre es ihm, an diesem Tage seinen Sohn als k. k. Officier zu wissen.

In Berücksichtigung der Dienstjahre, der entsprechenden Verwendbarkeit, Eignung zum Officier, der besten Conduiten, des nicht ungünstigen Aeußeren — liegt es einzig u. allein in der Macht E. E. meine Wenigkeit und den braven Jüngling mit der Realisirung dieses Wunsches zu beglücken.

Geruhen demnach Ew. E. unter Nachsicht der gewagten Dreistigkeit, dieses Anliegen in Gnaden würdigen, und des ersehnten Trostes durch Beförderung seines Sohnes zum Officier, theilhaftig werden zu lassen den im Staatsdienste ergrauten, sich mit besonderer Hochachtung zeichenden

E. E.

allerunterthänigsten Diener
Adalb. R. v. Fedkowiez Hordynski,
k. k. Landt(afel). u. G(rund) B(uchs) Official.

Czernowitz, den

[Дописка Ад. Гординського олівцем:

Der Inhaber hat gelacht —

Und den Joseph zum Offizier gemacht.

Ад. Гординському кінчило ся 50. р. життя 21. жовтня 1859, отже і лист із сего року. — Юрій Федькович став офіциром 11. цвітня, отже лист Ад. Гординського писаний скорше, але 1859 р.]

Ч. 3.

Лист о. М. Теодоровича до Федьковича.

Hochgeschätzter Herr Schwager!

Ihr überraschendes Schreiben hat mir ein großes Vergnügen verschafft, da ich schon mehrere Jahre hindurch vom Ihren Daseyn nichts siecheres erfahren konnte, jetzt danke der Vorsehung, daß ich vom Ihrem(!) theuersten Gesundheit und Leben im Wissen bin.

Die Ursache meiner so verspetteten Antwort ist, weil unsere Frau Mutter hat sich nach Putilla, um dorten die Wiertschaft in Ordnung zusetzen, mit der Versiecherung begeben, baldigst zurückzukehren, ist aber bis d-to noch nicht heimgekehrt, und wird wahrscheinlich bis auf den gr. St. Peter et Paul hier Orts bey mir antreffen, weil zu der Zeit hier Orts in Dze-mini ein Kirchenfest (Chram) abgehalten wird.

Die Edle Frau Mutter ist, Gott sey Dank, gesund und stark, nur beklagt Ihre, Herr Schwager, Existenz und Daseyn; jetzt aber wird Sie sich ganz beruhigen, erfahrend vom Ihren theueren Gesundheit und gegenwärtigem Glücke.

Ich bin fast entschlossen auf die erledigte Pfarre Storonetz oder auf irgend eine andere Pfarrerey im russ. Kimpolungen Okols zu kompetieren und nach meinen hin transferierung wird auch der Frau Mutter leichter seyn, die Wierthschaft in Putilla zuführen, welche für Sie, theuerster Herr Schwager, die Frau Mutter unermiedet, ungeachtet, daß es viele mit gutem Erfolge abkaufen wollten, verwaltet.

Schließlich bitte, Hochgeschätzter Herr Schwager schreiben Sie öfters, wo Sie seyn werden, denn ein langes Stillschweigen wird uns an Ihrem theueren Le-

ben zweyfeldn. Und da ich stetts ein Fürbether beym
allmächtigen Vater für Ihr fernere Glück bin,

verharre Ihr treuer und bereitwilliger Schwager

M. Theodorowicz,

Parochus.

Dzemini, d. 11 (23)-en Juni 1859.

[Лист писаний очевидно з тої нагоди, що Федькович повідомив свого швагра Теодоровича про свій аванс. Лист Теодоровича подаємо з похибками, які в нїм є].

1861.

Ч. 4.

Переписка з Емілією Марошані.

Seiner Wohlgeboren

dem Herrn Lieutenant

v. Fedkowicz

hier.

Obwohl Sie, Herr Lieutenant, für mich nicht ein
Wörtchen des Abschiedes hatten, so gebe ich jedoch
Ihnen hiemit den Beweis meiner wahren Freundschaft.
Das beiliegende Eichenblatt, von der Person stammend,
der Sie Ihr heutiges Gedicht gewidmet, möge Ihnen
als Talisman in allen Fällen des Lebens dienen. Und
nun leben Sie wohl, und der große Gott nehme Sie in
seinen heiligen Schutz. E.

[Карточка паперу. З адреси видно, що Федькович був
ще в Чернівцях, заким відійшов до Семигороду. В листі є
й доси сухий дубовий листок, на котрім написано чорнилом:

Il est une autre vie

L' espoir du juste

L' effroi du mechant

Respectons les tombeaux.

Навкруги листка напис: Antonia Uruska, Czerniowce,
dnia 2/2 1861. — А. Уруска була гувернанткою і товаришкою
Ем. Марошані. Віддала ся потім за посесора Кшиштофовича.
(Ся відомість від д. Омеляна Фоляковского, в котрого домі
мешкала Марошані).

Пор. поезії, посвячені панні Марошані, стор. 716. і тут
у III. частині.

Ч. 5.

Wenn jehe, in fernen Gefielden, der Himmel des Südens Sie anlächelt, wenden Sie noch einmal Ihren Blick dem kalten Norden zu und widmen Sie nur einige kurze Augenblicke der Erinnerung Ihrer stets gewesen und ewig bleibenden, wahren Freundin

Emilie Maroshanyi.

Czernowitz, 27/2 1861.

Ч. 6.

Картка, написана Федьковичем, з галузкою мху, приціпленого шпилькою. Але Ф-ич сеї картки не вислав, бо наїшла ся між його листами. Коло галузки мху є поезія Ф-а, котру він зложив при картках Ем. М.

Wo dieß Blümchen ich gefunden,

Ließ die Ruhe ich zurück,

Und die neu erwachten Wunden

Klagen blutend dem Geschik:

Szeklerland,

Wo ich meinen Himmel fand,

Den sie mir so schnell entrissen, —

Hab' ich dich denn finden müssen? !! —

Bözöd, 26/3 1861.

Ч. 7.

Da im Briefe der Mutter kein Plätzchen mehr für mich übrig geblieben, so kann ich jedoch nicht umhin, um Ihnen, geehrtester Herr und edler Freund, eigenhändig meinen herzlichsten und wahrhaft freundschaftlichen Gruß zu übersenden; und Ihnen aus dem Grunde meines Herzens, für Ihre gütige Erinnerung und Theilnahme zu danken. Nehmen auch Sie, geehrter Herr, die Versicherung, daß wir Sie hier schmerzlich vermissen, denn das Bewußtsein, nicht weit einen wahren Freund zu besitzen (was jetzt so unendlich schwer) war gewiß sehr wohlthuend. Nun mich auch

fernern Ihrer gütigen Erinnerung anempfehlend, verbleibe ich mit

größter Achtung und Freundschaft

Emilie M.

[Мала картка паперу. — Лист очевидно з 1861. р.]

Ч. 8.

Переписка у „Слові“ 1861, ч. 18. з 24. марта.

Переписка со всѣми:

П. Антонови Кобыльянскому). Ваши дописи охотно помѣстимъ въ Слово, а только не ставѣтъ намъ условій, которымъ мы нѣкъ удовольсти не можемъ. Тое же саме объявляемо Ч. Другови Вашому, П. Федьковичу, которого истинно поетичный талантъ ми согласно съ Вами цѣнимъ высоко, и для того рады бысьмо, аби онъ крѣпкіи силы свои сполучилъ съ силами всѣхъ инныхъ подвижниковъ нашей словесности.

Ч. 9.

Лист Федьковича до Антона Кобилянського.

Blahorodnyj, Čestnyj Pane! Na 30. t. m. viddavjem usi vid P. Horbalia požyčny knyžky v Csik Seredi na poštu, i jeslyste ich do teper ny distaly, to ich dopevno ny bavom otrymajte, a ja Vašej lasky prošu, ti knyžky P. Horbalevy z mojov serdečnov podiakov viddaty.

Ny banujte na mene, šo ja sy Vam z mojim lystom tak opiznyv, ale ja duže slabuju, i vid nimeckoho veľykodnia nyni po peršyj raz na hodynku z ližka ustaju, aby do Vas, do P. Morošanky i do Ekhardta po paru sliv napysaty.

Jak borzo ja sy pozdoroviju, i cy ja sy pozdoroviju, toho ny znaju bom moc slabyj. — v Homori distavjem zapalinie šyji, i vid toho času do zdorovja pryjty ne možu. Likarj samyj ne znaje, šo myni je, ale pretci daje nadiju, šo z za paru misiacy zdorov budu; — daj Bože, — bo mene ny konče kortyt, na Vengerščyni pohybaty.

Dnem pered vichodom z Čyrnowec, taky i maršem mavjem mnoho nypryjemnych trafunkiv, tak, šomyni stan vojskovyj, a ny tak stan vojskovyj jak stan oficyrskyj vid dnia do dnia urytnijšyj, bo ny pid odnym tonkym kabatom pidle, i duže pidle serce žyvytyt, a to bidne slovo: honor — dumajte, šo jyho kto rozumije?

Vy, a može lyš Vy mene rozumijyte, kochanyj Panie Kobylanjskyj, — podumajtež sobi teper, jakij mij probutok na sviti? Na pensiju ny pidu, nie, bo nimci vid čolovika vimohajut, aby z tymy 20ma levamy po bojarsky žyty, — ny znaty vidky, — a vitak čoloviku dolia use zavjazana, i vin, jak to kažuť, ni splyv ni vtonuv. — Ni, Panie Kobylanjskij, ja darmo-jidom ny choču — ny možu buty.

A šož teper robyty? — — Rad by ja, hoj rad do našych krajiv, myžy moji Hocyly povernuty, ale nyma myni tam vidky žyty, nymavše žadnoho pry-tulku; — pravda, šo mama moja chatku i kavalok gruntu maje, ale mama, chotj z prostoho stanu, vsty-daje sy nym, horduje i lyš na visotu bhaje (Hospody Bože mene prosty) — a ja lyš v prostim stani ščaslyvym buty možu, bo šče lyš v prostim stani dobre serce, honor, poyziju najty možna, a ynde? ridko abo nikoly.

Radjte Panie Kobylanjskyj, anhele mij bláhyj, bo myni hore; nyma žadnoho sposobu, aby myžy Hocu-lamy prožyty možna? — Nyma, vydyt my sy, — ale Boh batjko, — Serbskyj kraj ny daleko, pidu i pry-stanu u vojaky; — pokynu ja svij kraj, pobanuju, taj perestanu, — a chotj i ny perestanu, to može sy myni chotj si ščaslyvi časy obernut, šom, buvše prostym žovniarom, pry vojsku prožyv;

Bo moji bratia pravym sercem žyly,
I čyly honor, čyly Boha, viru,
Ny znaly falšu, zbytkiv, lycimiru, —
Bo moji bratia — toho sy ny včyly.

Proščajte, kochany Panie Kobylanjskyj, šo ja Vam mojav bidov holov zavertaju, ale sercu niby hej lekše staje, jak svoji tosky z dobrov dušev podilyt, abo sy jakomu hodnomu čolovikovy poskaržyt

Pysalyste do Ljvova? — šo tam čuvaty, šo i jak ste z Vašym slovom zorudúvaly?

Na rešti Vas prošu, myni čym borše vidpysaty, bo moja duša šos viščuje, — cy smertj, cy nyščystie, cy može i ščystie, — sam ny znaju, — vidpyšit, prošu, — hodyna za hodynov budu Vašoho lystu ždaty.

Poklonit sy vid mene P. Horbalevy v dobrim zdorovju, kotroho Vam obom ščyre i serdečne žyčyt Vaš virnyj sluha Fedjkovyč.

P. S. — Ny ošukaly Vy sy v myni?

Kézdi-Vasárhely, 6/4, 1861. — Adresse: Josef Fedkowicz, k. k. Lieut. der 17. Compagnie des Br. Kellner 41. Infant. Regiments in Kézdi-Vasárhely.

[Друковано у „Житю і Слові“ 1895, книжка I., стор. 13—15.
Лист писаний на білим папері, 8^о на всіх 4 сторонах].

Ч. 10.

Лист Антона Кобилянського до П. Куліша.

Černivci, 7. Maja (1861).

Dorohomu Panowy vdječni za slova myli i visty, osjmilyvylysmy sie i druhyj raz pysaty do Vas i pislaty vam knyžečky, pervistky našeji roboty do laskavoji rozvahy. Bulybysmo peršyj raz pislaly, ale bojalysmo sie, cy nebudete maty jakoji nepryjemnosti čerez dva misjcia nemyli Moskaliem. Teper ščyra ochota dlia Vas navčyla nas podilyty toty knyžečky na 2 prosti lysty i tut Vam po okremišnomu pryslaty.

Jakby Vaša laska, to byste takže vidumaly jakyj sposib, aby nam doručyly Vaši krasni „Koliji“, my by tut toto rozšyriely, bodajby perepysamy; takym sposobom, chočby lyš po kavalku, i vid Vas mohlybysmo ich distaty, za ščobysmo Vam duže a duže vdječni.

Rešta Vašeji dobroty, z kotrov byste rady nam ynčyi dila Vašych Muz udilyty, duže nas zajmaє i dlia toho prosymo vidumaty, jakby to mož precie zrobyty takie dobre dilo! Braty sie nam z Vamy za ruky naležiloby sie tym bilše, že u nas v Halyčyni ani raz

jasnych holov nevydko, ščo by to znaly naridnistj ynače pidpyraty, niž kaličenov pysjmennostev. U Vas ynače duch, vydno, stremyt sie; ynače bo v žytii i v pysjmi bore sie čysta naridnistj protiv čuženycjkoho namulu; u nas, de by lyš žyty i pysaty po svomu, paskudjet knyžkovi učeni žytie i movu čužynov.

Moji perehryzky z načalnykom takoji kaličenoji naridnosity, z P. Didyckym, redaktorom „Slova“ u Ljvovi zalyšyvjem cilkom po pryvatnim lysti do neho z 3. Cjvitnie, kotryj jem i Vam zalučyv tut, vraz iz vidpovidev na neho.

Pryvatnymy lystamy, neraz i duže obšyrnymy, do storonciv Slovisckych staravjem sie lipšyj smak zaščepyty, de lyš mož bulo, protiv navalu zarazy, ščo ide vid učnych Ljvivskych, vidkoly pomerly abo potychly dejaki heroji naši pravdyvi tut v Halyčyni. Sloviscky sobi tym pomahajut, ščo kažut, že ony pyšut tym jazynom, ščo Vovčok i ynči sjvityla Vaši Ukrajinjski, ale bole, lyš tym baky zabyvajut, ščo Vas neznajut!

Naj Vas Boh boronyt vydity, ščo za movu ony vedut i jaki bezsensa ony do sveji gazety ukladajut! Cy nevolilyby ony za toti sumy, ščo na taki pysjma idut, Vaši ričy distavaty, ta stari, kotri krasni, ba j v novi formi, v jazyci naroda teperišnim, rozprostyraty mežy myrom!

Myby tut vidavalj gazetu naridnu; osoblyve Fedjkovyč davno tym plianom zajmaje sie, ale jak tut do hrošej pryjty, do prenumerantiv, to neznaty. Jakby mož z Vamy zavjezaty jakyj zvjezok, jakby vin mih čerez Vas svoji Muzi utvoryty dorohu do ruskoho naroda, napyšit, prošu, a toto by duže utišylo jeho zbo-
lile serce, zbolile, bo ošukane na sim sjviti, v kotrim tak malo prostoty, toji prostoty idealnoji, ščo nas do hidnosity Boha pidojmaje! Ošukav sie, choej čuvstvo jeho horieče nemalo lyšylo mu na nedoliu hartu filozofičného; tym hartom Rusyny-kozaky slavyly sie vid davnych daven i nym i nam slavyty sie pomožy Bože!

Darujte, že do Vas tak rozhovoryvjem sie tut, ale Vy samy musyte buty tomu nemala pryčyna, bo vžež

by dušie moja neuvoryla sie bula Vam z svojiny hadkamy, jakby ne piznala Vas za takoho, ščo znaje sie na nych, za takoho, ščo znaje, že hadka je, nim bude slovo, že slovo je, nim bude dilo!

Skinčyvsy teologiju, radbym až u Petrohradi buty u Vas, koby mož, na chwyliu, tymčiesom sebe neza-
budemo.

Buvajte zdorovy!

Anton Kobylanjskij.

[Сей лист переписаний з бруліону, З ним А. К. вислав Кулішеви свої дві брошурки: Slovo na slovo i Holos na holos].

Ч. 11.

Лист А. Кобилянського до Ю. Федьковича.

Černivci 18. Maja 1861.

Ne tra, brate, narikaty,
Chotj musymo biduwaty.
Oj, hoja, hoja, zla cy dobra dolia,
Šče budemo huljaty¹⁾!

Liubyj brate, škoda, ščo tie obijmyty nemožu za tvoji kpynty herki z lychoji doli! Bude ono lipše. Ne-povynenbys sie lyše žuryty ričamy, kotri nemož nahle i za dobre dilo zminynty vže. N. p. že tam chto komu umre mylyj, to toto rič vična, ne nova, že bulo zlo, bude i dobre. A factum infectum fieri nequit. Ščo vpalo, to propalo; ščo bulo, to sie mynulo²⁾. Chotj ty sie mertvyš teper šče neodnov ričev, naj no začneš žyty ynače, mirno, a vodov korovaty sie dobre, jak n. p. hydropata Richter fajno učyt (ja ho teper maju pid rukamy), to budeš u nas veselyj z duši-sercie i ščieslyvyj, bo ty, vydko, na veseloho čolovika urodyv sie, ale lychi pryypadky do teper zamistj sjmichu ščyroho lyš kpyty sie navčyly tebe z herkoji doli. Aležbo i mavjes ščo terpity i ja by na tvojim miscy zduriv

¹⁾ Так А. Кобилянський переробив вірш Федьковича.

²⁾ Дописка А. К-ого з 29. VI. 1901: Ein Trost, der ihn kränkte, schrieb er mir dann, immer trauernd um den Freund.

buv zipravdy, a môže i miniby Boh v horiu zahynuty nedav, tak jak Tobi nedast¹⁾. Najno ty pideš na pen-syju, a zo mnov do Stupnickoho²⁾ na vakacyji, tohdy sie zasjmiješ, ščyre z duši, z tvoho šťastie, hej po velyki bury, uradovanyj, ščos ji perebuv, hej po strašnim sni lychoji nočy, že piznavjes denj; pryjidj lyš, a velykie šťastie Tebe žde, i to tym bilše, že ho sie nespodivaješ, i žes prebohato bidy zaznav.

Et, pokynu kazanie! lyš za odno prošu tie, na durnych sud Ty nedbaj, bo vydyš, že zli to durni, a zli to tak, hej toty ščo majut žovtačku, samy žovti ta kažut, že to druhi, bo ich oko žovte zle im pokazuje. Ty šienuj sebe dlia tych, ščo tebe lubjet!

A teper Tobi skažu, brate mylyj, že-m sy kupyv obraz Chrysta, takyj krasnyj — fotografija jakohosj bezpečne velykoho majstra — takyj krasnyj, že dyvyvbym sie na neho denj i nič taj šče sie choče. Ne zabudj že pryjichaty, abys ho uvydiv — važna pryčyna!? Toto buv raz zdorovyj toj Chrystos, ščo až uvesj sjvit vid neho poduživ — rozumije sie, chto sie na Neho podyvyv ščyre — poduživ, hej toty žydy v pušcy, ščo vid hadječoji jidy zatrojeni, bez ratunku, — nanovo vidžyly, jak sie podyvyly na rozpietu vid Mojseja hadynu v pušcy. V pušcy seho žytie (= життя) zbavlinie vsim nam Chrystos — šče-j doteper — bo prekrasnyj vidžyv, voskres u našych sercach! Pryjidj, vsi budemo na neho dyvyty sie ta vsi podužijemo, šče ne tak — ach krasnyj obraz maju krasnoho zbavytelie Chrysta!

¹⁾ Дописка А. Кобилянського з 30. VI. 1901: Ein Wink zwecks psychiatrischer Suggestion, um ihn der Gefahr der Melancholie zu entreissen, er sei ja zum Kampf ums Dasein stärker, als ich. — Aber das Umgekehrte fand statt. Ich ertrug den Lebenskampf selbst da noch, wo Andre längst nur den Selbstmord noch als Ausweg ansahen. — Die Stelle, wo Christus als ein gesunder Mensch hervorgehoben wird, hat den pädagogischen Zweck, in seine kirchliche Vorstellungsart die erste Bresche behutsam zu legen. „Gott“ wird nur proverbial — wie ein altgewohntes Fremdwort gebraucht.

²⁾ Vegetar in Lemberg, später Notar in Sniatyn. — А. К.

Brate, pryjidi, koly choč buty ščieslyvym, pryjdy do — Chrysta.

Do myloho zobačenie

z Tvojim Antosem.

Ale šče slovo! Koby Ty znav, brate mylyj, ščo za son ja mav za Tebe. Na 24. Cjvitnie na seredu desj my oba v chlopski chati v sjvickim stroju podobnožni pered dosjvitom, pored zorev pobudyly sie. Ty sereď chaty, nesupokijnyj ustav, desperuješ, že hynes, a ja Tebe hlaju, a Ty v rozpuci, v žielu velykim zdoymyv knyžku hejby vid sercie, v livi ruci v horu, a v ti knyžci pisjni ruski Tvoji cy naridni, — zdoymyvjes očy i knyžku v horu i zatužyv: O Ukrajinu! Vitak gazdyny daješ spokijno kliučyk vid skryni, a mini šče lyst okreme daty maješ u sadu. To pered sjvitom bulo, nim denj nastav. Son ščestie vorožyt, kaže, že my razom oba budemo (i) jakže ne zaraz ščieslyvi vid slavy literackoji, kotroji dlia ščestie i žytie novoho ne konečne potribno, to borše w sadu zelenim, bo tam mavjes zo mnov buty, jak jes z Ukrajinov rozstav sie, v sadu Chrystovim ščeslyvi vid čudnoho usopokojinie u prostim žytii na vzir neodnych filozofiv, a osoblyve Chrysta, kotroho šče raz borše niž ščo zpimnu dlia luboho Fedjkovyča.

Antosj.

[Сей лист переписаний тут з бруліону. В р. 1901 (29—30. червня) А. Кобилянський переклав сей лист на німецьке, не всюди вірно, і додав свої замітки, які ми у відповідних місцях вставили (по німецьки). При кінці цього перекладу додав А. К. ще таку замітку:

Der Verfasser reagirt — wie der Brief zeigt — psychologisch gegen die Melancholie des Fedkovič, dessen psychopathisches Wesen nebst krankhafter Ruhmsucht auf literarischem Gebiete — wie die Folge zeigte — gefährlich werden musste den weitem Reform-Plänen (Čecho-Latein Schrift, Volks-Hygiene und radicale Aufklärung nebst Vereinfachung aller Verhältnisse), bei denen der Verfasser den Fedkovič zum Mitkämpfer sich gern erzogen hätte!

Rührend ist die Mühe (auch schon Brief 7. V. 1861 an Kuliš) ihn zu retten; ihm zuerst zur Pensionirung einen anregenden Wink zu geben (wie schon früher mündlich), u. z. unmerklich — um nicht etwa gar Stützigkeit-Beharren in dem

Gegenteil bei diesem Officier hervorzurufen! Und (wie im „Kampf mit dem Drachen“) sogar im Traume noch umgaukelten den Verfasser Symbole des angestrebten Heiles! — Aber aller Liebe Mühe war umsonst! Schicksals Tücke erfüllte sich!

І другу замітку додав ще А. К. (2. липня 1901.) до сього листу, — замітку при кінці досить прикру:

Charakteristisch ist, dass dieser Brief, förmlich ein Trostbrief voll Töne menschlicher Ueberlegung und Anregung zu regerem Leben — wobei selbst grosse Muster mannhafter Thatkraft nicht vernachlässigt sind — weit entfernt ihm eine Trost zu sein, oder überhaupt ihn anzusprechen, ihm vielmehr zu einer so grossen Kränkung wurde — ich hätte ihn „so kalt getröstet“ (über den Verlust seines alten Cameraden Popovič — wie er 24. IX. 1861 klagt — dass er mir — voll Groll — eben erst so spät schrieb — als ich längst in Deutschland war.

Da war nun freilich von einem weitem heilsamen Einfluss auf ihn längst keine Rede mehr. „Wem nicht zu raten ist, dem ist auch nicht zu helfen“. Põidi z durnem na raki, a õn lovõt žabī (sic!)

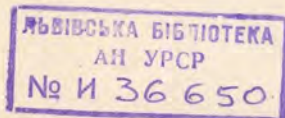
А. К. закидує тут Федьковичеві хоробливу жадку слави. В листі (в брудіоні) він писав за себе і Ф-а так: „Сон щастє ворожить, каже, же ми разом оба будемо як не зараз щасливі від слави літерацкої...“ У своїм німецькім перекладі сього листу (1901) він подав се місце так: wenn du auch nicht gleich glücklich bist durch literarischen Ruhm...].

Ч. 12.

Лист Федьковича до Б. Дідицького.

Euer Hochgeboren Herr Redacteur! In der Nummer 18 vom $\frac{5}{4}$ d. J. der von Ihnen löblichst redigirten Zeitschrift „Slovo“ beliebten Sie Sich über mein weniges Dichtertalent so schmeichelhaft auszusprechen, dass ich nicht umhin kann, Ihnen für die gütige Meinung meinen innigsten Dank auszusprechen, — ich hätte auch gewiss nicht ermangelt, es gleich zu thun, meine Versicherung aber, die angenehme Nachricht erst vor einigen Tagen erhalten zu haben, möge mich bei Euer Hochgeboren schuldlos halten. Nur muss ich bedauern Ihnen versichern zu müssen, dass nicht ich derjenige war, der Sie durch den Herrn Theologen Kobyljanski aus Czernowitz um Annahme zur Betheiligung

an Ihrer Zeitschrift gebeten. Ich kenne zwar den Herrn Kobyljanski persönlich und achte ihn hoch, diessmal hat er aber seine Freundschaft zu mir etwas zu weit gerückt, und mich, ohne es wahrscheinlich zu wollen, gewissermassen bloggestellt, denn Euer Hochgeboren werden wohl nicht glauben, dass ich so sinnlos gewesen wäre, an die verehrte Redaktion Forderungen zu stellen, die beinahe lächerlich sind. Ihr gütiger Wunsch, dass ich meine Kräfte mit denen der übrigen Förderer ruthenischer Literatur vereinige, hat mich mit Recht stolz gemacht, aber ich kenne nicht die Art und Weise, wie diese Ihre gütige Zumuthung zu rechtfertigen und meinem heissgeliebten Volke mit Lied und Sang eben so ergeben zu dienen, wie ich mit dem Schwerte meinem erlauchtesten Kaiser diene. Wenn die Meinung Euer Hochgeboren also ernst gemeint war, was ich voraussetze, so bitte ich, mir Ihre Güte auch fernerhin nicht zu entziehen, und mir einen Wink zu geben, wie ich mein Bischen nationales Dichter- und Schriftstellertalent am besten anlegen könnte. — Zwar hatte ich vernommen, dass in Lemberg ein galizisches Album redigirt wird, weiss jedoch nicht, ob ich die Ehre haben könnte, mitzuwirken. Sollten Euer Hochgeboren, was beinahe gewiss ist, mit dieser mir nicht einmal dem Titel nach bekannten Redaktion in geistigem Verkehr stehen, so wollen Euer Hochgeboren die Gewogenheit haben, zu erwirken, dass meine beiliegenden zwei Gedichte bei jener Redaktion Aufnahme finden mögen. Dass ich diese Gedichte mit lateinischen Lettern schreibe, soll nicht beirren, denn es wird der verehrten Redaktion des Albums ein leichtes sein, die Schrift cyrillisch zu übertragen, wogegen ich nichts einzuwenden hätte, da ich Alfabete nur als Mittel nicht aber als Zweck betrachte. Sollte ich der genannten löblichen Redaktion des Albums mit mehreren etwa novellistischen Beiträgen dienen dürfen, so würde ich mich sehr geehrt fühlen; dass ich für meine Leistungen keine Geldentschädigung verlangen würde, versteht sich von selbst, denn mein Stand und die damit verknüpften Einkünfte entheben mich dieser prosaischen Nothwendigkeit. Geneh-

migen Euer Hochgeboren nochmals die Versicherung meines Dankes und der Hochachtung, mit der ich bin und stets sein werde Euer Hochgeboren

Ergebenster Diener Fedkowiez Lieut.

Kezdi-Vasarhely, 6/7 1861.

Adresse: Josef Fedkowiez, k. k. Lieutenant des Br. Kellner 41 Infant. Regiments in Kezdi-Vasarhely. Siebenbürgen.

[Передрук із „Життя і Слова“ 1895, кн. I., стор. 20—21. Відпис з оригіналу зладив ще 1861. р. Антін Кобилянський. Пор. ч. 8. тут].

Ч. 13.

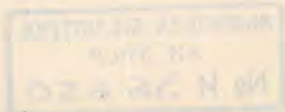
Виписки із „Слова“, 1861. ч. 48. з 15/27 липня.

Тут надруковано 2 поезії Федьковича:

1. Товариші (думка): Гей, брате милий, гей ци чуєш
- і 2. Співацка клятва (з Л. Улянда):

До першої поезії додана така замітка редакції:

Съ правдивою радостію помѣщаемъ ту поетичныи утворю многонадѣйного, но мало еще извѣстнаго рускаго пѣвца І. Федьковича, желаючи звернути увагу на ихъ велику цѣнность такъ що до содержания, якъ и що до формы. Молодой пѣвецъ, возросшій межн спѣвными Гуцулами, одаренный глубокимъ для поэзии чувствомъ, составляетъ изъ скромнаго матеріалу сельско-народной бесѣды пѣсенныи творенія, которыи идутъ въ заводы съ утворами наилучшихъ нашихъ поетовъ. Оцѣняючи вполне его стремленіе, намѣряющее сохранить въ нашей поэзии выразъ чисто-народный, мы радо витаемъ его въ нашомъ кругу, до котораго онъ въ цѣли всеобщаго дѣйствования на полю рускаго словесности самоохотно нынѣ приступаетъ. Съ тою же цѣлію подае намъ братню руку и Г. А. Кобыляньскій, даровитый труженникъ на нивѣ рускаго письменности, властвующій превосходно словомъ популярнымъ народнымъ. Мы надѣемся, что при ихъ помочи стане тымъ крѣпчайше успѣвати онаа часть литературы,

котора безпосередно призначена для народа и котора
выше всего нынѣ для насъ потребна. Ред.

Крім поезій Федьковича поміщена тут „поезія“ А. Кобыляньського п. з. „Передъ Богомъ“:

Цецина¹⁾, руїно, підъ небо съ мня взяла,
Якъ зоря зъ за хмари на землю свѣтила!
И тамъ мы нынѣ разомъ zostали,
Якъ птахи пѣсню Богу співали,
Якъ яснѣсть сонця Бога хвалила,
А горы, небо и хмари,
Що яснѣсть тоту не мали,
Руменьцемъ Богу честь отдали.

А. Кобыляньскій.

¹⁾ Цецина, гора коло Черновець.

В тім самім числі „Слова“ оповістка про „Проповѣди
А. Кобыляньського“ в чисто-народній мові, котрі „залицяються(!)
до якъ найборшой предплати“.

Ч. 14.

Подяка офіцерських слуг Федьковичеви.

Sr. Hochwohlgeboren des k. k. Herrn Lieutenant
Hordynsky v. Fedkowicz.

Euer Hochwohlgeboren.

Aller unterthänigst Gefertigten erlauben sich die
Gehorsamste freuheyт, Euer Hochwohlgeboren für die
Lezt erwisene Gnädigste Handlung, an Unserem gewe-
senen mit Kameraden und Diener Euer Hochwohlgebo-
ren, Semen Illie Ursutza den Herzlichsten Dank,
so auch das Innigste miht Gefühl des so plötzlichen
Verlustes unseres Kameraden hirmit Gnädigst Vorbrei-
ten zu dürfen.

Euer Hochwohlgebohren

Dankbahren Sämtlich hir Orts befindlichen
Offiziers Diener.

Kezdi Vásárhely 4/8

[Ся подяка написана на аркуші, як подане. Вона є з р.
1861. Урсуца утопив ся 1. серпня 1861. — а не 1860, як
сказано в поезіях, стор. 63, бо в такім випадку був би похо-

ваний в Чернівцях, а не в Кезді Васаргелі, і Федькович не міг би ходити на його гріб. А він тільки від початку 1861. р. був у Семигороді. Се потверджує і рахунок за похорон, написаний 3/8 1861. Федькович видав на похорон Уреуци 21 зр. 70 'кр. — Згадка про Уреуцу в листі до Горбала з 1862 р. — (пор. ч. 25.). — Уреуці посвячена поезія „Неділя завтра“ (Поезії, стор. 61].

Ч. 15.

Переписка у „Слові“ 1861, ч. 60 з 26/8 (7/9).

Перетиска со всіми:

»ВБл. Г. Федьковичу. — За присланныи стихи сердечно дякуемъ; при доброй способности мы напечатаетъ ихъ будь въ Словѣ, будь въ какомъ сборнику. О дальшую присылку такъ поезій, якъ и приреченыхъ повѣстокъ прозою умильно просимъ. Ваша мысль о издаваніи белетристичнаго письма »Вечерницѣ« — дастъ Богъ — може осуществится съ будущимъ рокомъ, тѣмъ бѣльше, коли надѣмся, що въ дѣлахъ словесности нашої участвовати стане такожъ Украина».

Між присланими у вересні 1861 р. до »Слова« поєзіями була очевидно і »До нашого батька Могильницького«, надрукована в ч. 66-ім »Слова«. В ч. 76-ім »На могилі мого брата« (Весна ся вернула, всі пташки щебечуть), в ч. 83: »Співацька добра-ніч на скін Тараса Шевченка«, в ч. 84: »Празник у Такові« і »Співанка« (За шуміли темні лози).

Ч. 16.

Лист Федьковича до А. Кобилянського.

Kezdi-Vasarhely, 24-9, 1861. Mylyj Pane Brate! Odni liude pysaly myni z Černovec, šo Ty na mene za toto sy hnivaješ, šo ja na pensiju ny pišov; to dalo myni pravo, Morošanci sy poskaržyty, ny znavšy ji za pidlu osobu. Može buty, šo ona mene ni za šo ny maje, ale toto mene ni raz ny obchodyt, mylyj brate, však ty znaješ, jak mene moja dolia znyvažaje i ny podyvuješ sy, šo ja na rešti odnako rad dobromu jak zlomu.

Ja sy pevne do ničoho ny počuvaju, ale myni žalj na Tebe bulo, šo ty mene za stratu moho davneho duže dobroho tovaryšia Popovyča tak studeno potišyv, i tymu ja do Tebe napysaty bilše sercia ny mav, ale teper, mylyj brate, piznavše, jaki to smišni zabahy moji buly, chotivše, aby čuži liudy moju stratu čuly, bilše sy vže na Tebe ny hnivaju, i mojim žaluvaniem nikomu dokučaty ny budu.

Ty pyšeš, šoš na myni ny ošukav sy, — smišna rič, bihme, — ny čytavjes mij lyst do „Slova“? — ny kažeš sam, šo ny retenno vistupaju v naši spravi? — taj sče na myni ny ošukav sy! — a šož by robyty, aby Ty na myni vže raz sy ošukav? — O, Ty visokoho, čystoho, nypojatnoho ducha, — ja s Tobojov odnym zahonom lenuty ny možu i ny zmožu, chiba, šo Ty mene dvyhneš. Ale toho može vže ny potrafyš; čytaj moji poeziji, kotri Tobi teper poselaju, podyvy sy, šo sy v moji dušy dije, — ni, dijalo, — bo tiljko boliu, tiljko nuždovania, tiljko straty perepalyly vže moje serce, ono bilše ny hrije, bo ono vže studenije, styne, vže sy motaje v pautynu, niby toj šovkovnyk, počuvajučy vičnu, vičnu studinj.

Tak mene, mylyj brate, moja nyščastna dolia zmi-nyla; ny možu ji vtečy, to naj sy chotj pered nevščovaju v egoizm tverdyj, studenij jak kaminj, i budu vydity, cy Ty dlia mene odnakyj zostaneš, — daj Bože, ale — — — podyvy sy lyš Tvomu svitlomu Chrystu v očy, a budeš najlipše znaty, — a ja pro sebe tiljko znaju, šo moja dolia maj vorožlyva, niž aby ona mala dopustyty, aby na temni dorozj moho žytia myni takij visokij pryjatelj zasnyjav, jak Ty.

Ty myni žyčyš useho dobra po zabahach mojich, — diakovaj Ty, brate, — odna koljka bilše abo menše v moje serce, to ny maje bohato značyty. Žalj my takže ny pomalu, šo ja Tvoji liubeznoji raďy posluchaty ny možu, ale ny zabudj brate, šo poradyty lekše, jak pomočy; na pensiju ny pišovjem i ny pidu, bo lyš ja znaju, jakij toto hirkij chlib, chlib? — nevolia! a ja bažaju svobody, svobody, mylyj brate! — Daj myni kavalok chliba siljskoho, daj myni svytu, a zaraz skynu

svoji zoločeni šaty, i budu — chlopom, mužykom, ale budu slobidnym. — Však ty pojichav des za hranyciu? — sčasty Bože! — Ty sia visvjatyš, budeš duchovnym, bude tebe cila hromada na rukach nosyty; — cy tiažko by Tobí prypalo, aby Ty mene za Tvoého diaka vziev? — ja ny umiju šče, pravda, diačyty, ale mirkuju, šo bych sy borzo naučyv, — o mylyj brate, jakyj že by ja buv sčastlyvyj!

Ale na šo sy myni v taki krasni sny topyty, z reštov ja vže kazav, šo poradyty koždyj znaje, ale dopomočy ny znaje, abo — ny choče; najlipše, jak čolovik sam sobi dopomahaje. Ót vydyš brate, — sva-tajut za mene divčynu prostu, siljsku, abo jak to ka-žut: mužyčku. Jak Ty mene za diaka ny ozmeš, oženíu sy na druhu osinj, ozmu pluh zamistj pera, taj budu za stychy borozny po poly pysaty. Bože pomahaj!

Ny hnivaj sy, mylyj brate, — šo bulo, to sy my-nulo. Ty pojichav za hranyciu, navitj jes myni ny na-pysav, kudy, — ale kuda Ty pohostyv, naj Tebe Ho-spodj taj Božaja Maty provadyt, bo Ty toho varta, jas-snyj sokole; i chotj ja z Tobojov pospolu lenuty ny možu, to Tebe na viky chotj podyvjuvaty budu. Vid-pyšy myni chotj raz, koly laska Tvoja, i ny zabudj bidnoho, nyščastlyvoho brata Fedjkovyča.

Далі находять ся переписані рукою Федьковича отці его вірши: Преčysta Divo, raduj sia Ma-rije; Dumka (Oj vijdu ja z chaty, taj stanu dumaty), Dumka (Jak ja, bratia, raz skonaju), Na mohyli moho brata (Vesna sy vernula, vsi ptašky sčebečut), Sonni Mary, a далі йде приписка;

Brate Antosiu! Si moji „sonni mary“ maly poslu-žyty za proliog do romanciv: „Dobuš“, kotrij a na spo-sib Herderovoho „Cida“ chotiv uklasty. To sy myni tym časom ny povel, ale jak ny zahynu, to šče ja ymeno mojeho slavnoho krajana povelyčaju. — Plia-n uže ukladenyj, i do začytia myni ničo bilše ny brakuje, jak lyš Tvoja porada, brate. Koby to nas Hospodj znis do kupy, a za piv rik i mij Dobuš na svit by vistupyv. Mij Dobuš, a ja s nym. Fedjkovyč.

[Друк. у „Житю і Слові“ 1895, кн. I., стор. 15—16. Лист з поезіями писаний на 6 сторонах білого листового паперу, 4^о].

Ч. 17.

Виписки із „Слова“ 1861, ч. 84 і д.

В ч. 84-ім »Слова« 1861. із 18(30) XI. крім згаданих у виписці під ч. 15. поезій надруковано ще :

Литературное извѣстiе.

Въ типографіи Ставропигійской печатаются современно »Поезiи Юсифа Федьковича«. Вже по кілька разы, якъ и нынѣ, предлагали мы въ фелетонѣ »Слова« поединки стихотворенья сего ново явившогося народного пѣвца нашей Руси, — и мы думаемъ, що уже изъ тыхъ малыхъ примѣровъ имѣли Пчт. Родимці довольно способности, оцѣнити великанскій талантъ поэта, съ которымъ приготовляющееся нынѣ особне изданье его поезій вскорѣ еще ближе ихъ познакомить.

В ч. 86. »Слова« надруковано : Русь (По Mignon Гетого) : Ци знаешь, де крайна тая мила — переспів Федьковича.

В ч. 87. : Нѣчылъгъ (Гадка в гадку гадков гоню) (Те таме ще раз у »Слові« 1862, ч. 13).

В ч. 89. : »Еще передъ праздникомъ Рѣздва Христов. выйдутъ также изъ той же печати (Ставропигійской) »Поезiи« I. Федьковича, на которые мы особенно звертаемъ увагу русской публики«.

В ч. 91. : »Съ началомъ будущаго року 1862 стане выходить що тыждня беллетристично-литературна часопись руска »Вечерницъ«, потреба которой есть для Руси нынѣ необходимою. Сподѣмся, що самы даровитшіи писателѣ наши пріймутъ въ ней дѣлательное участіе, а народъ рускій съ радостію повитае новорожденне дитя питомой словесности«.

В ч. 94 (з 30/12 1861—11/1 1862) : Зъ печати Ставропигійской вышли свѣжо »Поезiи Юсифа Федьковича«, Часть первая. Цѣна 50 кр. н. Доходъ назначенъ на цѣли литературныя.

Се було остатне число »Слова« з 1861. р.

Ч. 18.

Лист Костя Горбала до Антона Кобилянського.

Ljviv, 1. Studnia 1861.

Ne vidvolikuju dovho vidpysaty ty. Kažeš: deščo ta bohato! naj i tak bude.

Nasampered ščo do Fedjkovyča. V moich očech vydavav my sie vse vin obslonenyj nimbusom. Teper ščež vže t(oj) nimbus i vydžu ho lyš jak čolovika, kotromu vse takij po trocha slavy zachočuje sie. Ciniu jeho jak poeta duže vysoko — vyšče jak Didyckij jeho ocinyty chotivby, ale odnoho ne možu mu vybačyty. Čuvjem ščo vin do Didyckoho peredav krasnu viezanku poezyj svoich do druku, zvyčajne do verchovodnyka, peršoho poety i narodolubcie, — i z dyva my ne scho-dyt, ščo toj čolovik zizvolyv, ščoby Didyckij poezyi toti, de uvažieje popopraviev abo ščo choče z nymy zrobyv. — Baču, pryslav takže Didyckomu Sonet, a začynaje sie: Bojane Bohdane, soloviju pivče... maješ! Didyckij vže j Bojan. Radbym znaty, cy D. maje de jaku lity-macyju, ščoby sie vykazav, cy vin z Bojaniv cy nie. Буѣ-Туръ Всеволодъ to ne litymacyja, ale testimonium paupertatis. Znaje toto dobre P. Fedjkovyč, bo musiv kuštovaty poezyj D-ho, ale tym ciesom zabuv na toto ta zakadyv D-u ščo hodi! Ože ščo nedavno z odnymy dijalo sie, toto samo z druhymy začynaje sie. Lyš ščo nachvalyly sie oden druhoho: D. i Ustyjanovyč — vže i novyj spivnyk. Ale i toto by šče uvijšlo, koby chotj nadaljše ne davav sie tak poneviriety, ta šče Didyckomu, kotryj tuj tuj kurs stratyt.

Znajješ, vže Slovo v diskredyti. Znajuju mnoho mladšych liudej, ščo protyviat sie čym raz tij bludnoj tendencyji, jaku malo „Slovo“, domahajut sie lipšoj stravy vid Rodymciv-pysateliv — patres gentis ruthe-nicae — jak ich zvut. Hovoriet rozumnijše o Holovac-kim, kotroho prizvaly (zapevne, ščoby imie jeho v Historyi kultury rusk. naroda vičnym zrobyty), Gała-vackoj. Oj tož bo i čolovik liubyj! a jeho prelekeyi to zoloto, ale zle kažu; mid i moloko, ščo plyne ta

все plyne. Dla prykladu udilu ty kiljka sliv, ščom sie въ Ljvovi navčyv: Языковѣдцами, столько, боліе (bilše), даліе (dalše), сличаль-емъ (porivnav-jem), звукоподражаніе природы, соотвѣтствующій параллельно, одъ куда преобладаетъ...

Chotivjem do Fedjkovyča pysaty i jemu ščyru pravdu skazaty — za kilko piznavjem sam — ale počekaju šče kiljka dniv, až jeho poezyji vyjduť v s'vit, ta potim za odnym zachodom može mu takže ščo napysu ščo do jeho osoby i miscie. Tut hovoreno vže o tim, nim ty do mene napysav. Kiljkoch ščerišych rusyniv zabadaly literaturne pysjmo: Večernyci vydavaty v jazyci naridnim¹⁾. Zaprošiet pevno i F(edjkovyča), — bude mav de popysovaty sie, ta može i lipše bude jak v Slovi. Ale na tim ne konec. Oden tu hidnyj čolovik, vid vydilu sejmovoho Lavrovskij obiciev navet staraty sie, ščoby F. konče de v dobrym miscy pomistyty. Buvjem raz z odnym semynarystom, čemnym chlopcem, za dlia toho u Lavrovskoho, ale tohdy ne vypadalo mu do ladu do vho o tim balakaty. Zdaje my sie, tak čuty, ščo može piddadut pid jeho nadzir Drukarniu Stauropyg(ijsku) — može šče ščo — za ričnu pensyju — čej z 700 fl. — tak aby ne mnoho trudu mav i bilše literaturov zajmaty sie mih. Pry tim mih by i sirak i kresaniu nosyty. [Nyni 2-ohe kazano my do Fedjkovyča pysaty, ščo može maty abo pry Stauropygii misce za 800 fl. — mavby velykij trud, ale mih by sobi trymaty pomičnyka — abo, sly choče, misce pry uriedi cisarsk(im) za 500 fl. — jabym mu radyv perše, bo zavše buvby svobidnijšym. — Ščo ty? Zaraz pyšu do neho].

V Stauropyg. braetvi skladajut takže skladky na pidpomohu bidnych školieriv-akademikov; zložyly do teper kolo 1060 reńskich nov. Vže i meni daly 10 fl. Ale jak prykro bulo my, kolym bráv v svoji ruki?! Ne uviryš! Koby vidky, radbym jak najborše viddaty.

¹⁾ З того видно, що лист з 1861. року, хоч на нїм написано, може чужою рукою, 1863.

Pered kiljkoma nediljmy zahadaly byly poljski akademiki zaprovadyty: Towarzystwo wzajemnej pomocy, — do toho mohly naleziety akademiki zvyčajni (ordentliche), immatrykulowani. Zibralysmo sie de jaki do odnoji sali (na) „Walne zgromadzenie“, tam začely popysuvaty sie movamy, oratiamy-peroratiamy, dalej superečka mežy rusynamy i poliakamy, sesi radyby solidarnistj akademicku utrymaty — jakijś zahaljnij zviezok zavesty, ščoby universytet Lvivskij polskim mih zvaty sie (niby to tak malo buty). Oden z žydkiv promovyv, stojčy na lavci, hrinkym slovom naprotiv druhoho — my tutaj nie žydzie, my žydzie v synagodze — tutaj my tym, čym všyscy, čego tutaj żadnā miara wymōwić nie moģe (Rusyny tolkovaly sobi, ščo vsi majut buty poliaki, protestuvaly, chotily svoji interesa zabezpečyty, — skinčylo sie na ničym). Tak to u nas z tovarystvamy. Javno ne udaje sie, bo odni paraližujut druhych, — vrešti cy i uried pozvolyv by na vsio. Chotily tu torik akad(emičnu) čyteljniu zavesty — policyja ne zizvolyla. Tychcem taki ričy robyty, to ne udalo by sie, chotjby i kiljkoch nalezielo, bo mežy kiljkoma znajde sie vse odna vivcie paršyva.

Semynaria ruska — to majže hirše, jak davnijše bulo, bo teper i spivu nema luckoho, ot takie, ščo i hovoryty niščo. Molodyki baviet sie v patryotyzm; poljski panyčyki šliechocki hovoriť šumno, pyšut skladno, ščo sie vlize, ale bez chisna; Rusyny znov dumajut (bo vidaj Rusyn lyš dumaty znaje, kaže Hrycj Nadvoronjskij); ščo buvalo Jakimovyč do tebe pyše, toto učuješ vid neodnoho — leibhaftig! Dejaki tak zabuly sie, zdurnovatily, ščo rizjnia Wařšavska v ich očech ne hanjbov — i vony potakujut: Dobre robiet moskali — naj biut — i vony byly... tak im treba... A oden teolog universitatis leopol. argumentuvav my, kolym mu perečyv jeho »мнѣніе« i skazav, ščo aby tak hovoryty, treba buty bez holovy, bez sercie, bez česty, trzeba sie wyzuć z wszelkiej uczciwości, — ščo Царь російскій має вѣдавъ лѣпшу голову, якъ ти — тай знає лѣпше, якъ собі въ такомъ разѣ поступити. Piznavaj z toho, ščo vže za duch u nas vije (ne vsi

tak hadajut, pravda)! Oden znov vziis slovo taj kaže: ščo nam o takych ričach hovoryty — ne naša rič rozsudyty, ščo povynno buty i jak, my ne kompetentni. Ja znov vidpoviv mu: to sly sie tak počuvaješ, to chotj pravdu hovoryš. Ja vže kompetentnyj do toho.

Haker dohryvaje vže vidav svoju roliu druhu, jakorusyn cy tam »покровитель русинѠвъ«. Dovhyj čies zavodyv rej po kaviarniach, jeho slovo bulo jednym zakon, a druhym »соблазнъ«. Teper vidaj vže nimcem. bo distav, jak čuty, suplenturu u Bernadyniv. Ja jakosj ne možu ho duže šiecować.

Z Černovec ne čuju ničoho, ščoby zajmylo. Odnoho Popeskula vydiv, jak ho povezly zyliznycev do Vidnie na učenoho. Momu bratovy ide v Černivcech dobre, baču. De obertaje sie tvij?

Cy ty distav knyžky vid Kuliša? Ja choču sie dovidovaty, cy nema ich de v Černivcech, ta kobys my dav vlast (pro formu, rozumije sie) vidobraty ich. Najlipše, napyšy sam do Černovec, ščoby vidtam siudy pid mojav adresov pryslaly.

Kolo sviet rizdvyannych budu sam do Petersburga pysaty za knyžkamy. Poskladaly dekotri kilka reńskich, zložut šče ščosj — taj pišle sie. Malo takich, ščo dobre pijmajut cilj literatury, jaka vona buty povynna ta do čoho vesty. Velyka čiestj bažyt literatury kastovoji — podilu, a pro prostactvo bajduže.

Na novyj rik v večir prydybavjem napastj: o piv do 9 zdybavjem dvoch žovnieregiv; idut i nechtoľcin z sobov vedut, ja idu, obchoďžu bidu na trotoary, a oden drab nachilyv sie, protieh ruku taj ani sposterihjem sie, udaryv mni po ruci. Takie to u nas Aufrechthaltung öffentlicher Ordnung. Demonstracyji rozhaniejut bagnetamy, žovnieryska podufali, napastujut liudej, — cy to konstytucyja, cy to majut buty symptomaty epidemyji Waršavskoj?

Na teper dosytj. Buvaj zdorov!

Kostj Horbalj.

Ч. 19.

Лист Федьковича до А. Кобилянського.

Theuerer Freund! Hundertmal war ich im Begriffe, Dein meinem Herzen überaus kostbares Schreiben vom 21. Oktober d. J. zu beantworten, doch konnte ich mich nie so recht entschliessen, denn ich kann Dir nichts angenehmes schreiben, und es thut mir wehe, weil Du gar so eine edle Seele bist und mir so viel des Guten erwiesen hast.

Warum hast Du doch deinem Glauben, deiner Heimat abgeschworen, warum, theures Herz, was haben sie Dir gethan? — Ein Land voll Lieder, voll Poesie verlassen, und in ein Land ziehen, wo der Zahltisch der Altar und das Einmal-Eins das Allerheiligste ist! — Ich kann Dich fürwahr nicht begreifen, lieber, guter Anton, Du bist mir ein ewiges Räthsel, mein ewiges Gegentheil, wie, — solltest Du mir vielleicht deswegen so lieb sein, weil du mein Gegentheil bist? — und bei Gott, ich heuchle nicht, Du kannst es mir glauben, dass ich Dein Freund bin, aber auch dein Verrina, wo du mein Fiesko bist, jener Fiesko des Schiller, der sein Vaterland befreien wollte, um es so recht zu unterdrücken, und auch ich kann Dir nichts mehr sagen, als was dieser Verrina, eigentlich Schiller sagt: den Tirann wird Fiesko stürzen, dass ist gewiss, — Fiesko wird Genuas gefährlichster Tirann werden, dass ist gewisser! — Und dieser Fiesko bist Du, theurer Freund, der unser theures Galizien von der geistigen Tiranny der Pfaffen zu befreien denkt, — denkst Du diess wirklich? — „Höre Fiesko“, — sagte Verrina, — „ich bin ein Kriegermann, verstehe mich wenig auf nasse Wangen, — Fiesko — das sind meine ersten Thränen — Wirf diesen Purpur weg!“ — O theurer Freund, Du willst deiner Heimat ihr Schönstes rauben, das Vermächtniss unserer Väter, um ihr — was zu geben? eine neue Religion? — eine neue — Schmach der Menschheit, die einzig und allein ihre Feigheit geboren! Und sie soll was werth sein? — nimmer, — werth kann dem Menschen jene Hülle sein, die seine Schwäche

deckt, und diese willst Du deinen Brüdern rauben? Du, der Du so edel bist? Du willst deinem Volke nur jene Hülle rauben, die ihm doch doppelt theuer ist, einmal ob ihrer selbst, und ein anderes Mal als ein Andenken unserer grossen Ahnen. Du wirst es aber nicht, Bruderherz, — „Fiesko — lass hier alle Kronen dieses Planeten zum Preis, dort zum Popanz all seine Foltern legen, — ich soll knieen vor einem Sterblichen — ich werde nicht knieen — Fiesko! es ist mein erster Kniefall — Wirf diesen Purpur weg!“ — Ich will Dir ja nicht, theurer Freund, vorwerfen, dass Du unserem Glauben abgeschworen, — Du bist vielleicht so glücklich — für Dich, aber jener Mensch ist ein Ungeheuer, der da glaubt, was ihn glücklich mache, müsse auch andere beglücken: erinnerst Du dich noch, wie ich Dir diese Stelle aus Dobuš vorgelesen? und Du hast mir doch dazumal Recht gegeben, und selbst, glaube ich, gesagt, dass es kein Glück gebe, welches allen ein Glück wäre? — Doch genug davon, mein lieber, theurer Fiesko — Anton wollte ich sagen, — als Reformator kommst du nach Galizien nicht, zu was denn auch? um deine Freunde zu versuchen — und deine Verrinas zu finden? — Sei glücklich, Bruderherz, denn Du verdienst es, suche aber Dein Glück nicht im Unglück der Millionen. — Verzeihe! — Und nun weiter.

Du warst einmal so gütig, mich um mein Bildniss zu ersuchen, hier folgt eins, wie es hier in Kezdi-Vasarhely zu erschwingen möglich war; ich behalte mir aber vor, mein Wort bei nächster Gelegenheit, wo ich etwa nach Kronstadt reisen werde, besser zu lösen.

Dein Urtheil über meine Gedichte, die ich Dir zu übersenden die Ehre gehabt habe, ist ein zu gütiges, — meine Gedichte sind jezt eben unter des Presse, und ich werde vielleicht schon recht bald so glücklich sein, Dir ein Exemplar zu verehren, resp. verehren zu dürfen, wenn Du es nämlich gütigst erlaubst; wie man aber sonst meine Gedichte aufnehmen wird, weiss ich nicht, doch hoffe ich das Beste, indem Didycki mir schreibt: Póvirjte myni: o vašych poeziach takyj maju

sud, ščo i najmenšu pisenjku, jaku lyš napyšete, do-
stojno — a navitj svjatym obovjazkom jest, napečata-
niem obnarodovyty. Vy jeste pryrodnyj poet, a ščo
lyše napyšete, bude poezija. Vsi my bilše na knyžkach
viučeni poety, skoro ny ovladije kotroho s nas hrišnyj
duch arogancyi, vsi my ustupym vam prynaležne per-
voje mistce, jake prednačertav vam sereď naroda Rusy
spivackyj jej genij. Majučy to prednaznačenie zapy-
sane v knyzi sudeb vyšnych, vy uže nijak ny v sylach
virvaty sia yz čarodijnoho russkoj poeziji kruha, jak ny
moh toho do samoj smerty dokazaty Taras Ševčenko.
Vaša dolia i zadača velyka: majete spivaty russkomu
narodu pivcem jeho najvirnijšym, a molodym poetam
Rusy pryvodnykom i obrazom. Budjte lyš virni vsemu
tonu, šo v hrudech Vašych poezijov braje, i tvorit po
vlasnomu vdochovenniju, po liubvi k narodu, yz kotroho
vy vijšly, i do kotroho dušu vašu sudjba prykovala. Ja
z mojej storony nyyspovidymo tym sčastiem raduju sia,
jake myni posli druha Vašoho H. Kobyljanjskoho (myni)
dostaje sia, ščo možu Vas s čestijov predstavyty svjatoj
mojej Rusy etc. etc.“

Ja, edler, theurer Freund, Du warst der Erste, der
mir den Weg zum Tempel unseres Volkes bahnte, der
erste der mich in den Lorbeerhain führte, und ich muss
Dir dafür zum Dank heute so bittere Vorwürfe machen,
ist das nicht undankdar? — Ja, ich sehe es ein, doch
glaube mir, ich konnte nicht anders, denn sonst müsste
ich erröthen, wenn ich je das Wort „Freund“ nieder-
schreibe.

Du warst mein leitender Engel zum Tempel der
Ehre, kannst Du auch nicht zum Tempel des Glückes
mich leiten? — Ich bin noch immer und ewig nicht
an meinem Ort, wo ich hingehöre, — bist Du mit dem
Didycki nicht so bekannt, dass Du ihn vermögen kön-
test, dass er mir zu einer bescheidenen Stelle, etwa
eines Kirchensängers oder Lehrers oder was immer was,
verhelfen könnte? Ich verlange ja gar nichts, als ein
Stückchen Brot und das Recht, den Sardak und den
Kresak tragen zu dürfen, und dieser Wunsch ist doch
bescheiden? In Lemberg wird ja, höre ich, ein Theater

(ruthenisches) errichtet, könnte ich vielleicht dort nicht unterkommen? — denn mit meiner Heirat ist nichts, — svataly, svataly za mene, a za prysiažnoho syna daly, — o Schiksal, o Schiksal! bin ich denn nicht einmal so viel werth, wie ein Bauernbursch? — Sagst du nicht, theurer Anton, dass ich mir eine Kugel durch den Kopf jage? — oder rathest Du mir vielleicht, dass ich die Lira nehme, und durch Galizien singend von Haus zu Haus gehe? Aber die Leute werden mich auslachen, denn ich bin ja noch jung? — und riskire am Ende, wegen Vagabundiren eingesperrt zu werden. Mit der Lira ginge ich sehr gerne, aber einen Anhaltspunkt muss man doch haben, und Du wirst mir ihn vielleicht verschaffen; o wie schade, dass Du nicht Priester geworden bist, Du hättest mich gewiss zum Kirchensänger genommen, — doch auch dieses Glück soll mir nicht zu Theil werden. — Doch da Du schon Priester bist, so will ich Dir wie vor Gott etwas beichten, was mir auf der Seele lastet: Weisst Du, warum ich nicht in Pension gegangen bin? — weil ich da nicht den Sardak tragen und als Sänger von Dorf zu Dorf ziehen durfte. — Mea culpa!

Die Madame v. Marossany con sa belle fille fand es nicht einmal der Mühe werth, mir auf meinen Brief, den auch Du gelesen, zu antworten; sie fürchtet gewiss, dass einmal auch meine Bauernnatur nicht zum Durchbruche komme und sie ordentlich schwemme, — doch Du hast mir den gewissen Brief versprochen, warum schicktest Du mir ihn nicht?

Nun schliesse ich mit der herzlichsten Bitte, Du möchtest mir recht recht bald schreiben, allenfalls geschwinder, wie ich Dir geantwortet habe, wo ich Dich so lange auf eine Antwort habe warten lassen, ich habe mich aber nur für Dein langes Stillschweigen gerächt, nun bitte ich Dich um Vergebung und küsse Dich viel, viel tausendmal hinüber in Deine neue Heimat als Dein Dich innigst verehrender und noch inniger liebender Freund Fedkowicz.

Kezdi Vasarhely am 10/12. 1861.

[Друк. у „Житю і Слові“ 1895, кн. I, стор. 16—19. Лист писаний на 8 сторонах білого листового паперу, 4^о. Похибки, як Glück, Schiksal... є в оригіналі].

1862.

Ч. 20.

Лист Федьковича до Костя Горбала.

Slava Isusu Chrystu!

Vaše myle ta velyčne pysanie vidobravjem na samyj novyj rik, i dužšem sy nym utišyv, nižby myni kto polovynu carstva buv daruvav, ale prostit, šo Vam až sehodne, druhoji dny ny po Vidorsčach, vidpovidj daju, bo bačyte, ja symy dny slabuvav šos trochy, a ja seji zymy i toho lita bohato zanypadav i duže zanypadav; tuha za mojimy horamy, povnymy pisni i bervinku, mene sy kosnula, — nydiju očyvydijky vid dny ny do dny ny, a naš vojskovyj likarj kaže šo jak ja svoju tuhu ny ukoju, to nyma myni vidky bohato žyty. —

Ny žalj myni seho svita, mylyj mij družo, však znajete duže dobre, šo use, šom liubyv i šo mene liubylo, pered Bohom spočyvaje, a ja lyš sam sy ozde blukaju, ny mavše nigde prytulku, jak ta bidna bylyna, ale, pretei žalj by myni šče hynuty, bo čuju v sobi sylu, šobym sy svomu svitlomu narodovy mih spivakom pryslužyty, a teper až Sobi zmirkujete, liubčyku, jak ja sy Vašym lystom uraduvav, bo cyž mohloby mene šo dužše maj uveselyty, jak ta vidomistj, šo liude mene sče za liude majut, a ny chočut myni na storoni marne pohybaty daty! — O Vy ny zdumajete, Sokole, jakyj ja pry ti hadci sčaslyvyj, šo nyny-zavtra u svoji kraji, myžy svoji liude sy povernu i im šče naj chotj lebediu pisniu zaspivaju. — Kolyž mene lyš sama dumka tak sčaslyvym robyt, jakyjže ja tohdy až sčaslyvyj budu, jak tota dumka na javi stane? —

Ale darujte, bratčyku, šom sy tutky rozpysav, kiljko ny tribno, bo jak toj kaže: serce hadaje, paščeka hukaje, — a teper pidu v rozum:

Koly mene u Ljvovi dobri liude za liude majut, a velyčnyj Pan Lavrovskij za mnov syrotojev ustupyty sy choče, to naj jemu Hospodj za toto sčystiem ta zdorovjem nadolužyt, a ja jemu sy za jeho lasku nyzko kloniu, jako i všim, šo na mene laskavy, i pryjmaju

sy kož'oji služby, jakov by mene ich volia nadaryla, ale aby my v poslide hnivu ny maly, to naj myni bude možna ozde skazaty, v jakim sposobi ja prystaty možu :

1. Jak ja o jaku bezpečnu službu prošu, to myni nikto ny pobanuje, — jak samy zdorovy znajete, zo mnov ny konče molodo sy dije, bo myni 27 hid uže mynulo, skažit že samy, liubčyku, šo by ja dijav, jakby komus tam sy šos povydilo, mene z seji abo toji služby ni syse ni toto strutyty, a ja syrota bery chiba torby na pleči, ta vzdovž svitom o prošenim chlibu ? — Ot n. p. tak : ja bym prosyv o nadzorstvo pry drukarny, — Pan Lavrovskyj by buv laskav, i myni by do toho dopomih, — ale cy Pan Lavrovskyj (abo kotryj druhyj, vid koho to mistee založyt) musyt na viky u Ljvovi buty ? — Ot pide n. p. do druhoho kraju, jakby to do Vidnia, na jeho mistee pryjde druhyj, semu sy znov povydyt, koho druhoho za nadzireu pomistyty, — kto choče psa vdaryty, buka najde, a ja — chiba vertaj sy znov u vijsko, i začynaj nanovo vid gemajnoho službyty, — a toto hirko, duže hirko, kume Kostiu, kto ny vuryt, naj sy lyš mene zapytaje, kiljko ja hušmanciv za pustodurno zjiv, ta kiljko mene ny odno smitie pušče svita časom sy nahryzlo, šo nyraz uže bihme prychodylo, svita lovyty.

2. Šo ja, buvše v civiljnim stani, lyš v sardaci taj u kresany chodyty hadaju, to ja ny kazav lyš na žert, ale toto moja virna pravda, i ja mih by lyš tohdy službu jakus pryjmyty, jakby myni moju siljsku odežu nosyty ny boronyly, — ja ny kažu, šo ja bym akurat z prostoho sukna odežu lyš nosyv, bo jakby čolovik lyš zatiekav, to mihby sobi oden abo i dva riedy odeži i z tonkoho sukna daty zrobyty, ale krij i kraska to by musila tokma taka buty, jak to u nas v horach nosia. — Vy budete sy smijaty, čestnyj družo, i skažete, šo to je „marota“, — može buty, ale ja ji sy pokienuty ny hadaju ; „Kabat abo sardak!“ — tak ja raz sobi prysiahav, i svoju prysiahu ny polomju.

3. Jak ja šo do 1-ho i 2-ho punktu bezpeky budu maty, to ja koždoji služby sy pryjmaju (to sy rozumije, jak čyja laska bude, myni jaku navernuty) i maju v Boži nadiju, šo ja svoji služby, naj ona bude jak

tiažka, tak dostoju, jak my H. Bože dopomožy! — ja pryzvyčajenyj do poslušnosti i do akuratnosti, svoho čynu z vojskovov virnostev i sumliniem dostoju, a mij dobroditeľ, za pevne ny bude maty pryčyny, žaluvaty, šo vin myni dopomih.

4. Najradnijšyj bym buv službi pry stavropygiji, bo sysia myni na usi boky najlipše sy podobaje, lyš koby ona myni šo do 2-ho punktu perepony ny robyla; do cisarskoj služby, taky pravdu skažu, ny konče mene dušia tiehne, chiba šo by to taka profesura pry vyžšych školach bula, a myni, šo do 2-ho punktu, ny perečyla; ale taky, jak kažu, najlipša by taka služba, šo by i de by čolovikovy nimci svit ny putaly, bo ja bym v svij čas takož rad buv, podekoly na russki sceni vystupaty, kuda mene dušia duže tiehne, tymu, družu Kostiu, budjte vže na mene taki laskavy, ta potrudit sy samy do P. Lavrovskoho, i zanesit mu mij uklin i moju prosjbu, bo myni samomu teperj pysaty šče ny vipadaje. Vy uže tam use lipše ulahodyte, jak by ja samyj, bo Vam Boh dav velykyj i svitlyj rozum a do toho šče i tuhoho anhelia; takym kripkym charakteram, jak Vaš, mjake serce, jak to moje, duže rado sy klonyt.

Ny pravda, mylyj družu, šo ja tutky tiljko „uslovijiv“ (jak to pan Didyckyj kaže) ponapysuvav, šo jak by to P. Lavrovskij n. p. znav, to by sy za pevne hni-vav, i mav by čoho, bo ja majže tak robju, jak tota baba, šo pytala: »cy pichane pane?“ ale naj myni sy nikto dobryj ny dyvuje, bo ja, jak toj kazav, syrota, i duju vže i na studenu vodu, oparyvše sy raz kipjetkom, a prypovidka znov kaže, šo lipšyj peršyj hniv jak poslidnyj.

Pozvoljte my, bratčyku, naj Vam šče napyšu, šo jak by z seji našeji besidy šo mohlo buty, cy šo malo buty, to musilo by borzo buty, bo na vesni spodivajem sy pochodu, a tohdy vže hodi bude, vid vijska sy skaraskaty; takže šče skažu, šo na pensiju nijakym svitom bych ny pišov, bo ja choču buty, jakjem kazav, vid ni-meckoho volokna raz na zavsihdy vilnym, a jak to ny mohlo by buty, to voliju na šyju vže kajdan niž peteljku.

Za p. Didyckoho ny možu sam ničो pysaty, bo ščem ny distav vid neho obiciany eksempliar mojich drukovanych poezij; ja o čolovikovy borše dobre niž lyche hadaty lakim, a ovšem o takim čoloviku, kotryj nyznajomomu čužyncevy ruku podast. Ny oden može teperj hovoryty, a čymu i oden ny skazav myni vpered i pek tobi bise; ale Didyckyj buv peršyj, kotryj sy za mnov u Ljvovi ustupyv, a chotj vin mene v jeho poslidnim lysti duže urazyv, to ja jemu pretci podiakuvynen, — ja raz uže takyj.

Rad ja, taj šče rad, šo naši panove molodci na večernyci hadajut, a chotj mene ny prosyly taj i ny budut, (bo ny majut čomu) to ja bym sy chotj zza dveryj prydyvjuvav, koby myni lyš Hospodj svjatyj pomih, do toho slavnoho Ljvova sy distaty, ny tak za dli tych večernyc jak za dli toho, aby našym slavnym sokolam molodciam za ich lasku podiakovyty, šo ony i na mene ny zabuvajut, — jakže toto mylo musilo by buty, myžy našym russkym kozactvom zaspivaty! — Ale Boh badjko, — ny tužy, moje serce, čej šče sobi ny lyš zaspivaješ ale — i pohulajes.

Za sym že slovom buvajte my zdorovy, brate Kostiu (skazav bym Vam: „buvaj zdorov“, ale koly Vy myni vykajete, to i ja Vam mušu) — robit tam, aby dobre bulo, taj i kvapte sy, bo sehodne čas na času ny stojit. Ternia Vašoho sy ny boju, bo myni Boh svit mīj ružev ny zastelyv, ale lyš toho odnoho sy boju, šo zahynu, taj sy myžy svoji liude ny distanu, bidna holovko. — Ale Boh badjko. — Majte sy harazd, taj vidpyšit jak najborše, koby Boh dav, aby šo radistnoho.

Fedjkovyč.

P. S. Vaš topirčyk stojit v dobrim spriatku. — Čykajte lyš, jak ja sy nym v Ljvovi fudulyty budu. — Adresujte do mene do Berecku, — toto je odno mistečko, 2 myly kolo Kezdi Vasarhely, — ono stojit na voloski hranycy, de ni kury ny dopivajut, ni zvony ny zasiehajut; Bože mnia prosty.

На окремій карточці, вложеній до листу, стоїть написано :

P. S. — o 12. hodyni v nočy dokinčyvjem lyst pysaty, i lyšenj hom zapečatav, až tut prylytaje štafeta z Kezdi Vašarhely i zazyvaje mene v sej čas tuda, aby špitalj vidobraty. — Tož ny adresujte do Berecku ale do Keždi-Vasarhely. — Vydyte, šo to vojskove žytie može! Ustav, ubrav sy, zovsim zabrav sy. — P. Didyckyj može my obiciani eksemplary moich poezij ny pryšle, (kto znaje čymu) to budjte Vy chotj laskavy, myni oden exempliar do čytania pryslaty, a ja ho Vam nazad vidošliu. — Ny mohly by Vy myni z lasky Svoji i novyj ruskyj kalendarj čytaty pryslaty? Jabym ho Vam jak najborše vidoslav. — Proščajte.

Адреса. K. K. Lieuten. Josef Fedkowicz des Br. Kellner 41 Inft. Regts in [перечеркнено: Bereck] Kezdi Vašarhely. An Seine Wohlgeboren Herrn Konst. Horbal Hörer der Philosophie in Lemberg, Galizien Sixtusken-gasse N. 102²/₄, recomandirt gegen retourrecepisse.

[Лист без дати; з тексту видно, що Федькович писав его 19. січня 1862 р. („druhoji dnynu po Vidorsčach“). Що лист написаний 1862 року, свідчить згадка в нїм про свіжо вийшовші его поезії (заходом Б. Дідицького) і про нову часопись „Вечерниці“. Лист писаний на пяти сторонах листового паперу 4°. Адреса прописана на 8-ій стор. листу, зложеного до висилки. На марці поштовій (15 кр.) вибита стампілья поштова 21. I. До Львова наспів лист, як свідчить стампілья, 27. січня — Передрук із „Зорі“ 1892, стор. 334—335].

Ч. 21.

Лист Дм. Жулинського до Федьковича.

Возлюбленный Собрате!

И военный Камрате!

За тую — сообщеніємъ изданнаго стихотворства изъявленную — внимательность не могу съ инымъ, какъ съ братскимъ — хотя политицъ (хитрости, лукавствію) несоотвѣтственнымъ, однако законамъ естества согласнымъ — вираженіємъ »Ты« Тебѣ симъ приносить краткою но вѣрно сердечную благодарность съ тѣмъ объявленіємъ, что я въ слѣдствіе селезенки нахожуся страдательнымъ и употребляю внѣшнія, отъ

нашего полкового лѣкаря (D-or Hein) предписанныя, лѣкарства до поѣздки къ водамъ минеральнымъ.

Принимай, возлюбленный собрате, мое братское, чисто изъ внутренности происходящее, выраженіе »Ты« съ этою искренностью, съ которою я его дерзаю къ Тебѣ обращаться!

Остаю съ любовію и почтеніемъ Твой благосклонный братъ

Димитрій Жульинскій,
священникъ полка.

Н. В. Поздравляю вся возлюбленные собратья и камраты. Также мое почтеніе Барынѣ Пашковичъ.

Въ Городѣ Пестѣ 1862 года Мѣсяця 1-го Февраля.

Ч. 22.

Лист Федьковича до Костя Горбала.

Slava Susu Chrystu!

Prosty Bih Ty, bratčyku, za Tvoju kartu, ta naj Ty Hospodj sjetenjkij zaplatyt zdorovječkom za Tvij trud, ale ny hadaj, šo Ty mene zažuryv, bo ja šče do Tie pyšučy, znay, šo z toho useho ničo ny bude, a tak škoda koždoho slova, šo o tych ričach hovorymo, volijmo my o čim ynšim pobalakaty.

Pyšeš, šo Ty banno, čymu Ty liude periže ny piznav, ot i ja to samo na sebe banuju, — ale cytj, naj Ty upovim: Pysav my raz P. Kobyljanskyj z Vroclavja, šo Morošanka mala des kazaty, šo to ja taky „prostyj sobi Fedjko“. Dobre i tak, hadaju ja sobi, taj udyjivsmy do neji kartu, jyksmy sam uže rozumiv, a ona my na toto zaraz i vidpövila, a šo vidpövila, to budj laskav, ta pročytaj sam zdorovenjkyj, a vitak skažy my, čija pravda: tut, bačyš, ny ynak, ale abo oboje — brešut, abo oboje pravdu kažut, — ja pro sebe samoho pravdy sy lyš deržu.

Šo ty mene, bratčyku, obsudyv, toto my ny dyvnycia, taj i ny seržu sy na toto, bo znaju, šo mene nikto v sviti šče ny zmirkuvav taj i ny hoden zmirkuvaty, a vidky Ty by mene mav piznaty? — Kažy

Ty kiljko choč, šo mnje znaješ, koly ja znaju, šo Ty mene vse taky ny znaješ.

Pan Kobyljanjskyj čyj sy ny podyvuje, šo z nym sy vže bilše ny perepysuju, bo ja sobi na čoli napysav, aby vid teperj sy lipše dyvyty, s kym sobi sy zachodyty. — „Za tvoje žyto sšče tebe i byto“ kaže odna prypovidka, a koby ji čolovik ny zabuvav, to by ny raz bohato lipše hostyv.

Za pryslani knyžečky diekovatj Ty, liubčyku, ci-lym sercem, a koly by Tvoja volia taj laska, pryšly my sšče dečoho, a najdužše Tie prošu o Ševčenkovi pysjma, bo jyk jich čytaiu, ty ny ynak, ale smy v raju; pryšly, pryšly, sokilku, a ja Ty duže krasno podiekuju, — lyš koly šo šleš, to ny šly na Tvij košt ale na mij, bo tak sy ny povynno, aby Ty za dli mene sšče sy i keltuvav.

Škoda, šo ny znaju, kotroji dnyny solovij naš, Ševčenko, sy upokojiv, ale Ty čyj budeš laskav, ta my napyšeš; budu sy staraty, abych chotj jykys sonat na ucho vidumav ta na Večernyci pislav, bo virj my, šo ja teperj jykys takyj ny po svoji voly ta stuženyj, šo taky očyvydjky nydiju, ta boju sy, šo dali zahynu, — boju sy. kažu! — Abož ny lipše sto raz hynuty, niž tak tryvaty, jyk ja ot tryvaju, šo ni splyv ni vtonuv? —

Ale tak, duško; cy na pomeršyj denj Ševčenjky šo napyšu cy ni, to ja toji dnyny naše vojskove kozactvo do sebe sprošu, ta budemo pamjatj našoho Viščuna chotj spivankov ta dumov pry zelenim vyni abo na solodenjkim među obehodyty, — pryšly my lyš, bratčyku, jeho biografiju ta maj de šo, abych mav toji dnyny našym parubkam šo upovisty ta pročytaty. Cy u vašim studenim Ljvovi kto o nim spomjane cy ni, ale chotj bidni vojaky naj ny budut posledni, šo svoho pokojnoho Bojana-sjvjata poželujut.

Maj sy v harazdi ta v dobrim zdorovju, liubčyku, ta ny zabudj, šo ja

Tvij virnyj druh

Fedjkovyč.

Kezdi Vašarhely 16/3 862.

[Лист списаний на трох сторонах листового паперу 4^о.
Передрук із „Зорі“ 1892, ст. 335].

Ч. 23.

Лист Федьковича до К. Горбала.

Slava Isusu Chrystu!

Ja uže takyj čolovik raz na sviti, šo mene aby dytyna z puty zibje, a takoho čolovika ny može Ho-
spodj duše pomyluvaty, jak koly mu ščyroho pryjatelja nahalyt, ot jak Tebe myni. — Prosty-Bih Ty, brate, taj ny banuj na mene za se slovo, bo Ty ny hoden zmirkuvaty, jake ono myni dorohe. Brate mylyj, ja zdaju sia zo vsim na tvoji ruky, povody mnov jak sam rozumijyš, a budeš maty v Boha lasku za mene, bo vydyš sam zdorovyj, jakyj ja povijviter.

Za Morošanku i ny pryhaduj my bilše, — pliotka pliotkov, bula taj bude, — škoda lyš, šo Ty sia o ni tiljko rozpysav. De ja tohdy lyšenj rozum mav, koly ja sia cerez odno ničo na odnoho Kobyljanjskoho miš pohnivaty, šo ja ho može i ny varta. Ale ja znaju, šo vin mene prostyt, ovšem, koly Ty za mene dobre slovo daš, a tym časom ja symy dny samyj do neho napyšu.

Za Didyckoho ny maju Ty bohato šo i kazaty, bo mnie serce bolyt, šom sia tak oparyv, ale kažut, šo chto sia kypjytkom obižže, to i na studenu vodu duje, tak budu i ja vid teperj robyty, bo vže baču, šo ja ny Ljavater. Ja do neho pysav, jak do svoho batjka rid-nesenjkoho, šo ho vže ny maju, a vin — pustyv mene na publiku; bilše ny potribno nikomu znaty, chto choče Didyckoho piznaty. — Sapienti sat. —

„Auch eine originelle Studie“, pyšeš Ty, a tak hejby se sia do Tebe pylo. Jakby se tak bulo, to Bihme Bože! šo bym Ty sia vid razu pryznav, ale prysiahaju Ty na hrobi moji sestryčky, šo ji vže ny maju, šo se sia ny do Tebe napyvalo ale do samoho P. Didyckoho. — Kobeš Ty znay, jak toto vin do mene krasno py-sav, doky ja mu šče moji dumy ny popryselav, a vitak? — Ale naj, kolysj, jak sia zyjdemo, pokažu ja Ty i toty lysty, a vitak i toty, šo my ich Didyckyj u poslide pysav. — Skažeš i Ty: Auch eine originelle Studie. —

Ny lizj do dyni

Bo tie zziidia svyni.

Ale lyšimo, bratčyku i dyni i sv., ta podyvim sia trochy i po naši literaturi. — Ševčenjko, batjko naš Ševčenjko! — uže se slovo same je take čudotvorne, šo ničo ny treba, lyš ho rečy, aby literacki naši uzurpaty, šo hej toty rapavi žieby po Halyčyni sehodne krikajut, tuda pozalizaly, de im Boh sudyv buty: u boloto. Ševčenjko, soloviju! chto sriberneho tvoho holo-sočku raz čuv, cy može toj žiebynnoho krikotu dožydaty? — Halyčyno, Halyčyno, bidna ty Halyčyno! — Ale čyj Boh ny dopustyt, aby žieby solovijiv pohlušyly.

Marusia, Marusenjka¹⁾ — Božečku mylyj, koby my ny sorom, to bihme bym šče raz splakav. Se ny povistj, se odna krasna, krasna dušia visypana na papy. Kiljko liuby, kiljko poeziji! — Jak čolovik su knyžočku v ruky ozme, to ny ynak, ale tone v krasi hej bživka v cvitach, a jak mu sia pryjde ji z ruk poklasty, to až bojiti sia, bo ny ynak, ale mu sia vydyt, šo svij raj, svoju dušu tratyt. O ny daj Bože takych knyžok bohato, taže čolovik mih by z tuhy za tiljkov krasov odurity abo i zahynuty. Ale skažy my, brate mij mylyj, cy nyma niraz u Ljvovi ukrajinjskych knyžok na prodaž? — jak je, och to napyšy my liubčyku, abych ty v sej čas hroši pislav, bo šo značyt hriš slyna naprotiv tiljkoi krasy? —

Sčož ja Ty, brate, o našych Večernyciach skažu? — Ot žielj my lyš, šom ich ochrestyv. Jak u ich čytaju, to use my slová z Apokalipsy na hadku sia sunut: „Ty ni teplyj ni studenyj, — o dav by Boh, aby ty abo sia zahriv abo zastyv, bo jak ni, to pryjdu.....“ Se myžy namy, brate, — ale vernimo sia šče na chvyljku do ukrajinjskoji literatury. — Ny raz, jak jyji tvory čytaju, zanosia mnia hadky, aby sia zrečy svoji mamony ta pity spivajučy ukrajinov a chotj lyš Halyčynov. Lyš boju sia, šo prošenij chlib duže hirjkyj, to jak ho vkušu, tak zahynu. Ale se myni sia može lyš tak vydyt. Ja mirkuju, šo odnako hynuty, cy tam vid

¹⁾ Звісна повість Гр. Квітки-Основ'яненка.

prošenoho chliba cy tut z žaliu ta z tuhy, jak ta ptaška v klity. Može by čestnyj naš batjko Lavrovskyj myni chotj u sim sposobi pomič chotiv daty, ta vichodyty dli mene take pysjmo, šo by my možna bulo chodyty prisjky¹⁾ ta spivajučy cilym ruskym krajem, Ukrajinov, Halyčynov, Bukovynov taj Uhorščynov. Ty dobryj z Tomačkevyčym²⁾, a Tomačkevyč znov znakomyj z P. Ljavrovskym, — ot može by chotj z seho mohlo ščosj buty. Jak radyš? —

Za tvoju dumočku duže Ty fajnenjko diakuju, — prykrasna ona, ale hej ščypaje, — mabutj mene, lyš ny znaju za jake by se? — Čujymo, šo pryjide sudy symy dny oden slavnyj fotografa; jak se pravda, to prysliu Ty moju portratj, koly bude dieka pryjmyty, a z nev prysliu Ty može i ulamok z moho „Dobušia“, abes myni nad nym Tvoju krytyku zdav, bo vid teperj ny hadaju ja ničo bilše do druku daty, zaky Ty ny pročytajyš taj ny skažeš, cy daty cy ny daty. — Ot bačyš, brate, šo ja vid Tvocho tovarystva bohato bažaju, ale ny ponychaj mene, sokilku, ta i Boh Tia ny ponychaje, a za sym slovom buvaj my zdorovyj, taj vidpyšy my, koly by laska Tvoja, ale — čyj skorijše jak na moje poslidne pysjmo? —

Fedjkovyč.

Pysano v čytverj, na samoho sjvjatoho Spasa.

Pryščypka. — Ševčenjka uzievjem sy vidpysuvaty i skoro skinču, tak Ty ho zaraz i vidošliu. — Nyma u vas tam u jaki knyharny ševčenkovi dilá kupyty, abo chotj „Maruseńku“? Ej totož by ja rad ta šče rad! — Hynu, bratčyku, za Ukrainov, jyj Bohu! —

[Лист без дати, списаний дуже старанно на чотирох сторонах рожевого паперу листового 4⁰. Із змісту виходить, що сей лист із 1862, писаний на „Спаса“ то значить на Вознесеніє, на весні. (На Буковині „Спасом“ називають Вознесеніє, а не Преображеніє, як у Галичині). — Передрук із „Зорі“ 1892, ст. 335—336].

¹⁾ Мабуть: ріжку. ²⁾ Данило Тянйчкєвич.

Ч. 24.

Лист Федьковича до К. Горбала.

Dobryjdenj bratia!

Za pryslani knyžky ny diakuju ni Tobi ni Tomačkevycu, — ot chiba tiljki skažu: Prostybih; a chtož by hodenj za te podiakuvaty, šo ste mnia na čuži čužyni tak pomyluvaly, — šče raz: Prostybih vam, bratia. Ale ny banujete, prošu, šo vam „čornu radu z chmeljnyščynojoj“ vidselaju, — ny use Kvitka ta Ševčenjko, šo na Ukrajini pyše, — och ni! — Z restov — ny majyte pro te šo sia i hnivaty, — ny schoče skleparj knyžky pryjmyty, to vidošlite my ich nazad, taj laď. — Bilše sym časom i ny pyšu, bo Bihme šo nymaju koly, ale symy dny pryšliu vam moji kipy (portrety) taj šče maj deščo, tohdy sia rozbalakajymo do voli. A na sim slovi buvajte zdorovy.

3/7 862.

Fedjkovyč.

[Лист списаний на одній стороні білого паперу 4°. Передрук із „Зорі“ 1892, ст. 336.]

До сего листу вложена карточка кунця М. Димета, котрий, як звісно, займав ся розповсюдженням закордонських видань. Ось вона: „Господину Федьковичу.

1. Кобзарь Шевченка	1 зл. 88 кр.	
1. Повісті Гр. Квітки (Основьян[е]н)ка 2 томів	5 злр.	
1. Повісті Вовчка	1 зл. 25	
1. Чорна Рада	3 . 75	
1. Хмельницина	— . 63	
1. Портретъ Шевченка	1 . 88	
	Итого . 14 зл. 39 лр.	
Досвітки	1 . 88	
	16 . 27]	

Ч. 25.

Лист Федьковича до К. Горбала.

Слава Ісусу Христу!

Бідного ані доварене ані донечене. — Таке й моє. — Отъ клоню Тобі мій образъ и мого новобранця, — образъ безъ рамця а новобранчикъ безъ оправы, але будь ласкавъ, брате, та приймай уже якъ є, бо у нашімъ славнім місті, богдай ся запало, нима навіть оправника, ни такъ-аби рамцівъ можъ де дістати.

Дуже я ся якої відомости від тебе сподівавъ, тай ни дочикавъ ся; мабуть Ти ся на мене чогось осердивъ? — братчику, коли я Тебе якимъ діломъ уразивъ, то прости, бо я — бігме — часомъ самъ ни знаю що робю.

Якби я бувъ такий щастливий у Бога, що би Тобі ся мій новобранчикъ сподобавъ, то прошу тя, братчику, дай го де відрукувати, або въ вечерницяхъ, або де самъ знаєшъ, — коли міркуєшъ, що ни буду мати якого калабалику зъ поліційвъ; слижъ би се такъ мало бути, то волієшъ мого новобранця на Україну післати. — Зъ рештовъ роби якъ самъ здоровъ міркуєшъ, лишъ аби добре було.

Меншъ питати, що я теперъ робю, — отъ пишу «циганку». Сеї зими може буде готова; гадаю її рускимъ академікамъ у Львові поклонити. — Ся поема буде у шестеро більша якъ новобранчикъ, — міркую, що и гірня ни буде. —

За усе тебе брате прошу, абесъ міні твою критику надъ новобранцемъ приславъ, бо твої критики я ся такъ тримаю, якъ божого слова, — нічо такъ ни може поету на добру дорогу навести, якъ права критика. — Міні ся видить, що я вже зачинаю помалу до себе приходити, але вже би далі — и часъ. — За тільки ми лишъ жалъ, що я тогидь тільки римаривъ, — прости мня днинко сьогоднішна, тай ти, руский народе. — На Міхайла гадаю їхати въ проци до одного великого намастиря въ мольдові, — тамъ я ся разомъ и за той гріхъ висповідая. — Богъ чий простить, але простить и ви, братя молодці. —

Щожъ тамъ май мизи вами у Львові доброго чувати? — Якъ собі тамъ живете? здорові, дужі? — Просивъ бихъ васъ ще разъ, абисте міні по дѣ коли писували, але я знаю, що пусто, бо я вже васъ ни разъ а ні два ся напросивъ, та дурно; навіть и ти вже ни хочешъ нічо писати, не аби такъ хто єнший. А Томачкевичъ нашъ якъ міні ся має? — аби здоровъ бувъ. А сли зъ Климовичемъ ся може коли зустрітись, то поклони му ся відъ мене въ добрімъ здоровю; дай Боже, абихъ ся пізнавали.

Що тамъ за нашого Кобилянського чувати? Той листъ, що я до него колись писавъ, обходявъ що ни всі швабські краї, а его ни мігъ нагилити. — Коли що о німъ знаєшъ, то дай и мині відомість. — А що тамъ зъ нашими вечерницями? — видко, Заревичъ добирає ся до нихъ май, май, жвавий собі, ні що и казати, лишъ за тільки го ни можу похвалити, що ни хоче до мене ані півъ словечка написати. — Най ся хвуду-лить здоровъ.

А що тамъ май мизи нашими книжками цікавого ся появило? — Якъ би діправди щось вартного було, то дай мині знати, аби и собі того дива придбати. А зъ України нічо май ни поприходило? —

Отъ ни мавше вже нічо білше писати, клоню ти ся въ добрімъ здоровю та прошу, дуже прошу, дай мині борзенько відповідь.

Федьковичъ.

[Лист сей, як К. Горбаль оловцем помітив, прийшов у суботу 25-го жовтня 1862 р. Писаний він є виразним почерком на 3 сторонах жовтого листового паперу великого аркушевого формату. Передрук із „Зорі“ 1889, ст. 125].

Ч. 26.

Лист Федьковича до К. Горбаля.

Слава 'Сусу Христу!

Учера ще дійшовъ мене твій листъ, та бувбихъ ти за ласкавий приемъ мого новобранця таки ще учера подякувавъ, та бачишъ, бігме не було коли, — ажъ мусівъ емъ сьогоднішної неділеньки святої ждати. Отъ жежъ дяковать ти брате милий, щось ни погордивъ мноєвъ сиротоєвъ. Знаю я, що би тобі инакъ здало ся подякувати, бо ти ни мало причинивъ ся за мноєвъ, але щожъ, — рада би душа до раю, та гріхи ни пускають. Ти ни знаєшъ брате, якъ мині тяжко приходить, де що гарного написати, отъ дó знаку такъ, якъ музиці въ якимъ млині грати. Але що маю свої голові робити, — відъ такъ уже доля судила. — Охъ брате! — Коби тото я ся хотъ на два роки въ свої зѣмли вздрівъ, заспівавъ би я вамъ инакъ, — міркую, що ні Кобилянський ні ти би вже білше ни сказали, що сте

ся на мені ошукали (Такъ, бачишъ, писано ми разъ зі Львова).

Але я ся таки ні на кого инчого якъ на тебе гріхую, (чиму ни мавъ бихъ правду казати?) — ни просивъ я тебе разъ, абесь поговоривъ зъ Томачкевичемъ або зъ кимъ тамъ знаєшъ, ци би вінъ ни мігъ мині черезъ пана Лавровського (або якъ тамъ нибудь) таку карту виходити, щоби мині можна було ходити співаючи цілимъ рускимъ краємъ. — Ни писавъ я такъ? — а ти що мині на се відписавъ? — Нічо. Але — дякують ти брате и за се, бо ви вже ся тамъ у тімъ Львові таке пофудулили, що далі годі буде безъ бука до васъ и приступити. Але ни сердьте ся братя Львівце за се слово, бо ни брешу; отъ пишешъ самъ, що обіцяли ся Шашкевичъ та Томачкевичъ до мене написати, — а написалижъ? — богдай такъ пси траву їли, — а они, коби здорови, ни знають, якби мене їх одно най словечко порадувало; — але бо и ти мині такожъ парубокъ, аби ни казати, — а обіцяли ся разомъ зъ тобовъ писати, а ни ставили ся у слові, то я, бувше тобовъ, бувъ би їх до себе загуливъ, а вітакъ на ниточки до столика попривязувавъ, та й ни пустивъ, доки би гарненько шо були написали, — але гарненько, кажу, ни оттакъ якъ на збитки, ніби тото, аби ни безъ того було; бо знаєшъ брате, якъ я коли дістану яке писъмо зі Львова або відъ насъ таки відки нибудь, то читаю го щось цілий тиждень, або и більше ни разъ, аби ся до волі натішити, бо ви ни знаєте братя, якъ тото тяженько на чужині безъ своїхъ и безъ свого, — отъ якъ би вамъ ся (ни дай Боже) такъ трафило, то бесте сами побачили, якъ тото є. — Але що маю я ся богато з вами сварити (бо и такъ уже гріху наробивъ, що вѣ неділю божу, ще й дівѣта до того, а вже сварню счиняю,) скоро мині ни будете писати заєдно, якъ має бути, кождий зъ васъ по черзі хоть разъ на тиждень, то буду вамъ шо тижня ниплачені листи слати, абесте, німці, хоть платили, бо кажуть, що хто ся лінує руками, то мусить ставити ся мошенковъ, се вже такъ я вамъ зробю, та буду бачити, ци я зъ васъ лінку ни вижену. — Або и То-

мачкевичъ, — коли захотіло му ся тамъ якісь гріхи покутувати, — відки би ся тамъ и тільки гріхи взяли, -- то мігъ би бувъ легко оденъ здоровий гріхъ позбути, якби бувъ міні що написавъ, бо »сторонському писати«, то є оденъ милосерний учинокъ, — ни знаю, чиму го панотці ни написали до тихъ другихъ, — може й они жалували паперю, такъ якъ ти нипричкомъ. А я вамъ отсе кажу, братя: якъ зробить хто зъ васъ який велий гріхъ, а хоче го ся борзенько зкараскати, то най заразъ лишъ до мене пише; скоро лишъ буде листъ на пошті, то и гріхъ уже на пошті, а я беру го собі на свою душу, бо міні однаково, ци піду зъ дисітьма гріхами до пекла ци зъ одинацїтьма, а все таки піду, бо вже нікуди инде; таже кажуть, що усі тоти, що собі сами смерть заподівають, то идуть ци тамъ летя прямисінько у безодне, отъ такъ и зо мновъ має ся стати, бо Бігме Боже! годі вже витерпіти. Гадаю ще на Україну написати, ци би тамъ де ни можъ бідну свою голову притулити. Охъ! — — —

А якжежъ тамъ якъ, братчику, зъ нашими вечерницями? — Піславемъ туди оногда свою »Пугу« та видить ся, що пана Заревича геть розсердила, бо до того часу перепало міні хотъ десь колись по листочку, а відъ того разу ані пікъ. — Ни знаю, чимъ се я такъ званого пана прогнівавъ, вже бігме ни знаю, якъ догодити: шли, гніваютьця, ни шли, зновъ гніваютьця, а я би радъ, коби на мене ніхто ся ни сердивъ, — та цижъ и ни радби я кождому догодити? — Господи! — коби такъ лишъ було коли якъ го нима. Отъ зачивемъ бувъ колись одну повісточку за длі вечерницъ писати, та зачивемъ, та й мусівъ перестати, бо ні коли. — Отже абесъ віривъ, то розкажу ти про цікавість, якъ я тутъ ся морочу: встаю о $\frac{1}{2}$ 6 години рано, та доки ся зберу, доки що, то вже и 6-та. Тутъ треба ся богу такожъ відай помолити (нихай прийме), от уже $\frac{1}{4}$ 7.

О $\frac{1}{2}$ 7 приходить до мене оденъ Капраль (мій таки крайнь) по руски ся учити, — учимо ся до $\frac{1}{2}$ 8. О півъ 8-ї лечу до касарні. Заки перегляну їй, заки що, уже й 8. — О 8. приходить капітанъ, тримає ра-

портъ ба що, отъ уже й $\frac{1}{2}$ 9-ї. О $\frac{1}{2}$ 9 зачинає ся школа и тримає ся до 10 години. О 10 біжу до нашого маёра, та учу ся зъ ёго хлопцемъ (богдай ся нічо зъ него ни звело, бо такий урвитіль, що аби го лишъ богъ побивъ) ажъ до 12 години, відси біжу на обідъ, а о 1 годині мушу вже бути зновъ у компанії, у школі писарскі, — тамъ ти обучую 24-охъ їхъ писати и читати по німецки (руснаківъ та волохівъ по німецки!). От учу їхъ до $\frac{1}{2}$ 3, голова ми стане якъ цеберъ, та ци радъ ци ни радъ, мушу ити на півъ години на прохідъ, бо о 3 мушу зновъ бути у школі, та зновъ ся ажъ до 4 морочити, відъ 4 до $\frac{1}{2}$ 5 тримає ся розказъ, а о $\frac{1}{2}$ 5 зновъ біжу до маёра, та капарую ажъ до 6. — О 6 іду домівъ, та молю ся дороговъ богу святому, що помігъ день трутити, прихожу до дому, тай застаю зновъ двохъ унтерохвицирівъ, що ся ходя до мене по руски учити и писати (та мусівемъ імъ волю вчинити, бо якъ стали прохати, такъ годі було ся збути). Отъ учу ся зъ ними ажъ до 8. — О 8 вечераю, та колимъ ни такъ гей дуже згризенний, то ще пишу собі де що зъ годину, а якъ ні, то мушу ити спати, бо бихъ ни здужавъ. — Отъ тільки, що хіба часомъ у неділю маю коли до церькови рано піти, а по службі божі на цвинтаръ до свого Уреуци, але часомъ такъ припадає, що и въ неділеньку святу треба ся клопотати то однимъ то другимъ ажъ до 3 години по полудню. О 3 годині иду на прохідъ, та бавю ажъ до 4, о читверті прихожу домівъ, ажъ тутъ уже за мновъ и наші капралі та и инші жовніре роємъ: Панъ Летманъ, батечку нашъ, ану прочитайте намъ де що зъ Кобзаря або про Марусю. — Я читаю, а они плачуть, тільки нашої и розривки. Є мижи ними оденъ, що ся називає Капра, ажъ десъ изъ Якубенъ, ци відки, той приходить изъ-о скришковъ, та якъ заграє! — господи! — ни инакъ, але серця добуває, а ми зновъ зачинаємо за нимъ співати нашихъ Буковинскихъ. Отъ такъ зийдуть намъ тихъ 4 годинъ, якъ би и ни були, — розходимо ся, а у понедівнокъ зачинаємо зновъ такъ, якомъ ти уже въ передъ розказувавъ. — Цижъ ни гаразди, брате? — Але — коли чоловікъ ни голій та ни голоденъ, то

дяковати богу милосерному и за те. — Отъ мушу кінчати, бо дзвоня отакъ до церкви святої, а сегодне по полудню, братя мої Львівце, чей ся вамъ легонько икнѣ, бо ми васъ тутъ що неділя при нашій вечерниці згадуємо, та за ваше здоровя цемо. — Ей! кобижъ ви уздріли нашого цугсфіра Хрестика Ілаша, що се за парубокъ, то ни соромили бисте ся нимъ, хоть собі зъ простого стану: отъ сей якъ то вамъ руске слово скаже, то ажъ у серця відволодіє, а німеччина топить ця якъ снігъ. Отъ и за него, и за всіхъ таки клоню ся вамъ, легіні мої славні.

Бувайте здорови, та ни забувайте и за насъ, хоть часомъ.

Федьковичъ.

Брате Костю, а слухай! — якъ учуешъ що про мою »Пугу«, то напиши ми, ци давъ їй Заревичъ друкувати, ци ні, аби я знавъ.

Я ще ни готовий. — Ци ни мігъ би ти мині, Костику, прислати на якийсь часъ тогідного календаря, — я бихъ радъ ще повість за закоханого чорта прочитати.

Чую, що буде у Львові ще якась тамъ »часопись« виходити. Якъ їй побачишъ, то напиши ми де що про ю, ци варта що, бо кортить и мене на ню заплатити: кажуть, що она має бути длі простого народу. Дай Боже щастливо.

Панъ Дідицкий мині якъ шле такъ шле своє »Слово«. Я єму разъ уже дяковавъ тай просивъ, аби ми го білше ни славъ, бо ни вітекаю відки го оплачувати (чобихъ правду таївъ,) — отъ мушу ще разъ писати, може ще таки сегодне, а якъ ні, то на другу неділю, бо сегодне кортить мене ще до нечечки де що написати, бо такъ ся и убиває за мновъ! — Охъ Боже милий, Боже! потішъ ти и єї та поратуй, бо нікому, а тяжко сироті одові безъ своїхъ дітий погибати. — Бувай здоров. — Ще тобі наказую: Шаникевича та Томашкевича загули до себе, та поприсялюй на ниточки до столика, ажъ доки де що ни напишуть, а ти мині зновъ, Костику, ни жалуй паперю; коли тобі

треба, то прошлю ти го громаду, бо ми ни давно оденъ мій давний капітанъ, щомъ го по руски віучивъ, цілу гугу подарувавъ. — Простибігъ.

[Лист без дати, списаний на 9¼ сторонах білого паперу листового 8'. Передрук із „Зорі“ 1892, ст. 336—337].

Ч. 27.

Виписки з „Вечерниць“ 1862. року.

Переписка в ч. 35 (з дня 1. падолиста): П. Федьковичу: Вашу »Пугу« мы дѣстали, а читаючи Вашого »Новобраньчика« радѣли мы, — шкода, що тои послѣднѣи поемы годѣ у напѣмъ Львовѣ видрукувати, тому порадившиєь зъ П. Г. (очевидно Горбалею) мы загадали пѣслати ѣѣ П. Кулѣшевѣ, чей вона тымъ скорше вийде на свѣтъ божій!»

В ч. 39-ім з 29. падолиста: »Нашъ поетъ Федьковичъ зачинає будити симпатію и у стороньскихъ людѣй. Проф. Цѣхановецкій пише зъ Гайдельбергу: »Знаете, я въ восторгѣ отъ Федьковича — это великій поетъ. Я читалъ изъ него кое что Ивану Тургеневу (знакомитому романисту) — и онъ въ восторгѣ; и я передамъ ему прочитатъ и датъ Марку Вовчку, — nota bene, они что нибудь напишутъ объ Федьковичу, или изъ него переведутъ«.

В ч. 41-ім з 12. грудня: »Тыми днями надѣславъ намъ П. Федьковичъ хорону повѣсть прозою: »Люба згуба«, котру станемъ зъ новымъ рокомъ въ Вечерницахъ помѣщати«.

Ч. 28.

Лист Семена Нарівняка до Федьковича.

Najukochańszy Braty!

Donoszu tobi o moim zdrowiu i powodzenyiu szczo z łaski Nybesnoho z mojejow Żenow i mojem synom zdrow do kotro(ho)ś czasu zostaju — ktoroho zdrowia i tobi nawzajem u Nebesnoho Błahaju.

Do wiadomości zasyłają tobi mij jedyny na Świti Braty i przyjatelu jak my śia tu powodyt — powodyt my śia tu duży z wyłyką przykrostyia — ponieważ w Roku 1862-him kławym sobi chatu na hromadzkim kawalku — ały koły Pan ny pozwoływ z namowy Szydłowskoho ekonoma, więc z muszyni jezdym do toho że muszu w Roci 1863-tim znów sobi innu chatu stawyty — ały na moim kawalkowy na witciwszczyni. — znówu mij ty dorohyi Braty pyrypraszaju tebe i twij honor wyszszoho stanu, jak bys buw w tim stani to bym tebe prosyw o poratunok paro fl. ponieważ duży jesdym potribny, a jeslys ne je w stani(,) i tak dobry, tylko tebe o toje proszu abyś nyzabuwaw o myni twojem zyczlywym przyjatelu — abys mih za meny z czysta sobi przyhaduwały.

Pokłaniajem śia do naszoho dobroho Priiatylia i Pana C. k. Leitnanta a by Boh Wsemohuszczyi Blohoslawyw wśim dobrym(,) nyskyi ukłon zasyłajem — Brat Fedor — sestra Palahna w ktoroi twoja stancia buła pid czas moho weśila — Test Milanowski. — Teści mojego syna Iwan(a) odali w Roku 1861 do wojska.

Sej List do teby so szezamy z kryslaju — że tak z utichą do teby widpys widaju szczom takoho sobi dobroho czolowika najszow szczo myni wse dobry widpysuje — w przytomnosty Johana Kruka.

Xiadz Kurbas już nieboszczyk a Waleria zameżną została(,) pojeła za Meża xiędza Karchuta i Mama zostaje przy nim.

duży bym tebe mij ty dorohyi Braty prosyw abyś ty mih u naszij Nowosiwci choć raz do meny przyichaty abyś wydiw jak ja gospodaru — tagży i to szczo ładny kościół w Nowosiwci z budowanyi.

sej List Wylyku myni Braty utichu sprawyw bom się wdaw do Szuparky do Ianka Kruka i tam jeho krewny dobry myni zrobyw, i tagży z utichą wyłyka to buło dla neho, szczo ty szcze tagży o nim ny zabuwajesz — tagży ukłon zasyłaju Panu Leitnantowy za tak dobru pamiet szczo szcze prećni o swoich dawnych nyzabuwajut — tylko bym oto prosyw aby Pan Leitnand buw tak dobry a choć raz do mene paru sliw

wyraźny po polskie napysaty, bo sej Lyst trudno proczytaty. — Iohan Kruk.

z reszta ny maju szczo bilszy do wyrażenya jak tylko to aby Boh wsemohuszczyi dopomahaw w zamysłach twojych Braty abyś mih nas widwidaty ćiluju tebe Braty serdeczny po nyzliczony razy i zistaju twojem zyczływym Bratom do złożenije mojih ruk.

Semen Naruniak.

Szuparka, dnia 21/12 1862.

Po dawnych Listach Pana Leitnanda poznaje że tak czulego serca ku Bliźnim kwitnie. Bóg dobry nadgradza. — pierwszych tylko naszych mów jak miałym z Iwanym Krukiem o Pańskiej osobie a potem z doświadczeniem czytając Pana Leitnanda Listy przysyłany do Semiona Naruniaka więc poznaji Iana Kruka jako kuzyna mojego za wiary godnego człowieka tagży i Pana Leitnanda Przyjaciela Semiona Naruniaka że niemoga się mnie namówić o dobroci Pana Leitnanda Osobie — prosił bym pokornie Pana Leitnanta osoby chci(ej) Łaskawie tagży i do mnie krwi szlachecki pary słów z kryślić — mój ukłon zasylam Panu Leitnantowi — aby Bóg wszechmocny pobłogosławił szczęściem — a dopomagał w zamysłach — całuję osoby serdecznie Pana Leitnanta po Wiely razy. proszy o odpis pokornie

Karol Morawski

G. P. auch Gr.(?)

[Пояснения до сего листу подані далі у споминах Івана Повшека з Новосілки Костюкової. Про Івана Крука із Шупарки порів. оповіданє Федьковича п. з. „Штефан Славич“. Семенови Нарівнякови посвячена поема „Пуга“].

1863.

Ч. 29.

Подяка майора Ґарайса.

Mein lieber Fedkowicz!

Ihre zarte Aufinerksamkeit hat mich auf das Angenehmste überrascht.

Es hat für mich einen um so grösseren Werth als ich überzeugt bin, dass es der Ausfluss Ihrer besonderen Ergebenheit für meine Person und Familie ist.

Nehmen Sie sonach hiefür meinen wärmsten Dank und die Versicherung daß es zu meinem größten Vergnügen gehört Jedermann, besonders aber Ihnen mein lieber Fedkowicz Angenehmes erweisen zu können.

Rechnen Sie demnach stets auf Ihren bereitwilligen

5. Jänner 1863.

v. Gareiss, Major.

[Пояснення до сеї подяки находимо у споминах Дмитра Гудими, друк. у „Буковині“ 1896, ч. 128. Федькович зладив жовнярам на святий вечір спільну вечерю і запросив до неї майора Гарайса, котрий і прийшов з жінкою та двома синами. Федькович при вечері сидів у гуцульським убраню. Отже то майор дякує Ф-еві за сї запросини].

Ч. 30.

Листи Онуфрія Стихаря до Федьковича.

I.

Доношу вамъ насамъ Перд від себе відомѣк шомъ зласки Господа Бога и зъ доров леш кѣлко мине трошкы око Болит(,) вінчуєу вас Кмирикi (? камрате) щієким из дорова(,) гику)оу (декую) вамъ душе фавно за вечер)о.

Онуфрі Стихар.

II.

Кієд Вашпрі (Вашаргелі), дна 13 еновара року 1863.
до пана Лт. Федьковича.

вѣньчувани, вінчу)о васъ пане Лт. щієтемъ здоровемъ й семъ новем рокомъ скімъ изъ дорове дочикали и щієк)о абимъ упровадили абети щієливи дочикали до свйтого ардану від ардану до оскресиней від оскресиней до благовлення від благовлення до осниєння від осниєння до овиднйя від овиднйя рік по рік пове пан Бог вам назначв вѣк, чимъ вас вінчуєу того вам з(и)чу абе вам токй свта (тоті свята) сватыи на по-

мич були що собі у пана Бога жадаєте сего року наі
вам Бог допоможе ласков своєв нибеснов

Онуфрі Стихар.

[Про Стихаря є згадка в опов. „Кобзар і жовняри“].

Ч. 31.

Виписки з „Вечерниць“ і „Слова“ 1863. р.

В числі 3-ім »Вечерниць« із 17. січня
1863:

„Письмо одъ Федьковича.

(Въ пятницю 11/1 въ вечерь).

Спасибі браття! — за все!

Лежу въ ліжку та чекаю смерти. На самъ нашъ
новий рікъ занепахъ я дуже сильно — »Lungen- und
Rippenfell-Entzündung«. Якъ не загину, то відпину. —
Робіть, що ваша воля та й ласка. — Прощайте,
браття моі!

(На другій стороні чужимъ письмомъ): Es ist
Alles veranlasst worden, dass sämtliche Schriften und
Notizen seiner Zeit an die Redaktion der „Weczernyci“
gelangen. —

А при кінці того самого 3-ого числа »Ве-
черниць«:

»Телеграмъ одъ Федьковича.

На нашъ телеграмъ зъ Суботы дістали мы въ
Понедѣлокъ такую одповѣдь:

Трохи лѣпше. Дякую. Незабаромъ листъ.

Федьковичъ“.

В числі 5-ім »Вечерниць« з 31. січня
1863:

»Переписки. Любій громадѣ въ Станиславовѣ.
Спасибогъ Вамъ, браття, за те, що умѣєте шанувати
та любити, кому шаноба та любова належиться. Мы
читали въ »Словѣ« допись изъ Станиславова, якъ Вы
тамъ сумували на звѣстку о слабости нашего Осипа,
та молили Бога по своєму, щобы давъ нашому лю-
бому брату-спѣвакови подужати. Се жъ и не дармо Вы
молились: Федьковичъ уже здоровшій и за-

славъ намъ нову гарненьку повѣстку та поклѣнь усьей молодѣй громадѣ».

[Замѣтки: Дата Федьковичевого листу 11/1 очевидно помилена, бо коли на наш новий рік (131) заєлаб, то не мѣг писати про слабѣсть 11/1. — Згадана у перенясѣ дописъ у „Слові“ ч. 9. така]:

Изъ Станиславова: Хорошо справились нашій школярѣ гимназіи Станиславѣвской. Вычитавши зъ »Вечерницѣ« объ небезпечно занедужавшѣмъ рѣднѣмъ свѣваку-поетѣ Федьковичу, кинулись чимскорше до пона-професора Ч. О. Пор. Нестайки и наймили за тогожъ выздоровлѣнье свѣвану службу Богу. Нынѣ т. е. 23. Януарія по нашѣму численью о 8-ѣмъ часѣ рано — зѣбралась громадно молодѣжь якъ и инній чесній тугтейшій рускій родини на предъоголошене богослуженье. Для великой внутренней простѣраны нашѣй церкви здавалася громада згромадженьхъ вѣрныхъ дуже маленькою бути — однакъ не силомѣць притягнена, не въ цѣли демонстраціи зѣйшовшася, сердечно-широ-руска. Мило и любо було кождѣму дивитись, якъ ѣтъ маленького школяря-дѣтины ажъ до усѣмъ засѣяного молодця-козака вѣй горячій-чистій молитвы вышештували. Немало радовавъ насъ и хоръ молодыхъ свѣваковъ, правда, що тымъ разомъ лишъ »самоилковъ« продукуючий ся, а то зъ той причины, абы и нуть несвѣдомій могли про здоровье незабутного своего поэта свѣвати. Старанося такожъ якъ коли, такъ наибѣльшь вже нынѣ, абы богослуженье по обряду нашѣму греческому ѣтправилось. И Ч. О. Феодосій Шанковскій катихитъ гимназіяльный ѣтправили къ тѣй самѣй цѣли о 7-ѣмъ часѣ рано — тиху службу Богу. Богъ да простить.

Вы Львѣвскій братья — громадо рѣдна — которій найборше и наилучшій о тѣмъ молодѣвъ генераціевъ любимѣмъ Мужу получаете вѣсти, не залишѣтъ о нѣмъ кождѣмъ разомъ — давъ-би Богъ потѣшного! — до-нести; ѣнъ-бо ихъ братъ-батько — ѣнъ штандаръ ихъ народный!*)

*) Дописка від редакціи »Слова«: Власне одержали сими днями въ редакціи »Вечерницѣ« писъмо ѣтъ самогожъ Г. Федьковича, гдѣ тойже извѣщае, що наибѣльша опасность для его здоровья уже минула. — *Ред.*

Ч. 32.

Лист Федьковича до Данила Танячкевича.

До Данка до Танячкевича, якъ до брата
рідного.

Любчику!

На нашъ новий рікъ бувъ я дуже, дуже чось сумний, ни инакъ, але здавало мині ся, що якъ би земля мині ся проступила, то бихъ у ню пішовъ; ни тимю, що би я бувъ ще коли такий смутний, якъ тої днини, — відай душі сама вже своє горе вічувала, бо у почи, бачите, десъ коло 9-ї години, якъ мене ухопили кольки, то ні відки було тривати. Спочивъ мій служба заривъ до касарні дати знати, позбігали ся наші хлопці, але и вже їхъ и ни пізнаю, такі мене страшенні кольки пруть. Побігли по лікаре, ледви повідшукували їхъ по коринахъ, але претці хотъ оденъ на моє щастє ся лучивъ, що мині зъ обохъ рукъ кровъ пустивъ; отъ и полекнало мині трошки, але все 4 дни будемъ білше на тімъ як на сімъ світі, та коли ще Богъ дни давъ то ще и жию, и вставемъ сегодне трошки, аби вамъ на ваші любі прилюбезні листи хотъ по пару слівъ повідписувати. Якже они мене у мої тяжкі слабости потішили!

Бодапрости брата, бодапрости! — а книжечки ваші любі, книжечки! — Читаючи їхъ, здоровя мині очивидьки прибувало. — Та вай уже такому моему здоровю; дофторі усе таки ще крутя головами, — кашлаю дуже, — бою ся, що бихъ у сухоти ни впавъ, — та якъ уже тамъ и буде, то мого віку ни богато: нидію день за днемъ; та щожъ и робити! — лікарі усе кажуть та наказують: ни журітця тільки, бо пропадете, — а Богъ ма чимъ ся радувати. Само серце ся журить. — А на щожъ ви ся, сокілку, ажъ на телеграмъ травили? Боже милий, Боже! таже я вамъ ні братъ ані свать, щоби ви за мновъ такъ дбали. — Ни робить того білше, серце ласкаве, — відкижъ и васъ стане, якъ ви ся схочите за кождимъ тільки убивати? — Ми и безъ того знаємо, яке красне серце у васъ бе! — висиналисте го у вашімъ листі на папірь; — до смерти

буду тотъ листъ собі ховати. А ще ся мушу зъ вами сварити: на віщо слали ви міні книжки? — таже то гроші коштів, а теперъ тяжко постало за грейцарь, бігме тяжко, на що маєте ви ся ді мене кельтувати? Але и урадували мене ваші книжечки! а найдуще невільникъ тай українські співанки, — гий, гий! та вирісѣ въ наймахъ въ неволі, та ни знавъ я долі ніколи! Та гий же! Якемъ сі слова читавъ, то ажъ ми кровъ зъ серця потекла.

Хмельницину я читавъ, — гарна, нима що казати! А чорну раду та єі ни відославъ я тогди тиму, що они би ся міні може ни сподобали, але тиму, що ни витякало ми гроший. — Біда, кажуть, бідному безъ слуги. — А теперъ скажу вамъ, якої я гадки про українські книжки.

Нима въ насъ сонця, якъ Тарасъ, нима місяця якъ Квітка, и нима зіроньки якъ нашія Марковичка. — Про Тараса та Квітку нима що більше и казати, а про Марковичку хіба тільки скажу, що звичайнійше та краще ни годенъ уже ніхто написати, — що до форми, то она перевершила ще Квітку, але одна въ неї хіба та и ни мала хіба; кожді зъ єі повістей бракує моральна підвалина (: eine moralische Grundidee :), — чоловікъ читає єі повісти, наче медомъ по серци го мастить, але дочитавше, питає ся, чиму? — нащо? — по що той або та такъ а такъ страждала? Марковичка має намъ у своїхъ повістехъ вижні моральні ціли вказувати, а стане она тогди першовъ нашовъ писательковъ. In der moralischen — oder überhaupt in der Erzählung, wenn sie poetischen Wert haben soll, — каже оденъ славний німець (: забувъ уже котрий :) soll das ewige sittliche Gesetz durchschimmern, dass das Gute besteht und das Böse, Schlechte zu Schanden wird. Und wenn das Gute auch unterliegt, so muss wenigstens die Idee der höheren Weltordnung, der moralischen Macht, siegen.

За Куліша ни знаю що вамъ казати, — може бути, що я єго ни можу ще такъ осіцувати, якъ вінъ варта, але — я єго ни можу читати. Яка причина въ тімъ є, ни знаю, — скоро зачну го читати, то якосъ

міні, гей бихъ підъ шрубами бувъ, — усе міні на гадку набивається, що Кулішъ дуже учений, але ни знає ще серце свого народу. Форма его творівъ дуже старанна, багато часу мусівъ вінъ десь доложити, доки ся зъ народної бесіди и пісні віучивъ народної фрази, але та фраза такъ ни причкомъ, якъ красно убранный мертвецъ, що въ німъ серце уже ни бе. Кулішъ и Марковичка, се дві противні душі: Кулішъ кладе собі вижні ціли, а ни вміє їхъ совершити, Марковичка уміє якъ а ни знає що, чиму, на що.

Але васъ прошу, абиете мої сі бесіди ані разъ ся ни противили, бо я ни годенъ ще письменнихъ січувати, — є се дуже велика річъ. Отъ я лишъ сказавъ, якої я гадки, але ци моя гадка справедлива, то велике питання.

Зъ повістевъ »люба згуба« робить такъ, якъ сами здоровеньки знаєте, — віршъ до Куліша такожемъ написавъ, коби лишъ удатний. — Зъ друкомъ поезій ни треба ся ще квапити, бо я бихъ радъ Циганку та Зрадзілля ще докінчати, — може я самъ налагожу манускриптъ, та го вамъ пришлю, але нічо би ни шкодило, кобиете міні написали, котрі зъ моїхъ поезій вамъ ся подобають. — Борзо вамъ манускриптъ ни зможу ще прислати, бомъ дуже слабый, — страхъ багато зъ мене дофторі керви виточили, та морочить ми ся багато въ голові.

Ци я Добуша дочикаю ще написати, ци ні, — ни знаю. Плянъ готовий, а якъ бихъ борше загибъ, то я вже ся о тое постаравъ, аби го або ви або Шашкевичъ дістали. Хотівше Добуша писати, то мусівъ бихъ дома бути, безъ грижі, безъ туску, мижи своїми людьми, аби міні ся поезія нашого народу назадъ нагадала, бо вже багато дечого ся позабувало. — Або чиму, гадаєте, я ся такъ за домомъ убиваю? — тиму, — та нищастна моя долечко! — Цижъ нима таки ратунку? — Длі другихъ, що хотя ся учити на що нибудь, є стипендіі, а для того, котрий би ся радъ учити поезіі свого народу, нима нічо. — Але я ни нарікаю; самъ смерти собі ни заподію, бо Господь самъ, бачу, гадає мене спрятати зъ сего світа. Та и не жалъ ми за нимъ,

— лишъ тільки бихъ радъ, у свої землі лежати, тай и на тото ни маю грайцаря, аби домівъ поїхати, бо пішки ни пугерую ити. Де ще ся який грінгъ при думи заважавъ, усё пішло теперъ на дофторі та на ліки, та ще мушу ся и удовжити. — А трёхъ лікарівъ платити, то ни жертъ. — Але нічо тото, богу дякую за все.

За ванихъ вельможних ни згадуйте мині со-кілку ніколи нічо, бо они ни варта, аби добрі люде їхъ и въ губи брали. — Отъ най ся западають. — Дуже я зъ ренговъ радъ, що мене ни пригорнули до Львова, — а яжби у Львові що робивъ? О ні, братику, моє щістя ни тамъ. — Моє щістя въ Буковині у горахъ а коли ни въ горахъ, то все таки у Буковині мижі дністромъ а прутомъ. — Ни знаєте ви, Любку мій, кільки тамъ краси та поезіі! — Хто ни може на Україну, та тамъ ся народного духа учити, то най иде въ руску Буковину: до Кіцманя, у Заставну, у Чорний-потікъ, а якъ тамъ побуде якийсь часъ, най иде мижі Гуцули, у Довге-поле, у Ростоки, у Шипіть, у Сторонецъ!

Ще спімну про мою »Любу-Згубу«.

Ни є це нибиліці, але кавалокъ мого житя. Такъ я дома тривавъ; а я ся зъ дому ни називаю Осипъ Федьковичъ, але Юрій Коссованъ, ци якъ мене дома звали: Коссованючокъ. — Федьковичемъ то мене лишъ въ рекрути вписали, бо мене, знаєте, безъ паса зъ Молдови видали. — Радъ би я вамъ и білше ще уповісти та ще ни можу, але Костеві я дещо про себе напишу, аби, якъ загину, хотъ вінъ дещо вамъ знавъ про мене розказати.

Гий гий!

Та вирісь въ наймахъ, въ неволи,

Та ни мавъ я долі ніколи, —

Та гий же!

Простибігъ вамъ, пане мій, брате мій, за ваші книзечки! — Але є и въ насъ на Буковині красні співанки, — буду вамъ по деколи їхъ приселати, та ни знаю, ци мутьця подобати, бо дуже прості. А знаєте ви одну співанку:

Гий встанужь бо я раненько,
Уберужь я ся борзенько,
Тай займуужь бо я плужочокъ,
Виоруужь бо я шнурочокъ и т. д.

Та дуже она красний голосъ має. Коли їй ни знаєте, то мушу вамъ конечне їй прислати. А може ви ся гніваєте, що вамъ за такі пусті річи говорю? Такъ и перестану.

Про те зновъ, що ви до мене, душко, такъ довго ни писали, то я ся ажъ тогди перестану гнівати, якъ міні будете зъ частенька писати. Дотримуйтежъ слова, лебедику.

Оставъ ми ся зъ літа ще оденъ портретъ. — Коли ласка, то прийміть, голубчику. — Я васъ панкомъ ни називаю, але паномъ, — ралъ би я васъ ріднимъ братомъ назвати, та бою ся, що васъ оскорблю, бо я, звичайно, бідний жовнярь, а зъ роду простий мужикъ, та ни випадає міні брате вамъ казати, бо ви сьогодні завтра станете на попа, васъ муть люде величати та въ руки цілювати, а я усе світомъ блукатиму безталанний, коли ни загину. — Та дужежъ ослабъ, брате, — коло мене цілу нічъ свічка горить, и оденъ жовнярь пантрує. Але лікаря славного маю, тутейший физикусь, а називається Сінковичъ — вінъ міні ни давъ погібати, та и теперъ у одно два рази на днину до мене ходить.

Будьтежъ міні здоровеньки, славний пане! — дякувать вамъ за ваше добре та ласкаве серце. Потішъ васъ Господи на кождімъ поступі такъ, якъ ви мене красно та любо порадували. А пишніть міні, пишніть міні серце, кільки зможете, та кільки витякати мете. Ни забувайте мене, ни лишайте мене, ни давайте міні въ світі пропадати, та мете мати великий простибігъ у Господа милосерного. Шашкевичъ най ся за тото ни гніває, що до него пишу, я отце зо широї душі писавъ, та и васъ прошу, сокілку, постарайте ся, аби бувъ у васъ, ци мижі вами старший парубокъ, се богато варта, уздрите сами здорови.

А якъ Тараса батька споминати мете, то ни смінітця брата, але чиніть такъ, якъ я вамъ ражу.

Усімъ щиримъ та ревнимъ рускимъ парубкамъ низенький мій поклінъ! — Ни забувайте мене, браття мої, такъ якъ я за васъ ніколи въ світі ни забуду. А караскайте ся німецкихъ та лицькихъ звичаївъ, караскайте ся, молоді мої братя, аби біда надъ нами гору ни узяла. На васъ уся наша надія: піддасте ви ся біді, то и ми пропадемо, бо ми — біле, а ви цвітъ, ви маєте вашъ нарідь уквічати. — Караскайте ся братя чужоземщини, та набувайте рідного духа, — найчистішъ вінъ на Україні віє, вітакъ на Буковині, — ни забувайте, соколи мої ясні.

Якъ би я скоро загибъ, братчики мої, то скажіть міні на Чорногорі красний хрестъ покласти. — А Добушову кирицу скажіть красно вицимбрувати — кождий Гуцулъ зъ надъ черемшу покаже вамъ, де она є.

Ще разъ, Данку: бувай ми здоровъ, та пиши міні зъ чиста, а за все прошу: ни гнівайте ся, можемо що и не трібно написавъ, але вірьте міні, що зомновъ ся світъ крутить, такий смъ слабій.

Федьковичъ.

[Сей лист був друкований у „Товаришу“ 1888, стор. 111—116. і в „Зорі“ 1891, ст. 66. але тут лише вириwkами. Оригінал листу, котрий був запропастив ся і віднайшов ся, писаний на 8 сторонах жовтого листового паперу, 4^о, і є значно ушкоджений. Дати не має. Власність тов. „Просвіти“ у Львові. Ми друкуємо лист після оригіналу].

Ч. 33.

Лист Д. Танякевича, К. Климковича і В. Шашкевича до Федьковича.

I.

Серце голубчику!

Не віритименъ, голубчику, якъ засмутила насъ всіхъ ся звістка, котру Ти заславъ мені у Твоімъ першімъ до мене листі. — Перший листъ, поправді нічого вдався! — Бодай нікому и ніколи не доводилося зачувати такихъ звістокъ. Вже сама звістка така страшна, а Ти її ще намъ більшъ страшною зробивъ

Твоїмъ уривнимъ, загадковимъ писаннямъ. — Тому то, бачъ, я таки зарасъ ранесенько пійшовши ко телеграфу, хотівъ и довідатися якъ Ти, соколе нашъ маєшся, и поправді Панъ Бігъ насъ потішивъ, бо відібрали добру відомість, що Тобі вже ліпше. — Дай Господи щобъ незабаромъ Тобі не тільки ліпше, але таки зовсімъ добре було, тай по тій хворобі вже на завше здоровенний бувъ и попишався намъ такъ гарно, якъ той барвінокъ зелений! — А зъ новимъ здоров'ямъ щобъ Тобі прибуло и нової сили и сильного голосу до святого співацького діла. Дай, Господи Милосерний, того всего добра якъ найборше діждати!... А тимъ часомъ я зъ нетерпівовистію очікую Твого письма, що Ти міні обіцявъ надіслати; чей у німъ вже мені напишешъ, що Тобі вже не »etwas«, но таки зівсімъ ліпше.

Но теперъ ще одно. —

Знаю, серце, що у Васъ жовняриківъ грошенятъ Бігъ має; треба якось то и виставнійше жити, а часомъ таки и місяця дотримати дурникамъ, що то надъ гроші и не знають въ світі иншої вижшости. — А Тобі у Твоїмъ недузі їхъ таки треба, здалося-бъ и попоісти де-чого ліпшого, и таки такъ на медикамента потрібно... Отже я позбіравъ для Тебе межи моїми колегами яку копійчину тай Тобі засилаю на теперъ 50 ринських, незабаромъ пришло більше. — Серце не гордуй нашими невеличкими дарунками но прийми їхъ ласкаво, бо то знай посилають щирі, прихильні Тобі молоді души... Оберни їхъ на своє лічення, Ти за їхъ вже вивдячиншся колісь голоснимъ, праведнимъ співомъ...

На тімъ кінчу мое письмо. — Даруй що таке невеличке. — Засилаю Тобі щирій поклінъ відъ усеї нашої молодіжи, а самъ цілую Тебе по тисячъ рази

щиро прихильний

люблячий

Данило Танячевичъ.

Ще одно. Не дивуйся, що я до Тебе, ще гараздъ и не розпізнавшись, тикаю, не гани мою просту натуру — бо то бачъ, въ мене така думка, що намъ

козакамъ не гарно панькатися, що тимъ панамъ, — знай козацька мода инша; намъ належить говорити щиро — по руськи..

II.

Дорогий Земляче!

Якъ страшно поразила насъ усіхъ та злоповістна вість о Вашомъ недужі то одинъ Богъ знає, а Ви мабуть тільки догадастесь, бо такий чоловікъ якъ Ви не може не вірити. якъ-то вінъ дорогий для всієї родини. Не було-жъ и нічого веселищого для насъ, якъ отся друга звістка: що Вамъ трохи ліпше стало, --- бо до тої звістки лучитця солодка надія, що милосердїй Богъ не лишить насъ найдорожнього брата, но змилується и пішле Вамъ те найбільше добро якого Вамъ ради нашої дорогої батьківщини изъ всего серця жичимо, — пішле Вамъ добре здоровля. Якби Ви знали, кільки то горячого желання що хвилі за Васъ у серці кожного нашого брата до неба злітає, и до Вашої недужої постелі стремитця, то Ви-бъ до разу здорові здоровісенькі стали.

Потїште насъ дорогій брате що хвилі, що години, коли Вамъ хочъ трохи поліпшає, щоби не страшилась и не горювала ваша сердечна браття

и Вашъ щиро любячий землякъ и приятель

Ксенофонтъ Климовичъ.

III.

Брате сердешний!

Засумовались ми відъ першої вістки — та повеселіли прочитавши другу, що Вамъ уже лучче. Дай Боже щобъ скоро довідались ми, що Ви здорові та сильні якъ бувало — Дорогий Коханий нашъ Брате! Може довелось би тогди побачити Васъ по міжъ нами щасливого якъ досі, чого відъ серця зичить Вамъ щиро приклонний

В. Шашкевичъ.

[Лист без дати, писаний спільно Танячкевичем, Климовичем і Шашкевичем. Зміст показує, що тут йому місце].

Ч. 34.

Лист Федьковича до Танячкевича, Климковича і Шашкевича.

Братіки мої якъ рідні!

Спасибі Вамъ за вашъ даръ та за вашу щирість, инакъ ни вмію вамъ подякувати, бо слівъ мині ни стає. — Спасибі братіки мої; най васъ Господь ласковъ своєвъ небесновъ помилує. — А я вже гадавъ, що я сирота! — ни правда: хто такихъ щирихъ побратимівъ у світі має, той ни є сирота. — Спасибі братя. —

Я ни бувъ ніколи ще безъ грейцаря, и теперъ Богу дякувати, ні, але якъ бисте були мене не помилювали, то мусівъ бихъ тутъ погибати, а такъ зможу ся може домівъ дістати, та тамъ умератиму: моє здоровя пішло за водою, — довго нима мого віку, груди скажені: — да буде ваша слава, пани мої милі, що ни тутъ загину а дома, — ни ме мині ся здавати, що вміраю, але що ся на світъ рожу, — у своїмъ краю, мижи чорними нашими горами, біля моїхъ сестричокъ спочиватиму, — спасибі вамъ братя!!!!

А все мині таки жалъ, — чого ви ся братіки мої за длі мене такъ тратите, такъ убиваєте? — Ни робіть сего білше, други мої сизі, ни робіть, ни рвіть мого серця! — ци ни доста слово добре відъ васъ почути? — и те ще за богато безталанному, а гроший ни шліть мині братіки білше, бо ни прийму, бігме ни прийму, — або ви може маєте золоті свої гори, аби ви мині тільки гроший слали? — Але то усе ти винень, Данку, янгеле мій добрий, усе ти — диви ся лишъ, абесъ якихъ калабаликівъ вітакъ ни мавъ, бо ни вь кожного гадка однака. — А тобі зновъ брате Климкевичу, спасибі за щире та сердечне твоє слово, але за тільки мині жалъ, що викаєшъ, — таже ми не жиди, аби ми ся вайкали, ми козаки, — такъ принаймній Танячкевичъ каже, а правду каже.

Тобі, співаче нашъ любий, брате Шашкевичу, красно дяковать за щире твоє слово, та ни гнівай ся на мене за перший мій листъ, — отъ чоловікъ слабій

говорить, та самъ ни знає що, такъ и я, — прости братчику, я тебе ще ни знавъ, ажъ теперь тебе знаю.

А щожъ білше напишу? — а — от що: чиму Кость¹⁾ до мене нічо ни написав? Я его чий ни розсердивъ. — Жаль міні. —

Я все ще ни вихожу съ хати, въ грудехъ пече якъ вогнемъ, лікаръ ни знає ради. — Нашъ маёръ поїхавъ до Германштату, очікую го якъ Бога, може би міні давъ урлѣпъ до дому. — Дуже мене души тягне, — тяжко бо чось умірати на чужині, охъ тяжко! — Та и це ни знаю, ци позволить міні маёръ, — вінъ чехъ. —

А щожъ білше, братіки мої, казати вам му? — Зачавемъ мої поезії переписувати, а якъ скінчу, то пришлю вамъ їхъ братя. Симъ часомъ поселаю вамъ одну думку тай мого »Кобилицу«; пішліть го на Україну, а сами дивітця братя, аби я ни мавъ якої гризоти. — Ви мене розумієте. — Скоро сесь листъ скінчу, беру ся Новобранця переписувати.

Скоро манускріптъ моїхъ поезій буде готовий (: може за 3 місяці, бо я усі мої поезії переиначую :), то заразъ вамъ пришлю, сли ласка ваша буде, виданнямъ ся займати, а вітакъ озму ся до Добуша, коли доти ще дочикаю. — Дуже міні той Добушъ чось на души тяжить, ажъ снитця міні часомъ.

А ни могли би ся мої поезії на Україні друкувати? — Я бихъ радъ, аби мнжи ними и Новобранчикъ и Кобилиця були.

А якъ вамъ ся Буковиньскі співанки ладя? — напишіть міні братіки, най знаю, ци вамъ ще де які поселати ци ні? — Маю я їхъ до сто.

А теперь най вамъ ще напишу, що міні ся тої ночі снило, якемъ мавъ вашъ листъ зъ грішми дістати: снить міні ся, що я десь прийшовъ до дому въ Сторонецъ, а самъ десь по гуцулски убраний, якъ давно бувало: ногав(и)ці чирвонні, сардакъ чорний бланений, а на голові крисаня зъ полами, а самий десь такий смъ великий вирісъ, що страхъ. — Зробивъ я ся десь

¹⁾ Горбаль.

коло церкви, дзвони ні грають ні! — а я десь собі гадаю: вступлю и я, та подякую Богу милосерному, що ми допомігъ, домівъ ся вернути. — Вхожу я въ церковь, а тутъ уже по Службі, а середъ церкви стоїть багато, багато попівъ, а всі молоденькі без борідъ, и кождий тримає въ одні руки мирничку а въ другі кружечокъ зъ нафоровъ святівъ, и кождий, кождий зъ нихъ мене помирувавъ и давъ міні по крішечці дори. — Іду я до дому, — е що, гадаю я собі, чо я маю обходити ажъ до воріть, коли я можу церезъ парканъ скочити, та борше дома бути, отъ и скочивъ церезъ парканъ, ажъ у городі (: пробачте ми за слово :) такий величезний пацюкъ десь рие, страхъ, — але я заразъ пустивъ ся до него вигонити; ледви ни ледви я біду вигнавъ зъ городу, але вінъ усе таки розломивъ воротечка, утікаючи. Злагодивъ я нарешті и ворітця, а самъ іду въ хату. — Куди, гадаю я собі, ити перший разъ, ци въ хатчину ци въ світлицу? — Е, піду перший разъ до хатчини, — ухожу, а неня беруть білу сорочку. — А ви, кажу, ненько перебераете ся? — Абожъ за 14 роківъ ни часъ синку? — кажуть неня, — але доки я ся переберу, кажуть далі, иди собі синку въ світлицу, тамъ є гості, тай милі гості, привітай їхъ, кажуть.

Вхожу я до світлиці, ажъ тутъ столи доокола, білими скат(ерт)ями застелені, а за столами — усі тоті молоденькі попи, що въ церкві були, але вже ни въ фалонахъ, але всі такъ якъ я по гуцулски убрані. Скоро мене вздріли, заразъ и повставали, кресані поздоймали, и стали мене за рядомъ цілювати. — Теперъ уже, кажуть, ти нашъ, ми тебе ніколи не пустимо. — Та бо я, кажу, и ни прийшовъ на таке, аби ся зъ вами розходити, але на таке, аби зъ вами ся вже ніколи, ніколи ни розійти.

А що, ни дивний се сонъ? — дай Боже, абихъ такъ по правді вечора дочикавъ, якъ поправді вамъ уповідаю. —

Що би я ще вамъ такого цікавого написавъ? — ни знаю, ей Богу ни знаю з утіхи що и писати, такъ мене вашъ листъ розвеселивъ. — Спасибі братіки,

усімъ вамъ спасибі, — якъ прийду домівъ, то найму за ваше здоровя службу Божу у наші церькові, Богъ прийме, а коли вже мою молитву ни прийме, то прийме слёзи ненечки мої старесенької, — она до віка за васъ молити ся ме та Господа милосерного благодарити, що такі щирі душі міні навернувъ. — Най она вамъ подякує, ни я, бо я ни годенъ, соколи мої, — ехъ Боже милий, Боже праведний, ще [витерте слово : абимъ?] передъ смертію въ горахъ [ся мігъ?] побачити! — Спасибі братя! —

А щожъ тамъ парубоцтво наше робить, миромъ? — най здоровеньке буде, та величне якъ колачі пшеничні. — А мене най ни забувають. —

Ще разъ братіки мої милі : дякують вамъ красно за серце ваше ласкаве, за думку вашу козацьку. — А тебе, братіку Танячкевичу, ни забуду до самої смерти, — щістя, здоровя, долі доброї буду Тобі у Господа милосерного благати, а ти ни забувай мене и на далі, якъ я тебе на віки, на віки не забуду. Прощай, братіку:
Федьковичъ.

[Сей лист є, як із змісту видко, з січня 1863. р., писаний на трох картках листового жовтого паперу в 4^о. — Д. Т. Ревакович подав із него у „Зорі“ 1891, стор. 67, тільки кілька рядків. — Власність тов. „Просьвіта“].

Ч. 35.

Лист Федьковича до К. Горбала.

Братчику милий!

Ни сердь ся на мене про те, що такъ ни скоро тобі відписую, але щожъ робити: ни разъ и ни два бравъ я ся уже до пишька, та годі було якъ зъ каменя що написати, така мене туга, бачишъ, переймила, та и доти терла, доки мене ни звалила на постіль. — Ти ужесь мавъ чути про мою недугу? — Решту тобі Танячкевичъ най уповість, а я хіба тільки додамъ, щомъ дуже слабий, та бою ся, аби ни впасти у сухоти, бо дуже кашляю. — Отъ видишъ брате, на що собі самому смерть заподівати, коли Богъ милосерний самъ допомагає. — Але на всі способи маю тобі бо-

гато ще дѣчого розказати, абесь хоть ти знавъ про мене що сказати, якъ загину, але ажъ якъ загину, — памятай! бо моя неня ще тривають, та ни треба, аби люде безъ часу усѣ знали. — Слухайже :

Моя неня потропопи дехтенецького донька, а віддали они ся дуже молоденькі за одного попа сухотника. — А буйні гірскі дівчині що за трай за такимъ чоловікомъ ? — Бувъ у сторонци красний, прекрасний легінь, Иванъ Коссованъ : отъ и полюбили ся моя неня зъ нимъ. Пішъ умеръ скоро. — Потропопа присилювали неню піти за якогось окомана, що звавъ ся Федьковичъ, — неня его страхъ ни любила, та нищечкомъ усе ся зъ Коссованомъ кохали. — Я его синъ, братчику, а братъ старший, Иванъ, и сестри, то само. — Який тривокъ у нашімъ дому бувъ, ни треба тобі уповідати, бо самъ здоровенький можешъ зміркувати : зросли ми помижи чужі люде, бо якъ ся бувало домівъ навернемъ, то вбиває насъ песій Ляхъ, ни инакъ. — А що моя ненька ни витерпіла ! — лишъ хіба оденъ Богъ знає. — Але довго се такъ ни було, — підрісъ мій старший братъ, а удавъ ся вінъ бувъ зо всімъ у свого батька (Коссована) — гарний якъ який лицаръ. — Скорожъ вінъ почувъ ся у силі, заразъ уступивъ ся и за ненею, и за нами : Ляшокъ ни знавъ уже, що робити, тай повіявъ ся на дідьчу маму, а ми росли при братови на своїмъ господарстві, и дуже добре намъ було, — »Люба згуба« узита зъ того зєремя. — А я за чимъ тужу братчику ? — Ти ни годенъ и зміркувати, якъ щастливо ми собі жили ! — Правда, що ненинъ рідъ, самі се попи були, насъ зо всімъ бувъ ся відцуравъ, але добрі люде и любили насъ, и жалували насъ, хотъ ми байстриuki були, — а вирчи се слово ніхто ся ни важивъ, бо братъ би го бувъ порубавъ.

Мій братъ бувъ дуже буйний. — Удавъ ся вінъ 1848-го року зъ Кобилицевъ, (а Кобилиця, колись за него чувъ, мавъ зраду зъ Угри) — та й попацивъ нищастє. — Нашу хату зруйнували, наше господарство спустошили, зпліндували. — Неня утекли до зятя (а зять бувъ уже удовецъ) а я пішовъ світомъ блука-

ючи. — Отъ тільки тобі симъ разомъ уновідаю, а якъ ни загину, то білше ще розкажу, аби моя сторія ни пропала. — Ти ни знаєшъ брате, який я нищастливий!

Неня жили у зятя, а ґрунта наші стояли пусто-паншъ. Але якъ постановили бицирки, такъ староста піславъ за ненева карту, щоби вертали домівъ на господарство, бо якъ ні, то скаже усе зліцітувати. — Отъ и вернули неня, и зачали на ново господарувати, а Богъ та добрі люде допомагали. — Отъ и справили на ново усе, трохи що ни такъ, якъ давно було. — А кільки міні они усе писували: прийди та прийди синку домівъ, та прийди, — чо тобі ся у тімъ війську понивіряти, коли ти ни спрота ще, богу дякувати. — А гадаєшъ брате, що я пішовъ! — ні, ни пішовъ; а чого, відписувавъ я неньці, чого маю я домівъ вертати, — аби на мене люде справляли; отъ ади бай-стріюкъ! Таке вь мене, бачишъ, каменне серце. — Ажъ передъ 3-ма неділями пишуть зновъ ненька: Синку, я дуже ся постаріла, дуже ослабла. — Коли вь Господа праведного віруєшъ, то верни домівъ хоть те-перъ, аби моя праця ни пішла марне на чужі руки, — а цижъ я така бідна нищастлива на чужі діти крївала, та ні вишила ні ззіла, а усе старала ся, аби мої дитині притулокъ який лишити? — Або хочъ ти синку, аби ни було міні навіть кому руки на вхрестъ скласти? — Синку, я отце до тебе кровавими слізами пишу: Збудъ ся твої фудулі, збудъ ся того проклятого війска, та верни до рідної твої неньки, — я вже доста за свій гріхъ відпокутувала а коли Господь милосерний простивъ, чому ти мене ни хочишъ простити?

Прочитавъ я сесъ листъ, тай затуживъ. — Ни така вь мене туга, аби ій можъ розбити, — звернула мене на самъ нашъ новий рікъ; та коби мя була таки добила, то би ліпше було. — А знаєшъ ти, який я нищастливий? — Слухай: Читвертої динни вь мої тяжкі нидузі приходить міні листъ зъ дому, — пише до мене нашъ громацкий писаръ: — *Ihre Mutter liegt sterbenskrank; wenn Sie sie noch sehen wollen, so kommen sie gleich per Post* — а я самъ ще дожидаю смерти. — Теперъ міні вже лехше, и хотъ бихъ мігъ зза пару

неділь и поїхати, такъ — ни маю зъ чимъ. Хоть ще бувъ який грейцарь при дуни, увесъ пішовъ на ліки та на лікарі, а трѣхъ їхъ платити, то треба, бо я мусівъ, бачинъ, цивільнихъ лікарівъ кликати, — наші войскові дурні якъ саки. — Або ни щісте, або ни таланъ, братчику? — Ехъ Боже милий! — за що мині тільки кари на сему світу, таже я нікому ще такъ злого ни зробивъ!

А зъ дому все ни маю відомости, що тамъ ся діє. Ненька моя може вже у гробі. — Я писавъ до того писаря, що и якъ я тутъ попацивъ; може вінъ умисне мене ни хоче турбувати, та и ни пише. Якби що доброго, то вінъ би уже бувъ написавъ, бо вінъ мині и ни чужий доводитця: вінъ тримає мою непоту. — Боже милий! — коби ненька моя ще тривала а я абихъ ни загибъ, заразъ вертаю домівъ. — Поли рубаю відъ сего войска, та іду домівъ; може бихъ свої неньці старенькі хотъ пару день єі посліднихъ ще ослодівъ. — Та Богъ уже знає!

За твого Тараса красно дякую тай відселаю. Гарно го писавъ. — Ни мігъ би ти мині Тарасову Калину відписати та прислати? — я їй читавъ разъ у «Хаті» та дуже ми ся подобала, се може найкраща думка Тараса. — Танячкевичъ приславъ мині сь кілька дуже краснихъ книжечокъ, а ни писавъ мині, ци дарує ци позичає. — Будь такъ ласкавъ, та довідай ся делікатнимъ способомъ, якъ річъ ся має, и відпиши мині абихъ знавъ, що робити.

Танячкевичъ дуже мині ся зо свого листу уподобавъ. Се має бути щира, божя душа, котра ще світскої та людскої псоти ни знає. — Дай Боже, аби и ни знавъ. — Ни слова але єго щире, красне серце переплило на папірь. — Лишъ за тільки ся на него сержу, що ся такъ тратить длі мене, — ба на книжки, ба навіть на телеграму. А до чого се? — Я вже все розпорядивъ тутъ гарно, кому по мої смерти папері мої, кому книжки, и т. д. — Одно мені дуже жаль, що може на чужині вму, та мене тутъ поховаютъ. — Білше мині нічого ни жаль, — ни маю за чимъ и жалувати хіба за моєвъ долевъ?

Що я тобі про мою неню писавъ та и про мене, ни кажи нікому, ажъ хіба я загину и моя неня. — Я тобі отсе лишъ розповівъ, абесъ у посліди знавъ, якъ тай що, — а по мої смерти, братчику, най ни друкують підъ мої поезії Осипъ Федьковичъ але просто: Юрій Коссованъ або Коссованюкъ. — Се я такъ жилаю, а сесъ мій листъ послужить за поруку. — А якби я ни загибъ и вернувъ домівъ, віступивше зъ війська, такъ я заразъ перебераю назадъ своє имя. — Та відай сего ни дідати, бомъ дуже слабій, братчику, дуже, лишъ оденъ Богъ ми вірить, а нічо ми вже такъ віку ни уймає, якъ та туга. И ни можу ій ся збути, — а дохторі усе покивають головами та кажуть: ни журітця, та ни журітця. — Імъ добре говорити, а помочи нима кому. Навіть Господь Богъ мене ся відцуравъ; ни разъ збераю ся, Богу помолить ця, та зъ превеликої туги годі.

И Шашкевичъ міні писавъ, Бода прости. — Та вже ни таке щире серце, як у Танячкевича; трошки фудульний, трошки дипломата. — Ни знаю, ци угадавъ.

Що Кобилянскій робить? — Красно му ся кланяю, тай прошу, най ся ни сердить на мене. Я тому ни виненъ, що наші гадки ни можуть ся зійти до купи, але я его завсігди сіцюю високо. — Коби (вінъ) ся нашому владиці таки поклонивъ та ставъ на Буковині за пона, що би я го любивъ! — Але щожъ, вінъ забажавъ слави привеликої, та коби ся лишъ коли ни каявъ. — Такъ брате Антосю, такъ; але я Тебе все люблю, наниши міні коли зъ пару слівъ.

Що ти міні Костику про вандрівку на Україну написавъ, усе твоя правда — Ще би чоловіка забили у Сібіръ, тай тільки. — Я лишъ тиму бажаю Україну видіти ще разъ, аби тамъ ся нашої поезії учити. — Але уздрівъ я, що рускої поезії можна ся и на Буковині и на нашімъ Подолі учити, — коби чоловікъ лишъ мігъ ходити.

Отъ кінчу, братчику, бо низдужаю; богатомъ дуже сегодне та учера писавъ, — та боля мня груди. —

Відпиши міні, брате. Жаль міні було, доставше листъ відъ Танячкевича, а відъ тебе ані слова. —

Бувай здоровъ.

Федьковичъ.

На Україну ни писавъ я нічо, а радъ бихъ дуже зъ кимъ ся тамъ пізнати. — Може би мене Климовичъ зъ кимъ обзнакомивъ. — Та бою ся, що Українці дуже фудульні, аби міні вітакъ якого сорому ни було.

[Лист без дати, але певно з січня 1863, списаний на 6¼ сторонах паперу листового 4" канаркової краски. Був друкований у „Зорі“ 1892, стор. 337—338. Власність тов. „Просвіта“].

Ч. 36.

Лист Федьковича до Д. Танячкевича.

Соколе!

Оба листи доставъ: и той зъ гріними, и цей. — За гроші ни дякую, бо ни вмію.

»Лавра и Петрарка... де ни буде ні облуди ані зради... одна любовъ тільки и зелена надія...« що ти отце пишешъ, братіку? — ни второпаю. — Манишъ Ти, друже, и мене, и себе мабїть. — Пожаль ся Боже.

Объ камратяхъ моїхъ низабутнихъ напишу душко, щобъ то твою волечку вволити, — Сукно пришлю, да ажъ за тиждень; шкода, щось ни писавъ, съкількі локоть треба. — А я пришлю три, — може доста буде. — Зо сукномъ пришлю и »Записки«.

Братіку сердечко, дай міні відповідь борзесенько!! — Низабудь, якъ жде та дожидає

Федьковичъ.

Да ни пиши, місяцю мій, манівцями, да пиши таки звичайно, бо — ей Богу — ни второпаю, якъ ось про Петрарку, чи що. —

Учера тиждень, якъ я тутъ у Чирнівцехъ, а до тебе, братіку, ще ані чичиркъ. — Ни гнівай ся любчику: при мої біді та нужді я вже далі и своєму світу ни радъ, ни то що, а тутъ ще и зъ моїмъ здоровямъ ни можу ся помістити, 4 дни вилежавемъ у ліжку, ані

ся кинувъ, страшно мня чогось груди боля, и у одно кашлаю.

О свою відправу я вже ся подавъ, та ни знаю ще, якъ буде, бо німці мині великі перепони робя, але мині однаково: ни рушу ся відси, ажъ доки свого ни доконаю, абихъ знавъ, що дадуть мня до штокгавзу. — Така тото моя нужда, — а тутъ неня мині гожа пинуть, аби ити борше домівъ, бо дуже ослабли, та ни путерують уже весну робити.

Більше ни знаю, братіку, що тобі писати, бомя дуже згризеный. — Відъ васъ дожидаю вістий якъ Бога святого: ни гнівайте ся, та напишіть якъ найборше, а коли би можна, пришліть мині 5. и 6. число Вечерницъ, бо їхъ ни діставъ. —

Ще разъ, брати мої милі: ни гнівайте ся, що такъ якось ни по людски отце до васъ пину, бо я дуже згризеный. — Відпишіть, любі.

Адреса: beurlaubt in Czernowitz.

Мешкаю теперъ »Hôtel de Russie, №. 12.«

Прощавайте

3/3. 1863.

Федьковичъ.

[Три картки листового білого паперу у 8-ку. Із сего листу тільки початок надрук. у „Зорі“ 1891, стор. 114 з фальшивим роком 1864 зам. 1863. Друга частина сего листу надрук. у „Рускій Школі“ 1891, випуск II., стор. 71. Ся друга частина має дату 3/3 1863, а на першій у горі дописано 5/3 без року. Обі частини належать без сумніву до себе. Федькович, видно, вислав лист тільки 5/3. Гризла его справа переходу на православіє].

Ч. 37.

Лист Федьковича до Д. Танячкевича.

Серце!

Ось тобі и суконце, коштує 6 срібнихъ; да ни знаю, чи вдатне тобі буде. Сли ні, то відшли назадъ, я можу го самъ спотребувати. Да ни гнівайсь, друже, що такъ припоздився: у насъ, бачъ, такого сукна ни робя, отъ мусівъ я ажъ у Сигіть передавать. Люде, що ходили у сегельбу, казали, що скоро вернутця, да

ни вернулись якъ гадали, бо снігъ пустивъ, та дорога була лиха. Отъ тимужъ и я запізнивсь.

Я, брате, самъ бідую. А ще до того учепилось мене лишенько; годинами прийде мені така манколія, що самъ себе ни тямю. — Стались люде мене боять, да и я самъ уже себе ся бою. — Мабіть я дуже грішний передъ Господомъ Богомъ, що мене такъ тяженько карає... А ще до того и вороги, серце, ідять мене та доідають, нима до кого піти, нима съ кимъ своє серденько розрадити, отъ тимужъ то я мабіть ставъ и занивать на умі.

Що тамъ чувати у гарнімъ вашімъ Львові? — Мета вже мабіть ни виходить? — Чого Климовичъ мовчить? — А якже вінъ ні щиро обіцявъ, що міні напише! — да ни нарікатиму: ни вінъ виненъ, що свого слова зламавъ, а я, щомъ такий нищастливий на світі.

Коби хотъ Господь дозволивъ, дождати святого воскресенія! — Боже, що го дожидаю... Може змилюєся, серце, та напишенецъ міні ще дотилия, а сли ні, то даруй вамъ Боже въ мирі дождати а въ здоровю опровадити праздникъ святій. Коли го дожду, по 1000 разъ на одну годину васъ спомяну.

Бувай здоровъ.

Федьковичъ.

[Листовий, синій папір формату 8-ки. Лист без дати, але порів. ч. 36].

Ч. 38.

Лист Федьковича до Д. Танячкевича.

Братіку мій солодкий!

День добрий серце! — а я вже гадавъ, що Ти ся осердивъ, ей Богу, я такъ гадавъ! ажъ тутъ сегодне рано приносить міні поштаръ листъ, Господи, якъ приладу, якъ стану читати! — а теперъ стаю до відповіди, сокілку мій, та лишъ ни знаю, відкіля би зачати, бо багато маю дечого розповісти.

Я відправу ще ни діставъ, любчику, але сподіваю ій ся на 1. або 15. мая, а дотилия все собі на

урлєні гуляю, лишъ за тількі шкода, що теперъ пістъ, та музики нима, а то й справді би собі чоловікъ покрутивъ ся; а коби ти видівъ, Данчику, яка у насъ красна теперъ челідь! — ажъ бесъ поцьмокавъ, — да що зъ того, коли чоловікъ за отсїхъ одинайцять рїкъ при войску гей трохи ся підтоптавъ; гай, гай, милий Боже!

Я все дома пробуваю, хїба по де коли кличуть мене сюда до Чернівцївъ, отъ якъ теперъ, то бавю тутъ кілька день, а вітакъ зновъ вертаю домівъ. — Завтра їду зновъ до Сторонця, и буду тамъ бавити ажъ до повеличднї, може де до свїтлої середї, а може таки ажъ до 1. мая, самъ ни можу знати, бо нїмці, братїку, таке мновъ крутя, що лишъ аби їмъ ся такъ у голові крутило, цопаки собачї: ба сего, ба того їмъ ни стає до мої просьби, ба до дохтора треба йти, ба до аудїтора, — нїтъ вісти, що тобі все повибагають, а ти їдь 16 миль на містъ дурного, та тратъ грейцарикъ останний, що маєшъ при души, бо ми, знаєшъ, коний теперъ ни тримаємо, все треба наймити, все наймити, — лишъ оденъ Богъ минї вірить хїба, а бїльше нїхто. — А тутъ ще треба ся стягати и на убраня, бо дома мало я вже де чого заставъ зъ давнихъ моїхъ уборівъ, — відкижъ би ся могли и задержати за 14 рокївъ! — хто годенъ змїркувати. — Боже милий, Боже, ратувавъ ти мене въ ни однімъ припадку, поратуй мене ще и теперъ, а вітакъ уже — да буде воля твоя.

Хазяйствечко я найшовъ гарненько, вже би чоловікъ якось животівъ при нїму до якогось часу, але ненька минї дуже слабенькі! — таки такі слабенькі, що сегодне завтра — прийдїте поклонїмо ся, — отъ тогди ажъ я сирота! — Да щожъ робити, може и я ся ни забавю. --

Але зо всїмъ, — то я здоровъ, братчику, ни маю що Бога гнївати; гірске повітре дуже минї панить, а ни такъ повітре якъ робота дома, бо маю теперъ кутаня досить, мусївемъ собі навіть наймета приймати, — такъ щожъ: я по надвірю, ба вожу гнїй, ба плоти пересишаю, а въ хатї нима нїчо, бо ненька день.

на ногахъ а два въ постели, — дуже низдужають. — Я прийду з наймитомъ на обідъ та журу ся, а ненечка у одно: жени ся синку, бо пропадешъ, — я вже ни годна. — Отъ и висватавъ собі дівчину, ни богату, ни молоду, отъ такъ: протівъ мене, щобъ, бачишъ, и неньку поважала и міні рада була. — Правда, що я ще ни зовсімъ безпеку и маю, але претцінь маю у Господа милосерного надію, що въ осени поберу рушники, а може таки й оженю ся. — Такъ, сокілку мій сизокрилий: треба мабуть кобзу на клинокъ буде повісити, а самому ся до ціпа та до коси узяти, щожъ робити; а Господь милий свідімъ, що при тімъ війську вже білше ни путерую служити. — Гадавъ я та сподівавъ ся у одно, що чей чей може трапитця и міні кавальчикъ спокійного хліба, що бихъ мігъ бувъ музі тільки жити та мій таланъ образувати, — колижъ годі, — відай Богъ міні таки ни судивъ, співакомъ по середь руського народу стати.

Учера піславъ я до вечерниць одну повісточку и пару поезій; ни знаю, ци ся уподобають. — У свята, дасть Богъ діждати, напишу може ще зъ одну повість, але безпечно ни знаю, бо ледви міні дадуть наші легіні дома сидіти; ни то що, але навіть пільські парубки мене на свята до себе прося. — Нима тото братіку, якъ наші щирі люде.

Мій честний рідъ приймивъ мене доста красно, краще може, якъ я ся сподівавъ, але — ми ся ни відъ сего дня знаємо. — Про богатий мій рідъ бувъ би я на стороні загибъ, якби були ни ви, братя мої дорогі, дружія моя люба! — Спася — спасибі вамъ! — Доки жити буду, я вамъ ни забуду; да лишъ тільки мене сумління гризе, що ви ся мабуть за богато утратили? — Якби есте позволили, я бихъ вамъ помалу тоті гроші сплачувавъ. Але ни сердьте ся про се слово на мене, бо я ни хотівъ васъ уразити, Богъ свідімъ.

Завтра іду зновъ домівъ, — будьжежъ ласкавъ братіку мій, та напиши міні до Сторонци т. е. до Путилова просто, але прошу, якъ найборше, бо вітакъ бихъ ся бігме гнівавъ, — я ще хочу твій листъ до святъ побачити! ни забудь же! —

Кілько я дома теперь забавю — ще й самъ ни знаю; може бути, до світлої середи, а може бути ажъ до 1. мая. — Памятай же міні Данку братчику, таки заразъ відписати, аби я ся любими твоїми словами ще до великодня або у святки принаймній утішивъ; озми собі прикладъ зъ мене: рано відобравъ листъ, а на полудне вже и відповідь на пошту пустивъ; такъ тото люде людемъ відписують, сли їхъ любя. Будужъ видіти, якъ ти мене любишъ. —

А що тамъ діє братчикъ Шаникевичъ та Климкевичъ? Дай Боже, аби здоровеньки були. — Я їхъ ніколи ни забуду, они міні якъ братя рідні, або ще ліпше; а най будуть ласкави и они, коли до мене написати. — Я імъ ніколи ни забуду, якъ они мене въ мої недузї красно потішали, най імъ Господь заплатить ласковъ своєвъ небесновъ. —

И ни лишъ імъ, але усімъ таки парубкамъ нашимъ у Львові поклоняю ся низько: аби здорови були! — Аби за нихъ гараздъ такъ ни забувъ, якъ они за мене бідного жовнира ни забули! — Они мене, сказати, ущастливили. — Спасибі братя!

А вже ні кому такъ, якъ Тобі, брате Танякевичу! — Яко благий ангіль ставъ ти біля мене: ни відстушижъ мене и на далі, братіку мій солодкий, та любий, та дорогий, та щирый.

3/4 1863.

въ Чирнівцехъ.

Федьковичъ.

[В „Зорі“ 1891, стор. 67 подав д. Ревакович лише виписки із сего листу. Тут він поданий цілий з оригіналу: двох жовтих карток листового паперу, 4°. Власність тов. „Просвіти“].

Ч. 39.

Лист Федьковича до Д. Танякевича.

Христосъ оскресъ! —

Твій листъ, братчику мій дорогий, діставъ ся міні ажъ десь по Проводахъ, хотий я рецесъ ци ни світлого вітїрка вже підписавъ, бо я, бачъ, ни святкувавъ дома але у Ростокахъ у сестри. — Тутъ захопивъ

мене дощъ та снігъ, та такий страшенний, що я німігъ ся ніякимъ способомъ до дому дістати, ажъ до нині.

Братя мої кохані та любі! — Вашъ даръ приймаю, и ни дякую навіть, бо ни годенъємъ. — Відправи ще и доси не маю, и ни знаю, коли ся їй діжду, — вже ажъ ми ся збридло ждучи. — За тільки хотъ гараздъ, що дають ми німці дома бути.

А ти, ангеле мій ясний, братчику мій дорогий, Даниле Танячкевичу: ни бануй душко, що такъ ни скоро відписую, але бігме, що нимаємъ коли, теперъ, бачъ, весна, та ще и ни одна жура чоловікови головъ сушитъ: сіна нима, худібка пропадає, весна ся припоздила, верхами снігъ у хлопа, пани за вівці друкъ, ярмарку ни було ані разъ, тай тільки. А ще до того німці їда чоловіка приступаючи: я відъ коли дома, то хожу у цивільні одежи, німці лають, призвали мене лайдакомъ, хлопомъ, гадиновъ: а найдуше вже їмъ ни по їхъ, що я таки такъ гадаю и ходити, якъ зъ війска ся визволю, — лаяли доки лаяли, а на решті вже и прося, але дідька ззіда всі, Господь би їмъ очи заплювавъ.

Зъ мого сватання такожъ ячмінь: голубка мині відповіла, — старий, каже, задумшливий, мині кращого треба. — Зъ разу, то я ся про се трохи журивъ, але неня мене найліпше розрадили: Синку, кажуть, того цвіту по всімъ світу; коби хлібъ, зуби ся найдуть. — Тай тільки. — А теперъ уже самъ ни знаю, ци ся женити ци парубкомъ гуляти? — бабу мині ся ни хоче брати, а дівки мене зновъ ни хочуть — тай тільки. —

Ти мині зновъ пишешъ, братчику мій солоденький, що би я кобзу ни лишавъ. — Сли зможу, то запевно їй ни лишу, але хлібъ нашъ насущний — то перший. — Коли Галичане хотіли — але вже нічо ни кажу, абесъ ся любчику ни осердивъ. А зновъ ни думай, братчику мій пишний, що мое господарствечко хто зна яке; оно дуже маленьке, та треба ся гараздъ увихати, аби що було, а ненька вже ані разъ таки ни годни, требажъ и їхъ годувати и самому якось жити, а податки странні, та ще до того и вівця за опалъ.

— Зі відправовъ моєвъ зъ війска я ані грейцара зломаного ни беру, — я радъ, кобихъ лишъ зъ душевъ вийшовъ, тай тільки, бо все жалъ чоловікові на стороні гинути. — Лишъ ни думай братчику, що я зо своєвъ теперішновъ долею ни контентний, — о — о! — я щастливий братчику, — гірько зароблю а солодко ззімъ. — Тай тільки.

Відъ сегодне за дві неділи у насъ храмъ. — Шкода, що тебе ни буде, оттожъ бихъ ся тішивъ! — але чий тебе за тото літі побачу, лишъ кобесъ ни згордувавъ братчику бідновъ моєвъ хатковъ та моімъ обийстемъ. — Але, кобесъ ти лишъ прийшовъ, — я вже знаю, що зъ тобовъ робити, та де тебе діти, ни бій ся, — але абесъ знавъ, що скоро прийдешъ, такъ тебе заразъ по нашому переберу, а горівочки зъ мідкомъ та зъ калинковъ спражу, та вже упою тебе, упою! — Лишъ коби, кажу, такому щастливому бути, аби Тебе, Ангеле мій сизокрилий, у своїмъ халашу уздріти. А є вь насъ у селі циганъ, знаєшъ, — ей тотожъ то грає песя віра!

Тішить мене цимало, що матимемо свого »Напередовця«, — я радъ буду до ёго дещо слати, лишъ кобихъ задачу ёго знавъ. — Лишъ тільки ся бою, що вінъ ни зможе обстати, — або вінъ або вечерниці будуть мусіли упасти, такъ міні ся видить, — зъ рештовъ — ни знаю. — Най Богъ на все добре допомагає. —

Ненька моя клонять тобі ся низенько, и прося за тебе Бога лягаючи и встаючи, — слёзи їхъ муся Господа милосерного за тебе упросити, — а я зновъ, братчику мій любий, та солодкий, та пишний, та дорогий та красний! — я тебе ни забуду, доки мого віку. —

А ви зновъ, братя мої предорогі, щосте мене у тяжкі годині такъ щире спомянули! — дай же Боже, абисте усігди такі честні та такі величні, якъ колачі пшеничні, та абисте у світі ніколи ни зазнали, що то є та тяжка година. —

Вамъ зновъ, братя: Климковичу и Шашкевичу,

поклоняю ся тричи: у щістю, у здоровю, и во славі добрі, а прошу мене и далі ни забувати.

[Тебе] братчику Данчику красно прошу, [абис був ласкав?] міні у передъ дати знати, [коли] до насъ загостишъ, абихъ ся претці [до] такого любого та величного гостя [прилаго]дивъ, якъ я знаю та самъ міркую. А [як ся] будешъ на мандрівочку віберати, то напиши міні такожъ, абихъ знавъ та дома бувъ, бо и я гадаю сего літа або сеі осени у Мольдову до роду, — але се ни конечно: рідъ родомъ, а ти міні за всі, якъ братъ мій рідний; якъ буду знати, що ся тебе маю сподівати, то буду дома, абихъ знавъ, що тамъ горить.

Пишижъ братчику, та съ чиста, та шли міні книжокъ до читаня, я тобі їхъ буду поштовъ відсєлати. Тай тільки. — У насъ радъ би ся оденъ шпъ на Основу принумерувати, — ни могло би того бути? — и якимъ способомъ? — напиши братіку. — Тай тільки. Бувай здоровъ

Федьковичъ.

Напиши міні братчику, що стало ся зъ моїмъ »Кобилицевъ«, зъ »Окрушками«, зъ »Im Wachtarrest?« — а ни мігъ би ти міні прислати зо 2 книжецці »Люба згуба«? — Братіку мій якъ соколе, ни бануй, що я тобі такъ богато въ очи лізу. —

Тарасъ батько въ золотихъ рамцяхъ у мене. — Я покладу го въ образи, та до него отчєнанъ казатиму. —

Щє одно братчику мій любенький: по чому пролають у васъ у Димета малєвані образи на блясі? — я бихъ собі радъ зо два купити, царя небесного и присвяту Богородицу. — Якось дуже уритно въ хаті безъ образа; є въ насъ зо два, але я люблю, аби богато було.

Сими дни написавъ я зъ пару думокъ ни вел[ичких], але ще ни обстругавъ їхъ якъ треба; скоро будуть го[тові, т]о Ти їхъ пришлю, абєсь давъ або у вечєрниці або [де хочешъ?]. Я гадаю відъ тепєрь усе, що де напишу, до [тебе слати, а]би ти орудувавъ, якъ самъ розумітимешъ.

Я сео̑ листъ зачавъ у читверъ та н.....ю, але ни бануй братіку, бо бігме ни було якъ..... ме теперъ узяли ся до весни. —

У нашімъ селі є и уніяцка парафія, н[а имя?]. [Во]євудка. Господи, що се въ світі за годний чоловікъ! [вінь] уже у передъ просить, абесъ, коли ласка твоя буде, у наші гори загостити, конечно у него бувъ.

А коли хочешъ наші гори зви́дти и пізнати, то ідь зъ Кутівъ черезъ Тюдевъ до Ростікъ, зъ ростікъ (галицкихъ) черезъ Бервінківъ у Довгеполе, відти на Гриневу ажъ у Голови и т. д. ажъ у Марморонъ: вертаючи перейди на волоский бікъ, ідь Яблоницевъ у наше Довгеполе, відти у Устенутилівъ, Дехтенець и т. д. ажъ до мене у сторонець. — відси віправю тебе у Плоску, Шипіть, Селятинъ, найкращу країну нашої Буковини, відси у Путну и т. д. ажъ до Радівцівъ, відси поїдешъ до Сочави, мешъ бачити монастирі Драгомірну и Сочавицу, и вернешъ до Чирнівцівъ, а відси поштовъ до Львова. — Отто наговоривъ нівроку? —

Братіку мій милий, та дорогий, та красний! ни сердъ ся на мене любчику, щомъ ся зновъ припоздивъ, — ажъ сегодне, на 17 (н.) мая кінчу листъ, — уже зо півтора неділі, якемъ го зачавъ, — ни гнівай ся братю!

Ще одно діло: оденъ тутейший урядникъ хоче конче бути поетовъ, тай принісъ ми отцу [пречъ би ся казало] поезію, абихъ васъ тамъ напросивъ, абисте ій у вечерницяхъ відрукували (: але ни букомъ :). — Щожъ маю робити братчику? — отъ шлю ій вамъ, — сли можна, уволіть его волю, бо вінъ ми годенъ ще хто зна які прикрости наброїти, [звіс]но німецький урядникъ. — Слижъ би се[не] могло ся ніякимъ способомъ у вечерниця[хъ відру]кувати, то — пришліть ми назадъ, у вечерничні кореспонденції яко мана.

....., потропоца на третімъ селі, [тішивъ ся?] дуже, що ти сего літа може у насъ буд[ешъ], вінъ ни мігъ ся мене намолити та напро[сити], аби я съ тобовъ до него прийшовъ. — Коли [ти зъ] роду ни видівъ, аби хто справедливе по руски службу божу

правивъ, то будешъ у него видіти. — Се священникъ на ввесь світъ. —

Якъ мандруватимешъ, то низабудь у Довгімполи довний часъ забарити, бо ніде якъ тамъ утримавъ ся ще типъ справедливий гуцульскій. — А якъ будешъ може у Краснолі, то низабудь піти до Добушевої кирниці, а у Ростокахъ (галицкихъ) до »писаного каменя«.

Будь же ми здоровъ, братіку мій серце, тай ни бануй душко. — У храму у чотверъ я тебе при п'ятиці споминатиму яко рідного свого брата, а у церквѣ святі найму за те службу. Май ся гараздъ:

Федьковичъ.

[Виписки із сего листу подав д. Т. Ревакович у „Зорі“ 1891, ст. 112—113. Тут лист поданий з оригіналу і доповнений семи місцями, що д. Р. пропустив. — Написаний він 17. мая і попередніми днями, р. 1863-ого [мати ще жила!], на трох картках жовтого листового паперу, у 4°. Через усі три картки видерта діра, на одно або два слова письма, котрі я заповнив словами з копії д. Реваковича у [] або точками.

До слів про ношу Ф-а (ст. 77) додав д. Ревакович таку замітку:

„Ф. ходив все в сердаку гуцульскім, в кресани гуцульскій; з топірцем лиш; так ходив до самої смерті і в Чернівцях. З тої причини мав великі неприємности. Я знаю два случаи такої неприємности.

Про оден розказовав міні д. Петро Йозифович, бувший ц. к. староста в Сереті так: „Ще яко ц. к. практикант при старостві в Вижници дістав я був наказ їздити яко комісар рядовий з бувшим єпископом (православним) Євгенієм Гакманом підчас єго візитації канонічної по Вижницькім повіті. Коли ми приїхали до Путилова-Сторонця, представили ся урядники ц. к. уряду повітового й другі гонораціори, а межі ними також офіцер Осип Федькович в гуцульскім убраню яко начальник громади Путилівської. Єпископ Гакман (як звістно, син руського селянина з Васлівців і щирий Русин) офукнув ся на Федьковича за се убраня гуцульське й коли го пізнійше враз з другими гонораціорами просив на обід до себе, додав до него слова: „Тільки прошу прийти у офіцерськім убраню“. На се відповів Федькович: „Коли Вашому Преосвященству милійше є моє офіцерське убранє, як моя особа, то даруйте, що не прийду!“ І не прийшов, що було дуже неприємно єпископови, що щиро симпатизував з руським народом.“

Другий случай: Ф. пішов в 70-их роках до президента краєвого Піна мабутъ в справах громадських в аудієнції — також в гуцульскім убраню. Піно розгнівав ся й діткнув Ф-а дуже за се, що не прийшов в офіцерськім убраню. За-

гально розповідають, що Ф. зложив зараз свій характер офіцирський (задержавши пенсію), щоби не був більше нагабуваний за гуцульське убранє. Похоронено его в гуцульськім убраню, а помимо того брала уділ в похороні військова музика того полку, з котрим Ф. був 1859 в італійській війні, і его давні товариші-військові, штабові офіцири. — *Т. Рев.*

Ч. 40.

Лист Федьковича до Д. Танячкевича.

Братіку мій солоденький!

Ждали ви довго на мою відповідь, але мушу и я довго на ваш лист чикати, тай хто знає, ци ся любого вашого слова и дочикаю, бо міні ся усе такъ здає, що ти ся на мене пагнівавъ, братіку мій препишний? — скажи: гніваєшъ ся? — абихъ тебе відъ разу перепросивъ. — А маєшъ за що ся и гнівати, знаю я дуже добре, але прости мене братчику мій: я певно що хотівъ тобі борзо на твій листъ відповісти, колижъ бо ни було коли, вірь ми друже, бігме що ни було. —

Минула ся братіку лихая година; ни тільки, що мене німці домівъ пустили, але дали міні ще и пенсійку, теперъ лишъ би жити, але що съ того, коли здорова нима. — И зо мною відай до знаку такъ буде, якъ съ тимъ червакомъ, що въ хрїну свій вікъ збувъ, а влізъ у моркову та здохъ, якъ того приповідають. — Груди мня дуже боля, здаєтця, що гірське остре повітре міні ни панить, а ни такъ тото повітре, якъ тота гризота: Тутейші німці ни дають міні на світі прожити, интригують, прозивають лайдакомъ та хто зна якъ, а то лишъ черезъ мій теплий руский сардакъ. —

Яжъ бо тебе ни звержу ся

Руский мій сардаче. —

Теперъ ажъ я заспіваю,

Теперъ ажъ заплачу,

Бо маю ся въ що утерти:

Широкїі поли. —

Ни скину тя мій сардаче

Ніколи, ніколи! —

И тогди ся го ни скину, якъ бихъ мавъ відси піти. — Руский край великий; — а такъ братіку? —

А що зъ вечерницями ся подіяло, га? — Я вже хто знає відъ коли їхъ ни дістаю. — За що ви ся такъ дуже на мене загнівали братя мої кохані? — кращебъ було, якъ би ви міні безъ рукавиць усю правду сказали, якъ таковъ німецковъ політиковъ коло мене ходити, то ни є красно, ни є по козацьки. — Або може правда, що тутъ говоря, що вечерниці уже ни мутъ виходити? — А то хто міні казавъ: вуйко. — »Хтожъ бо«, каже »видівъ, у вечерниці такі »прості« сторії слати, якъ ти шлешъ. — Певно що черезъ тебе устали вечерниці виходити, ни черезъ кого иншого. — Такі речи я тутъ мушу вислухати, братіку мій любий, тай ще и сто разъ гірші. — Така моя доля. — А що зъ Напередовцемъ нашимъ, братіку? — Оногда у Чирнівцехъ, бувъ я у редактора »Буковини«. — Ни одно ся тамъ говорило, а на решті прийшло до того, ци би не могла на нани Буковині одна руска часопись, отъ на приміръ якъ вечерниці, виходити. Прохвесоръ Найбаверъ казавъ, що вінъ би мігъ заразъ концесію дістати, сли би я ся редакторомъ тої часописи обібравъ. — Я зновъ ему казавъ, що мушу ся впередъ съ тобовъ порадити. — Якжежъ ти мене порадишъ братю? — абихъ знавъ, що Найбаверови відписати. —

Що ся тичить мої музи, то мушу тобі ся по правді признати, що теперъ дуже мало пишу, и що зачну, то ни маю охоти навіть докінчати, бо та гордість, той укіръ, та знивага котровъ мня тутъ частують, гризе якъ трута моє серце, — ни дай Христе Боже, аби се такъ остало! — волієшъ ми дати смерть погану. — А ще до того — и мати мня зниважає; розумієшъ ти братіку, що то значитъ? Мати тому собі мене жилала, бо гадала, що стане зза мене панею, ажъ то ни туда ся моє серце горне. — Отъ и причина моїхъ угризківъ. — Братю мій дорогий; хіба оденъ Богъ міні вірить, а більше ніхто. — Я маю по сестрі кавальчикъ ґрунту. — Ниразъ занося мене такі гадки, аби тотъ ґрунтикъ продати та ити въ Галицію мешкани глядіти а вітакъ зновъ зробіть мені ся жалъ за

своїми горами, бо красні братіку, знов міркую я собі такъ: твого житя ни довго, чого ти маєшъ ити на чужину погибати, коли лучше на своїмъ цвинтарі, при свої сестрищі спочивати. — Мині ся братіку разъ снило, що мого житя ще лишъ три роки, а ворожка зновъ мині казала, що мня мають тутки строїти. — Ти зъ цего сміяти ся мешъ, але моє серце лишенько віщує. — Боже милий, кобихъ тебе хотъ побачивъ, але мині ся у одно видить, що ти чогось сердитий. Якъ ти маєшъ на мене яке діло, то пиши мині відъ разу: ти отце та отце ни гарно зробивъ, або якъ тамъ уже нібудь, лишъ ни сердъ ся, ни завивай ся у папірчики. — Я разъ такий чоловікъ, що мині можна усе сказати. за правду то я ся ніколи не гніваю; а я би сегодне навіть яко поета багато вище стоявъ, коби було кому було, мині правду уповідати та усе на праву дорогу наводити. — Боже милий, Боже чиму теперъ такъ тяжко за правду постало!?

Видіємъ сегодне «страхонуда» тай и его «Концертъ руский», тай его бесіду читавъ. Мині ся видить, братіку любий, що руска справа у Галичині ни здоїме ся д' горі; якже ще стоїть руска словесність на Україні? Ци и зъ неї кпить ся леда дурень? — Охъ, охъ руский роде; видить ми ся, щось пропавъ на віки. Якъ тамъ ся має діло съ тими моїми поезіями, щось їх хотівъ за границевъ друкувати? Я би гадавъ, аб-сь давъ ще покій до якогось часу, бо я, бачишъ ни багато уже маю кінчати «Зрадзіл» вітакъ «Циганку» а вітакъ пришлю тобі усі поезії до друку. — Я їх усіхъ переробивъ, та видить ми ся, що тобі ся хотъ теперъ уподобають. Якъ за борзо я тобі манускриптъ пішлю — ни знаю, бо серце моє ни діє, — Братіку, голубе мій сизий, я пропаду, на віки пропаду! ни знаєшъ ти соколе хотъ одного такого куточка на рускому світі, де би я отца матірь найшовъ, де би зъ мене люде ся ни сміяли, де би я бувъ щастливий? Нима відай братчику. — А чогожъ я ще жию на сему світу? най мині хто скаже.

Я до тебе багато вже дечого писавъ та тебе питавъ, та ся радивъ, але ти мині ніколи на всі мої питання ни відповідавъ, чому братю? — ни варта моя

просьба хотъ тільки у тебе, аби ти мині на усе відповівъ? — Але ви, Львівце, стали зо всімъ німецькими дипломатами: коли ни хочите на яку річъ відповісти, то чините ся, що сте на ню забули, и словечкомъ згірнимъ ни згадаєте. — Ни гнівай ся братіку за правду. —

Чувемъ, що Климковичъ діставъ службу при домі народнімъ. — Дай ему Боже щастливо. — А чиму вже ни видає свого Напередовця? — Лишъ най уважає, аби такий передъ ни повівъ, якъ вечерянци, що вже и страхопудъ зъ нихъ ся кепкує. — Ни забудьжежъ братіку, мині відповісти, ци порадити, якъ ти гадаєшъ о ті часописи, що я їй би мавъ у Чирнівцехъ видавати. — Якъ я гадаю, то ледви би съ того що було, бо у насъ на Буковині нима багато принумерантівъ, а ваша Галичина — але що и казати, коли самъ здоровъ знаєшъ. —

Коби я мігъ на зиму найти собі який супокійний тепленький кутичокъ, абихъ бувъ далеко відъ дому и нічимъ ся ни журивъ, що ся тичить господарства, то бихъ зачиннавъ Добуниа, бо дома, братіку, гляба що и въ руки взяти. — Лишъ що озьму перо въ руки, а мати вже и сваря: а це тутъ пропадає, а то тамъ, а ти нічо ни дбаєшъ, а ти нічимъ ни питаєшъ, а ти ледащо. — Тай пиши, коли тобі ся хоче. —

Ще тобі маю одно діло уповісти, якъ мене оногда на ваші »Галичині« хотіли бити. — Бувъ я ни давно у сестри у Ростокахъ (Буковинськихъ, ци якъ у насъ кажуть: волоскихъ). — Ростокн, знаєшъ, ни мають симъ часомъ свого попа, але ажъ съ Петрашівъ доходить, отжежъ одноі неділі тутъ служба, а другоі тамъ. — Кажежъ одноі неділі сестра до мене: Сегодне ни буде тутки служби, але збери ся, та иди на ляцкий (галицкий) бікъ до церькви. — Зібравъ ся тай пішовъ. — Люде тамъ стали ся мижн собовъ питати: а хто се, а хто се? — Та се урлѣпникъ зъ волоского боку. — Ану бити его, гунцвота, що вінъ має у нашімъ селі та у наші церькві робити? — Гвалтъ! — Якъ би були ни панотець Костиновичъ, то хто знає, що би тамъ було ся стало, бо я мавъ при собі пістолета, та

лишъ смъ ждавъ, аби котрий ся бувъ до мене зближивъ, відъ разу бувъ бихъ ему срібного бобу давъ. — Такъ мене, братіку, ваша Галичина привитала. — Зо мновъ бувъ еще оденъ парубокъ, Микита Гуталюкъ. — Я и кажу до ёго : Ходімъ брате, — ліпше таки у нашімъ краю. — До насъ, якъ чужий чоловікъ загостить, то зустрічають го хлібомъ сіллю, а тутки и до свої церкви ни дають приступити. —

Тільки, братіку мій любий, а за симъ словомъ бувай ми здоровъ, та ни забудь відписати.

12/6.

Федьковичъ.

[Сей лист, писаний на 7 сторонах жовтого листового паперу, 4', був друкований раз у „Зорі“ 1891, ст. 113 не цілий, в друге у „Зорі“ 1892, ст. 258 цілий, але з опусками в коректі. Ми друкуємо після оригіналу. Власність товариства „Просвіта“].

Ч. 41.

3 листу Пашковича до Федьковича.

[Пашкович — товариш з війська — пише про себе, про новини у полку і иньших товаришів. Федькович писав до него 19. липня і в тім листі згадував щось про те, чому мусів виступити з війська. На те Пашкович йому написав з Берсеку, 5. 8. 1863 так]:

Daß Du, mein Freund, das Werkzeug selbstsüchtiger Pläne geworden bist, wußte ich dies früher, als Du es selbst gewahrtest, allein meine Schuld war's nicht, — erinnere Dich nur an den Spaziergang, den wir einmal zum Bund(?) bei Oroszfalva machten, und auf meine Urtheile, die ich bei dieser Gelegenheit über zwei Personen fällte, — das eine günstig, das andere ungünstig — und Du wirst zur Ueberzeugung gelangen, daß ich nicht unrecht hatte, wie Du damals vermeintest. Es freut mich aber recht herzlich, daß es Dir nunmehr gut ergeht und Du zufrieden bist, denn die Zufriedenheit ist ja das wahre Glück, nach dem wir sterbliche streben.

Auch meiner Frau war es angenehm zu vernehmen, daß Du so zufrieden bist, und sie beauftragt mich, Dir einen freundlichen Gruß von ihr zu melden.

Ч. 42.

Лист Федьковича до Д. Танякевича.

Годний пане брате!

За писаннячко Твое любе: Спасибі! — Я, хоть ни здоровъ, а все ще ся волочу по світі.

Пенсію и досі побіраю, — а хоть би и ні, що Ти мині серце поможеш? — Дуфаєшъ може на Галицькі русини? — Бідний Ти. —

Німці німцями; а що наші нарідъ — жиє та дожидає — правди.

Мету я заплативъ на 3 місяці, а 1-го числа однако ни діставъ. Такої гречности я би ся бувъ по пану Климовичу ни сподівавъ. —

Німецькі поезії пришлю Ти хіба ажъ, якъ їх попереберобю. Що до решти — я много дѣчого позачинавъ а нічо ни скінчавъ; ни маю я братіку до нічого волі, — хожу мовъ ни по своему світу. — Дома нисогласъ, вороги на всі боки, а до того ще и здоровя того нїть. — Доле моя! —

Сторію Кобилиці я би самъ радъ написати, та ни маю датъ; а хотівше тоє позбирати, требабъ їхати ажъ до Гомору та до Чернівцівъ; може д'весні. —

Рускі звичаї напишу, хоть ни скоро; пісень такожъ слатиму. —

Писавъ П. Дідицький у слові, що якийсь Українчикъ да приславъ му 2 ряди українськихъ пісень въ нутахъ. Ци ни мігъ би я їхъ до перечитаня дістати? Ябъ їхъ скоро відославъ.

Ци ни печатались коли у Львові руські коляди, (але народні)? Сли, — то попроси, братіку, щобъ мині gegen Postnachnahme прислали, а [видерте слово, мб. за?] однимъ заходомъ и 4 Ластівовці; ябъ радъ Дехтєнецькі школі подарувати.

Яковові и Гнатові¹⁾ Спасибі, що о мині безталаннімъ ни забувають. А тимъ панамъ гречнимъ молодцямъ, що до мене ся поклонили, нихай Богъ поклонитця щастемъ та долечковъ добровъ; аби ся такъ

¹⁾ Яків Гудик і Гнат Гарасевич. Пор. лист ч. 66.

здоймали, якъ ся здоймають ті орли сизі на чорні наші чорногорі!

Отца нашого владику приймали ми велично, по гуцульськи. — По храмахъ та по гулянняхъ ни хожу. — Кумъ вашъ Дацкокалюкъ кланяетця вамъ поклономъ, аби сте здорови були. — Фіна¹⁾ жие.

Панъ Отець Поповичъ²⁾ и пані matka здорови, вамъ ся покланяють. Ни можутьця васъ нафалити, а ніхто вже такъ, якъ пані Matka пана Игната. Тай тільки.

Ни забудь, братіку, що я Тебе просивъ: зазвідати ся, якимъ способомъ карали у польскому війську за великі проступки: дизиртирку, убійство и п. — и якимъ способомъ відправлялась тоді гостра зикуція. — Минібъ отцего треба до Добуши. —

Ни дивно мині, що Тобі ся въ горахъ сподобало, але мині дивно, якъ вамъ ся могло въ мене тутъ подобати. — Одно те: що ми собі дуже бідно живемо, а друге те: що трапили сте до насъ саме въ пість, отъ ни чули ні скрипки, ні танцівъ ни бачили, а до того ще и погода слотава; въ насъ въ горахъ тільки осінь та зима красна: снігу ще и досі тута ни було, худоба пасетця ще полонинами. Красно та тепло!

А за симъ словомъ покланяю Ти ся поклономъ, братіку мій славний та годний, и вамъ усімъ, гречніі молодці. Отце писавъ

Федьковичъ

(Юрій ни — Юрко!)

на 26. нім. Новембр. 1863.

[Дві картки листового жовтого паперу у 4^а. Друкуємо з оригіналу — власности тов. „Просьвіта“. У „Зорі“ 1891, стор. 114 подані із сего листу тільки деякі уступи. Для пояснення треба додати, що д. Танякевич, Я. Гудик і Г. Гарасевич відвідали Ф-а у вакації 1863. р.]

¹⁾ Фіна значить похресниця; ²⁾ Александер Попович (Rudolf v. Waldburg).

1864.

Ч. 43.

Лист Федьковича до Д. Танячкевича.

$\frac{22}{4}/1$ 1864.

Братіки мої срібні та годні!

У суботу по новому році поховавъ я свою неньку стареньку, ту мученницю удову, а самъ оставсь сиротою, на віки братя. — Яжъ теперъ я знаю, якъ то люде плачуть!

. Дари ваші приймивъ и перші и послідні; — спасибі вамъ, братіє! — Да ни читавъ я ще нічого, бо міні теперъ ни читаєтця. Туга та жура мене ієть, мовъ та ржа залізо: и одинокий емъ, якъ та блинна въ полі, звісно сирота, и вдовживсь, що и ни знаю, якъ тимъ жидамъ та дофторамъ зъ рукъ вийти, и вороги мня обєли, мовъ ті собаки скажені...

А ви братіки мої любі та годні, про віщо-жъ ви ся такъ тратите за дії мене? — ви гроші ни куєте, браття: отъ лишіть міні хіба такі дорогі та величні дари слати, бо я ни знаю, якъ вамъ дякувати: и слівъ не стає, и паперу такого ни має.

Або ви може сподіваєтесь моїхъ пісней у заплату? — О братіки мої якъ рідні! міні ни до співання, коли треба самому и зготовити собі и випрати, и ще и відъ ворогівъ одгризатця.

А за симъ словомъ прощайте! — Даруй Васъ Боже щастямъ та здоровямъ, та славовъ добровъ, и ни забудь васъ, якъ ви ни забуваєте бідного того жовняра-сироту —
Федьковича.

А теперъ же нехай я собі зъ тобою поворкую, Данилечку братіку мій, Янгеле мій щирій та добрий!... мабїть я у Бога святого дуже щасливий, коли вінъ міні приятеля такого горячого навернувъ!

Я въ великі печалі, братіку, — туга моя безконечна..... а коби ни листи твої часті та ни речи твої щебетюці, то ябъ мабїть розсївсь, такъ братіку: я би вмеръ.

Одна біда
Якь рідна сестра ;
Але коли зійдешь сімь бідъ
На оденъ обідъ,
Отъ тогди ажъ гіркий світъ !

Ото таке и мое : осиротівъ, одовживсь, а тутъ ще и вийшла »сервитутъ« комісія, та накинута на мене якесь депутацтво чи що ; — зъ писання та зъ труду мабіть и не вийти. — Отъ такі то злидні, братіку.

. Отъ теперъ що приїхавъ прохвесоръ нашъ изъ Чирнівцівъ. Уповідає, що и тамъ руське парубоцтво оживає. — Боже помагай !

Пенсія міні ще йде. Да позавчора прийшло міні відъ нашої вербищирки письмо, щобъ по величідни на ново до супровіту ставитьця, — хочуть мабіть мене назадъ у військо взяти. — Що жъ свої бідні голови отъ тогди ажъ діять, братіку ? — Ни годенъ я вже військові муки зносити.

Ни знаю, що вже тобі більше и писать вь (?) мою нужду. Дякувавъ бихъ тобі за всю твою доброту та щирість — ни вмю, просивъ бихъ тебе, мене бідного и на далі не забувати — та ни сьмю, отъ хіба помолюсь Богу святому та Причисті, щобъ тебе благословили.

Федьковичъ.

. Дуже я давно маю охоту на лірі вчитись. — Ни можъ би у Львові достати ? — Роспитайсь братіку, а потім міні напиши, — можебъ я якого веремя спомігъ ся. — А коли у Львові нима, то буду просити Климковича, щобъ міні у Києві роздобувъ. — Вь Італії такожъ грають на ліру, да ни знаю, якъ би то можна відтиля достати. — На що ему Ліри ? питати ся мешъ. — Отъ на що, братіку : якъ мене нищасна година ни мине, та схочуть назадъ вь військо взяти, подякую імъ за їхъ хлібъ, а самъ піду співаючи по всі Буковині. — Нашъ народъ дуже любить ліру.

Моя ненька якъ умірала, то всіхъ васъ благословили, братіки мої любі. — »Пиши імъ синку« кажуть, — »що я їхъ благословю изъ сего и того світа.« — Господи, що плакали конаючи ; — ужемъ їхъ на лаву

поклали, а они ще плакали. — Другої днини раненько, якъ я імъ личко вмивавъ (бо у насъ на Буковині така поведінка, що кожного ранку, кількі тіло лежить, то мусить синъ або дочка батькові або неньці личко умити, утерти, волосячко причисати, отчинашъ прочитати, поцолювати у руки и у ноги, и по имени прокликати) — отъ же якъ я імъ личенько вмивавъ, то ще слізюньки у очехъ стояли. — Віщувала мабїть моя нечечка покойна, що мене ось на нужду та ворогамъ на наругу покидає!...

Ни знаю вже, коли тобі писатиму, братику мій солодкій, бо такий емъ теперъ бідний, що и листъ не маю чимъ заплатити...

Ни приймай, братіку, щобъ лївівські молодці для мене все дари слали. Они сподївають, щобъ я імъ за їхъ дари співавъ, а моя теперїшня пісня знать яка. Они ждатимуть-ждатимуть, а далі осердятця на мене, а може ни такъ на мене, якъ на тебе, братику милий...

А нащо намъ того?

Бувайте здорові, братці любі та пишні, та дорогі, та красні, та милі! Нихай Васъ Мати Божа благословить.

[Передрук із „Зорі“ 1891, стор. 114. Оригіналу нема, тільки сї виписки Т. Реваковича. Д. Т. Р. замічає, що до дати листу $\frac{22}{4}/1$, що він писаний мабуть 22—24. сїчня 1864. Згодавка вірна; сам лист, доповнюваний два рази, вказує на се].

Ч. 44.

Лист молодї громади в Тернополї до Федьковича.

Тернопіль дня 13 Цві. 864.

Славний Руський Співаченьку!

Въ 29 числї Слова читали ми, що малибъ Ви охоту видавати въ Чернівцяхъ руську часопись. Знаючи, що Творецъ »Новобранчика« у всіхъ своїхъ ділахъ тільки одну ціль мати може т. е. благо народа, віруємъ твердо, що тенденция Вашої часописі буде

щиро народня, що ся Ваша часопись звяже насъ тїснїйшою любовїю зъ Братьми-Буковинцями, відъ котрихъ то ми, покинувши Батьківъ віру цілкомъ, не мало відчужились.

Жїючи і працюючи для одної тїльки идеї народнїї шлемъ Вамъ щире помагай-бігъ, а діло діломъ ствердимъ, за десять бо пренумерантівъ школярівъ Вамъ заручаємъ.

Відъ громади руської въ Тернополі: О. Павлюкъ, Василь Божагора, Добушъ вїйтъ, Ничайко, Бульба, Деревлянъ, Н. Трясило, Дубъ, Иванъ Галабурда, Воля.

[Підписи, очевидно, псевдоніми].

Ч. 45.

Лист Ілаша Хрестика до Федьковича.

Kovassna, am 27-ten April 1864.

Brate Jurijiu, ja twi Bref, szo te do mene pėsau, ja s welekow uradostew jeho dostaw, Bo ja uže, Brate, hadaw, szo te uže za mene calkom zabu, za tto, Moi Dorohey Brate, Diakuju tobi za toto, szo te jeszcze Mene spimnu. — liubey Brate, te minie welekoji uki-che s twojem Brefom srobew, tilko jeho czetajiu, to use saplaczu, Boze liubey, pomoze Menie, szobe ja s to-bow se ziszow, Bo te je Mi welekey, Dorohey Prejatel.

teper tobi, liubey Brate, robiu widomiest, ze moze Boh pomoze, ta ja takze na urlaub Pidu, alle tem cza-som weleka Bida,eper Reulizija u sembirkach. Me u Kwasnie po horach na wedetach uze Misic U liesi se-demo, Duze kiazko kolo nas teper.

liubey Brate, jak te wid naszoji Companieji we-diszow, zawsze Me tebe spomenajem, Bo Me usie ne mozem tebe zabute, jak Me se liubele, jak Me Dobre zele, a me teper uze calei rik u Kwasni. Michailo Dutczak uze na urlopi, piszow Do czernowetz Do suprowitu, Bo duze bu slabey, a Salahor uze Rik na urlopi.

Brate liubey, Dutczaк takze wid tebe jeden Bref Dostaw, alle win Duze slabey bu u spetale, a win Me-

nie ne chokiw jeha Do ruk Date i win s tem Brefom na urlaub piszow.

Brate, kobe Me se do kupe sisle, szobe Me uba Po jedni czarke wid Kowacza szarnule. Alle te, liubey Brate, Piszle Meni na paru očka toji wid Kowacza, Bo ja Bes neji ne mozu Dechate, Bo ja wid tebe Bahato Pew, ale iscze Majiu wid tebe ochotu napete se za twoji hroszi.

i, Brate, takzem duze Ne kontentney, szo tobi, Brate, twoja ridna Mama Pomerla. Kole pomerla, nai s bohoh spoczewaje.

teper Moze te, Brate, zabu, widke ja je — ja je s welekoho Kuczurowa Illia Chrestek.

za zem (цѣм) leztem slovom buwai sdorow i ochoczey. — iak, Brate, twoja wolja, to widpesze widpowide nasad.

Mein Adresse :

K K führer Illi Chrestek

bein Baron Kellner 41 Inftr. Regiment

13-te feld Compagnie

zu Kowasna in Siebenbürgen.

liubey Brate, ne zabuwai za mene, Bo ja za tebe ne zabudu, Pokiw Moho zeteja Bude.

teper, Brate, winczuju tebe is (s)wetame i s twojem Patronom na jiurija i wipey, Brate, za moje sdorowje 2 albo 3 Czarke na samoho jiuria na twoji Patrona.

i teper sostian (составъ), Brate, sdorow i ne banui, szo (ja) taki słowa Do tebe Peszu ani Po ruski ani Po polski anie po niemezki, alle roszczetai, Brate, (j)ak Mozes, Bo u nas nema komu Po ruski wirasno napesate tai, Brate, ne sabuwai za mene. Boh Dobrey nam Pomoze ta iscze Budem se ne za dowhey czas wegite, Bo ja u zim roku Muszu na urlaub Preite, (i)ak ja Breidu, ja saras do tebe hudu Bref Pesate.

teper Me se klanijem Do was führer Pareniuk samt führer Ostaszczuk, Corpl Urbanski samt Corporal Paulinczuk iscze swi Perstin tremaje

samt Kwiatkowski, ale win uze zonatey,

to per klaniaje se Gefť. Hoppullili, odnym slowom
Cala Compania.

te per klaniaje se Gefť. Theutul i giakuje, szo ste
za neho takze ne zabule, alle niz (nic) ne pidris.

te per Proszem, Daruite nam usim, Moze Me is
zem (cym) Brefom szos umelele i sostante sdorowe. —

[Щоби сей лист можна було гладше читати, я відлущив слово від слова, коли були разом писані, і подавав інтерпункцію. — Лист писав якийсь Німець або Жид, тому е треба читати як *и* (umelele = умилили), *l*=л, *s*=з.

Про Ілаша Хрестика згадує Федькович у листі до Горбала, пор. стор. 48; йому посвятив поезію „Рожа“. Пор. поезії, стор. 240.

Михайлови Дутчакови, про котрого бесіда у сім листі, посвятив Федькович свою поезію: „До Михайла Ду(т)чака у славній Заставній“ (пор. Поезії, стор. 136 і 225).

Іменами „Ілля Хрестик і Мігай Дутчак“ назвав Федькович дві діві особи в іграшці „Так вам треба“; Ілаш Хрестик називає ся також калфа опришків у „Довбуші“ в першій редакції).

Ч. 46.

Вірш Володка Стебельського на честь Федьковича.

Славному Кобзареві
Осипу Федьковичу
на Великдень.

О чудова врода наша,
Хоча безталанна! —
Вона зъ лихомъ зострінетця,
Тай нужъ вѣ вічи гляне,
Тай нужъ зъ лиха покенкує —
Хибанъ лишъ слѣзами .
Покотитця дрібненькими
По своему талану.
Тай обітре. Бо на-віщо
Слѣзъ тихъ марновати!
Марновали-бъ, та не знали-бъ,
Що теперъ ділати,
А такъ лучче озирнутись
По рідньому поли,

Поклонитись въ сто поклонівъ
Буйному соколу!...

*

*

*

Гей навчивъ насъ, сизий Орле,
Якъ приймати злидні,
Та навчивъ насъ, якъ любити
Заковану рідню...
Розтрясли-бъ одвічні пута,
Розбилибъ окови,
Посіялибъ левадами
Слово ясне, нове,
Прокляли-би по вікъ-віки
Бучну старовину,
И будували-бъ на руїні
Нову Україну — — —
Такъ чомужъ ні?... годі! годі!
Немає въ насъ сили,
А що було, вражі душі
Обухами вбили...

Тільки Ти лишився, ясний нашъ співаче!
И въ рожевій свиті лягъ-сь на Бєськидъ,
И загравъ та громомъ: »Україна плаче,
Спить козацька слава, людъ козацький спить!
Славо, буйна славо! — Слава въ домовині;
Людю, людю, людю! — Згибъ! убивъ го кнуть...
О не вбивъ го клятий! — Слухай! людъ не гине —
Людъ нашъ спить. Поки-що діти поростуть,
Поростуть сердечні! поросте дїтвора! —
О не плачь, родино! бідна, не ридай!
Людюідамъ кара! окаяннимъ горе!
Віщимъ серцямъ слава! вірнимъ душамъ рай!...»
На Великдень Тобі, славний!
Зілле зеленіє,
Царинами колосъ гнетця,
Дума листъ леліі. —
На Великдень Тобі грають
Барвінкові гори,
И поклономъ щиримъ шумять
Буковинські бори,

И вітають Тебе, Орле!
Заслѣжені цвіти,
А надъ ними ажъ чуй! грає
Тужная тримбіта!...

А ми щожъ? — О соромъ!
Заніміли! ми безъ духа!
Хибань станьмо хоромъ,
И моли́мся: »Боже! Боже!
Славний Боже України!
Чи співацьке серце має
Въ безталанню гинуть?
Чи кобзарська нива має
Одлогомъ марніти?
Чи одродні...? Твоя воля
А ми Твої діти!

Боже! Боже!
Славний Боже України!
Подай сили, щобъ розрити
Велику руїну,
И добути білі кості
Синівъ Запорожа...
Охъ лишенько!... дождити?!
А поки-що, Боже!
Подай долю Кобзареві
Та квітчану долю...
Щобъ забувъ сердечний горе,
Щобъ забувъ неволю...
Щобъ завівъ намъ на одраду
Пісні, гарні пісні,
А такі, щобъ шуміли,
Якъ гомони ліси,
А такі, щобъ тихъ вражихъ
Сибірою тiali,
А для яєнихъ побратимівъ
Солодочкомъ грали.

Именемъ Самбірської Громади
Володко Стебелський
Школяръ зъ VI класи у Самборі.

Въ Страстний Четверъ 864.

Ч. 47.

Лист Д. Танячкевича і К. Горбала до Федьковича.

Христось воскресє!

Світе мій ясний, Орле мій сизий,

Братіку-Серце дороге!

Спішуся, мій лебедику, щобъ зострінути Тебе изъ тимъ днемъ святимъ, тимъ празникомъ світлимъ, де люде другъ друга обіймають, коли вони тимъ Христомъ воскресшимъ вітають! — Братіку мій! свято мое!... Ти такъ горячо виживавъ того дня, тієї години, коли у перше почуєшъ той радісний имнь »Христось воскресє«... здаєця та народня утіха, вона мусить и Тебе веселимъ робити... Твое серце дороге, любляче, неповинне — воно то мусить розпливатись у тихъ невимовнихъ радощахъ, коли видить навкруги себе люцкку веселість, люцкке щастє!... Братіку мій! Орле мій! и я прилітаю до Тебе, прилітаю, щобъ тішитись изъ Тобою, щобъ справити той день святий ще веселінцимъ для Тебе, щобъ розкрити Тобі знову той світъ любови нескінченої, въ якому я живу, той огонь вічне тліючий, якимъ горить душа моя, безъ краю Тебе любляча! Братіку мій! потіхо моя! и я Тебе вітаю зъ тимъ днемъ святимъ, и я говорю: »Христось воскресє, братіку, голубчику, соколе... Христось воскресє.« — Мій Любий, мій Єдиний, мій Незабутній: чи чуєшъ Ти усе, що я изъ тимъ вітаннямъ, изъ тимъ словомъ Тобі сказавъ... Братіку, Серце золоте, вітаючи Тебе, такъ якъ всі люде, більше Тобі говорю якъ усі люде! Відзиваючись до Тебе тимъ пам'ятнимъ вітаннямъ, одзиваюсь до ріднієй душі, до душі співака! Нагадаючи той день величній, Воскресення изъ мертвихъ Бога-Чоловіка, — то такъ, мовъ би я чувъ всю ту силу, яка двигла те воплощенє »Слово« изъ могили!... яка утримувала єго, терпіти и жити для людей! — Братіку мій! лебедику мій!... тієї сили Божєї Тобі бажаю изъ тимъ Христомъ воскресшимъ, тієї сили, щобъ сповняти мігъ великі подвиги, на які Ти покликаний, по міжъ людьми! — Братіку! світе мій! Ти народній робітникъ, Ти вибраний для голошення нашого рід-

нѣго, українського слова, братіку! Ти співакь! — нехай той нині воскресний Христосъ подасть Тобі тієї кріпости, того голосу співацького, який Тобі потрібенъ, щобъ мігъ прославити свою родину убогу українську! — Братіку мій! Ти мені упавъ на дусі, відъ давна не чули ми пісні живої відъ Тебе! правда! що недавно тяжко Тебе доля лиха доткнула — але братіку мій! світе мій! ангеле мій! чи не маємъ (бути?) часами вищі надъ саму долю, — глянь на Тараса, якъ вінъ поборовъ долю своєю думою:

»Ми не лукавили съ Тобою (долею)

»Ми просто йшли, у насъ нема

»Ні зерна неправди за собою«

а Ти, братіку, за нимъ йдешъ, ёго діло провадишъ! переможи долю, прокліни її, и стань неповиннимъ Пророкомъ ріднѣго слова! — братіку! Ти утративъ родину — Серце мое золоте! Ї кому її заступити: чи Ти не віришъ въ мою неймовірну любовъ? Чи Ти не віришъ, що за мною говорять сотки рідніхъ, люблячихъ, шануючихъ Тебе душъ українськихъ, чи Ти не віришъ, що вони раді-охочі на усяку услугу для Тебе, яка тільки въ їхъ силахъ? — Не думай, братіку, що я маню себе и Тебе! — Ні, Серце ні! живу правду, святую правду Тобі голошу, що воно такъ єсть: що и на тій мизерній Галичині находятьця душі молоді, праведні люблячі, котрі за свій людъ, за свою родину въ огонь підуть, — котрі усе віддадуть для добра народнѣго України! Братіку, Соколе, кажу, я не маню себе, — Ти й самъ незабаромъ довідаєсся!... И чи-жъ ті душі добрі, горячі не можуть Тобі подати того живого вогню, який потрібний співакові — чи не ма тому того плодового поля, де Твое-бъ слово-зерно прийнятися могло? чи не прийметця Твоя пісня, що її ви-співаєшъ у тихъ молодихъ душахъ? чи не рознесуть вони її? чи не пошанують Тебе?... Братіку! Орле нашъ! Співаче нашъ! наповнися святою утіхою, що Твої рідні українські браття люблять Тебе и поважають... розгорися святимъ огнемъ співачимъ,... виведи намъ вольнихъ, величніхъ думъ... загрій насъ до новихъ праць, новихъ подвигівъ на честь и славу нашої рідної Матері України... братіку Кобзарю, ми че-

каємъ нової пісні!... не оставляй осиротілою бандуру Тарасову... вигривай по їй на Галицькій Україні такъ любо, та величне, щобъ усі українські серця звеселились, щобъ наша Мати безталанна Вдова Україна зрадувалася!... Братіку! голубе соколе... вже й не знаю якъ Тебе величати... Коли заспівають »Христосъ вокресе«! нехай Тобі здається, що цілий світъ обновився, сміхнувся навкруги Тебе... що усі вороги замовкли... тільки рідні браття навкруги Тебе живуть, що люблять Тебе безъ краю... нехай одживе ціла краса рідної землі... нехай усе, що памятають ті гори, що міжъ ними живешъ, усе, усе нехай Тобі покажуть,... а Ти намъ. — Братіку! оджий зъ весною Божою, одмолодній зъ землею святою, зъ горами, що теперъ зеленіти починають, — стрепенися Орле зъ Христомъ воскресшимъ... тішся... жий веселий, здоровий... співай!... Отъ, що спочиває у моїмъ вітанню, мій Братіку! Одрадо моя! —

Ти зажурився за Мету, що вже упала, — ні, мій Любчику — задрімала тільки — а більшъ нічого, — теперъ зъ весною знову прибуркалися, тай таки міркуємъ, що молодеча сила їй зъ тою весною прибуде. —

Обізвався якийсь голосъ у »Слові« про Тебе, що Ти газету у Чернівцяхъ видавати хочешъ! — Я знаю, братіку, що Ти про це не дуже и гадавъ, — такъ видишъ, мое Серце, — прийшовъ часъ, що справді давню мисль про видавання нашого рідного письма у Чернівцяхъ діломъ обявити маємъ! — Братіку мій! тутъ треба великого приготування — и роздумання. — щобъ часами перескорившись великого клопоту собі не нажити. — Но усі мої братні ради у тій річї одкладаю ажъ по свята, де широко про це розпишуся, — щобъ тяжкими думками Тобі не псувати свиточної утіхи. —

Братіку мій золотий! Спасибі за сукно, — хороше, — буду старатись одячитись Тобі чимъ небудь за ёго незабаромъ! —

— Яківъ засилає Тобі давно обіцяний гостинчикъ »Оссіяна«, а я засилаю Тобі II томъ Записокъ — найдуше за для пісень тихъ зъ голосами, — про-

читавши ёго добре, братіку, — одошлешъ, поки не при-
спіють книжки зъ України, и тоді Тебе вже всякими
добрими книжочками обділю!... По святахъ и Сторо-
женка оповідання зашлю — потішишся ними, Серце!..
Тільки на нині, мій голубе, мій лебедику!...

Ще разъ тай ще разъ бажаю Тобі, щобъ той
Празникъ великий переминувъ Тобі у всякій роскоші
и веселості! — Братіку мій! серце дороге! чому не
можна мені злинути до Тебе — може бъ гаряча слё-
зина — сердешні устискання більшъ проказали,... якъ
усе те, що тутъ написавъ? Такъ що-жъ — и не гово-
рити! — Братіку! прощай!... Коли почувешъ въ цер-
кві »и другъ друга обіймімъ« — почув, що я Тебе
обіймаю нескінченою любовою

безъ краю люблячий, другъ и рідний братъ

Данило,

Іаківъ, Гнатко.

Незнаю чи и пізнаєшъ сихъ пару стрічокъ? —
Давно давно не писавъ я многогрішний рабъ! Знаю,
що й Тобі — бодай на разі — дивно було, чому не
відзивавсь до тебе. Останний мій листъ посилавъ я
у Семиградчину — коли ти уже въ дорозі бувъ въ Бу-
ковину. Чи дійшовъ? Дивне то було писанье, на
скільки нагадую си. Щожъ?! Не моя вина, коли тобі
може за холодне здавало ся. Прости, прости ми »всё
воскресеніємъ,« пригадай собі може и недостойного —
але для тебе зо всімъ щирого

Костя Горбала.

Ч. 48.

Лист Федьковича до Д. Танякевича.

Братіку мій якъ рідний!

На самъ передъ красно Тебе прошу: будь ласкавъ
подякувати відъ мене всімъ тимъ щиримъ душамъ, що
мене на святе воскресеніє такъ красно повінчували!
— Да ни повінчували они мене, а серце мое урвали!
бо я ни варта тої гарячої любови, що ви мене нею
обгорнули, мовъ орліми крильми! Я ни варта сі, бра-
тіє, я — зледащівъ.

Щожъ тобі далі писати му, братіку? Отъ хіба тільки напишу ти серце, що Мігай Дучакъ, камратъ мій незабутній, вийшовъ зъ війська до дому. — Отъ що міні пише, сизий мій: коли хочъ мене ще живого побачити, то приїжджай до мене, я прийшовъ до дому — умірати. — Отъ тільки міні й пише, сердешний. — А оденъ воякъ уповідавъ міні оногди на Віжници, що Дучакъ доставъ сухоти, и що ёго тиму пустили и до дому. — Щастлива жъ ти дорожечка, брате Мігаю; и я ни забарюсь!

Хрестикъ также міні на воскресеніє вінчувавъ. Наролський также, Квятковський также, Кушнірь, Павлінчукъ, Тевгуль, Салагоръ — усі — усі мене ни забули. — Камратя мої дорогі! — И ви мене ни забули, братя мої Львівце! О, спасибі же вамъ! И Костеві, и Гнатові, и Яковові¹⁾, усімъ — усімъ!...

Я, серце, увъ одно ни здужаю. Ще спробую сёго літа на жинтици; — жалко ще вмірати, братіку!... А приїде хто зъ васъ сёго літа до мене въ гостину? — Приїдьте братіки, хочъ оденъ два! — Да ни знаю тільки, якъ міні ни стидно, васъ просити, згадавше, якъ то я васъ тогідъ бідно приймивъ. — А сего року и тільки ни буду мати чимъ, васъ приймити; мамки мої вже ніть. — Та приходіть, братіки: абихъ знавъ, що сорочку продамъ, а васъ прийму.

Братіку: чого отце такъ відъ тебе холодомъ віє? — Я тобі мабіть у сукні ни вгодивъ? — А чимужъ ти міні, серце, ёго ни вернувъ? — Ёй Богу, що въ насъ ліпшого сукна ни нося! — вірь міні, любий: а ще коби то чоловікъ самъ куповавъ, а то — чужими руками добре тільки грань брати. — Ни гнівайся, орле мій сизокрилий!

Спасибі ти за Записки, а Яковові за Оссіяна. — Да Оссіянъ, бачъ, ни конче міні сподобавсь. — Марко Кральєвічъ сто разъ кращий! — Або перевідъ сербськихъ пісень Тальві; що то за краса!!! — безъ їхъ, мабіть, славянського духа годі и поняти. —

Передъ кілька днями мали ми слоти трохи. —

¹⁾ Гнат Гарасевич і Яків Гудик. Пор. тут стор. 87, 100 і 127.

Отъ ни було міні на дворі роботи, а я сівъ, тай написавъ отцю штучку »Такъ вамъ треба!« Прочитай єі братіку, прошу тебе! Сли варта, то дай їй до нашого тиятру, а сли ні, то відошли назадъ, тай напиши міні, де хйба. аби хъ переробивъ. Я досі ще драматичнѣго нічо и ни писавъ, отъ ни буде и дивниці, сли ни вдалось.

Коли вже ще де чого напишу, — ни знаю; теперъ у насъ весна, треба робити. — Вітакъ зновъ мушу їхати до Чирновець до Супровітру. — Може ще скажуть німці служити? — Ни дай мати Божа! — да я ни дуже й бою ся; я справді вельми слабый, на груди. — Такъ тобі схну, схну! очевидьки. — Ну, щожъ робити. — Сѣго літа зробю зборничокъ німецькихъ моїхъ поезій, та пішлю їхъ Ти до друку, а на зиму, сли ще дожду, возьму ся ретенно до Добушы. Я зледанцівъ, братіку; охъ я зледанцівъ!... И Дизиртирь стоїть ни дороблений, и Циганка, и Зрадзілля. — Братіку любий, братіку дорогий, чиму ти ни пришлешъ міні вже Тарасову »Калину«? Кілько я тебе вже ся напросивъ! — пришли братіку, пришли! — Міні здається, що тото найкраща поезія Тарасова.

Охъ, братіку, щожъ намъ гія велика, що Мета вже перестала! — А чимужъ отце? Напиши міні братіку, чиму отце? Мене тутъ увъ одно питають, а я імъ все кажу, що тиму, бо Климовичъ хворує. — Я отце, мабїть, зобрехавъ. —

Якъ поїду до Супровіту, то буду и въ свого Дукача. Тамъ побуду зъ місяць або й два, а вітакъ ажъ на осїнь верну до дому. — Але хто ще знає, якъ то буде. — Ажъ на зиму гадаю до певне поїхать у цару, бо повітря тутъ міні ни панить, хотъ ни въ літі а въ зимі.

На 21. у насъ храмъ братіку. — Хотъ я знаю, що ти ни прийдешъ, то претці тебе прошу яко брата рідного, абесь бувъ ласкавъ, хотъ душевъ у мене бути. Я тебе сто разъ згадуватиму. Нихай тобі ся хотъ легонько икне.

На Великдень я бувъ у Торакахъ у церькові, порядкувавсь. — Да на силу я вже вернувъ, такий

слабий бувъ. -- Якъ на живний читверъ занидужавъ, такъ и теперъ увъ одно ще слабий. Учора та позавчора оравъ трохи у городі, сегодня докінчавъ. Завтра та позавтрю закладатиму, а зъ неділі обієюсь, вітакъ зновъ буду мати трохи коли. По храмові, коли ще ни впаде мині йти до Чирновець, гадаю поїхать на зо три дні до Ростікъ до роду въ гостину. Треба, братіку, попрощатця.

Проншу тебе, соколе: посесай мині де чого гарного читати, я тобі ни забарю, назадъ відошлю. — Може доставъ які Тарасові поезії, що я їхъ еще ни читавъ — пришли мені.

Ни забудь мині якъ найборше написати, якъ тобі моя штучка вподобалась.

Ну, братіку, теперъ піду уже спати! Нихай тебе Мати Божа заступає, та всімъ добромъ надарить. А ти ни забувай мене братіку: якъ Дучакъ мій умре, то я тільки лишъ тебе буду мати одного-одного товаришя!... братіку мій дорогий!!

И дрімлесь мині братіку, и ще ни хочитця йти спати; радъ би съ тобою, серце, балакать! — Молодий Княгніцкий, що теперъ ни дазно постригавсь у Львові, дуже ся схвудуливъ. Такий то вже хвудульний ставъ!... Да мині ни жалъ на те, що люде фудулятця, але на те ми жалъ, про віщо люде у передъ такъ, а у посліди зновъ такъ? О люде, люде!

Ябъ радъ Шевченкового Гуса читать, — нима ёго въ тебе?

Мині затративсь, братіку, той листъ, де ти мині про те писавъ, якъ то въ ляхівъ військо карали. Напиши мині ще разъ, братіку: якъ карали у ляцькому війську простого жовняра за убійство, а якъ за дизиртирку, — геть, усе-усе мині напиши, коли ласка твоя; и якъ ёго вели на затрату, и якъ му смерть читали, и якъ го тратили, и коли го ховали и якъ. — Мині треба конечне отце мати, бо ни можу безъ цего Добушя зачинати. А найдуще вже мині треба той формуляръ, якъ му смерть читали (въ року 1740 або 1730). Доки драму напишу, а я вже написавъ життя Добушя и співанку Добушеву въ нутахъ; ще мині

треба на переді образця Добушевого въ гуцульськім лудиню.

Скоро бихъ роздобувъ такий образецъ, заразъ бихъ Тобі всё піславъ, а ти давъ бесъ видруковать гарно та красно у Відні або де; оттожъ би була утіха для простого народа! Я знаю, що въ кождімъ дому би бувъ »Добушъ«. Чи якъ думаєшъ, братіку? Напиши мені.

Теперже йду вже спати!

Братіку: якъ міні борзо ни відпишешъ, то аби тебе Богъ ни простивъ. Напиши братіку, напиши! — да ни гнівай ся вже на мене, я нічо ни виненъ.

Твій ледачий

Федьковичъ.

Якбесь бувъ чемний, то приславъ бесъ міні паперю такого, що листи на ёму пишуть, бо ей Богу — ни маю.

[Лист писаний на аркуші білого паперу, без дати].

Ч. 49.

Два листи жандарма Ф. Тайбера до Федьковича.

В оповіданю Федьковича »Три як рідні брати« одною з дієвих осіб є жандарм Тайбер. Він називав ся Франц і в першім (німецькім) листі до Ф-а підписав ся по руськи: *Тайберъ, жендаръ*. Сей лист з 30/9 1864 не надає ся до друку, бо нема в нім нічого цікавого до життєписи Ф-а, хіба те, що Тайбер називає Ф-а »theuerster Freund« та жартує собі з того, як Ф-ич його і »постенфірера« Благу та ще двох, Швайцера і Веле (Wehle), кріпко упоїв, що вони довго терпіли на похмільє.

В другім листі, з 30. листопада 1864, Тайбер давав знати Ф-еви, що його перенесли до Пістиня, прашав ся з ним, жалував, що не міг уже бачити ся з ним та бажав йому »доброї партії«.

Ч. 50.

Лист учеників з Бережан до Федьковича.

Почтеннійший Пане!

Котру струну життя ударити, яку гармонію звучних слів дібрати маю, хочаки, Батьку сердешний, гдещо про нашу біду та молоде горе Тобі розказати. —

Зъ укуса сонце на землю ся дивить, деревина одіжъ вже свою скедає — а голови немудре щось тамъ думають, — наше відкедають; та тобі-сьте ся дивували, що вже молодимъ людямъ за гріхъ почитають, по українське писати, а тимъ більше — думати!... Га, некельна сила, але правді, Боже!, Ти допоможенш! Оттаке ми сироти, батьки насъ ся вирекли, продали!? — що кажу! не батьки, но вітчими — бо дежъ би батько сина не любивъ — де чутъє кровъ рідну продати!!! — ...Ні! батьки наші любять насъ, але ті другі — а мачоха ся тішить, що пасерби нидіють, а єї рідня товстіє. Віттакъ, батьку, Ти єденъ насъ тулишъ, Ти, якъ Карпатъ скали-гори, твердий, щирый Русинъ; Ти єденъ ще може на всімъ світі...

Відозвися, Батьку, до насъ, ми на пуци безъ води — подай голосъ старовірцямъ, що їхъ розумъ по псалтирахъ, чей зъ грошевого сну ся збудять, чей гомінъ може десь одозвеса, та намъ молоденькимъ радінійше буде. —

Наша воля, що є сили, щира, чиста, вільна — тай до праці ми ся дремъ, але то ще сонъ, — наша сила, паутина, а робота мрачний видъ — та чей Богъ і намъ дасть долю — а закімъ луна на небо — працюйте, Батьку, а сли Вамъ, Сердешний, зъ підъ охоти піде, то погадайте крихітку о насъ. —

Бережани дня 1-го кат. 864 въ Октоврію. Долянъ Любиволя війтъ, Володиміръ Запека, Романъ Нетой, Володиміръ Калина, Рогволодъ Гикало, писаръ, Богданко Грімъ.

Адреса до насъ: Орестъ Авдиковскій VIII.

1865.

Два листи Якова Несторюка до Федьковича.

[Один на жовтім листовім папері, другий на синім, оба писані рукою капраля Мих. Костинюка із Снятина, бо вояк Яків Несторюк був неписьменний. Із сих листів подаємо деякі уривки, цікаві з огляду на відношенє вояків до Ф-а]:

Ч. 51.

Любезній приятелю Городенчуку!

Листъ вѣдъ тебе писаній зъ дня 17 Марта отримавъ я въ Коломеи на двацѣдтого с. м., зъ которого дуже бувъ задоволенъ, що ти, любій приятелю, за мене не забувъ, за що тобѣ дуже красно дякую; хвала Богу, здоровъ самъ и щастливо з дороги домѣвъ повернувъ — и якъ той листъ вѣдъ тебе отрималемъ и давъ го читати, то цѣла компанѣя була ся зійшла слухати, и всѣ тѣшилисмо ся зъ твого писаня, а особливо мене то дужи урадовало, що я тои ласки не бувъ годенъ, аби я вѣдъ тебе таки краснѣ вѣдомости отримавъ, а особливо за спѣваночку тобѣ красно дякую, аби съ здоровъ бувъ и еще краще спѣвавъ.

твѣй вѣрній побратимъ

Яковъ Несторюкъ.

Коломыя, дня 29. марта 1865.

Ч. 52.

Милій Брати!

Твій листъ отримавъ я зъ великою утѣхою, зъ которого я булъ дужи контентній, що ти, любій Брати, о миѣ не забуваєшъ. — —

Теперъ я попоѣвъ свѣчинного тай відписую до теби, але при першѣ чарцѣ спѣмнувъ за твое здоровлє, аби тобѣ Господь далъ, що собѣ жичишъ и аби съ дочекавъ на многѣ лѣта святого Воскрисенія въ покою дѣждати.

Отъ вѣдь сьогодні сподѣваю ся и надѣю ся теби въ Коломні, дасть Богъ діждати, то будемо ся забавляти, бо всѣ гідніи камратя такожъ учикують твого прибитку до Коломні, абси ми ся могли въ спокою забавити.

За твоѣ такѣ хорошѣ листи всѣ ми контентнѣ, а особливо нашъ филдвевилъ Бѣндеръ, коли тобѣ знакомій буде, бо панъ фелдвевилъ кажуть, що теби знають. Такожъ и другій фелдвевилъ, котрій називається Чомкевичъ, одного священника синъ зъ сила Олешкова, такжи дужи ся красно тобѣ кланяє. Зновъ и мѣй цугфѣриръ, котрій ся називає Понюкъ, дужи утѣшний з того листа, тилко жилають собѣ теби въ Коломні видѣти. За тотѣ слова, щомъ того разу писавъ до теби, що я не варта, аби ти до мене писавъ, то тя красно перепрошаю, бо я самій ни знавъ, якъ ся маю застосувати на протѣвъ теби. — —

Якъ ти будешъ до Мишина ѣхати, абисъ минѣ писанку принѣсь. — —

твій вѣрний приятель

Яковъ Несторюкъ.

Коломнія, д. 16. цвѣтня 1865.

Ч. 53.

Лист Федьковича до Д. Танячкевича.

Братіку!

Спасибі тобі за даръ, за Стороженка, за Основу! — а найпаче за писаннячко твоє золоте вже та золоте!...

Нива гарна, братіку, така вже що така! — Отъ ій и гостинчикъ тимъ часомъ, а не забаромъ білше пришло. Коли кажешъ не писати прозою, то я вже тількі віршуватиму.

Москалямъ не попустіть, братіки, ані ціпъ! Куца імъ година нехай!

А ти знаєшъ, серце, що я вже не въ Путилові теперъ, а въ Ростокахъ пробуваю? — Вороги, брате! — Писавъ бихъ ти про те, та ажъ обридло міні. — Не пишу!

Щожъ тобі білше скажу! — здоровъ, дужий! — а Ти? — Абесъ здоровъ бувъ, та лиха не мавъ, який ти любий! А другі паничі тамъ у Львові що? То десъ мабѣть халамаркають! — передъ екзаминами, знай! — Аби мині всі здорови були, та аби їхъ голова не болѣла, сердешнихъ!

А я ліпше робю: що свято, що недѣля гуляю, ажъ дрантя летить! А що вже молодички пишні у насъ, то ні перепишешъ ні перемалюєшъ! Оттакѣ то лихо! А ти би хотівъ, аби я нічо не діявъ, якъ писавъ? — ячмінь! — У день робота, а трапитця слобідна година — треба виспатись, бо ціла нічка пройшла тобі зъ чічковъ на розмові. — Такъ, серце.

У понедівнокъ бувъ тутъ храмъ, брате. — Господи, що гарно було! А що вже баталія кренка була, то ажъ душа радувалась! — І я зъ своїмъ побратимкомъ Дмитромъ (: Леликомъ :) имився бувъ за барки, та сестра насъ розділила. — А Дмитрового вуйка, брате, я маю на смерть убити! — Крізь душу та въ душу его!...

Завтра йду на Віжницю, бо маю собі кресакъ тай постолу купувати, тай ще де що орудувати. А въ середу гадаю йти на Довгеполе до своі куми, Гафії, — переказувала, абихъ лишъ прийшовъ. — Мабѣть и Дмитро зо мновъ піде. — Маю просити куму, аби мині подивилась у звізди (: вона головна знахарька, брате! :)

Якъ піду на Віжницю завтра, то буду и въ Домки. Господи, що вже наслухаюсь та наслухаюсь тихъ бріхонь! А їй чоловікъ має мині на цимбалі такої кучерявочки вдрати, аби вже така що така! — А въ Рознера або въ Сурці маю собі випити меду! Ще й за твое здоровя випю; коли не випю, то абихъ не живъ на світі! — Я и въ понедівнокъ за твое здоровя пивъ, абесъ знавъ! — Три чарці одна за ёдновъ!

Коби тутъ який фотографъ бувъ, аби мене відобравъ, та аби я тобі піславъ! Бо ти би мене теперъ и не пізнавъ уже, братчику, такъ я змінивъ ся! — волосъ довгий, вусъ підстрижений; у будень хожу собі у постоліхъ, у сивихъ гачахъ, въ байбараці зъ голубими снурами, въ угорскімъ капелюсі, а въ недѣлю

въ чоботіхъ, въ чирчиковихъ гачахъ, въ прошиванімъ сардаці, въ кресаці зъ бляховъ та зъ огалёномъ, сорочка вишивана, а чересъ новий у 5 пряжокъ! — Такъ уже що такъ!

Писати ще що? — Ні! — И такъ уже наклонявъ тобі голову нісенітницями. — Отже бувай здоровъ, братіку, та не забувай и за мене. А коли писатимешъ, то пиши до Путилови, бо наша пошта все таки у Путилові. — А паничамъ скажи, аби здорови були! та аби у вакаці такъ собі гарно погуляли, якъ самъ

9/6.

Федьковичъ.

[Листовий жовтий папір у 8-ку. — Дмитрови Леликови, про которого згадка в листі, посвятив Федькович одну поезию, гл. Поезії стор. 183].

Ч. 54.

Лист Ол. Кониського до Федьковича.

Львів $\frac{1}{2}\frac{4}{8}$ Листопаду 1865 р.

Високоповажний Добродію!

Любий Брате-Земляче Ёсипе!

Послі трохлітнеї тяжкої неволі, вирвавшись зъ Сибірі, летівъ я до Львова, щобъ поклонитись братамъ-Галичанамъ и подивитись на їхъ життє. Сьогодні вже три тижні якъ я у Львові... Гірке и тутъ руське життє, а все такі краще ніжъ підъ Московською кормигою! Жалко тільки, що тутешнє братство тягне »хто на право, хто на ліво!«

Великою утіхою нашою є те, що молодіжъ тутешня навернулася на руську дорогу и йде просто, не поглядуючи ні на польську »интеллигенцію«, ні на московське »благо«. — Доля наша і воля попереду, надія наша не въ тихъ, що за нами, а въ тихъ, що передъ нами...

Нудно мині, що не довелось побачити тутешніхъ ватажківъ; пороз'їздилися десь!... А ще нудній, що не можу лично поклонитись Вамъ Добродію! Вамъ півцю Русько Галицького народу. Маю надію що въ літку заїду до Васъ у гори; бо теперъ черезъ свій недугъ

и зімову добу — треба їхать туди де теплий... —
Хвала Богові, послі вигнання я у Львові наче знову
воскресъ!

И гарно зновъ теперъ мині!
Мовъ я у рідній стороні,
Сижу зъ братами въ рідній хаті,
Ведемо щирую пораду
Про те, що є, чого нема,
Яка въ Україні тюрма,
Якъ плаче Дніпръ, реве Десна,
Якъ стогне на степу трава...
Всю руську землю бачу я!...
О Воле! воленько моя!
О Мати! — матінько стара.
Чп швидко зійде намъ зоря?
Чп швидко жданний часъ настане,
Що за правихъ Богъ устане
И почне катівъ карати,
А намъ наше отдавати? —

Отакіи то думки роютця у голові! Кругомъ насъ
ограбили, обикрали, та ще и въ кайдани заковали!...
Алежъ!

Будемъ ждати, працювати,
Волю долю добувати:
А коли вже наша доля,
Що бь померли ми въ неволі,
То кричатимемъ въ могили;
»Верніть волю Україні...
Тую волю, що украли,
Тую долю, що забрали!«
Діти, внуки се почують,
Свое право одвоюють,
И покажуть всему світу,
Що и ми Славьянські діти,
Що зъ Кубані до Карпата —
Русь єдина усімъ мати...

Ві Львові, здаєтця зъ нового року заложитця
нова політично-літературна часопись, два рази на
тиждень, котра буде не тимъ »Словомъ«, що пишетьця
перекрученою мовою, не тимъ »Вістникомъ«, що

має и провадить quasi-руські гадки, але справжню руською часописсю... Будемо для неї гуртомъ працювати, а до того — співайте, мій брате! пісню-долю нашихъ братівъ, да повеселить своєю піснею и Галичину и Україну и мене! »Утни Батьку — Орле сизий« !...

У Львові буду до 30 Листопаду, а потімъ поїду до Відня! Коли ласка буде, що писати до мене, то до 25 Лист. пишіть на мою меню (Hotel Europejski № 10 —) а послі на меню Левка Лопатинського у Карнімъ Суді. — Якъ вїду зъ Львова, дакъ Левко перешле листи туди де буду.

Будте здорові на щастє и радість Усего Руського людю! Щиримъ серцемъ поважаючий и прихильний до Васъ

Олександръ Кониській (Федоръ Верниволя).

Ч. 55.

Лист Ол. Кониського до Федьковича.

Ой! тай спасибі же Вамъ, Любий и Милый Брате, за Вашъ листъ! Вінъ пахнувъ на мене такимъ тепломъ, ріднимъ тепломъ, якого я більшъ трохъ років не чувъ на собі, и якого у Львові не має. Правду кажете, що у Львові тільки горячка, а душевного, животворного тепла нема!... Зъ одного боку — тутъ наче полимья — пече; а зъ другого холоднимъ лѣдомъ обдає! За тиждень покину Львівъ! Намъ співакамъ-бідолагамъ тутъ душно и тісно! Намъ треба простіръ безъ краю, де бъ душа справді впивалась красою природи: а ві Львові тільки жидівська смрада, лихська колотнеча, да німецьке пиво...

Намъ зъ Вами тутъ не ужитця: намъ треба степи, гори, да море...

Холодно и голодно у Львові... Не на те я сподівався, ідучи сюди. Я мизковавъ, що у Львові спочине моя душа, ажъ ні! ще гіршъ розболілась... За тиждень поїду до Лейпцига, поражусь зъ лікарями за свій не-

дугъ очей и голови, а тоді поверну, куди порадять:
здаєтця у Ницу, бо тамъ и тепло и море грає.

А я, знаєте, дуже люблю море! и вмеръ би, сплячи на березі да слухаючи, якъ воно грає, якъ хвилює... у его хвиляхъ я привикъ читати нашу сумну старовину. Гарна вона хочъ и сумна... А степи наши!... Боже! які гарні! бувало

Въ темну нічку одинокий,
Я вихожу въ степъ широкий,
Садовлюся на могилі,
Да ридаю по Україні!

Україно, Україно!

Краю рідний, Краю милий
Надъ тобою й підъ тобою
Переміни ніякої:
Той же місяць, ті жъ зорі,
Тее жъ море, ті жъ гори,
Ті жъ ниви златохвилі,
Ті жъ діти нещасливі...

Місяць світить, да негріє,
Одъ Півночі вітеръ віє,
Зорі сяють да не грають,
Чайки въ морі не літають...
Родить жито, да не спіє,
Одъ холоду чучверіє;
Живуть люди, да безъ долі,
Стогнуть плачуть одъ неволі.
Ні, не та ти, Україно,
Якъ була въ старі години:
Стара — вільна Україна,
Спочиває у могилі...

Дрезденъ 3/15 Грудня.

От — бачте братіку! яка иноді притичина буває. Почавъ оце листъ у Львові, а кінчаю его у Дрездені! ей же Богу ніколи було! не той, то другий прийде, та й не дасть писати. У Неділю увечері покинувъ я Львівъ! — и тільки у Дрездені почувствовавъ, що я справді у Європі! (Австрія Ваша настояща ще Азія). Третій день оце я оддыхаю: гарно тутъ! тільки жалко,

що треба поспішати у Лейпцігъ, бо очі все більшъ і більшъ болять.

На що оце Ви, братіку! звете мене «паничемъ»? Не бувъ я імъ зъ роду и не буду. Батько мій бувъ урядникъ и чоловікъ убогій. По смерті его я zostавсь малимъ — 7 літъ; мати пришла въ таке убожество, що не мала достатку дати міні добре вихованье. Учивсь я на мідні гроши; а тамъ осліпъ, видужавши трохи, ставъ урядникомъ, бо нічого було їсти. Тільки не винесла моя натура бюрократичного стану, я кинувъ службу і пішовъ въ адвокати... и тутъ було погано... у 1862 році хотівъ переїхати у Львівъ и працювати у «Слові»; але Дідицький одписавъ міні такъ що я не знавъ що й діяти... въ Січні 1863 р. мене заслали — безъ суда — у Вологду, а потімъ у Тотьму: тутъ я загубивъ и останнє здоровье, и силу, и енергію; и на старість — одружився... и хвала Богові теперъ не самъ журюся! завжди біля мене вірна дружина и порадиця моя.

Якъ би я бувъ не женився, я пропавъ би зъ нудьги! Найшлась душа котра щиро мене полюбила и избавила одъ смерті! Теперъ міні легше жити; бо я люблю Русь і жінку. Русь мене не любить; бо на Русі ще багато такихъ плевелъ якъ Львівські авторитети (стара Русь). Молодіжъ руська дуже заіначена; але вона колись скіне зъ себе се ярмо. Першъ усього треба повалити авторитети брехні, тоді инче стане жити!

Шкода що нема у Львові чоловіка, котрий би вівъ молодіжъ, у мене нема для сего сили; а коли бъ була, я не вертався бъ уже въ Россію, бо й тамъ дуже погано... И тамъ:

Округъ убогі села

Такі смутні, не веселі,

Такі заплакані стоять...

Стоять і ждуть свого Месії, свого избавителя, а коли і відкіль вінъ прийде?... «Святий знає!» Я віру щиро и глибоко въ будучину Руського наріду! вона прийде и розкинетця широкимъ килимомъ одъ Чорного моря далеко-далеко... прийде наша доля, тільки не одъ

Німцівъ намъ її сподіватись! Ні! Німець уміє тільки душити, німець немає серця, а чоловікъ безъ серця — мертвий трупъ.

Наша доля — прийде тоді якъ сбудутця віщії слова батька Тараса:

... и о! диво! трупи встали
И очі розкрили,
И братъ зъ братомъ обнялися
И проговорили
Слово тихої любові
Во віки и віки...

А въ революцію я не віру и не покладаю на її ні якої надії. Я віру тільки въ добро одъ освіти и любові.

Прощавайте братіку. Цілую Васъ. Незабавомъ ще напишу.

Алѣд. Кониській.

[У переписці Ол. Кониського, яка находитъ ся в архіві Наук. Тов. ім. Шевченка, нема листів Федьковича до Кониського; забрала їх російська поліція при ревізії у К-ого в 60-их рр. мин. стол., отже лежать вони мабуть у Петербурзі].

Ч. 56.

Поздоровленє від тернопільської громади.

Кобзарю-Соловію, Батьку нашъ єдиний!

П'ятий рікъ минає, якъ нестало безсмертного нашого Батька Тараса, п'ятий рікъ, якъ удовою осталась стара наша ненька Україна, а ми її діти сиротами остались; д'ять, якъ степи безкраї, гори туманомъ повиті, могили високі, байраки глибокі сумомъ сумують, сумують, сумують... И нікому жъ загуркотіти, мовъ громомъ, голосну та вольну пісню, вирвати зъ душі високі думи, щобъ вітромъ буйнимъ пронеслися відъ краю до краю, щобъ стрепенулись відъ радості: убога вдова Україна, її діти сироти, степи безкраї, гори туманомъ повиті, могили високі, байраки глибокі?... Ні! Єсть кому заспівати, бо Батько, що на небі, не лишивъ насъ зовсімъ сиротами, Вінъ настановивъ

Тебе намістникомъ Тарасовимъ, Кобзаремъ и Батькомъ нашимъ !

Здоровъ будь жежъ намъ єдиний нашъ Кобзарю-Соловію ! Здоровъ Батьку нашъ сердешний изъ цїмъ новимъ рокомъ ще разъ здоровъ и щасливъ будь намъ на многїї лїта ! Хай доля шанує тихий супокій Твоєї душі, хай золоті струни Твоєї бандури голосно звиняють на втіху й науку ріднімъ дітямъ України, нехай Твоя дума, Твоя пісня на весь свѣтъ розлиєся широко-широко, нехай розважить втішить убогу неньку Україну, щобъ легче було Батькові Тарасові лежати въ тихій домовині, тихій могилі :

»Утни Батьку, орле сизий...

Нехай Мати усміхнеться,

Заплакана Мати...

Утни жъ Батьку, щоб нехотя

На весь свѣтъ почувли !«

Тернопіль дня 31. Студня 1865.

Відъ ісповідниківъ Тарасової ідеї :

М. Луківъ Січинський

Володко Барвінський, Осипъ Барвінський, Северинъ Жуковський, Осипъ Терешкевичъ, Олекса Танчаковський, Онухрій Даниловичъ, Левъ Авдиковичъ, Остапъ Чвартацький, Петро Ст. Білінський, Омелянъ В. Волянський, Володимиръ Мандичевський, Микола Темницький,

Остапъ Цурківський.

Касянъ Куницький.

1866.

Чч. 57—61.

Листи вояка Федора Пасічняка до Федьковича.

Із р. 1866-ого є пять листівъ Ф. Пасічняка, вояка з 24. полку піхоти, до Федьковича. Тому, що сам Пасічняк був неписьменний, листи писав єму хто иньшій. З тої причини перні дза листи польські; иньші

писав йому вже Іван Писарюк по руськи. Подаєм їх разом, справляючи інтерпункцію.

Перший лист з Коломиї, дня 5. цвітня 1866. У нїм Пасічняк запевнює Ф-а, що дуже цїнить його правдиву приязнь; він зі свого боку буде йому до смерти вірним і ніколи не забуде »тих трех слів«, які Ф-ич казав йому памятати. [Які се три слова, не відомо].

Другий лист з Коломиї, дня 19. цвітня 1866. Пасічняк відповідає на лист Ф-а. Якийсь урльоппник сказав Ф-еви, що Пасічняк не додержує тих »трех слів«. На те він пише, що хіба тільки смерть, ризикаль і мотика розлучать їх, а тих »трех слів«, що є між ними, ніхто не чув і не знає. Питає ся, коли Ф-ич буде в Коломиї, та називає його золотим братчиком і дорогим приятелем.

Третій лист.

Краковъ, дня 11. мая 1866.

Любенській мій Братчику!

Зъ великовъ радостевъ дѣставъ емъ ѡтъ Тебе тотъ листъ и тѣшу сѣ дуже, щось в добрѣмъ здоровю и добре Ти ся поводитъ; минѣ то само ни дуже зле ся поводитъ, тѣлько то мене ни тѣшитъ, що мусимо на поли битви стати.

Доношу Тобѣ, любій Братчику, що ми на 2-ого Мая вѣманировали з Коломии и зѣстаємо теперъ у Краковѣ, лишъ ни знати, докій; бо тутъ у нашѣмъ Краковѣ одно войско вѣдходить, а друге приходить и все на пруску границу таборують, бо щось тамъ ни по нашому робится.

Также доношу Ти, милій та любій Братчику, що я вѣдрапав сѣ на сукнѣного фрейтора теперъ. Ни знаю, Братчику, що сѣ теперъ зо мновъ стане, але на Господа Бога надѣя, що чей позволитъ сѣ намъ ще зъ собовъ обачимо и май лѣпше поговоримо, бо теперъ черезъ письмо ни можъ, любій Братчику, такъ миленко наговорити ся, якъ словами.

Тото ще доношу Тобѣ, любій братчику, що твои любѣ слова догонили мене ажъ на 7. стаціи вѣ Бѣбрицѣ

и я на марши ни мѣгъ емъ вѣдписати. Ажъ теперъ трохи вѣдпочиваємо и тимъ часомъ вѣдписую Тобѣ, любій Брате, бо хто знає, чи ся побачимо вже, хѣба би Господь Богъ бувъ ласкавій та вѣтъ кулѣвъ мене охоронивъ, — проси, любій брате, и за мене тамъ Бога, може би можна ще ся побачити. Буду просити, кобисъ минѣ давъ вѣдомѣсть въ короткѣмъ часѣ, бо хто знає, що сѣ далѣ зо мновъ стане на далѣ, то бимъ ще радъ хотъ пару слѣвъ учути вѣтъ Тебе, любенькій братчику, бо може упаду у поли и ни буду с Тобовъ сѣ видѣти.

Ни маю Тобѣ, любенькій братчику, такъ теперъ багато писати, лишъ зичу Тобѣ любого та милого здоровя, и такъ якъ остатно зъ тобовъ жегнаю ся, а на остатокъ бувай, мѣй любенькій та годній братчику, здоровъ.

Зѣстаю, Твоимъ щиро любезнимъ побратимомъ

Федѣръ Пасечнякъ.

gefreiter

Пасіечняка приятель Иванъ Пѣсарукъ, Gem(einer) писавъ.

Четвертий лист з Кракова, мѣ. у маю 1866.

Утѣхо моя, брате мѣй любій!

Листъ твоій дорогій вѣдбравъсь, брате мѣй любій, на 22. Маѣа, котрій тото листъ минѣ дуже велику утѣху зробивъ, колимъ чувъ з него, що Ти, любій та гѣдній братчику, при добрѣмъ здоровю зѣстаєшъ и ггарздъ Тобѣ ся поводитьъ. Минѣ якосъ, брате, смутно и нивесело, бо дорога наша дуже страшлива, ни знаю, якъ Господь милостивій охоронить мене въ тѣмъ часѣ небезпечнѣмъ; може, брате дорогій, уже ни вернути ся до тебе, въ тотъ веселѣ та милѣ гори та пахнючи всякимъ зеломъ, може, братчику, темна могила покрие мене, що тяжко буде на тотъ милій та любій свѣтъ глянути.

Пишу Тобѣ, дорогій мій брате, що зъ тяжкимъ жалемъ слухалимъ розказу, котрій намъ нинѣ розказовали, що маємо в сисю Нидѣлю святу вѣдити (вѣдїити) на Границю Пруску до Табору, де намъ зачинати

треба вѣдавъ и лице до лица ставити ся. Пишишъ ми, рідній брате, що за мя будешъ ся молити и молишъ ся, робишъ и далѣ такъ, любій друже, може би я за Твоєвъ молитвовъ бувъ ѡтъ найвижшого Сотворителя вѣбавленій и освобожденній, да щоби я мѡгъ ся до тебе ще разъ повернути и с тобовъ самъ поговорити и утѣшити ся въ Твоємъ домѣ з Тобовъ разомъ.

Якъ будешъ, дорогій братчику, минѣ сесѣ листъ вѣдписовати, коли ласка твоя, то напиши минѣ, що въ Буковинѣ нового теперъ и яки хлѣба, бо тутъ, братчику, дуже файній збѡжа, лишъ дай Боже и у насѣ Буковинѣ таки, але прото дуже велика дорожня, ни знаю, чи тому, що тутъ такъ багато войска стоить, чи таки уже такъ має бути, дуже прикрен(ь)ко, але щожъ робити мемъ? ще тя буду, брате гѡдній, просити, напишишъ ми, чи у насъ уже бувъ другій асинтирунокъ чи нѣ, бо тутъ щось чути о тѡмъ.

Що пишишъ, братчику, що ся хочъ женити, най же Тобѣ Господь Богъ допомагає з роси, з води и з усеи лободи, абись бувъ такий красній, якъ весна, а богатій якъ осѣнь и аби Ти Богъ щастя удѣливъ и прожитіє довге.

Коли би Твоя воля, то вѣдпишишъ минѣ сесѣ листъ въ короткѡмъ часѣ, з за симъ словомъ будь ми здоровъ, кланяємо ся Тобѣ всѣ добрѣ камрати, абись намъ здоровъ бувъ.

Будь здоровъ, братчику,
Федѣрь Пасѣчнякъ.

Писавъ Іванъ Пѣсарукъ.

Adres :
An der k. k. Geft. Fedor Pasieczniak,
24 Infr. Regmt, 4 Bataillon, 20 Feldcom-
pagnie in Krakau.

Пятий лист з Кракова.

Рідній брате та любій!
Туживъ я, брате, за Тобовъ и того, що небезпеченство грозить, але теперъ ни тужу нѣчимъ и ни журу ся, колимъ ѡтъ Тебе, милій соколе, се дороге писмо доставъ; то вчера пополудню дуже мене потѣ-

шило, лѣпше, нѣжъ би ми хто пѣвъ царства даровавъ, бо Твой, любій брате, слова на моимъ серци ношу, и встаючи (и) лягаючи Бога прошу, щоби милостивій бувъ и Тебе, любчику, при добрѣмъ здоровю охоронивъ да щобимъ мѣгъ Тебе застати и въ твоимъ дому зъ Тобовъ побути. О коби то такъ Сотворитель годивъ, то бимъ го благали та дякували Ёму за таке добре. Коли такъ, любій та пишній братчику, за мновъ до Бога ся молишъ, то ни можу Ти нѣчимъ нагородити, бо нимаю нѣчимъ, лишъ добрими словами, та молю также Господа Бога, най ѓнъ Тобѣ ударуе за тое довге житя и поводжѣнъе добре та веселе.

Ни за то, гѣдній та любій брате, я такъ довго ни писавъ, але ми ся сподѣвали нинѣ завтра вѣдити (вѣдѣти) прочъ, бо нашъ батайлонъ Парма уже 2 Недѣли »маршъ готовѣсть« тримае, та булимъ затривоженѣ — отъ якъ, любій братчику, знаешъ.

Пишишъ минѣ, любій брате, що може я тя забувъ; а циж-би мине Богъ ни забувъ за такѣ дѣло, якъ би мѣгъ такъ нигѣдно зробити? Ни забуду Тя, друже мѣй, ни забуду, поки жити буду, хѣба ми ся очи замкнуть, абихъ о Тобѣ забувъ, доти жию и жити мемъ, то будемся хотъ листами вѣдомѣсть собѣ давати.

За такѣ дѣло и старанъе о минѣ, абимъ мавъ в чемъ ходити, за таки коншта и фатигу ни знаю, чим бимъ ся ѓддячивъ Ти, брате любій и отче мѣй добрій, хѣба повторю мои слова и другій разъ, що буду Ни-бесного просити, аби Ти за тое удѣливъ щастіе и прожитіе довге, а ѓтъ мене великій подякунокъ за то, ажъ ни можу описати.

Нѣхто минѣ ни казавъ, що ти ся женити хотъ, але я зъ переднѣйшого листу ни мѣгъ порозумѣти тото, що ти писавъ, що въ Ростоки хоченъ ити, я гадавъ вѣкома, що в старощину, а вѣдавъ Ти, братчику, таки сѣдѣти тамъ хочъ ити.

Прочу тя, соколику, ни жури ся тимъ, що люде мрутъ; коли вже такъ, що ти за мене ся молишъ, то я щиро буду Бога просити и причисту Дѣву, аби Тебе также боронили ѓтъ наглои смерти та нисподѣванои.

Най Ти, братчику, Богъ помагає то дѣло совершити и на добре най Ти вѣйде тотъ покупъ полонини. Ахъ! коби то ласкавій Господь мене вѣратовавъ зъ вѣтси, аби я ще на рѣкъ у тебе за ватага ставъ, тогдибимъ знавъ, що щастье мое при минѣ.

Тутъ хлѣбъ бѣлій дуже ладній, ажъ серци ся тѣшитъ, якъ погляни въ поля, и вся сѣвина, але люди черствѣ, ни мрутъ, Богу дяковати.

Хочу Тобѣ, соколику, щось нового о вѣйні опи-сати, але дуже добре знаю, що Ти, братчику, зъ газетъ читаєшъ, але прецѣ скажу хотъ пару слѣвъ: ото позавчерамъ мали въ Befehl, що наша всходна Армѣя Албрехта въ Италѣ вѣдобрала 2000 людей и канонѣвъ, а тутъ Прусъ то зъ нами ся лишъ дровичъ и втѣкає, але зопсовавъ намъ Зелѣзницѣ и Телеграфъ. Ми въ Нидѣлю о 3. годинѣ пополудню мали »alarm« і булимъ $\frac{1}{2}$ стаціи пійти, а вечеромъ вернули ся на задъ и теперъ мусимъ сими днями конче пійти, але якось ми теперъ весело вже и до огня ити, за то, щомъ вѣдъ Тебе вѣдомѣсть отримавъ.

Коли би твоя ласка, то ѡтпиши минѣ листъ, бо такъ мине вже то тѣшитъ, якъ вѣдъ тебе листъ маю, що и в ночи ни хоче ми ся спати.

Сесъ красній та любій листъ дѣставъ я вчера з великовъ радостевъ: а що вже ти книжки файнѣ в собѣ верши завѣряють (sic! = zawierają), то ни можу ся ихъ наслухати, якъ озме читати и проказовати.

Бувай ми здоровъ, любѣй та милій братчику,

Твоій братъ

Федѣръ Пасѣчнякъ.

О Боже, ни можу сѣ вамъ вѣддячити за то добродѣйство, щости намъ обомъ прислали тѣи »Поезіи Шевченка«, бо я о нѣмъ колись читавъ его дѣла, але це то ще першій разъ теперъ, таки ми тимъ зъ Федоромъ утѣшнѣ, що ажъ, бо я му то читаю по нашихъ работахъ.

Слуга Вашъ

Іванъ Пѣсарукъ.

Ч. 62.

Лист Якова Головацького до Федьковича.

Многоповажаемый Господине!

Найшовши въ Нивѣ килька пѣсень народныхъ, отъ Васъ присланныхъ и увѣдавши, що Вы много ихъ знаете наизусть, удаюся къ Вамъ съ просьбою, що(би) Вы были ласкави списати пѣсни народа, котори знаете и переслати менѣ. — Я съ молодыхъ лѣтъ собиравъ межи нашимъ людомъ народни пѣсни и ровно теперъ напечатано уже двѣ части изъ моего сборника; I-я часть (8) содержитъ на 388 стор. Думы и думки (около 500), II-я часть 468 стор. обрядовыи пѣсни: колядки, щедрѣвки, гаилки, весѣльнїи пѣсни и наконецъ: шумки, чабарашки и коломыйки 1500 пѣсень. Изъ всѣхъ околїцъ Галицкои и венгерской Руси есть у мене спѣванки, только изъ Буковины дуже мало.

Теперь саме печатается III-я часть, въ которой будутъ дополненїя и варианты помѣщени. Вы бы мене вельми одолжили, если бы сте ласкави были списати Вамъ вѣдоми пѣсни, и яки еще зможете собрати по-межи мїромъ. — Пѣсни прошу писати точно, такъ якъ народъ голосить безъ наименьшой перемѣны — я хочу печатати точь-въ-точь якъ изъ устъ народа выходить, щобы читатель пѣзналъ наглядно людъ, якїй днѣсть, чи Гуцуль, чи Поляниця, и якъ во всякѣй околїцѣ говорить и якъ спѣвае. Прошу записати, въ котрѣмъ селѣ спѣванка записана и если можно, хто именно спѣвавъ. Имена пѣвцѣвъ и собирателей будутъ также выражени при каждѣй пѣсни. — Всяка пѣсня хотѣбы и наименьша менѣ буде наруку — яко дополнение и варианты. — Я радъ бы, щобы мѣй сборникъ бувъ якъ можно повный и совершенный. — При тѣмъ добре бы було додати описанье обрядѣвъ н. пр. коляды, щедрѣвки, весѣльныхъ обрядѣвъ, якъ н. пр. Игн. Галька. — Постѣ изданїя пѣсень перешлю Вамъ екс. сборника моего яко знакъ признательности и благодаренїя — а теперъ остаюся въ ожиданїи успѣшного отвѣта Вашего

Вашъ
Почитатель и Слуга
Яковъ Ѳ. Головацкій
п. о. университ. Профессоръ.
Львѣвъ $\frac{1}{2}\frac{3}{5}$ сѣчня 866.

Ч. 63.

Лист Юрія Ганіцкого до Федьковича.

Czernowitz, am 10. März 1866.

Lieber Freund!

Indem ich mein Bedauern ausspreche, nicht das Glück haben zu können, dich hier zu sehen, übergehe ich gleich zur Hauptsache, und zwar zur Zeitung.

Ich habe mich erkundigt, ob du als Redakteur in Putilla deinen Wohnsitz behalten könntest, nun erfuhr ich, daß es keineswegs der Fall sein kann, denn das Preßgesetz gestattet es nicht. Der verantwortliche Redakteur muß jedenfalls hier wohnen; wenn dir die Umstände erlauben könnten, hier in Czernowitz zu wohnen, so wäre es sehr gut; sollte es dir aber nicht möglich sein, so verspreche ich dir eine Persönlichkeit hier aufzufinden, die den uneigentlichen Redakteuren(!) vorstellen wird. Mitarbeiter werden sich auch in der Bukowina finden. Aus der Beilage, die ich hier beischließe, kannst du den Wunsch der Bukowinär in Hinsicht der Orthographie ersehen; ich hoffe, daß du nicht dagegen sein wirst und mich in deinem nächsten Briefe mit der Aufsuchung eines quasi Redakteuren beauftragen wirst. Taufe die Zeitung nach deinem Gutachten. Dein Projekt mit dem Erscheinen einer ruthenischen Zeitung hat hier sehr großen Anklang gefunden, auch Prof Neubauer interessirt sich sehr darum und versprach, wie viel es ihm möglich sein wird, zu thun.

Das Ministerium hat den Bukowinär Ruthenen gleiche Rechte mit den Romanen zuerkannt; auch aus nachfolgenden Zeilen, welches ein Bruchstück aus den Dekrete ist, welches ein absolvirter Gymnasiast Repta vom Ministerium erhalten hat, da er um ein Stipendium

gebeten hat, um sich für die Professur in Suczawa auszubilden, kannst ersehen. Dieses lautet:

„Es wird Ihnen überdieß auch zur Pflicht gemacht, sich speziell auch auf das Fach der ruthenischen Sprache zu verlegen, wozu Sie eine besondere Befähigung aufweisen, indem diese zweite Landessprache der Bukowina an dem Suczawer Gymnasium, wäre es auch nur als ein relativ obligater Gegenstand, im Interesse des Diöcesen-Klerus, zu dessen Ausbildung das Gymnasium bestimmt ist, notwendig eine entsprechende Vertretung seinerzeit erhalten muß.“

Für Tapac wird hier eine Trauerandacht abgehalten werden.

Indem ich ein günstiges Resultat in Betreff der Zeitung baldigst erwarte, schließe ich, dich herzlich grüßend und küßend

dein

Georg Hanicki.

Indem ich die Poststunde verpaßt habe, nehme ich die Güte des Herrn von Stokera in Anspruch

[Проект ортографії, про який згадка у листі, приймає голосозвуки; а, е, и, і, о, у; радить писати і (і з дашком) там, де чути ji, отже лісь, тіло, але міра, віра: на голос је писати е, н. пр. єго, моє; але задержує ђ (н. пр. двѡръ, рѡкъ) там, де воно змінєє ся; де-ж не змінєє ся, можна писати і, як у словах: відь, підь, кільки, жидівський і т. д. Так само каже затримати є у словах, як осень, перє. „Такимъ способомъ — сказано вкінці — була би евфонія тай етимологія би білше менше затримала ся.“]

Ч. 64,

Лист д-ра П. Павлусевича до Федьковича.

Сердешний та Дорогий а Славний Пане Брате

Не знаю, чи собі мене пригадаєте, але я Васъ, Миленъкий Братіку, дуже добре пригадую. Вотъ тоді я бувъ ще школяремъ либонь у 4 г. класі, якъ Ви у канцелярії мого небіщика купця Добрянського писали... Бувъ тоді, сли память не зводить, и Гомюка фельдвебель... та чей теперъ собі лекше пригадаєте на

малого хлопчину — що любивъ письма адресувати та »frührapporte« писати... Отце, видите, той то хлопчина вирісъ вже та ставъ до Васъ, Дорогий нашъ Соловію, писати. Та про що, раді би ви знати? Скажу коротенько. Тутешня громада академіківъ руськихъ намагає всіми силами на завязанне »товариства літературнѣго« — бо самі добре знаєте, що зъ нашовъ Матюшковъ у Львові не порадна година. — До теперъ ми виступали все лишъ негативно, а тее стало поводомъ, що народовцівъ окричано за гайдамаківъ та катъ зна якихъ ворогівъ руської ідеї... Нині часъ крайний, показати світові, що ми і працювати знаємъ, що у насъ є життє, а про тее годі нашимъ вороженькамъ мутити діла народні. Упадокъ Мети, Вечерниць, Ниви за надъ то ясно говорить, що одному або поодинокімъ додержати справи зъ тільки підлими ворогами годі; а що у Ляшні и Москві наша погибель, сѣго не требую доказувати. Въ новіцяхъ часахъ стала Россія у новий спосібъ агітувати и нашимъ людѣмъ голови завертати. Вотъ она не роздає вже бляшки (хйба тимъ що зъ першу на тее лакомі були), та коли єї годі рублі дурно сипати, запрошує нашихъ здібнихъ людей на профессорівъ въ Россію, ба и стипендія єсть для тихъ, щоби мали охоту пізніше у російську службу перейти...

Крайна пора ратувати тихъ, що ще можь, а найліпший середокъ у цімъ згляді, думаю, є завязанне літературного товариства, щоби материяльні сили скріцляло, а духовне життє, особливо нашу літературу, розвивало и збогачало. Що зъ такъ званою старшою партією, а властиво сь поганою клікою Руссomanівъ погодитись годі, я самъ переконавъ ся, ставши зъ ними кореспондувати. Імъ всѣ, що не по російськи, польське, зпорчене — а межи ними а нами заходить різниця вже у принципі, бо они негують єущность нашого окремого народного Я. — Тимъ самимъ виключають розвій нашої ріднєї мови, и перечуть намъ жити чисто руськімъ народнімъ життѣмъ. Тому прошу Васъ, Сердешний Пане Брате, будьте такъ ласкаві и напишіть міні, ци Ви зго[джуєтеся] зъ моєю думкою и пристаєте до такого товариства. Головний закресъ єго бувъ

би. ось який. Оно би містило в собі двояких членів: а) основателів, які би грошевим даткомъ спомогли на перший разъ наше товариство. За для конкуренції зъ Матицевъ понижилибъ ми найбільшу вкладку до 20 р., а инший би давъ по силі, та коли би мігъ. б) Другі зновъ »товариші« малиби обовязокъ книжки або газету, яку би товариство коли видало, бодай вь однімъ екземплярі купити: розумієть ця, вь якъ найтаньшій ціні. Такъ отце не пропадавъ би капіталъ и вь коротці могли би ми причинитись до просвіти люду якъ найбільше. Щоби кождий по силамъ и на поли наукъ працювавъ, сего не требую и писати, бо те само собою ясне. — Напишіть мені Ваші уваги вь цімъ згляді. Що до заряду, то о тімъ пізніши я напишу, на теперъ лишень тільки скажу, що тее все у Львові повинно концентроватися, и тамъ би наші урядники могли фунгувати.

Ще Васъ Сердешний Братіку молю, не забувайте на насъ, пишіть — а я о все постараюсь, чимъ би можъ Вашу прислугу відплатити. — Мині вже писали многі наші народовці, що зъ моєвъ цевъ гадкою згаджаятця — а тому поскоріть, щоби нарікъ таке товариство вь житте вступило. Не залишіть насъ увідомити о Вашихъ літерацькихъ творахъ, бо надіємся, що не мало причинитесь до слави и окраси нашої літератури. Ци дістали Ви Дорогий пане програмъ на пяті роковини Тараса?... Ми Вамъ їхъ післали. — Даруйте, що такъ мажу, часу дуже мало, а поки що, старайтесь и зъ своєї сторони такихъ людей для цего принадити, що зъ нами одноі думки. Лишень осторожно! Ворогівъ маємо безъ ліку. — Такожъ згадайте про всіхъ тихъ, що до товариства спевностю би пристали, бо намъ тра коньче наші сили полічити, аби знати, якъ стоїмо. — Мій адресъ: D. Porphyр Pawlusiewicz Schönlaterngasse Nr. 10 gr. kth. Seminar, бо тутъ певно листи доходять. Все, щоби нашу справу могло поліпшити, напишіть, добру раду и золотомъ годі заплатити. По за якъ я суджу, то повинно найменьше до 50 основателівъ бути, а надъ 300 товаришівъ такъ, що на початокъ дуже би красна сила и грошей и людей була.

Бувайте міні здоровеньки! Тутешні академіки поздоровляють Васъ. Сердешний Пане Брате, дуже гарненько, и просять на нихъ не забувати, въ якихъ імени лічу собі за найбільше щастте писатись Вашимъ справдешнімъ другомъ і слугою

Др. Павлусевичъ.

Відень 17/4 1866.

Ч. 65.

Лист Юрія Ганіцкого до Федьковича.

Czernowitz am 18 April 1866.

Lieber Freund!

Gurkensamen folgt.

Wir haben abermals 50 St. von deinen Gedichten (zur Trauerandacht des Tarassi) erhalten und so sende ich dir 5 Stück davon. Es sind hier viele von den Ruthenen, die keinen Unterschied zwischen Ruthenen und Moskalen kennen wollen, und deßhalb haben sie sich aufgehalten, daß du über die Russen losgezogen hast.

Am 16 April wurde von zweihundert in Jassy wohnenden russischen Unterthanen ein Aufstandsversuch gemacht, womit man die Trennung der Moldau von der Walachei bezwecken wollte. Das Militär und die Polizei haben ihre Waffen in Thätigkeit versetzt, wo sie zwölf Todte und sechzehn Verwundete aufzählten; unter anderen wurde auch der Jasser Metropolit, der ein Anstifter gewesen sein sollte, verhaftet.

Ich habe gestern eine Liste gemacht, wegen Besteuerung zum Drucke der ruth. Gedichte, und dieselbe zirkulirt, bis jetzt habe ich schon 6 fr. — Was die deutschen Gedichte anbelangt, so kann ich dir diesmal noch keine Auskunft geben.

[Далі новини черновецькі, для нас неважні].

In kurzer Zeit hoffe ich dir eine umständlichere Auskunft mitzutheilen, diesmal grüßt und küßt dich dein — aufrichtiger Freund

Hanicki.

Ч. 66.

Лист Олекси Слюсарчука до Федьковича.

Соколику нашъ сизий,

Славний та голосний Співаченьку!

Прости, нашъ голубчику, що не бачивши Твого любого лица зъ роду, такъ сміливо до Тебе у перше відзиваю ся. Твої любі листи до Данила Танячкевича навчили мене цього. — Хто я такий, скажу коротко; Товаришъ Данила, Игната Гарасевича и Якова Гудика — изъ щиримъ українськимъ серцемъ... Цего най Тобі на цесь разъ стане. Пробуваю у Твоімъ сусідстві, у Ферескулі, запевно вона тобі знакома; конераторую тутъ уже півъ року. Давно збирався до Тебе поїхати, та все була якась перепона. Ажъ по святахъ хотівби dokonче у Тебе бути, та бо не знаю, чи застану Тебе у Сторонці, бо знаю, що Ти и до Ростікъ частишъ. Будь проте такъ добрий, та звісти мене, чи въ Середу по величідни будешъ у Сторонці, найбихъ уже разъ на Тебе надивився... До мене послідна пошта Кути.

Тимчасомъ прощай та святкуй здоровенький — щироприхильний Братъ твій

Олекса Слюсарчукъ,

пінъ руський.

[Лист без дати, але він певно з р. 1866. перед Великоднем. Пор. „Спомини про Ф-а“, Заклинського, стор. 2].

Ч. 67.

Лист від Тернопільської громади до Федьковича.

Христосъ воскресъ, Батьку Кобзарю-Соловію!

Нині въ день имянинъ Твоїхъ приходить и наша громада, изъ серця зложити свої щирі бажанья; Батьку нашъ рідний! щобъ Ти бувъ здоровъ та веселий, якъ риба въ воді, а богатий, якъ земля; хай Богъ милостивий подержить Тебе вікъ — сотню літъ на сімъ світі въ щастю, въ здоровю та веселості, хай поможе Причиста Мати спішно й охотно провадити — допро-

ваджати праведне діло; а Причистая, Святая, Сестра Феба молодая, ся пташка, той хирувимъ золотокрилий и въ день и въ ночі и въ вечері и рано хай вітає съ Тобою, ніколи непокида, а сяє и учить не ложними устами хвалити правду святую; щобъ були Твої думки — пісні повні правди — волі, краси, — якъ криниця чистої води, — правдиві — багаті, якъ нива коломъ здоровимъ; — Твої золоті струни бандурні щобъ були голосні, якъ дзвони, а голосъ Твій солов'ївъ дзвінкий, сильний та здоровий, щобъ и камінь порушивъ, щобъ Ти співаючий бувъ чутний, бувъ знаний на весь світъ, великий, весь світъ Славянський; щобъ Твій голосъ святої правди — волі — краси, якъ той голосъ трубний, всіхъ порушивъ: щобъ люде людми стали и братъ зъ братомъ обнялися и проговорили слово тихої любові на віки и віки — а вороги наші люті, вороги правди и волі святої відцурались и відлетіли відъ Насъ далеко у пущі, де людей небува, де сонце не сяє, пташка не щебече, де кури не піють и воронъ не криче. А тоді прибуде до Тебе слава великая, розпустить свої лучі широко надъ Тобою и всею Україною, гарнесенько обніме Тебе, та любо та тихо пожартує — цмокне, тай побересся изъ тією кралею маліваною; и буде Тебе знати, буде видно на всімъ світі далеко и широко!

А теперъ сердечне спасибі Тобі Батьку нашъ, що нецураєся насъ, не забуваєшъ щиримъ словомъ. Послухали Тебе. Нову Січъ заложили ми вже давно, а на Твій голосъ скріпились и невсипучо будемо працювати, щобъ швидче перенести ясне світло и въ сільську хату, мовлявъ той хлопську...

Ще давно читали ми, щось обіцявъ, коли молодіжъ бажатиме, списати вісіля у нашого народу. Коли въ Тебе це добре діло вже готове, то, просимо, пришли до насъ, а ми потурбуємось, щобъ воно швичче світъ побачило; колижъ ще ні, то благаємъ: виготови цей скарбъ — вісіля, — ми ёму пропасти не дамо. Такожъ пришли, коли ласка Твоя, й еншихъ Твоїхъ штукъ, отъ якби: »Новобранця«, »Могилу« та ще и якихъ еншихъ, ми бо немаємо въ себе нічого изъ Твоїхъ

створивъ окрімъ тихъ, що були то въ Вечерницяхъ то въ Меті або Ниві друковані.

А поки що прощай Батьку нашъ, Кобзарю-Соловію Друже щирій незабутій, та незалишай Твоїхъ щирихъ Козаківъ-Товаришівъ Нової Січі:

Тернопіль 22 Цвітня 1866. Адреса до насъ така: Микола Січинський школяръ 6-тої класи гимназійної.

Осипъ Барвінський, Василь Марчакъ, Володимиръ Барвінський, Омелянъ В. Волянський, Олекса М. Танчаковський, Микола Січинський, Северинъ Жуковський, Корнилий Дорожинський, Осипъ Стеф. Терешкевичъ, Онухрій Даниловичъ, Микола Темницький, Володко Ганкевичъ, Касянъ Куницький, Петро Ст. Білінський, Климъ Волянський, Левъ Гр. Авдиковичъ, Ганкевичъ Северинъ, Остапъ Цурковський, Луць Січинський, Володимиръ Чемеринський, Іванъ Любовичъ, Петро Кульчицький, Володимиръ Мандичевський.

Р. С. Єще одну поему «старий жовніръ» просимо конечно прислати для насъ.

[Ф-ич обіцявъ ще 1861 р. описати весіле. Пор. Поезія 1862, стор. 136—137].

Ч. 68.

Лист Федьковича до тернопільської громади.

Христосъ воскресъ!

Не дивуйте, братчики, що такъ не много нині пишу, бо я теперъ у великімъ клопоті: навіть и слуги при дому не маю, отъ що.

А за ваші любі речи Спасибі! -- Якъ ви мене звеличали, такъ величъ васъ Боже на кождімъ поступі. Амінь!

До весіля не маю коли братись, бо и мині не весело. Новобранця переробивъ я у обширну поему «Дезертирь», та не маю коли вамъ го переписати. — Але мій своякъ (: Георгъ Ганіцький, православний богословъ у Чернівцехъ :) збірає грошки по між добрі люде, и хоче дати печатати усі мої ще непечатані поезії: Дезертирь, Мертвець, Циганка, Рожа, Кріль Ероль, Могила, Неприкааянний, Окрушки. — Отже братчики:

коли хочите мати отці всі поезії, то пренумеруйте у Ганіцького: це розумний, ретенний хлопець!

Старого жовняра не маю, десь пропавъ сердешний. За отце вамъ осьде німецький; привітайте го якъ свого;

[Тут поданий без заголовка вірш: „O heilige, stille, klare“, що є варіантом поезії п. з. Die hohe Wacht — пор. Поезії стор. 780. Сей варіант надрукований тут далі в III. частині].

А ви знаєте, братчики, що въ отцихъ віршахъ ціла моя доля? — Ціла моя доля! — Не гнівайтесь, сизі.

Прощавайте!

Федьковичъ

Скоро буду мати слугу, то вамъ білше напишу.

[Дві картки сірого листового паперу у 8-ку. Чужою рукою дописаний фальшивий рік 1867.]

Ч. 69.

Лист Юрія Ганіцького до Федьковича.

Czernowitz, am 25. April 1866.

Lieber Freund!

Hoffentlich wirst du mein Schreiben, welches ich dir durch die Schwester sandte, so auch den Gurken-samen, wie auch 5 st. Gedichte erhalten haben. Beiliegend übersende ich die verlangten Goldfransen.

Einen Redakteuren habe aufgefunden, es ist der Jurist Hruszkiewicz, der im Kriminalgerichte seine An-stellung hat: er meint, er werde noch dem Prof. Hlibo-wicki diese Redakteurstelle antragen, sollte er aber die Zeit dazu nicht haben, so werde er selbst übernehmen.

Wegen dem Druck der ruth. Gedichte zirkulirt, wie gesagt, eine Liste. Nach Wien habe ich geschrieben, wo ich mich um den Preis eines Druckbogens, so um anderes, erkundige.

In Lemberg wurden alle Gedichte, die ich dahin sandte, 80 St. ruth. und 20 St. deutsche, verkauft und das Geld eingesendet.

Großartige Skandale geschehen in der Moldau, du wirst davon gehört haben, — Revolution an die Spitze gestellt den Metropolitен u. a. m.

Hier spricht man von einer Judenhetze in Kossow, ist etwas daran. — —

[Конецъ листу опускаемо].

Ч. 70.

Лист Ф. Заверквеля до Федьковича.

Geehrter Herr!

Trotz persönlicher Unbekanntschaft bin ich, gestützt auf die literarische Collegialität, so frei, Ihnen ein Exemplar meines mit Ende des vorigen Jahres erschienenen Werkchens — unter dem Namen „Aus meinem Gärtchen“ in die Welt geschickt — höflichst und durch gütige Vermittlung meines ehemaligen Schollegen Hr. Hanicki zu übersenden.

Auf jeden Fall erbitte ich mir einige durch Hr. Hanicki an mich zu übermachende Zeilen, die mir Ihre werthe Ansicht über diese, meine Erstlingskinder bekunden möchten.

Mit aller Hochachtung

Fritz Sauerquell.

Czernowitz 26. 4. 1866.

Ч. 71.

Лист від віденської громади до Федьковича.

Здорові були, старший наш Товаришу!

Мовь ластівку на весну повитали ми звістку, що Ви у насъ у Відни загадали печатати Вашні поемати. Кобь здорові були та дужі за таку гарну гадку. — Не ялося Вашимъ працямъ, чи тамъ тимъ задушевнимъ словамъ пропадати: мибъ не то насъ лишень, але и веіхъ громадянъ галицькихъ тяжко покривдили, не закасавши до сего діла нашихъ рукавівъ. Не багаті насъ ту у Відни є, але за те похвалившись твердійші

голови. — Пришліть намъ лишень ласкаво Ваші пісні, а ми не змінивши їхъ ні на крихточку, пустимо все въ широкий свѣтъ. — Сliebъ дещо малисьте собі вимінити, спішіть такожъ. Здоровимо Васъ, брате Товаришу, щиро и громадно, а Ви приславши сподіваний гостинець відгукнітья инколи зъ тої Чорногори до насъ ріднихъ Вамъ братівъ та товаришівъ.

Відень 1-го Мая 1866 року. —

Н. Вахнянинъ історикъ. Омилянъ Калужняцький. Юлианъ Целевичъ. Еугеній Кропивницький. Иванъ зъ Друзівъ Комарницький. Дръ Петро Максимъ Корвінъ Товариницький. Юлянъ Медвецький. Антошко Бачинський, теолѣгъ, Евгеній Дзеровичъ, Иванъ Пулюй. Орестъ Литвиновичъ, Іляръ Рейтаровичъ, Теофілъ Скобельський. Филимонъ Огоновський.

Пишіть до насъ підъ адресою: Natal Wachnianin gr. kth. Seminar I Schönlaterngasse Nro 10; а пишіть конце, намъ и такъ сумно було, що о Васъ такъ довго нечували.

Ч. 72.

Лист Юрія Ганіцького до Федьковича.

Lieber Freund!

Mein Schreiben verzögerte ich aus dem Grunde, weil ich ein Schreiben aus Wien abwartete, da ich dahin an Kirilowicz schrieb, damit er sich erkundige, wie hoch die Druckkosten eines Werkes von 12 Bogen sein werden. Am heutigen Tage Nachm. erhielt ich ein Schreiben von ihm, in welchem er mir mittheilt, daß er mit dem ruth. Wiener Comité in der Angelegenheit gesprochen hat und selbes hat beschlossen 1000 St. auf eigene Unkosten zu drucken; auch schreibt er, daß sie an dich schreiben werden, du mögest ihnen deinen Vorrath ruth. Gedichte einschicken. Ich glaube, du wirst damit einverstanden sein, daher die Sammlung aufhören kann. Die deutschen Gedichte aber werden doch von hier aus gedruckt werden müssen, nächstens werde ich darüber etwas Näheres dir berichten können.

Dem Sauerquell habe ich deinen Brief übergeben; nachdem er selben durchgelesen hat, sagte er, er werde dir schreiben, es wäre sein Wunsch mit dir in Korrespondenz zu treten. Die Kritik war wirklich so gut gegeben, wie sie kaum ein Zweiter treffen könnte.

Ich habe mich erkundigt, ob wegen deinem Einrücken noch nichts bekannt ist; da sagte man mir, es wir kaum dazu kommen, da du als Invalide pensionirt wurdest.

[Конец листу пропускаємо, як неважний].

Montag Abends, 14. Mai 1866.

Ч. 73.

Лист Гната Рожанського до Федьковича.

„..... ale pretci žalj by myni šče hynuty, bo čuju v sobi sylu, šobym sy svomu svitlomu narodovy mih spivakom pryslužyty...“

Бог дай здорове поручнику пане, Федьковичу наш миленький!

„Ševčenjko, batjko naš Ševčenjko! uže se slovo same je take čudotvorne, šo ničo ny treba, lyš ho rečý, aby literacki naši uzurpaty, še hej toty rapavi žiéby po Halyčyni sehodne krikajut, tuda pozalizaly de im Boh sudyv buty: u boloto. Ševčenjku, soloviju!..... Ale čeј Boh ny dopustyt, aby žieby solovijiv pohlušyly“.

Томуж то я старав ся всіми силами, аби уже раз ті чудесьні речі і нашія читаючий громаді приладити. Таким світом вийшло уже от сих кілька аркушів — добрі люде зачали ми типер до того помагати і чей незабауком цілий Шевченко буде готовий.

Даруйте, уродливий Пане, любий наш соколе, миленький соловейку, мою смілість, що Вамъ сю книжочку присилаю.

Даю ще три, може якому письменному ледіникови гостинець зробити. Незабаукомъ буде більше готового, (бо лиш війна папіръ намъ запинила из фабрики), то

и заразъ Вамъ, нашъ таточку, пришлю, лиш ни ба-
нуйте на мене за мою смілість.

Боже, коби борше празнини, то вже муну хотъ
из за воріть Вас побачити, бо тамтого року прихав
емъ май май до хати, а все таки Вашого гніву, пане
Поручнику, боявем ся.

Майте ся гаразд в добрім здоровечку
Ваш покірний слуга

Гнат Рожанський

руський Семинариста у Львові.

Льв. 21/5 1866.

Wenn gequält von bitt'rem Schmerz
wähnst du' verlassen zu vergehen, —
verzage nicht, du armes Herz,
der Sänger wird dich stets verstehen.

Erin. an 11 M. 1857.

Я в то віру, и дїя того надію си хотъ два слова,
хотъ дві дорогі перли від Вас співаченьку!!!!?

Ми всі пізнали Вашу силу и ждемо на ваші
милі співанки, котрими ви насъ перед світом усла-
вюете.

Ч. 74.

Лист Гната Рожанського до Федьковича.

Паночку мій дорогий, милий нашъ Соловію! Сер-
дите ся на мене, мій Паночку любий, відавъ за то,
що я такъ недбало до Васъ листъ написавъ?! — Бігме
Боже, що я цѣму ни вининъ; Я и такъ зле пишу,
а тутъ хотівъ емъ Вамъ чимъ скорше Поезії Шев-
ченка післати; лишъ зачевъ емъ писати а тутъ гоне
на Вечірню, ба й на кладбище, --- бо се було у сами
зелені света, а потому и почта відійде, а віттакъ
зновъ и другий день святъ, бай. потому и похоронъ
товариша одного, тоби ся було за довго відволікло,
а я си гадаю ліпше скорше післати, тай швиденько
намазавъ тай піславъ.

Ни гнівайтесь на мене, пане мій дорогий, прошу,

Васъ, не гнівайтесь мій золотенький!... Се вже зъ гніву питаєте мене, Панє, чи я хочу гроши чи ні — тажъ я виразно написавъ, що жаднихъ грошей відъ Васъ ни належить ся міні; — за щожъ Ви такъ бануєте на мене бідного; прошу Васъ простіть, якъ емъ Васъ якимъ вчинкомъ або словомъ образивъ...

Жиготи Паулі тому піславъсмъ Вамъ, абисте намъ ласкаве слово сказали, якъ належить пісні збирати и якъ що робити?...

Варязьке лихоліття и я ненавиджу, але слово о полку Игора тому піславъ емъ до Васъ, що нашъ Батько Шевченко до самої смерти старавъ си его на наше перевести, але либонъ ни скінчивъ... Але вмираючи нашъ Батько ни покинувъ насъ сиротами, бо лишивъ намъ Васъ на своє місце, такъ я и піславъсмъ Вамъ тото Слово о П. И.

А коло Васъ таки буду — хоть и псами тровіть — бо я такожъ гадаю їхати туди на прощи и то на велики — просити Вашого Владику, аби мене тамъ приймивъ. Я грошей ни хочу, а народови ціле життя мое служити мушу — такъ емъ си запрясягъ, а тутъ ни схоте и на сельского професора пустити, а ни то попомъ зробити — бомъ ни москаль —

А я въ місті бути ни гадаю, бо хочу коло народа робити, та хоть одному селови, одній громаді моє свъ працевъ прислужити ся.

А Васъ, Паноньку мій золотий, прошу и то дуже прошу не гнівайте ся на бідного

Гната Рожанського.

Ч. 75.

Лист Кароля Еміля Францоа до Федьковича.

Czernowitz, 18. Juni 1866.

Euer Wohlgeboren!

Sie verzeihen es wohl, wenn Ich, Ihnen persönlich unbekannt, es wage, Sie mit einem Schreiben und darin mit einer Bitte zu belästigen. Wenn ich es gleich-

wohl thue, so geschieht es in der Meinung, daß die Erfüllung meiner Bitte vielleicht nicht ganz außer Ihrem eigenen Interesse liegen dürfte.

Ich bin nämlich seit einiger Zeit mit der Arbeit über einen Gegenstand beschäftigt, der uns beiden, Ihnen sowohl, als mir, gleichlieb und interessant sein dürfte. Ich meine die Literatur der Bukowina. Was unser Land in literarischer Beziehung geleistet, soll den Inhalt meiner Skizze bilden, die als selbstständige Brochüre bald erscheinen soll. In derselben darf ich natürlich auch Sie, der Sie ja sogar mit einer selbstständigen Arbeit aufgetreten, nicht übergehen. Mir der natürlichen Liebe des Vaters für sein Kind, oder des Autors für sein Buch muß ich auch ferner bemüht sein, für dasselbe die möglichste Vollständigkeit anzustreben und diese beiden Motive sind es, die mich bewegen, Sie zu bitten, mich durch die detaillirte Beantwortung der Fragen, die ich weiter unten zu stellen mir die Freiheit genommen, in meinem Werke freundlichst zu unterstützen.

Die Fragen aber, die ich mir zu stellen erlaube, sind folgende:

1. Welches ist das Datum Ihrer Geburt?

Bei der Beantwortung dieser Frage würden Sie mich auch insbesondere verpflichten, wenn Sie die Wandlungen Ihres Lebens in nicht gar zu kurzem Worten zu skizziren die Freundlichkeit hätten.

2. Welches sind ihre Arbeiten?

Bei dem gänzlichen Mangel jeglicher Vorarbeit, ja der geringsten Aufzeichnung, die als Basis dienen könnte, muß ich mich zur gründlichen Beantwortung dieser Frage an die Dichter selbst wenden, die auch größtentheils meiner Bitte bereits entsprochen. Nicht nur jedoch die etwaigen selbstständigen Arbeiten, würde ich bitten, mir anzugeben, auch solche, die Sie zerstreut in Almanachen, Zeitschriften u. s. w. haben erscheinen lassen. Nochmals, auch das kleinste Gedicht, der kleinste Aufsatz aus Ihrer Feder wird mir interessant sein; dies umsomehr, da ich bis jetzt nur von Ihnen die „Gedichte I Bogen“, ferner die Übersetzungen

Ruthenischer Volkslieder“ im Sonntagsblatte der Bukowina 1862. kenne.

Dabei hätte ich noch eine große Bitte. Mit der bloßen Angabe Ihrer werthen Arbeiten, sowie Ihres Druckortes wäre mir noch immer wenig, wenn nicht gar nichts genützt. Daher ersuche ich Sie freundlichst, mir dieselben, wo möglich im Originale gedruckt, wo dies nicht möglich, wenigstens in Abschriften zusenden zu wollen. Speziell bei Ihnen wäre es mir noch lieb, wenn Sie ein oder das andere charakteristische Gedicht aus der Sammlung, die Sie nach der Mittheilung H. Hantitzki's an mich, zum Drucke bereit halten, mittheilen wollten. Es versteht sich von selbst, daß es mir eine Pflicht der Dankbarkeit sein wird, Alles gesendete baldigst — spätestens in Monatsfrist — zurück zu senden.

Dies ist's, um was ich Sie ersuche. Ich hoffe, Sie verzeihen mir um der Sache willen meine Aufdringlichkeit.

In der Hoffnung, im keiner Beziehung eine Fehlbitte gethan zu haben

Ihr ergebenster

Karl Emil Franzos.

Ч. 76.

Лист Наталя Вахнянина до Федьковича.

Кобзарю нашъ ширій!

Про втіху, яка довелась намъ, прочитавши Ваші пісні — я й не буду розказувать — не зумію тай годі — а донесу Вамъ, отъ якъ діло стоить.

Вимінки Вашої ми не тільки що приймаємось, але зобов'язуємось працю Вашу по всякій змозі винагородити, коли якъ Богъ дасть діло поведе ся. — Ми воно(!) уже и розпочали. — Ниньки ось вистачили мої товариші тутешні оповістку до всіхъ нашихъ громад, щобъ прислали грошей — сподіємось відпису небавомъ — а втоді заразъ и станемось въ слові, що Вамъ отцімъ письмомъ и даємо.

Всёго, якъ міркуємо, буде 7—8 аркушівъ друко-

ваного. — Правонись заховаємо чисто українську — ось хоч би таку, яка є у »чорній раді« Кулишевій — Кошта винесуть до 200 левів — Навіть и у тому »Слову« буде оповістка щобъ предплачувати. — Я и за хитрощи беруся, думаючи, що воно не гріхъ, коли яка блудна віця у нашу кошару попаде ся.

Чи змінити що у Циганці чи ні, ми Вашій волі зіставляємъ — для себе беремо лишъ працю: випустити дененю, що черезъ цензуру не перейде — а буде того для віденьської цензури не багато.

Що тикаетця ферлегра на Ваші німецькі поезії — я звідаюсь у найкоротніімъ часі за те и не обмину донести Вамъ — Ось тільки и всѣго про наше діло, но ще Вамъ и це скажу, що въ Бозі надія, ми незабавомъ и поборемо нашихъ супостатівъ до останнєй кришочки. Побачивши цілого Шевченка и Ваші задушєвні пісні у рукахъ молодежи, вони мусять руки опустити — тимъ більше, коли, якъ видите, и »правительство« вже ось теперъ до насъ, до тихъ недавно поруганихъ хлопоманівъ, удаетця. — Сповіщу Вамъ лишъ одинъ фактъ недавнісєнький а знаю, що воно и Вашему серцю втішно буде — якъ знаєте, заводять въ нашій, якъ Ви кажете »Унії« »руссєкїі« гімн. школи — Ишло би імъ це діло може и до ладу, та ба, ми перервали імъ нитку.

Дістаємо бо ці всі книжки, зъ якихъ мають молоді голови у школі учитись, до цензури — а ту, доведетця такимъ то книжечкамъ и варене и солєне. Найгіршъ бємо на те, що тамъ нема »духа нашої бесіди«. Такъ, такъ, старший нащъ Товаришу, коньче імъ кінця доіхати мусимо, а вони о сїмъ навіть и не знають — бодай би пропали! Кіньчу до Васъ мое письмо, ожидайте небавомъ друге, а поки що прощаю Васъ здоровихъ та дужихъ

Наталь Вахнянинъ.

Відень дня 18-го червня 1866 р.

Незабувайтежъ и за насъ!

Ч. 77.

Лист Федьковича до Остапа Терлецького.

Панчику!

Я чувъ вашу пригоду, я васъ жалую! — Шкода насъ хлопці, що такі годні, а такъ страшно мусите боротися съ тимъ солонимъ горемъ! Страдаймо, братіки, бо маємо за кого! Хіба нашъ нарідъ того не варта? — Страдаймо братіки!

Ті львівські москалі! — Мені жалко, чому Львівъ не Неаполь!... Тамъ найшла би ся сотка лазаронівъ, щобъ насъ за два скуди відъ усіхъ москаликівъ спасла. — Хіба ви думаєте, що це діло не гарне, не до насъ? А якъ чоловікъ гадину спіткає, що зъ невь робить? —

Бувайте здорови! — Коли хто васъ жалує, то я васъ жалую! — Буду за васъ молитця та старцямъ божимъ обіди класти, аби васъ Роспятий помилювавъ та потішивъ ласковъ своєвъ невинпущовъ! — Мати Божа васъ величъ, а Русь во вікъ благословитиме ті святі імена синівъ своїхъ, що за єї долю страстей не болять! — Слава вамъ душі молоді! — Доки за Україну такі серця рвуться, доти вона стоятиме якъ та скеля тверда-пишна, що у моря стоїть, а моря не болять! Хіба даромъ тільки крови проллятої? не подоба!

Здоровя милого вамъ зичить

Федьковичъ.

[Аркуш синього паперу 4", перші дві сторони записані, з широкими відступами в низу і в горі. Лист без дати, та зі змісту видно, що з літа 1866 р. Передруковано із „Житя і Слова“ 1894, I, ст. 116—117].

Ч. 78.

Лист Остапа Терлецького до Федьковича.

Здорові були, Славний Кобзарику Карпатський, Батьку нашъ годний та любий!

Що мені одповісти Вамъ, Батьку, на Ваше сердечне писаннечко, якъ Вамъ подякувати за те, щось те такъ щиро мене пожалували та хочъ на хвилю розі-

гнали ті чорні сумні мисли, що їх такъ тяжко позбутися? Несподівавъ ся я, щобъ звістка объ мині дійшла ажъ до Васъ, а тимъ менше, щобъ Ви були такъ лаєкаві, та своїмъ щиро-гуцульськимъ серцемъ и словомъ такъ щиренько мене пожалували. Спасибі Вамъ за отце, Батьку, сердечне моє спасибі, й по вікъ віка незабуду Вамъ оцього. Поки Карпати наші зеленітимуть, поки у нашої великій сем'ї такі будуть люде якъ Ви, поти Остафій незабуде Вамъ цихъ слівъ гарнихъ. А мені такъ потрібно тихъ братніхъ слівъ, бо я самъ праві, бо свої тяжкі тяженькі жалі у нещасливімъ моімъ серці замикає муншу, щобъ зъ нихъ вороги не посміялися. Батьку годний та любий, може дивнимъ видастця Вамъ це моє письмо, може й засміється надъ нимъ, такъ щожъ, я виненъ Вамъ бувъ на той Вашъ любий листъ одписати; а хочъ въ моімъ нема досить сенсу та здорового розуму, то за те вінъ также щирій, то за те вінъ также плине зъ серця, зъ серця, що вже переболіло своє, що вже зобоятніло на все, що въ около нєго дієтця. Часомъ лишъ на силу вирвуться рісні струї слезъ, часомъ лишъ згадавши на недолю братню зайде зновъ бодемъ, але то рідко. Заведений разъ тяжко, опнукавшия разъ самъ на своїхъ гадкахъ, я лишъ штучно держуся цего гіркокого кавалокъ жятя! Молодий, шмаркачъ ще, а вже зобоятнівъ для світа, для себе, для кожного. Страшно й подумати, але правда, гірка правда. Але Ви, що у Вашихъ молодихъ літахъ также тяжко набідувалися, піймете мене, та може хочъ Ви заплачете надо мною, надъ тяжкимъ, солонимъ горемъ моімъ. Наївся, напився того смутного горя, та ще Богъ зна нащо тручаюся по оцімъ світі. Давно я вже просивъ у Бога, щобъ забравъ мене де инде, не ту, давно вже приготовлювався на те, щобъ пожегнатися зъ всімъ тимъ, що мені єще могло бути дорогимъ, та ба »залізечко дзуръ«! Ой такъ, батьку, заплачте, затужіть хочъ Ви надомновъ, щобъ легше було зносити мої кайдани, щобъ не тяжко самому мучитися. — Але хочъ бимъ єще у десятеро кілько мавъ терпіти, то не покинуся тої гадки святої, чистої, непорочної, що для неї серце й розумъ на віки вічні офірувалися. Може моє горе,

мої люті муки хочъ тисячну частину долю уменшати, що давить цілу нашу велику родину, що не дає їй підвестися сміливо та увільнитися одъ своїхъ ворогівъ. Тільки моєї потіхи, що я твердий Українець — тільки моєї краси та мого талану! Але й того доста. Коли Богъ позволивъ пізнати правду, коли позволивъ підвестися надъ усі брехні, та у далекій простороні показавъ заплату за усі муки долю народу бідного, то чижъ може бути що ліпшого, що милішого, якъ терпіти за ту долю?! Я й дякувати повиненъ Господеві, що й мене позначивъ на мучениківъ свого народу, хочъ який то єще мученикъ.

А тимчасомъ, Батьку-Кобзарю, знудивши Васъ добре моїми базігранинами, перепрашаю за ті нуди та остаюсь на віки Вашимъ

Е. Терлецький.

Назірна 13/25 Червця 1866.

Ч. 79.

Лист Юрія Ганіцького до Федьковича.

[Початок листу про тяжку недугу матери Ганіцького, далі подає Ю. Ганіцький раду Федьковичеві, як лічити ся на груди, і новину, що в Чернівцях холера і всякі слабости, а про Францоza пише так:]

Dem Francos, dem eingebildeten Judenbuben, habe ich die Zeilen übergeben, ich freute mich über den Inhalt. Der Jud hat alle Farben gespielt, nachdem er durchgelesen hat. Er meint, er wird dir vielleicht noch schreiben. —

Czernowitz, am 21. Juni 1866.

Ч. 80.

Лист К. Е. Францоza до Федьковича.

Czernowitz, 4. Juli 1866.

Ew. Wohlgeboren!

Sie haben mir durch die harten und abweisenden Zeilen, die Herr Hanitzki mir übergeben, sehr, sehr

wehe gethan. Ist es schon schmerzlich, überhaupt nur verkannt, ist es noch schmerzlicher, in seinen literarischen Intentionen mißdeutet zu werden, so ist es gewiß am schmerzlichsten, von Männern, die sich ebenfalls Literaturbestrebungen widmen, eine Härte und Abweisung zu empfinden, die um so mehr tiefer und brennender gefühlt werden muß, je mehr man sich bewußt ist, sie durch nichts hervorgerufen zu haben.

In der That und um es noch einmal zu wiederholen, Ew. Wohlgeboren haben mich sehr schmerzlich getroffen und ich habe absichtlich mehrere Tage verstreichen lassen, um in meiner Antwort nichts von jener Bitterkeit merken zu lassen, die mich so ganz im Anfange beherrschte.

Ew. Wohlgeboren haben an meinem Ausdrucke „Interesse“ Anstand genommen. Ich kann es nicht errathen, welche beleidigende Invectiven sich Ew. Wohlgeboren aus dem Ausdrucke herausgedeutet; ich ahne es nicht einmal. In dem Sinne, in dem ich es genommen, stehe ich gar nicht an, es zu wiederholen, denn in welcher Beziehung konnte ich nur meinen, daß mein Schreiben auch in Ew. Wohlgeboren Interesse geschrieben sei?

Zuerst war es mir Pflicht, Sie in meine Arbeit einzubeziehen. Den Rath, den Sie mir in ihrem Schreiben gegeben, kann ich nicht befolgen, Denn, selbst wenn Ew. Wohlgeboren mir die Notizen auch jetzt noch versagten, mir die weiteren Arbeiten noch jetzt nicht zusendeten, ich dürfte Ew. Wohlgeb. deßhalb nicht auslassen; meine Kritik würde nur unvollständiger sein; ich würde nicht im Stande sein, Ew. Wohlgeboren so umfassend zu beurtheilen, wie ich es sehnlich wünsche. Hatte ich nicht, von diesem Standpunkte aus, Recht zu sagen, meine Bitte geschehe auch in Ihrem Interesse? Des Dichters einziges Interesse ferner, (wenn er nicht anders ein Unwürdiger ist) ist dies, die seinem Talente zukommende Berücksichtigung zu erfahren. Dies wünscht jeder, auch der zarteste Charakter, ein solcher Wunsch ist nicht unbescheiden. Unseren Dichtern aber größere Verbreitung zu verschaffen, ist der Zweck meiner Ar-

beit. Hatte ich da nicht auch eine gewisse Berechtigung davon zu sprechen, „daß meine Bitte vielleicht nicht ganz außer Ew. Wohlgl. eigenem Interesse liegen dürfte?“ Nicht war, so heißt die Stelle in meinem Briefe? Es ist auch kein Wunder, daß ich sie auswendig kann; schrieb ich sie doch über dreißig Male! denn alle Schreiben, die ich zu fast gleicher Zeit als mein Cirkulare versendete, waren gleichlautend. Es ist mir eine Genugthung, daß keiner der Herrn, sage keiner, sich an dem Ausdrucke gestoßen, den Ew. Wohlgeboren so beleidigend gefunden.

Ich schließe diese Zeilen. Ich habe darin meine Pflicht gethan, ich habe mich entschuldigt, wenn ich etwas verfehlt, ich habe erklärt, was in meiner Ausdruckweise etwa anstößig sein möchte. In Ew. Wohlgeboren Hände lege ich nun ruhigen Herzens die nochmalige Bitte, an Ew. Wohlgeboren Rechtsgefühl appellire ich nun, ob ich gesündigt oder nicht. Mein sehnlichster Wunsch ist es, noch oft und häufig an Sie schreiben, noch oft und häufig zeichnen zu dürfen

Ihr ergebenster

Karl Emil Franzos.

Meine Adresse:

Karl Emil Franzos

Czernowitz.

1867.

Ч. 81.

Лист Федора Пасічняка до Федьковича.

Дорогий мій Брате!

На тіє слова ни можу ажъ вѣдержити, якъ я учувъ таку зневагу, ни знаю я, хтоби то таке наплотковавъ на мене тѣлкою неправди, але я ся тѣлко на Найвишого кличу, поневажъ Онъ вѣдхъ насъ дѣла, а наветъ и мисли знае, такъ и я сѣ его опѣць поддаю, коли ми вже нѣхто ни вѣрить, якъ маешъ серци добре, любій братѣйку, то можешъ си помислити, що

то ни все правда, що на весѣлю плешуть, буду просити минѣ освѣдомити, хто на мене такі плотки наробивъ.

Ни маю я до картъ ани до жаднихъ злихъ рѣчей тої натури, тилко радъ бимъ якъ найлѣпше собѣ поступати; за то прошу Тя, дорогій братчику, сокруши серце и нікому ни вѣрѣ, доти самъ ни переконаєшъ ся. Трошки мя то було угнѣвало и ни такъ угнѣвало, якъ власне ажъ серце ми сѣ розболѣло зъ того и ни мѣгъ емъ той листъ чрезъ жалѣ написати; а за тимъ ни гнѣвай сѣ, милій братчику, на мене зи тотъ довгий часъ, я сѣ на Тебе ни гнѣваю, бодай сѣ на мени и Богъ огнѣвавъ, якбихъ на тебе сѣ гнѣвавъ, та будь такъ добрій и якъ твоя ласка, вѣдпишижъ минѣ сесѣ листъ, якъ сѣ тобѣ поводитъ, чисъ здоровъ.

Я, Богу дяковати, здоровъ и ни зле ми сѣ поводитъ, тѣлко жемъ коло Рекрутѣвъ, та ми тяжко. Я теперъ дѣставъ вишу шаржу, 2 звѣздки, але бо мя не тѣшитъ, що Ти на мене гнѣваєшъ ся, а знай добре, що я твої слова и твою щирѣсть пѣдъ серцемъ носу, ни то що.

На сами свята Рѣздвинѣ бувъ я на командѣ въ Ярославѣ та ни мѣгъ вѣдписати.

Ти сѣ, братчику, гнѣваєшъ, що ни по рускій бувъ тотъ листъ писаній, га, колимъ на тотъ часъ ни мавъ такого писаря, котрій би ми по рускій написавъ. Знаю то добре, що сорочка блища вѣдъ сирдака, але як нима сорочки, треба лишъ у сирдаку ходити.

Чей Богъ дасть, що колись я з Тобою очевисне узру сѣ.

Будь ми здоровъ, любій Братчику, та най ти Господь дасть щастіє и здоровѣє.

Твоій щиро любячий Братъ

Федѣръ Пасѣчнякъ,
капраль.

Я му писавъ зъ урлопу

Иванъ Писарукъ.

[Лист, як видно зі змісту і з порівняння з попередніми листами Пасѣчняка, писаний по Різдві 1867].

Ч. 82.

Лист Д. Танячкевича до Федьковича.

Миколаївъ дня 3. нашого мая 1867. Изъ волинської України — зъ підъ містечка-Берестечка!

Христось оскресе!

Знову півъ року не писавъ, правда, півъ року, мій Братіку... а таки знову пишу, пишу, якъ бувало, оттой самъ, той таки однакий Данило, що не бувъ, не єсть и не буде зрадникомъ ні любови, ні приязні — ні України, — ні твоімъ, мій незабутий друже-Соколе!... Може побило ёго трохи не бувале першъ горі... але дупні не знівечило... Та й на що ёго таке писати?... Чи ти не повіринь, що воно такъ, по правді такъ? Знаю и чую Твоєю душею, що ти зкаженъ: такъ, — се старий, давній Данило, незмінний передає мені звістку!...

Не бачити мені Тебе, братіку, на ту пору, и Твоїхъ гіръ високихъ та зеленихъ, а може вже й ніколи! (А якъ же воно десь теперъ гарно у Тебе, у твоїхъ горахъ?!) Не бачити мені власніми очима на теперъ ні Твої гнуцької хати, ні любитись у ій Твоєю щирою, золотою мовою, Твоєю душею, чулою, праведною, що успіла зібрати увесь цвітъ изъ тихъ непотоптанихъ квітівъ, изъ душъ старосвіцького люду, не бачити, якъ ссяє Твоє око одъ величної думи, якъ одживає у Твоїхъ устахъ бувальщина... ні! тай ні! на цю добу...

.... У святині вітаю Тебе, Соколе мій ясний, у святині здоровлю Тебе, у святині голублю Тебе, у святині хочу чути Твої пісні-мови, у святині розкажи мені бувальщину, у святині заворожи будучину... у святиню кличу Тебе...

Не я одинъ, ні, не я одинъ... а усі... усі, що не відцурали ся, не відrekliся своєї правди, своєї волі, свого народу... усі люблячі, усі ясні душі народні,... сини України... діти неволі... проповідники кращої надії...

Глянь, отце вони бідолашні, що замість рідного, материного молока ссали отрую, польську-німецьку

отрую... мало що непозамірали... підъ Тарасову думу пробуркались, жити по своєму забажали... плюнули въ очі цілому світові, до своєї ріднєй землі зъ плачемъ припали... Отце не прубовані молоді соколи... зібрались на обезцещеній землі мовъ на святому місці... Завіть положили не йти въ найми... При крові батьківській на мєсть заприсяглися... не мечемъ... а словомъ тихимъ та голоснимъ, словомъ великого чоловіка — патрпота, чоловіка-героя помститись на ворогахъ... очистити рідню землю одъ скверні ляцько-німецької, напасті — тиранства Московського, и братню руку подати усімъ дітямъ »Слави« старої!...

Отце вони!... що зносили усе добро своє до святині і ждуть благовісткування на велике діло, на святе діло, на вічне діло...

Не вертають намъ голуби наші посланчики изъ козацького нашого краю, закордонського зъ зеленою віткою... Тяжкою залізною рукою придусила Москва загарбаний нашъ рідний край... не має тамъ просвітку душі українській... Золоті уста нашихъ світичівъ мовчать... найкращі думи потай сховані у глибокій душі... и коли-жъ то імъ видобутись зтамвідсіль? Коли-жъ почує їхъ заплакана Україна?... Святий знає...

А покищо заложили, ми, тежъ козацькі внуки, на Галичі, тій солоній землі, — нову Січъ нової України, недавнєчко пробурканої — щобъ бандура козацька не втихала, щобъ надія українська мохомъ не заростала, а зеленимъ барвінкомъ розстелювалась... и ждемо Кобзаря зъ підъ Чорної Гори, зъ гуцульської країни, вірного сина великої України...

Розкаже вінъ намъ на золотихъ струнахъ, на що живе на світі великий сирота-народъ, яке ёго бувале и новєє горе, яка туга ёго, яка душа, чимъ вінъ славень, чимъ красєнь, яка ёго надія?!... Виложить намъ правду, що у голови свої гори клала, Дніпромъ умивалась...

И слухатимемъ ёго, усею душею слухатимемъ; и підіймуться немовлята — сказано »младенцы« на

таке діяннє, за яке не снилось-би сильнимъ та розумнимъ...

.... Покваляйся, нашъ Кобзарю зъ підъ Чорної Гори, Добушевої могили... бо ми ждемо и ждемо... Співай... Амінь...

Ти вже знаєшъ мабуть, мій Братіку предорогий, якъ насъ славно усіхъ хтіли запродаати, усіхъ насъ повернути у Москалівъ.

Отте здавна затруєне нечистимъ духомъ »Слово« — виголосило таку исповідь, що, знай, немає на світі українського руського народу, — а тільки єсть одинъ народъ »руський« — покликали на судъ и честь народню и науку тяжку світову, буцімъ честь кожного Русина, и розумъ гострий нічого не наказують кращого, якъ замість молитви щоденної виголошувати: якъ одинъ Богъ, такъ одна Русь 60 міліонова, одъ Камчатки ажъ по самі Карпати, ні мови української немає, ні вдачі — вроди української, це усе пусті мрії, ляцька видумка, и молодеча забавка! Отъ якої заспівали! Не одъ нині воно ведеться, мій Братіку дорогий, ой! не одъ нині. Давно ми це зкмітували, не разъ ми голосно трубили: зважай, народе вбогий, це наймити, це урядники, — вбачай, куди їмъ захотілось тебе вести, — обезславити рідню землю, твої святощі, твої могили! Не багато насъ слухано — йшли мовъ телята за такими проводирами! — и вже зайшли.

А підъ ту самісіньку пору турбували насъ не аби якъ и Ляшки... Почали гнобити нашихъ людей на усі лади! —

Тяжко боліло серце наше одъ усякої обіди... горювала душа наша... Та згадали, що тимъ лиху не поможетъ. И зновъ підняли голови наші молоді, зновъ на увесь світъ глаголемо: Ироди, Ироди! що загадали! змести живий людъ изъ карти світа. — вбити живу душу — вкрасти усі святощі і підстелити мовъ приналежню здобичъ підъ ноги тиранові цареві и тиранові народові! — Ні! ні! не докажете!... Гляньте, отце замучений кутокъ, може найбільше придавлений ворогами, що розтаборились на цій землі, мовъ на рідній, и зъ цієї ледачої по вашому землі підіймається голосний

протестъ проти вашої нікчемної роботи! На такихъ, що й не рахували, понесетця жива слава України!...

Братіку єдиний! мій Соколе ясний! душе ясна, душе праведня! душе вірна... коли підъ руки попадуть тобі наші праці... не гуди, не гуди їхъ... може ледачі, геть ледачі видадуться... не суди їхъ по формі, — розміркую, яку тяжку роботу ми самі, самі одні підійняли... за тією марною поstattтю шукай ідеї живого народу, що малоліткамъ назначено її тримати, шукай козацького завзяття, шукай надії! —

Не ждати намъ, чи то на дарма-бъ намъ вижидати помічнєї руки зъ України, на дармо... Ой на дармо! Ні словомъ до насъ теперъ зтамвідсіль не перекине, ні єдинимъ словомъ... Москва пантруватиме на усіхъ шляхахъ... Самі, самі, самі маємо працювати!...

Чи треба-жъ и більшого слова, мій Соколе ясний, чи треба тобі иншої мови — щобъ настроївъ свою бандуру високо-високо...

У твоїй пісні надіємся дістати жару, охоти до нашихъ праць, — у твоїй пісні має почутися на глумъ ворогамъ жива, невміраюча правда...

Мій Соколе ясний! згадай! скільки поживу треба для змарнілихъ у всякій душевній неволі, — скільки сили слабосилимъ, скільки дзвону на ті оглухлі душі, щобъ чули; єсть, єсть, живе, не вмере Україна...

Не багато насъ — то жъ кріпко рука въ руку... голосъ Тараса взиває насъ:

Я на сторожі коло їхъ

Поставлю »слово«

И пониче неначе стоптана трава

И думка ваша и слова«

Братіку! Львівська громада хоче видати усі Твої повісті, ті що друкувались и ті, що не друкувались ище... Скоренько, будь ласкавъ, вишли їхъ у Львівъ до редакції »Правди«.

Віденські братчики клоняття Тобі, щобъ Ти прибиравъ свої послання и виславъ тежъ у редакцію!...

Братіку, скоренько! скоренько! Важкий часъ! значний часъ! теперъ діло не стоятиме... Гуртовна робота мусить зъ посіхомъ піти! — Самъ пильнуватиму!

Мій єдиний! не забувай за насъ, за нашу роботу,
»Правди« нашої, мене ледачого. —

Я незабаромъ напишу зновъ за инше діло — те-
перъ ніколи — завтра до Львова іду раненько — а те-
перъ вже нічъ, пізна година! —

Цілую Тебе цілою силою, цілимъ огнемъ братнєї
народнєї, української любови

Твій однакий, неодмінний, вірний, старий братікъ
и другъ

Данило.

Одпиши! одпиши!

Моя адреса: D. T. absolw. Th. in Mikołajów per
Brody p. r. Łopatyn.

Ч. 83.

Лист Федьковича до редакції „Правди“.

Честна Редакціє!

Сеї неділі діставъ я відъ Данила¹⁾ листъ, и инше
вінъ мені, аби післати віденчукамъ мої »Послання«,
а Львівцемъ »Повісти«, усе на ваші руки.

Зъ віденчуками я не хочу нічо мати до чинія,
бо они ся дуже нечестно зо мновъ обійшли. Се разъ
за всігди. А львівську громаду прошу, аби мої повісти
и не давала печатати, бо за слабі до того (мої повісти
отце). Але львівська громада, коли має волю и гроші,
то най буде ласкава заждати на мого »Добуня«, то
ліпше зробить. »Добунь« — такъ маю въ Бога надію
— буде за два або три місяці готовий.

Тішить мене въ світі, що нашъ театръ оживъ.
Ци би ви не могли попросити директора, аби и моє
»Такъ вамъ треба« приймивъ? — Я сю франшку зов-
сімъ переробивъ.

Данило каже мені, аби я до него заразъ відпи-
савъ. Данило най жеде на мою відповідь тільки, кілько
я на его ждавъ. Зъ рештовъ клонитя єму и вамъ
уклінно

Четверъ 18/5 1867.

Федьковичъ.

¹⁾ Танячкєвича,

Львівські громаді за ласкавий поклінъ мій щирий на-взаємъ. — Аби здорови були и гараздъ ся мали.

До »Правди« не пришлю нічо — ажъ доки не буду знати, що ся зъ моімъ »Первимъ Посланиємъ« и зъ моімъ »Поменникомъ«^{*)} стало. Хто зо мновъ жмурка грає — а я зъ нимъ.

Федьковичъ.

[Друкуємо з копії, яка була між паперами Партицького. ^{*)} Рукою Лукашевича дописано: „На роковини Шевченкової смерті. Лукаш...“].

Ч. 84.

Лист Федьковича до К. Горбалья.

Пане брате Костю:

Христосъ оскресъ! —

Ждавъ та ждавъ на обіцяний вашъ листъ и т. д., тай дождався — не то що до нашего але навіть и рахманского великодня, а щобъ не діждати ся далі и глухої зазулі, сівъ тай пишу до васъ отъ сихъ пару слівъ, хоть не дуже прибірнихъ але щирихъ, — не во гнівъ би вамъ братчику любий!

Якъ кажу: ждавъ та ждавъ відъ васъ письма, а далі явъ думати, що може паперю у Львові не стало — не дай Боже! — и лише що зберався вамъ післати аркушку чистого біленького паперю на відписъ, ажъ тутъ дістаю перший нуміръ вашей »Руси«, — прости Бігъ! — гарна собі, ні що й казати! а хоть трохи решетовата, то однако мені до серця пристала якъ мідь!

И ще разъ братчику; Простибігъ Богови та й вамъ и за Русь, и за Правду, и за все, але все таки би пару слівъ відъ васъ самихъ мою душечку ліпше звеселило якъ и два аркуші Руси, а коли не вірите, то запитайте нашего пана почмайстра, чи вінъ мене чотири рази на тиждень у своїмъ бюрі не видить!

— Ergebenster Diener — Nichts aus Lemberg?

— Bedauere sehr!

— *Ich auch!* — *Ergebenster Diener wünscht ich Ihnen!* Отъ до чого ви мене довели.

А ви сповідали ся у велике говіне? — Коли ні, то я васъ заразъ висповідую, хоть и безъ патрапіля. — Лишъ коби сте всю правду вповіли, бо безъ правди нема »разрішення«, а безъ него »спасенія«, ось що! — Це аби сте знали, що въ Москалі піду, якъ до мене не напишете, а то не аби коли але такі борзо! — Хіба я вже не знаю »превосходно гаворіть?« — Богдай васъ! — Але до сповіди.

Що стало ся зъ моїми »синими пюрцями« у Відни? Чи не пішли они лишъ долівъ за водою? — ні, за — Прусами, або за Страхопудомъ (не при честнихъ згадуючи). Бо у мої пусті коробці не можеться помістити, якъ може хто манускриптъ до печати взяти, и — цілий оденъ рікъ тримаючи — авторови навіть и »у...я« не сказавше, не то що аби его увідомити, якъ и на чимъ діло стало. — Такъ погостивъ и мій сердешний »шестий поменникъ смерти Тараса«, такъ погостило и моє »Перше посланіє«, що го заславъ, якъ рецепісъ каже, на руки доктора Шушкевича. — Може »Правда« встидається мої негнблѣваної музи? — Нехай не боїтся моя кришечка; не ме она єї білше въ очи лізти. — А гарні кавалочки я діля неї прилагодивъ!... Да нехай собі здорови на сволюці порошкомъ припадають, коли такъ!

Оногди, — у середу отее — найшло мене несподіване лишенько, да таки собі не аби яке але німецке, братчику мій любий: — Отъ що: приїхавъ офицеръ відъ жандарівъ, и мусівъ я ему на письмі подати, якої я гадки о Голуховскімъ, Дідицкімъ, Головацкімъ, нашімъ Гакмані, и о васъ деякихъ. — Я коротко описавъ що знавъ, да не забавомъ мушу докладний мемоаръ усего того списати и ему подати. Не о малу річъ тутъ ходить; Голуховский висить лишъ на волосочку, а може и Гакманъ; (я ся не радую але дай Боже! —). А васъ прошу братчики: пришліть мені листи, часописи, брошури и т. д., котрі би могли до свідъ дати, що наша партія зъ австрійскимъ правительствомъ держить. — Кожду річъ, що сего тичится,

треба би підзначити, а то виразно. — Ще би мені знати треба, коли Костомаровъ старався о катедру у Львові, и якимъ способомъ его відтрутили, — вітакъ зновъ: що Кулішъ теперъ робить и де вінъ ся обертає. — Діло не аби яке але дуже-дуже дуже важне, діля того васъ молю, зъ присломъ документівъ не ждати другої зазулі, бо я у великімъ клопоті. Сей листъ мій скоро го прочитаєшъ, вержъ у пічъ, а на вашу кореспонденцію и артикули газетні беріть добре са́му! — Якъ називається той референтъ у міністерії, що рускі книжки, а найпаче шкільні, перезеряє, и хто вінъ є?

Що стало ся зъ моїмъ букваремъ? — бо чернівський консисторъ сказавъ, що не має такого референта, аби го умівъ скритикувати. — Чистий мені консисторъ! — Але сміхъ би бувъ не аби який, якби мій букварь у Львові випечатався!... не треба би нашему консистореви и вѣ лице харькнути! — Шкода — якъ той казавъ — ходу до пусого роду!

Що зъ нашимъ театромъ? — ще не оживъ? — робить що робите — бо его конче намъ треба! — А коли Богъ поможе — то давайте мені знати, бо я мою фразку: »Такъ вамъ треба« зовсімъ переіначивъ, и може би хотъ теперъ уздріла світа. — Перший актъ Добушя такожъ зовсімъ готовий и може вже стати на подри, бо вінъ такъ уложений, що можна го и самого безъ решта чотири активъ — грати.

А за симъ словомъ, пане брате Костю, клонитесь вамъ и всему товариству

Яко щирій побратимъ

Федьковичъ.

18/5 [1867].

Адреса. J. Fedkowicz in Putilla. An S-n Wohlgeboren Herrn Konst. Horbal. Herausgeber der ruth. Zeitschrift: Rusj in Lemberg. Ring N-o 234. recommandirt.

[Передрук із „Зорі“ 1892, стор. 338—339].

Ч. 85.

Лист Костя Горбала до Федьковича.

Львівъ д. 26-о Мая 1867 (въ ночи).

Во истину воскресъ!

Три дни прибираю ся до відпису та й ще не прибрався. Про давню обіцянку то й не згадую. Що говорити? Извиняти ся? встидати ся? Пропало! Ми міські люди либонь чи не всі однакові — скорі до обіцянокъ — а дальше не тільки що серця нема, але и за честь не легко. Такъ — признаю ся, що вже честь сама наказує додержати слова.

Листъ послідний зъ 19-о діставъ я 23-о с. м. Немаючи підъ рукою кавалківъ, що їхъ тутъ посилаю, оглядався я за ними черезъ два дни. Нині поперезиравъ самъ и позазначувавъ, де що ми на гадку припало. Доводу лояльности русинівъ може й не дуже буде слідно въ тихъ ту материялахъ. „Denkschrift-и“ и „Beschwerdeschрифte“ не зву лояльними але сервиллистичними и облудними. Походять вони власне зъ тихъ кружківъ, що дивляться на Австрію якъ на який спорохнїлий будинокъ, що туй-туй запастись має, и раді би зъ підъ него на безпечнїйше місце дістатись. Коли маєшъ »Мету« зъ першої серіи и зъ другої, то ще найбільше далось би зъ відтамъ зачерпнути. Зъ »Русі« не помоглиби цитати, »Русь« стоїть досі ще по троха изолована. Окрімъ молодіжи не приказують ся до неї нані »patres“. Теперъ якъ и впередъ уважають вони органи анти-москвофильскі за органи гроніма польськими видавані. Най и такъ буде. Я самъ не присягну, що не такъ — сказати такъ противно якось розумови. Здаєть ся мині, що хто троха правду любить, не добачить въ »Русі« якъ и въ »Правді« ані въ »Меті« ані »идей польскихъ« ані турецькихъ (Слово назвало недавно »Мету« органомъ польскихъ Туркофилівъ.) — Вість зъ Путилова заинтриговала мене дуже и помимо, що я майже утопивсь въ апатїі, цікавий такій, що се значить ся. Наскільки я тутъ чую и довідую ся, то Голуховский стоїть у Правительства

дуже сильно, и така тутъ віра, що ніщо не здужає ёго звалити. Въ теперішній ситуації політичній вінъ правительству дуже потрібний. Росписувати ся годі въ такімъ ділі. Радъ я знати, що за судъ ти за него подавъ. Не видиться міні, щоби ёго на Буковині знали — та й переконаний я, що Правительство само найлучше знає про своїхъ помічниківъ. Коли зможешъ звирити ся міні, якъ твій судъ за Голуховского випавъ, напиши ми. Чей задержу языкъ за зубами. За те скажу, що тутешні русини деякі про него думають. — Кажуть, що вінъ не полякъ, не австріякъ, русинамъ не ворогъ и не приятель а тільки графъ galicyjski — розумніший якъ другі, бо дре лико тамъ и тогди, де відстає. То-жъ не дивота патріотизмъ ёго австрійський — бо годі бути намістникомъ не показуючись бодай однимъ бокомъ яко австріякъ. Годі бути намістникомъ на ділі, т. є. мати приналежний впливъ на «обивательство», не показуючись полякомъ. Русинамъ не потрібує бути ворогомъ, бо сі не лізуть ёму въ понерекъ дороги. Приятелемъ не може бути, бо приятелемъ передувсімъ самому собі и — ніякъ ділитися. Що робить, здаєть-ся „w dobrze zrozumianym interesie“. Колибъ се правда, що вінъ мавъ сказати: „Madrość pana Boga — ni nie takъ — »Miłosierdzie boskie i głupota szlachty polskiej są bez granic“... то залічили би ёго до немногихъ мудрагелівъ всесвітніхъ. Та не всѣ правда, що про чудеса розказують.

За справи рускі можна багато писати — доказомъ сімъ рочниківъ »Слова«! що року 104 аркушівъ отже більшъ 600 аркушівъ in folio, Grossformat!! Колиби якому патріотови прийшла охота розглянути ся по тімъ смітинці и пошукати — то годі шукати... рускі патріоти не знають ще сами чого шукати. Міжъ пошівствомъ показують ся чимъ разъ більше забаги за раємъ общерусскимъ. »Слово« триумфує, годі правди затаїти. Число пренумерантівъ доходить бачу 1000. Хлопоманські часописи здискредитовані. »Правда« має бачу до 300 предплатниківъ.

Знаємо имена людей, що були давнійше прихильними до молодой руси, нині перейшли до табору сло-

вистівъ и пропагують отверто идеї панрусичні Ламанського и другихъ, не толеруючи и слова «хлопського». Поляки починають ся значно до того, та розумнихъ людей, якъ Дідицький, Головацький и спілка прибуває и безъ помочи поляківъ. Интелигенция руска то *einzig in seiner* чи тамъ *ihrer Art*. Більшъ якъ »20 роківъ уже Русинами« — та нині годі міжи ними найти чоловіка, щоби заступивъ Головацького на катедрі літератури рускої. Поставлено бачу трѣхъ кандидатівъ та найбільшій надії має такий чоловікъ, що му уже зъ писка и зъ ока дурноту вичитати можна. Видно, правительство такъ теперъ якъ и давнїйше що найдурнїйшими послуговалося тамъ, деби власне якъ найрозумнїйшого поставити. Катедра літератури, обсаджена розумнимъ енергичнимъ чоловікомъ, могла би сконцентрувати коло себе молодихъ працівниківъ, а тимъ способомъ викликати не оденъ талантъ до діла и спинити найдузше москвофільство, що поміжъ попівствомъ ширить ся. Чи правительство зрозуміє власний свій інтересъ, не можна очікувати. Щобъ можна спровадити Куліша або Костомарова, за те и не гадати теперъ — хіба що ти більше знаєшъ. Ані одинъ ані другий не буде за-що будь. Кулішеви ледве захотїлось би покинути щорочнихъ 4000 до 5000 рубл. въ Варшаві. (Говорено тутъ, що ёго відсунули, але се не правда). Костомарівъ може и безъ публичної катедри 10 разівъ більше мати, якъ би ёму въ Австрії дали. А люде людми, по-при идеї потребують и хліба смачнїйшого и всяческихъ суєть мирськихъ! Такъ хто знає, чи зробіть ся скоро въ Австрії центръ для Українцівъ, може борше прийдеться тутешнимъ радикаламъ заізнатись зъ соболями сибірськими. Не завірею на се, але зъ того, що робить ся въ Австрії а що въ Росії, такъ якоесь приходить ся судити. Ту гороїжать ся дуже поляки, теперъ правительствомъ гладжені и дурені медівниками. Русинамъ наукучило вже не одно, и понамъ и хлопамъ, та хотъ знають, що всюда добре де їхъ нема, хто знає, чи не закортить їхъ такий законштувати гаразду, що такъ захвалює »Слово«, а ще дузше многі апостоли проповідники, на которыхъ жадна полиция

ніколи досить чуйна не буде. Воно правда, що русини найбільше самі собі винні — за те жь спокутують, наколи попадуться підь благодать московських чиновниківъ. Але и правительство грається зь огнемъ, не обдумуючи средствъ палиятивнихъ проти пожарови, що легко може надь головами міністрівъ бухнути. Чи буде ліпше чи гірше, як теперъ зле, то тоді кортить якось долю замінити — се вже натура чоловіча, и не тайно воно ані психологамъ ані гисторикамъ. Не великі податки, не рекрутації, не дороги и шарварки одтручають народъ, але підшепти, що тамъ деє, підь рускімъ царемъ, що такий рускої віри держить ся, и красше и ліпше жити. Таке почувши разъ одинъ и десятий, схочеть ся такий попробувати и переконати, що є якийсь царъ ще »твердий русинъ«, Може вь тімъ нема правди и за зерно? Міні такъ видиться. (Доси писавъ я позавчера — 26/5 розболіла ми голова, и покинувъ. Вчера бувъ я такожъ не здоровий).

Прочитавши, що написавъ, питаю самъ себе по що, про що и що зь того буде? — отъ, аби виговоритися — бо віри, що люде будуть колись людьми вь життю а не тільки на письмахъ геніяльнихъ творцівъ, тої віри не маю. Traurig! aber wahr. Будучи ще на Буковині надіявсь я ще не одного — тогди живъ я ще. Приїхавши до Львова, займався ще товариськимъ життямъ — пізнавъ де-якихъ хлопцівъ зь серцемъ зь душею н. пр. одинъ ту Реваковичъ — пізнавъ и другихъ »патриотівъ« та — шкода майже, щомъ пізнавъ. Придививши ся ближе, знайшовъ я тільки амбіцію самолюбия... та й самъ ставъ на якийсь часъ такимъ. Нині — ба уже не відъ нині зомерзіло ся мені и тото и сказавъ: всё дурниця. Не було тільки відваги, щобъ на всё плюнути. Такъ треваю вже третій рікъ. Порозумієшъ чей, що будучи такимъ, годі було міні писати листи, відписувати и т. д. Ідучи до Путилова, робивъ я се тільки, щоби розірвати ся — безъ віри, що зь того який хосенъ буде. Приступивъ до моїхъ теперішнихъ товаришівъ при Русі, бо не було що їсти ані за що обіпрати ся. (Мої курса філософичні не дають мені кусня хліба, якъ знаєшъ...) Теперъ

пишешъ ти, що діло дуже дуже важне! Чи зіправди закроїлося на щось? Правительство мало би уже до розуму приходити? Тутъ ще не слідно того.

Коли уладиншъ собі меморіяль въ голові — не забудь хоть бодай зъ основою — Grundgedanken und Gedankengang — мене запізнати. Може зроблю яку увагу. Я дивлюся на річи обективно, не запалююся ніколи (майже) ані про ані contra, ситуацію русинівъ пізнаю — а здаєся ми — то и потреби того загалу піймаю. За мало хйба добачею позитивної сторони въ характері моральнімъ люду. Я не стануся відай ніколи апологистомъ — трибуномъ (!) люду вже тому, що годі міні повернути до давнійшої віри, а безъ тої віри не легко би ми міні разомъ и христитися и поклони бити и давати собі воду святити. Правда, що окрімъ сего є ще багато другихъ точокъ, де можна би зъ людьми односердно стати, та на се треба бути богатійшимъ въ поезию, а може бути, зъ природи ліншимъ благійшимъ теплійшимъ. —

Не хочу довше балакати про »дурниці« — приступаю до річи. Зъ книжокъ, що ти посилаю, лишиншъ у себе на довний часъ все окрімъ Barfüssele. — Всего не потребуешъ ми відсилати — хйба „Odpowiedź na pytanie, a cóż X paroch na to?“ се не моя власность. Die Ruthenische Frage in Galiz. v. Dabczański“ а потім Denkschrift in Betreff der Theilung Galiz. — Другі за-тримай у себе, може колись пізнійше придадуться.

Гадавъ я, що дістану для тебе одну річъ въ справі рускій написану по польській — та ще лишъ обіцюють. Єсть то меморіяль зъ становиска польского — досі не друкований. Я презиравъ — и денешо подобаєся. Автора знаю особисто — може позичить и міні, скоро відбере відъ другихъ. Давнійше бували артикули въ „Ost и West“ и въ „Zukunft-i“. Теперъ идентификують часописи слов. русинівъ зъ „Russ-ами“ и нічого въ нихъ дошукати ся.

Schwarzwälder Dorfgeschichten посилаю 2 тому (5, 6, 7, 8).

Пушкина не мігъ я дістати на довний часъ.

Лермонтова обіщували ми — та тільки де-нещо видівъ.

Slowackoho можу ти на другий разъ післати. Непригадю собі — чи хтівъ ти и Мицкевича? До Вахнянина не писавъ я самъ, а обіщали написати тоті зъ »громадянъ« що зъ нимъ кореспондують. Теперъ не спущу ся на нікого а довідую ся самъ. Данило бувъ недавно у Львові. Звичайно сидить на селі у родичівъ. — Букварь твій є у мене.

— — На нині досить. Прости, що такъ безъ милосердя нуджу, и безъ кінця и міри »пишу«

Бувай здоровъ зъ всіми, що ти милі

Горбаль Кость.

Питавъ я учера одного, чому не друковали 6 пом. Тарасови III., одповівъ ми, що не було за що. — (може!?) —

Важнійші кавалчики зъ »Русі« попідчеркнені синє — дивно ми, що »Русь« не доходить до Путилова. Ми посилаємо порядно № за №омъ. P. S. 2-о/6 867. Листъ готовий відъ 28'5. Посилаю ажъ нині!! Що на него скажешъ?? — Прости и бувай здоровъ.

Горбаль.

Ч. 86.

Лист Федьковича до К. Горбала.

Добрийдень! —

Не гнівайтесь, любчику, що ажъ теперъ вамъ даю відповідь, але я такий теперъ заклопотаний, що мені дивно, якъ я и на сихъ пару слівъ мігъ ся зважити. — Ажъ теперъ вамъ вірю, що тото є клопіть та жура, и якъ чоловікъ може вь апатию впасти: не впасти але пропасти, бо я рахую кожного чоловіка за пронавъ, що вь ню внавъ. — Отъ и я; — да така мабуть божя воля, ні що и робити.

Справі, о котрі я вамъ писавъ, ще не ма кінця, бо я стараюся викрутитись, т. є., не дати правительству ніякої відповіди, хіба би мене приконопадили. Да за дві неділи найдалі — міркую, що річи буде кінець;

удастся мені виховзтись — добре, а ні — також добре, а я тебе увідомлю о всему якъ зможу и якъ трохи зъ свої апатні продрюхаюсь. — Да я дуже боюсь, у ні затетеріти на віки. — Пропавъ я сараку!...

Я нашъ нарідъ цілимъ серцемъ люблю, и душа моя віщує, що єго велика доля жде, але аби го львівська громада поклала на ноги — не вірю. — Сторія знає багато самозванцівъ-демагогівъ, що ще дуче кричали та объ народнімъ гаразді бідкались, а претенція съ того народу шкуру драли а на решті на сарганъ продали. — Сторія въ очи коле; бою ся, аби на решті и намъ їхъ не виколола.

Що я тому бродзкому добродієви такий великий у очехъ, що вінъ мене у 17. числі »Руси« такъ гарно звеличавъ? — Не дурно то нашъ нарідъ приповідає, що »свиня не ззість доки не обваляє«. — Подякуйте, ласкави будьте, львівські громаді відъ мене за »почестне«, и скажіть єі, що най ся не боїть, що я єі своїми »безцінностями« ще коли ся надокучу. — Державъ Богъ Андрушка й безъ того округка. — Це якъ кажете?

Авербахъ козирь-писарь, ні що й казати! Нарідъ безъ усеі народности, безъ усеі поезиі, якъ німецький, ще ледви хто ліпше відмалювавъ якъ вінъ. — Але для руснака, зъ роду поетичного, авербахови письма хіба тільки варт, що для психолога, и то лишнь для того, що хоче спосібъ гадки німця-селянина, т. є. хлібороба, знати.

Німчики мене братчику доідають. — Кажуть зрікати ся свого народу, свого краю, свої музи, або подякувати їмъ за пенсію. — Я на послідне приставъ; — теперъже відки жити? — Я гадавъ піти до Коломні и тамъ яке белетристичне письмо основати. — Але почестне бродзкого пана добродія примусило мене, и свої музи ледящі подякувати за хлібъ-сіль літерацку, а самому стати на громадзкого писаря. — Діло дуже прозаїчне але пожиточне. — Щожъ робити?...

Ще васъ молю благаю, братчику, мабїть уже у останне, аби сте були такі ласкави, сами написати до Вахнянина, най мені відомше усеі мої манускрипти, не

давши їх у печатню, а ви пришліть мені мій букварь и ті поезії, що бувше в мене — їх до Львова взяли. А нашим редакторам там скажіть, аби моє імено не важили ся у своїх газетах споминати ні друкувати, бо мені не тяжко до Львова поїхати да и їх обдрукувати, але не друкарським калилом а гуцульським топорищем. Мені теперь однаково: пропала честь, пропав хліб, найже пропадає и вікъ, хоть мій а хоть чій.

А за симъ словомъ бувайте здорови пане Костю, и не забувайте сеї прахтики, що хто не слухає здорового розуму, тотъ мусить опісля слухати бродзкихъ дехтярівъ, се васъ щире радить
вашъ вірний

Федьковичъ.

[Лист без дати, списаний на чотирох сторонах синього листового паперу 4°. З тексту виходить, що він з р. 1867. Передруковано із „Зорі“ 1892, ст. 339].

Ч. 87.

Лист Д. Танячкевича до Федьковича.

Мій Сокоде ясний,
мій братіку дорогий!

Заглядувавъ я недавнечко у той Львівъ нашъ препоганий, що тільки зради народнєї у ёму викльовуєтця — одживъ ще трохи міжъ молодимъ братствомъ — та тільки отъ чимъ зажурился — показали мені братчики Твій листъ, де Ти мені, мій Друже, дорікнувъ та здорово за тее, що я Тобі такъ довго давъ ждати на яке письмо. — Нічого казати, Братіку, провинився — та не за одною журбою — у такому грісі — та я таки беру цей гріхъ на себе — и каючись кажу: моя вина. — А тебе молю прости! — А що справді каючийся грішникъ, на Тобі підъ любе згаданне отцю цидулку.

Та щобъ Тебе хочъ чимъ небудь обдарувати, то отъ Тобі звісточка :

Женюся мій друже, єдиний — у цю неділю святу,

що наступає, буде мій шлюб! Не багато добра вийшло изъ першого, що забажавъ, подружжя — нехай Господь Милосерний дає більшъ гаразду изъ того, що справді вже довершитись має!

Братіку! хотівъ я Тебе давно прикликати идъ такому святові, — та згадавъ, що я вбогий козакъ, що нема у мене тих лишніх грошенятъ, щобъ Тобі по пошті передати на такий приїздъ, бо й якъ Тебе кликати на таку далеку дорогу, щобъ Ти тратив ся за для мене — и вже бувъ хтівъ одложити писанне за це до другого часу, — та якось важко стало (одъ) такої думки на душі! — Отъ якъ розгадавъ:

Що хочъ не будешъ у той день зі мною, то хочъ здалека поблагослови братерськимъ нецовиннимъ серцемъ мене ледачого и мою дружину, -- та чей и таке братерське благословенство у Господа чогось стоїть. — А цього, низенько клонючись, прошу у Тебе!

Та хоча не будешъ на моєму весіллю, а короваєць, який вінъ вже буде, не мине Тебе!

Отъ Братіку — які новини!

Теперь знову жъ поверну до народнєго! —

Не гнівайся на братство молоде, мій Соколе ясний! Скрутні часи. Далеко сидючи Ти й не розбіреншъ, що се за діла витворюють наші москвофіли! Отто й не дивуватись, що молода наші громада часами спотикнетця чи що тамъ!

Не гнівись, Серце, що послание Твоє не друкуване досіль — у найближихъ нумерахъ воно обявитця.

Твій Поменникъ залежить до другого року, — бо знай, не було на той часъ у нашихъ братчиківъ грошенятъ, отъ воно тимъ у куточку залежало.

Прощу Тебе, мій Соколе ясний, передавай коротші річи до Правди — вони придатніщі для Правди. — А Твої Послання — ручаюсь Тобі, вийдуть особливо книжечкою, коли тільки Ти їх напишешъ! — Самъ перший кину у шкатулу мій шажокъ на це діло.

Братіку дорогий! Прощу Тебе, не минай своєю підмогою нашої молодецької Правди! Коли-бъ и не по-

чувъ теперъ спасибі — то у грядущихъ родахъ згада-
етця усяка буквочка, що її тамъ напишешъ. Отъ що! —

Теперъ, мій Братіку дорогий, — прощай мені,
— у сто разъ цілую Тебе по давньому, по старому
Твій вічно люблячий однакий другъ и братъ
Данило.

Моя адреса:

D. T. in Mikołajów

p. r. Łopatyn

per Brody

або и на таку пиши:

D. T. in Wojsławice

p. r. Sokal

Żółkiewer Kreises.

Ч. 88.

Лист Федора Пасічняка до Федьковича.

Коломыя дня 15 (3) Червця (Субота) 1867.

Брате мій наймилѣйшій!

Жаль ми дуже великій за тимъ, щомъ Тебе въ
минушомъ листѣ образилъ; але, брате мѣй любый,
прости ми тото все, що межи нами було, и не гнѣвай
ся на мене. Найсамъпередъ мушу ти донести о моімъ
повождню; оно иде менѣ тимъ часомъ яко тако, якъ
Богъ допомагає. Въ теперѣшномъ листѣ писалъ єсь,
що ся на мене (не) гнѣваєшъ, я тожъ само на тебе
ся не гнѣваю, и то дуже красній примѣръ, который
Ісусъ Христосъ самъ установилъ, и дуже радъ бымъ
ся зъ Тобою видѣти, но що, коли менѣ часу не вистає;
а по другомъ мои старші не хотять теперъ ми дозво-
лити, щобымъ Тя отвѣдалъ.

Черезъ сей листъ донесу ти трохи вѣдомости,
а то може буде тебе задовольняти, такъ якъ бысмо
сами зъ собою поговорили. Брате мой милій, що бы
тое мя тѣшило, щобысь колись до Коломыѣ на корот-
кій часъ загостилъ. Упоминалъ єсь мя въ минушомъ
листѣ, щобымъ некрутѣвъ не збитковали; за то Ти
дуже щиро дякую, щось мя упомнулъ. И истинно то

таки въ рѣчи правда есть, бо если бы былъ человѣкъ ученій, то бы все му лѣпше изъ гемайними, все бы ся лѣпше обходилъ, якъ то кажутъ, по людски, а такъ озмутъ простого до вѣйска, а онъ черезъ добре справованье ся видре на шаржу и не уважае цѣлкомъ на гемайного.

Брате мѡй гѡднѣй! я гадаю колись вѣйти разъ зъ той службы вѡйсковою, але теперъ въ семъ листѣ не могу ти о томъ донести, що ся зо мною стане, бо теперъ есмь при *Lehrabtheilung*, то однихъ некрутѡвъ кличуть до обрѣхтовованя, а навѣтъ и старихъ шаржѡвъ покликують.

За тую пару быкѡвъ для мене найменованихъ и за тое, щось для мене далъ краснѣй сердакъ ушити, то дякую Ти зѣ всего сердца за твою щирѡсть братѡвску, що и за мене не забуваєшь. Понеже минѣ не випадає на зеленѣ свята до Косова пѣйти, то иннимъ разомъ коли, якъ менѣ буде такъ випадати, то я тя, Братчику, увѣдомлю, коли мое прибитѣ до Косова случится.

Писалесь, Братчику мѡй любый, що не буде може ту въ Коломыѣ кому по руски ѡтписати, а то противно, бо, Богу дякую, майже бѡльша часть рускихъ молодѣйвъ у школахъ учить, но не всѣ знали що о Тебѣ; ажъ дня 13-го Червця т. е в Четверъ прѣйшло до моей касарнѣ одинъ студентъ (зъ 4-той класы Гимназѣи коломыйской), родомъ зъ Испаса, до мого фѣрера, который такожъ зъ Испаса родомъ есть, яко до своего края, и просилъ фѣрера, чи не буде на зеленѣ свята до дому йти, а я при той способности далъ ему той листъ ѡтъ тебе присланѣй перечитати, а онъ перечитавши го и найшло на концѣ имя и прѡзвище Твое и нагадавъ си заразъ на одну книжку пѡдъ Титулою Поезѣи І. Федьковича, которую зъ Библиѡтики Гимназѣальной до читаня бралъ, и сказалъ; то може Ты ешь той самъ Федьковичъ; и каже: то мусить бути дуже чоловѣкъ ученій, который такъ дуже красну предмову въ той книжѣ вѣдалъ, котора такъ дуже занимающая, що чоловѣка до слезъ приводитъ; а. потому каже: ахъ! якѣжъ то краснѣй поезѣи въ той

книзѣ находятся, такъ каже напрымѣръ »Маршѣ на Италию.« А я не знаю, братчику, котра бы то була зъ тыхъ книжокъ. Прощу ты отже, припиши ми що о томъ.

Зрештовъ писавъ бымъ Тобѣ що бѣльше, але не маю часу, бо треба ити на зицирку, и сей писарь не має часу, бо спѣшится йти зъ фѣреромъ до родинного мѣстця до Іспаса.

Братчику мѣй. Соколе, прощу ты дуже, щобишь на часочокъ до Коломѣй загостить, але если не вистане ти часу, то ѳпиши ми, тѣлько прощу поскоро, если тѣлько лишъ сей листъ до Тебе дѣстане ся, и донеси ми о всемъ, що тамъ доброго чувати и видати. Братчику мѣй наймилѣйшій, може Тя що въ томъ листѣ образить, то прости менѣ и сему писареву моему, который бы лѣпше написалъ, але черезътоє, що ся спѣшить, то по денекотрихъ мѣстцяхъ може недокладно понаписувалъ, але однако съ такою цильностию и охотою пише, бо бы дуже и ѳнъ тебе желалъ видѣти и твою мудрѣсть подивляти.

За цимъ словомъ поздоровляю Тя Соколе, по тысячь кратъ раздѣвъ и вѣнчую Тя сими зелеными святами, щобишь ихъ въ щастю и здоровю перепровадить и другихъ дочекалъ ѳтъ року до вѣку. Такъ зичу ти, твоѣй ты щиро кохающій Братъ

Федѣръ Пастѣчнякъ

(Тут і підпис писаря:)

О. Гоянюкъ.

Ч. 89.

Лист Олександра Барвінського до Федьковича.

Львівъ 15 р. Червця 1867.

Здоровъ бувъ Кобзарю нашъ любий!

Листъ Вашъ зъ 18/5 ми отримали, та спасибі Вамъ, що не забуваєте хоть де-коли відозвати ся до насъ зъ Вашої Буковини.

Дуже насъ то урадовало, що Ви въ двохъ-трохъ місяцяхъ виготовите »Добуша«. Останній шелягъ ви-

тягнемо изъ нашого кармана, щобъ вінъ тільки побачивъ світъ Божий.

Посилаю Вамъ зъ поручення Данила II книжку «Оповіданій Стороженка.» Кінчу мій листъ и клонюся відъ усеї громади, та прошу не забувати насъ круглихъ сиротятъ.

Олекса Барвінський, слух. філософії.

Посилаю Вамъ такожъ Переяславську нічъ.

Ч. 90.

Лист Федьковича до Ом. Партицького.

Годний нашъ Добродію!

За даръ и за ласкаві речі дякую, а до львівських писемъ писати не буду, бо львівська громада обійшлася зо мноєвъ якъ зъ однимъ дурнемъ (не до васъ кажучи); — мені лишъ дивно, якъ не встидались Львівце до Васъ про се и писати? — Читали ви про мене у 17. числі «Руси»? — Звеличали мене, ні що й казати!... Мене за таковъ славовъ у друге не кортить; най їй собі шукає хто хоче, а я — Гуцуль! — Ви знаєте, батьку, гуцулівъ? —

Пишете, що мені тернопільська старня русь клонится, — я їй сто разъ нище й ліпше, аби здорови були, батьки наші любі!... Поклонивби я ся и до молоді тернопільської громади, да боюся, що зо львівсковъ на одно копито роблена. — Це чули ви, добродію нашъ годний, якъ віденчуки ся гарно зо мноєвъ обійшли? — Ще травня рікъ минувъ, якъ писали мені, аби я імъ піславъ мої нові поезії до печатаня. — Я попротивився та й піславъ, а они? — и чутки не дають, не то що! — Теперъ мені нічо робити якъ їхъ до суду скажити, або (аби) мені хотъ манускрипти вернули. — Руска інтелігенція!...

У сегорічні роковини смерти нашого великого кобзаря заславъ я у Львівъ два поменники (поминальні поезії). Знаєте, що Львівце на се сказали? — нема грошей!... Перше моє «Посланіє», що я у Львівъ заславъ — пропало безъ слуху! — Кілько я не упоми-

нався, аби мені хотъ манускриптъ вернули... але дежъ тамъ!... А ті игноранти ще сміють Васъ, Добродію, своїми хто зна якими ханьками та бріхнями клопотати!... Я, батьку милий, не-розумію ся на німецкі диплёмаціі, я — просто собі — гуцуль. — Моя школа була Черногора а не львівська або віденська академія.

Клонитеся до Васъ якъ до ясного сонця

Федьковичъ.

4 л. 7.

(Картка листового синього паперу у 4°. Рік написання, як із змісту листу виходить, 1-67).

Ч. 91.

Лист Федора Пасічняка до Федьковича.

Коломія, дня 15. Серпня 1867.

Любій та дорогій Брате!

Сесъ листъ дуже мене утѣшивъ, якъ я давъ собі прочитати, що ти здоровъ и добре ти сѣ поводить, менѣ сѣ также ни зле поводить, тїлко мя кортить завжди на Путиловѣ бути, але маю въ Бога надѣю, що ни за довгій часъ буду тамъ.

Коло насъ тутъ въ Коломіи ни було ще граду и такій урожай, якъ коло васъ, лишъ намъ кукурудзи молодѣ, але може дойдуть, сѣна и у насъ худѣ, а худоба то дорога дуже коло Коломіи.

Теперь ни можу бути въ Путиловѣ, бо зновъ мушу бути при Рекрутахъ, а ни можу лишити. Якъ я вѣдходивъ вѣд тебе, то ми сѣ ни наукучили и годинку, бо твоя ласка, щось мене вѣдпровадивъ, и гадало ми сѣ, щомъ такъ якъ въ небѣ бувъ, бо такъ ми ся здавало, що до Ростѣкъ, а потому у Вѣжницю черезъ твою милѣсть (?). Буду просити, якъ твоя ласка, абисъ ми одписавъ, якъ сѣ тобѣ поводило, якъ есь вѣдъ мене вернувъ. То само абисъ ми давъ вѣдомѣсть, коли въ Коломіи будешъ, а потому я тобѣ одпишу знову ще разъ.

Прошу Тя, якбисъ хтѣвъ, то напиши, коли будешъ въ Коломіи, бо я може вѣберу сѣ на урлопъ.

А за тимъ словомъ будь ми здоровъ, мій брате, и дай Боже, абимъ въ короткомъ часѣ зъ тобовъ сѣ обачивъ.

Ф. Пасѣчнякъ,
капраль.

Нагадавъ я, що ти такъ добримъ будешъ и менѣ свої Потрети написавъ(?), а за то ти декую дуже чемно.

І. Пьсарукъ.

[З листу виходить, що Пасѣчнякъ відвідав за відпусткою Федьковича у Путилові в лїтї 1867].

Ч. 92.

Лист Омеляна Партицького до Федьковича.

Високоповажний Добродію!

Чудні поступки львівськихъ и віденськихъ академиківъ зъ Вашими поезіями впровадили насъ въ глибоку задуму. Правда Ваша, ласкавий нашъ Добродію! Я самъ нічого не вдіявъ. До Вахнянина писавъ я ажъ два рази у Відень, обіцявъ виповнити усі поставлені варунки до одного тижня — но усе надармо. Ні одного слова не відписали на два мої листи. — До львівськихъ академиківъ я писавъ, зъ ними говоривъ, но у нихъ якъ на торговиці, ходи відъ одного до другого, та еще и розгнівали ся.

Прошу жъ отже Васъ, нагрімайте на Вахнянина, що бъ разъ кінець зроблено изъ Вашими поезіями. Коли у нихъ ніть гроша для переведення повзятої думки, нехай до мене усе надошлють. Хвалити Бога, у мене зложено спорий фондъ літературній и нема обави довгого зволіканя моїхъ замірівъ.

Мило би міні було просити еще Васъ о підпомаганє моєго діла. Я загадавъ изъ новимъ рокомъ видавати місячний український зборникъ на взіръ давніщої української Основи. До сєго діла узялися найперші сили нашої Руси, Кулінъ, Коніський, Костомарівъ и инші Українці. Зъ Галичини много приобіцяло помагати. Жаль би тільки було, якъ би у великому

и поважному зборі нашихъ писателівъ нестало Вашого дорогого имени. На-тоді наші галицькі сили не много варті. Ми потребуємо доконче Вашого літературного проводу.

Коханий пане Федьковичу! Чувъ я зідъ Горбала, що Ви працюєте надъ Вашимъ Добошемъ и що переробляєте фразку свою драматичню. Не надякувавъ бимъ ся за такі чудні речи. Воно би великий гомонъ вчинило на усю Україну. Вже теперъ писавъ до мене нашъ славний Кулішъ: »Не навітїшаємось ми тутъ речами Вашого Федьковича. — Пливе Дністръ, тихий, якъ той руський народъ, широкий, якъ ёго думка, глибокий, якъ ёго рани и т. д. — На палітрі въ сёго маляря свої — не позичені фарби. Буде у васъ, буде красна література!«

Оповідання про Опришка зове Кулішъ »невидаваною появою въ нашій літературі.« Отъ такъ бачите, судять Ваші твори люде учені и тямущі. Ничимъ тоті пусті вибрики львівськихъ паничівъ; правда, хочъ ёю и болотомъ обкинути, останеть ся завсїгди правдою. Доводило ся и мені не разъ дізнати незаслуженого докору. Та перенієсь я тоті удари, чуючи въ собі чисту, незасквернену совість. Прошу жъ отже и Васъ, не зважати на чужі химери, и не карати усіхъ людей своїмъ тяжкимъ гнівомъ. Прошу Васъ о тес именемъ моімъ и именемъ тихъ, що стоять побічъ мене. Нехай хочъ доживу тої радости, що удало ся мені найпотужнійшу силу літерацьку назадъ позискати для спільного добра. Се буде найкрасша новина, яку передамъ осиротілимъ галицькимъ и закарпатськимъ браттямъ.

Єще одно дописую. Наша українська дружина заложила у мене фондъ літературній на друкування добрихъ ділъ и на розписування премій. Та любо бъ міні було, єслибъ тіи премії ишли не на пусті які речи поменшихъ писателівъ, але на що путнєго и доброго. Запрашаю отже Васъ и підъ тимъ зглядомъ до спільної роботи зъ нами. Ваші поезії и повісти були би неоціненою добичею для нашої громади.

Єще разъ, у послідній разъ, прошу Васъ, Пане Федьковичу, не відвертати ся відъ нашої думки. Ми у нічимъ не винуваті.

Жду відъ Васъ милої відповіді.

Зъ низенькимъ поклономъ

Вашъ щирій покірникъ

Омелянъ Партицький.

Тарнопіль 18(6) Вересня

1867.

Клониться Вамъ уся наша громада — старша и молодша.

О. П.

Ч. 93.

Лист львівської громади до Федьковича.

Батьку-Боюне нашъ преславний!

Поклінъ Tobі, батьку, відъ насъ и усіхъ!

Кланяючись, просимъ, не відвертайте ся, батьку, відъ насъ, не лишайте насъ свого уділу, своєї поради.

Бо и по кимъ же стануть насъ люде знати й спізнавати, якъ Васъ межи нами не стане?!

Станьте, батьку, изъ нами посполу, проведіть насъ Вашимъ якъ вітцівськимъ святимъ словомъ при труднімъ ділі народнімъ, підъ тяжку нинішну годину.

А торішні наші гріхи простіть намъ, бо жъ и доволі спокутували їхъ; щежъ и не судіть насъ по сєгорішній »Правді«, а по тій поправедній »Правді« нашої, якъ її за Вашою радою зъ новимъ рокомъ 1868 поставити загадали.

Хиба однимъ именемъ ме нашъ місячникъ »Правда« пригадовати сєгорішну часопись, такъ затерли ми у новімъ програмі прежну, духогубну псевдоклясичність її, — викоренили ідолопоклонство авторитетамъ, и пусту формомахию, — свободному розвоєви словесности волю дали: обсягъ и обємъ розширивши, нове видавництво устроївши.

Воно постарає ся, щоби наша »Правда« доборомъ и розмаїтостевъ предметівъ заспокоїла всіхъ читателівъ, щоби вона, загальнимъ інтересомъ стоячи, у цілє жите того загалу корінъ запустила, и ему підставу дала народного образования, — така наша гадка.

Для більшої розмаїтости розширили ми її обємъ на 4 аркуші місячно, та знаючи, що ніякъ намъ перебирати у надісланихъ працяхъ, переміняємъ ми »Правду« на місячникъ. Въ місячнику більша цілковитість, въ місячнику лекше вдамо розмаїті артикули гармонійно скласти.

Чи якъ Ви кажете, батьку?

Оттакъ и бувби програмъ кожного числа такий:

Поезия довша и пара меньчихъ.

Повість або драмать; або оповіданє.

Жива словесність: Росправа о пісняхъ народнихъ, чи описъ звичаївъ, чи подорожні записки по родині. Историчні споминки, думи и пісни, казки, повіря и слова, все зъ устъ народа.

Исторична статя: н. пр. гетьмани чергою...

История словесности: автори чергою...

Поезия, своя або й чужа клясична и сучасна въ переводахъ.

Комедийка або й новеля або переведена повість.

Річи славянські: Биографіі славнихъ Славянъ. Обзори сл. словесностей; події, всіхъ Славянъ обходячі, безъ жадної політичної примітки.

Критична або природописна або язикословна статя.

Кореспонденції, рецензії, книгарські вісти и т. и.

Не спускаємось при тімъ на жадну підмогою зъ-за кордону, власними силами стати хочемо; хочемо розбудити заполоханий рухъ словесний волею и заохотою, самі же працювати мемо щиро у вибранихъ предметахъ. До доброгожъ діла все часъ.

За Вашимъ, батьку, благословліннямъ, за Вашимъ проводомъ и порадою, надіємось, що одоліємъ.

Правду видаємъ цілковито на свою руку, редакторъ громадянинъ и вісьмохъ виборнихъ и одвічаль-

нихъ виділовцівъ, це видавництво. Воно рішає більшістю голосівъ.

Знає виділь своє право, знатимемъ обходитися зъ людьми по людяному.

Завірте імъ, батьку, завірте намъ, пишіть, дайте раду, посваріть зрештою, лишъ гніву не кладіть на насъ завзятого! самі ми провини наші оправдаємъ передъ Вами, щоби мала річъ, мале непорозуміне лихомъ не зросло. И лекше намъ буде оправдати ся, бо за свої гріхи одвічати мемо — —

Богато ми сѣго року похибили, знаємъ, — та вірте намъ, батьку, що се не зъ лихої волі, а за дия неладу, який въ насъ бувъ запанувавъ. И »Правда« наша мало доброго зробила, бо и мало у ній правди було, та, бачите, нічого не буде й не було відразу доброго, доконалого, и сѣго року, навчившиися, ачей ліпше її повести зуміємъ.

Просимъ такожъ ласки Вашої, позвольте видрукувати у »Правді« Ваші, батьку, твори: »Въ великодну Пятницю«, »А хто виненъ« и другі, що недавно були у Відень заслали.

Ище разъ просимъ Васъ, батьку, о уділь и раду. Виглядаємо пильно Вашого письма, пишіть до насъ, най ми знаємъ, на чімъ стоїмо.

А за симъ словомъ бувайте здорові!

Клонитця Вамъ вся львівська Громада:

Ол. Барвінський, Олекса Огоновський, Володимир Навроцький, Мелитонъ Бучинський, А. Гладилевичъ, Володимиръ Ганкевичъ, Іоанъ Пістеровський, Ю. Целевичъ, Володко Ясеницький, Євгеній Телехівський, Гавриїль Боднаръ, Іванъ Герасимовичъ, Т. Реваковичъ, Константинъ Лучаківський.

[Листовий сїрий папір, формату 4-ки. Федькович відослав сей лист назад львівській громаді з такою допискою]:

Ви отъ на чимъ стоїте, паничі:

Мені дайте разъ за всігди покій, тай на сімъ конецъ бесіди. — А мої поезиї, що зъ Відня вамъ прислали, на сихъ містъ відослати мені до Партицького що й до слова! Я лишъ не знаю, якимъ чиномъ могли віденські динди мої письма до васъ слати, коли я імъ

умисне и виразно казавъ, їхъ до Партицкого післати? — відай, якъ німець каже: Gleich und gleich gesellt sich gerne. Єли єя хто відважить, півъ словечка мого у вашій псевдоправді друкувати, то буду го судомъ доходити!

Sapienti sat.

Федьковичъ.

Ч. 94.

Лист Омеляна Партицкого до Федьковича.

Високоповажний Добродію!

Изъ Вашими чудними поезіями ми ту вже другий день тішимося. Пречудні квіти, тоті гуцульскі твори; та, дай тільки Боже, щобъ на славу нашої Руси Ви не наставляли намъ дальше о сирітській и безталанній нашій країні співати.

Писавъ Вахнянінъ, що бъ вислати на Ваші руки 50. рн. Та, коли ласка, не поцурайтеся тою дрібною лептою. То не нагорода, але руський гостинець відъ рідної Галичини. Я готовъ, коли не розгніваєтеся, що три місяці присилати малі дарунчики, а Ви привічуйте їхъ приязнимъ серцемъ. Нехай хочъ побачите, що у насъ щира любовъ до великихъ людей єще не вигасла.

Изъ новимъ рокомъ приступаю до видавання обширнішого наукового часописьма. Та по правді скажу, що изъ всіхъ галузей літератури и науки, найгірше иде изъ повістями. Коли не відкажете своєго уділу при великімъ ділі, то сердечно прошу не забувати на повісточки. Вони підъ Вашимъ перомъ незрівнані. — Вижидаю милого одвіту.

Клониться низенькимъ поклономъ щирій покірникъ и слуга

О. Партицкий.

Тарнопіль 7. Жовтня

1867.

Ч. 95.

Лист Ф-а до Остапа Терлецького.

На лист О. Терлецького з д. 3. октября 1867, писаний на 2 аркушах листового паперу 8", на 8 сторонах, відписав Ф. на осьмій стороні і свою відповідь разом з листом О. Т. відіслав томуж назад. Щоб зрозуміти лист Ф., приведемо декілька місць із листу О. Т. Він починає ся словами: »Здорові були Кобзарю нашъ славний! Батьку нашъ любий та годний!« На стор. 3. читаємо: »Коли жігналися Ви з Б(учин)ськимъ, обіцялися дописати дещо до нашої »Правди«. Я осміляюсь Васъ еще разъ вразъ зъ цілимъ товариствомъ просити, щобъ були ласкаві, свої праці до »Правди« засилати«. І далі на тійже стор.: »Читаємъ ми »Правду«, пренумеруємъ її та за кожним нумером вичікуємо, чи не найдемо якого Вашого утвору у ній. А не найшовши спустимо голову, засумуємо ся.« Тут же читаємо; »Ми Станіславці друкуємъ Ваші поезії у Коломні, найдалше за 2 неділі вийде І. випускъ ізъ друку«. В справі сего видання О. Т. перед тим їздив до Федьковича до Сторонця. На стор. 5. згадує О. Т. про поезійку, котру єму посвятив Федькович і так пише: »Коли передавали Ви для мене віршъ Вашъ дорогий, не знали Ви, чи дали міні фотографію, чи ні. Отже я теперъ лереказую до Васъ, що не діставъ я Вашої фотографії. Будьтежъ такъ ласкаві и відписуючи на мій листъ, перешліть міні свою фотографію«. Далі на стор. 6 пише знов про видане »Поезій« Федьковича в Коломні: »Да ще одно слівце объ Вашихъ поезияхъ: Друкуєтця уже І випускъ — содержитъ вінъ поему »Мертвець« и »Тута на могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні«. Якъ казавъ ємъ, найдалше за 2 неділі скінчитця друкування першого випуску, и начнетця друкувати »Дезертиръ«. Ті поезії не дали ми друкувати яко особні брошурки, тільки такъ якъ Шевченкові поезії. Треба намъ отже більше утворівъ Вашихъ, щобъ принаймій одинъ спорий томъ надрукувати. Упрошаю отже дуже, щобъ Ви до насъ до Станіслава прислали еще кілька

утворивъ більшихъ и менчихъ, кромѣ тихъ, що пішлете надійсь до Правди. Ті поезиї, котрі увъ Відни знаходятця, загадавъ П(артиць)кий, Тернопільський професоръ коштомъ півставшого фонда літератуного друкувати, розуміятця окрімъ тихъ, що ми Станіславці друкуємо. Блищого дещо о фондї літературнімъ вичитали уже мабуть изъ »Правди«. — Кінчить ся лист О. Т. ось якими словами: Ше разъ Васъ прошу-благаю, сповніть прозьби мої — не цурайте ся насъ, бо всі ми Васъ любимъ, бо всімъ намъ Ви другий Тарасъ«. На сей лист, котрий очевидно не бувъ відповідію на попередній лист Ф-ча, такъ що між ними мусимо припускати ще кілька листівъ затраченихъ, Ф-ч відписавъ ось-що:

Панчику!

Я васъ щире люблю але ваші тіради не конче. — »Правда« не варта и цибулі печеної, ні що до верьха, ні що до середини, а до такихъ органівъ я не пишу. Гадаєте, що цілий »Маіоръ« грейцаръ вартъ? — Овва! -- воліли би Авербаха переводити. —

Мої поезиї не друкуйте, бо чую, що їхъ уже у Відни друкують, — на що ажъ два рази?

До пана Б-ського напишіть, аби мій »Букварь« заразъ до п. П-цкого піславъ, але заразъ! Фотографію шлю, хоть не дуже и вдатна. Сли би ваші паничі бажали собі такожъ моїхъ фотографій, то можуть їхъ дістати у тутешного фотографа, тузинъ 5 левівъ.

вашъ

Федьковичъ.

[Сей лист разомъ зі вступомъ передрукований ізъ „Житя і Слова“ 1894, I, 117—118].

1868.

Ч. 96.

Телеґрама Львовян до Федьковича

з 5. січня 1868.

Зібрані на сьвятий вечір у Львові засилають Вам, народний сьпіваче, поздоровъ сердечний! Імйомъ

львівських і київських Українців: Іскрицький, Павло Свій, Плятон Костецкий.

Ч. 97.

Лист Федьковича до Остапа Терлецького.

Аби и ви здорови, годні легіні!

Де що мавъ, усе відославъ до відня, а відтиля, якъ мені писано, усе відослали до п. П-цкого. От що! — Я теперъ нічо а нічо не пишу, бо не маю коли, отже и не знаю, чи буду мати коли по Тарасови поменникъ написати. Перевідъ пісни Игоревої уже давно готовий, да ще не корегований; скоро буде готовий, то можу го вамъ прислати. Німецькі мої поезії не могли би ви узяти на свою ручъ у друкъ?

Фотографію діставъ, спасибі! — А мої фотографії не позволяю де инде відбивати, хіба тутъ у мене! Напишіть се и п. П-цкому. Жмурківъ най зо мновъ ніхто не грає, бо я и сліпий вижу. А зновъ напишіть п. П-цкому, най до мене и словечка ніколи не пише, бо єго листи неотворені відошлю му назадъ. — Най вінъ ся держить Перебендівъ и т. д. Да шкода про се и говорити.

До »правди« не пишу и не буду писати, бо про таку Правду ще ся й лишить! — Що воно є, тота ваша правда? Якъ жидъ каже: *eres dus, eres jenes, eres gur nischt*. Та коби хоть верхъ на ній красний, а то и тото ніть. А коли у гуцулівъ така вже урода, аби увъ одно вередувати, то ще вамъ скажу, що Кармелюка такъ писавъ Марко Вовчокъ (*sic!*) як я ось! — Марко вовчокъ Кармелюка!... А скажіть правді, аби трохи на свій верхъ кортала; за що пси діда друкъ? — бо шанталавий ходить, от що! — Коли вже живіть порожний, то най хоть на животі буде гарно.

Чому ви пишете ся »Остапъ« а не »Остафій« по руськи? Але що мені до того?

Я тогідъ написавъ Поменникъ по смерти Тараса, да не знаю, де він дівся! Поспитайте у Львові, а коли

видрете го Львів'янамъ зъ лабъ, то можете го на рікъ 1868 друкувати. Що діє п. Слюсарчукъ? Поклонітся, аби здоровъ бувъ!

Федьковичъ.

[Картка білого листового паперу 4^о з витисненою маркою купецькою „ВАТН“. Лист без дати, писаний мабуть з початку 1868 р. Передрук із Ж. і Слова 1894, стор. 118 до 119.]

Ч. 98.

Лист Федьковича до Остапа Терлецького.

Аркуш листового паперу 8^о, містить на 2 сторонах лист О. Т. до Ф-ча з д. 6 (18) марта 1868; на 2 стор. відповідь Ф-ча без дати. З листу О. Т. виймаємо початок: »Здорові були Кобзарю нашъ любий, Батьку нашъ годний, та щирый! Посилаємо Вамъ 20 екз. III. випуска Вашихъ поезий. Не знаємо, за для чого Ви намъ не відписали на той листъ, що вислали-мъ разомъ зъ II. випускомъ... Як бачимо, не хочете повірити намъ друковане Вашихъ німецькихъ поезий. Пришліть принаймій Керманича та й пісню Игореву«. На се відковів Ф-ч:

Братчики!

За післане спасибігъ! Решта нічо не готове, а то съ тої одної причини, що такъ на мене квапите! Не квапте такъ, світъ не горить! Опередъ великодня пришло вамъ німецькі поезії; буде їхъ до (на) 5 або 6 аркушівъ друкарськихъ. А доки німецькі не будуть видруковані, то нічого вамъ білше не пришло. Лишъ мені видится, що ви за німецькими не дуже гинете? — ліпше богато не політикувати але правду сказати. На цілі літературні та катъ зна тамъ на які стипендії я писемъ своїхъ не дамъ! Що я зароблю, то має бути, тай годі! Зъ мене великий пессімістъ: коли гараздъ не може людей навчити, то най біда учить. Вірші мої на шестий поменникъ Тараса не друковані? Я би радъ знати чому? Послідні мої поезії, що я піславъ до II-я, а вітакъ їхъ казавъ післати II-цкому,

чому не дійшли до свої адреси але дісталися до редакції нашої худой Правди? — Я вась прошу постаратися, аби тоти поезиї до П-цкого дісталися, и аби вінъ їхъ зъ другими разомъ печатавъ. Пишіть до мене май съ часта, бо я би радъ знати, що у Галиції діється. Не вийшла ще критика на мої нові поезиї? Я би вась просивъ, ту критику виволати, бо буде наука для мене.

Жийте!

Федьковичъ.

P. S. У другімъ томі моїхъ поезій повно блудівъ! Замість g читали д.

[Передруковано із „Житя і Слова“ 1894, I., 119].

Ч. 99.

Лист Федьковича до Ом. Партицького.

Годний нашъ Пане!

Спасибігъ за дари! Що оденъ милий а другий ще мильніший! — Спасибігъ! — А що ви може на мене гніваєтесь — то простіть: ви знаєте, що усі поети мають привилегію, примхи свої мати.

Відъ п. Ильницького діставъ я листъ разомъ зъ вашимъ, и відповідаю му такъ, якъ ви мене радите. А вась прошу, раду школьну на мою ручъ нагинати.

Клонитеся вамъ низко

29/4.

Федьковичъ.

[Одна картка листового білого паперу, 4°. Рік написаня не поданий, але певно 1868].

Ч. 100.

Лист Федьковича до Ом. Партицького.

Пане мій любий!

Будьте добрі не гнівати ся на мене за то, що на милий вашъ листъ да ажъ теперъ вамъ відповідь даю. — Не було коли, вірьте мені.

Бо мене, пане, обібрало наше село за війта, а другі дві селі за завідцю; отже нема коли и істи сісти, не то що. —

До вашого задуманого діла благослови Боже! — Я знаю, що підъ вашею полою діло гарно піде, не такъ (як) доси йшло. Але що мені съ того, коли мої руки завязані? — И листъ оденъ відписати не маю коли, не ще вірші віршувати! —

Спасибігъ львіскі громаді да віденськимъ паничкамъ! бо мені не треба було сільскої служби приймати ся, коби мене були такъ дуже не уразили. — Теперъ за пізно, за пізно пане мій годний, а руська муза най собі сі три роки по львівськихъ та віденськихъ паничахъ витає а не у гуцульського сина. Богъ мені Богъ сі!

Добуши я зачавъ и середъ третього акту, на космацкімъ празднику, покинувъ. Най собі три роки храмує здоровъ. — Моя фрашка переведена та ні коли відписувати, такъ якъ и перевідъ слова о Полку Ігоря. Якъ би не то, то радбимъ ся сими речами вамъ прислужити, такъ якъ бимъ радъ, до вашого діла зъ вами у сембрію стати. — За пізно!

А аби Ви на мене не мали причини нарікати, то вамъ ще скажу, що я оногди, отримавше вашъ листъ, нашого пана начальника просивъ, аби мене відъ служби слободивъ. — Дарма! — вінъ радъ, що мене у службу діставъ. Отъ що! Така моя доля. —

Ще вамъ одну річъ сповістую. — Сего літа бувъ у мене у гостині оденъ станіславський латинчикъ, Слюсарчукъ звався. Зъ нимъ бувъ и оденъ львівський правникъ чи хто, але я забувъ, якъ вінъ звався. Сему я давъ мій руський букварь, да не знаю, що зъ нимъ ся стало. — Якъ бимъ Васъ просивъ, той букварь вислідити и до себе взяти, бо у вашихъ рукахъ не загине. —

Пану Кулішеви подякуйте відъ мене за єго добре слово, а вамъ поселаю зъ великимъ поклономъ мою фотографію недавну. А если би хто зъ вашеї громади собі бажавъ мою фотографію мати, то нехай напише а я послужитиму, бо теперъ пробуває у нашему селі

одень фотографъ. — Тузинъ білетовихъ портретівъ коштує у него 5 левівъ а білші формати по 5—20 левівъ штука.

Если би не огнівалися, то бимъ васъ просивъ и о вашу фотографію, также о другий томъ вашого славного словаря, але напишіть, що коштуватиме. —

А на мене не забувайте, добродію мій годний, хоть я на три роки зъ великого и поважного збору галицкихъ писателівъ мажу ся, — три роки не вікъ, а за все — воля того що світъ его. Нарешті — коли знаєте який спосібъ, мене відъ сільскої служби увольнити, то порадьте мені, я васъ за все вірне послухаю. Може би поклікала мене шкільна комісія до Львова? але »ex officio«. — Клонится вамъ великимъ поклономъ

Федьковичъ.

6/5.

Поклінъ за поклінъ усімъ !

[Дві картки листового сірого паперу у 8-кв. Року написання нема, але лист писаний 6. мая, а Ф-ич пише, що „сего літа“ були в него Слюсарчук і правник (Бучинський). Вони-ж оба були в него в літі 1867. — порів. „Спомини“, видані Заклинським, стор. 5—13 — отже лист є з р. 1868].

Загорода Федьковича.

Федькович прислав Ом. Партицькому мабуть 1868 р. фотографію своєї загороди з таким віршом, написаним на другім боці фотографії:

О тутъ я, брате мій родився,
О тутъ діточий вікъ зъгулявъ,
О тутъ и плакавъ и молився,
И підъ могилу поховавъ,
Що було серцю до вподоби!...
О тутъ и самъ въ студенімъ гробі
Покладу бідну голову спать.
И тутъ му Бога зъ неба ждять.

Федьковичъ.

Нашему дорогому,
Неоціненому

О. Партицькому
на милую память.

Ч. 101.

Лист Федьковича до Остапа Терлецького.

(Аркуш листового паперу 8^о, на 3 сторонах лист О. Т. писаний »на св. Вознесенне« 1868 р., а на четвертій стороні коротенька відповідь Ф-ча. виємково з датою 24. мая. Се був остатній лист Ф-ча до станіславівської ученицької громади. Нещасні німецькі вірші, з котрими Ф-ч носив ся довго ще опісля і котрі видав тільки в 1881 р. в Чернівцях п. з. „Am Tschere-musch. Lieder eines Huzulen“, були клином, що розбив приязнь Ф-ча до молодих його поклонників. Для характеристики людей і відносин наводимо дословно оба листи. Ось що писали Стяніславівці: »Здорові були славний нашъ Кобзарю! Батьку нашъ любий та годний! Може гнівати метеся на мене, що я такъ довго не відписувавъ Вамъ на остатній Вашъ листъ. Та невиненъ я тому, разъ щомъ хорувавъ довго по святахъ Великодніхъ, а потому що таки не було що писати, бо чекавемъ відпису на мої листи зъ Липська, Стутгарту и Гамбурга. Теперъ діставъ я їхъ. Зъ Стутгарту пише книгарня Коттого (Cottasch'e Buchhandlung), що друкування Вашихъ поезій на себе взяти не може, бо займаєтця теперъ великими підприємтями. З Гамбурга відписали, що не знаючи автора и его станювиска въ літературі не можуть брати на себе накладъ. Зъ Липська то само відписали. О скільки міні відомо, появило ся було на Ваші німецькі поезії кілька дуже прихильнихъ критикъ въ німецькихъ часописьмахъ, мабуть въ »Reform« що у Відні виходить підъ редакцієвъ Дра Шусельки и въ якійсь Allgemeine Zeitung, не знаю тільки, чи въ Augsburger Allgemeine Zeitung, чи въ Illustrierte Allg. Zeitg. Вамъ мусять бути ті часописьма відомі. Будьте отже такъ ласкаві и напишіть міні въ якъ найскоршімъ часі имя, рочникъ и число тихъ часописьмъ, що въ нихъ появились були критики на Ваші німецькі поезії. Я вишлю тоді Ваші поезії вразъ зъ цитатомъ тої часописі, а книгарникъ, коли побачить, що зискъ матиме при накладі, дуже охочо озьметця за накладъ. Просивбимъ Васъ одже Батьку

о якъ найскорший відписъ, бо у насъ незабавки ма-тура, а я хотівъ бимъ еще зъ Станіслава діло те зъ добримъ успіхомъ закінчити. — Чи написали уже «Керманича»? Чи скоррігували уже пісню Игореву? Чи писавъ до Васъ п. П-цкій? Будьте ласкаві и об-вістіть мене объ цімъ.

А поки що сподіваючись відписъ на цей листъ мій якъ найскорше повитати и засилаючи Вамъ до усеґо, що тільки для добра народа нашого руського чинити загадаєте, широкозацьке »помагай-бігъ«, остаюсь цілнмъ серцемъ до Васъ прихильнимъ Остафій Тер-лецький.» Відповідь на сей листъ прийшла швидко, та ми не знаємо, з якимъ серцемъ повитала єї станіславів-ська громада. Ось та відповідь:)

Такої ласки я найду и въ Параски. — Ви мені писали, що вже маєте гроші складені, печатати мої ні-мецькі поезії, а тимъ часомъ ви пустили ся въ жебри. Се би кождий дурень потрафивъ.

Теперь я вамъ такъ кажу, и то кажу! — У сей часъ маєте мені мій манускриптъ вернути!!! А если хочете кого за дурня мати, то шукайте собі такого якъ ви сами, бо я уже за старий дурень.

Більше не важтеся до мене писати, бо листи ва-ні не прийму. Манускриптъ заразъ мені назадъ!

24/5.

Федьковичъ.

[Передруковано разом зі вступом із „Житя і Слова“ 1894, I, 120].

Ч. 102.

Лист Федьковича до Гната Рожанського.

Любчику мій любий!

Слово о полку давно вже готове, лишъ що не кореговане и не переписане. — Скоро би мені часъ позволивъ, то го докінчу и вамъ пришлю, лишъ дайте вістку, де мете пробувати. — Що ви ся на мені ошу-кали — не дивуйте; така уже руска доля. — И я на неоднімъ ошукався, да що буду робити? Не гнівайтесь, що такъ припізнивъ ваші книжки, але мені їхъ треба

було. Да ще и теперъ би мені їхъ треба, але обійдуся вже. — Не знаєте, чи мій букварь приймила комісія шкільна? — Ще васъ красно прошу, редактора Правди попросити, аби у ні помістивъ мою просьбу до всіхъ, що ласкаві зо мною корреспондувати, аби они усі свої листи до мене рекомандували, бо не знаю, якимъ дивомъ дуже багато листівъ, що до мене пишуться, по поштахъ пропадають.

Федьковичъ.

[Одна картка сірого листового паперу. — Передрук у Правді 1889, том II., стор. 293. — На листі з гори дописано чужою рукою: „До Гната Рожанського з Сторонец 25. 6. 1868“].

Ч. 103.

Лист Федьковича до Ом. Партицького.

Годний нашъ Добродію!

Ви мені ще 14. Мая якъ писали, аби я ждавъ відъ васъ відомости, чи мій букварь прийнений чи ні, але тої відомости чикаю и досі, такъ відъ васъ, такъ відъ тихъ, що ви їхъ мені у вашімъ листі менували.

Теперъ же васъ прошу, — не прошу але відъ васъ вимогаю: пришліть мені мій букварь назадъ, и то якъ найборше, а та ціла Галичина най відъ мене разъ на всігди щезає. — Я писавъ до Ильницького якъ до чоловіка, але однако би було було, якъ бихъ бувъ до глухої зазулі писавъ. — Ні чичиркъ.

Ще васъ маю о одну річъ питати: Що стало ся зъ моїми поезіями, що я вамъ піславъ? Таже я вамъ їхъ на то піславъ, аби они, котре добрі, печаталися? — Опрічъ тріхъ томиківъ не знаю, аби які вийшли. — Не гоже ви ся зо мною обходите, ви галицькі пани! — Бо, если мої вірші до людей не здалі, чо їхъ у себе тримати, а мені не відослати? — Ви може такожъ чули, якъ Станіславці зо мною обійшлись? — Коли такі шмаркачі да до такихъ фіглівъ уже беруться, то не вартъ руснакомъ и зватись, — ей Богу — не вартъ!

На приміръ: ви писали мені, аби я до Правди свого Керманича піславъ. А відъ коли вже тому, якъ

и Правду просивъ, аби краще, показнійше, розумнійше виступала? — Коли я вже тільки около руської літератури собі не заслуживъ, аби мене за таку не величку річъ послухати, то Богдай я бувъ не діждавъ, и перо въ руки взяти!

А за симъ словомъ, годний нашъ Добродію, дожидаю відъ васъ — хотъ не відповіди — але безпечне мого Букваря, и то якъ найборше, и клонюся до васъ яко щирій

1/7.

Федьковичъ.

Поезії мої, коли не здалі до печатні, то дожидаю зъ Букваремъ.

[Листовий папір у 4°. Коло дати 1/7. дописано чужою рукою 1868].

Ч. 104.

Лист Федьковича до Омеляна Партицького.

Годний нашъ Добродію!

Діставше нині відъ черновецької консисторії офіціальну зазву, книжки шкільні писати и тудя слати, се вже у друге васъ прощу, мені мій букварь прислати, а то якъ найскорше. Ради руського имени, Добродію: Не мовчіть на мій листъ якъ досі, але пришліть мені то, чого правно правю. — Хіба мені вже зо всімъ о чести руськихъ Галичанъ вомпнати?

5/8.

Федьковичъ.

[Звичайний білий листовий папір у 8-ку. Лист є очевидно з р. 1868].

Ч. 105.

Лист Федьковича до редакції „Правди“.

Сторонець-Путилівъ, 14/8 1868.

Честна Редакція!

Тогідь, чи мабуть ще передъ тогідь подавъ я бувъ до Чернівської консисторії руський букварь зъ програмомъ, якъ би найлучше сільські школи уладити

можна. — Консисторія відтрутила мій букварь, а я зъ серця піславъ го до Партицкого (: забувъ чи до Партицкого чи до васъ :). Та вижу, що й у васъ у Львові мій нещастливий букварь не инакъ гостивъ якъ и въ Чернівцехъ, бо вже до теперъ часъ би було було, его або приймати або відтутити и мені яко нетрібний відослати. — Тимъ часомъ черновецка консисторія инакъ ся порадила и оногди мені офіціально написала, абихъ не лишъ букварь але и инші книжки, коли які написавъ, до нихъ приславъ, и они будуть їхъ печатати, а мене закутають. — На се пишу я до Партицкого — не пишу, але молю го, аби мені мій букварь відославъ, бо у перше мені блиснула надія, наші школи на народнімъ язиці основати. Але мій листъ, вижу, п. Партицкому и въ (одно слово пропускаямъ) не гримить, бо не то що, щобъ букварь мені приславъ, але навіть и відповіди не дає. — Я въ роспуці. — Теперъ ще до честної Редакції зъ великовъ просьбовъ удаюся, аби була ласкава постаратись, най я свій букварь дістану, а то якъ найборше, бо я би радъ безъ суду обійтись. — А коли вже п. Партицкий такий безличний, що мою питому працю безправно собі присвоює, то най честна Редакція ласкава буде, мені якого адвоката у Тернополи назвати, бо я до суду ся взяти мушу. И се буде діля мене наука до гробної дошки, по чому тихъ вашихъ народолюбцівъ цінувати!

Перший актъ мого Добушя, драма въ собі окремішна, — вже готовий; если ч. Редакція постарась, щобъ я якъ найборше свій букварь діставъ, то пришлю ту драму ч. Редакції въ дарунку. Або если моя повість »Керманичъ« угодніща буде, то ту пришлю, лишъ не лишитъ мене сміхомъ.

Ще маю до ч. Редакції одну просьбу. Я хочу писати діля шкіль сторію цілої Руси, а не знаю, котрихъ би авторівъ триматись, и васъ прошу, мені їхъ не лишъ назвати але и прислати, чи за гроші, чи въ позиці, якъ ласка. Але я би радъ таки собі съ кілька добрихъ авторівъ купити и прошу о вашу раду; а если котрихъ знаєте, то попросіть книжкарню, аби мені їхъ gegen Postnachnahme прислала, — лишъ коби борше.

Ще вамъ уповімъ, що може — заведеться у Чернівцехъ товариство »Покрова« на опікунство рущини буковинської. Статути вже готові, и ждемо лишъ владики зъ Відня. Може бути, що вашу »Правду« обберемо за органъ нашъ товариський, и тогди впрошу ся до васъ за головного сотрудника. — Симпатії багато, тожъ и надія не мала, а найпаче, що много церьковної нашої старшини за нами.

Прочу о ласкаву и скору відповідь, коли не пожалуєте кусника паперю, и клонюся низкимъ поклономъ яко

щирый вашъ слуга

Федьковичъ.

[Дві картки листового паперу, 4^о].

Ч. 106.

Лист Федьковича до Ом. Партицького.

Добродію!

Не знаю, кільки листи мої, васъ шукаючи, блукали, але тільки знаю, що я реценсії давно вже діставъ. — Я не знавъ, що у вакаціяхъ листи не відпо-відаються.

Що я вамъ великої подяки виненъ, то я добре знаю, и буду вамъ въ серци моїмъ во вікъ вдячний. А що я словами дорікаю, то треба мені прощати, бо я вамъ уже у передъ писавъ, що я загонистий, и за одну хвилю тільки понаписую и понаговорю, що и черезъ увесь вікъ не відповімъ; тому прощайте. — Ми гуцули всі такі. — А щобъ не мати у друге случаю егомосця образити, то буду відъ теперъ листівъ якъ вогню стеречись. — Але за сесъ разъ мусите мені вже вибачити.

Я до п. Ильницького писавъ дуже гречно, да однакo відповіди не діставъ, — не намъ гуцуламъ, бачу, зъ егомосцями переписуватись. — Хотіла рада шкільна відъ мене книжокъ мати, то було часъ на то вже рішитись, а не дати мені ждати якъ дурневи, що я справді и є, бо я все гадаю, що я зъ рускими

людьми маю до чинія а не зъ закаптуреними вельможіями и т. д. — Але, якъ тотъ казавъ, — наука не лізе на бука.

Теперь же, у сімъ посліднімъ моімъ листі до васъ, справді васъ прошу, мені мій букварь якъ найборше обернути, бо въ Чернівцехъ его дуже дожидають и я вже давъ слово и згодився. Тамъ борше може діло піде якъ міжъ вами. — А що ви мене у вашімъ листі о «нерозсудокъ» посуджуєте, то тото слово можете для себе тримати. — Я доста добре знаю, що я робю, лишъ до теперь не знавъ, съ кимъ маю до чинія. — А що я до «конче» мушу? викидати, ажъ велебна ваша рада¹⁾ «благоволить» рішитись — чи — о тото зовсімъ нерозсудно сказано! — Не гадайте, добродію, що ваша «рада» не знати вже хто! — А чи нещастний мій букварь у ваші школи введеній буде — то у мене дуже — дуже мала мірка.

Але за тото, що я васъ у Львівскімъ моімъ листі уразивъ, поправді и сердечне васъ прощи прошу, бо я все забуваю, що ви ще молодий чоловікъ, и вамъ речі зо всімъ инакъ здаються якъ намъ старшимъ.

Бувайте здорови!

30/8.

Федьковичъ.

[Листовий жовтавий папір у 8-ку. Рік написаня неподаний, але зміст показує, що 1868-ий].

Ч. 107.

Лист Федьковича до Ом. Партицького.

Годний нашъ Добродію!

На ваші листи зъ 18/10 и 1/11 с. м. даю вамъ такі відповіді:

І. Историчну повість я у Буквари тому не написавъ, бо думавъ, що дітемъ треба у передъ географії знати а вітакъ ажъ сторії учитися. Сторія безъ географії не розумна. — Моя гадка була така: написати у передъ Букварь, вітакъ рахубу, вітакъ геогра-

¹⁾ Очевидно краєва рада шкільна. — О. М.

фію, вітакъ сторію, вітакъ економію, вітакъ правництво, при тімъ сторію біблійну, науку релігійну, молитвенникъ, житіє святихъ, и т. д. — Єсли, якъ кажете, мій Букварь прийметься, то заразъ напишу и географію и т. д. — И ще разъ васъ молю: Старайте ся, аби мій Букварь приيمنъ бувъ, то на віки вічні буду вамъ дякувати! —

II. Що тичитея друку и розпаю моїхъ поезий, то разъ за всігди васъ прошу, зъ ними по свої воли зарядити. — Они мені заплачені, тожъ мені ні якого діла до нихъ. Хіба тільки просити буду, зъ кождої книжечки, у котрі мої речи друковані будуть, мені сь кілька егземплярівъ дарувати.

III. Що Добушня тичитея, то хіба тільки вамъ скажу, що вінъ и за рікъ ледви готовий буде, бо тільки маю теперъ у службі до роботи, що и віри мені не ймете.

IV. За те, що я васъ про мою фотографію запитавъ, прошу не осердитися. — Я не знавъ, що и Сироти та Перебенді ще є на світі. — Коли они лишъ люде, то прошу їхъ собі тримати, а я разъ за всігди вамъ кажу:

Бувайте здорови!

Федьковичъ.

[Одна картка листового паперу, 4°. Дня і року написання нема, але зі змісту листу виходить, що він з 1868 р. з падолиста].

1869.

Ч. 108.

Лист Михайла Ключіка до Федьковича.

Lieber Freund!

Die Vorsehung hat die Leute, die um meine Enthebung vom Servitutengeschäfte gesorgt haben, unterstützt und ich gehe von diesem Geschäfte in meine Heimath nach Kolomea ab.

Vor dem Abgange war es ein Bedürfniß meines

Herzens, Ihnen und dem Gebirgsvolke hiemit ein herzliches Lebewohl zu sagen, mit der Versicherung, daß ich Gott bitten werde, damit die Angelegenheit von Putila, die mir zu beendigen die Götter und Menschen nicht gegönt haben, zum Fromm des Gebirges bald beendigt werde. Ihnen insbesondere sage ich Dank für die gewährte Unterstützung in der schwierigen Aufgabe mit der Bitte, mich auch in der Zukunft und Ferne mit der Freundschaft zu beehren.

Mich nochmals der ferneren Freundschaft anempfehlend, verbleibe stets aufrichtiger Freund

22/1 1869.

Michael Klusik

Ч. 109.

Лист Федьковича до М. Бучинського.

Добродію!

За вашъ ласкавий листъ зъ 27/5 відъ самого щирого серця спасибігъ!

Да букварь не могу вамъ борше прислати якъ хіба за місяць, бо мушу го відписувати, а до того часу мало, бо моя служба сего місяця много відъ мене вимагає.

Маю ще одну присьбу до васъ, дорогий та добрий мій Добродію. — Тогідь піславъ я до Фр. Шусельки, редактора Реформи у Відни, мої німецькі поезії въ манускрипті, ему їхъ дедікуючи. — Потрудіте ся добродію до того пана, (National Hotel) и запитайте въ его, чи вінъ мій манускриптъ діставъ, и чи я го въ чимъ не осердивъ, бо ні письма, ні відповіди відъ него не маю.

Дожидаючи відъ вашєї милости любого та веселого відвіту въ скорі, и клоню ся вамъ яко вашъ слуга

Федьковичъ.

До відписування букваря беру ся завтра. — За місяць мати го мете. — За Шусельку ще разъ прошу: я того чоловіка щіую за всі німці у відни. — Най на мене не гніваєсь.

А напишіть мені те, прошу васъ, де будете черезъ сей місяць, аби я знавъ, куда до васъ адресувати. — Прощайте!

[Аркуш білого листового паперу 8'. Лист сей без місця (Сторонець) і без дати. Д. Бучинський одержав його у Відні дня 9. червня 1869. Друковано у „Споминах“, виданих Р. Заклинським, ст. 16].

Ч. 110.

Лист Федьковича до М. Бучинського.

Добродію!

Миле Ваше письмо, писане 11. с. м. діставъ и дякую, да друге, въ тїмъ листі у тиждень обіцяне, не діставъ. — Може и пропало, бо много листівъ до мене писанихъ по поштахъ пропадає.

Теперже поселаю вамъ букварь. — Гадавъ щопілий перепишу, да не мавъ коли. Отже съ кілька переднихъ аркушівъ переписавъ, а решту таки старихъ поселаю. — Лишъ не подивуйтесь, що такі помазані; у передъ їхъ Партицкий поправлявъ, а я їхъ мусівъ теперъ попереправлявати. Вижъ будете ласкави уважати, аби черезъ ті поправки у друку колотечна не наробилась.

Еслибъ би але яка перепона була або ви инакъ обрадились, то є: букварь уже не друкувати, то ласкави будьте, мені его назадъ відослати.

За вісти про Шусельку дякую! — Письма відъ него і доси не маю. — Про фотографію якъ ваша воля.

Клонится до васъ вашъ щирый

Федьковичъ.

[Пів-аркуш білого звичайного паперу. Лист без місця, а дату має 28. червня 1869. Друков. у „Споминах“, ст. 17].

Ч. 111.

Лист Федьковича до М. Бучинського.

Добродію любий!

Букварь я піславъ ще 29. м. м. и мусілисте го уже дістати. — Ще поселаю вамъ и співанникъ, и можете его або до букваря долучити, або осібно друкувати, а якъ не може бути, то прошу мені его назадъ відослати.

Ще буду васъ просити, милий мій добродію, довідатись у якімъ склепі, по чому тамъ коверці (Terpichzeug) на лікті продають, а то цвітні коверці, да не въ квіти, а въ арабески у жовту ажъ до въ брунату фарбу; зъ рештовъ — хоть би и въ квіти, лишъ аби не дуже сорокаті.

Не гнівайтесь, що васъ турбую, просить васъ вашъ уклінний слуга

Федьковичъ.

По чому платится у відни відъ аркуша руского друку?

[Пів-аркуш білого паперу. Лист без дати. Д. Бучинський одержав його у Відні дня 12. липня 1869. Друк. у „Споминах“, ст. 17—18].

Ч. 112.

Лист Федьковича до М. Бучинського.

Дорогий Добродію!

Діставше Вашъ листъ сегодне, т. є 9/7, заразъ вамъ и відписую.

Пруби друку не діставъ, мали на пошті пропасти, такъ якъ и много листівъ до мене адресованихъ а не рекомендованихъ пропадає; — дивну то хтось охоту чи забавку має, мої листи переймати.

Дивно мені дуже, чому букварь у відни у Мехітарістівъ не друкують? вшакъ тамъ и дешевше и краще друкують, а въ Коломні тільки вамъ блудівъ наробя, що и десята коректура вамъ не допоможе.

На дальші ваші запитання тільки скажу: ad 1. —

мигчити слова не позволяю, бо то є полѣнізми. -- Конецъ має бути конецъ а не конецъ.

ad 2. — »Нашего« має бути таки »нашого« а не нашого. — Чули ви, аби руснакъ, хотяби и зъ галиччини, казавъ »нашого«? — Що Партицкий чи Осадца каже, то не є ще євангеліє. Истенна истенновъ, а відзімісе — відзімісе.

ad 3. — господарь можна перемінити въ господарь.

ad 4. Є не можна перемінити на і. Се каліцтво би було. — Ви не читали, якъ українці теперъ пишуть? — »Єсти« пишуть »йісти«! — се не смінна річъ? — Безъ є не можна обійтись.

ad 5. ь можна опустити.

Більше концесій не можу вамъ зробити. — Слї ласка такъ — добре, слї ні — пришлїть мені букварь, — видите, що и я умію німцемъ бути?

Їдучи зъ Відня, поклонїтеся ще відъ мене Шусельці.

Вашъ щирий слуга

Федьковичъ.

[Звичайний аркуш паперу. Стампіля поштова Putilla 10/7. Друк. у „Споминах“ ст. 18—19].

Ч. 113.

Лист Федьковича до М. Бучинського.

Сторонецъ 18/11. 1869.

Високогодний Добродію!

Дякую такъ пану Шусельці якъ и краянамъ нашимъ любимъ, до котрихъ ся низкимъ поклономъ и щиримъ словомъ клоню, а найпаче вамъ Добродію за ласкаве повінчованє до нового мого чину. Кругъ єго дуже тісний, и не много дастєя доброго зробити, найпаче для того, що правительство не є намъ приятне, на що много доводїв маю, чи маємо.

Співанникъ прехороший Вамъ удавъ ся и вамъ цілимъ серцемъ дякую, що свого труду и докладу не пожалували. Жаль мені тільки, що и букварь мій у та-

кімъ — снаряді не вижу якъ и співанникъ. — Да сли хочете добродію, то го вамъ пришлю, и підъ тими варунками, що ви мені ставили, або ставити мете. Манускриптъ мігбимъ навіть переробити и побілшити, або и зменшити, якъ би ваша воля.

Отці Михітаристи аби здорови були, якъ то гарно друкують! — Васъ прошу, Добродію, о адресу до їх и по чому беруть відъ аркуня звичайного друку прозоєвъ, бо маю гадку дати до їх друкувати або маленький календаричокъ діля дітей, або мою поему: Волошинъ, або де що пожиточного въ школи. На білше якъ на два аркуші не зможесь мій карманъ, и треба зъ малого починати.

Сегодне поселаю такожъ кілька співанниківъ до буковинської краєвої ради шкільної съ прієбюєвъ до запроваження їхъ у наріднихъ школахъ. — Президентъ мені дуже прихильний, але міністерія зовсімъ ні. — Коби то я знавъ, котра жавра тамъ така на мене, то є на наше діло недобра! — не знаєте ви, Добродію? — Довідайтесь и пришліть мені его адресу, а я знати-му що робити.

Ближуть ся поволи и роковини смерти нашего бадечка. Якъ кожного року, такъ хочу и теперь віршъ поминальний написати, а Васъ прошу, чи не мігъ би я го у Мехітаристівъ дати друкувати?

Клонюсь до Васъ дуже уклінно и ще разъ дякую, и по вікъ дякувати-му за співанникъ такий прегарний! Зоставайте у добрімъ здоровлю.

Такъ вамъ зичить вашъ слуга

Федьковичъ.

Поклінъ до п. Шусельки!

[Аркуш листового паперу ясносиньої краски 4^о. Друков. у „Споминах“ ст. 19—20].

Ч. 114.

Лист Василя Урбанського до Федьковича.

Lužan, am 19/12. 1869.

Verehrtester Herr Lieutenant!

Початок листу відписаний з якогось підручника, як писати листи, висказує вдячність Федьковичеві.

Тут нема помилок ні в німецькій мові ні у правописи. А кінець листу, уже Урбанського, такий:

Vor Allem muß ich Sie, Theuersten Herrn Lieutenant oder Herrn Vater benachrichtigen, daß ich mich nun in Lužan zuhause beim Vater befinde. Schon von Militär ausgetreten — und das ich, Gott sei Dank, Gesund bin, welchen ich auch Ihnen Gesundheit winsche.

Mein langes Stillschweigen hat darin Ursache, das ich grösentheils stark beschäftigt, nicht einmal soviel Zeit hätte ihnen, Theuerster Vater, etwas zuschreiben, jetzt aber schreibe ich zu ihnen mit großer Freude und ich bitte Sie, tterrн Vater, Sein sie nicht böс auf mich, das ich so lange Zeit zu Ihnen nicht geschrieben habe. Ich werde von nun an trachten, das mein Theuerster Vater wird nicht mehr böс auf mich sein.

Lieber Herrn Lieutenant, das was ich schreibe, das ist mein Hand selbst.

Herrн Lieutenant bitte um ein Antwort.

Ihr dankschuldigster

Urbański Basil.

1870.

Ч. 115.

Лист Федьковича мб. до редактора „Правди“.

Честний Добродію!

Вашъ недатований листъ, а опісля кілька книжечокъ и Основу, діставъ я, и дякую за їхъ красно, да простіть що такъ нескоро, бо бувъ відъ Дмитра ажъ до недавно въ дорозі, а повернувши, дожидавъ обіцяного вами листу, хоть и дарма.

Книжечки »Зоря« прикрасні, и поможи Боже товариству на далі до такого благого діла. Шкода тільки, що ті книжечки не обширніші. Не знаю также, чи не на часу би вже було, діля народу яку небудь часопись видавати.

Ви не знаєте добродію, якъ я дуже затуживъ до

Львова, и естли би хотъ якъ небудь тамъ прожити можна, то я би заразъ туда кочувавсь. Да се мабуть утопії якъ и усі мої сподівання на Львівъ та на Галитчину.

Теперь маю до васъ просьбу, Добродію: поспрайтесь, ласкави будьте, о всі мої манускрипти Довбушия и Керманича, бо я їхъ хочу переробити, и пришлѣть мені їхъ моїмъ коштомъ. А естли би була ласка ваша, мені сказати, діля чого той мій Довбушиъ такий нещастливий, то не забудь бихъ вамъ ніколи! — Довбушия переробляю теперь на німецке, и гадаю го своїмъ коштомъ дати друкувати, а коли не Довбушия то хотъ мої німецкі поезіі. Да може и се утопії.

А за симъ словомъ вінчую васъ щастливими святами Добродію, щастливіщими якъ я їхъ буду мати. — Коляди свої вамъ не поселаю, бо я собі твердо постановивъ, манускрипта, не мавше безпечного слова, що они будуть друковані, зъ рукъ не давати. Не во гнівъ за се, Добродію! —

Ще вамъ мушу донести вість, що мій співанникъ діля дітий міністерія за добрий узнала. Се мабуть перша книжка кулішівкоєвъ, що въ школахъ позволена. Не знаю, чи про другий не постаратись.

Маю такожъ збірничокъ дрібніщихъ моїхъ поезій, и хотівбихъ їхъ дати печатати, лишъ не знаю, по чому у васъ аркушъ друку платится и чи на часу теперь, поезіі видати. Порадьте мене, ласкави будьте. Про мій букварь може такожъ чули? — Що зъ нимъ робити?

Сподіючись милої відъ васъ вісти и відповіди, пишу съ

щирий вашъ слуга

Федьковичъ.

30'12. 1870.

О манускриптъ Довбушия прошу!

[Листовий папір, 8°. Власність Ол. Барвінського].

1871.

Ч. 116.

Лист Федьковича мб. до редактора „Правди“.

Честний Добродію!

Читаю нині въ Основі, що товариство просвіти хоче мати географію дія народнихъ шкілъ. — Прошу васъ добродію, постаратись, щобъ товариство ту роботу на мене здало. Єслиби то могло бути, то прошу мені написати, въ якимъ обширі и за котримъ строемъ писати маю.

Вашъ вірний слуга

Федьковичъ.

1/1 1871.

[Картка звичайного листового паперу. Власність Олекс. Барвінського].

1872.

Ч. 117.

Лист Федьковича до Омеляна Партицького.

Милостивий Пане!

Смію запитати про долю колядника!

Не говорили ще зъ Бельовскимъ?

Уклінний слуга

Федьковичъ.

12. 3. 1872.

[Зелений листовий папір].

Ч. 118.

Вірш Григорія Дзундзи на честь Федьковича.

До співака!

Розспівалъ-сь солов'ю — въ гаю — у лѣщинѣ —
Розлягъ ся твоїй голосочокъ по всѣй Буковинѣ...

Онъ тихими вечерами,
При блеску зѣрочокъ
Дрожавъ ми на струнахъ сердца. —
Разъ жадавъ слезочокъ —
Разъ дунувъ на уста усмѣхъ —
То зновъ тхнувъ задумовъ — —
Гадка плила за гадочковъ,
А думка за думовъ...

И часомъ хотъ ехомъ Твоимъ
Хтѣвъ-бымъ ся бувъ стати,
Хтѣвъ бымъ бувъ Твоѣй голосочокъ,
Твою Музу мати:
Щобъ заплакатъ на могилѣ,
Засмѣятъ ся на волѣ,
Подумати съ братиками
О рускѣй недолѣ...
Такъ якъ Ти думавъ-есь съ нами,
Братчику-козаче!
Но не всѣ то розумѣють:
Той такъ — той иначе,
Ажъ на Твоей ктось заплаче
Може на могилѣ
Якъ-сь розцвѣтуть Твой цвѣты
По всѣй Буковинѣ...

Спѣвай же, мѣй соловѣю,
Докъ сердцю воля —
А ми Тебе незабудемъ
Николи, николи!
И я Твой пѣсни-думи
Буду повтаряти,
Якъ кайдани кину зъ себе —
Якъ му волю мати...
А теперъ лишъ пофудулюсь,
Що си заспѣваю
Твой пѣсни, Твой думи
Якъ ночевъ манджаю.

Чернѣвцѣ 7/5 1872.

Григорій.

[Дописка Федьковича олівцем Grigori Dzundza, Gendarm in Czernowitz].

Ч. 119.

Лист Т. Джулинського до Федьковича.

Цирих дня 24/IX. 1872.

Всепочтеннѣйшій Пане!

Кілька днѣй тому назад, якъ повернувемъ з Галичини в Швайцарію и допѣро теперь отримавемъ ѓт моеї давной господинѣ Вашъ лист, на который ѓтно-вѣдаю.

Съ наибѣльшою охотою прійдетъ ми ся вивязи-вати з наданого менѣ так маленького прошенія, и за-разом упрашаю найменчих церемоній не робити, але впрост писати, якобы до своего, що потреба, а я знова точно исполню все пѣсля моего состоянія. Приходжу до рѣчи.

По вѣхъ склепахъ, в котрихъ продаютъ ся инстру-мента музыкальні, в Цириху був ем, но не всюди мѣг ем отримати певну ѓтповѣдь що до лѣры по той при-чинѣ, що така вѣ Швайцаріи дуже рѣдко уживаєся. Оденъ тѣлько sklep маючій свою власну фабрику, ко-торой мѣстце затримує в секретѣ, дав менѣ реальну ѓтповѣдь о тѣлько, що пѣсля того купця оповѣданя ем вѣ состоянію недостаточну скицу при кѣнци за-лучити, заразомъ и цѣну таковой, не числивши тран-спорту, додати. Рѣчею уже купця єсть добре запако-вати, а транспортъ з ѓтси до Львова дуже легко со-вершити може.

Суть лѣры двоякого рода: А) котри кладутся на стѣл. Б) котри тримають ся вѣ рукахъ.

(Димензіи не суть вѣдомі).

[Тут у листі нарисовані дві ліри, одна з плоским дном, форми такої як 8, друга з випуклим дномъ, як у мандоліни. Федькович спровадив собі обидві ліри].

Цѣна

А) ѓт 46—68 фр.; Б) ѓт 68—140 франк. 1 гульд. австр. = 2.25 франкѣвъ.

Колиб Ви таки лѣры спровадити замислили, то напишѣт менѣ знову.

Слуга

І. Джулинський.

Адресаъ

Stadthausplatz, N. 20

bei.... Grebel Nabholz.

Ч. 120.

Лист Остапа Терлецького до Федьковича.

Дорогий Кобзарю!

Посилаю Вам мою адресу и наперед Вас перепрашаю, що так мало, а властиве нічо не пишу. Відень то истинний Вавилон, а и так мині запоморочив голову, що ся опам'ятати не можу.

Але при найблищій спосібности напишу обширніше, а тимчасом прошу, коли тільки потребувати будете, удатися до мене. Я з найширшою охотою Вам послужу.

Моя адреса: Eustach Terlecki, Volontär bei der k. k. Universitätsbibliothek in Wien. III. Landstrasse. Reisnersstrasse N 29. 2-te Stiege, 2-ter Stock, Thür 23. —

Ширий Ваш прихильник

Остап Терлецький.

Відень 18/10 1872.

Ч. 121.

Лист Юрія Ганіцького до Федьковича.

Lieber Freund!

Vom Sterbebette auferstanden, war mein erster Gedanke, den Vater und sodann dich zu besuchen. Die Bangigkeit, die ich empfand, als ich vernahm, du seiest

weit von dem Volke, welches du geliebt und für welches du viel, ja sehr viel gethan hast, — dieses zu beschreiben vermag ich nicht¹⁾. Meine Krankheit hat mir das Gedächtniß derart geschwächt, daß ich nur auf unsere Zusammenkunft von Wiznitz entsinne, bei der jedoch keine Rede von deiner Übersiedlung nach Lemberg war.

Vor einigen Tagen war ich zum erstenmal seit beinahe vier Monaten — denn so lange mußte ich das Krankenbett hütten — in der Schule, wo ich schöne Wandkarten prangen sah, da erinnerte ich mich, daß du diese, wie auch wertvolle Bücher der Sergier Schule zum Geschenke zu machen versprachst. Wann und wie diese schönen Sachen angekommen sind, weiß ich nicht. Den Dank hiefür auszusprechen, behalte ich mir auf später vor, da ich gegenwärtig solche auszudrücken noch nicht in der Lage bin, weil, wie gesagt, mein Gedächtniß noch sehr geschwächt ist. Meinem Gedächtnisse ist und wird verbleiben deine Freundschaft, deine Güte, dein edles Herz, deine edle Aufopferung für das arme bedrückte Volk, wiewol diese undankbar sich beweisen — kurz dein edler Charakter. Verkannt bist du, lieber Freund, ja ich muß es zu meiner Schande gestehen, auch ich habe eine Zeit dir gegrollt, jedoch dafür jetzt um desto größere Achtung, um desto größere Liebe fühle ich zu dir. Mein einziger Wunsch ist nur der, noch einmal in deiner Nähe zu verleben. Nun genug von dem, denn es wird mir gar zu bange, einen solch guten und theueren Freund so ferne zu wissen.

Jusko²⁾ erwähnte mir, du hättest um einige Bücher, die bei mir sein sollten, geschrieben; sei so gefällig mir die Bücher anzugeben, denn glaube mir, lieber Freund, daß mein Gedächtniß mir wenig Dienste leistet; ich will sodann umgehender Post dir selbe zusenden. Ich finde zwar einige Broschüren, die ich von dir habe, ob du aber diese wünschst, ziehe ich in Frage.

¹⁾ Ганіцький мав тут на думці вїїзд Федьковича з гір до Львова.

²⁾ Огоновський, що завідував господарством Федьковича.

Juszko ist ein braver Wirt, es ist eine Freude bei der Wirthschaft vorbeizufahren, Alles in bester und schönster Ordnung.

[Дальший уступ про Федьковичевих знакомих в горах пропускаємо і подаємо конець].

Für die zugesandten Zeitungen »Правда« danke ich schönstens und werde nicht unterlassen, die Pränumeration nächstens einzuleiten. Das arme Volk geht dem Bettelstabe entgegen, es ist ganz verirrt mit der Rustikalbank.

Nun lebe recht wohl und wenn du etwas brauchst, so wende dich an mich, ich werde Alles aufs schnellste besorgen.

Es küßt dich herzlich dein aufrichtiger Freund

Georg.

Sergie, am 29/10 1872.

Ч. 122.

Лист Остапа Терлецького до Федьковича.

Дорогий Кобзарю!

Не майте жалю на мене, що я так пізно відповідаю, хоть справа така пекуча.

Скажу правду: мене Ваш лист цілком забаламутив, и я довго не знав, що на него відповісти. Я так був глибоко переконаний, що Вам у Львові добре, що міні ніколи навіть на гадку не приходило, щоб Ви хотіли Львів покидати.

Тепер я собі справу цілу добре роздумав. Відповідаю, що знаю, и що міні розум и серце каже.

Моя єдина рада, и загалом сказавши, єдина можлива рада оттака: лишіться ві Львові. Ви нікому не сидите тягаром на плечах. Вам дають гроші, а Ви ім даєте свою роботу. А Ваша робота певне варта ті гроші, що Ви берете, бо так як Ви, у нас мало хто або й ніхто не може робити.

Зрешту, кого м ся питав ві Львові про Вас, кожний хвалив Вас, — бо й як же Вас не хвалити и не любити, коли Ви робите як день так ніч, — ще до того за таку невелику плату.

А у Львові — о скільки я знаю — люде наші загалом мало горнутья до себе. Кождий себе тільки любить и себе тільки знає, и до другого о стільки ся лиш горне, о скільки ся горнути мусить або може. А у Відни еще гірше. У Відни ми оден другого ледви раз на місяць бачимо на громадських сходинах Січи.

Такі вже люде на світі тай годі. И будьте переконані, що то само, що маєте у Львові, малибиşte и у Відни и у Парижи и у Сібірі, еслиби Вам стосунки материяльні позволили там мешкати.

У Львові еще конець кінцем Вам найліпше. Бо говорити що хотіти, у Львові Ви таки між своїми, хоть може не такими, як Ви собі представляли, але все таки між своїми. И ті свої певно не дадуть Вам марне пропасти.

А у Відни чи де инде Ви чужий чоловік, и не маєте на кого рахувати, ані на талант свій ані на знакомства свої, бо ту ані одно ані друге не поплачує. Як довго Ви маєте гроші и платите за всё, так довго Вас знатимуть и любитимуть. А скоро тільки Ви від них грошей схочете, то они Вам зараз покажуть, куда дорога до дому. У Німців такий принцип. Хто має гроші, той має право жити, а хто грошей не має, той не має права жити.

А про московську амбасаду шкода й говорити. Скажуть Вам насамперед відкликати усё, щосьте написали, скажуть сказати, що то, в що Ви вірили и про що писали, що ціле Ваше життя минувше то брехня, то болото. За тое дадуть Вам 10 або 20 рублів, и по цілій параді. Наробилибиşte собі сорому на увесь свій вік. Вас би уже давно не було на світі, а ще би Вас кожда праведна руська дитина тяжким проклоном проклинала, що Ви за мизерних пару рублів и за ласкавий погляд московського протопопа стали наймитом найбільшого ворога України, продали свою славу і славу народної справи. Пригадайте собі, що співав Шевченко про Богдана Хмельницького, тай подумайте собі, чи Вам би легко було спочивати у домовині, як би який будущий Шевченко так заспівав про Вас?

Бо претцінь не думаєте, щоби Москаль Вам давав свої гроші, тай Вам позволив писати так як Ви хочете и то шо Ви хочете.

Зрештою тутешні московські наймити у подертих штанах ходять и босими ногами дончуть студені троатоари віденські. Добру славу загубили, а грошей таки не найшли.

Єще раз кажу: лишайте ся ві Львові. — Хоть Вам може не так добре, як Ви ся сподівали, але бігми Боже, що Вам нігде не буде ліпше. Ваше становиско честне; Вас кождий честний чоловік любить и поважає; Вас кождий громадський чоловік добрим словом згадує.

А потому и тое подумайте: Хто громадські обовязки покидає, той сам себе покидає. Як Ви тепер Львів покинете, то то буде eine vom Zaun gebrochene Kriegserklärung. А річи претцінь так зле не стоять, щоб Ви мусіли зривати зі Львовом.

Я у Відни не маю нікого знакового, тільки кількох академиків-Русинів, таких убогих як я. Четвертий місяць уже служу, тай ще служу за дармо, без пенсії. Роблю на днину в канцелярії 9—10 годин, и хто знає, коли ся якої мизерної пенсії дороблю. А тепер життя у Відни дороге, що аж страх згадати. А що буде, як прийде вистава на весну?

Одже як бачите, я Вам не зможу помочи нічого. — Як бим що мав, тобим ся певне из Вами поділив. Але вірте міні, що я жию жиченими грінми. Коли не вірите, то ся Ганкевича спитайте. Він мої стосунки дуже добре знає.

Бувем на Ottakring и шукавем паню Steindl, але нема її ані під ч. 31, ані під ч. 32. Де стояв дім с числом 31, там тепер Wiener Baugesellschaft кладе нові доми.

Отсе усе, що знаю відповісти на Ваш послідний лист. Мало оно, дуже мало, я то добре чую, але так як тепер річи стоять, нема що на него инчого відповідати.

Не гнівайтесь и не жалуйтеся на мене: Я Вам так відповідаю, як кождий честний и до Вас прихильний громадський чоловік відповідати повинен. — Дай Боже, щоби сей лист мій був ein rechtes Wort zur rechten Zeit gesagt.

Відпишіть міні, що думаєте зробити, а прийміть сей лист так щиро, як щиро я его пишу.

А за сим словом будьте здорові, тай на мене, цілим серцем до Вас прихильного, не забувайте.

Щирий Ваш покірник

Остап Терлецький

Відень 26/12 1872.

Моя адреса: Ostap T. Volonär bei der kk. Universitätsbibliothek: Wien III Landstrasse. Am Heumarkt. N. 3. 2-ter Hof. 3-te Stiege. 1-ster Stock. Thür 16. —

Ч. 123.

Лист Федьковича до Остапа Терлецького.

Львів, 31/12 1872.

Вельми честний Добродію!

Ваш дуже »розумний« лист від 26. мене ні раз не здивував, бо я его такого а не иншого сподіявсь, и моглоби зовсім без відповіди обійтись, коби не мусів я декотрі ваші гадки о міні спростувати, да и то лиш для того, аби вас приконати, що їх ні серце та ні розум не писали, але — щось инше.

По перше пишете ви, що булисьте »глибоко« приконані, що міні тут »добре«. — На це вам скажу, що й коневи у господаря »добре«, если му навалить повні ясла сіна. Да я з »голоду« сюда не прийшов, будьте приконані, але прийшов у ті вірі, що тут »Русинів« найду. А що у Відни кождий »себе« лиш любить, приконав мене ваш любий лист, як лиш »може« бути, и злишно було, про це божитись.

Що Ви про якусь »зраду народнєї справи« говорите, цього зовсім не розумію, бо я ні Хмельницький,

ні Лаврівський, ні який там небудь чиновник; а народ зрадить хіба лиш такий хто може. А кавалок хліба явним, честним способом заробити, можна и в Німця, и в Москаля, и де небудь, це не сором; да сором его о так їсти, як я го їм, де міні кождий гарно чути дає, що я ему отце тягаром на плечах.

А щоб я гадав, »вам там у Відни«, и то »вам самим« на плечи сісти, цего повиннисте ся були встидати — не то що писати, але навіть и думати и гадати. Я вас просив лиш, аби через вашу знакомість яку там небудь службу, хоть там яку малу, дістати, а не на ваші плечі сідати. Встидайтеся бріхві! — Ця пляма обридла вас усіх галичан сквернить и лиш она, сама одна, мене відси прогонить. — Встидайтеся!

А що я »далі« думаю робити, це най вас ні раз не турбує. За два способи будьте певні, що:

I. Вам набиватись не буду, а ні ваші милости;

II. що бріхнями не обезчищує.

Ваш лист був справді »ein rechtes Wort zur rechten Zeit« а то бих був те міг собі думати, що є хоть оден чоловік між вами, що варт якої чести. —

Відповідев на цей лист не трудітся, бо вернеє нерозпечатана.

Федькович.

[Листовий папір 4°. Сего листу Ф-ич мабуть не вислав Терлецькому, бо найшов ся між Ф-ими паперами].

1873.

Ч. 124.

Лист Рудольфа Готшала до Антона Кобилянського.

Herrn Anton Kobylański, Lemberg, Bog. straße 41.

Geehrter Herr!

Wenn ich auf einen so eingehenden und verbindlichen Brief so spät antworte, so liegt der Grund allein darin, weil ich Ihnen in Betreff der Hauptangelegenheit ein bestimmtes Resultat mittheilen wollte; die Berathun-

gen darüber zogen sich aber selbstan stündlich in die Länge, weil hier ein gänzlich (нечитке слово: außerordentlicher?) Fall vorlag. Jetzt bin ich in den Stand gesetzt, Ihnen dies Resultat, wie es der beifolgende Brief der Verlagsbuchhandlung von T. A. Brockhaus enthält, mitzutheilen. Wie Sie sich zu diesem Bescheid der Verlagsbuchhandlung stellen, werde ich aus Ihrer Antwort ersehen. Vielleicht entspricht derselbe Ihren Erwartungen nicht, aber es ist in der That für jede hiesige Buchhandlung schwer, wenn nicht unmöglich, das Risiko des Betriebs in so entfernten Gegenden, die für den Buchhandel kaum erschlossen sind, zu übernehmen, und die Brockhaussche Verlagshandlung ist wohl überhaupt die einzige, welche den Druck und die Herstellung übernehmen könnte.

Dasselbe würde gewiss auch in Betreff anderer ruthenischen Verlagswerke von ihr als Norm, als Bedingung der Ausführung, festgehalten werden.

Dem Dichter und Übersetzer meines Mazeppa rufe ich aus der Ferne meinen herzlichen Dank zu, auch für die Anerkennung, die er meinem poetischen Wirken zutheil werden läßt.

Leider! kann ich Ihre Goluchowski-Correspondenz hier nicht anbringen; man ist von früher gegen diesen Staatsmann hier verstimmt, er wurde stets deutschfeindlicher Tendenzen geziehen; kulturhistorische Notizen aus Galizien kann ich eher verwerthen.

Noch habe ich auf einige Anfragen Ihrerseits zu antworten. Etwas Beßeres als die „Geschichte der deutschen Litteratur“ von Kurz, die jetzt in Ihren Händen ist, giebt es nicht, wenn eine illustrierte Literaturgeschichte verlangt wird. Meine eigene „Nationalliteratur“, 4 Bände, dritte Auflage, will ich Ihnen, zugleich mit einem Mazeppa-Exemplar, mit einer Handschrift für den ruthenischen Dichter, übersenden, bei meiner Antwort auf Ihren nächsten Brief. Bis dahin werde ich ein solches Exemplar mobil zu machen suchen und mich freuen, Ihnen dasselbe zum Geschenk machen zu können.

Ich bedaure, daß ich Ihren Wünschen nicht in dem Maße, wie ich selbst hoffte, genehm werden kann.

Hochachtungsvoll

Ihr ganz ergebenster

Rud. Gottschall

[Частина сего листу, дуже нечиткого, була надрукована у передмові тому III, 2 творів Федьковича. Тут лист поданий цілий. На ній дописав Антін Кобилянський: Erhalten Lemberg 2. Februar 1873 nach 11 Uhr; Poststempel Leipzig 31 (?) Jänner 2—3 Uhr);

Ч. 125.

Лист Рудольфа Готшала до Ант. Кобилянського.

Leipzig, den 23. April 1873.

Geehrter Herr!

Sie haben kein Lebenszeichen mir gegeben, ob Sie in Besitz meines letzten Schreibens nebst dem Bescheid von Brockhaus gekommen sind, ob Sie in irgendeiner Weise durch Subskription bei Ihren Landsleuten die Kosten der Übersetzung des *Mazeppa*, was Druck und Betrieb betrifft, zu decken vermögen oder ob Sie irgend einen anderen Plan mit dem Werke vorhaben und zu verwirklichen gedenken? Es hat mir sehr leid gethan, daß ich nicht mehr auszurichten vermochte.

Ich wartete auf Ihre Antwort, um dann der meinen die versprochene „Nationalliteratur“ beizulegen. Da Sie nicht schrieben, so sende ich Ihnen beifolgend ein Exemplar zugleich mit einem Exemplar des *Mazeppa* für den schwunghaften Übersetzer, mit freundschaftlichem Gruß.

Ein paar gefälligen Zeilen entgegensehend
hochachtungsvoll

ganz ergebenst

Rud. Gottschall

[З сего листу видно, що йшло о друк українського перекладу „Мазепи“. — Порівняй передмову Франка до III 2 тому творів Федьковича].

Ч. 126.

Лист Остапа Терляцького до Федьковича.

Дорогий Кобзарю!

Ваш послідний лист затурбовав мене троха, бо я уже сподівався, що Ви прийдете на виставу. А певне, щобиyste не жалували.

Ваш знакомий нехай прийде не скорше як 25-ого Червця; и нехай міні вибачить, що при теперішніх моїх материяльних стосунках не можу приймати єго безплатно, а що буде мусів платити мому господареві за одну добу 1 гульдена; як прийде на 14 день, то єго ціле жите є хатою на день окрім вступу на виставу коштувати буде при уміркованім житю найбільше 3 гульд. Вступ на виставу коштує в неділю, понеділок, четвер и в кожде польске свято 50 кр. Кожного иншого дня 1 фл.

Хоть би навіть життя й більше троха коштувало, то певне не повинно ся жалувати тих пару гульденів, щоби зобачити виставу: кажу Вам, *das siebente Weltwunder*.

Вибачте, що не пишу більше. Як дай Боже сами прийдете, то поговоримо більше. Бувайте здорові та не забувайте на мене.

Ваш щиро прихильний

Остап Терляцький

Відень 14/6 1873.

Як прийде знакомий, то нехай зайїжджає просто до мене: *Wien. Landstrasse. Am Heumarkt. N. 3. 2-ter Hof. 3 Stiege. 1. Stock, Thür 16.* — Пакунків най не бере богато; малий куферочок аж за доста.

Ч. 127.

Лист Федьковича до Омеляна Партицького.

Честний Пане!

Поселаю Вам матеріал, пристосований до П. читанки. Ся вдатний, буде мене тішити, ся ні, прошу мені відслати, коли ся можна, ще сего місяця. Як ся треба ще якого додатку, то з охотою буду служити, але лиш тільки, щоби тичилося мене яко поета и повістяря, бо до кавалків з географій, загальної и натуральної гісторії, фізики, технольоїї, и тако(го) иншого, ні раз не беруся.

Розумієся, що про третю читанку лиш и аж тогди ся була бесіда, если ся отся друга була вдатна. — Німецьку читанку Нідерґезеса відселаю разом з подякою. Прилучую также и кілька повістей з мого букваря; може ся котра придалася. — Що я до читанки и пару казочок написав, се Вас за певне не задивує, бо на казку й байку кладуть німецькі читанки велику дуже вагу, и то дуже слушно. Байки не віршую, бо віршована байка є абсурдум, як уже Лессінґ довів. З друкованої читанки не міг я много кавалків вибрати, бо то діправди, як ви вже казали, сміте, и то ще попове. Нема у Вашій бібліотеці читанок Іессена? Там повість и поезія о много лучша, як у Нідерґезеса, хоть у сего знов часть є природної гісторії ліпша. Чи прийде що в читанку и старославянського? — а з Шевченка? Виберете ви, чи я маю вибрати?

Ви оногди були чогось гнівні на мене? — Если я виноват, то простіт мя, а если ні, то не гнівайтесь, бо за дармо гріх и на пса гніватися.

Вірний ваш слуга

Федькович.

28/6 1873.

[Дві картки листового сірого паперу, 4^о].

Переписка Федьковича з Юрієм Ганіцьким.

Професор черновецького університету, др. Раймунд Фридрих Кайндль надрукував у брошурі п. з. »Kleine Beiträge zur Kunde der Bukowina. Erste Folge. Czernowitz, 1897“ кілька листів Федьковича до Ю. Ганіцького. Тому що сеї брошури нема у продажі, то я подаю тут передруком і листи Федьковича і замітки проф. Кайндля до них, доповняючи їх сими листами, що о. Ганіцький писав до Федьковича. — О. М.

Briefe von Fedkowicz an den Pfarrer Georg Hanicki in Sergie.

Der bekannte heimatliche Dichter Josef Fedkowicz war von mütterlicher Seite ein Verwandter des Pfarrers Georg Hanicki in Sergie.¹⁾ Diese Verwandschaft, ferner das nachbarliche Zusammenwohnen in Storonetz-Putilla und in Sergie haben zwischen beiden Männern einen engen Freundschaftsbund veranlasst. Die vertraulichen Briefe des Dichters an seinen Freund und Verwandten gewähren daher in mancher Beziehung interessante Einblicke in das Leben des Dichters, und daher mögen dieselben hier zum Abdrucke gebracht werden.

Sowohl die Briefe, als auch die in den Fussnoten hierzu gegebenen Erläuterungen verdanke ich dem genannten hochwürdigen Herrn. Aus einem Schreiben desselben mögen noch folgende Nachrichten zur Biographie Fedkowicz' hier mitgetheilt werden:

Die eine betrifft die bekanntlich von Dr. Kolessa ausgesprochene Ansicht, daß Fedkowicz nicht der Sohn seines legitimen Vaters, des Mandators Hordynski-Fedkowicz war, sondern der uneheliche Sohn des Huzulen Kossowan.²⁾ Hanicki schreibt darüber Folgendes; Fedkowicz verübte in seinen jungen Jahren allerlei

¹⁾ Basil Hanicki

Peter	Michael
Johann	Anna (verm. 1. Daszkiewicz; 2. Hordynski)
Georg	Josef Fedkowicz.

²⁾ Bekanntlich ist diese Schrift von Kolessa bereits durch R. Zaklyňskyj widerlegt worden.

lose Streiche; daher liess ihn sein Vater assentieren. Darüber erzürnt, erklärte Fedkowicz, er anerkenne Hordynski nicht als seinen Vater. Hiezu kam noch, daß der Mandator bei den Huzulen wegen seiner Strenge verhasst war, was dem Sohne, als er vom Militär zurückgekehrt sich um ein Abgeordnetenmandat bewarb, hinderlich im Wege stand. Dies mag bei der Verbitterung des Dichters gegen seinen Vater eine weitere Veranlassung gegeben haben, sich desselben zu entäussern. Wie in vielfachen Beziehungen, so liess sich der Dichter auch in dieser von seiner Leidenschaftlichkeit fortreisen. Das Mandat erlangte er nicht, die Huzulen nannten ihn nach wie vor „Horodynczuk“. Mit seinem Vater soll er sich vor dem Tode desselben wieder verständigt haben.

Eine andere Mittheilung betrifft den merkwürdigen Hang Fedkowicz' zur Wahrsagerei, Astrologie u. dgl. Es ist bekannt, dass sich im Nachlasse des Dichters eine grosse Anzahl astrologischer und ähnlicher Bücher vorgefunden hatten, die ganz unzweifelhafte Merkmale vielfacher Benützung aufwiesen.¹⁾ Auch soll Fedkowicz seinem Diener — wie erzählt wird — seinen Tod und den Tag desselben vorherbestimmt haben. Aus der Anmerkung zu dem unten abgedruckten Schreiben N. 2 ersehen wir, dass er mit der Wahrsagerin Perle Frucht Verkehr pflegte. Hiezu kommt nun noch folgende Mittheilung des Herrn Hanicki. Als pensionirter Lieutenant hat Fedkowicz in den J. 1863—1866 in Storonetz die Kinder des damaligen Bezirksvorstehers Anton Hubrich in der Literatur, Geschichte, im Französischen, im Turnen sowie in anderen Gegenständen unterrichtet.²⁾ Eine seiner Schülerinnen erinnert sich noch gegenwärtig,

¹⁾ Dieselben hat mein Bruder, Oberlehrer Max Kaindl, aus dem Nachlasse angekauft.

²⁾ Die Namen der Zöglinge waren Ida, Marie, Anna und Karl. Ida wurde die Frau des Pfarrers Hanicki; als sie starb, übernahm Anna die Erziehung ihrer hinterlassenen Kinder und sie waltet noch heute als Hausfrau im Pfarrhaus zu Sergie; dieser Dame verdanken wir auch die Mittheilungen über die Lehrtätigkeit Fedkowicz'. Er wollte das Kind auch im

dass der übrigens als Lehrer sehr unpünktliche Dichter das Wahrsagen mit Körnern ¹⁾ verstand und sie es auch lehrte.

Ч. 128.

Лист Юрія Ганіцького до Федьковича.

(Віймкн.)

Sergie, am 5. August 1873.

Schätzbarster Freund!

Jusko²⁾ hätte es sich ersparen können, dir beunruhigende Nachrichten mitzutheilen, an der ganzen Sache ist gar nichts, als leeres Geplausch gewesen, da aber die Leute jetzt mit der Heuarbeit beschäftigt sind, so haben sie auch andere Stoffe zur Besprechung genommen.

Warum und wozu Jusko Geld verlangt, konnte ich bis heute nicht ergründen, das neueste Haus und die neuesten Umzäumungen, können, wenn man gerade will, wieder reparirt werden, aber bei deinem Hause und Umzäumungen ist keine Reparatur dringend.

Dem Konstitutionellen Katechismus bin bei allen Nachforschungen nicht auf die Spur gekommen; habe jedoch an Czermak wieder geschrieben, er möchte nach Erhalt desselben, dir diesen direct zusenden. — —

Jusko ist dir nicht treu und sei, wenn du willst, sehr auf der Hut; ich habe schon manche Betrachtungen gemacht. Sei aber, lieber Freund, nicht böse, daß ich dir dieses schreibe, es is aufrichtig gemeint.

In jedem Gerichtsbezirke sollen Staatsanwaltsvertreter sein und der Bezirksrichter Herr Augustak fragte mich, ob du diesen Posten annehmen würdest,

Schwimmen unterrichten — Marie ist Telegraphistin in Czernowitz; Karl Hauptmann in Komorn.

¹⁾ Über dieses Wahrsagen vergl. Ka indl, Die Ruthenen in der Bukowina II, S. 29 f., wo das bei den Russnaken übliche Verfahren ausführlich beschrieben wird.

²⁾ Огоновський.

3 — 400 fl Gehalt; ich antwortete: dem Hr. Fedk. geht es in Lemberg zu gut, als daß er sich für solche geringfügige Posten erklären würde. Sollte es dich jedoch in deine Heimath ziehen, so wolle mich gütigst hievon verständigen, so auch über obgegebene Antwort. — —

Das Urtheil hat Perle Frucht erhalten, sie hat 15 fl binnen 14 Tagen zu zahlen und 15 fl, wenn sie es nicht abschwören sollte, daß sie keine Anleihe sondern ein Kaufgeschäft geschlossen habe. Über die Zahlung oder Execution seinerszeit Raport.

An Neuigkeiten so viel, daß das arme Gebirgsvolk dem Abgrunde mit jedem Tage sich nähert; die Rustikalbank hat ihm den letzten Stoß gegeben. — —

Georg.

Ч. 129.

Лист Юрія Ганіукого до Федьковича.

(Віімки).

Sergie, 14. August 1873.

Schätzbarster Freund!

Die Zeitungen und Büchlein erhalten, wofür ich meinen schönsten Dank sage. — —

Es freut mich sehr, daß du gesonnen bist, in deine Heimath zurückzukehren. Mit Herrn Augustak habe ich gesprochen und er versprach noch dieser Tage mit bester Einbegleitung den Vorschlag zu Gunsten deiner vorzulegen. Mit dem Monate Jänner 1874 sollen die Staatsanwaltschaftsvertreter das Amt übernehmen.

Nun hätte ich dir einen Vorschlag zu machen. Indem die Cholera in Lemberg zu wüthen beginnt und indem du die Arbeiten auch von hier nach Lemberg zuschicken kannst und indem endlich, wie beinahe bestimmt, du den Posten erhalten wirst, du schon sogleich die Übersiedlung nach Putilla vornehmen sollst. Dieses wäre mein freundschaftlicher Rath, und ich würde mich nicht wenig freuen, dich sobald als möglich hier begrüßen zu können.

Nun sage ich zum baldigen Wiedersehen, vor dem jedoch noch ein Schreiben erwartend,
dein dich hochschätzender Freund
Georg.

Ч. 130.

[Ще Ганіцький не вислав сего листу до Федьковича, як від него прийшла така картка з датою 11. 8, друкована у *Kleine Beiträge*, 8:

Lemberg, 11. Aug. 1873.

Hochverehrter! Falls es Dir möglich ist, so schicke um den Jusko,¹⁾ ob er nicht beim Semakower Bauer²⁾ Geld auftreiben könnte, da ich gestern, als ich im Theater war, ganz und gar bestohlen worden bin. — Meine Verlegenheit ist somit nicht klein, wie Du Dir denken kannst. — Hier macht die Cholera bedeutende Fortschritte. — Diebe und Cholera sind aber zwei Factoren, die einem das Lemberger Leben schon verleiden können.

Dein Fedkowicz.

Прочитавши сю картку, Ганіцький дописав на своїм листі (ч. 129):

¹⁾ Jusko Ogonowski diente zunächst bei Fedkowicz. Hierauf nahm ihn dieser nach huzulischer Sitte (vergl. Kaendl „Die Huzulen“ S. 26 und desselben Volksthümliche Rechtsanschauungen der Russnaken und Huzulen S. 5) zum Pflegesohn (hudowanecz) und schenkte ihm ein Haus sammt angrenzenden Grundstücken in Putilla, welches Besitzthum jetzt einen Wert von etwa 8000 fl. hat. Jusko hat dasselbe vor drei Jahren verkauft und hierauf den Tod gesucht, in dem er sich die Kehle durchschnitt. Nachdem er gerettet worden war, stürzte er sich von einem Felsen in den Fluss und ertrank.

²⁾ Fedkowicz besass auf der zu Koniатыn gehörigen Attinenz Semakowa eine Alpenwiese von etwa 80 Joch, welche er als Vertrauensmann bei der Servitutencommission von den Grundbesitzern Aiwas und Romaszkan als Geschenk erhalten hatte. Diese hatte Fedkowicz an den Huzulen Szyrkariuk gegen Ratenzahlungen verkauft. Dieses ist der im Briefe genannte Semakower Bauer. — Auch auf der Attinenz Wipezina erhielt Fedkowicz von den Grundherrn ein Grundstück, welches er an Jsraeliten verkauft hat.

N. B. Versiegelt wird der Brief in Putilla, weil ich eben die Correspondenzkarte erhalte. Bedauere sehr über das Unglück, daß dich getroffen hat; vielleicht ist deine Alte im Spiel?¹⁾ — Was Jusko sagt, schreibe ich in Putilla zu. Dem Jusko begegnete vom Markte kommend. Schlechte Geschäfte hat er gemacht, nichts verkauft, da keine fremden Käufer in Wisznitz waren. Von der Semakowa kein Geld, da noch nicht der Termin der Zahlung ist, erst на Вознесение.

Diese Zeilen schreibe ich im Gerichte und Herr Augustak ersucht mich dir nachstehendes zu schreiben. Du möchtest ein Gesuch an die Staatsanwaltschaft nach Czernowitz überreichen, u. z. des Inhaltes, du hättest Nachricht von der Besetzung eines Staatsanwaltschafts-Vertretters in Putilla und indem du ein pensionirter Offizier, gewesener Gemeindevorsteher und Wirth von Storonetz als dem Sitze des Gerichtes bist, so würdest du die Übersiedlung nach Putilla antreten, wenn dir der Posten zugesagt werden würde. Wenn möglich, so dokumentire dein Gesuch. Lese die neue Strafprozeß-Ordnung, XXVI Hauptstück zuvor durch. Dieses Gesuch kommt dem Herrn Augustak zur Begutachtung, wo du dann deiner Sache gewiß sein kannst.

Säume, lieber Freund nicht, und deinem Gutachten ist es überlassen, ob und wie hoch du die Renumeration ansprechen sollst.

Nochmals herzlich grüßend

Georg.

Nachtrag.

Indem die Post abgegangen war, konnte der Brief erst am 15. abgehen, daher ich diese Zeilen wieder zu Hause beisetze. Herr Augustak hat mir nachgeschickt nachstehenden Rath dir zu schreiben:

Du möchtest dich dem Oberstaatsanwalt in Lemberg vorstellen und ihn befragen, welche Schritte zu thun seien, um den Posten zu erlangen, denn der Vor-

¹⁾ Ганіцький підозрівав, як видно, Бернатову, у котрої Ф-ич харчував ся.

schlag ist bereits in Czernowitz eingelangt noch vor Einkunft deines Briefes und Augustak hat den Hladzuk in Vorschlag gebracht, da er Niemanden hatte. [Тут знаки мб. Федьковича: ??]

Auch finde ich die zweite Correspondenzkarte nach Hause kommend.¹⁾ Es freut mich sehr, daß du zu deinen Sachen gelangt bist.

Morgen sind 14 Tage seit der Zustellung des Urtheils für Mühme. Sollte selbe bis Morgen den Recurs nicht überreichen und sich zum Schwure wegen 15 fl. nicht stellen, so überreiche ich übermorgen das Exekutionsgesuch.

Nochmals dich bittend, die Hebel wegen dem Posten in Bewegung zu setzen,

dein Freund

Georg.

[Дописка Федьковича: E(ingelangt): 18/8 1873].

Ч. 131.

На сей лист Ганіцького відповів йому Федькович так (пор. Kleine Beiträge, 8):

Lemberg, 18. Aug. 1873.

Heute aus Wien den Konstitutionellen Kathechismus erhalten,²⁾ doch Dir für Deine grenzenlose Güte zu danken — versuche ich nicht einmal, da es unmöglich ist. — Du bist nun einmal im Wohlthun unverbesserlich. Ich gehe mit dem Gedanken um, den Monat September entweder in Kolomea oder in Putilla zuzubringen, um den Dowbusch entgeltig umzuarbeiten³⁾ Doch werden es wahrscheinlich fromme Wünsche sein. Schauerlich, wie ich Dir kein Glück in meinen Projecten habe! — Schickt die süsse Mühme⁴⁾ kein Geld? Ich könnte es brauchen. *Fedkowicz.*

¹⁾ Листом із 14. 8. 1873 господар дому при ул. Цитадельній ч. 3., Домбчанський, вимовив Федьковичеві мешкане від 1. вересня 1873, „chociaż bardzo mi przykro pozbyć się tak spokojnego, punktualnego i światłego człowieka.“ Писав, що мешкане йому самому потрібне.

Ч. 132.

Лист Теодора Маркова до Федьковича.

(Виймки).

Львівъ 17 10 1873.

Дорогий Юрку!

Приступаю теперъ до Твоей просьби — а то насампередъ — що ся касає найважнѣйшой точки цѣлого листу т. є. довѣданія ся въ надпрокураторію, чи твоя просьба зреферовановъ зѣстала або нѣтъ. Ото мушу Ты троха неприємну вѣсть взглядомъ того донести, що надпрокураторія Тебе въ пропозицію не взяла, що еще однаковъ нѣчого нестановить. Поданье Твое отойшло уже кѣлька дней тому до прокураторію до Черновець. Если Ты протое на томъ залежить — удайся съ протекціевъ — може яку маешь до прокураторію до Черновець, бо ѡтъ ней зависло все. Она може тихъ що суть въ пропозиції ѡтверечи, а другихъ пріяты, и доперва тогда намѣстничество подтвердить. —

Пюръ посилаю Тобѣ за 50 кр. ѡтъ Козловского — кѡнцѣ суть троха короткѣ, однаковъ освѣдчивъ менѣ самъ Козловскій, що то суть зъ того самого гатунку, зъ якого Тысь менѣ на показъ приславъ. —

Що до 3-го пункту твоей просьби т. є. вистаранія ся »Литовскої лѣтописи« то ходивъ емъ всюди по книгарняхъ — такомъ небуло. — Въ кѡнци удавъ

²⁾ Hanicki hatte das Buch für Fedkowiez in der Wiener Buchhandlung Czermak bestellt.

³⁾ Wahrscheinlich bezieht sich diese Bemerkung auf die ruthenische Umarbeitung des „Dowbusch“ (vergl. Ogonowski, Istorija lyteratury ruskoy II, 627). Doch vergl. man auch Note 1 auf der folgenden Seite. (Ся замѣтка подана при листі Федьковича до Ю. Гауцкокого з 21. жовтня 1876, де згадує ся про Найбавера).

⁴⁾ Die „süsse Mühme“ war eine Jüdin, namens Perle Frucht, die in ihrer Jugend Marketenderin gewesen war, und daher dem Dichter viel über das Soldatenleben zu erzählen wusste. In Storonetz-Putilla beschäftigte sich dieselbe mit Wahrsagerei. Fedkowiez verkehrte sehr lebhaft mit ihr; auch hatte er ihr einen Geldbetrag geliehen.

ємъ ся до канонѣка Петрушевича, которій ся изданіємъ и редагованіємъ книжокъ русской матицѣ занимае, и довѣдавъ емъ ся ѳтъ него, що Литовска лѣтопись еще невійшла; ввійшло тѳлько 2 части »Волинської лѣтописи« котри то Тобѣ заразомъ присилаю. Незадовго мае війти еще III часть, що, если наступитъ, незалишу Ты прислати, если ся Тобѣ здасть. — Заразомъ перебачай, щомъ Тобѣ заразъ на твій лист ѳтписати не мѳгъ, причина була тая, щомъ мусѣвъ шукати доперва протекціи, а щоби ся можно довѣдати що ѳтъ надпрокураторіи, бо треба Ты знати, що тамъ дуже трудно ѳ що ся довѣдати. —

Будь братчику протое здоровъ и весело проживай а незабувай на твого Федька, котрій Тебе такъ дуже любить, що наветъ ѳ тѳмъ и написати неможе. — Ласкавъ будь пріяти ѳтъ мене хоть тое и прійми щирую волю за добрый учинѳкъ — если ся Тобѣ нѣчимъ бѳльше прислужити не могу. — Заразомъ поздоровляю все Твое семейство, котре еще незнаю особисто, тѳлько зъ оповѣданъа Твого а котре яко гоцули добри люде и отвертѣ буті мусятъ. —

Цѣлюючи Тя сердечно, остаюсь Твоимъ вѣрнимъ другомъ

Федь Марковъ.

[Теодор Марків, тепер начальник суда в Бучачи, товаришував з Федьковичем підчас його побуту у Львові, а по його виїзді полагоджував йому радо його орудки].

Ч. 133.

Лист Григорія Купчанка до Федьковича.

Відень, 21. Паздерника, 1873 р.

Честный пане Редактор!

Даруйте, честный пане, що я Вас знов безпокою моими приватними ділами. Я Вам писав в минувшій році и просив, абы Вы були так добрі и прислали мені коротеньке описанье буковинскихъ Гуцулів, понеже я описовав тогди Буковину (в географическім, историческім, статистическім и этнографическім взглядахъ)

и о Гуцулах мало що знав сказати. Окрім того я потребував також образків представляючих ношу Гуцулів. Вы мені не вітписовали на ту мою просьбу и я не-знав до кого иншого удатисе в тім моім ділі. Но слава Богу я познакомивсе в тутейшім товаристві »Січ« с паном Бучинским, Д-рдом прав и сей не лиш дав мені хороше описанье звичаев и обрядів Гуцулів, але подаровав мені также одну Вашу фотографію в гуцулській одежи. Скінчивши минувших вакацій в Буковині ціле мое описанье, післав я его враз с многими прилогами и фотографіями всяких буковиньских нош »Кіевскому Императорско-Русскому Географическому Отдѣлу«, для котрого я все то писав. Отдѣль післав мені за тот матеріял тимчасом 60 левів и преобіцав все то друковати своєм коштом в м. грудню с. р. Окрім описанья Буковини я післав »Отдѣлу« также мій »збірник буковинских нарядних співанок, казок, загадок, приповідок, примівок, и. т. д.« и при тім також короткий обзір литературного діяння в Буковині.

Розумієсе, що Вы заступаєте у нас, Буковинских, на поли литературного діяння враз с о. Воробкевичем, перше містце, а осібно на поли нарядной поезиі. Но, окрім того, що Вы наш найбільший поет, що робе тільки славу и честь Буковині и цілій австр. Руси, Ви также найліпший наш нувеллист. Отдѣль жаєає окрім описанья Ваших произведень также и саме Ваше произведенье, шобы де-шо изнего помістити на тім містци в моем сочиненью, де буде споминатисе о буковинских писателях. Для того я удаюсе тепер снов с просьбов до Вас, честний пане Редактор, абы Вы так добрі були и прислали мені по одному екземпляру друкованых Ваших діл, шобы я міг все то післати »Отдѣлу«.

Иллюстраціи для моего описанья Буковини я обсталоював в Лейпцигі, т. е. драворізи всяких буковинских нарядних нош і типів.

Меже фотографіями, котрі я в Лейпциг післав, находесе также моя — в парубоцкій надпрутській и Ваша — в гуцулській одежи. Як будут готові древо-

різи, то я пішлю Вам один екземпляр образів, представляючих буковинські типи и нощу. В м. Січню пішлю Вам также один екземпляр моего сочинення.

Я укінчив недавно одну малоруску пьесу під именем »Рекрут« в 5 дійствіях з співами; коли-бы Вы могли то употребити для многоуважаемого Вашего журналу, то мені булобы дуже приємно.

В короткім часі буде гратисе в тутейшім „Residenz-Theater-ъ“ мій переклад Гоголевого »Ревизора« на німецькім язичі. Афишу я Вам пішлю в свій час для оголошенія в »Правді.«

Надіюсе що Вы віслухаете мою просьбу, кланяюсе Вам сердечно и остаюсе до смерти

Ваш Вас високопочитающій
покірний слуга

Григорій Купчанко.

Прошу адресовати; »Gregor Kupczanko, Jurist, Wien.«

Ч. 134.

Лист Івана Наумовича до Федьковича.

Почтенийшій Господине!

Г. Бѣлоусъ писавъ менѣ, що маєте охоту писати до „Науки“. Вѣсть тую принявъ я съ великою радостію, понеже съ новымъ рокомъ намѣряю »Науку« розширити и зробити ю бѣльше занимающею, бо сего року черезъ довгу и тяжку болѣзнь очей, а потому черезъ нещастье велике въ моей пасѣцѣ, она дуже підупала.

Если бы Вы вступили со мною въ переговоры о условія, подъ якими Вы хотѣли бы присылать статіи, стихи и повѣсти популярніи и практичніи, то будьте ласкави якъ найскорше менѣ о томъ донести, абимъ мѡгъ собѣ на другій рѡкъ хорошій плянъ уложити. Хочу видавати »Науку« въ четвертицѣ и дати иншій образокъ, на котрѡмъ будутъ нашій читающій и слушающій люде. Менѣ треба бы хорошего стиха до 1. ч. 1874 съ желаніями, аби »Наука« завитала съ тымъ

рокомъ у кожду селъску хату, где суть письменнїи люде. Такожъ здала бы ся менѣ дуже прекрасна повѣсть народна содержания поучающого.

Я бувъ бы дуже щасливий, если бы мы зробили съ собою союзъ широй прїязни. Отвѣтъ, которого я нетерпеливо ожидаю, пбелати прошу до Скалата, почта въ мѣстци.

Съ почтѣніємъ

Иванъ Наумовичъ.

Скалатъ, 25/10 73.

P. S.

Въ 9. ч. «Науки» помѣстивъ я статію о Лемкахъ. Телерь хотѣвъ бы я помѣстити де-що о Гуцулахъ, но не маю фотографіи Гуцулѡвъ, котру давъ бымъ до дереворытника. Для того прошу менѣ ласкаво прислати (если бы у Васъ була) фотографію хоть якого Гуцула та Гуцулки. А може бы и образокъ якій у Васъ бувъ, на котрѡмъ була бы нарисована група Гуцулѡвъ. — Простѣтъ, що Васъ тымъ клопочу.

Ч. 135.

Лист Мих. Драгоманова до Федьковича.

Киев, 1873, 17 Окт. ст. ст.

Високоповажаний Добродію,

Простіть мені довге мовчане. Причина йому ті незбіжні клопоти, котрі мусить терпіти чоловік, повертаючий ся на рідню сторону по тріох роках, — а окрім того я хотів діждатись збору географичного товариства, щоб звістити Вас про вибір Вас у члени. Кілька день назад стверджено протокол того збору, на котрому Ви були вибрані, по моему мотивированому звістками про Вашу особу и про потребу нам мати сотрудників у Галичині и Буковині, а особо у горах внеску, — усіми голосами членом нашого товариства. Учора передав я письмоводителєві нашому Вашу буковинску одежу, и думав зараз написати до Вас, як учора ж прийшло письмо Ваше од 2/ч. ц. м. н. ст.

з. программою опису Гуцулії. — Поки одначе я сбиравсь писати до Вас, книжки (казки Рудченка) були Вам вислані тим з наших товаришів, котрий відає такі розсилки, але, як свідавсь я, по Вашій львівській адресі, котору передав йому п. Русов. Коли Ви не одберете цих книг, — я зараз вишлю Вам другі у Буковину. Про літописі, котрих Ви жадаєте, тепер скажу, що свій екземпляр я одіслав через молодого п. Качалу п-ві Терлецькому у Відні, — и як тільки він поверне, зараз перешлю Вам, а може сплинемо так, щоб Терлецькій прямо послав Вам, як йому не буде потрібно.

Тепер обернемося до програми опису Гуцулії. На скільки я її передививсь, вона досить повна и систематична, так що я її ні змінити, ні доповнити не знаходжу потрібним. Покажу ще товарищам, и, що скажуть, те Вам напишу. Наш секретарь скоро одішле Вам умісті з звісткою про вибір Вас у члени геогр. товариства, статут його и программ, — то, може, Ви сами знайдете де що у програмі, що схочете внести у Ваш опис. Про мову, на якій Вам писати Вашу працю, я говорив де з ким з товариства, — и більш згоджується на те, щоб Ви писали по своєму, по руському, чи по гуцульському, а не по німецькому, — бо коли вже прийдеся переводити, то усе рівно, — а може ми напечатаємо и прямо Ваш оригінал. В усякому разі не будуть обійдені дуже інтересні термини, котрі Ви можете написати, пишучи по своєму. Про плату за картинки тепер я нічого не можу сказати вірного, — бо на сей час географ. товариство ще не має багато грошей, бо ще йому не одпущена субсидія держави, та й не час про неї прохати, поки товариство не заявило себе публично виданем праць. Поки скарб його зложується з внесів членів, --- и увесь єсть 1800 рубл., — з котрих за виключенєм 200 до 300 р. на канцелярські розходи, до 1000 рубл. піде на видання першого тому »Записок«. Ідемо внесів од »членів-сореєвнователів«, — до котрих закликає багато місцевих панів. Коли б Ви були ласкаві, написати примірно, скільки потрібно грошей на картинки, то чи б сами, т. є. та громадка наша приватна,

про котору я розказував Вам, може б спромоглись на цей випадок. Я ще переговорю з товарищами, а тепер скажу, що як здається мені, у офіціального товариства географічного ми тільки тоді могли би узяти гроші на ілюстрації, як би був готовий текст, и тоді я представляючи його товариству, міг би сказати, що ось, — бракують ілюстрації, — так на їх треба грошей, и усе таки треба сказати скільки. Для того я прошу Вас дуже, — напишіть скоріш примірний росцот, а — там, чі товариство, чі ми, постараємось його покрити, — бо діло справди потрібне.

За сим поділюсь з Вами кількома нашими новинками. Приїхавши по тріох роках я застав більш працівників над дорогими для нас справами и де-які справи далеко посунувшимися: так збірник історичних пісень почнем через тиждень печатати; до його буде приложена граматика и словарь. Великий словарь теж посувається уперед. Окрім того наготовлено кілька книжок популярних, и ціла компанія молодіжі узялась за вистаченне енциклопедії для народу. З публичних новин саме приємніше, що два тижні назад у публичному засіданю геогр. товариства співав кобзарь з Полтавщини, кобзарь, а не лірник, це дуже велика рідкість, и наш кобзарь Остап Вересай мабуть чі не послідній. Од того дуже велике счастье, що вдалось його залучити до Кіева, — де записали стенографічно його біографію и усі пісні и думи, які він співа, — а також мотиви їх и усі танці, которі він гра. У зборі геогр. товариства, на которий була покликана числена публіка, Вересай проспівав по примірнику своїх пісень и дум (історичні — про тріох братів з Азова, про Федора Безродного, — з моральних — про удову, з соціальных — про Правду и неправду, и з гумористичних — про сватьбу щигля), грав танці, — а перед тим Русов прочитав його біографію, а у середині Лисенко — дуже гарний реферат про музику Вересая а у загалі про українську у порівнянню з чужими и словянськими.

На цьому на цей раз дозвольте скінчити письмо.
Кланяюсь Вам щиро и прошу не забувати на дов-
гий час.

Ваш увесь *М. Драгоманов.*

Ч. 136.

Лист Евгѣна Желехівського до Федьковича.

(Виїмки).

В Станіславові 7. Падолиста 1873.

Високоповажаний Пане!

Роздобувши аж тепер карту: *Industrie und Com-
municationskarte von Bukowina 1861* и деякі другі
дотичні вхіднополудневих Русинів, звідуюся, чи разом
з картами не потреба би Вам приміром отсих книжок
прислати:

- 1) *Północne stoki Karpat W. Pola.*
- 2) *Galicja Hipol. Stupnickiego 2-gie wyd.*
- 3) Етнографічна статія в Львовянині 1861.
- 4) *Geografia ogólna i statystyka ziem dawnej
Polski ułoż. p. Łucyana Tatomira.*
- 5) *Ethnographie der österreichischen Monarchie
von Czoernig. Wien 1857.*

З того послідного великого діла виписую Вам
отсе:

(Сі виписки опускаємо).

Евген Желехівський.

Ч. 137.

Лист Теодора Маркова до Федьковича.

(Виїмки).

Львів, 10/11 1873.

Дорогій друже мій Юрку!

Дивуєшся запевне, для чого я Тобѣ нічого
не пишу — анѣ перѣ Козловскій Тобѣ не присилає.
Причина того такъ довгого неписання була тая, що
я отримавши ѳть Тебе листъ съ 1 левомъ удавъ емъ

ся впрость до Козловского, а набравши го з гори, оповѣвъ менѣ, що наразѣ такихъ перѣ немає, але въ коротцѣ мають му прийти зъ фабрики, а щобымъ ся троха затримавъ, а небавомъ могу таки отримати; але щожъ паньске чекай, и якъ зачавъ емъ чекати, та до него ходити, ажъ доси — и такой зъ фабрики перѣ невидати — —

Удавъ емъ ся днесъ до Аргенса, но анѣ тамъ немавъ такихъ, якихъ Ты собѣ желаешъ. Зъ ѳттамъ бувъ емъ у Яскульского, и доперва у Богдановича дѳставъ емъ такихъ, котри, якъ ся здае, добрѣ бути мають, хотяй и ти мають коротшій конецъ, якъ твое прислане, но однакоже самъ Богдановичъ сказавъ мы, що иннихъ нема въ цѣлѣмъ Львовѣ. Тѳлько що до перѣ.

Що ся касае желаемой Тобою книжки, удавъ емъ ся до Д-ра Шараневича, но не заставъ емъ го въ дома, акурать днемъ передъ тимъ виѣхавъ до Вѣдня, а зъ ѳттамъ еще и въ инши краѣ. Змущений бувъ емъ также и на него чекати, и доперва, коли назадъ повернувъ до Львова дня 7/11 удавши ся повторе до него просивъ емъ го въ имени твоимъ, а щобы Ты пожичивъ wspomnenu книжку, и где що про Гуцулѳвъ. На тое сказавъ менѣ, що книжку Тобѣ пѳдъ заглавiемъ „Kritische Blicke in die Geschichte der Karpaten-Völker“ даруе, а що до Гуцулѣвъ сказавъ, що немає нѣчого, о нихъ писавъ тѳлько »Вѣтвицкiй«, а гденецо »Поль« однакже по книжку щобымъ прийшовъ еще разъ до него, бо въ дома немає тѳлько въ книгарни Вѣльда. И такъ отримавши доперва днесъ ѳтъ него книжку, посилаю Тобѣ вразъ съ перами. —

Незабувай, дорогiй мѳй, хотъ Ты принаймнѣй на мене; та вспомни собѣ на Федька, котрiй Тебе щиро любить и Тобѣ якъ найлѣпше спрiяе. Въ Львовѣ нема нѣчого нового — тѳлько то, що Поляки вже меже собою зачинають ся гризти, та лихотворити, бо руси-нѳвъ имъ за мало.

Поздоровляю все Твое семейство, найпаче же невѣстку и желаю ей здоровья — дабы теперъ подъ зиму нехоровала. —

Будь здоровъ, цѣлюю Тя сердечно, мѣй дорогій, и остаюсь Твоимъ навсегда вѣрнымъ пріятелемъ

Марк(ов).

На всякій способъ очѣкую отъ Тебе въ коротцѣ якои вѣдомости.

Ч. 138.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

(Впѣмки).

(E(ingelangt) 7/12 1873).

Дорогій друже !

[Федькович просив Маркова, купити ему добрых пер, отже Марков пише перше про сю орудку].

За Партицкимъ ходилъ емъ также кѣлька дней, но годѣ було его въ дома застати, а на бесѣдѣ рѣдко коли показуе ся. Доперва 1/12 удало мы ся съ нимъ здыбати и желаніе Твое ему оповѣсти, на що менѣ тойже прирѣкъ, що въ коротцѣ до Тебе напише и о всемъ, о що Ты его просивъ, докладно напише, причѣмъ всказавъ ему адресъ до Тебе; о скѣлько але слова дотримае, неизвѣстно менѣ, бо, якъ знаешъ, Партицкого дуже мало знаю. — —

Утѣшивъ емъ ся дуже, що, Богу дяковати, семейство Твое подужало и здорове — а притѣмъ кобы Всевишній и Тобѣ удѣливъ черетвого здоровья и всякого блага.

Будь такъ ласкавъ написати менѣ, що ся съ Твоею посадою стало, чи прийшла Тобѣ яка резолюція на Твое поданье и чи може вже отъ 1. Сѣчня будешъ въ урядованю. — —

Федь Маркѣвъ.

Ч. 139.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

(Віймки).

Львівъ 10/12 1873.

[Марків полагаджувє орудки Федьковича: купно шапки і т. п.].

Вразь еслибы Партицкій до Тебе ненаписавъ, дай ми знати, а я заурґую его, бо, якъ Тобѣ извѣстно, до нашихъ панѣвъ треба кѣлькакратно ходити та блаґати, ба еще и съ великимъ уклономъ, — они лишъ хвалити ся та говорити умѣють богато, а якъ прійде що до чого, то кождый зъ себе на другого вину звальє.

[Далї адреса Партицького і неважні вісти].

Федь Марківъ.

(Е. 14/12. 1873.)

Ч. 140.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

Львівъ 18/12 1873.

(Е. 21/12 1873).

Марків полагаджувє орудки Ф-а: купив для него кутас, золотого паперу, а-б-с, буквар, цукерків — усе для дітий на ялинку. Пера дістав Федькович уже перше. Далї пише М. про себе.

1874.

Ч. 141.

Лист Івана Наумовича до Федьковича.

Почтенный Господине!

Простѣть, що Вашъ стихъ не може бути помѣщений, а то тому, що заразъ зъ початку за острый, а потому, що въ томъ стиху пробиваєсь украинофиль-

ство, котре найбільше у духовенства не має симпатій. Коли бы я его помѣстивъ, тогды ѳтступилибъ мене майже всѣ священники, котрі становлять бѣльше нѣжъ двѣ третинѣ пренумерантѣвъ »Науки«. Мимо волѣ не могу, за що прошу, щобъ не були Ви гнѣвнѣй. Щѣ до сотрудничества не могу такожъ ничего рѣшущого сказати, бо не знаю, якъ покаже пренумерата.

Съ истиннымъ почтеніемъ

Наумовичъ.

Скалатъ, 18/1 74.

Ч. 142.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

(Виїмки).

Львѣвъ 10 2 1874.

.....неувѣришъ менѣ, якъ прикро менѣ ся зробило, що Тобѣ, дорогій мѣй та любый, не такъ иде, якъ повинно... Щѣжъ робити, мы, якъ здае ся, уродилисьмо ся лишъ тѣлько на те, ащѣбы за всѣхъ недолю та клопѣтъ зносити...

.....
Шушкевича годѣ було коли въ дома застати и доперва вѣчера удало мы ся съ Ганкевичемъ о тѣмъ поговорити. — Щѣ ся касае пенсїи Твоей, то туюжъ для того не пѣслали Тобѣ, понеже ещесъ квѣта зъ тамтой пенсїи неприславъ, а надто — якъ повѣдають — не даешъ о собѣ чути, чи жиєшь, гдѣ перебуваєшь, и що робишь?!...

Сими днями отримаєшь несомнѣнно листъ ѳтъ Барановского, а по отриманїю ѳтъ Тебе отвѣта — заразъ грошѣ надїйдуть. Допитують ся — коли и чи приѣдешъ ту до Львова — бо бачъ скучно имъ безъ Тебе, а що найбільше, немає »Просвѣта« надъ чимъ радити, чи се або то письмо треба надруковати або нѣтъ. —

Протѣе если маєшь яку готову роботу, то пришли Просвѣтъ и незабудь на квѣти, бо якъ кажуть, жадае ѳтъ нихъ Видѣлъ краевїй. — Съ Кобилянскимъ взглядомъ Твого желанїя неговоривъ емъ а то для того,

понеже мені виразно сказали провідителі Просвіти, що протів Тебе нічого немає і Тобі пенсію Твою точно посилати будуть — якщо тільки о собі даєш відомість. — Знаєш добре Кобилянського, він би розструбів о тій по всіх Львові — і може би які неприємності з того наступити могли. — В разі, якщо би Тобі Просвіта виразно відповіла, тоді доперва можна ся о тій постарати, як повідаю тепер ще не час. Може ся намислиш тут до нас загостити, щоб мені дуже приємно було — бо бим мав принаймні хоч одного, кдебим ся розбавити і кдещо поговорити міг. В разі еслибось до Львова приїхати мав, напиши мені наперед, а щобим ся міг о яку станцію вистарити. — . . .

Т. Марків.

Ч. 143.

Письмо з „Просвіти“ до Федьковича.

Львів, 12 лютого 1874.

Всечесний Пане Федькович!

На засіданні з дня 12-го лютого рішив відіти тов. »Просвіта« запитати Вас, Добродію, чому Ви не ласкаві прислати нам дальші праці для популярної науки. Ви зобов'язались контрактом новим, в липці 1873 р., давати товариству щомісяця матеріалів на два аркуші друку. До сього часу, с тих матеріалів прийнято на стільки, що вистарчило на 3½ аркуша друку. Прочі матеріали відіти не подобив і не буде їх печатати. Ви отже маєте рестанції, а не поповняєте їх. Просимо Вас проте, обясніть нам, як думаєте на будуче, а именно: чи хочете додержати нам дане Вами слово при умові в липці в минулому році. Сподіємось як найскоршої відповіді.

У Львові 12 лютого 1874.

Від відіти товар. »Просвіта«

Др. Омелян Огоновский, заступник голови [печать »Просвіти«]. Нат. Вахнянин, секретар.

Чч. 144—145.

Два листи Федьковичевого батька.

I.

E. 23. II. 1874.

A monsieur Giuseppe d' Fedkowicz a Putilla.

Mein Kind!

Schon ausgesöhnt — Amen!

Nur durch mehrwöchentlichen Aufenthalt hier ist die Realisirung deines Wunsches denkbar, dein Ziel erreichbar.

Darum trete — wenn auch gleich Morgen, immerhin (?) unverzüglich (um acht? am $\frac{1}{3}$) — Wäsche, Kleider etc. mitnehmend, die Reise hieher, ohne selbst unsern guten Juzko zu bemühen — hieher an.

Wohnung in meinem Zimmer — Kost und Bedienung kann ich keine anbiethen.

Mit offenem Freimuth und voller Aufrichtigkeit eile zu deinem Vater

21/2 1874.

Hordyński.

II.

Mein Kind!

Umsonst! Sei nicht böse! Beim besten Willen ist unser Benehmen per Brief unthunlich und blind (?). Dein Brief liegt fast ungelesen.

Bei mir kannst (du) lange ungesehen bleiben, ich habe keine Besuche. Kost bringen lassen, Caffee per(?) Spirit. kochen — Mittagsessen 3 Speisen — 8 f — sonst auch 20 Kr. Nimm so Alles mit — sogar Berg-Costüm, Musikalien und Instrumente, beendigte und unbeendigte Manuskripte — zum Druck und Presse, um nicht wieder bald nach Putilla fahren und schicken zu müssen.

Nimm auch mehrere Quittungen (Blanquette) vom Ortsgeistlichen und Vorstand gefertigt, und begütigte (bemächtige?) Jemanden in Włóznitz zur Fassung der Pension und Sendung per Post.

Schade um jede Woche der Zögerung.

Beachte den Rath deines wohlwollenden Vaters

19/3. 1874.

Hordyński.

Ч. 146.

Лист М. Білоуса до Федьковича.

Ваше Благородіє!

Намѣренъ издавати повѣсти, а нуждаючись въ соотвѣтныхъ сочиненіяхъ, имѣю честь В. Б. просити, помочь мнѣ въ томъ дѣлѣ — само собою розумѣется за отвѣтний гонорарь. Извѣстность Ваша яко писателя и народолюбца суть мнѣ порукой, что не откажете въ такъ благонамѣренномъ дѣлѣ. Остаюсь съ достодож-нымъ почтеніемъ

Вашего Блдія

Слуга

М. И. Бѣлоусъ

типографъ.

Коломыя 9,3 1874.

Ч. 147.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

(Виймки).

Львѣвъ 26/4 1874.

Дорогій мой Друзе!

Дивуешь ся запевно, що то ся властиво значити може, що уже такъ довго до Тебе не пишу — ба на-веть въ остатнѣмъ листѣ виражуешь ся — що ся на Тебе гнѣваю. —

Причина — для которой я до Тебе доперва те-перъ пишу, була тая, що годѣ ся було зъ ѳтки довѣ-дати, якъ властиво рѣчь съ Тобою а Просвѣтою стоить далѣй — надходили свята — а въ конці и весѣля Бачиньского. Теперъ отже, коли все тоѣ минуло — и бѣльше часу маю, пишу до Тебе, дорогій та любій мѣй Юрку — та негнѣвай ся на мене, щомъ ся трохи съ моимъ письмомъ задержавъ. Найсампередъ дякую Тебѣ дуже красно за подарунокъ — котрій Ти менѣ пода-рувавъ. Скриню ѳтъ сторожа взялъ емъ — котра зѣ-стає у Бернатовой — зъ котрихъ то рѣчей я ей где-яке черепа подарувавъ.

Що ся тичить твого интересу съ Просвѣтою — то годѣ ся довѣдати — якъ ся властиво рѣчь має — одни кажуть — що еще тое не есть скѣнчене — други зновѣ ѡтказують на Тебе, щось мало дуже робивъ — третѣ знова ѡткликують ся на другихъ — що сами о тѣмъ нѣчого незнають — ба наветѣ ся Дрѣ Огоновскій освѣдчивъ менѣ, що нѣчого докладного въ тѣмъ зглядѣ подати неможе, знае тѣлько те, щось дуже по грубянѣске листъ до Просвѣти написавъ. —

Що до друкованія драмату мушу Ты сказати также, щось докладне ненаписавъ — бувъ емъ въ кѣлькохъ друкарней, и всѣ менѣ одно и то само сказали а имено, якій форматъ — якій паперъ и якій друкъ бути має, въ кѣнци скѣлько егземплярей хочешъ мати, ибо ѡтъ того зависить цѣна друку.

При тѣй способности посилаю Ты скѣлько гатункѣвъ насѣня цвѣтѣвъ съ книжкою, а если бысь собѣ гдеяке вибравъ — то будь ласкавъ написати до мене, а я Ты заразъ пришлю. —

Т. Марковъ.

Ч. 148.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

Львѣвъ 27 5 1874.

Любезній мѣй Друже!

Посилаю Ты 2 виданія *Über Land u. Meer*, а одно, *»Illustrirte Welt«*, неменше и книжочку, — котру Рѣхтеръ тобѣ давъ *»Phädon oder über die Unsterblichkeit der Seele«*. Заразомъ перепрашаю Ты — щомъ троха въ себе затримавъ — негнѣвай ся....

Предсѣдателемъ *»Просвѣти«* выбраний зѣставъ и на сей рѣкъ той самій, що минувшого року, обиватель Федоровичъ — а видѣлъ съ малимы змѣнами той самъ. — О що Тебе запозвали — то незнаю, будь протое ласкавъ написати менѣ обширно цѣлу скаргу — ибо я тутъ неможу ся докладно довѣдати — сказали менѣ тѣлько кѣлькохъ, що для того, щось нѣсля умови ненаписавъ есь тѣлько, кѣлькось написати мавъ, а гро-

шей досить есь забравъ. — »Боже, ѡтпусти имъ — невидать бо, что творять.« —

Якъ съ певнихъ жерель чути — професоръ Кобилянскій мавъ »Laufpass« дѣстати — ибо директоръ школы реальной немѡгъ его до нѣчого употребити, — если ся о немъ близше довѣдаю, не залишу и Тобѣ о томъ донести. —

Будь протое здоровъ и не гризи ся, Панъ Богъ може ся смилуе надъ нами — и дасть намъ хоть принаймѣй передъ смертевъ годину щастливу. Поздорови отъ мене все Твое семейство, вихованка, его супругу и стару сваху — може колись дасть Богъ побачимо ся и близше запѡзнаемо ся.

Т. Марковъ.

[Говорить ся про Антона Кобилянського, Федьковичевого товариша].

Ч. 149.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

(Віймки).

19. 7. 1874.

Я маючи теперъ бѡльше вѡльного часу пишу Тобѣ где що обширнѣйше — що ся тутъ у насъ въ Львовѣ дѣе.

. Въ Львовѣ пануе теперъ тишина — нечувати нѣчого, майже всѣ порозѣждали ся на празники Свѣтлая просвѣта вразъ съ Бесѣдою спочивае теперъ — и якъ здае ся задрѣмала — бо жаднои вѣдомости о собѣ чути недае. — Бувъ емъ сими днями кѡлька разѡвъ на Бесѣдѣ — однакъ дуже мало заставъ емъ тамже — и то самихъ якъ повѣдае старшихъ братьей, ѡтъ котрихъ годѣ що довѣдати ся, якъ ся съ Тобою рѣчь мае — понеже оденъ ѡтсилае мене до другого — говоря — що о семъ нѣчого му не есть извѣстно. — —

Дай знати — що чувати съ Твоимъ процесомъ — котрий Тобѣ Просвѣта виточила — хто властивесть на тимже подписаній и о що имъ ходить. — Сподѣй ся нинѣ добра — коли свой свого рѣже та пече — ажъ до остатной кроплѣ житя. --

Т. Марковъ.

Ч. 150.

Лист Теодора Маркова до Федьковича.

Львѡвъ 5 10 1874.

Дорогій Друже!

Удовлетворяючи желанію Твому — посилаю Тобѣ 6 книжочокъ, — котрѣ Просвѣта видала пѣсля Твого ѡтѣзду зъ Львова — неменьше и 10 аркушѣвъ желаного черезъ Тебе паперу. —

Желанія мои — съ Тобою видѣти ся въ Твоей сторонѣ — немогли прійти до skutку — бо годѣ — рада бы душа до Раю — але грѣхи непускають, таке то и мое.

Будь ласкавъ напиши обширно — якъ ся Тобѣ поводитъ — що порабляешъ — и якій конецъ взялъ процесъ съ Просвѣтовъ — бо ту годѣ ся ѡтъ кого що довѣдати — а Ти анѣ рушъ — щобишь хоть троха щось написавъ.

Т. Марковъ.

Ч. 151.

Лист М. Драгоманова до Федьковича.

Кіевъ, 1874, Сентября 28.

Кузнечная, д. Консенсіусовой.

Високоповажний Добродію,

Дуже давно писав я Вам, та не маю одвіту. Недавно послав я через Бучинського до Вас І т. »Историчн. пісень Малор. Народа.« Надіюсь, що вже Ви його получили, як рівно й »Записки Югозап. Отд. Геогр. Общ.«, що були Вам вислані у свій час. Ці видання, надіюсь, показують, як нам українцям дорогий етно-

графічний матеріял прикарпатський. Ми б усі були Вам безмірно вдячні, як би Ви доставили те описання Гуцулія, якого программ Ви нам доставили.

А поки я обертаюсь до Вас з такою просьбою. Ваші поезії були видані окрімними книжками, а проза ні. Особливо українській публиці зовсім не можна по-знакомитись з нею, бо галицьких видань, як Мета, Нива, — у нас не знайдете й 5 екземплярів повних. Для того я задумав зібрати їх и видати книжкою у Києві, — що осягало би тут двійну ціль: разом знакомило би нашу публицу з талантливійшим писателем у Галичині и доказувало би моральну звязку України з Галичиною. Тепер я прошу Вас: 1) дозволити зробити таке видання; формальностей ніяких не треба буде Вам робити, бо конвенції літературної у Росії з Австрією не ма. 2) Написати для предмови коротеньку Вашу біографію. 3) зробити перевод тих слов гуцульських, які трудні для нас и які я Вам припшлю, вибравши з книги. 4) Написати список Ваших повістей, що-б була я чого не пропустив.

По сіому бувайте здорові.

Ваш прихильний и покірний

М. Драгоманов.

Адрес мій, як написано у горі. —

[Дописка Федьковича: E(ingelangt): 15 10 1874].

Ч. 152.

Лист Богдана Пюрка до Федьковича.

Високопочитаний

Добродію!

Міклосич, професор славянських язиків и літератур на університеті у Відні, займаєсь ровесно розпривою над ідіомом циганьським. Просив мене тому, що бим постарав ся ему о усякі матеріяли того-ж ідіому. Знаючи, що у Вас на Буковині знаходять ся Цигани, смію просити Вас в имени того-ж ученого, щоб постарались ласкаво о такі матеріяли (слова, байки, приповідки, оповідања, схеми деклинації имен, конюгації и проч.).

Будучи недавно у Відні я споминав Мікросичови про Вас, а він просив мене написати до Вас. За подібний збірник обіцяв не тільки назвати Ваше ч. Імя у своїй розправі, але надто ремунеровати Вас, если би Ви сего ждали.

Будьте-ж ласкаві написати мені зараз по отриманю сего, чи прийметесь сего труда, щобим міг завчасу до кого иншого, коли Ви мені сего відмовите —

Сподіючись незабавом читати Ваше миле письмо остаюсь з великим почитанем

Ваш

Богдан Пюрко.

учитель при гимназ. академ. у Львові.

Дня 25/11. 74.

Ч. 153.

Лист Драгоманова до Федьковича.

Високоповажний Добродію,

Вибачте, що трохи не зразу пишу Вам одвіт: треба було дещо виправити.

Дуже дякую Вам за дозвоління видати Ваші повісті. Я вже виписав, що було у Меті 1863 р., у «Ниві», «Вечерниці», надіюсь поповнить «Правду» й вибрати відтіля, що було Вашого. Але усе таки прошу Вас дуже нагадати, може що забув, або не було під рукою. Як що є рукописного, то будьте ласкаві пришліть у купі з біографією. Як плату за право видання посилаю Вам тепер 60 рублів, або 100 гульденів. У свій час пришлю Вам розсчит усіого накладу.

Про описання Гуцулії тепер, поміркувавши з приятелями, можу сказати так: Поки діло не готове, не політично про ніого говорити у геогр. товаристві, которое має доволі ворогів, але приватно можу Вам вислати 100 гульденів зараз, коли напишете, що пристаєте до цілого діла, як аванс. Програма, що Ви прислали ще торік, дуже гарна, й коли Ви на неї наберете матеріялу, то книжка вийде интересна. За чисто-географичними дрібязками не женітесь. Мовою пишніть.

своєю. — Через кілька часу можна буде спромогтись ще на 100 гульденів на Опись Гуцулії.

Книжки Вам одсилались попереду по Вашій адресі у Путилів, напр. видання географічного товариства. Але як од Вас не було одвіту, то я послав »Історич. Пѣсни Малор. Народа« на имя Мелитона Бучинского у Станіславів. Цей мені теж нічого не одвіча. Будьте ласкаві, запитайте його листом, чи получив він посилку й попросить, хай вишле Вам екземпляр. Тепер посилаю знов по Вашій адресі Чумацькі пісні й деякі дрібязки. Звістить мене, будьте ласкаві, чи получили?

Ваш

Мих. Драгоманов.

[Записка Федьковича на листі: Е: 30/11 1874, Antw. 30/1 1875. Крім того олівцем мабуть дати побуту Ф-ча у Львові: (7 перечеркнуто) 11. Juli 1872 nach Lemberg. 1 Okt. 1873 nach Hause].

Ч. 154.

Письмо з „Просьвіти“ до Федьковича.

До ВПочтенного Пана Юрія Федьковича.

Выдѣлъ товариства »Просвѣта« упранае о скорое заплачене належитости за книжку взяту дня 2 вересня 1873, ч. 457 въ сумѣ **2 злр. в. а.**, а евентуально о звернене книжки.

Львѣвъ дня 16 руск. листопада 1874.

Вѣдъ видѣлу товариства »Просвѣта«

В. Федоровичъ
голова.

Адреса : Товариство »Просвѣта«, Львѣвъ, Пѣдвале,
ч. 7. н.

Ч. 155.

Лист Федьковича і відповідь М. Бучинського.

I.

Добродію!

Пише мені п. Драгоманов с Кієва, що вже давно післав через ваші руки важні и дорогі книжки для мене, котрих мені дуже скоро потрібно.

Жаль мені, що мушу і я тут повторити слова п. Драгоманова: яко то дуже дивне и не хороше діло єсть, чужу власність собі затримати. — — —

Федькович.

Путилів, 7 Декемв: 1874.

II.

Добродію!

Екземплярі збірника п. п. Антоновича и Драгоманова, прислані міні без окремих ургенсів и поручень від книгарні Левинка, я розсилаю тогді, коли міні догідно.

Посилаючи Вам сёгодня Ваш томик, лишаю брутальні заключеня Вашого листа без дальшого одвіту.

Станіслав 9 Грудня 1874.

Бучинський.

1875.

Ч. 156.

Лист Юліяна Романчука до Федьковича.

У Львові 17/1 1875.

Високоповажний Добродію!

Не мало вже часу проминуло, від коли Ви опустили Львів та Львівську громаду Русинів щиро Вам прихильних. Ми надіялись тогді, що небавком знов до нас вернете — між тим се не сталось, а непорозумінє, яке опісля наступило між Вами и Просвітою, фізичний спершу проділ зробило майже и моральним...

Не знаю, на кого Ви гніваєтесь. Гадаю однако, що не на мене. Як довго Ви були у Львові, я, яко щирий Ваш прихильник и почитатель Ваших заслуг, не тільки старав ся удержувати з Вами сам добрі взаємини, але такі взаємини утворювати між Вами а рускою громадою, — и тепер не бажаю нічого так сердечно, як щоб між Львівськими Русинами и Вами була

така сама щирість та сердечність, як ще за давних літ. Се ж однако найбільше від Вас залежить...

Простіть моїй щирости, але я не можу инакше як лиш отверто правду казати. Коли б Ви, будучи ще у Львові, не відсували ся так від громади, не жили самітно мов пустельник, коли б були більше обертали ся між нами, котрі щиро урадувались Вашим приїздом до Львова, и наконець, колиб Ви хоч трошка менше були дразливі на деякі слова або поступки, котрі може нерозважно але не неприхильно до Вас були висказані або сповнені: сердечна приязнь між нами а Вами була б и до нині ні на волос не розірвалася...

Не пригадую собі добре, який лист від «Просвіти» писав до Вас п. Вахнянин. Може бути, що форма листу могла бути делікатнійша, хоч певне ніхто не хотів Вас образити...

Виділ «Просвіти» як давніший так і теперішній, сприяє Вам щиро и жалус, що між ним а Вами стало непорозумінє. Однако инакше не могла зробити, як зробила. Що деяких книжочок, Вами зладжених, не приймила — се не є ще ні яким закидом против Вас. И найзнаменитший автор не є ві всім досконалий: всі віддають таким книжочкам, як «Фармазони» и и., приналежні справедливо заслуги; — але не можь жадати від «Просвіти», щоб приймала и книжки для неї непридатні. Впрочім я пригадую собі, що обраховувано на виділі Просвіти весь матеріал достарчений Вами — так придатний як и непридатний —, и не ставало ще багато до того, який Ви зьобовязались були достарчити. А треба ж зважити, що від смерти Лавровского «Просвіта» мусить дуже докладно рахувати ся и дуже шадити, бо сойм чим раз менші дає підмоги: не, як давніше 5000, — але тамтого року вже 3000, а сего лише 2000, и то виразно застеріг, щоби сі гроші обертати тільки на видаванє книжок шкільних!...

Так здає ся, бачите й самі, що Просвіта насупротив Вас не провинила, а що Ви за скоро поступили, зриваючи з нею всяку звязь. Давніші відносини не дадуть вже вправді вернути ся, бо «Просвіта» матеріально не в стані тепер такий контракт як давніше

з Вами робити, але моглиби-сте, н. пр. на мої руки (або на чії хочете) прислати свої праці для «Просвіти», котрі вона б (по 15 зр. до 20 зр. від аркуша друку) ремунерувала. Я гадаю, що се було б для обох сторін корисно, особливо ж для Вас... А маєте и так книжки «Просвіти» де які у себе, то би-сте після них може де-що написали (я розумію тут книжки помічні, котрі Просвіта для Вас закупила, німецькі etc.; як би-сте не хтіли прийняти мого проекту, то «Просвіта» запевне буде домагати ся від Вас віддання згаданих книжок).

Така є моя гадка. Вірте мені, що походить вона з душі, бажаючи добра та гаразду не тільки загальній нашій справі, але й щиро прихильної до Вас и желаючої, щоби Ваші великі спосібности не йшли марно.

При сій нагоді я ще маю особисту (коли се мож назвати особистою) просьбу до Вас. Я обняв тепер знов редакцію «Правди» (котру був на якийсь час покинув). Коли-сте ще були у Львові, були-сте так ласкаві, що давали-сте мені деякі матеріяли, именно поезії, для «Правди», и обіцяли-сте, скільки мені треба буде, давати. Отже ж пригадуючи Вам сю обітницю прошу Вас сердечно: пришліть що маєте, чи поезії чи яку повісточку (які-то повісточкі Ви так гарно знаєте писати) до «Правди». Покинувши працю для Просвіти, маєте більше часу, и певно не оден цінний твір спочиває в Вашій теці. Вирочім поезій Ви мали ще багато, будучи у Львові. Так пришліть мені, прошу, тільки багато (почту, розуміє ся, заплатити «Правда»). Не можу Вам вправді обіцяти за те яку ремунерацию, але якби се лиш яким небудь способом оказалось можливим, то певно и на тое можете рахувати.

За сим бувайте здорові. Прощу о скору и ласкаву відповідь, и пишу ся Вашим щирим покірником

Юл. Романчук.

Моя адреса:

Юліян Романчук, учитель гімназійальний у Львові. ул. Зацерковна нр. 4.

Ч. 157.

Лист Ом. Партицького до Федьковича.

Високоповажаний Пане!

Проф. Романчук уділив Виділови «Просвіти» єю радістну звістку, що Ви, хоч и в віддаленю, не забуваєте на нас и заєдно около популярних книжочок заходитеся. Виділ «Просьвіти» поручив мені просити Вас о дальшу поміч для товариства. Малі непорозуміння, які через треті особи повставали, нині чей не повторять ся.

Зъ давнййших праць Ваших деякі надруковані в Читанках для шкіл людських, децю помістили ми в Ластівцѣ, инше перейде до дальших Читанок популярних. Тепер нам конечно потрібні книжки змісту одностайного, н. пр. историчні, землеписні, правничі, о здоровлю, о вихованю дітей, и таке инше. Пересилаємо Вам наші видання сегорочні и книжочку коломийську «політичний катехиз». Ся послідна книжка написана не в нашу користь, и добре булоби скласти катехиз для народу відповідний, куди ліпші засади и поученя ріжнородні моглиби вийти. Добра була би також книжочка о вихованю дітей и о житю честного отця родини. Я думаю, що на підставі Квітчиної Марусі така книжочка дала би ся написати. Виділ Просьвіти робить також приготвлення до видавництва популярної газети (з роком 1876) и хоче в тім ділі запевнити ся и Вашою ласкавою поміччю. Деякі матеріяли, Вами торік для Просвіти зладжені, пригодають ся для газети дуже добре.

Ото в короткості наші гадки та заміри. Списав и их уривково, без звязку, без окраси — але с щирого серця. Прийміть від усіх нас уклін та поздоровлене.

Вам щиро преданий

Ом. Партицький.

5. Марця 1875.

Теперішня адреса Просвіти: Львів, Підвале, ч. 7.

Ч. 158.

Лист Омеляна Партицького до Федьковича.

Високоповажний Добродію!

Посилаємо Вам дві умбри з підставами, чи якъ тамъ оно зове ся. — Умбри з лякированої бляхи нігде ту не дістане.

Гудзики також засилаємо для проби, а Ви ласкаво донесіть, як и кільки их буде треба. Не великий для нас труд вступити по дорозі до склепу.

Товариство «Просвіта» великих жалань до Вас не має, бо матеріялів для «Просвіти» и для школьних книжок лишили сте нам при відїзді досить много. Для вирівняня невеличкої, як думаємо, залеглости будьте ласкаві спорудити яку малу книжочку для народу. За всі дальні ремунерації (? праці) предкладаємо Вам окремі після сил наших ремунерації.

Що до об'єму книжок, то Просвіта Вам міри визначити не може. Як, Добродію, думаєте, так и чиніть. При великім кружку сельских читателів нині и більші дільця розходити ся будуть.

П. Романчук читав нам Вашу пісню «Страж на Руси». Се дійсно поезія величчя, пориваюча, а в ній різько висказаний наш народний програм. Однакож друкувати — редактори трохи боять ся. Щось так причуває ся в тій пісні якби похід збройний. А и те ще заходить, що Правда висилає ся в Росію та могла би по надрукованю тої поезії утратити почтовий дебит. —

Мав би я тепер одну орудку до Вас в власнім моім ділі. Я з другим півроком видавати буду газету для учителів сельских. Попри школьних річах хотів би я утворити й фелетон белетристичний. Отож велику честь зділали бь Ви мені, наколи б я в первих зараз числах міг помістити Вашу яку повісточку, та еще — если можна — з учительского життя! А може зложили б Ви яку пісню школярську на взір «Співанника» — я єї надрукую в газеті враз з нотами.

Даруйте, що Вас власними справами клопочу. Я маю тверду надію, що просьбі не відмовите.

Клоню ся низенько и пишу ся всігди з поважанем
24/3 1875.

Ом. Партицкий.

П. Ганкевич здоровить Вас од щирого серця.

II.

Ч. 159.

Лист Юліяна Романчука до Федьковича.

У Львові 6. Цвітня 1875.

Шановний Пане!

Простіть, що я на Ваш лист так довго не відписував. Але що дотикає ся справ »Просвіти«, то я сказав п. Партицкому те, що Ви писали, а він, яко заступник голови сього товариства, сам від себе вже Вам писав. Я сам тільки все маю робити, що й не знаю, до чого братись и звідки часу взяти, щоби всё зробити. А ще й до того я дві неділі слабував та лежав в ліжку. Тож и не міг скорше взяти ся до писання.

Перед всім дякую щиро та сердечно за присилку поезий. Три з них, як есте вже певне бачили, вже надруковані у 4-ому н-рі »Правди«. Прочі помістять ся пізнійше, однак мусимо їх ще добре переглянути для того, бо деякі з них, здає ся, вже були друковані. Навіть з тих 3-х, котрі були поміщені тепер в 4-ім н-рі »Правди«, перша и друга, як кажуть, вже десь були друковані, бо навіть оден чоловік, доставши сей н-р до руки, скоро зачав першу поезию читати, виголосив її дальше на память. Однак я ще не міг дійти, де вона була друкована. Очевидно, більші поезії Ваші знаємо добре, а декотрі з них майже и на память; але дрібніші річі часом забувають ся... Очевидно, и Ви мусіли забути за сі поезії... Впрочім, що сі поезії, хоч би и були вже поміщені, в другий раз надруковані в »Правді« — то сей оден раз ще нічого не шкодить. Однак більше не випадає поміщувати вже друкованих кусників в газеті, инше зовсім діло в книжці. Тому и здержуємо ся від поміщування инших Ваших поезий. Правдиву радість зробили-сте нам, присилаючи свою

«Страж на Руси». Коротко, а сильно и ядренно. Я показував сю поезию многим, та кожному дуже а дуже сподобалась. Роздумували ми довго, чи не дасть ся вона в «Правді» помістити — та от яке діло. «Правди» иде 80 екземпл. на Україну, а там, розуміє ся, не можна сеї поезиї заслати задля строфи о білім царі. — Готові би за се «Правду» раз на завсігди там заборонити. А и в Галичині готов суд видати процес, вправді не за «білого царя», але за «лядекого пана, неситого крови». Змінити ж не можна — шкода: бо поезия дуже багато би втратила. Але може якось сему зарадимо. У тих екземплярях, що посилають ся на Україну, випустимо строфу о білім царі, лише випунктуємо її. А у тих екземпл., що для Галичинини, випустимо слово «ляцкий», а лише випунктуємо его. Так може дасть ся полатати.

Тільки оден клопіт маю. Читав я Вашу «Руску Страж» в ріжних часах і ріжним людям. Раз оден хотів конче відписати и напирив ся так дуже, що я наконець вирізав ему той кусник з Вашого листу, де була ся поезия написана, и дав ему, а він мав відписати и зараз на другуй день мені віддати. Між тим я власне на другий день заслаб и дві неділі пролежав в ліжку. Коли ж вставши я питаю за поезією, не можу єї назад дістати. Найгірше, що не памятаю навіть напевно, кому я її дав — бо кількох мене о ню просили. Я може таки відпитаю але тим часом прошу Вас дуже: не гнівайте ся за се, що сталося; причина сеї неосторожности власно велике уподобанє Вашої поезиї, задля котрого кождий її хотів мати. Будьте ласкаві, перепишіть її ще раз и пришліть мені як найскорше. Я, як кажу, буду старати ся помістити її в «Правді»; але, хоч би и не те, то як же би се було, як би Львівські Русини сеї пісні не мали! Ми її и співати будемо на яких вечерницях в Рускій Бесіді. Простіть, прошу ще раз, мою неосторожність и пришліть, а я вже сам перепишу, а не дам оригіналу з своїх рук.

Як би-сте мали ще що для «Правди», що-небудь, чи поезию, чи повісточку, то прошу дуже, присилайте. За те, як би Вам було чого треба, може яких книжок

Вам позичити, або щонебудь, прошу тільки написати до мене, а я все зроблю, що тільки буду міг.

А за сим бувайте здорові, прийміть щирий поклін и ушанованє від Вашого сердечного прихильника

Юліяна Романчука.

Адреса до мене: Ulica Zaserkiewna, N. 4.

Листи прошу не франковати, се належить до редакції, котра и дуже радо франко оплатить.

Ч. 160.

Лист Ом. Партицького до Федьковича.

Високоповажний Пане!

Рад би я, щоб нисьмо се прибуло до Вас еще перед святами та застало в добрі та здоровлю и пожелало веселого »Христос воскресє!« Нашим Русинам, завірте, тяжко було довідати ся, що Ви на тифус захоровали. Нехай пропадає ледащий!

Біду я собі накликав з тими данками, що післав до Вас на щот Просвіти. Се зділав я с конечности, бо даншки дуже маленько коштують, а купець, хто знає, чи не відміняв би був замовлену висилку.

Не гнівайтесь, Добродію, що посилаю до перегляду дільце німецьке »Lehrer Manhart«. Се діло приписане для лектури в наших семинариях учительських. Мені би дуже наручно було, якби повість Ваша увзгляднила гдеякі гадки, висказані одним з найлучших педагогів нашого віку. —

До »Просвіти« навідують ся часто — нисьмами и устно за »Казкою про бѣлого коня вѣщуна, золотогривого, або: Як то царівна Єлена за старшого чорта віддала ся, и що она у пеклі виділа.« Видане казок Ваших уже вичерпане, чи не могли би Ви ласкаво горішню казку Просвіті надіслати? Через неувагу корректора надруковано, що она вийшла, а тепер показуєсь, що ся звістка еще передвчасна. —

Прийміть щирий поклон и поздоровленє
від Вашого слуги

Ом. Партицькій.

Львів 22 Цвітня 1875.

Ч. 161.

Лист Федьковича до Ом. Партицького.

Путилів, 18/6 1875.

Пане ласкавий!

Не во гнів, що на честний Ваш лист від 22/4 так нескоро відповідаю. — Причина того є Довбуш, котрого м по німецьки написав, а бувше з ним семи днями у Найбавера у Радівцех, хочу ще раз переписати, и с кінцем с. м. до Відня до друкарні відослати, де конец Августа готовий буде.

Як тільки зідохлю німецький манускрипт до печатні, так зараз берусь его на руске переводити, и думаю до кінця Юлія готовий бути, вітак зараз пішлю его Вам, щоб у Вашій газеті у фелетоні, если ласка ваша, друковавсь.

Довбуш удавсь мені так добре, що и Найбавер и всі, котрим его читав, не могли надивоватись и велику фурору мені віщували. Найбавер кладе его над Шілерового »Wilhelm Tell« и каже, що и Шілерови рідко у котрі драмі всі карактери так удались, як мені у Довбуши. —

Питаю Вас, пане ласкавий, чи будете ласкаві приймати руский его перевід у Вашу газету? — Що не мете мати причини, ним встидатись — за се Вам ручу. — А ще Вас прошу, чи не ласкави би Ви були приймати хоть 200 німецьких еґземплярів на перепродаж? — Я про се тиму у Вас уже теперь питаю, щоб до друкарні написати, аби Вам впрост до Львова тільки примірників післано, кільки думаєте, що у Вас в Галитчині розійдуться. —

Як тільки перевід Довбуша скінчу, так зараз берусь для Просвіти писати. — Що — то ще и сам не знаю. — У перед ту казку, що ви мені про ню пи-

сали. — А як у Просвіти відробюсь, так зараз берусь до трагедії «Гонта», котрої плян вже маю готовий. — По тому думаю видати німецькі поезії, а вітак трагедію: «Кара Дёрді». —

А за сим словом, пане ласкавий, кланяєсь до Вас у добрім здоровю и просить о відповідь
вірний ваш слуга

Федькович.

[Дві картки листового білого паперу].

Ч. 162.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

(Виймки).

Львівъ дня 25/6 1875.

Дорогий Друже!

Листъ Твій зъ дня 22 6 с. р. отримавъ емъ вчора т. е. 24 6, и неувѣришъ, дорогій мой Друже, якъ велику утѣху менѣ справивъ, тимъ бѣльше, що бувъ емъ майже переконаний, що Ты съ мною може назавше розбратъ взялъ есь; щомъ бувъ въ злой вѣрѣ, переконавъ есь мя черезъ Твій листъ. — —

Бернади зъ ѳттамъ випровадили ся — заразъ до поблиського дому — а тамъ уже возводить ся новій гмахъ — о 2 поверхахъ. Стара Бернатова спродае тютюнъ та хлѣбъ въ будицѣ содовой — котра ту при шинку въ поблизости стояла — vis a vis лазибъ Духеньского — а Бернадъ сидить цѣлѣсѣнькій день на колектурѣ. — Дуже часто споминають о Тобѣ, и питають ся, що порабляєшь

. . . . Тѣшить мя дуже — що Тобѣ Твій Добушъ удавъ ся — дай Боже, щобы хотъ принаймѣ Тобѣ теперъ уже засвѣтило сонце — бо для мене вѣдай нѣколи не зійде!? — Що ся касає друку Добуша въ рускѣмъ язицѣ, то радивъ бымъ Ты удати ся до Просвѣти — а особливо — до самого Федоровича — бо зъ Школовъ зачинати — то може бы такъ скоро не могло вийти на свѣтъ.

Якъ будешъ до мене писати — то прошу Тя — незалиши мене завѣдомити — на якій нозѣ Ты теперъ

сь Провсвѣтою стоишь — чийсь цѣлкомъ съ нею зѣрвавъ
— або чи писешъ и теперъ що до неї.

Т. Марковъ.

Ч. 163.

Лист М. Драгоманова до Федьковича.

Високоповажний Добродію,

Пишу тепер до Вас коротенько, для того що надіюсь побачитись з Вами, бо думаю через Кути перебратись в Угорщину так, коло 30. ч. с. м. Напишіть, будьте ласкаві, чи застану Вас дома? Мені б треба було переглядіти у купі з Вами спис слів, що вибрані з Ваших повістей, которі тепер печатають ся у Києві. Адреса моя у Станіславів, *poste restante*.

Ваш щирій

М. Драгоманов.

20 серпень (1875 р.)

[На обороті чистої картки листа Федькович дописав: E(ingelangt) 24 8 1875. Beantwortet am 25 8 bejahend. — Тут і реценіє на сей лист до Драгоманова у Станіславові].

Ч. 164.

Лист Федьковича до М. Драгоманова.

Вельможний Пане!

З несповітою радостею Вас дожидаю! — Лиш то одно мені жаль, що у моїй прості гуцулській хаті не матимете тої вигоди, на яку призвичаєні. — Але Бог батько!

Вірний Ваш слуга

25 8 [1875].

Федькович.

[Дві картки листового паперу. На них, крім листу Федьковича, списаний лист Драгоманова до жінки про подорож в Карпати. Пор. Австроруські спомини, стор. 359 і дальші. Власність М. Павлика].

Ч. 165.

Лист Федьковича до М. Драгоманова.

Вельможний Пане!

Посилаючи Вам обітцянні пісні, бажаю Вам щасливої дороги! — Коли ласка Ваша, напишіть мені з Києва про те, що ми говорили. — Не забудьте и на чай! —

Ваш вірний слуга

2/9 1875.

Федькович.

[Одна картка листового паперу. На оборотній стороні написана поезія п. з. Тримбітарь, пор. том I, ст. 554. — Власність М. Павліка].

Ч. 166.

Листи Ізидора Фрідріха Заверквеля до Федьковича.

Із. Фр. Заверквель почав 1875 р. в літі видавати часопись Bukowinaer Rundschau з літературним додатком Bukowinaer Unterhaltungsblätter. Листами з 6. січня і 15. лютого просив він Федьковича о поміч. На сім другім листі написав Федькович:

Saubere Zumuthung das! — Arbeite mit an einem politischen Blatte, und kannst weder deßen Tendenz noch dessen Programm!... Das wird wohl eine schöne Redaction sein, das! шити пороти — би білше роботи! —

З боку дописки: E(ingelangt) 17/2 1875.

Bea(ntwortet): 18, 2.

Здається, відповідь Федьковича була подібна, як у сій замітці. Але в листі з 15. марця пише Заверквель, що вже від усіх буковинських письменників має відповіді, а від Ф-а ще ні. В серпні 1875. появило ся перше число Bukow. Rundschau — і з тої нагоди в листі з 21. серпня Заверквель знов просив о поміч для фейлетону. Федькович — як свідчать почтові реценсії, післав потім до Buk. Rundschau два листи, 26 8 і 8, 9 1875, мабуть з дописями. З них одна поміщена в „Buk. Rundschau“ 1875 р. ч. 2. з 1. вересня п. з. Aus dem Huzullengau. Хоч Федькович тут не

підписаний, але в його листах є частина матеріалу до цієї дописи, а іменно лист гр. кат. пароха з Краснолі, Івана Каратніцького, котрий у своїй безконечній наївності, по смерті правосл. митрополита Бенделлі 1875, радив правосл. парохови з Дихтинця Кантемірови збирати підписи на просьбу православних до цїсаря, щоб він митрополитом зробив Мих. Малиновського зі Львова! Тим способом — каже — злучились би православні з Римом і доступили би спасеня душі. „Was sagen Sie nun dazu? — питає ся Федькович. — Und verdient dieser höhere Blödsinn nicht zur Belustigung Ihrer gewiß zahlreichen Leser abgedruckt werden?“

Дальше пише Федькович про лихі сїнокоси в горах, повени Черемоша і величає кр. кат. сьвященника, Івана Левіцького, що відходив з Путилова.

Більше дописий або фейлетонів Федьковича в Buk. Rundschau нема.

Ч. 167.

Лист Моріца Амстера до Федьковича.

Hochverehrter Herr!

Ich will Ihnen zunächst den Empfang Ihres heutigen wie das s einer Z(eit) den Dowbusch begleitenden ersten Schreibens bestätigen und sodann Ihnen meine Freude bei der mit großer Aufmerksamkeit sofort vorgenommenen Lecture des Werkes ausdrücken.

Der Dowbusch, der mir die liebsten Reminiscenzen aus meiner Heimath wachrief, kann in mir nur den partheischen, begeisterten und deshalb kaum objectiven Kritiker finden, ich werde jedoch bemüht sein, durch Unterbreitung des Werkes den gewiegtsten Dramatikern, Ihnen s. Z. ein endgiltiges objectives Urtheil zu übersenden, dem ich das meinige beigesellen werde.

Ich hatte und habe die Absicht das Werk, dessen Vorzüglichkeit hoffentlich Jedem gefallen wird, dem Laube oder anderen Koryphäen vorzulegen und nachdem dieses bis nun wegen der Bädersaison nicht möglich war, werde ich bemüht sein, es bei der ersten Gelegenheit zu veranlassen.

Inzwischen zeichne ich und begrüße Sie mit aller
Werthschätzung

Ihr Sie hochachtender Landsmann

Moritz Amster.

Wien, 13. September 1875.

Ч. 168.

Лист М. Драгоманова до Федьковича.

Київ 1875. 6. Окт.

Кузнечная ул., д. Консенсіушової.

Високоповажний Добродію,

Не сердьтесь на мене, що я місяць не писав Вам. З тижня на тиждень одкладалась моя дорога в Одесу, а без того не міг Вам діла зробити і про діло написати.

У Києві тепер міста для Вас не ма, — та як би й було, то я не міг би Вам стати дуже у пригоді, бо мене офіційально (міністр через царя) вигнано з університета, — разом заборонено кликати і в Одеський и Харьковский, — а я, не зхотівши податись сам у одставку, заборонив собі на довго і усяку службу офіційальну.

З Одесси я вернувся сьогодні. Там мені подали надію, що Вам буде місто у прогимназії. Вас можуть допустити поки без испиту, — а за рік Ви його зробите. Можуть бути й приватні часи на ліпших кондиціях, ніж у Вас. Напишіть лист до »Инспектора Одесской прогимназии на Дворянской Улицѣ Константина Андреевича Пятницкого« и приложитъ, як що маєте, німецькі печатні Ваші писання і документи о личности. До Пятницкого пишіть офіційально. Разом з тим напишіть неофіційально до Алексѣя Александровича Андрієвского (Одесса, на Ямской ул., д. Ставрова). До цього можете писати по малоруські.

Повісти Ваші вже кінчаються в печаті. Я ще не виготовив тільки предмови.

Чай цими днями пошлю. Спасибі Вам за ласку.

Простіть, що тепер коротко пишу. Тільки що вернувся
и не спав ночі, в голові шумить.

Увесь Ваш

М. Драгоманов.

[Дописка Ф-а: Е, 27/10 1875].

1876.

Ч. 169.

Справа продажу „Повістей“ Федьковича.

Від п. Драгоманова дістав я до розпродажи »По-
вістей« Федьковича **149 екс.**

Передаю тепер п. В. Ганкевичеві се діло в слі-
дуючий спосіб:

1) ще неспроданих екземплярів . . .	89
2) зр. 29 — за спроданих екземплярів . . .	29
3) у п. Р. Заклинського в Станиславові є в продажі даних самим п. Драгомановим 15 екс. а післаний мною для о. Боднаря в Посічі 1 екс.	16
4) у п. Гузара, ученика гимн. в Бережанах	5
5) »Просвіта« взяла через п. Погорецького для п. Гузара в Угнові	1
6) п. К. Горбаль в Тарнополі (взяв 10 екс., заплатив уже за 2 екс., а винен ще за	8
7) о. Ос. Барвинський на кредит	1
разом екземпл.	149

Львів, 6/1 1876.

Передаю: Л. Лукашевич.

Отримав В. Ганкевич.

Ч. 170.

Лист В. Ганкевича до Федьковича.

I.

Львів 17/I 1876.

Шановний Добродію!

Пан Лукашевич передав міні гроші, рахунок і не
спродані екземплярі Ваших повістей. Гроші то є 29 зр.

післав я Вам аж колисьту, бо не знав, де Ви тепер пробуваєте и мусів ждати приїзду Барвіньського, щоб від него довідатися Вашу адресу.

Рахунок посилаю Вам нині, з рахунку сего видно, що 31 примірників роздано в розпродаж и не стягнено ще за них грошей, 29 прим. продано за готові гроші, а 89 прим. ще лишилося. Як схочете, то займуся стягненням грошей за згаданих 31 прим.

Що до позісталих 89 прим. то після моєї думки найліпше було би передати їх в розпродаж Просвіті. — Там вони хутше розійдуться, як в приватного чоловіка, бо звісна річ, що там люде за книжками шукають, а друге и через те вигіднійше мати діло з Просвітою, що се товариство, котре не змінє мешканя, коли приватні люде виїзять зо Львова або що, и все оден з другого се діло здавати мусять.

Жду в тім ділі Вашого порученя.

Засилаючи Вам поклін зістаю з повним поважанем

В. Ганкевич.

в канцелярії адвоката Краттера (Kratzer) у Львові.

II.

Дописка на переказі.

W. Hankiewicz, Mickiewicz-Gasse N. 12. Lemberg.

П. Лукашевич передав мені 29 зр. ав. за розпродані повісти Ваші, котрі Вам посилаю. Рахунок висилаю Вам в осібнім письмі, в котрім прошу також о диспозицію, що з рештою примірників робити маю. Засилаючи низенький поклін, зістаю з поважанєм

Ганкевич.

Ч. 171.

Лист І. Воробкевича до Федьковича.

Високоповажний Добродію!

В другій половині сего року задумую видати рускій альманах, щоб оживити нашу літературну ниву.

Бажаючи, щоб се діло вийшло «соединеними силами» и знаючи щиро Вашу діяльність на рідній ниві словесній, удаюсь до Вас, Добродію, щоб були ласкаві причинити ся якою працею літературною до спільного діла.

В надії, що не схочете відмовити своїй підмоги, зістаю с поважанням

Ваш

Изидор Воробкевич.

Чернівці, 3. (15.) февруаря 1876.

[Друк, у „Буковині“ 1909, ч. 46. Ішло о альманах, названий потім „Руська хата“, виданий 1876 р.]

Ч. 172.

Лист М. Драгоманова до Федьковича.

Львів, 1876, 21/II.

Високоповажний Добродію,

В осени писав я Вам з Кієва про повісти Ваші і про місце в Одесі, — та не дістав од Вас ніякого одвіту. Тепер я в Львові, привіз з собою 150 екз. Ваших «повістей» з моїм «переднім словом про галицько-руське письменство» і 2 ф. нашого чаю. Посилаю тільки 1 екз. «Повістей», — кілька брошюрок нових киевського видання и чай, а инше зоставляю на руки д. Лонгіна Лукашевича, — в редакції «Правди», — з тим, що він поступить з ним, як Ви звелите, пошле по способу, який Ви укажете. Дд. Лукашевич і Романчук совітують назначити ціну Повістей для Австрії 1 зр. Це усе в Вашій волі, — бо яка буде виручка з продажу Ваших екземплярів, майє поступити Вам. Наклад видання мусить звернутись з тих екз., которі продаються в Росії.

Я тепер йду у Відень, де затримаюсь кілька часу, — і радий буду чим служити Вам, особливо до дальнішого видання Ваших творів.

Дуже поважающий Вас

М. Драгоманов.

Адрес: Wien, poste-restante.

[Дописка Федьковича: Е. 27/2 1876; в середині листу реценіс на лист Ф-а до Д-ова з дня 27/2 1876, значить Ф-пч відповів зараз].

Ч. 173.

Лист Федьковича до М. Драгоманова.

Путилів, 27'2 1876.

Вельми честний пане и Добродію!

Ваш дорогий лист від 21. и посилку дістав, за що Вам великий спасибіг! — А на Ваш лист з 6. Октобра м. р. не відповів я с тої причини, що Ваш адрес не знав, де Ви на ту пору у Києві будете. —

На мене, пане ласкавий, дуже велика біда склалась, и матбути треба буде з Австрії утікати, аби креміналу спасти ся. — Се не в жарт вам кажу, Добродію, а щирю истенну правду... Для тогож и молю-благаю вас на колінкох: напишіть як найскорше до Вашего друга у Одесу, чи в припадку можу до него поїхати и притулок дістати? —

Аж за надто, трохи не на смерть затурбований не пишу білше, лиш о ласку Вас благаю: не дайте пропасти!!! —

Молить Вас нещасний

Федькович.

Як писати-мете до Львова — то напишіть, що з моєми повістями нехай роблять що ім воля! — Ёсли б прислали мені за них який гріш дороги ради... тоб добре! —

Щераз Ваш(е) молю, Добродію: напишіть як найскорше в Одесу!!! — Меч над шиїв мені!!! — А лист до мене рекомандуйте!

(*Олівцем дописано: Може б в Одесу зателеграфували? — а до мене также під:*

letzte Telegrafenstation:
Wiznitz, Bukowina).

[Копія з копії М. Павлика. — Сама справа, котра так наполохала Ф-а, була, о скільки я міг довідати ся, в суді і скінчила ся без шкоди для Ф-а].

Ч. 174.

Телеграма М. Драгоманова до Федьковича.

з дня 4. марта 1876.

Fahren nach Odessa zum Gymnasialprofessor Andrejewski, Jamskaja ulica dom Stawrowa, und sagen, dass Sie auf eine Empfehlung kommen —

Dragomanow.

[Федькович не їхав до Одесси, бо не було потрібно].

Ч. 175.

Лист Лонгина Лукашевича до Федьковича.

Львів, 7 З. 1876.

Високоповажний Добродію!

Мені лишив п. Драгоманов до розпродажи на Вашу користь 149 екс. Ваших »Повістей«. Я охотно рад Вам послужити в сім ділі, хіба що Ви самі не схочете та даєте се поручення кому другому; а то я про себе кажу Вам щиро, що хочу сим послужити Вам найохотніше.

Властиво мало бути 150 екс., та як привіз до мене п. Драгоманов (з готелю), и ми перечислили — то найшлося тільки 149 екс.

Тепер же ходять ще о те, по якій ціні продавати; як знаєте, у нас книжка такого об'єма не може продаватися ніяк по 1 руб. або на наше по зр. 1·50, а що найбільше можна би поставити ціну 1 зр.

И так в практиці показується, що: що у нас гульден, то в Росії рубель — и на оборот. Я в »Правді« сказав, що ждемо тільки назначення ціни до розпродажи у нас и обвістимо се в ч-і слідуючим; тому будьте ласкаві написати мені зараз, чи годитеся на ціну зр. 1· — (я радив ся про се з п. Романчуком и другими), щоби розпродаж могла зараз розпочатися.

Потім будьте ласкаві мені написати, якими квотами мінімальними пересилати Вам гроши — або чи тими грішми може в инний спосіб який розпорядитися схочете.

Ще одно; я думаю, що той запас розійдеться в не дуже довгий час, и добре було б, як би потім Ви зробили другий наклад своїм коштом в яких 1000 екс. Виданьм я би займився и виробив би кредит в друкарні, на скільки би вона в теперішнім стані своїм годна була кредитовати.

Так Ви напишіть ласкаво, як думаєте про се; то я би розпитався, що стояв би такий наклад, а потім можна би вже про дальнє мірковати.

Вам щиро прихильний

Лонгин Лукашевич.

ulica Dominikańska, 4.

Ч. 176.

Лист Федьковича до редакції „Правди“.

Честна Редакція!

Від 4 с. м., коли Вам Довбуша післав, та аж до великодної суботи нічого білш и не робив я, як думав и вештавсь по усіляких книгах над гісторієв Гучулів, а результат поселаю Вам на вторім листі, с присьбою, у переднім слові до Довбуша цілий початок аж по слова: »у б. м. 130 оселях« перемазати и сей новий початок помістити.

Про віщо не дали мені на мій лист ніякої відповіді? — Я так дуже дожидаю!... Чи може цураєтесь мене? — — То хоть и се напишіть! — Просить Вас щирий Ваш слуга

Федькович.

Путилів,

19/4 1876.

[Шів аркуша білого паперу].

Ч. 177.

Лист Федьковича до редакції „Правди“.

Честна Редакція!

У першім ділі, у п'яті бесіді Довбуша, білше-менше у середині, прошу переиначити діалог межі

Олексю а єзуїтом у спосіб як слїдує. — Ви вже догадаєтесь.

Не во гнів!

23. 4. 1876.

Федькович.

[Пів аркуша білого паперу].

Ч. 178.

Лист Федьковича до Ю. Ганїцкого.

(Czernowitz), 5. Mai 1876.

Hochverehrter Freund!

Die herzlichsten Glückwünsche zum theueren Namensfeste! — Und auch niemand führt den Namen dieses edlen Heiligen gerechter, würdiger als Du!.. Mir warst Du wahrhaftig ein Sankt Georg!... Dank! Möge Er Dir's lohnen!... Ich weiss aber — er wird's!

Fedkowicz.

[Передрук із Kleine Beiträge, 8].

Ч. 179.

Лист судї Августака до Федьковича.

(Вїїмки).

Przemyślany, 17. 5, 1876.

Euer Wohlgeboren!

Verzeihen Sie, hochgeschätzter Freund, daß ich Ihnen bisher nicht geschrieben habe, allein dies kommt lediglich daher, daß ich Ihnen nichts Erwünschtes zu berichten hatte. Meine Bestrebungen, Ihnen in Lemberg einige Lectionen in den dortigen Convicts zu erschaffen, sind bisher leider erfolglos geblieben.

І далї широко пише Августак про свої заходи, добути у Львові лекції для Федьковича, та подає причини, чому тяжко їх найти: місця обсажені до кінця шкільного курсу, займають їх іспитовані учителі і самих таких місць небагато].

Haben Sie nicht erfahren, ob, und welche Antwort an den Bezirks-Gerichts-Vorstand über meinen Antrag, Sie an Stelle Kuderna's zum staatsanwaltlichen

Funktionär beim dortigen Bezirks-Gerichte zu bestellen, gekommen sei? Zuzufolge des heurigen, mit Schluß 1875. aufgelegten Schematismus soll diese Stelle noch immer unbesetzt sein — das ist mir unbegreiflich. — —

Augustak.

Ч. 180.

Лист Корн. Сушкевича до Федьковича.

Львів 6 Червня 1876.

Високоповажний Добродію!

Шанобний лист Ваш з дня 1 Червня с. р. отримав я вчора и удавем ся зараз до теперішнього редактора Правди п. Лукашевича, котрий освідчив, що Вашого Довбуша и Вашні повісти отримав, що за для ріжнородних занять, котрі жадним способом не міг відложити, опізнився з відповідію на Вашні письма и що найдалше нині вишле Вам відповідь. —

Завідомляючи Вас о тім засилаю щирий поклін и остаю Вашим вірним другом

К. Сушкевич.

Ч. 181.

Лист Л. Лукашевича до Федьковича.

I.

Львів, 5/6 1876.

Високоповажний Добродію!

Давши Вам так довго чекати на відповідь, провинився я против Вас так тяжко, що ледви стало мені відваги відозватися до Вас.

Та вже ж таки Ви не подумаете мабуть, що не відповідав я чи то умісне, чи то з лінивства... Просто звалилося на мене тільки всяких робіт громадських (а біда, що ексекutori над головою сидять), окрім редакційного заняття, що я ради собі не міг дати и зовсім стратив голову (а вона ще мене до розтріскання боліла з того, що мусів взяти помешканье при »Бесіді« свіжо білене, малёване та лякироване), та й на

силу тільки здужав я »Правду« хоч яко-такো на час видати. Прийшлося мені и »Бесіду« перепровадити, урядити и до належитого ладу довести, щоби видержати конкуренцію з казино, котре заложили собі від цвітня в Народнім домі святоюрці з москвофилами — и допильнувати всіх реставрацій мулярських, лякирничих и проч. А звалилося все те на мене, бо всякий у нас має то школу, то канцелярію — а я один тільки маю ніби-то »вольний час«. До того ж мусів я ще й взяти на себе рахунки товариства Шевченка (не роблено їх уже за два роки!) и працюю над ними з Сущевичем.

А про те може був би я не спізнив відповіді так дуже, колиб дістав зараз Шафарика та й знав, що написати Вам про надрукованье »Довбуша«.

Тимчасом ледви кілька днів тому, як антикварник вистарав мені Шафарика — а з »Довбушем« таке діло. Як самі бачите, в »Правді« я не маю місця и без того, бо застав уже розпочатий »Світогляд« и »Історію«, та й годі тепер урвати. То як би я тепер на силу схотів був вміщати ще й »Довбуша«, було б в »Правді« багато різності, та з всього тільки гомеопатична доза, а »Довбуш« утратив би багато на своїй вартості у читаючих, як би подавалося ёго що дві неділі по трошки через яких 7—8 місяців. Виж знаєте, що в нічим люде так не різняться, як в оцінюванню драм; часто таки зовсім компетентні люде о якімсь драматі видають суперечний осуд. И повість тратить багато в очах читателя, коли читає її уривками, а драмат тим більше. Отже сі дві причини: брак місця и взгляд на некористь подаванья драми в невеличких уривках — не позволили мені взяти »Довбуша« в »Правду«. За те ж рад я був довести ёго на кождий спосіб до надрукованья в иншій якій виданью — без кошту и ризика. А надарялися мені два такі виданья: »Календарь« Академического Кружка и »Новорочний Буковинський Альманах«, що видає Данило Млака при помочі Олександра Барвінського. Академичеський Кружок хоч став уже українофильским за стараньем Драгоманова, а все таки уживає ще до якогось часу старої

правописі; а до того хоч «Календарь» буде переважно беллетристичний, то все він менше поважний, як «Альманах». Так я розпочав у Барвінського старатися, щоби він прийняв «Довбуша» в «Альманах», а коли обіцяного приїзду його не міг діждатися, я переслав йому Ваш манускрипт — и дістав від його кілька днів тому лист, що він рад взяти «Довбуша» в «Альманах», та й що вже написав до Воробкевича, щоби він просив Вас поручити мені передачу «Довбуша» до «Альманах». Не знаю, як Ви там відповіли (мабуть здержали ся з відповіддю, як міркую по листі писанім до Сункевича); а я прошу Вас згодитися на просьбу Воробкевича, бо по моему розумінню в «Альманаху» буде Ваш «Довбуш» мати на тепер найкористнійше можливе поміщення. Згодіться, будьте ласкаві! не будете жалувати того, а публіка наша певно радо читатиме новий плід музи Вашої.

Пересилаю Вам оттут Шафарика, котрого по зробленім ужитку будьте ласкаві відослати мені, — пердруковану з «Правди» Костомарова «Историю» и ч. 6-те «Правди» — як хотіли.

Тепер же пересилаю Вам ще й переняті у Романчука поезії Ваші, а то раз по тому поводу, що Ви найлучше знати будете, що и де коли було вже надруковане, а по друге задля того, що по таким довгим часі може поезії ті не здадуться Вам такими, якими би Ви їх випустили з своїх рук тепер, — наконєць же по поводу залученого тут листу Кониського (Перебендя, Верниволя, Кошовий). Як що Ви не загнівалися на мене зовсім и схочете по перегляненню ті поезії назад мені прислати, то будьте ласкаві назначити, що вже було друковане (бо «Правді» лучилось уже друкувати дещо по два рази), а то для мене була б велика праця доходити того.

Недавно появилася новий том історії Костомарова — про Мазепу; я надіюся, що мені може приплюють його з Києва. Як що Вам до «Мазепи» не запізно вже, то я післав би Вам до прочитання. Чи може Ви не дуже дбаєте про історичну правду в драматах? Шекспир не дуже дбав про те, и тому у його так

багато фальшиві історичних і всяких анахронизмів, а хоч він — Шекспир, то суть таки ще критики і літератори, которі за те хотіли б його стягнути з тої висоти. Та може я й не потрібно про се пишу; мабуть Ви самі знали, як до написання такої драми приготувити ся. А як що в літературних працях треба Вам поради, то таки до Устияновича найлучше Вам обернути ся; його адрес тепер: Kornel Ustyanowicz in Sereth, Bukowina. У нас у Львові нема ні одного чоловіка, що робив би властиві студії літераторські — ми всі беремося за літературу тільки по-конечності.

Хотів я Вам при сім післати ще яко гостинець від редакції Пражське виданье Шевченкового »Кобзаря« в 2-х томах; та не маючи його в переплеті (а то таке, тільки зброшуроване знівечилося б Вам там на селі швидко, закиль була б спосібність дати до переплету), я відложив се на другий раз.

Тепер же передаю Вам ще лист Кониського, а як що письмо його для Вас може буде не читке, то я докладаю ще й відпись. Простіть, що я передержав трохи за довго у себе; все чекав, аж буду сам писати. Коли хочете, то можете передати свій лист через мене, бо я Кониському пересилаю кожде ч-о »Правди« в рекомандованім листі, — то спосібність маю. На кожний спосіб будьте ласкаві написати до Кониського хоч кілька слів тепер: що виготовляєте, чого він хотів, и мабуть в таким а таким часі зможете переслати — або напишіть про се мені, то я, пишучи до його, передам.

Наконець мушу ще згадати про Ваш лист до Сущкевича. Не скажу, що Ви не мали причини оттак писати, але сподіваюся, що тепер, знаючи, в яких я оборотах, бодай трохи менше вважати мене будете винуватим.

Поставити »Правди« 5 арк. друку на місяць и доглянути так старанно коректи, як я се роблю — таки гаразд часу коштує, и се я мушу допилювати передовсім. Та коректа ще не все; що даю до друкарні, треба прочитати, и коли не поправити, то бодай звести на одностайну правопись; а буває письмо не читке, що треба його або переписати або хоч перема-

лювати олівцем, — инакше зецер не прочитає та на-
екладає такого, що не можна б собі ради дати з кор-
ректою. Ще ж забув я сказати, що від 15. Мая до 20.
Червця я виловований на судью присяжного; як до
нової розправи витягнуть з урни (все по 12 з-поміж
30), так сиди — и минувшої неділі прийшло мені три
дні сидіти раз-по-раз.

До «Правди» зовсім ніхто нічого не має, тільки
я сам один; ні якась громада, ні якийсь комитет ре-
дакційний — тільки я сам роблю, як уважаю за
добре.

До великого гаразду попередня редакция та «Ко-
митет» якийсь там «Правду» не довели; вона б мусіла
або упасти вже зовсім, або перейти в інші руки —
и коли вона не устоїться и в моїх руках, хоч я про
те як найдужче дбаю, то мабуть ніхто не скаже, що я
зробив їй кінець, а хіба тільки скаже, що моя сила
була за слаба, щоби «Правду» удержати, и треба було
до того таки ще когось лучшого. Я не величаю ся
більшою змогою, як попередній редактор мав, — я
тільки весь час посвячаю «Правді» та й лучніше дбаю
про літературну єдність и єдностайність з Україною. —

Щиро Вас поважаючий

покорний слуга Ваш

Лукашевич.

II.

Львів, 8/6. 1876.

Високоповажний Добродію!

Закінчивши отсе мій лист, що розпочав писати
ще 5-о, я пригадав собі, що не сказав Вам нічого про
розпродаж Ваших повістей.

Отже з отриманих 149 екс. я досі видав 50 екс.,
а остається у мене ще 99 екс.

З виданих 50 екс. заплачені досі 15 — за прочі
35 надіюся грошей незабаром.

Як будуть роз'їзжатися на вакації академики, то
я хочу роздати між них до розпродажі, та й надіюся,

що до 1. жовтня вплинуть гроші за все, и не останется ні одного екземпляра.

Як що грошей Вам треба, то напишіть, а я в міру впливу пересилати Вам буду переказами пошто-вими; надіюся, що сими днями прийде з Станиславова може яких 10—15 зр., то вже було б до посилки 25—30 зр.

Кінчу, бо отсе приїхав хтось з України, и я — яко господарь »Бесіди« и редактор »Правди« — мушу знов ним зайнятись. Оттак-то рідко мине тепер весною який тиждень, щоби не приїхав який гість з України, а мені такий гість заберає 1—2 дні часу та відриває мене від роботи.

Ваш щирый прихильник

Лукашевич.

NB. Адрес мій все:

Krakauergasse, 14.

Вибачте, що пишу оттак на прихватки та не-доладно, — а то инакше не дав би собі ради, хіба зво-лікав би ще дальше відповідь.

Ч. 182.

Лист Олекс. Кониського до Федьковича.

З Київа 11/23—IV. 1876.

Високоповажний Добродію!

Заходився оце я, що б видати два альманахи: один (може буде »Пашня«) з таких творів наших писателів, котрі не були нігде напечатані; другий (може назову его »Скрина«) з творів вже печатаніх. »Скрина« складуватиметця з 3-х томів. Перший том поезії, почнетця з Котляревського и міститиме найкращі образки усіх наших писателів-поетів. Бажаю я, що б »Скрина« була не тільки доброю и користою читанкою, але разом и короткою исторією нашого письменства в XIX століті. Треба, що б перед кожнім писателем стояла его коротка життєпись. Виповнити се діло я зможу тільки за порадою и за допомогою наших писателів; отже гадаю, що певно усі наши писателі згодятця зі мною

и допоможуть мені. Тим то обертаюсь оце й до Вас, Добродію! просячи Вашої ласкавої допомоги ось в чому:

1) Перешліть до мене що маєте нового (ще не-печатаного нігде) з Ваших творів стихами и прозою; се добро Ваше піде в мою »Пашню«.

2) Напишіть в »Скриню« свою автобіографію (ширше тієї, що подав п. Драгоман) и вказавши що, де, и коли вперше було напечатано з Ваших руських творів. 3) Виберіть по своїй уподобі и перешліть до мене, що вважаєте самі за найкраще з Ваших поезій (котрі вже були печатані), що б я вложив їх в свою Скриню, тільки під кажною підпишіть рік, в котрому була написана. Пересилати треба рекомендованим листом, адресуючи так: Въ Кіевъ, Александру Конисскому, Большая Подвальная улица, домъ Спарро. —

Сподіваюся, добродію! що Ви не відмовите моєї просьби и не забарите мене Вашою відповіддю.

Щиро поважаючий Вас

Олекд. Конисскій.

Ч. 183.

Лист із. Воробкевича до Федьковича.

Мій милий пане!

Довідав ся я, що написали Ви драму »Довбуш« і дуже радбим, щоб сей твір прикрасив буковинський альманах; тому-ж будьте такі ласкаві, мій милий Пане, і позвольте міні, щоб я той твір, котрий гарно репрезентував би об'яв умислого розвою Буковини, в альманасі напечатав. Надіюсь також, що Ви, мій любій побратиме, мою просьбу не забули і для альманаха дещось снчого написали.

Будьти ласкаві мені відписати.

Бувайте здорові

Ваш щирий друг

Исидоръ Воробкевич.

Чернівці, 13. (лат.) Юнія 1876.

Р. С. Милий панібрате-товаришу, будьте ласкаві, споможіть нас новими творами, казав мені п. Мартиновичъ, що Ви так много пишати, загреміт новую пісню, щоб всі дрімучі душі стрипинулись и з сна збудились, загреміт мов той Черемош у скали, загудіт черногірским вітром, а ціла Русь-сирота Вам во віки вдячна буде.

Ваш друг

Данило Млака.

[Друк. у „Буковині“ 1909, ч. 46],

Ч. 184.

Лист Л. Лукашевича до Федьковича.

Львів, 12/7 1876.

Високоповажний Добродію!

Несказанно мені прикро, що я знову цілий місяць забарив свою одповідь; та вірте мені, що при найлучній волі не зміг я знайти того трошки часу. Подумайте собі тільки, що я почавши від 1/7 до 8/7. — цілих 8 днів — без перерви засідав на лаві судів присяжних, звичайно по 10 годин денно; а то й перед тим, від 15. мая, дуже часто був вилововуваний. А роботи таки гаразд є — роботи механичної, убиваючої: поправляти і перемалёвувати та перерабляти нечеткі або неналежито викинчені манускрипти — потім коректа, експедиция, администрация и корреспонденция. До того присилка Костомарова «Мазепи» з Киіва також забарилася — прийшла аж при кінці Червця.

Посилаю Вам тут Костомарова, а яко гостинець від редакції нове виданье Шевченкового «Кобзаря»; долучаю також реклямоване ч. 10-е «Правди» и спізнено видане нове 12-е. — Шафарика и Костомарова коли мені відошлете в півтора місяця (1/9), то буде добре; я й так до того часу ледви буду мати змогу взятися за читанье, а про тих, що позамовлялися у мене до випожиченья, байдуже мені. Коли ж треба б Вам ще довше, то також не завадить мені пождати

який місяць дальше на Костомарова, а на Шафарика хочби и кілька місяців.

Кониського Ви особисто не знаєте, а як би ёго пізнали, то певно сказали б, що се душа добра й щира. Дарма, що вигадав справді кумедні титули до своїх видань; та воно ще не сталося, и він певно перемінить на лучше, коли звернемо на те ёго увагу. Затим же я Вас, ласкавий Добродію, дуже а дуже прошу, щоби сёго доброго чоловіка не нехтували оттак, хоч ёго поетичний талант може й не по Вашому смаку, так як и другі декотрі люде не хотять ёго тенденційний музі признати таку вартість, яку їй дають у нас загально, а в тім числі и я, и з неприязного нам табору Дідицький. Надзвичайний чоловік Кониський не є, але все таки талантливий, дуже патріотичний и робучий, — а таких людей у нас, хочби просто сказати, нема. Я мало таких щирих и сердечних людей стрічав и полюбив ёго з цілого серця. Велика шкода, що ёму стала якась перешкода приїхати сеї весни до нас; а то він певно був би у у Вас, и я пересвідчений, що Ви ёго знакомством не цурались би.

Казав мені Барвинський, що як Ви Воробкевича називаєте думним, так він з другої сторони вважає Вас гордим и формальний страх має перед Вами, задля чого якось не ставало ёму відваги писати до Вас. Отже знов мабуть тільки на позорах оперта перешкода до приязного відношення в спільних змаганнях наших для розвою рідної літератури. Знаю я з власного досвіду, що Воробкевич на ділі (не з позору) справді дуже собі чоловічок смиренний, несміливий, аж боязливий, — а Барвинський знає ёго ще лучше, до ґрунту.

Докладнішої адреси, як: *Cornel Ustyanowicz, Artist in Sereth, Bukowina* — ми не маємо и не уживаємо. Він там пересиджує у свого швагра, уніятського священника Шиха, та мабуть малює для тамошніх церков образи до иконостасів або може й має такі роботи для сусідніх сел. Він певно буде рад, коли Ви по поведі своїх творів драматичних заведете з ним корреспонденцію, и скільки я розумію річ та знаю Устя-

новича, то він в сім найлучше може Вам пригодитись; а то окрім ёго й говорити не маєте з ким про те в крузі наших »літераторів«.

З щирою вдячністю приймаю теж Ваше ласкаве освідченє, що писали б для »Правди« рецензії творів драматичних. А тут зараз и єсть предмет: вже друкується другий том творів Устияновича — драми; може де під осінь и будуть готові. Я думаю, що й Устияновичеві наймилийшим буде, коли не хто инший рецензувати буде ёго драми, а власне Ви. Як-що гадаєте, то може б згодитися на се вже тепер, а коли Ви може не хочете самі виступити з пропозицією, то я би написав поперед Устияновичеві — и потім вже дбав би й про те, щоби достарчити Вам тих книжок, котрі були б Вам може ще потрібні задля лучшого пізнання предмету драми.

Поезіями Вашими не міг я досі ще зайнятися, бо не було часу (а то мені треба буде й самому коло того позаходитися), и студенти тепер, під кінець курсу заняті своїми екзаменами. Але по вакаціях я таки зараз тее поладнаю.

Одповідаючи оттак по порядку на кожду точку Вашого письма, я вконець складаю Вам найживішу подяку за щирий приятний привіт Ваш по поводу взяття редакції »Правди« на себе. Дуже Ви мене своїм любим привітом порадували в тій тяжкій грижі, яку мені наша »громада« від самого початку справляє. Мабуть Ви її добре пізнали, сю люблю »громаду«. Ле-дви десь п'яте через десяте один з другим наше народне діло трохи порозумів, и не знайдете двох людей, щоби о якійсь річі однаково судили (та який же то суд? !); одному здається, що те недобре и не повинно бути в »Правді«, а має бути так та тее; другий каже знов противно. То як би їм прийшлося догодити всім, треба би часопись видавати в двоє більшу; а писателів нема відки взяти, и кождий з тих крикачів відпекується, коли часом запрашаю, щоби мені яку небудь дрібницю написав. Мені ті интриги вже так докучили, що коли не наступить яка криза, я буду мусів покинути. Аби то ще чоловік бачив, що їх поводитье

справді старане о добрий успіх діла народнього, то може би ще й зносив все в тім пересвідченню, що совістно робить те, що вважає за найлучше, а що єсть можливе; вже простив би те, що вони діло не добре розуміють, видячи, що вони теж совістно добра хочуть. Але ж мабуть Ви також їх пізнали досить; у кожного своє **Я** на першім місці, один другому чогось завидує, — коли зійдуться, то мов баби, зараз обсуджують неприсутніх, — не згляд на добро веде їх в справах народніх, а якісь особисті інтереси та приязні и неприязні, — свою ревність для діла все и передовсім тільки тим виявляють, що нападають на робучого чоловіка и взято та упорно вмавляють в себе взаімно так довго невдоволення, аж ёму стане не в моготу видержати, хіба що буде хто такий податливий та ніяковий (отсе у них идеал!), як Романчук, котрий своїми рутенськими причінками псовав найкращі статі Драгоманова...

На »Довбуша« я радив би положити ще таки своє имя, бо вже цілий світ знає автора здавна. А дальші вже як думаєте, — я гадаю, що нінащо Вам уживати псевдонимів. — Простіть, що пишу оттак на прихватки й недоладно, — ніколи!

Ваш покірний слуга

Лукашевич.

Ч. 185.

Лист І. Воробкевича до Федьковича.

Милий брате-друже й товаришу по долі!

Не гнівайтись на мене, щом до Вас неписав; розмаїті труди — так школьні як и літературні — и та клята журба вседневного життя — не допустила, щоб я до Вас відзвався, Вам за все добре подякував, Вам мое серце відкрив и з Вами про се и те, и добре й зле, хоть таким способом поговорив. Прощайте, милий друже, мою провину, но пре сим и увіренни будьти, що я душею всегда на Вас думав, до Вас у Ваші красні горе злітав, а з Вами разом над щербатою судьбою бідного гуцульського (народу) плакав.

Милий мій друже, кобзарю наш словутний! Коби міг я мое серце, то трутою наповнени бідне серце відкрити, Ви-б еначе о мені судили-б и мене, як щирого друга, до груде пригорнули-б и нещечом шшепнули: таже сей подібно, таже сей так, як я, страдає, таже и еего душа подібно моей терпит и мучит ся, таже и его серце отже, як и мое, одним вогнем палає, одним болем гине и минається. Простіт, друже! як зогрішив, та не навмисне — бігме ні! Якби я Вам відокрив, як люде за мною поступають, тільки я невдяки за мое добре серце зазнав, як з моего труду люде корестают, а мені навіт и не скажут... то сказалибисти: от и другим так діється, як мені — и Вам лехши сталоб на серденьку. Раз, як ще здорове було мое серце, разила — до живого разила тая невдяка — тепер так бідне загартувалось, від трути-винину¹⁾ так криминицею стало, що хочь в него з лука стріляй, а ему все бай-дуже.

З 1. Августом починаю печатати мій альманах, будит він мати білше 20 л(истів), розуміється, що и Ви гарно в ним заступлені будети. Перший ексемляр Вам пришлю.

Бувайте мені здорові, дужі и веселі и не гнівайтесь на Вашего щирого друга

Исидора.

Вашу гарну пісню »Страж на Руси« післав я моему щирому Барвінському, щоб и він собі ю прочитав.

[Друк. у „Буковині“ 1909, ч. 47].

Ч. 186.

Лист із. Ёробкевича до Федьковича.

Друже єдиний и брате по долі!

От и знов до Вас відзиваюсь. Котрої зачати, щоб Вас трохи розбаркати, розвеселити? Де зачеплю, стану, роздумую, бо ніт вже тих гадок веселих, тих думок

¹⁾ Vinin (волоське), venenum (лат.) — отруя.

буйних. Де оне діли-сь, чортзна — ци серце вже зде-ревіло, ци світ вже так змінився. Хочиш хочь задумою потішитись, а серце з розпачу на кусні рвется.

Вимашерували нині наші Кельнери¹⁾ и Єгри: сумненько они собі машерували, особливо наші, ні співу ні лику, и я собі нишчиком подумав: нима в них нашого любого Юрія, котрий з ними втіху и смуток так щиро ділив и їх тих жалібних, вояцких коломиек співати учив. Гей, гей! минуло, на віки загуло! Сумно они собі машерували, довго я за ними дивився, — дивився, як та дівиця за любим жинихом, и шепнув собі: щаслива им дорога!, а в серці старий біль ворохнувся, душа аж туде над Наритву, Дрину и Дунай злитіла, зобачила там то червони море християнскої крови, засмутилась, мов вдова чорною габою завилася, а я собі заплакав — так тихо, щоб ніхто не бачив — отер дрібніи и домів вернув.

Що Ви в Ваших горах ділаєти? що роблят ті бідні Гуцули? жаль серце напольняє, як на них подумую. В дрібненьких поезіях ми їх велечаєм... но они бідні, недолею повиті и латами покриті губят ся, далі и слід їх запади ся! Жаль мені їх... далі ніхто не повірит, що раз по тих горах воля буяла-гуляла и ліси гуділи. Де ватажки діли-сь, а буйніст козача, и любов щира, и дичь лісова и струги з потоків, и ліси-праліси густі, и бербениці з червінцями и топірчики и тисові барівки цвітковані... все тое пропало, у безвісти запалось... бідний люд лишився, мов спорохнілі розвали бувших мрамурових палатів, блідий, хорий, а бідний, що хорони Боже, чиста тінь своїх предків... ет пропащею (гет пропащими?) стали и хиба ци про них згадка жіє у щирому, горячому серці нашого славного кобзаря Юрія!

Знаюж бо, що Вам ще написати? нужуся, брате, в сих вакаціях, хороба дітей і други подібне недопускают хочь в вакаціях вільного повітря дихнути, сижу тут мов прикованій и годі кайдани роздробити, а нудга и жаль каменем тя облягли!

¹⁾ 41 полк піхоти в Чернівцях; тоді ішов він до Босни.

Не раз возму-сь щос написати и писуче думаю, що добре и гарне, потом читаю и все мені здається пустою половию — и то все, щом до тепер писав, и то все, за що я страдав и мучився... и все, все, навіт и то плюгаве житє пустою половию мені здает ся.

Прощіте, що Вам щос прочитати шлю, вчера на ум прейшло :

[Далї подана зовсім слаба поезия Воробкевича, яку опускаємо].

Бувайте мені здорові, дужі тай веселі!

Ваш друг

Исидор.

8. Августа 1876.

[Друк. у „Буковині“ 1909, ч. 47].

Ч. 187.

Недуга і смерть батька Федьковича.

Поет зложив в окрему обгортку реценти, листи і телеграми, що відносять ся до недуги і смерти його батька. Коли старий А. Гординський був уже тяжко хорий, поет перебував у Путилові. При хорім був Василь Волянський і він написав лист до своєї мами Анни в Розтоках, аби вона повідомила о тім Федьковича.

1. Отже Анна Волянська повідомляє »шановного брата о тяжкій слабости отца Вашего. Я Вас прошу, бо я нераз була на схилку своєї смерти і знаю, як серце горит до своєї дитини. Тепер і вашого отца горит серце до свого єдиного сина. Не погордіт моєв просьбов. Посилаю мою служницю і прошу міні кілька слів написати«.

2. Анна Волянська просила також свою кривну, В. Айвелінг, написати те саме Федьковичеви. Отже вона написала йому (з Розтік, 21. 8. 1876) на основі відомостей від Василя Волянського, що старий Гординський бажав собі перенести ся до Ростік до Анни Волянської (своєї кривної), але єї не було дома і вона не відповіла на його листи. Дня 21. 8. А. Волянська

дістала знов лист від сина з вісткою, що вже Ад. Гординський не годен приїхати до Розтік, такий хорий — und beauftragte den Basil zu schreiben, damit Wolianska Ihnen zu wissen the, Sie möchten wie am ehesten nach Czernowitz kommen, da Herr Vater vom ganzen Herzen wünscht Sie zu sehen. Erfüllen Sie, geehrter Herr, dem Vater seinen letzten Wunsch und fahren Sie wie am ehesten. Basil schreibt, daß nach Aussage der Ärzte an ein Aufkommen nicht zu denken ist. Frau Wolianska würde, da sie ohnehin nach Czernowitz zu fahren hat, mit Ihnen fahren, wenn Sie die Güte hätten, bei Ihrer Durchreise einzutreten.

Auch schrieb Basil, daß gemeine Kreaturen vor dem Herrn Vater sagten, Sie seien nicht mehr am Leben.

Frau Wolianska erwartet Sie morgen und werden Sie bei ihr das Nähere erfahren. Bitte jedenfalls zu kommen.

3. Карткою з 20. серпня, що прийшла до Путилова 21. 8., Пульхерія Вайднер взивала Федьковича приїхати, бо фамілія Ж-их закусила зуби на масток старого Гординського.

4. Того самого дня 20. 8. телеграфували Дробот і Жураковський з Черновець по Федьковича.

На сі зазви Федькович приїхав і був у Чернівцях мабуть уже 22. серпня вечером, або 23. рано.

Між листами Ф-а є ще два від Осипа Гординського-Федьковича із Самбора, писані до поета, один кондоленційний з 2. 10. 1876, другий з 4. 11. того року про його родинні відносини. В обох пише Осип Г.: „Mein lieber Neffe“. Осип, як влдо з першого листу, тільки в три тижні пізніше довідав ся про смерть свого брата Адальберта.

Ч. 188.

Лист Володимира Барвінського до Федьковича.

Львів 7 Жовтня 1876.

Високоповажаний Пане

Добродію!

Простіть, що я на Ваш первий лист не відписав, бо зайшло мале непорозумінє. Я переймаючи редакцію Правди не дістав до себе від п. Лукашевича повістей Ваших виданих у Києві и так само не одержав ні грошей ні рахунків з розпродажі тих повістей. Задля того передав я лист Ваш п. Лукашевичови, щоб сповнив він Ваше бажанє, вислав жадані гроші, и відписав про стан річей, котрих я зовсім не свідомий.

Одержавши нині Ваш лист я зараз спішу передати ёго п. Лукашевичови, щоб сповістив він Вас про стан сеї справи.

Мені великий жаль, що Вам спав тепер такий сумний талан та ще що й потреби материяльні Вас притискають. Я намагатиму усіми силами, щоб п. Лукашевич вдоволив Вас, а поки що прошу ласкаво не брати міні за вину, що досі сёго не сталося.

Перепрашаю Вас, Добродію, дуже за сю немилу проволочку, котра наступила не з моєї вини.

Прийміть низенький поклін від Вашого
щирого поклонника.

В. Барвінський.

Ч. 189.

Лист Федьковича до Ю. Ганіцького.

Czernowitz, 21. Oct. 1876.

Hochverehrter Freund!

Endlich, nach einem recht groben Briefe, gelang es mir, das bewusste Manuskript vom Neubauer zu erhalten, welches ich Dir hiemit zur geneigten Verfügung

stelle¹⁾. — Sollte jedoch Deine Kirchengemeinde nicht gewillt oder in der Lage sein, Die Druckkosten zu übernehmen, so sende mir gütigst das Manuskript zurück. Ich bin aber immer der Ansicht, dass die Gemeinde hier nichts riskirt. — Im schlimmsten Falle würde sie keinen oder doch nur kleinen Gewinnst, nie aber einen Schaden haben.

Ich verbleibe bis in den Tod Dein Dir ewig dank-schuldiger

Fedkowicz.

[Передрук із Kleine Beiträge, 8—9].

Ч. 190.

Лист Корнила Сушкевича до Федьковича.

Львів 4 Листопада 1876.

Високоповажний Добродію!

По отриманю Вашого шанобного письма з 21/10 с. р. удавем ся до п. Лукашевича, котрий як знаєте передав редакцію Правди п. Вол. Барвінському, и поставем го про Ваші повісти. — П. Лукашевич освідчив мені, що займав ся доси продажею переданих му через п. Драгоманова Ваших повістей, що часть тих повістей має у себе, часть розпродав и сподіє ся за всі розпродані егземпляри за кілька дней гроші зібрати, котрі Вам зараз враз з рахунком обіцяв переслати. Завідомляючи Вас о тім засилаю мій поклін и остаю Вашим щирим другом

К. Сушкевич.

¹⁾ Dieses Manuscript war eine deutsche Uebersetzung des „Doubusz“. Fedkowicz hatte denselben in Storonetz ins Deutsche übersetzt, war hierauf zu Director Neubauer, unserem bekannten heimatlichen Schriftsteller, gefahren, und hatte demselben die Handschrift zur Durchsicht übergeben. Nachdem er sie — wie weiter in unserem Briefe zu lesen ist — dem Pfarrer Hanicki übergeben hatte, forderte er dieselbe sodann wieder zurück, um sie nach Wien zu senden, wo jedoch das Werk keinen Anklang fand.

Ч. 191.

Лист Федьковича до Ізидора Воробкевича.

Чернівці, 13,11 1876.

Вельми честний Отче и Добродію!

Я Вам — нагадую собі — вже казав, що від тепер по руски писати вже не думаю, от и переглянув я усі свої рускі письма, а межи ними понаходив чимало віршів, котрі, здавалось мені, ще шкода було у огонь метати. — Тіж вірші зібрав я и списав у отсю книжечку, котру Вам отсе поселаю, с присьбою, зарядити собі з нев яко воля и ласка Ваша. — Як найдете що гарного и путнього, то можете або у Ваш альманах помістити, або до редакції Правди відослати. Бо щоб ся книжечка у цілости діждалась печатаня — сего не надіюсь, хотьби може се и найлучше було, бо всі сі поезії становя одну цілість, неначе поетичну автобіографію. —

Я ще думав, сю книжечку наші рускі бесіди подарувати, але потому погадав собі, що наша змосковщена бесіда таким даром би погордувала, отже и складаю го у ваші руки, ще раз с присьбою, вступитись за сими гуцулькими сиротами, хоть и дикими, але за те — сказати можу — оригінальними, бо спеціально гуцулькими.

Жаль мені на Вас, Добродію, що мене колись не посітите. — Яж предсе був у Вашім домі — отжеж годилоб ся, щоб Ви и у мене раз були. — Чи то може задля того у мене не буваєте, аби и до Вас не проходити, бо се німецка така куртоазія?

Клонить ся до Вас низким поклоном щирый Ваш слуга

Федькович.

[Сей лист був друкований в „Руслані“ 1906, ч. 1].

Ч. 192.

Лист Волод. Барвінського до Федьковича.

Високоповажаний Добродію!

Ще »Довбуш« у печаті, а дух ёго витає вже між живими. Читаю ёго и не начитаюсь и втішаюся и не

нараднуюсь. И хто тільки ёго прочитає, втішається ёго величністю, ёго житєм, ёго силою.

Даруйте, Добродію, за недискрецію, прочитав я Вашого »Довбуша« и нашим акторам, що тепер власне у нас ві Львові и вони, сказати б, залюбились у тій трагедії и конче забажали представити ёго світови на нашій сцені.

И я, правду сказавши, нічого більше не бажаю, як щоб ся перша правдива руська трагедія народня засияла перед світом своїм світлом. Найби могуче слово, вигрїте в шляхотних грудях нашого гуцульського віща, розжарило жите в холодних серцях нашої публіки, найби повеличались и ми перед світом, що єсть у нас наш кобзар, що зворушить людські серця, що розкриває нам нашого духа народнього, оживляє вмерлу бубальщину и володіє людськими серцями.

И чим же ж віддячить Вам, наш Добродію, та бідна Русь и чи можна віддячитись за таке діло, що дає нам жите і славу!

Невимовна тиха слёза, горячі серця, ентузіастичний привіт, — ось и все, чим може наша Русь оказати свою вдячність.

Бажав би я, щоб »Довбуш« як мога скорше появився на сцені и длятого просив би я Вас, ласкавий Добродію, и в моім и в Дирекції имени и в имени всіх Русинів, щоб Ви ласкаво призволили на представлене »Довбуша« ві Львові. Хотів би я через те звернути також увагу виділу »Бесіди«, щоб він по своїй змозі офірував з театральних фондів яку тільки зможе суму, не кажу вже, яко ремунерацию, бо »Довбуша« відповідно ремунерувати — не зможуть ще довго Русини у своїй біді, — але яко ознаку нашого узнання, нашої вдячності, доброї волі.

Простіть, що не можу убрати моєї просьби у таку форму, в якій годило би ся просити о »Довбуша«.

Коли ласка Ваша, Добродію, то звольте подати Вашу ласкаву відповідь на мої руки и прийміть низенький поклін від

Вашого щирого прихильника

В. Барвінського.

Мій адрес :
В. Барвінський
редактор Правди
ві Львові
ул. Галицька N. 44.

Ч. 193.

Дві телеграми Вол. Барвінського до Федьковича.

I.

з 21. грудня 1876.

Antwort bezahlt

Bitte um Erlaubniß zur Dowbuschvorstellung.
Barwiński, Lemberg im Ruthenischen
Theater.

II.

з 30. грудня 1876.

Obwohl als Feind habe Lukaszewicz wiederholt eingemahnt. Antwort beschwichtigend. Näheres und Dowbusch brieflich.

Barwiński.

Ч. 194.

Лист Федьковича до Вол. Барвінського.

Чернівці, 22,12 1876.

Честний Пане и Добродію!

Діставше учера в вечер Ваш тельеграм, а знавше, що найдалі нині рано лист мій получите, не відтєльєграфовувавем, за що мене простіт! —

Довбуша представляти ще Вам раз позволяю, и тут присєлаю вам до него прикмети, наскорі з німецкого переписані.

Як я вже вам писав — треба буде у II. акті

зробити відміну, бо такий великий огонь, як его у 5. сцені треба, лиш на великі сцені дасться представити.

А еслиби мене у Львові конечно треба було, то зательєграфуйте до мене, и я в сей час ставю ся.

Ще и о тоє ходить, щоби з Довбушем не було так, як я нераз уже гостив: я тримав рожен, а другі печеню їли.

За Лукашевича ще раз вас прошу.

Я, як вам уже писав, їду аж на 31. у гори, то може бути, що я до того часу ще можу и до Львова поїхати. — А еслиб сему конечно потріб була, то зательєграфуйте до мене, але скоро.

Ваш вірний слуга

Федькович.

[Звичайний лист, власність Олександра Барвінського. До листу додана Skizze zum Sonnentoppor des Dowbusch (вигляд з грубого паперу у природній величині топір) — і „Bühnenweisungen“, як виставляти „Довбуша“. Сей сценар надрукований у Федьковичевім перекладі в томі III. 1 А. стор. 398—403 з деякими незначними змінами. Рисунок „гromового“ топора такий:

Довжина топора 117,5 см, найбільша ширина 29 см.
Дописка Федьковича до рисунку топора:
„Metall: polirter Stahl. Auf den beiden Flächen der Axt goldene Sonnen in Strahlen aus Brillanten. — Runenzeichen. — Spitze und Schneide scharf“].

Ч. 195.

Записка Федьковича у справі „Довбуша“.

Извід :

1. Лист редактора »Правди« з дня 17/12 1876.
2. Рецензіє на відповідь автора.
3. Телеграм редактора Правди з дня 21/12 1876.
4. Рецензіє на позво́л автора на одно представлене.
5. Телеграм автора до Правди по відповіді.
6. Відворотний телеграм редактора. —
7. Критика, печатана в Правді. —
8. Телеграм п. Романович о позво́л представлення Довбуша у Перемишлі.
9. Рецензіє на відповідь автора, що не дозволяє.
10. На се відповідь п. Душинського.
11. Рецензіє на відповідь автора, що зі Львова ще ніякої відповіді не має. — Просьба о критику.
12. На се відповідь п. Душинського.
13. Рецензіє на пита́не автора, яким способом зміла п. Романович без дозволу автора Довбуша и в Перемишлі и в Дрогобичу грати.

1877.

Ч. 196.

Телеграма Т. Романовички до Федьковича

з дня 4. мая 1877.

Складаючи Вам благожелання яко першому і нашому авторови трагедий, просим сталого позво́лу грати Довбуша.

Романович, директорова.

Ч. 197.

Лист Ганкевича до Федьковича.

Львів, 9. червня 1877.

Високоповажаний Добродію!

Кореспондентка Ваша не застала мене, — з кількома іншими затратилась и я знаю тільки з оповідання, що в ній мало бути.

Колега канцелярийний сказав зараз Барвінському, що Ви допиминаєтеся письма, а властиво відповіди від него. Про друге однак діло не можу знати на певно. Іменно не знаю, чи Ви запитували про те, чи хоче Бесіда набути право представляня Довбуша, чи що иньше, и для того не можу поспитати, де треба, и дати Вам відповіди. — —

Ганкевич.

[Е. 11/6 1877].

Ч. 198.

Лист Михайла Душинського (Коралевича) до Федьковича.

Високо-Поважний Добродію!

Письмо шанібне з дня 18 л. с. м. получив я — сердечно ми ся убавили ним, бож то и вірна характеристизация наших патріотів! Но спішу успокоїти Вас, Добродію, та пояснити трошка діло. Я на днях іду опять у Львів, та порушу знов тую справу на виділі, бо знаю, що певно и досі не маєте еще від них відповіди.

Они тепер с початком юлія місяця возьмуть рату припадаючу зо субвенції, ухваленої для театру; може Вам відомо, Добродію, що они отсіх 3000 виплачують (т. є. виділ краєвий) в чтирох кварталних ратах на руки совітника прокур. Сроковеского, а той знова дає на руки Корнила Сушкевича — відтак аж ми дістаємо. Театр але сам дістає 2.000 зр., а той третій тисяч призначує виділ театральний на ремунацию штук, на гардеробу та декорації. Зо штук дотепер знаю лишь

дві, котрі виділ ремунеровав и то таке лико, що не дасть ся навіть виставити на сцену, именно »Бодна-рівна«, то єсть тільки шкiц драматичний, оснований на звiсній пісні народній, за сю штуку заплатили 200 зр., раз тільки грана у Львові, а що велике лико, тож и поховали ми на сам спiд єю, та годі, щоби більше світ уздріла! Друга »Олег Святославич Овруцький« и якась там ще одна штука, друком не оголошена, за обі дістав Устиянович по 200 зр., а хто зна — чи буде их можна коли грати! З тих »Олег«, мусите знати, що за діленько, а друга має бути не зла — але нам ще не доручили.

Тож як тепер дістануть рату, то мусять Вам, Добродію, за Вашого »Довбуша« найменше 200 зр. заплатити, если могли тамтi лика так платити, де Ваша твора (sic!) не дасть ся навіть порівняти ніяк з тамтими.

Тепер ся справа буде на засiданю, як скоро тільки гроші дістануть, порушена и залагоджена.

Приступаю тепер до другої речі, а то що до Довбуша, о чiм Ви мене прохали!

Вiд себе я Вам можу тільки сказати, як я здивляюсь и починаю сю твору в цілости, бо подрiбно не можу запускатись в критику, се діло не так легоньке до скритикованя, хотiвши по людяному скритиковати, от бачите, Добродію, и сi Львівські крикуни якось замовкли, не стало им конценту на »Довбуша«.

Я з одним тільки не міг би ся згодити, именно в пятім ділі II змiна, тут ся сцена видаєсь трошки натягнена! Де воевода пробивши Єзуїту — зараз випиває трутину и кінчить. И ту сцену, наколиб можна, треба би коньче инакше якось перевести, бо видаєсь якось неприродною. Решта ціла интрига по майстерськи єсть перепроваджена — не можна ничего закенути!

Тепер що до представляваня Довбуша — то як Вам може буде відомо, якого крику наробила поліція львівська та намісництво, яко висша власть. Перша не хотіла зовсім дозволити представляти Довбуша — намісництво нарешті дозволило — з тов клявзульов, щоби роль »Єзуїта«, котрого з такою прецизою сха-

рактизовали Ви, перемінити на «Секретара» — очевидно ціле діло тратить на тім — так се діло оперлось аж о міністерство — не знати ще, якій там засуд западе! Бо хотай ми граєм его так, що всякий дорозумієть ся, що се єсть єзуїт, но всеж такії не то. Також викреслила цензура всі місця односячі ся до єзуїтів. И ми так граєм. З нашої сторони ми нічого не зміняєм, кромі, що як де місцями ударяє слово «лях, ляцкий» та пугає ляхів, так зміняєм его на «пан, панський». Потому де які маленькі скороченя пороблено в монологах, розумієть ся без ущербку и розірвання цілости. Межи иншими, послідна сцена ведєся у нас так, що по сконаню Довбуша, не голосить Джімір цілий той монолог, позаяк ослабив би він цілу твору, тільки кілька важнійших віршів, потрібних для закінчення штуки!

Отсе було б менше-більше такий коротенький загальний опис, як ми Довбуша граєм, а позаяк не дасть ся се так докладно кожде місце описати, то ж я, скоро тільки дістану екземпляр, вже як перейде міністерську цензуру, окреслю Вам після того, як дозволять грати, не менше и сценічні наші зміни означу докладно, и такий один екземпляр пішлю Вам, Добродію. Може тимчасом и який «Лихолатник» зважить ся що лутнєго написати про «Довбуша», яку критику, побачим — а як ні, то и не зважайте на се, Добродію, не відстрашуйтесь, працюйте, а Ваші труди чи скорше, чи пізнійше знайдуть свою справедливую оцінку и заслужене признане — если вже не у своїх, бо и не диво про сих, сі не всі ще зрілі, щоби пізнали, оцінили приналежно и поняли такого генія, як Ви, Добродію, то бодай чужі, котрі више стоять всім від нас, зуміють оцінити Вас, заки ми прийдем до того єпізнаня. Правда — я се дуже добре понимаю, що, и чим єсть справедлива критика для драматичного писателя, але щож зробите, Добродію, коли у нас досі на дурно єі будем глядати правдивої, наші критики єще не вирости, не дозріли! Будуть з часом и они, та поки-що, погодьм!

У нас во всім тєнер нужда, біда тай годі! От хоч и поглядім на той бідний наш театр. Не можете собі, Добродію, представити, є якими противностями, є якими

вражими елементами мусим ми боротись — и за сю боротьбу, за сю невсиноючу працю що маєм? яка нагорода наша? Фактично буває чоловік нераз до крайности посунений!

Трупа численна, гажа велика, а в театрі пуста! Кому в так критичних часах хочеться в театр ходити? А тепер возьмім ще всі перевози, всі дороги, котрі відбуваем з місця на місце майже що місяця, и то ціле товариство іде на кошт дирекції, скажіть, Добродію, з чого тут жити? З тих 2000, котрі навіть не вистарчать на жидівські будки! От и тепер — ми вже в Дрогобичи. За тиждень треба убирать ся з вітси — бо пуста в театрі — та ще кат-зна куда! Стрий, найблизше місто, де ще можна було їхати, та ляхи завязали собі аматорський театр сталий, бачите, приходять вже до пізнання, а наші все по заду; ще и цурають ся театром! Отсе такі наші події! Ми однакож не відстрашуємось сего, боремось, що сил стає и будем боротись до послідного; поки нарід наш и край не прийде до самопізнання, до тої віжи, чим єсть для него ся инсти-туція, чим для него драматичний писатель и его твори — тогді мусять для нас инші часи засіяти!

В тій надії прощаюсь з Вами, Добродію, складаючи Вам щирю подяку за Ваше сердечне письмо — и залучаючи щиро-сердечний поклін так від мене, як від жени и від всіх нас, Ваших щирих почитателів и поклонників,

унижений слуга

Михайло Душницький.

P. S. На тепер, як сказано, завісили ми представлення »Довбуша« на так довго, поки ся kwestия з виділом що до ремунерації не буде рішена, потом узискавши Ваш позвoл, зачнем опять грати и запросим Вас, щоб зволили присуствовать на генеральній пробі та деякі замітки може зі своєї сторони ласкаво уділити схотіли.

Е. 24. 6. 1877.

Ч. 199.

Лист Ернста Р. Найбавера до Федьковича.

Hochverehrter und aufrichtig geliebter Freund!

Auf meiner Rückreise aus Bad Helgoland wollte ich Sie persönlich begrüßen und alles dasjenige mündlich besprechen, wofür mein letztes Schreiben nicht ausreichte.

Leider traf ich Sie nicht. Möchte ein günstiges Geschick uns Beide öfter zusammenbringen oder uns dauernd näher führen.

In der Hoffnung darauf, und mit der Versicherung meiner aufrichtigsten Freundschaft und Verehrung für Sie, zeichne ich mich mit 1000 Grüßen als

Ihnen ganz und gar ergebener

E. R. Neubauer.

Czernowitz, 16. 8. 1877.

Wollen Sie nicht einmal in Radautz mein Gast sein? Es würde mich sehr glücklich machen.

N.

Ч. 200.

Лист Федьковича до Е. Р. Найбавера.

(Копія з бруліону).

Hochverehrter Herr Direktor!

Endlich vom Gebirge kommend, finde ich Ihr gültiges, für mich unschätzbares Schreiben vor, und kann nicht genug bedauern, gerade zu jener Zeit abwesend gewesen zu sein, wo mir der seltene Hochgenuß geworden wäre, in Ihrer hochedlen Gesellschaft ein glückliches Stündchen zugebracht zu haben.

Sollte es mir nur irgend wie möglich werden, Ihrer gnädigen Einladung zu folgen — so werde ich es gewiß nicht unterlassen, nach Radautz zu kommen. Leider sehe ich diesen glücklichen Zeitpunkt sehr in die Ferne gerückt, und nehme meine Zuflucht zur Feder, um Ihnen, h. H. D., Einiges mitzutheilen, was Sie, vielleicht einigermassen interessieren dürfte.

Über meinen deutschen Dowbusch habe ich aus Wien noch immer keine Nachricht, obwol ich mir darum die Finger schon rundgeschrieben habe. — Der ruthenische Dowbusch wurde noch im Winter in Lemberg, Przemysl und sonst in Galizien mit gutem Erfolg gegeben, nur fand es die Statthalterei für gut, den Jesuiten durch einen Sekretär vertreten zu lassen, was dem Stück großen Abbruch that. Gegen dieses moderne Mamelukenthum hat zwar die Direktion den Rekurs an das Ministerium ergriffen, der Erfolg ist mir jedoch unbekannt.

Für meine Gedichtsammlung „Am Tscheremus“, deren Widmung Sie gnädigst anzunehmen geruhten, suchte ich in Wien einen Verleger, konnte aber keinen finden und so muß ich mich bis zum nächsten Frühjahr gedulden, wo ich die Mittel zu erschwingen hoffe, den Druck auf eigene Kosten zu veranstalten. Oder wüßten Sie, hochverehrter H. D., vielleicht einen Verleger oder sonst ein Mittel zur Realisirung dieses meinem sehnlichsten Wunsches? — Sie würden mich wahrhaftig glücklich machen!...

Heuer habe ich ein Trauerspiel, „Mazepa“, vollendet und bin eben mit dem Abschreiben beschäftigt.

Sobald ich damit fertig bin, werde ich wiederum Ihr Plagegeist sein und mir Ihr gnädigstes Urtheil erbitten. Waren doch die Änderungen, die ich nach Ihren gütigen Andeutungen mit Dowbusch vorgenommen, von einer sehr, sehr großen Wichtigkeit für denselben, wofür ich Ihnen ewig zu Dank verpflichtet sein werde!...

Genehmigen Sie die Versicherung innigster Dankbarkeit und größter Hochachtung, mit der ich bin und ewig sein werde

Ihr Sie hochverehrender

Fedkowicz.

7. 9. 1877.

Ч. 201.

Лист Олекс. Барвінського до Федьковича.

Тернопіль, 8/10. 1877.

Високоповажний Добродію!

С поручення редакції «Правди» удаю ся до Вас, Вп. Добродію, с просьбою, щоб були ласкаві прислати міні книжку Костомарова «Історія русска въ жизнеописаніяхъ Т. VI.», котру Вам ще вторік прислала редакция «Правди». Я маю відтам для «Правди» переложити «жизнеописанія» з нашої історії, а по укінченю перекладу міг бим Вам, Добродію, знов звернути.

Ожидajući скорої присилки, остаю с поважанем щирій покірник

Олександр Барвінський.

Ч. 202.

Лист Федьковича до Ю. Ганіцького.

Czernowitz, 18. October 1877.

Hochverehrter Freund!

Trotz meiner vielen Briefe voll Flehen und voll Weinen kann ich vom Jusko noch immer keine Antwort bekommen. Er hat mich mit dem Bauern aus Semakowa¹⁾ in ein Geschäft verflochten, wo ich 170 fl Stempelstrafe zahlen muss, und nun, wo ich ihn in dieser Angelegenheit um Auskunft angehe, bekomme ich nicht ein Sterbenswörtchen geantwortet. — Um Christwillen, habe die Gnade, Dich da zu erkundigen und mir zu schreiben. Ich bin — gelinde gesprochen, in Verzweiflung!... Habe ferner die Gewogenheit, den Keiwan zu fragen, ob er das Geld im Guten abgeben will, oder aber es auf einen Process ankommen lassen will. Bekomme ich bis 1 k. M. kein Geld, so ist er nicht nur beim Gericht, sondern auch bei allen möglichen Schul-

¹⁾ Про Юзька Огоновського і селянина із Семакови пор. замітки при листі N-о 130 (Федьковича до Ю. Ганіцького з 11. VIII. 1873), — пор. тут стор. 213.

behörden angeklagt. Wie er dabei fahren wird - möge er wohl bedenken¹⁾.

Auch wird es nicht schaden, wenn Du dem Jusko einen tüchtigen Schrecken einjagst. Der Gauner verdient's!

Genehmige die Versicherung ewiger Hochachtung und Dankbarkeit

Deines

Fedkowicz.

[Передрук із Kleine Beiträge, 9].

Ч. 203.

Лист Федьковича до Ю. Ганіцького.

Czernowitz, 31. Dec. 1877.

Hochverehrter Freund!

Aus dem beiliegenden Briefe wirst Du gütigst entnehmen, um was es sich handelt und in welcher Gemüthsverfassung ich mich befinde²⁾. — Wenn Du daher noch einige Freundschaft für mich fühlst, so beschwöre ich Dich, Dich in dieser Angelegenheit zu informieren und mir gütigst zu schreiben. Was der Staat auf die Gemeinde — und die Gemeinde auf mich — jährlich anrepartirt³⁾ hat, habe ich ja immer pünktlich gezahlt! — Es kann hier also — unter uns gesagt — nichts

¹⁾ Der Lehrer Keiwan (zunächst in Sergie, dann in Storonetz) hatte aus der Storonetzker Kirchencasse mit der Zustimmung Fedkowicz, der damals Kirchenältester (Epitrop) war, Geld entliehen. Wie es scheint, betreffen die leidenschaftlichen Bemerkungen des Dichters diese Angelegenheit.

²⁾ Die in diesem Schreiben zu Tage tretende Leidenschaftlichkeit des Dichters ist durch den Umstand hervorgerufen worden, dass er einen grösseren Betrag an Uebertragungsgebühren u. dgl. von den Gründen zahlen sollte, welche er verkauft hatte. Der Dichter liess sich, wie in vielen ähnlichen Fällen, von seiner leichten Erregbarkeit und seinem pessimistischen Misstrauen hinreissen.

³⁾ Ueber die sogenannte Steuerrepartition (Czislierung, Cisla) vergl. man meine (R. Kaindl) Geschichte der Bukowina III, S. 62 f. Diese Art der Steuervertheilung währte bis 1880 und hörte im folgenden Jahre auf. Pfarrer Hanicki hat in den

anderes im Spiele sein, als eine kolossale Schufterei oder Dummheit, oder auch beides zusammen. Oder steckt vielleicht Jusko mit dem Vouk¹⁾ unter einer Kappe? Es ist heutzutage alles möglich. — Betrachte nur gütigst die Anzahl der Parzellen!... Sei auch so gut, dem Vouk in meinem Namen für seine Aufmerksamkeit zu danken, und er möge mir ex offio den Zahlungsauftrag schicken, damit ich an die oberste Verwaltungsbehörde — resp. das Reichsgericht — appellire. Die Gemeindevorstehungsorgane sind dazu da — um ihre Angehörigen in Schutz zu nehmen, nicht aber dazu, die Mameluken der Willkür abzugeben. — Sage übrigens dem Vouk, dass für die Steuern die Steuerobjecte — nicht die Person haften, und er möge sich an die Anzahl der Parzellen nur halten. Nur wolle er auch bedenken, ob er da sich nicht den Magen überladet. Ich, und freiwillig zahle nichts! trotz Jusko und Mameluken!... Habe also die Gnade und Gewogenheit, Dich meiner auch in dieser Angelegenheit anzunehmen, wie Du mir ja immer als guter Engel zur Seite gestanden, und genehmige die Versicherung ewiger Dankbarkeit und Hochachtung Deines Dich hochverehrenden

Fedkowicz.

[Передрук из Kleine Beiträge, 9—10].

Siebzigerjahren wiederholt auf die Missbräuche bei der Czisli-
rung hingewiesen. Da nämlich bei den Huzulen, entsprechend
ihrem Charakter als Viehzüchter die Steuerbeträge nicht nach
dem Grundbesitze sondern vorzüglich nach dem Viehstande,
dann aber auch nach dem Aufwande für die Kleidung vertheilt
wurde, so waren Willkürlichkeiten leicht möglich. Huzulen,
welche die Wirtshäuser nicht besuchten, waren der Gefahr
ausgesetzt, mit besonders hohen Theilbeträgen belegt zu
werden.

¹⁾ Vouk war Gemeinde-Geschäftsführer in Storonetz.

**Листи директора театру Омеляна Бачинського до
Федьковича.**

Ч. 204.

Снятынъ, 29. 7. 1877.

Високопочтенный Пане!

Вашу Рекляму до »Слова« пославъ я вчера и маю честь передати Вамъ реценсїю. Еслибы не хотѣла Редакція умѣстити на Ваше почтенне письмо, то я охотно за тую Рекляму заплачу яко инсерать, щобы лишь вышло на явъ слово правды.

Вашого Довбуша прочитавъ я 2 акта, до перемѣны не нахожду ничего, хиба, щобы Єзуиту перемѣнити на Италїяна астрольога або спѣвака, якъ то у давнѣйшой Магнатерїи польской було у звичаю тримати, бо Єзуиту цензура у Львовѣ запретила, то и мы мусимо въ туюжъ дудку грати. (Зъ штуки самой ясно выднй Єзуитъ).

Хиба бы показалаь довга штука до представлєнїя, тогда скоротити, хотя жаль, однакъ мусимо.

Ч. 205.

Снятынъ, 6. 8. 1877.

Маю честь переслати Вамъ екземпляръ Вашого Довбуша, по моему окресленїю. Читаючи его, годї крислити, бо каждый стихъ мае свою вагу, если же окажется потреба по читаной пробѣ за для довгости еще бѣльше окреслити, то тогдї я тое зроблю.

Если Вы соглашаете ся на мое окрисленье, то прошу мене картою кореспонденціною увѣдомити, а тогдї я дамъ розписати всѣ роли и назначу читану пробу. —

Ч. 206.

Снятынъ, 14. 8. 1877.

Отримавши ѡдъ мого кузына, который есть въ друкарни Институту Ставропигійского, письмо взгля-

домъ Вашей реклами, котору я хотѣвъ щобъ за яку не будь цѣну була wydrukowana. Редакція однакожъ умѣстити не хоче -- пересылаю Вамъ тоежъ письмо, щобысьте знали, якъ дѣло стоить.

Не могуци дождати ся отвѣта на мое послѣдне письмо взглядомъ Довбуша, давъ я розписати ролі и въ першихъ дняхъ нашего побыву въ Кѣцманю буду мавъ честь запросити Васъ на читану пробу. —

[Згаданий лист кузина такий]:

Любезный Емилъ!

Доношу Тя (!), что Редакція »Слово« на жаденъ способъ не хоче помѣстити яко кореспонденцію ни яко инсерать, но подъ тѣмъ условьемъ, если викинутся Душиньского листи, а зъ нихъ бы только трестъ (!) коротенька помѣстилась, а Федьковича цѣла, бо въ той основѣ не можъ буде помѣстити, бо не есть ясно сказано, о що автору той кореспонденції ходить, чи тое мае ся относити до представленія »Довбуша« безъ произволенія (!) автора, если о тое ходить, то г. Душиньскій въ обширномъ листѣ выказуе, что кромѣ представленія въ Перемышли, (о чимъ автора телеграфомъ извѣщено) нигде не представлялъ и що вѣщамъ о представленію (в) Дрогобичи, въ Самборѣ и Трускавци, яко ложнымъ, заперечилъ, а наветъ старостовъ тамошнихъ на свидѣтельство взымае, чему авторъ кореспонденції не заперечае. То само ходитъ о збештанье »Бесѣды«, що му ремунацію не посылае. Найменьшого же поводу не мае авторъ въ зацитѣ Твоємъ выступати, бо тамъ о Бачиньскимъ ани словця нема сказано. Вправдѣ вспоминае ту въ листѣ о личности подъ маскою артистичною... но чи то конче мае бути Бачинскій? черезъ тое можъ бы думати, що самъ есь власнѣ тѣя ложныи вѣсти рознесъ. Если же хочешъ о кончѣ помѣщеніе той статьи, та напиши wyraźnie, о що вамъ ходить, то въ тойчасъ редакторъ »Слова« помѣститъ яко инсерать.

Цѣлую Тя щиро

Кипріянь.

Ч. 207.

Снятынъ, 1. 9. 1877.

Еслибисьмо були у Кôцмани вже, то бувбымъ до сеи поры бувъ вже назначивъ читану пробу, бо ролі вже роздані, але на 4/9 вижджаемо до Кôцманя, а доки ся урядить всю, то и тыждень мине, отже гадаю, що скорѣйше, якъ 11/9 пробы читаной не буде можна зробити.

До сеи пори, чей Богъ дастъ, подужаете, а я Вамъ еще разъ о пробѣ читаной напишу, коли съ певностію буде.

Ч. 208.

Кôцманъ, 7/9 1877.

Неподôбно намъ передъ 12/9 зробити читану пробу по той причинѣ, що приѣхавши 4/9 пополудни заразы поставилисьмо сцену, але зле; 5. и 6/9 гралисьмо 2 представленія, отже 7. и 8/9 мусимо поправити сцену, 9/9 представленіе, 10/9 выпадае понедѣлокъ, а мы въ понедѣлокъ николи не зачинаемо ничего, бо моя жена забобонна, 11. 12. и 13/9 представленія, отже 14. або 15/9 може на певно бути читана проба, прошу менѣ тôлько дати знати, въ котрый день можете приѣхати и я назначу у себе пробу. Касательно назвиска Ёзуита поговоримо при читаной пробѣ.

Ч. 209.

Кôцманъ, 17/9 1877.

Вашъ Мазепа досконалый, нема въ нимъ ни одного стиха непотребного, тôлько въ 6-ой сценѣ Акту першого тiи розказы царскіи и ôдповѣди для публики за скоріи, и такъ здається, будтобы зъ сусѣдной комнати выходили. Въ послѣдней же сценѣ Акту 5-ого монольога и спѣвъ Митрани далеко ефектовнѣйшимъ буде на сценѣ якъ за сценою. Але то всю суть Nebensachen, головне: цѣлôсть досконала.

Желаючи ôдъ найширшого серця якъ наилучшого успѣху, зъ нетерпеливостію ожидаю хвилѣ, въ которой

менѣ рускій екземпляръ передасте до выученя на Сцену нашу. —

Ч. 210.

E(ingelangt) 2/10 1877.

Дякую за присланный Екземляръ Довбуша и надѣюсь, що найдалыше за мѣсяць представимо его, нехай но трохи отрясемося зъ Кѳцманьского недостатку и мозольной працѣ въ такъ недогѳднѳмъ льокалю, якій малисьмо тутъ, то просто убійство на той Сценѣ грати.

Заутра їдемо до Косова, въ Вижници Kassino-verein не позволивъ сали, бо тамъ ѳдбуваються лекціи танцѣвъ.

Роля Єзуита по моему мнѣнію нехай лишится у Кичмана, бо и его индивидуаньность и голосъ суть ѳдповѣдні до той роли, а еще якъ ся виправить въ ученію, то буде найстосовнѣйшій. —

Ч. 211.

Кутты, 2. Новембрия 1877.

Даруйте, що я заразъ на Ваше честне письмо не ѳдписавъ, но причиною того було худе поводженъ въ Коссовѣ, де для тринедѣльной неустанной слоты такъ мало учащали до театру, що въ нашѳмъ здеконцертованю всю зъ рукъ падало.

А и теперъ перешкоды: малисьмо 10/11 вже въ Вижници зачати нашій представленія, но еще зъ якимсь бальѳмъ не могутъ тамъ упоратись и ледво 15/11 може зъїдемо до Вижницѣ, тое такожъ причиняе ся до здегустованя и ѳдбирае охоту.

Но скоро усталимося въ Вижници, возьмемо ся до Вашего Довбуша щиро и маю надѣю, що въ першихъ дняхъ Децембра с. г. представимо, але при той способности прошу Васъ, щобысьте були такъ ласкаві и написали до Прейера, абы намъ и пѣчь и жертвенникъ вымалювавъ.

О Мазепѣ поговоримо въ Вижници обширнѣйше

Я чувъ, що маєте до Вижниѣ на довшій часъ приѣхати, дуже бы то мене тѣшило, щоби підъ Вашимъ окомъ и проводомъ одбуло ся хотя зо 3 пробы!

Ч. 212.

Куты, 8/11. 1877.

Нѣмцѣ мають и густь и змистъ и драматичный и сценичный дуже вироблений, и не дивниця; мають 480 театровъ, мають своихъ классикѣвъ, мають щоденно и новихъ авторѣвъ, — проте думаю заждати зъ Довбушемъ, ажъ пришлете Вашъ перероблений екземпляръ, — тогди скоро ролѣ розпишуть ся и будемо учити ся на память.

Що касае ся въ загалѣ Декораци, то підчасъ Вашои бытности поговоримо зъ п. Прейеромъ и при Божой помочи зробится.

Топорець Гуцульскій и капелюхи я купивъ, будучи въ Коссовѣ, если не буде добрий, то такожъ порадино.

— Нинѣ пакуємося, завтра одѣждаємо до Вижницѣ и 11/11 перше представленіе, будемо тамъ цѣлый мѣсяць, може и 1½.

Ч. 213.

Вижниця, 23. 11. 1877.

Новый екземпляръ Вашъ »Довбуша« я получивъ и заразъ же давъ ролѣ розписати: якъ скоро напишуть ся ролѣ, заразъ зачнемо ся учити и на день 13/12 и 16/12 я назначаю день представленій першихъ, або може о тиждень познѣйше перетягне ся, на дни 20. 23/12, разъ, щоби ролѣ выучені добре ся улежали въ памяти, въ друге, що п. Прейеръ не має багато часу и лише доривками може малювати (пичъ, замкові двери, муръ и другі подробности). А третє найважнѣйше: о шо заносу до Васъ, Высокоповажный Пане, прозьбу:

Ото будьте ласкаві и дайте черезъ свого знакомого въ моимъ имени Довбуша до цензуры до Landes-

regierung на руки комисаря Спачекъ, а если бы онъ еще слабый бувъ, то на руки Пана Шидловского въ президиальномъ бюрѣ и нехай той, що буде носити книжку (друковану, першій екземпляръ) попросить въ моимъ имени, щобы скоро цензуrowали и передали на Ваши руки, Blumengasse N. 428. або черезъ староство Вижицьке до Вижиць.

Не робивбымъ того, але о скільки завбачую, тутейшій Староста скрупулять великій, и може менѣ наварити лиха по неволи, а штука цензуру перейде зъ певностію. Тутъ залучену карточку визитову мою прошу зъ екземпляромъ казати оддати або П. Спачкови або П-у Шидловскому.

О топорчикъ дуже прошу, если есть возможность, найлѣпше потрафить тамтейшій столяръ зробити по формѣ Вами всказаной, а интролигаторъ на паньской улицы напротивъ Росенцвейга домѣвъ новыхъ мешкаючій вылѣпить рѣзнокольниковими паперами, що и шмаргади и рубини и бриланти може наслѣдовати. — —

Ч. 214.

Вижиця, 26/11 1877.

Даруйте, що можъ въ моимъ послѣднѣмъ листѣ недостаточно я Вамъ одписавъ, але бо маю таранату велику дома, ото жена моя 2 недѣлѣ вылежала въ лѣжку, — —. Теперь женѣ вже лѣпше, отже и вчера було зъ окрестности священникѣвъ, то ми и майже уложили, щобы Довбуша на польскій рождественній свята поставити, бо то найлѣпшій часъ, бо и пробы черезъ 3 дни неустанно можна робити, бо ся не грає, то есть 24. 25. и 26. 12, а 27/12 представленіе отбуде ся, отже на тѣх 4 дни прошу приѣхати. Если же желаете скорше, то есть, щобъ або, якъ я писавъ, 13. и 16. 12 або 20. и 23/12 бувъ представленый Довбушъ, то напишитъ ласкаво, а я ся застосу до Васъ зъ певностію.

Роли зъ нового екземпляра вже виписані и позавтра 28/11 маемо читану пробу — и потомъ зробимо

еще безъ Васъ зо 3 пробы, а по 1/12, коли Ваша воля назначити такъ, якбы Вамъ було найдогôднѣйше.

Менѣ здається, конецъ въ Вашôмъ новôмъ екземплярѣ лучшій, бо коротнїй и ефектовнѣйшїй, може незле буде въ некоторыхъ мѣстяхъ мелюдраму зробити, на примѣръ въ сценѣ, коли Цора дае хрестъ Довбушови, а Морганъ ôдтакъ кидаєсь у поломѣнь, потомъ, якъ Дзвѣнка яко варятка входить и при смерти Олекси.

Сватаня на гостинци — то въ кôлька день есть готове, — якъ приѣдете и трохи ласкаво поможете до уложени музыки, ролѣ розданї. — —

Штуку дамъ тутъ до Староства до цензуры.

— — Шпангъ менѣ говоривъ, що ся на довшїй часъ выберете до Выжницѣ и добре бы було, бо Прейеръ говорить, що дуже не мае часу, а якъ Вы будете, то и онъ знайде его бôльше.

Ч. 215.

Выжница, 30. 11. 1877.

Надѣмося, що намъ тои кривды и прикрости не зробите и доконьче на представленїе Довбуша приѣдете, тымъ бôльше, що всѣ и тутешнїй и окреснїй жителѣ мене неустанно питають, чи приѣдете, а я имъ на певно сказавъ, що такъ.

Вчера бувъ я у Старости — и не робить найменшой перепоны, отже ничего не стоитъ на завадѣ до представления, — день представления назначеный вже на певно 27/12. а до 23. 12 съ певностїю зима усталится и на тїи 4 дни можете на безпечно приѣхати, а то суть акурать найважнишїи дни, бо въ нихъ щоденно або, если зайде потреба, и 2 рази денно будемо робити пробу.

Просимо отже усердно, не ôдтягайтесь, а на тїи дни приѣжджайте, мы Вамъ встиду зъ певностїю не зробимо, — една тôлько и то велика недогода, що сцена мала и нигде акціи розвинути або хотъ бôльше людей на сцену впровадити. Але тутешня публика знае тое и поважае.

До Коломби не поїдемо, бо Пань Романович менѣ спередъ носа забрала салю, я собѣ згодивъ, а она приїхала, дала завдатокъ и взяла. — —

Рѣчи до Довбуша, надѣюсь, самі привезете, если але случить ся яка оказія, то я передамъ до Васъ письмо.

П. С. Прошу не присилати марки почтові. Я вже, знаючи, що найлѣпше любите рекомендовані письма, инакше до Васъ писати не буду, тѣлько за рецeписомъ, а такъ то якось менѣ и дивно и маркотно, хотя я увѣренъ, що Вы тоє изъ щирого сердца робите.

Ч. 216.

Вижниця, 2. 12. 1877.

Сердечно дякуємо обое за стѣлько взглядѣвъ Вашого благородного сердца для насъ. Дай Боже ѡдвѣчитися! Бо не досить, що П. Романовичъ неправно и несовѣстно забрала намъ Коломбю, де моглисьмо черезъ 2 або и 3 зимові мѣсяцѣ пробути, ище и тымъ способомъ пѣдкопує и нуркує — но се всіо дарма!

Забувъ я Вамъ въ послѣднѣмъ моимъ листѣ написати, що екземпляръ Вашъ »Довбуша« я собѣ велѣвъ переписати, а вашъ оригиналъ я вамъ до 8 день зъ невностию пришло.

[Далі пише Бачиньскій про свої заходи, грати у Чернівцях в лютім 1878].

А до фебруаря можна бы и Мазену выучити ся и представити въ Чернівцяхъ. Но объ тѣмъ предметѣ еще поговоримо не разъ и не два, нехай но перше штука вже буде готова. —

Если напишутъ до мене зъ Станиславова, о чѣмъ дуже а дуже сомнѣваюсь, то я ѡдпишу, що самъ въ переїздѣ черезъ Станиславѣвъ буду грати або зажадаю 200 ф. за позволеніє граня »Львѣвскому рускому театрови« (бо такъ ся Пань Романовичъ пише въ Афинахъ). Н. В. тїи 200 ф. до Васъ належати будуть.

Ч. 217.

Вижниця, 6. 12. 1877.

За прислані Вами рѣчи сердечный спасибѣгъ! Хотябымъ бувъ и 10 лѣтъ штудеровавъ, то бымъ такі хресты не выдумавъ, ані на такой топоръ не здобувся; о капелюсъ такѣмъ и я думавъ, но безъ влучковыхъ китиць, длятого еще разъ сердечно дякуемо.

Въ недѣлю 9. 12. II. Прейеръ бере ся до мальованя eines Saalhintergrundes, Eines Eingangsthurmes mit der Mauer über die ganze Bühne (3. Akt), eines Schloßflügels und eines praktikablen 3-fachen Ofens mit schwarzem und nach Bedarf rothem Hintergrunde, а до того ще огонь бенгальскій червоний, а якъ Морганъ паде, то и Licopodium сыльно блисне, и буде дуже добре, — такожъ помалюе хату (Seitenstück).

3-fach для того, щобы бувъ ѡдмѣнный на Моргана, на Воеводы и Дзвѣнки. — Екземляръ вже переписанный, але завтра еще на третьей прѣбѣ будемо коляціоновати и въ суботу Вашъ перешлю Вамъ. —

Ч. 218.

Вижниця, 8. 12. 1877.

Стосовно до Вашего желанія, посылаю Вашъ манускриптъ зъ »Довбуша«. Собѣ я переписавъ и зъ тимъ екземляремъ такъ зрективиковавъ, якъ его представляти будемо. Тѣлько я думаю въ I-ой одслонѣ взяти Rittersaal за Декорацію, далеко буде користивѣше и для дѣлающихъ особъ и особливо для III-ой одслоны, де въ подвѣрѣ разомъ и та жасна пѣчь буде.

Що касаець Єзуити въ Мазепѣ, то думаю, що можна Сальенса назвати посланникомъ нѣмецкого крижацкаго Ордена, хотя той Орденъ трохи вчеснійшій бувъ, однако для уникненія коллизіи съ цензурою, можна собѣ се позволить.

Перше представленіе дня 27. 12 на певно, не смѣю Васъ вже бѣльше просити по тѣмъ, щосьте написали менѣ въ послѣднѣмъ Вашѣмъ листѣ, але хотя на друге представленіе приѣдете, намъ бысьте велику приемность справили. — —

Ч. 219.

Вижниця, 12. 12. 1877.

Видно, нема теперь жадного права на свѣтъ, коли подобнй безправя дѣлають ся, на доказъ чого посылаю Вамъ тутъ залученый листъ одного зъ членовъ товарищества Романович, пана Пльницького до мого капельмайстра, де пише, що въ Станиславовѣ »Довбуша« грали. Мене ся о позволеніе ниhto не питавъ.

Мазепу Вашого я дѣставъ и заразъ давъ найсампередъ его переписати, а потому буду читати и ректификовати, бо истинно теперь не маю нй хвильки часу, бо ся збѣгли и Довбушь и 3 бенефиси.

О декорацію до Мазепы багателька, але костюмы — ото сукъ и орѣхъ дуже твердый до згризения, але чей Богъ поможе, та якось зладимо. —

Ч. 220.

Вижниця, 15. 12. 1877.

Ровночасно зъ письмомъ до Васъ высылаю афишь зъ »Довбуша« до друку. Въ друкарни велѣвъ я, щобы до Васъ корректу принесли, може тамъ захочете, що поправити або додати.

Окресны священники, именно Протоерей Кантемиръ намовивъ мя до того, абы я два дни гравъ, еденъ для Вижницѣ, а другій для окресности, бо каже, що цѣль гори зъ собою привезе, отже по той причинѣ, я и афишь на 2 дни оголошаю и взминку въ нимъ робю, що 15 (2/7) Декемврія для окресности назначений, може будете ласкави тое въ афиши лѣпше вистилизовати.

Що ся касае процесу зъ Романовичъ, то я думаю, далеко користнѣйше бы було, если би Вы одъ себе заскаржили и желали Schadenersatz зъ 500 ф., а першій лѣпшій нотаръ возьме ся самъ за те охотно, бо то чистый интересъ; если же Вы не захочете, то я не зѣставляю безкарно тую справу, але менѣ, яко Директорови театру руского, то Русины самй будуть упреки робити. Ожидаю Вашои децизии въ томъ взглядѣ. — —

Ч. 221.

Вижниця, 23. 12. 1877.

Дуже намъ прикро, що не можете приїхати на представленіє «Довбуша», але здоров'є передовсімъ, а у насъ тутъ морози ся взяли, що ажъ тріщитъ! Надіюсь однакжъ, що зъ нашою працѣ будете задоволені, о чімъ Васъ Вашій знакомій напевно не омешкають завѣдомити.

Тільки п. Прейеръ до сєй пори еще ничого не зробивъ, хотя уже 2 недѣли якъ всею приспособлене, каже все, що еще немає часу.

На всѣ точки Вашого честного письма ѓдпишу въ Пятницю по представленіяхъ, теперъ тільки посилаю Вамъ найновѣйшу рецензію изъ Львова касательно слѣвъ «псе, суко». *Dziennik polski* 1877, N. 291). Тутъ въ маленькомъ мѣсточку, де якъ добре знаете, все и все на страшну моральность хоруге, выкликало бы не менши поговорки въ той матеріи, а тое можна обійти.

За пѣсню зъ Мазеши дякуємо — а еслисьте такъ ласкаві прислати намъ ноты до «Сватанье при гостинци», то бы було найлучше и найѓдповѣднѣйше.

По вашому желанію Дзвѣнка буде всѣ стихи спѣвати, але безъ музыки. Я выкрисливъ, уважаючи цѣлу сцену, и то сцену послѣдного акту, за довгу, тымъ бѣльше, що Олекса лежить трафлений у сердце 2-ма кулями, а по той сценѣ еще має 28 стихѣвъ зъ престанками говорити.

Зъ Мазеши переписую допѣро 4 актъ, пробы забирають много часу, тожъ не можу Вамъ го такъ скоро послати, бо по переписаню ажъ буду екземплярѣ оба читати и ректификовати. —

Ч. 222.

Телеграма О. Бачинського до Федьковича

з 28. грудня 1877.

Stück die ihm gebührende Anerkennung bei Denkern gefunden, Ihr Ideal begriffen, Vorstellung gelungen. Näheres übermorgen brieflich.

Baczyński

Ч. 223.

Вижниця, 30. 12. 1877.

Достойный, Добрый Пане!

Пишете менѣ, щобы я самъ Вамъ о представленіяхъ Довбуша написавъ: трудна позиція, разъ свою працю хвалити, а въ друге и строгимъ въ судѣ бути.

Отже найсампередъ публика:

Зъ першого представленія зъ иншимъ впечатлѣніемъ вийшла съ театру, а зъ другого зъ иншимъ, перше на некористь, друге въ пользу и штуки и Автора; що до представленія (*Darstellung*), то согласнѣ обѣ публики на користь.

И я до нихъ мое мнѣніе прилучу зъ изятіемъ Олексы Довбуша (Бачинскій), котрый мавъ хрипку жасну, на другимъ представленію меншу вже, — и Ђзуита, котрый не гравъ зле и понявъ ролю, однакъ я відъ него бѣльше клясицизму сподѣвався, але видно, еще молодѣи силы.

А въ кѣнцы и недостатокъ сценеріи давъ ся чути, але тому годѣ порадити, бо мѣстце мале: якъ стануло 10 Гуцулѣвъ, Воевода, трабанты, такъ княгиня зъ челядевъ своевъ ледво перепхалась на передѣ Сцены, — не робило оно уцербку игрѣ, але спиняло Акцію Дѣйствующимъ.

О интригахъ на тиждень передъ Представленіемъ Довбуша зо стороны Вашихъ, не скажу, ворогѣвъ, але Вамъ неприхильныхъ, а маєте ихъ тутъ не мале число, мусите вже ѡдъ другихъ знати, а коли ни, то якъ приѣду до Черновець, то розповѣмъ Вамъ, бо описати тое годѣ, досить Вамъ сказати, що ажъ Староста (*Bezirkshauptmann*) самъ приходивъ до мене, чи истинно нема въ штуцѣ щось вражого и заказанного. Я отже розказавъ содержаніе и взявъ на себе отвѣчательность штуки и Староста бувъ самъ на представленію.

За музыку до Сватаня сердечно дякую и скоро поставлю на репертоарѣ. Мазену того тиждня надѣюсь Вамъ пѣслати, але Бѣгме не маю часу, бо теперъ строю другій театръ въ Кутахъ и ѡдъ 1.1 латиньского начинаемо въ обохъ мѣстахъ по 2 разы на тиждень грати,

але въ Вижниці будемо мешкати, ино до Кутъ добѣжджати, бо хочу ажъ до Марта въ тѣмъ кутѣ перебути и до Черновець бодай на 4 до 6 представленій приѣхати, абы и Вашего Довбуша и Мазепу до сеи поры выучити и представити, тѣлько зъ костюмами бѣда, бо я не маю тѣлько и такихъ, але чей Богъ дастъ та буде за що може и справити, а для Вашего Мазепы зъ певностію варта.

Пишете менѣ такожъ, що я гнѣвный на Васъ; ни разъ и въ думцѣ моей кромѣ вдячности и сердца — то гнѣвъ не поставъ.

Зъ Романовичкою истинно незнаю чи зачинати, бо менѣ яко Директорови може тое шкодити, що ся въ процесса вдаю. Вану рекляму пошлю яко инсератъ до Слова, то чей що поможе.

Моя жена, желаючи Вамъ доброго здоровія и веселыхъ святъ, поздоровляе Васъ сердечно и всѣ Члены мои, а и я залучаючи мои сердечный благожеланія, остаюсь всегда Вашимъ вѣрнымъ слугою

Е. Бачинскій.

1878.

Листи Омеляна Бачинського до Федьковича.

Ч. 224.

Вижниця, 11. 1. 1878.

Високопочтенный добрый Пане!

Даруйте вселаскаво, що я до сеи поры не дотримавъ слова и не ѡдославъ Вамъ Мазепу, але теперь такъ мавъ я часть розбѣранный, що годі було, бо теперь зачалисьмо на перемѣну и въ Кутахъ и въ Вижниці грати, то страшне много забирае часу, але постараюсь конечно, абы найдальше за тыждень Вамъ Мазепу ѡдослати.

Подававъ я о концесію до Черновець и наконецъ доставъ ю 3/1., але щожъ — въ Черновцяхъ вѣльно менѣ грати тѣлько ѡдъ 1. Мая до 1. Октобрія, а тутъ годі 4 еще мѣсяцѣ сидѣти, бо и теперь уже дуже худо.

иде и я наміряю въ фебруарію дати въ Коломыѣ зъ 6 представленій, хотя тамъ еще теперь Романовичъ е. То якъ будемо въ Коломыѣ, то може будете ласкаві насъ посѣтити тамже и на представленію »Довбуша« бути. Хотѣвбымъ такожъ знати Вашу децизію взглядомъ Керманича Вашого.

Желаючи Вамъ одъ сердца при надходящомъ новомъ роцѣ здоровія и долгоденствія, абысьте намъ довгй лѣта на славу Литературы нашей и Отчины въ щастію и гараздѣ проживали и въ разѣ поднятыхъ трудахъ и працѣ не уставали, а неустрашимо и бодро все напередъ зъ успѣхомъ поступали, пишемся Вашими жичливими и до гробу вдячними

Емиліянъ и Теофіля Бачиньски.

Всѣ мои члены поздоровляютъ Васъ зъ новымъ годомъ!

Ч. 225.

Вижиця, 18. 1. 1878.

Прочитавъ я Вашего »Керманича« и дуже менѣ ся подобавъ, образъ живой гуцульского жита, — и маляръ артиста живійшого и натуральнѣйшого бы не вимальовавъ: еще коли мелодія пісень гарна (бо не чувъ ще, бо капельмайстеръ не мавъ доселѣ часу), то цѣлость мусить бути удачна.

Увагу я на екземплярѣ зробивъ одну, що въ першомъ Актѣ непотребна перемѣна, бо може одъ разу зачинати ся передъ хатою Савы.

Если желаете заразъ вашъ екземпляръ, то я побилю, а може я вже каку собѣ переписатьи.

Музыку дамъ до инструментованя на будущій тыждень.

Мазепу я еще такой не зъ ректификовавъ, бо менѣ дуже зле переписано, и я мушу кожде слово подвійно слѣдити и поправляти.

Сердечный жалъ, що такъ худо иде у Вижици, а еще гірше въ Кутахъ, бо не могу купити кѣлька сердаковъ Гуцульскихъ, а такъ бымъ хотѣвъ!!

Въ Коломыи хочу доконьче грати »Германича«, но еще не знаю, коли поѣдемо, бо тамъ еще Романовичъ сидить, а тутъ зъ Вижнищъ ани рушь, де бы рушитись теперъ у зимѣ. Але Богъ батько! —

Ч. 226.

Вижниця, 21. 1. 1878.

По Вашему желанію посылаю Германича. Тутъ у Вижнищи грати го не будемо, до Коломыи выѣжджемо 12 лютого и тамъ представлю его, есть отже часу богато, и виученъе не забере много часу, бо то проза и легка и поточиста, кромѣ неkotрихъ твердыхъ гуцульскихъ вираженій, а пѣснѣ народнѣ такожъ легко до памяти пристають. Капельмейстеръ музыку зъинструментуе, то прибувши до Коломыи и справите ведля Вашого мѣнѣня. Ролю Савы такожъ въ Коломыи исправите, бо Подвысоцкій въ характеристичныхъ роляхъ хватае скоро інформацію. Що касаеся моеи рады, чи прозою чи стихами писати дальшій творы, то я все буду за прозою, бо нашѣ сили театральнѣ молодѣ, якъ лоша, котрыхъ треба поволи дуже уѣжджати, а стихъ потребуе eine feste, gediegene, rutinirte Unterlage und den fixen, präzisen Auffassungsgeist und die dazu nothwendige Darstellungskunst.

Що знова касаеся друку и выпущеня въ свѣтъ письменный Вашихъ творѣвъ, то Поезія Ваша такъ всемъ знакома и такъ до серця кожного пристае и такъ въ читаню гарно выдаеся, якъ маю примѣръ на Довбуши, (котрого бѣльша часть публики на Сценѣ не зрозумѣла, а въ читаню инакше и менѣ самому ся выдае, — *verba volant, scripta manent*) и якъ маю примѣръ на Вашѣмъ Мазепѣ, хотя Мазепа на Сценѣ зовсѣмъ що иншого, бо мае eine fixe historische Unterlage, а въ Довбуши тутъ хотѣли такожъ доконче историчного опришка видѣти, — побачили виидеализованого, вищепенного Вами свавѣльного, вепильчивого Аманта богатиря.

Але я запускаюся въ полѣмику, а тутъ кличуть на пробу. — —

Ч. 227.

Вижниця, 26. 1. 1878.

Аподиктично извѣщаю Вамъ, що Руска публика приняла Вашего Довбуша сердечно и зъ достоинствомъ, принадлежащимъ Автору, а що некотримъ польскимъ крикунамъ, которіи Васъ тутъ еще передъ першимъ представленіемъ Довбуша за Полякожерцю оголосили, нехотѣлось подобати, то не консеквенція, щобы кидати анаѣму на свои рускій произведенія и малибысьте нескаянный грѣхъ передъ Богомъ, Вашимъ сумлѣньемъ и передъ нашимъ бѣднымъ народомъ, еслибысьте его позбавили духового корму, которого ему такъ дуже потреба, а которого на наше насъ всѣхъ нещастье такъ дуже а дуже мало має.

Прошу бути въ тѣмъ взглядѣ невѣрнымъ Оомою и не повѣрити, не побачивши власними очима такъ Керманича и Довбуша, якъ и почути самому мнініе Руской Публики. Въ Коломыи можемо день по дню обѣ штуки грати.

Ч. 228.

Вижниця, 2. 2. 1878.

Даруйте вселаскаво, щомъ опѣзнився зъ посланьемъ штуки и музыки Вашои, але цѣлый тиждень не було мене дома. Вчера вечеромъ приѣхавши заразъ и ѡдсылаю зъ прозбою, щобысьте були такъ добріи и ласкавіи и менѣ Вашего »Керманича« позволили представляти. —

Ч. 229.

Лист Прейера (Preyer) до Федьковича.

(Уривок.)

Wiżnitz, den 30. Jänner 1878.

Auf der Vorstellung des Dowbusz war ich anwesend und theile dir den Erfolg mit: Auf der Bühne machte es das erste Mal keinen ergreifenden Effekt auf

das Publikum, es war zu wenig bunt, obwohl Jedermann den tiefen Geist des Textes und die Bedeutung empfand und es geäußert hat; die zweite Vorstellung fand schon in der geübteren Darstellung guten Anschlag und ich glaube, daß wenn Du Dir die Mühe nehmen wolltest, daran einige Modifikationen „dem verdorbenen Gusto des Publikums nach grellen Stoffen“ durchzuführen, so würde diese Schöpfung in die Reihe der ersten Schauspiele treten. Denn das Publikum hat leider die Empfindungen kleiner Kinder, es findet Gefallen an der greifbaren Handlung, nicht aber die Sinneskraft angehender Gefühlsdichtung.

Ich habe Dir offenherzig gestanden, wie die mir zur Kenntniss gekommene öffentliche Kritik lautet. —

Freyer.

Ч. 230.

Лист Федьковича не відомо до кого.

Чернівці, 20. Септембра 1878.

Вельми честний Пане и Добродію!

Не збитки а крайна пужда примушує мене, запитати у Вас про долю тих книжок — що прислав їх Драгоманов до Львова на розпродаж для мої користи. Я знаю — Добродію — що ся справа Вас зовсім не обходить; однакож — не мавше до кого — до Вашої милости клонюсь отце з моїв просьбов, упімнутись за мою кривду! —

О маленьку відповідь просит
покірний Ваш слуга

Федькович.

[Лист був між паперами Федьковича, отже може і не висланий].

Ч. 231.

Лист Григорія Цеглинського до Федьковича.

Високоповажний Пане Добродію!

С початком Січня задумали тутешні Славяне видати »Славянській Альманах« бельетристично науковий,

містичий в собі статії у всіх языках славянських. Буде то єден с більших пам'ятників в літературі всеславянській — діло спірне, для Славян дуже интересне.

Обнявши редакцію «малоруского материяла» в сказанім альманасі, я не можу ся не віднести до Вашой Музи, Добродію, не від нині нам знакомой, с прошенієм, чи би й она не схотілась сердешними своїми «оповіданнями» причинити до окраси малоруских, а тим самим и славянських літературних цвітів.

Єслиб тому до волі Вам було, Добродію, мое слово, надішліт іх ласкаво під адресов: G. Cegliński, cand. phil. Wien, Universität — до кінця сего місяця притім за поправнієть друку и красоту форми ручитись осьміляєм.

Остаю в глибокім поважаню В. Д.

Григорій Цеглинський.

Відень 7. XII. 1878.

[У „Славянськім Альманаху“ з 1879 р. нема ніяких творів Федьковича].

Ч. 232.

Лист Федьковича до Мик. Огоновського.

Добродію!

Як обіцяв, так и поселаю Вам тут одну повісточку на початок, бо хто знає, чи на яку ще споможусь. Я так уже, видите, в драму вліз, що мені повість уже а ні раз не вдаєсь.

А що тичится драматів «Мазепа» и «Керманич», то можете іх и зараз мати, але лиш так, щоб прислали писаря, аби у мене дома відписував, бо оригінал з рук не можу дати.

До критики, найпаче повісти и поетичних творів, можу сміливо рекомендуватись для вашої наріченої часописи. Лиш конечно треба би було, щоб ми частіше з собов кореспондували, а то устне. — Я від 8. до 12. години рано, а від 4. до 8. в вечер — всігди до вашої услуги.

Що я перебрав псевдоним «Марко Нестерук» —

се вже так мусит бути — хоть Вам и причину ска-
зати не можу.

Ваш слуга

9/12. 1878.

Федькович.

[Сей лист, на піваркуши білого паперу, писаний, як
видко із змісту, до Николая Огоновського, редактора „Роди-
мого Листка,“ бо устно в Чернівцях лише із сим редактором
міг говорити. Але лист найшов ся між паперами Ф-а, отже,
видко, не був висланий. В „Родимім Листку“ за 1879 р. є
чотири поезії Федьковича, виняті з „Диких дум“: Король
Гуцул, В сьвіт!, Доля і Хорій стрілець — всі з підписом
Ф-а. Оповідання нема].

1879.

Ч. 233.

Лист Ом. Партицького до Федьковича.

Высокоповажный Пана Добродію!

Водъ пяти лѣтъ трудивъ ся я около выдаваня
»Газеты Школьной« и организовавъ та збиравъ нові
доси незнані силы для добра руской справы. Зъ но-
вымъ рокомъ передаю »Газету Школьную« въ инші
руки, а самъ беруся до выдаваня новои выключно
литературно-науковои газеты. Водкликуюсь проте до
давной знакомости нашої и сердечно прошу не водка-
зати удѣлу ласкавого въ новомъ издавництвѣ. Може
на томъ поли удасть ся менѣ зобрати всѣ лучшіи силы
около одного спольного огнища и тымъ способомъ
утворити спольными силами добрый органъ литера-
турный.

Перше число новои газеты (зватись буде правдо-
подобно »Родина«) выйде уже 26. сего мѣсяця посли
латиньского календаря. Якъ бы то я сердечно радовавъ
ся, еслибъ уже до першого числа войшло и Ваше яке
письмо, будь въ прозѣ, будь въ поезіи. А вже най-
большу радость учините менѣ, ВП. Добродію, колибы
ласкаво написали гдещо зъ житя гбрского народу. Вы
таки докладно знаете про рожніи сельскіи забобоны,
чары та лѣки, про шепты та заговоры селянъ, про ихъ
повѣрки и таке инше, що дѣйстно подаючи описъ всего

того въ газетѣ насъ и зацѣкавите и научите. Здѣлайте менѣ, щиренько прошу, тую приятельську прислугу, тую певно найбольшу радѣсть въ цѣломъ моѣмъ житіи и не одвертайтесь вже на самѣмъ вступѣ въдѣ мене.

Въ надѣѣ прихильного слова остаюсь якъ завсе щиримъ покѣрникомъ

О.м. Партицкій.

У Львовѣ, 6. грудня 1879.

1882.

Ч. 234.

Лист Андрея Мартинюка до Федьковича.

Ваше Благородіе !

Въ имени патріотисма упрашаю Васъ о слѣдующе и непочинающе отъ похвальныхъ слѣвъ присту-паю до рѣчи :

Пѣсни Ваши, Благородный и любезнѣйший нашъ поето, находятся въ устахъ каждого спѣвающаго русина и переходятъ уже до народа. Но извѣсно Вамъ, якъ побожный нашъ народъ любитъ церковніи пѣсни и якъ такими пѣснями найлегше у него всякое чувство разбудити. Невозмѣтъ за злое и не погордѣтъ моемъ прошеніемъ, уложѣтъ намъ нѣсколько пѣсней до пресв. Богородици, до Іисуса Христа, до св. С. Николая, съ пару колядокъ на Рождество, съ пару пѣсней Великодныхъ, до св. Андрея и прочія, дышущихъ не-тѣлько набожностію, але и патріотисмомъ, а съ ними едѣлаеся тѣлько, кѣлько и Наукою. Пѣсни въ нашої унѣатской церкви уже перестарѣли по большаи части и неспадающіи о тѣмъ, що ихъ спѣває рускій народъ и въ русской церкви, а якъ при пѣсни »серебряна чара, кришталева кришъ« сама чарка влзаетъ въ руки, такъ при подобныхъ побожно-патріотичныхъ пѣсняхъ найунильшій народъ стане при своемъ крестѣ, при своей церквѣ.

Перепрашаю, що я отважаю ся Васъ о тое просити, но устами незначущаго челоуѣка проситъ о тое

руській народъ. Изъ устъ младенцевъ и ссущихъ совершили еси собѣ хвалу.

Засилаю мое глубочайшее почтеніе

Андрей Мартинюкъ,

дяко-учитель съ подъ Равы русской.

1/5 1882.

Если бы мое смиренное прошеніе выслуханнымъ бути могло, то въ Словѣ или Дѣлѣ освѣдомѣть о томъ. Я собѣ думаю, якъ то Поляки охотно з Думемъ rozarów или Boże coś Polskę співвають; чижь наши люди немають хорожнихъ мотивовъ до пѣсней?

[У звязи із сим листом є одно місце в недрукованім доси листі Івана Тимінського з Черновець до Олександра Кониського, писанім 25. падолиста 1884 — сей лист є в архіві Наук. Тов. ім. Шевченка — де сказано: „Тепер працює він (Федькович) над колядником і зборником побожних пісней, котрі на Буковині межи ріжнородним населенем губять ся. До сего потребує Федькович „Житія святих“ або „четі Минеї“, котру книжку буду просити, абисте були ласкаві з Печерской Лаври позичити і на мою адресу до Черновець скоро прислати. За два місяці найдалій я тую книжку Вам пришлю“].

Ч. 235.

Справа друку „Довбуша“ по німецьки.

I.

Stuttgart, den 23. Aug. 1882.

Deutsche Verlags-Anstalt

vormals

Eduard Hallberger,

Stuttgart.

Sehr geehrter Herr!

Wir betassen uns nicht mit dem Verlage dramatischer Arbeiten, haben deshalb auch keine Ursache solche zu prüfen. Wenden Sie sich an die Gesellschaft dramatischer Autoren und Componisten, Vorstand Herr Hofrath Dr von Gottschall in Leipzig, dort ist die Arbeit am rechten Platze.

Um das Hin-und Hersenden und Ihnen Porto zu ersparen, haben wir die Arbeit mit dem an uns gerichteten Briefe, der auch dorthin paßt, gleich nach Leipzig befördert, auch 1 fl. ö. W. beigelegt.

Wir nehmen an, daß Sie mit diesem Schritte einverstanden sind und werden Sie von dort direct Antwort erhalten.

Hochachtungsvoll
Deutsche Verlags-Anstalt
Redaction

Carl Hallberger

Herrn Fedkowicz

Jägerstr. 653, Czernowitz.

II.

Leipzig, 19. Septbr. 1882.

Im Auftrage des Herrn v. Gottschall sende ich Ihnen beifolgend das ihm seinerzeit mitgetheilte Drama „Dowbusch“ zurück und füge auch noch den Überschuß des eingesandten Betrags für Porto-Auslagen, im Betrage von 55 Kreuzern bei.

Herr v. G. ist leider nicht in der Lage, das Drama irgendwie verwenden zu können, ebenso wenig ein Urtheil darüber abzugeben, weil es seine Zeit nicht gestattet, die nöthige Einsicht zu nehmen.

Achtungsvoll

p. v. Gottschall

Fiedler.

1883.

Ч. 236.

Лист Михайла Коралевича до Федьковича.

Високоповажаний Добродію!

Стоцкій згадував мені об условю, яке Ви поставили що до »Керманича« — ми думали на всілякі способи и наконець показалося, що се условия ми ви-

повнити не в силі, позаяк праця ся забралаб нам найменше 3 місяці часу — як Стоцкій увірає — если би навіть и спільними силами взятись за сю роботу. Таким часом ніхто з нас не розпоряджає. Еслиб ми зараз з початку об тім условію знали, то булиб відразу Вам се розтолкували. Жалуєм отже дуже, що Ваше бажанє не можем виповнити. Що до пьєси и мотивів музичних, які Ви зволили нам передати, ждемо Вашої диспозиції — кажете, так на кождий поклик звернемо Вам — а жаль, бо пьєса чудна, публіка с цілим ентузіазмом повиталаб се нове Ваше дитя.

При сій нагоді прилучаю дальший випуск «словаря Желиховского».

Остаю з високим поважанем

М. Коралевич.

Чернівці 31. н. ст. (3), 1883.

(Е. I. IV. 1883).

[Для пояснення сего листу і дальших двох В. Волянського треба тут сказати, що Федькович дарував „Руському драматичному товариству“ в Чернівцях свою мельодраму „Керманич“ і комедію „Сватанє на гостиниці“. — Пор. „Буковина“ 1885, ч. 1.]

1884.

Ч. 237.

Лист Василя Волянського до Федьковича.

Lieber Onkel!

Wie Ihnen vielleicht bekannt ist, weilt hier seid (!) zwei Wochen die ruthenische Theater-Gesellschaft, leider wird nur das alte gedroschen und wir sehnen uns einmal etwas neues zu hören. Daher erlaube mir, lieber Onkel, Sie zu bitten, mir die große Freude zu machen und Ihr Melodrama »Керманичъ« auf meine Hände mit der Erlaubnis wenigstens einmal spielen zu dürfen, zu schicken — was ich Ihnen mit dem größten Danke, mit demselbem Rechten und auf die von Ihnen bestimmte Stunde zurücksenden werde. — —

Basil Wolański.

Stanislaw, am 14/4 1884.

Ч. 238.

Лист Корнила Сушкевича до Федьковича.

Львів, 3 (15) цвітня 1884.

Високоповажний Добродію!

Вже другий рік минає від часу, коли Ви, Високоповажний Добродію, зволили прислати мені свою працю літературну. Посилка Ваша є для мене дуже цінною и наповнила мене великою радістю, раз для того, що походила від Чоловіка, котрого Русь-Україна зачислює до своїх найзнаменитших поетів, подруге для того, що працею Вашою познайомили Ви и чужі народи з красою нашої народної поезії¹⁾, а по третє для того, що посилка Ваша дістала ся мені в хвили, коли я по утраті єдиної дитини остав ся на світі цілком самотним, та більше як коли небудь перед тим потребував потіхи від добрих людей.

Велике Спасибіг Вам, Добродію, за се, що Ви пригадали собі давнього знакомого. Зразу хотів я при найблизшій урляпі поїхати до Черновець, щоби Вам особисто подякувати за Вашу ласку, та щож, инакше ся гадало, а инакше склало.

До клопотів родинних, які перебувем, до прослідовань, котрі яко русин при теперішній польсколихоцкій господарці в уряді зносити мусівем, прибула ще нова біда, тяжка, невилічима болізн̄ грудна з кротоками, котра мене майже без перерви мучит та густо-часто до лежання в ліжку зневолює.

От и сю зиму переболізнававем та виглядаю весни, може вже послідної в моім житю. Весна якось не може надійти, а ту чимраз більше слабнене сил нагадує мені, що годі вже мати надію на побачене гарної Буковини та зложене Вам особисто подяки за Вашу ласкаву память. Прийміть же хоть пізн̄у писемну подяку за Вашу ласкаву память та простіт, що при клопотах, в які попавем, не можу до Вас веселішого листу написати.

¹⁾ Із сих слів видко, що говорять ся про збірку „Am Tscheremusch“.

В кінці прийміт при зближаючих ся воскресних святках мої щирі желаня: Нехай Господь Бог кріпит Ваше здоровіє на многая літа та нехай подасть Вам сили, щобиьте через як найдовші літа могли збогачати нашу літературу та підносити славу Русь-України, котра чей колись діжде ся ліпшої будучности.

Ваш щирій почитатель

Др. Корнило Сушкевич.

Ч. 239.

Лист Василя Волянського до Федьковича.

Христось воскресъ!

Желаю

щастливыхъ и веселыхъ святъ.

Lieber Onkel!

Hier weilt die Iemberger Theatergesellschaft unter der Direction des Hr. Biberowicz et Hreniwiecki, welche Ihnen persönlich bekannt sind.

Wie Ihnen, lieber Onkel, bekannt sein wird, besteht diese Theatergesellschaft aus lauter tüchtigen Schauspieler(n), leider — wie den meisten Ruthenen, so auch ihnen Geld mangelt. Besonders in dieser Zeit, da sie durch polnische und ruthenische Feiertagen schon eine längere Zeit nicht spielen können.

Gerne möchten sie das Lustspiel »Сватанє на рогинци« kaufen, leider — müßen sich etwas aufhalten, bis sich ihre Lage nicht etwa bessert. Керманичъ ist uns allen schon aus der Zeitung bekannt und bedauern sehr, daß nur die Tschernowitzer das Glück haben, im Besitze des schönen Melodrama zu sein und noch mehr, daß es bei ihnen selten wann aufgeführt werden wird.

Wenn Sie, lieber Onkel, nichts dagegen haben, so wollen wir uns an die tschernowitzer Theatergesellschaft mit der Bitte wenden, daß auch für uns erlaubt wird, das Mell. »Керманичъ« aufzuführen. Zwar ist der Herr Koralewicz dieser Theatergesellschaft aus Privatsachen nicht gut gesinnt, doch es wird ihm hoffentlich

auch daran gelegen sein, daß auch andere wissen und hören, daß auch unsere Literatur sich bereichert.

Der Prof. Zelichowski, Lopuszyński, Werechracki, Dr. Buczynski, wie auch alle Ruthenen sehnen sich nach dem erwähnten Melodram — alles, was vom Dichter Fedkowicz komt, wird hier hochgeschätzt und sehr gesucht. Man will eine Vorstellung zu einem wohltätigen Zwecke geben — ein neues Stück wäre sehr vortheilhaft, leider — Довбушъ dürfen sie nicht spielen, Керманичъ ist für uns verloren und Сватане на гостинци ist vorläufig kein Geld. Bis sich also die Verhältnisse etwas bessern, sind Sie, liebster Onkel, so freundlich und erlauben Sie gütigst auch uns etwas von den erwähnten drei Theaterstücken wenigstens einmal zu spielen. — —

Ihr Neffe

Basil Wolański.

Stanislaw, 20,4 1884.

Ч. 240.

„Руска Бесіда“ в Чернівцях до Федьковича.

Высокоповажаний Добродію!

Складаючи Вамъ, достойный Пане, нашу сердечну подяку за всиранье нашего видавництва, засылаемо Вамъ 2 примѣрники календаря на рѣкъ 1885 и просимо оставити намъ дорогоцѣнну повѣсть: »Днѣстрові кручѣ« для руской газеты, котру здаєся ътъ нового року начнемо выдавати.

Чернівцѣ, 6. грудня 1884.

Предсѣдатель:

Ер. Пигулякѣ.

Секретарь:

Поповичѣ.

1885.

Просьба Федьковича до цїсаря.

Подаємо тут чергою з Федьковичевих брудіонів лист його до секретаря в цїсарській канцелярії, Савіцкого — що се до него писано, видко з листу Д. Гла-

диловича, поданого при кінці, — просьбу Ф-а до цісаря, другий лист до Савіцького і лист Д. Гладилевича до Федьковича. Справа скінчила ся для поета некорисно; офіцирської ранги йому не вернули.

Ч. 241.

Im Vertrauen auf die allbekannte Güte und Menschenfreundlichkeit E. H. und auch darauf, daß der Name des ehrfurchtsvoll Gefertigten E. H. nicht unbekannt ist, wage ich folgende Bitte:

Ich wurde nämlich im J. 1863 als Lieutenant pens., habe aber im J. 1868 meinen Offizierscharakter mit Fortbezug der Pension abgelegt.

Nunmehr aber sehne ich mich auf meine alten Tage nach meinem einst innegehabten Charakter und habe in dieser Richtung gestern ein direktes Maj(estäts)-Gesuch eingereicht, um dessen gnädigste Befürwortung ich E. H. ehrfurchtsvoll zu bitten wage, indem ich überzeugt bin, daß Seine Majestät E. H. nicht abschlagen werden, [дописано низше] ja, daß S. Majestät den angesuchten Lieutenantscharakter um eine Stufe zu erhöhen geruhen werden.

Es zeichnet sich mit der größten Hochachtung

Euer Hochgeboren
tiefst verehrender

I. H.

R. v. F.

Ч. 242.

Просьба до цісаря.

Abschrift.

Euere k. u. k. apostolische Majestät!

Allerunterthänigst Gefertigter hat im k. k. 41 Infanterie-Regimente durch 11 Jahre gedient, den Feldzug in Italien im J. 1859 als Offizier mitgemacht, wurde im J. 1863 als Unter Lt. i Cl. pensionirt, legte aber im J. 1868 den Offizierscharakter ab, u. z. aus dem Grunde, weil er, sonstiger Existenzmittel bar, bei der

Bewirthschaftung seiner kleinen Bauernwirthschaft physisch zu arbeiten gezwungen war, und dieß, in seiner dazumaligen Unerfahrenheit, mit dem Charakter eines Offiziers unvereinbar fand.

Da sich aber seit jener Zeit die pekuniäre Lage des allerunterthänigst Gefertigten geändert und gebeßert hat und er sich auf seine alten Tage nach dem früher beseßenen Offizierscharakter unendlich sehnt, so fleht er Euere k. u. k. A. M. allerunterthänigst um die allergnädigste Wiederverleihung desselben.

Czernowitz, am 15. Mai 1885.

Josef Hordynski

Ritter von Fedkowicz,

K. k. Milit. Pensionist.

Ч. 243.

Euer Hochgeboren!

Gnädigster Herr!

Das in Abschrift beiliegende Majestäts-Gesuch habe ich am. 15. Mai l. J. eingereicht, wurde aber in Folge Reichs-Kriegs-Ministerial-Erlasses, Abth. 1., N-o 4369 vom 16. Juli l. J., ohne daß man mir die Ursache genannt hätte, kurz abgewiesen.

Wie kränkend ein solcher Bescheid nicht nur für mich sein mußte, sondern auch für mein Volk, dessen Dichter und Liebling zu sein ich mir schmeichle, geruhen E. H. selbst zu ermeßen, und so wende ich mich über Anrathen der Besten des ruthenischen Volkes an die Gnade E. H., mir auf mein Gesuch vom 15. Mai l. J. bei Seiner k. u. k. a. M. einen direkten und günstigen Bescheid erwirken zu wollen, u. z. einen Bescheid, der von der vorgefaßten Meinung des Kriegsministeriums unabhängig ist.

Diese vorgefaßte Meinung beruht, so vermuthe ich, auf der ungünstigen Relation der hiesigen Landesregierung, resp. des hiesigen Landespräsidenten, da ich, als Redakteur der ruthenischen Zeitschrift »Буковина« niemals unterlaße, die Taktlosigkeiten dieses Herrn zur

Sprache zu bringen, daher auch sein Haß mir gegenüber leicht erklärlich ist.

Ich flehe somit E. H. abermals und fußfälligst, mich vor der unverdienten Demüthigung und dem Triumph meiner Feinde gnädigst erretten zu wollen.

Czernowitz, am 4. August 1885.

In tiefster Hochachtung

J. Fedkowicz,
k. k. Milit. Pensionist.
Järgergasse, N. 33.

Ч. 244.

Лист Дамяна Гладилевича до Федьковича.

Львів, 4. 9. 1885.

Високоповажаний Добродію!

Не відписав я Вам зараз на Ваше любе письмо, бо глядав по Львові чоловіка, щоби знав ся на тилько з секретарем Савіцким, щоби міг у него своїм впливом щось зробити — но на біду не знайшов я нікого. До перва днесь рано пригадав собі, що в Стрию є давний мій товариш, Мелитон Гладиневський, професор при тамоншній реальній школі, сестрінець бувшого митрополита Іосифа и через него знакомий з Савіцким. До него удайте ся, Добродію, а я упереджу його о Вашім листі. Пинучи прошу тямити на те, що се чоловік не наш, сицерекомий кацано-поляк, що любить почути деяке гречне слівце и рад, сли му люде признають впливи, яких він и не має. Він один міг би хоча прибовати у С., більш не знаю нікого. Длятого раджу Вам, щоби Ви самі писали до него, бо се підлестить його, що ось се Юрій Федькович з ним переписує ся.

Хоч, даруйте, Добродію, за отвертість, чудую ся дуже, що такий гуцул, як Ви, забановав за характером служби, котру у своїх любих піснях неволею заявив.

Ще з одним ділом та великим поклоном до Вас, Добродію: гадаємо з 1. жовтня видавати нову популярну газетку для науки и забави, призначену виключно для селян, — чи не були би Ви ласкаві за-

помогти сю нашу газетку своїми цінними працями, передовсім повістками, оповіданнями из життя люду або на його житє похожими, и віршами любими своїми.

О сю ласку Вас дуже молю и чей же не відкажете, — вже в сім місяци можеб були ласкаві прислати нам, на мое имя, повістку и вірш, звернений до руских Читалень.

Днесь зараз пишу до Гладишовского, а Ви, Добродію, пишіть до нього тилько одержавши сей мій лист.

Посилаю Вам мій низенькій поклін и остаюсь для Вас з високим поважанем

Гладилович.

[Дописка: Е. 5. IX. 1885].

1886.

Ч. 245.

Лист Евгенії Ярошинської до Федьковича.

Бродокъ 1 (13) Юнія 1886.

Высокоповажанный пане!

Дякую Вамъ за Вашъ почтенный листъ и за раду менѣ въ немъ удѣлену. Будьте пересвѣдчени, высокоповажанный пане, що я той рады завсѣди тримати ся буду, и лише въ користь мого бѣдного но честного народа руского писати буду.

Не меньше есмь Вамъ вдячною за Ваше предложеніе, менѣ списъ творовъ, котрихъ читанье було бы для мене користне, подати. Если то Вамъ не буде за богато и съ моей стороны не нескромно, то бымъ дуже просила о такой списъ.

Я мушу ся съ встыдомъ признати, що я до теперъ кромѣ всѣхъ рочниковъ »Науки« и Вашихъ першихъ поезивъ, повѣсточки »Люба-згуба«, котра менѣ ся надъ усе въ свѣтѣ подобала, больше ницъ на рускомъ языку нечиталамъ, чому нема що дивоватися, бо творы рускихъ писателѣвъ суть тяжкими до набутя.

Мене дуже тїшитъ, що я при моемъ першомъ поступі на тернистой дорозі рускихъ литеративъ, попалась въ руки такому славному поетови, котрого поезіи, хотий ихъ мало знаю, не одну годину мені оспожили. Прошу Васъ, високоповажаний пане, будьте и надалъ моемъ ангелемъ-хранителемъ, котрый бы мене остерегалъ и на праву дорогу, котра провадить до чести и славы, напровадивъ.

Простіть, если Вамъ мой листъ здається въ деякихъ мѣстцахъ неясный, и прошу подумати, що я лише отъ колькохъ мѣсяцей студіюю руску мову, то значить по руски правильно писати, бо читати знаю еще отъ моего 5 року житя.

При случайности посѣщу Васъ, високоповажаний пане, и тогда скажу Вамъ устне, якъ я Васъ високо поважаю и якъ мене Ваше вниманіе зо мною тїшитъ.

Съ глубокимъ почтеньемъ

Евгенія Ярошиньска.

[У „Буковині“ 1886, ч. 7. — з цвѣтня — в переписка редакцій до Е. Ярошиньскої: „О скільки нам відомо, Ви перша Русинка на Буковині, що взялась за перо“. Статю, що вона тоді прислала, взяли до „Бібліотеки для молодіжи“].

Ч. 246.

Лист Рудольфа Роткеля до Федьковича.

Wielkopole,
Post Janow bei Lemberg,
d. 11. Juli 1886.

Ein tausendfaches Lebehoch! dem Dichterjubilar Joseph Fedkowicz! — meinem alten werthen Freunde, der sich noch jetzt nach 34 Jahren meiner — des deutschen Malers R. R. — erinnert.

Wie oft habe ich an Sie gedacht! O hätte ich gewußt, daß Sie in Czernowitz lebten! — Stolz bin ich darauf, daß ich einst derjenige war, der Ihre Talente bemerkte und Ihren aufstrebenden Geist zu würdigen wußte, indessen die armselige prosaische Menschenwelt ringsumher in Ihnen weiter nichts sah, als einen bedeu-

тungslosen jungen Menschen, einen Apothekerpraktikanten. Noch stehen in meinem moldauischen Zeichenbuche jene mir gewidmeten Verse, die Sie einst dichteten und mir eigenhändig in jenes Buch schrieben; es war in der Moldau, im Hause meines im J. 1854 verstorbenen Schwagers, zu Tyrgu-Niamz.

Doch genug, ich muß schließen, denn meine Gefühle überstürzen sich, ich kann mich nicht sammeln. Lassen Sie mir, geehrter Freund, recht bald einige Zeilen zukommen, ich warte darauf mit Ungeduld.

Nachricht von Ihnen erhielt ich zufällig durch eine Lemberger Zeitung. Ich wohne jetzt bei meinem Sohne, der in der Goluchowski'schen Herrschaft Janow Revier-Förster ist.

O könnte ich Sie noch einmal im Leben sehen!

Schreiben Sie bald Ihrem alten Freunde

Rudolf Rothkühl.

Adresse: an Maler R. Rothkühl in Wielkopole,
Post Janow bei Lemberg.

Lebt denn der merkwürdige Herr Ingenieur Czuntulak noch und dessen ebenso merkwürdige Frau?

Ч. 247.

Лист Данила Тянякевича до Федьковича.

Друже мій дорогий, незабутний,

Брате мій єдиний,

Співаче мій любий та славний!

Може воно й здивувало Тебе, друже мій дорогий, що в тім концерті рідних щирих голосів, вірних, рідних Тобі душ, що відізвались у день празника Твого ювілею, не дослухав ся Ти мого голосу? Бо думаю, що Ти не позабув таки на свого старого друга! О! бо вже не багато нас, тих старих товаришів, що витали зорю народного нашого відродження, а витали с таким чистим серцем, так глибоко відчуваючи те святе благовістнування, справді мов свята, коли то кожний прояв новий пламенний нашого рідного слова, кожний вірш, кожда повісточка родили жар святий и животворний, — коли то и Твої пісні-думки, Кобзарю

мій дорогий, попереписувані, нім були надруковані, облітували, мов райські птиці, и голубили рідні, щирі молоді душі.

Не знаю, чи теперішнє покоління потрапить зрозуміти и відчувати той жар, те дріжанє святе, той запал, яким жила и обмінювала ся та невеличка громада сподвижників нашого рідного слова з тої нової доби, тих оскресителів питомого свого народного життя. Нам сего не забути!

Будь же сего певний, Друже мій дорогий, Брате мій єдиний, що я духом був притомний при величнім Твоїм обході, бо ж він се частка мого життя, чи єго історії. Щось то и з мого боку приложилося до єго зросту... та не мені за се розказувати.

А що моя рука не зложила ся у ту годину пам'ятну, повитати Тебе щирим словом, то от Тобі, мій Друже-Брате, яка незгодина: сидів при ліжку хорої дитини, мов то лікар и доглядач, коли нічим таких наймати... Бо не знаю, чи відома Тобі дальша історія мого життя? Се коротко, Брате мій: одні, одні тяжкі, невисказані злидні, так воно йде аж по нинішню годину... А чи відміниться коли? Бог святий знає, на Ёго, милосерного, уся моя надія! Потах то може по трохи вогонь давний, придусила доля, але чую, що він не погас. В благовістників слова-життя народу він не сміє вгасати, коли нарід живий, безсмертний.

Приймиж, Друже мій дорогий, Кобзарю мій славний, те моє, мов то опізнене, витанє у Твій величний празник, — прийми яко відголос того першого часу, коли перша луна твоєї пісні відбилась по рідних душах и їх очарувала.

Брате мій! Кобзарю наш! А вдар же нам по струнах Твоїї чуд-бандури из жаром тим, из духом тим, як лялась пісня та про Новобранчика, про Кобилицю, — могутчо вдар, заграй! у цілий голос заспівай! щоб задріжали всі кати, а стрепенулись всі орли — по всій Україні!

Знай! мій Друже! що Тобі в спадку дісталася Тарасова бандура! Знай, що такого співу нудьгуючи виглядає вся Україна, весь той край замучений по Дін,

чи то й по Кавказ, що єго Москва пригнобила своїми багнетами, своїми гарматами, — той наш вольний край! Загреми же безсмертним словом пісні-правди, розкрий: що того духа живого, що в наших грудях, не проколять багнети, не вб'ють єго гармати, що не викрадуть нам нашої долі-будущини ніякі потентати, бо вона зложена у нутрі нашої душі, а там вложив єї сам Бог, — а що та доля наша означає: світло праведне, мир братів и гідна люцька доля великої части Божого світа!

Відмолодній же мені, Брате мій, з тою новою добою памятною Твого житя, новою силою, відновленим духом!

Сєго бажає, сєго вижидає и в щирій надії сєго виглядає

Твій старий, щирий друг
під *Данило Танячкєвич*.

Цілую Тебе цілим серцем. Поцілуй за мене всіх
пирих Буковинських братів.

Ч. 248.

Лист Р. Роткєля до Федьковича.

Wielkopole, d. 6. Aug. 1886
Hochverehrter Herr

und theuerster alter Freund!

Ihr liebes Schreiben und auch die Gedichte habe ich erhalten; ich sage Ihnen für diese herzliche Gabe meinen herzlichsten, innigsten Dank und bringe hiermit nochmals ein enthusiastisches Hoch dem Dichter! Möchte Gott Ihnen doch einmal wieder Gesundheit schenken, — o! daß die Schönheit dieser Welt mit so unendlich viel Leid und Bitterkeit gepaart ist!

Durch die Lemberger Zeitung habe ich eine Skizze Ihres seitherigen Lebenslaufes erhalten; wenn es sie nicht langweilt, will ich Ihnen hier auch einen kurzen Abriß meiner Erlebnisse geben.

Nach Ihrer Abreise aus der Moldau verblieb ich daselbst noch bis zum Jahre 1858, ach! eine zu lange

Zeit in diesem geistesarmen Lande, dem Lande des crassen Materialismus. Mein Schwager, der Apotheker Bredemeyer war bereits im J. 1854 gestorben. Also 1858 übersiedelte ich nach Galizien (Lemberg), dem Heimathslande meiner Frau. Aber dieses Lemberg, landschaftlich so hübsch gelegen, ist ein abscheulicher Ort, der mir nicht zur Heimath werden konnte; — ich ging im J. 1860 nach Deutschland, um im Vaterlande wieder festen Fuß zu fassen; meine Familie (Frau und drei Söhne) blieb in Galizien zurück, doch nach Jahresfrist kam ich wieder nach Lemberg und habe daselbst bis zum J. 1870 eine mühevollen, an Entbehrungen und Verdruß reiche Zeit durchlebt, dabei aber nie vergessen, in meiner Kunst (Landschaft und Portrait) immer höher zu streben, sodaß ich ohne zu prahlen, sagen kann: ich habe in der Kunst eine ziemliche Höhe erreicht. (Auf der Lemberger Kunstaussstellung befinden sich heuer zwei Bilder von mir: „Eine Straße zu Niamz in der Moldau“ und „Ein Forsthaus in den Vogesen (Elsaß)“. — Im J. 1870, kurz vor dem deutsch-französischen Kriege kehrte ich wieder nach Deutschland zurück, denn ich hatte das Leben in Lemberg — in der Polakey überhaupt — vollkommen satt und die Sehnsucht nach der deutschen Heimath hatte mich nie verlassen. Ich war damals bereits 51 Jahre alt, aber ich kämpfte mich wieder in's Vaterland hinein, und ein paar Jahre später ließ ich meine Frau nachkommen, indessen meine drei Söhne in Galizien zurückblieben, da dieselben bereits begonnen hatten, sich hier Existenzen zu gründen. (Alle drei sind jetzt Revier-Förster und auch verheirathet). So habe ich denn sieben Jahre im herzlichen Deutschland, im schönen Rheinlande zugebracht, aber im J. 1877 kehrten wir wieder nach Galizien zurück, dem dringenden Wunsche unserer Kinder nachgebend. So bin ich denn jetzt wieder in Galizien, aber Gott sey Dank — nicht in Lemberg, sondern 3 Meilen von demselben entfernt, im frischen Waldesgrün;

— „da die blumen durch das gras
wünneclichen sprungen:

alda die vogele sunge,
dar kam ich gegangen
an einen anger langen,
da ein luter brunne entspranc;
vor dem walde was (war) sin ganc,
da die nachtegale sanc.

Walther v. d. Vogelweide.

Im September dieses Jahres werde ich 67 Jahre alt, bin jedoch immer noch so rüstig und geistig regsam, wie damals, als sie mich in der Moldau sahen. Aber eines fehlt mir hier: ein Mensch, mit dem ich geistig so verkehren könnte, wie einst mit Ihnen, theurer Freund!

Nochmals innigsten Dank für die herrlichen Dichtungen! Am Tscheremusch, ja! da müßten wir uns wieder im Geiste, ohne es zu wissen, an demselben Orte treffen! ich habe nämlich einen histor. Roman „Der Woiwode“ — (histor. Erzählung aus der Zeit des mold. Fürsten Stephan d. Gr.) — geschrieben, in welchem einige Kapitel am Tscheremusch spielen. Sobald ich einmal etwas bei Gelde bin, muß ich das Werk drucken lassen; es ist schon vielfach von Leuten, auf deren Urtheil ich etwas bauen darf, gelobt worden.

Doch genug! indem ich Ihnen von ganzem Herzen Gesundheit wünsche und Ihnen nochmals meinen tiefgefühlten Dank ausspreche, verbleibe ich wie immer Ihr Sie hochschätzender alter Freund

Rudolf Rothkühl.

Freundlichste Grüße von meiner Frau und meinem Sohne. — Meine Schwiegermutter, die Mutter des Apothekers Bredemayer, ist im J. 1866, im Alter von 80 Jahren gestorben. — Machen Sie mir die hohe Freude und lassen Sie bald wieder einmal von sich hören. — Existirt in Czernowitz noch das Fräulein-Convikt der Frau Katardziu-Dragonitsch? meiner alten Bekannten aus der Moldau her. —

Ч. 249.

Лист Федьковича до Мелітона Бучинського.

Сей важний лист дістав я від д. Романа Заклинського, котрий найшов його між паперами пок. М. Бучинського. Писав його, очевидно під диктат хорого Федьковича, пок. Іван Тимінський, але підпис на листі автентичний, Федьковичів; у тім підписі помішані букви, латинські, готицькі і наші, що вказувало би на те, що Ф-ич був справді хорий. Для пояснення сего листу подаю і листи Бучинського, щоби знати було, з якої нагоди відозвав ся Ф-ич про своє походження і родину. Листи Бучинського переховав Федькович.

I.

Адвокат
Др. Мелітон Бучинський
в
Станіславі.

14. 8. 1886.

Високоповажні Пане Редактор!

На случай, що п. Андрей Гординський Федькович, властитель реальности в Гордині, суду окружного Самбірекого, належит до Вашої родини, доношу Вам, що ведля оголошення урядової »Gazety Lwowsk-oj« з дня 13. 8. 1886 взиває Суд в Луці (Łąka) ч. 2625, 2628 etc. того ж п. Андрея Г. Федьковича, незвісного з місця побиту, щоби сам або через куратора дав оборону против зацізаваним его: Прокопїям, Сомерови, Стефану Гординьскому и Анні Білінській, которі жадають від него ріжних ґрунтів, або заплати квоти, разом звиж 1000 зр., заходит бо можливість, що всі они хочуть з нежитности згаданого властителя реальности скористати, щоби его добро загарбати. Коли се чоловік Вам чужий, то лишіть лист сей без одвіта, коли ні — то буду готовий з правничою радою.

При сій нагоді прийміть вираз найвишнього почитання, в которім для Вас тріваю.

Бучинський.

И.

Високоповажаний пане добродію!

Ваше честне письмо з дня 14 8 1886, в котрім сте мене ласкаво завідомили о судовім оголощенню, чи кому місце побуту п. Андрея Гординьского Федьковича, властителя реальности в Гордині, незнакове, я получив і дякую сердечно за вашу жичливість і приязнь. Я бим був ніколи нічого не довідався, як би не Ви, пане добродію, не були так ласкави.

Я похожу зъ Гордині, мій дід був властителем села Гордині. Той Андрей Гординський Федькович е на певне мій кривний, но не знаю, в якім степені він мені покривнений. Мій тато Адальберт мав брата Іосифа, котрий еще тепер ц. к. старостою в Самборі е. Більше кривних не нагадую собі.

Если, пане добродію, мислите, що по Андрею Гординьским Федьковичу могло би що для мене припасти, то бим дуже просив, аби сте ласкави були заняти ся сею справою, бо я вже підопав і окрім хатчинки тай 24 зр. пенсії нічого не маю і вижити не можу.

При сей случайности мушу вітверто сказати, що і не маю за що і процеса провадити, тому бим просив, если е яка надія на користь з сего процесу, аби Ви, пане добродію, сей процес провадили, а мені по відтрученню видатків в свій час що там прислати ласкаві були.

Даруйте, пане добродію, що вас турбую, но не маю інной ради і дякуючи вам вперед за вашу жичливість.

пишусь с глибоким поважаньем

Josef Gorbinskij

Ritter von Fedkowicz.

Чернівці 22. 8. 1886.

P. S. Даруйте, високоповажаний пане добродію, що і я яко незнакомий до сего листу дописуюсь. Ото пан Федькович, наш редактор, тепер слабує і не міг до Вас власноручно писаний лист вистосувати. В сім

положеню я его виручив і щоби есте не двоїли¹⁾ о его підпису і в загалі о письмі, нагадавем ся вам дописати.

Заразом прошу і я вас, високо поважане панє добродію, о память і заштиту для нашего кобзаря і пишну с глибоким поважаньєм

Иван Тимінский,

ц. к. фин. концеписта.

III.

Станіслав 12. 9. 1886.

Високоповажний Пан

Юрій Гординский-Федькович

в Чернівцях.

З причини, що дати листу Вашого з 22. 8. не суть на стілько докладні, щоби можна виступати именем пана Андрія Гординского, для того нема можности в справі в моім листі порушень, які небудь починити кроки правні.

Пишуся з виразом високого почитаня

Бучинський.

1887.

Ч. 250.

Справа Федьковичезого слуги, Мих. Мельника.

(Лист до проф. С. Стоцкого).

Hochgeehrter Herr Doktor!

Heute, am Jahrestage meines Jubiläums, gebe ich Ihnen Antwort auf Ihre etwas sonderbare Frage vom 4. dM.

Ich nehme den Michael Melnyk wieder in meinen Dienst, u. z. eben darum, weil er unter Polizeiaufsicht steht, und seine Seele, wenn auch durch eigenes Verschulden, in die Verzweiflung getrieben wurde. — Das Fehlen ist menschlich, aber das Verzeihen ist göttlich.

¹⁾ З німецького: zweifeln, сумнівати ся. О. М.

— Sollte aber dennoch der hochgeehrte Verein »Бесѣда« der Meinung sein, daß ich unter seiner (des Vereines) Aufsicht stehe und mein Thun und Lassen seinem Willen unterzuordnen habe, so bitte ich mich gütigst davon in Kenntniß zu setzen, und ich werde gewiß nicht ermangeln, die mir ohnehin oft und bitter genug vorgeworfene Wohnung zu räumen.

Auch ist es sonderbarerweise heute gerade ein Jahr, daß Melnyk vom Hr. Tyminski auf eine so grobe Weise beschimpft wurde, daß es mich wundert, warum jener nicht klagbar aufgetreten. Wer nun hier derjenige ist, der sich zu schämen hätte, ist nicht schwer zu beantworten.

Melnyk hat im trunkenen Zustande Streiche begangen, die kaum zu entschuldigen sind. Wenn ich mich aber an den Abend des 1. Juli erinnere, so fällt mir da wahrhaftig die Wahl schwer, welchem von beiden der Vorzug gebührt.

Die vorgefaßte Meinung, daß Melnyk auf mich einen Einfluß ausübe, u. z. zum Nachtheil des Vereins, ist eine geradezu lächerliche. Es ist wahr, daß ich mich beeinflussen lasse, und sehr beeinflussen lasse: aber nur durch sehr intelligente und gebildete Menschen, niemals aber durch den Janhügel.

Die Ansicht ferner, daß es unter meiner Würde wäre, einen Menschen um mich zu haben, der unter polizeilicher Aufsicht stehe, ist mir am unbegreiflichsten, denn ich kenne nur eine Würde, und das ist die Menschenwürde. Einen Menschen durch Strafe zu bessern, hat einen humanen Zweck, dem übrigens auch gewisse Grenzen gesteckt sind; einen gefallenen Menschen aber wie ein Wild bis zur Verzweiflung zu hetzen und immer zu hetzen, wie die blutgierige Hundemeute einen Hirsch: das heißt mir ein Kapitel aus dem höllischen Kodex, das ein gewisser Herr mit einer ganz besonderen Vorliebe studirt haben muß.

Hier könnte ich noch viele moralische Sentenzen über Rachsucht und Großmuth anführen. — Doch Eulen nach Athen tragen ist nicht meine Sache, und somit schließe ich diesen Brief mit der Bitte, mir die Ansicht

des hochgeehrten Vereins durch den Herrn Vereinssekretär mündlich mittheilen lassen zu wollen.

Mit der größten Hochachtung Ihrer sehr geehrten Person, Ihres vorzüglichen Wissens und Ihrer hohen Talente, zeichnet sich

Fedkowicz.

Czernowitz am 6. Juli 1887.

Ч. 251.

Картки Федьковича, писані до проф. Стоцкого.

I.

Ласкавий Пане и Добродію!

Не знаю я тут собі іншої ради дати, як вашу милість просити, гадки до обох фатальних але важних монольоїв прозов написати, а я їх вітак на бланк-вірш перепишу. — Моя фантазія, що тичиться Мазепи, тепер така ялова, що и сказати не можу. — Анахронізм у II акті вияснений сам собою, як я назначив.

Поклоняєсь покірно

Федькович.

2. XI. 1887.

II.

Добродію ласкавий!

Перший акт поправив, як казали. — А тепер прошу Вашої милости о як найскоршу рецензію, бо я без роботи нужусь. — А то у мене много значит, не переривати собі одну роботу другов, але клепати залізо, доки ще горяче.

Низким поклоном,

Федькович.

11. XII. 1887.

III.

Вельми честний Добродію!

Мені здаєсь, що еслиби Греневецкий прочитав драму, доки ще буде читана проба, то би се дуже добре.

З найнищим поклоном

Федькович.

(Без дати, писане олівцем).

IV.

Добродію ласкавий!

Я гину з нудів! — Змилуйтесь!...

Федькович.

(Без дати).

Додатки до переписки.

Перші аркуші сеї книжки були вже надруковані, як помер Др. Антін Кобилянський (8. лютого 1910). Його син, Др. Геліос К., позволив мені переглянути батькові папери і я найшов між ними ще два листи, котрі подаю тут при кінці переписки, бо помістити їх там, де на них випадала черга, вже було за пізно. Перший лист повинен стояти межи ч. 10. і 11-им (на стор. 13 тут) і тому я даю йому ч. 10. а.

Лист Федьковича до Антона Кобилянського.

Kezdi-Vasarhely, 12. Travnia 1861.

Bratčyku Antosiu!

Hodylo by sy mene vıbyty i šče dobre vıbyty, šo ja Tobı na Tvıj krasnyj lyst pysanyj 14 t. m. ny po-diekuvav, a za prykrasni brošurky to samo, ale vıj my, šo ja vže hej durnyj chožu, i sam ny znaju, ani šo zo mnov sy robyt, ani šo ja robyty maju.

O naši russki literaturi mav by ja bohato s Tobov hovoryty, ale v lysti to jakos ny vipadaje, taj taky nyma i de, bo ja duže-duže bohato maju balakaty.

Z reštov — vid nyini za misicj abo i borše budemo sy vydity, bo ja prosyv o pensiju, i na 3. p. m. pojidu z Foliakovskym do Hermanstadtu do superarbitrio, — vďast myni sy tam sprava, dobre, — pojidu do Bukovyny v moji čorni hory, taj — dali jak Boh dast; ny udast sy ale myni sprava, to nie myni ynšoho ny pozostane, jak quittiruvaty i ity v svit chliba sobi hliadity, — udast sy myni v Serbiji abo na Vološčyni honajty, dobre, jak ni, to pidu až do Hišpaniji, — buvaj zdorov tohdy russkyj kraju, russki bratia, russka literatura, taj ty, bratčyku Antosiu!

Ny dyvuj sy, bratčyku, šo ja tak pyšu, bo myni možna, — Ty musyš znaty, šo mene mij likarj ny spovna rozumnym (irrsinnig, schwarze Melancholie) opysav, a balamuty majut pravo, use pysaty, šo sy im vpodobaje; — bo i je, Antosiu, myni sy navitj uže samomu vydyt, šo ja ny maju useho rozumu, — tak mene Hospodj Boh pokarav, — za šo, ny znaju.

Vidhadať myni bratčyku zahadočku:

Chodylo chodylo,

Ta vse hovorylo:

Koby to ny ja,

Slipota tvoja. —

Durnyj, ta i tiljko toho, budeš sobi dumaty, — dumaj, jak sy liubyš, ale ja ny z povna rozumu. — Kobes sy chotj borše visvjatyv, može bes myni vodu osvjatyv.

Jakby Boh dav, šoby ja sy v Bukovynu vernuv, to pidemo oba na mandrivku, može sobi de po babi najdemo, Ty sobi ozmy jaku liutu, aby až yncynata bula, a ja sobi ozmu bisnovatu, ta i podružymo sy v dobryj čas.

Uduriv, ta i dosta toho, — dumaj Antosiu.

Jak myni sy svjetkuvalo, ny treba i pytaty, — ot, jak to durnym zarjed, — u voločivnyj ponedivnok bula batalija myžy vojakamy, oden fűhrer (Popovyč na ymje) nadijšov, taj chotiv lad robyty, až tu jakys kanonier cy uhlan, ny znaty, bo to v nočy sy dijalo, ja(k) ho utiev palašom po holovi, to bidnyj učera umer, a zautra ho budut chovaty, — škoda ho, bo duže do-

bryj chlopec buv; my oba sy razom velykoji pjatnyci spovidaly (u voloski cerkovi), poproščalym sy, jak to zvyčajne, — vin, bačyš, nyni vže ny žyje a ja šče žyju! i jak šče žyju, — ny daj Bože, aby Ty Antosiu tak žyv na sviti. —

Bo i je, durnyj abo pjanyj, budeš sy bratčyku dumaty, — šo ja durnyj, to je čorne na bilim, ale pjanyj ja ny je, bo ja vže piv vegetariana, i trunku sy cilkom visterihaju, t. j. visterihav, ale zautra ja pidu po pochoroni, ta jak začnu pyty, ta pyty, abych sy raz dychtyg (tüchtig) upyv, bo ja duže nysčastlyvyj, bratčyku, duže — i cyž myni ny možna? bezumnym use možna, i strilety sy im nikto ny boronyt, ny tak aby sy im upyty ny možna.

Bratčyku, šo toto za zahadka:

Ny kolyšy, to tycho,
Zakolyšy, to lycho,
Bo stane rykaty,
By z chaty vtikaty.

Abo toto:

Spivaje, ny kis,
Kusaje, ny bis,
I maty. ny maty,
Ny tiažko vhadaty.

Ny protyv sy myni, Bratčyku, — za misiacij budemo sy vydily, abo nikoly; šče i do zautra daleko, Bratčyk Popovyč, pamjatj jeho protiv svitloji dnyny, taky nyni tyždynj ny dumav, šo ho nyni vže ny bude, — joj, brate, brate! brate mij kochanyj!! — maje uže use, šo dobroho de sy v vijsku nadybaje, pohybaty?

Bratčyku Antosiu, vidhadaj my zahadočku:

Ni cip ni rešeto,
A vse to to, to to,
Jak chlop ho počuje,
Vže pan sy rachuje.

Ny dyvujsy, liubčyku, — ot jak bisnovatym zaried.

Ja na 25. abo na 26. jidu prič vidsy do Kronštadt a vidtak do Hermanstadtu, vidpyšy my Antosjku dva try slova, ale jak najborše, abych šče perez

vijizdom lyst distav, — pyšy, cy sy za moje balamuctvo duže na mene hnivaješ? — ja tomu ny vynen, — likarj mene durnym napysav, taj taky vže durnym zhynu, koby lyš borše. —

Bratčyku Antosiu, šo to za zahadočka:

Hej cap a ny cap,
de greicarj to lap! —

Haj haj! Antosjku, bratčyku, sokole, družę! Koby ja sy šče v Bukovyni zrobyv, aby ja Tebe za mij sehodnišnyj lyst pereprosyv. — Jak Ty sy visvjatyš, cy budeš Ty takyj slavnodušnyj, takyj dobryj, takyj liubyj? — Ny daj Bože, bratčyku, bo kto dobryj na sviti, toj biduje, a Ty daj Bože, abes panuvav jak svitle sonce! — Jak sy visvjatyš, holube, spimny na perši službi moho bratčyka Popovyča, ta i mene, jak mene ny bude. —

Opivnič dzvonia, opivnič, treba ity spaty — — —

Krystos voskres!!!

Fedjkovyč.

[Сей лист, доси невідомий, писаний на 4 сторонах паперу у 4^о. А. Коб-ий дописав на нїм, що дістав його 18. мая 1861. і що великодна недїля була того року 5. мая].

Додаток до листу ч. 124.

В листї ч. 124 (пор. тут стор. 204—206) пише Готшалъ А. Кобилянському, що посилає йому лист фірми Брокгавза у справі друку Федьковичевого перекладу „Мазепи“. Сей лист найшов ся також між паперами пок. А. Коб-ого і з нього довідуємо ся певно, о що йшло.

Herrn Hofrath R. Gottschall
hier.

Leipzig, 25. Januar 1873.

In Bezug auf die in Vorschlag gebrachte Publikation einer ruthenischen Uebersetzung Ihres „Mazeppa“ bemerke ich, daß die Ausführung von hier aus doch nur dann möglich erscheint, wenn sich einer der betr. ruthenischen Vereine selbst daran betheiligt. Für entsprechende Verbreitung kann ein solcher Verein in jenem dem Buchhandel von hier ab nicht besonders er-

reichbaren Kreisen ohnehin besser wirken, als es sonst in gewöhnlicher Vertriebsweise möglich wäre.

Die Form einer solchen Betheiligung könnte in der Weise geschehen, daß betr. Verein sich verpflichtet eine Anzahl von 450—500 Exemplaren des Werks zu dem Preise von à $1\frac{1}{2}$ Thaler baar nach Vollendung des Drucks zu übernehmen.

Können Sie betr. Verein veranlassen, eine solche bestimmte Verpflichtung einzugehen, dann werde ich zu Ausführung des Drucks bereit sein. Außerhalb jener Gegenden wird der wirkliche Verkauf voraussichtlich ganz gering bleiben, ich würde aber doch den Rest der Auflage, der dann nach Abgang der von betr. Vereine zu übernehmenden Exemplare verbleiben wird, von hier aus unter meiner Firma in den Handel bringen.

Sollte der Verein wünschen eine volle Auflage für sich selbst herzustellen, so daß es sich dann nur um Druck für Rechnung des Vereins handelt, so würde ich event. auch die Druckausführung übernehmen können unter dann wol noch besonders zu erörternden Bedingungen in Bezug auf Preisstellung und Anzahlung.

Hochachtend

F. A. Brockhaus.

[Дописка А. Кобилянського: Erhalten Lemberg 2. Februar 1873 nach 11 Uhr, mit Brief von Gottschall].

ШЛЯХОТСЬКИЙ ЦИПЛЬОН ФЕДЬКОВИЧА.

Copia vidimata.

II.

ДОКУМЕНТИ І СПОМИНИ ПРО ФЕДЬКОВИЧА.

Hordynski, suprascriptorum Generosorum Hordynskies fratrem patrucliter germanum Generosorum Andreae Hordynskie Fedkowicz et Tatiannae Wiekalska Conjugum filium, omnesque omnia Generosorum Samuelis Hordynski Fedkowicz et Tatiannae Krulicka nepotes, filium autem Generosorum Pauli Hordynski Fedkowicz et Kwa Czaykowska pronepotes, Stemmatibus Sae — reprobandis documentis procedentiam suam reprobandis in confirmitate universalium respectu probandae Nobilitatis evanescit: attestari ab officio praesenti expetisse. Quorum deferendo petita visis et attentis suprascriptis documentis eodem Generosos requirentes, tam autem, quam post revindicationem horum Regnorum Galicie et Lodomeriae in statu nobilitari extasse, domiciliumque sui in Regnis habuisse, et habere haec attestatur, quodque attestatum circa subscriptionem iudicialiura personarum officioso sigillo communium praemissis requirentibus extraditum esse.

Datum Przemyssiae sub Sessione iudicali die 22-dabris Anno D-ni 1782.

I.

ШЛЯХОТСЬКИЙ ДИПЛЬОМ ФЕДЬКОВИЧА.

Copia vidimata.

Attestatum. Caes. Reg. Officium Castrense Przemyslensis notum testatumque facit, Generosos Andre-am, Simeonem, Lucam, Stephanum et **Michaelem** Hordynskie Fedkowicze, fratres inter se germanos, Generosorum **Nikolai** Hordynski Fedkowicz et Mariannae Matkowskie conjugum filios, tum Gregorium Hordynski, suprascriptorum Generosorum Hordynskies fratrem patrue-liter germanum, olim Generosorum Andreae Hordynskie Fedkowicz et Tatiannae Wiekalska Conjugum filium, omnesque olim Generosorum **Samuelis** Hordynski Fedkowicz et Tatiannae Krulicka nepotes, olim autem Generosorum **Pauli** Hordynski Fedkowicz et Eva Czaykowska pronepotes, Stemmatis Sas — reproductis documentis procedentiam suam reprobandibus in confirmitate universalium respectu probandae Nobilitatis emanet: attestari ab officio praesenti expetisse. Quorum deferendo petito visis et attentis suprascriptis documentis eisdem Generosos requirentes, tam ante, quam post revindicationem horum Regnorum Galiciae et Lodomeriae in statu nobilitari extasse, domiciliumque sui in Regnis habuisse, et habere hisce attestatur, quodque attestatum circa subscriptionem judicialium personarum officioso sigillo communium praemissis requirentibus extraditum esse.

Datum Przemysliae sub Sessione judiciali die 22-da 8-bris Anno D-ni 1782.

Michael a Drohojów Drohojowski m. p.
Judex Castrensis Przemyśliensis et Praeses.

Michael de Miszczowa Weglowski,
Notarius judicialis Castrense Przemyśliensis
Iudicis locum tenens, m. p.

Joannes de Nowosiele Bondrowski,
Subdelegatus Iudicii Castrensis
Przemyśliensis juratus Notarii
locum occupans, m. p.

Intabuletur. Decretum Leopoli die 28-o Julii
1784. Jos. Kutzki, Actt. Documentum praesens apud
Cae. Reg. Tabulas Galiciensis Libro Majestatis generat.
nov. tom. 7. Pag. 31. ingrossatum est.

Actum Leopoli die 30-a 9-bris 1784.

Joannes Hetliszek, Loco Registratoris.

L. S.

Praesentem copiam cum Originali suo non tymbrato concordare testor, idque cum uno s-pho.

Stanislaopoli, die 6-a Maji 1793.

Lucas Huczkowski,

Caes-o Reg. Fori Nobil. Secret. et Reg. Director.

Coll. Schlachtowski.

Collatum et cum sua authentica vidimata Copia mihi producta 15 xr. tymbrata praesentem quoque Copiam concordare testor. Actum

Stanislaopoli die 25-o Septembris 1805.

Lucas Huczkowski m. p.

Caes. Reg. Fori Nobilium Secretarius et Registraturae Director.

T. 40 xr. sal.

L. S.

Loces (L. S.).

Collatum und ist mit der authentisch abschriftlichen mit 15 xr. Stempel versehenen Urkunde von Wort zu Wort gleichlautend befunden worden.

Kreisamt Kolomya am 7. März 1828.

Blauth m. p.

K. Secr.

vid. Taxa bezahlt an die k. k. Kreiskassa den 7. März 1828 mit 28 kr. Cmze.

Romanstorfer m. p. Cass.

Collationirt und mit der auf einem Stempelbogen von 15 kr. vorgezeigten vidimirten Abschrift von Wort zu Wort gleichlautend befunden.

Vom Bucowinaer k. k. Kreisamte.

Czernowicze den 6. December 1845.

August Urban m. p.

Kreissecretr.

L. S.

Für die Richtigkeit der Abschrift mit dem, daß die vorgewiesene vidimirte Abschrift, auf einem 15 kr. Stempel niedergeschrieben befunden wurde.

Vom k. k. Landtafelamte Czernowitz
am 31. August 1858.

Ed. Schubert, Direktor m. p.

[Сей документ находить ся в родинї поетового стрія, шок. д-ра Андрія Гординського-Федьковича в Бережанах].

II.

Адальберт Гординський-Федькович.

В реєстратурі краєвого суду в Чернівцях находить ся акт п. з. Personal-Standesausweis про Федьковичевого батька, котрий служив офіціалом при краєвій табулї. Сей »виказ« подає нам головні дати з життя Адальберта.

Personal-Standes-Ausweis.

Name: Adalbert Ritter v. Fedkowicz Hordynski.

Geburtsort u. Geburtsjahr: Zu Siedliska
in Galizien am 21. October 1809. geboren laut Taufschein sub. 1).

Stand: Verheirathet, 1 Kind.

Studien u. Befähigungsdecrete: Laut Zeugniß sub 2) im J. 1823 die Normalschule in Stanislau, wo er aus allen Gegenständen sehr gute, daher die 1-te Fortgangsschule mit Vorzug erhielt, beendigt.

Mit dem bucow. Kreisämtlichen Dekrete dd-to 27. Juli 1833 Z. 15261 sub 3) mit Anerkennung hinläng-

licher Gesetzkenntniße und richtiger Anwendung derselben, zum Mandatar, dann mit dem hohen Gub. Decrete dd-to Lemberg 27. Febr. 1835 Z. 6766 sub 4) zum Polizei-Richter, und mit dem h. bucow. landamtlichen Decrete ddt-o 20 Febr. 1850. Z. 2716 sub 5) mit ausgezeichneten Fähigkeiten zum selbstständigen Grundbuchsführer geeignet erklärt.

Außer der deutschen, der polnischen und ruthenischen, dann laut Zeugniß sub 6) der romanischen Sprache vollkommen — im minderen Grade der russischen Sprache, sowie des Lesens und Schreibens aller dieser — und auch der lateinischen Sprache kundig.

Gleich nach dem Austritte aus der Schule, ob Mangel der Mittel zum Studiren, trat Gefertigter die Praxis als Mandatar und Polizei-Richter an, und hat sich laut Zeugnissen sub 7) bis 15) bei verschiedenen Privat-Dominien bis zum Dienstantritte beim Czernowitzer Stadt-Magistrate mit solchem Erfolg verwendet, daß beinahe jede seiner Dienstherrschaften ihn nicht ohne Schmerz entbehrte, wie es besonders aus den Zeugnißen sub 11) u. 13) der Beweis vorliegt.

So hat derselbe seit 31 August 1823 bis Ende April 1824 beim Dominio Dubki, seit 1. May 1824 bis 11. Decemb. 1828. beim Dominio Bosancze und beim k. k. Cameral Mandatariate in Kuczurmare als Aktuar — da er inzwischen beinahe $\frac{1}{2}$ Jahr in Bosancze den Mandatarposten selbst besorgte, hernach in dieser Eigenschaft beim Dominio Tyśmienitz bis Ende Septbr. 1829. gedient. Von dorthier durch seinen früheren Dienstherrn. Privat und Cameral Mandatar, hernach k. k. Gefällen Commissär Ilnicki laut Brief sub 10) eigends aufgefordert, beim k. k. Gefällen Commissariate in Wyznitz seit 1. October 1829 bis Ende April 1830 als Helfist und Oberbestellter in der Verwendung gestanden. Beim Eingehen dieses Postens, zurück die Mandatars- und Pol. Richteramtspraxis angetreten, indem er zugleich als Güterverweser auf den Dżurdżowan'schen Gütern im Russ. Kimpolunger Okolle, dann ausschließlich als Dom. Actuar und Steuereinnahmer — nach erreichter Großjährigkeit aber dort und beim Dominio Broskoutz und

Kabestie als Mandatar und Polizei-Richter bis 20. Februar 1848 diente, im Ganzen durch 24 Jahre 5 Monate;

bis derselbe über Einladung des Czernowitzer Inter-Magistratsvorstehers, früher k. k. Kreis Commissärs im Russ. Kimpolunger Bezirke Herrn Kral, beim Czernowitzer Magistrate den Dienst als Polizei-Richter und Aushilfsreferent gegen Diäten laut Beilage 16) angenommen hat und sich bei diesem mit solchem Erfolge verwendet, daß ihm laut Beilage 17) über ausdrücklichen Wunsch des bürgerl. Ausschusses die Führung des hierstädtischen Grundbuchs übertragen wurde und diente bis zum 11. Jänner 1851 mit Diäten durch 2 Jahre 4 Monate.

Mit dem Decrete der k. k. bucow. prov. Landesstelle von 3. Jänner 1851 Z. 23087 sub 18) über h. Guber. u. Appelations-Verfügung vom 18. Decbr. 1850 Z. 62339 zum Czernowitzer städtischen Grundbuchs-führer mit dem Gehalte jährlich 500 fl. C. M. ernannt, diente Getertigter bis zu der mit dem hohen Oberlandesgerichts-Praesidial-Decrete dd-to Lemberg 12. Juli 1855 Z. 609 sub 19) erfolgten Ernennung desselben zum Landtafel und Grundbuchs-Offizial hier mit dem Jahresgehälter von 500 fl. C. M. bis zum 29 Sept. -- 4 Jahre u. 9. Monate.

Besondere Vorfälle.

Mittelst Verfügung der k. k. Kreis C(ommiss)ion d-dto Putilla 28. October 1836 sub 20), welche von seiten des Bucow. k. k. Kreisamts-Praesidiums mit dem Erlaße von 5. November 1836 Z. 15313 sub 21) genehmigt wurde, zum Mandatar und Polizei-Richter in Putilla von Amtswegen bestellt.

Im Grunde h. Gub. Decrets von 13. August 1839 Z. 46,200 mittels bucow. kreisämtlichen Erlaßes von 9. October 1839 Z. 17567 sub 22) für die thätige Mitwirkung bei der Schutzpocken-Impfung belobt.

Laut Pfarramts-Zeugniß d-dto Wiznitz 8. Juli 1842 sub 23) und laut Magistrats-Zeugniß d-dto Czernowitz 20. Februar 1850 Z. 1640 sub 24) die beste Moralität und polit. Gesinnung an Tag gelegt.

Zeuge h. bucow. landamtlichen Beschluß vom 12. März 1851 Z. 211) sub 25) und von 4. September 1852 Z. 10751 sub 26) für die umsichtige Besorgung der Amtsgeschäfte als Grundbuchsführer, zu Tag gelegten Fleiß und Genauigkeit belobt.

Czernowitz, den 14. October 1855.

Adalbert Hordynski,

k. k. Landt(afel) et G(rund) B(uchs) Offizial.
Richtig befunden!

am 19. October 1855.

(Підпис нечиткий).

Року 1864. відобрали А. Гординському задля якоїсь провини ведене книг ґрунтових і призначили його до маніпуляційної служби. Року 1866. подавав ся він о місце директора краєвої табулі і ґрунтових книг, але сеї посади не дістав. У кваліфікації написали йому між иньшим, що він хоровитий чоловік. Тоді він подав ся у пенсію і 1867 р. його звільнили зі служби з платнею 236 зр. 25 зр. на рік (за звиш 15 років служби магістратської і державної). Він просив потім (1873) цісаря о підвишене йому пенсії, але єого підвишення не дістав. Плату свою побирав у Чернівцях, де і сам жив у своїй реальности. Помер 9. вересня 1876 р., проживши 67 років.

[Сі відомости взяті з актів, які лишили ся по ній в реєстратурі].

III.

Спомини Рудольфа Роткеля про Федьковича.

Зараз по смерті Федьковича вдав ся проф. Степан Смаль-Стоцкий до Р. Роткеля з просьбою, щоби списав свої спомини про поета. Притім поставив йому цілий ряд відповідних питань. На те відповів Роткель довгим листом (тут під 1.), котрий друкуємо без зміни. На другий лист проф. Стоцкого, у котрім він запитував Роткеля ще про Федьковичевого брата в Ясах

та вияснив таємницю про батька, відповів той ще одним листом (тут під 2).

1.

Sehr geehrter Herr Professor!

Ihr werthes Schreiben dd. 31. Janr. a. c. habe ich erhalten; wie sehr die Nachricht vom Tode Fedkowicz's mich betrübt hat, können Sie sich wohl vorstellen, da Sie ja wissen, in welch altfreundschaftlichem Verhältniß ich zu Fedkowicz stand. Ich wußte, daß er kränkelte, aber ich dachte nicht, daß sein Ende schon so nahe war. Schon mehrmals habe ich den Kummer gehabt, daß liebe Personen, die viel jünger waren als ich, dahinstarben, und so werde ich denn bei meiner guten Gesundheit und Rüstigkeit noch manches Jahr — aber die Freude entbehrend — auf dieser Erde weilen müssen. Wie gern hätte ich den lieben Fedkowicz noch einmal gesehen, ihn in Czernowitz besucht! aber leider daß man nicht immer so kann, wie man wollte; doch hatte ich ernstlich beschlossen, diesen Sommer nach Czernowitz zu reisen; — aber nun!

Sie wünschen, Herr Professor, Mittheilung von Notizen über Fedkowicz's Jugendzeit. Mit größter Bereitwilligkeit komme ich Ihrem Wunsche nach; sehr viel ist mir in obgedachter Beziehung nicht bekannt, — was ich aber weiß, sollen Sie erfahren.

Es war, wenn ich nicht irre, im Spätsommer 1851, als ich Fedkowicz zu Niamz (Moldau) im Hause meines Schwagers, des Apothekers Bredemeyer, (welcher damals die dem Kloster Niamz gehörige Stadt-Apotheke in Pacht hielt), kennen lernte. Auf Zureden des Schwagers Bredemeyer hatte ich damals meinen seitherigen Wohnort Roman (Moldau) verlassen, und war nach Niamz zum Schwager gezogen, damit meine Frau, seine Schwester, dem unverheirateten Manne das Hauswesen führte. Fedkowicz war zu jener Zeit bei dem Feldmesser Czuntulak (einem geborenen Czernowitzer), der gleichfalls in Niamz domicilirte, in Praxi, um die Feldmesserei zu erlernen. Bald aber nach meiner Ankunft in

Niamz verließ Fedkowicz seinen bisherigen, feldmessen- den Prinzipal; es mochten dem jungen Manne weder der geistig ganz unbedeutende, überhaupt unliebsame Lehrherr, noch auch dessen Fach mehr gefallen; genug er verließ den besagten Herrn Czuntulak und trat bei meinem Schwager in die Lehre, um Apotheker zu werden. Da nun, wie schon gesagt, lernte ich Fedkowicz kennen. Er mochte damals siebenzehn oder achtzehn Jahre zählen, war ein schlanker, wohlgestalteter Jüngling; sein Benehmen schüchtern, zurückhaltend; in seinem regelmäßig geformten Gesicht drückte sich ein Zug aus, den man für einen Ausdruck des Widerwillens, des Hohnes oder auch des Schmerzes hätte halten können.

Sie können sich vorstellen, Herr Professor, daß einer solchen Personerscheinung die Welt nicht eben hold ist, denn die Welt hat eine merkwürdige Antipathie gegen Individuen, in denen sie Geist wittert. Doch das wissen Sie so gut, wie ich.

Genug, schon die nächste Umgebung, besonders mein Schwager und dessen Mutter hegten sehr bald großen Widerwillen gegen den jungen Fedkowicz. Anders war das von meiner Seite; meine Meinung und Norm war im Leben immer diese: —

Urtheile nie zu früh!

Des Lebens Wege sind gar mannigfach; —

Du weißt es gut aus eigener Erfahrung.

Betrachte einen Menschen erst und hör,

Ihn aus, dann magst ergründen wohl und wissen,
Weß Geistes Kind er ist. —

(Aus meinem Drama:

Twardowski am Hofe Sigismunds II.).

Während also alle den jungen Fedkowicz mit Ungunst betrachteten, fühlte ich mich zu ihm hingezogen und wir wurden sehr bald Freunde, obgleich ein Altersunterschied von circa 15 Jahren zwischen uns obwaltete. Recht gern diente ich nun dem jugendlichen Freunde mit meinem bischen Wissen und Lebens- erfahrung, denn ich, der ich aus Preußen (Berlin) ge- bürtig bin, hatte das Gymnasium zu Quedlinburg durch- gemacht, war dann in der Kunstakademie zu Berlin

und Düsseldorf gewesen, um mich zum Landschafts- und Portraitmaler zu bilden, hatte endlich die große Reise von Deutschland durch Galizien in die Bukowina und Moldau gemacht, (weiche Reise damals noch etwas Großes zu bedeuten hatte, es gab noch keine Eisenbahn),

wenn ich nach all diesem meinte, daß ich geeignet sey, um auf einen jüngeren Mann bildend einwirken zu können, so möge man mir diesen kleinen Dünkel zu gute halten. Wenn ich aber behaupten wollte, daß ich Fedkowicz zur Poesie geweckt hätte, so wäre das meinerseits geradezu eine Lüge; Fedkowicz war schon ein Dichter, als ich ihn in Niamz kennen lernte, doch dichtete er damals, so viel ich mich erinnere, nur in deutscher Sprache.

Von seinen früheren Schulstudien ist mir nur so viel bekannt, daß er eine Schule in Czernowitz besucht hatte. Daß er zum Studium wissenschaftlicher Dinge große Lust, Talent und schnelle Auffassung besaß, habe ich damals sehr bald bemerkt; sehr viel Vergnügen gewährte es ihm, als ich ihn mit den deutschen Classikern bekannt machte; ich gab ihm u. a. auch die Geschichte der deutschen Nationalliteratur von Vilmar in die Hand, auch brachte ich ihm die Anfangsgründe der lateinischen Sprache bei.

Von seinen Familienverhältnissen ist mir wenig bekannt.

Herr Horodinski, der Stiefvater Fedkowicz's, war Grundbuchführer in Czernowitz; im Anfange, als Fedkowicz in das Haus meines Schwagers kam, wußten wir nichts von diesem stiefväterlichen Verhältniß, da er unter dem Namen Horodinski uns vorgestellt wurde. Fedkowicz schien mit Herrn Horodinski nicht im allerbesten Einvernehmen zu sein. Gesprächsweise — und zwar mit einer gewissen Indignation sagte Fedkowicz einst zu mir: „Horodinski ist gar nicht mein Vater, — ich heiße Fedkowicz.“ — Horodinski war einmal bei uns zum Besuch in Niamz, um meinen Schwager persönlich kennen zu lernen; wenn ich es aufrichtig sagen soll, hat mir Hr. Horodinski trotz seines ruhigen und bescheidenen Benehmens nicht ganz behagt. Von

seiner Mutter sprach Fedkowicz mit vieler Liebe; auch sagte er mir, daß sein Vater ein geborener Serbe (oder von serbischer Abstammung) sey, und sprach er sich in jener Zeit oftmals mit vieler Sympathie über Serbien — sowohl über das Land wie auch über die Leute aus.

So hatte ich denn zu jener Zeit in Fedkowicz mir einen lieben Freund erworben, und wahrlich, ich kann mich nicht entsinnen, während meines ganzen Lebens einen Jüngling gefunden zu haben, mit dem ich so — wie mit Fedkowicz sympathisirt hätte; unsere Gefühle, unser Geschmack und unsere Gedankenrichtungen trafen immer zusammen; wir konnten über die Prosa dieser Welt sprechen oder wir mochten poetisch schwärmen, — immer fand zwischen unseren beiderseitigen Ansichten ein freundliches Begegnen und Vereinigen statt. Fedkowicz entbehrte damals ganz und gar den jugendlich leichtlebigen Sinn und eben so wenig fand man an ihm etwas von der Neigung zum jugendlichen Leichtsinn, dem sich ja doch fast jeder Jüngling irgend einmal, wenn auch momentan, hingibt. Fedkowicz war ein zu ernster Auffassung des Lebens angelegter Charakter, seine einzige Leidenschaft war der — der Drang nach Wissen, die Lust zum Lernen. Und dabei liebte er alles Gute, alles Edle; gemeine Charaktere — (und die Moldau ist ja so reich an gemeinen und niedrigen Charakteren) — stießen ihn der Art ab, daß er solchen Leuten gegenüber den Ausdruck seines Gesichtes, seiner Miene gar nicht zu beherrschen im Stande war und derartige Leute natürlich merken mußten, was er von ihnen hielt. Sie können sich vorstellen, Herr Professor, wie die meisten Personen ihm aufsässig waren und meinten: „was dieser grüne Mensch sich doch einbildet!“ — Welche Mühe habe ich mir damals gegeben, um den Leuten eine richtige Meinung von Fedkowicz beizubringen! Aber meistens vergebens! — ich ließ es mir indessen angelegen sein, meinem philosophisch gesinnten jungen Freunde das ABC weltmännischer Routine beizubringen und ihn zu belehren, daß es einem Menschen mit ernster philosophischer Anschauungsweise

oftmals nothwendig sey, dieser närrischen, albernen Welt gegenüber — eine passende Maske vorzunehmen. Fedkowicz war zu jener Zeit sehr nervös, sehr reizbar; — ich muß hier eines besonderen Umstandes erwähnen.

Da ich ein großer Verehrer der schönen landschaftlichen Natur bin und Spaziergänge in schöner Gegend sehr liebe, so trachtete ich, meinen jungen Freund auch hierbei zum Theilnehmer zu haben. So oft es nur anging, erbat ich für ihn von meinem Schwager einen freien Nachmittag und dann machten wir Ausflüge in die Karpathenberge, an deren Fuße das Städtchen Niamz gelegen ist. O! das waren die schönsten Stunden, die ich während meines zehnjährigen Aufenthaltes in der Moldau verlebte, — jene Stunden, in denen ich mit meinem jungen Freunde in der Gebirgswelt umherstrich, um Geist und Körper in der gesunden Bergluft zu erfrischen. Nun hatte mir Jemand — mit Lachen und Spott erzählt, daß Fedkowicz „vor dem Knall einer Schußwaffe Furcht habe“, er könne das Schießen nicht leiden etc. — Nun begab ich mich daran, während unserer Spaziergänge meinen Freund an die Schußwaffen zu gewöhnen; (denn es bestätigte sich wirklich, daß er gegen den Knall des Gewehres einen — wie soll ich sagen — nervösen Widerwillen hatte). Durch freundliches Zureden und einige Versuche brachte ich es endlich dahin, daß Fedkowicz sich nicht nur an den Knall der Schußwaffe gewöhnte, sondern zuletzt sogar das Gewehr oder Pistole selbst in die Hand nahm und abfeuerte. Ob er sich später beim Militär wohl an unsere Schießübungen bei Niamz erinnert hat? —

So war ein Jahr und etliche Monate vergangen, während welcher Zeit ich im Hause des Schwagers wohnte und mit meinem Freunde Fedkowicz verkehrte. Nun aber hatte dieser das Apothekerwesen satt. „Aus diesem jungen Menschen wird im Leben nichts, er hält nirgends und in keinem Fache aus“, — sagten die Leute; — ich wußte es besser. Mein Schwager — (er starb im J. 1854 in Niamz) — war im Grunde seines Charakters kein schlechter Mensch; er war von deut-

scher Familie in Galizien geboren, hatte sich aber aus der Luft seines polnischen Geburtslandes so viele „polnische Mücken“ angeeignet, war so sehr voller Launen und konnte dabei mitunter so unausstehlich, selbst grob werden, daß man die größte Lust bekam, sich thätlich an ihm zu vergreifen. Die Stellung eines Praktikanten wie Fedkowicz — einem solchen Prinzipal gegenüber — kann man sich leicht vorstellen. Fedkowicz konnte schließlich hier nicht länger aushalten; ich hatte ihn immer zu trösten und zu beruhigen gesucht; mit dem Schwager war bei diesen, wie noch bei vielen anderen Gelegenheiten kein vernünftiges Wort zu sprechen); — endlich aber sah ich ein, daß diese Lage der Dinge nicht länger andauern durfte; obgleich es mir außerordentlich wehe that, meinen jungen Freund zu verlieren, so gab ich dennoch seinen Bitten nunmehr nach, mit meinem Schwager zu sprechen und demselben vorzustellen, daß Fedkowicz, der zur Apothekerey die Lust vollkommen verloren habe, sich einen anderen Beruf wählen müsse etc. etc. — Mein Schwager ward höchst aufgebracht, erging sich in sehr unfreundlichen Redensarten und Bezeichnungen bezüglich des jungen Mannes, machte u. a. auch die Bemerkung, daß er Fedkowicz unentgeltlich in die Lehre genommen in der Hoffnung, daß dieser ihm als Subject später durch Dienst die Schuld abtragen werde, was habe er nun von dem Allem? etc. (Hier muß ich bemerken, daß der Schwager eben kein geldgeiziger und interessirter Mensch war, aber im Ärger kam es ihm auf Redensarten nicht an).

Genug, es gelang mir schließlich, den Schwager zu besänftigen, nur meinte er: „Sie sind derjenige, welcher dem Fedkowicz verschiedene ungehörige Ideen in den Kopf gesetzt hat, Sie haben den Menschen verderben!“ Ich nahm diesen Vorwurf ruhig hin; — ich war mir des Besseren bewußt.

Fedkowicz war als ein nüchterner, keuscher und edelgesinnter Jüngling zu uns gekommen; — ebenso unverdorben verließ er uns.

Er schied von Niamz, um nach Czernowitz zurück-zukehren.

Seitdem habe ich nichts von ihm gehört — bis zu dem Augenblicke, da ein Bekannter in Lemberg mich auf die Notiz vom Jubiläum des Dichters Fedkowicz und auf die Namen-Andeutung R. R. in der Zeitung aufmerksam machte. —

Auch ich verließ später Niamz und wohnte dann ein Jahr lang in Jassy, zuletzt in der mold. Kreisstadt Piatra.

Wie oft habe ich meines Freundes Fedkowicz gedacht! — aber er ließ nichts von sich hören und ich wußte nicht, wo er sich befand. Als ich im J. 1857 die Moldau für immer verließ, um nach Deutschland zu reisen, passirte ich durch Czernowitz: hier erkundigte ich mich nach meinem Freunde, konnte aber keine Nachricht erhalten.

Ihrem Wunsche gemäß, Herr Professor, gebe ich hier die Abschrift jener Verse, welche Fedkowicz zur Zeit unseres Beisammenseins in Niamz — in mein Zeichenbuch schrieb. (Auch dieselbe Interpunction ist hier genau beibehalten worden¹⁾): —

Du kennst die göttliche Schönheit der Wesen(,)

Wie sie im Glanze die Erde umschlingt,

Eins ist in Tiefen und Höhen zu lesen(,)

Eine die Pracht(,) die das Ganze durchdringt.

Eine die Schönheit(,) wenn Sterne verglühn(,)

Eine die Schönheit(,) wenn Blumen verblühn(,)

Dunkel erfüllt sie und himmlisches Licht —

Schönheit, was Seeligeres kenne ich nicht!

Du kennst die Schönheit(,) wenn Wolken entfliehn(,)

Siehst sie im Schmerze der blutenden Brust,

Kennst sie(,) wenn Menschen wie Rosen verblühn(,)

Fühlst sie in Klängen der herrlichen Lust.

Schau auf die Erde und blick zu den Höhen(,)

Du darfst die Gottheit im Weltall verstehn,

Du kennst die Schönheit im Dunkel und Licht —

Schönheit, was Heiligeres kenne ich nicht!

¹⁾ Ми додаємо протинки у скобках.

Zweige der Palme und Lorbern der Ehre(,)
 Kränze der Rosen und Blumen der Au'(,)
 Kronen aus Sternen der himmlischen Sphäre(,)
 Liebend gepaart mit Vergißmeinnichtblau —

Engel des Lichtes! Dich werden sie krönen(,)
 Milderst die Leiden und stillest die Thränen,
 Führest in Stürmen zum sanfteren Licht —
 Güte! und Göttlicheres kenne ich nicht.

Joseph Fedkowich.

Soviel mir erinnerlich ist, hat Fedkowicz zu jener Zeit noch nicht in ruthenischer Sprache gedichtet. —

Nun habe ich bis jetzt immer die Hoffnung gehegt, nach Czernowitz zu kommen, mir dort Beschäftigung zu suchen und noch einmal eine Zeit mit meinem Jugendfreunde zu verleben, — aber wieder eine getäuschte Hoffnung, wie es deren ja im Leben so viele gibt. — Im Sommer 1846 habe ich in Czernowitz und Umgegend die Zeit recht angenehm zugebracht und hat mir die Bukowina überhaupt besser gefallen als Galizien.

Wenn ich einmal nach Czernowitz komme, werde ich mir die Freiheit nehmen, Ihnen, Herr Professor, meine Aufwartung zu machen. Doch ich will nicht zu dringlich sein; verzeihen Sie einem alten jovialen Deutschen, der im Leben wohl einige Freude genossen hat, oftmals aber auch von der „sanften“ Hand dieser schönen Welt geohrfeigt wurde.

O hätte ich meinen lieben Fedkowicz doch noch einmal sehen können. — Ja, ich bin stolz darauf, daß ich der Erste war, der den Geist, die Talente und Charakter des damals jungen Mannes erkannte, — damals, als die Leute in Fedkowicz nichts weiter, als einen jungen „unliebsamen“ Menschen sahen.

Wenn Ihnen, Herr Professor, dies mein Schreiben bei Ihrem schönen Zwecke in etwas nützlich sein kann, soll das mich herzlich freuen. Sollten Sie vielleicht noch eine Anfrage an mich zu richten haben oder überhaupt mit einem Schreiben mich beehren, so würde dies mir gleichfalls große Freude bereiten.

Der Briefmarken wegen, bitte künftig sich keine Skrupel zu machen.

Ihrem Wohlwollen sich empfehlend unterzeichnet
mit größter Hochachtung

Ihr ergebenster

Rudolf Rothköhl.

Wielkopole,
Post Janow bei Lemberg,
d. 6. Febr. 1888.

2.

Wielkopole,
Post Janow bei Lemberg,
d. 18. März 1888.

Sehr geehrter Herr Professor!

Ihr werthes Schreiben habe ich erhalten und freut es mich, daß meine Mittheilungen in etwas nützen konnten. Wenn Fedkowicz als bejahrter Mann in seinem geistigen Habitus der nämliche war, welcher er als Jüngling gewesen, so wundere ich mich gar nicht, daß ihn nur Wenige zu würdigen wußten.

Von seinem Bruder (Lithogr.), der zu „jener Zeit“ in Jassy gewesen, weiß ich nichts, kann mich auch nicht erinnern, von diesem Bruder gehört zu haben; — eines Freundes aber erwähnte Fedkowicz damals, derselbe befand sich in der nämlichen Zeit in Jassy, als Fedkowicz sich bei uns in Niamz aufhielt. Fedkowicz schien mit demselben in sehr intimen Verhältnissen zu stehen.

Von Ihnen, Herr Professor, höre ich jetzt erst, daß Horodyński Fedkowicz's leiblicher Vater war. Wie ich Ihnen schon schrieb, mußte ich nach Fedkowicz's Äußerungen, die bezügl. seines Vaters sehr antipathisch klangen, zu der Meinung gelangen, daß er mit letzterem auf ziemlich unliebsamen Fuße stand. „Er ist ja nicht mein Vater“ — sagte Fedkowicz einstmals.

Für Ihre gütige Erlaubniß, daß mir bei einer künftigen Anwesenheit in Czernowitz der Zutritt zu Ihnen

gestattet ist, sage ich Ihnen hiermit aus vollem Herzen meinen innigsten Dank.

Männer, die mit Gelehrsamkeit ausgestattet, dabei aber, trotz aller geistigen Kraft und mannhaften Würde, ein kindlich liebeiches Gemüth besitzen und im gesellschaftlichen Umgange ein leutseliges Benehmen haben, — solche Männer sind von je an meine Ideale der männlichen Welt gewesen.

Nochmals meinen herzlichsten Dank!

Es ist mir eine wahrhafte Freude, Ihre mir so liebe Bekanntschaft gemacht zu haben, und somit, Herr Professor! unterzeichne ich mich hochachtungsvoll als Ihren Verehrer und stets bereitwilligen Diener

Rudolf Rothkühl.

IV.

Два документи міністерства війни про війскову службу Федьковича.

1.

*Kaisertl. und Königl.
Reichskriegsministerium
Abteilung I, Nr. 5700.*

An

Seine Wohlgeboren den Herrn k. k. Leutnant
im Verhältniß der Evidenz der Landwehr

Dr. Josef Makowej
in Brzeżany
Galizien.

Wien, am 30. Juni 1909.

Über Ihr Ansuchen vom 29. Mai l. J. folgt in der Anlage eine Abschrift des Grundbuchsblattes über den gewesenen Leutnant Josef von Fedkowicz-Hordynski.

Genannter hat 10 Jahre, 3 Monate und 17 Tage mit sehr guter Konduite aktiv gedient und den Feldzug 1859, aber ohne Gefecht mitgemacht.

Dessen Versetzung in den Ruhestand am 1. Oktober 1864 erfolgte wegen Kurzsichtigkeit und beschränkter Akkomodationsfähigkeit.

Als Ursache für die im November 1868 erfolgte Ablegung der Offiziercharge sind in dessen Gesuche Familienverhältnisse und die Absicht, sich eine Zivilbedienstung zu verschaffen, angeführt.

Weitere Daten sind hieramts nicht bekannt.

Für den Minister:

Auf Befehl

Maar(?), Oberst.

2.

Grundbuchsblatt.

Hauptgrundbuchs-Heft (Assent-Jahrgang) 14

Blatt № 13

Vor- und Zuname: Josef von Fedkowicz Hordynski,

Geburts-Ort: Putilla,

„ Bezirk: „

„ Kreis: Czernowitz,

„ Land: Bukowina,

Geburtsjahr: 1834,

Religion: römisch-katholisch,

Kunst, Gewerbe, sonstiger Lebensberuf: ohne,

Assentirt und eingetheilt: am 1. November 1852
freiwillig gegen 3 fl Handgeld auf 8 Linien
und 2 Reservejahre zum Infanterieregiment
N-o 41.

Persons-Beschreibung:

(Ся рубрика не виповнена).

Nachgefolgte

Charge	Veränderung	im Jahre	am	Beschreibung
Regiments- kadett	übersetzt	1853	13. April	
Korporal	befördert	1854	16. März	
Feldwebel	„	1855	18. Mai	
Leutenant 2. Klasse	„	1859	11. April	
„	aufgerechnet	„	im April	das Equipierungs- douzer per 80 fl.
Leutenant 1. Klasse	befördert	„	25. Mai	
„	mitgemacht	„		den Feldzug in Italien
„	pensionirt	1863	1. August	zeitlich mit der Pen- sion jährlich 291 fl.
„	„	1864	1. Oktober	dauernd
„	abgelegt	1868	5. November	den Offizierscharakter mit Fortbezug der Pen- sion jährlich 291 fl.
„	beteiligt	1881	1. Jänner	mit Taxfondzuschuss jährlich 9 fl.
„	gestorben	1888	11. Jänner	in Czernowitz

Für die richtige Abschrift.

Wien, am 9. Juni 1909.

Fach-Rechnungs-Abtheilung
des k. und k.

Reichskriegsministeriums:

Paic, Oberst,

Один підпис нечиткий,

Rob, Offic.

Überprüft:

Loch Rob., Off.

V.

Антін Кобилянський про походженє Федьковича.

А. Кобилянський списав на просьбу Т. Реваковича деякі свої замітки про Федьковича чесько-латинським правописом, відмінним від того, якого сам уживав у 60-их роках мин. стол. Тому що деяких знаків, що їх уживає А. К., навіть нема у друкарнях; переписуємо спомини його звичайними буквами.

Йосиф Гординський (Федькович).

Патріотична ревність чесного пана Реваковича Титуса, совітника судового у Львові, побудила мене сконстатувати от що (наступає):

»Федькович« був істинно родовитим сином Гординського, директора¹⁾ табулярного уряду в Чернівцех.

Хто знав старого Гординського, хто го видів, хто з ним говорив, бував, або був у него хотьби лиш раз один — так як я або і інші, н. пр. проф. Стоцкий в Чернівцех²⁾, а зрештов і его крєвні — того імени, Гординські, жиючи ще нині в Чернівцех і дальше — а котрий то факт я ствердив также і публично на недойшлим тамка вічу в вечер 27. новембра 1901 — хто, як ще скажу, видів старого Гординського, тому ані через ум не могла перейти гадка, не могла ані навітнути ся жадна інша мисль, лиш одна:

Що то за вірний образ свого вітця є тот Йосиф Гординський, — тот — »Федькович!« То »викапанний« — отец! —

Ба навіть, лебой чи не буває то дуже а дуже зрідка, аби так дуже були до себе подібні отец із сином!

Таже то — якби той один із них не був був старший і будовов тіла ширший і чорнобривий, чорно-

¹⁾ Ад. Гординський не був директором, лише офіціалом.

²⁾ Проф. Стоцкий не міг знати А. Г-го, котрий 1876. р. уже не жив.

волосий, а тот знов молодший не був більше блондин, то був би чоловік в не малій колізії, сказати, котрий з них Йосиф, а котрий его отец? Гей тота жертвна¹⁾ приспівка каже: »Микито, чи ти то? — не я то, мій тато!« — Весела річ!

Але подібність — можна би сказати: рівність образа обоїх особистостей іде так далеко, що навіть голос мали майже той самий, тай тоті самі уста — любіжно²⁾ розширені і повні, видатні, — тот сам взрок, тоті очі, тот сам вираз меланхолійний, — лише що у Йосифа дивили се тоті очі більше гей би крузь мраку, на сьвіт се проборююче, — а у вітця мали они більше практичного зміслу в собі — були більше земско огнисті. А очей тих повічки также лиш мало відружнювали се від себе. У обох були трохи набресклі, лише що у сина (Йосифа) береги повічків більше бляді, анемічні були, а у вітця більше червоні, гей би від нічного диму, від куреня при картах або і при вині для забитя »червака«...

У обох же ж бо але: у сина і вітця був один вираз, що аж в очі впадав, а то був той: образ незвичайне видатний болю умислового, а то так що у сина перемагала фантастичність, неясність чувства — etc., що также відбивало се і на цілій фізіономії і у всіх мінах і рухах, — а у старого то була більше сконцентрована смута, ховаюча се перед сьвітом, але переважно зраджуюча жаль ізза сина — ізза того, що син его Йосиф так якось гей би по чужому заходив се із вітцем, не зносив се із ним так, не сходив се так, як би то вітцеві було мило. — Віразно ж бо він був і виявив міні річ тоту, той отец бідний, а то навіть майже сими словами — той біль свій ізза річи о-сеї. Тай стиснув же він плечима бідацтво і зітхнув, крадки майже, гей би закривав якусь журу тяжку, якусь і єму самому навіть невіяснену причину нещастя!

¹⁾ Жерт = жарт. *О. М.*

²⁾ *lubieżnie* = пристрасно. *О. М.*

Не удало ж бо міні се тогди ізглубити тої тайної причини, із котрої але син Гординьского, Йосиф, ніби мав се був звірити Горбалеви, котрого то я мимо его (Горбалевого) опору зазнайомив з Йосифом, а до котрого яко до менше серіозного, а більше на утіпностех¹⁾ і жертвах опираючого се — Йосиф відразу мав більшу відвагу звірити се з тайн ов его походження ніби «не-правого ложа»!

Звичейне геній —!

Вжеж то преця така гадка від давних давен іде по сьвітї, що діти «любови» так званої, то звикле генії(!), а тоті шо гей би із ремесла супружного — то самі осли! — Ну, а де ж би то поета мав бути — ослон! — Ні, він мусит бути «неправого» ложа!...

Але Горбаль таємничо лиш пробомкував щось о тім. А то було уроїне бідного-хорого умом поети, котрого меланхолію переломити, котрого з памороки умислової вікурувати міні се не удало — мимо всіх забігів моїх і психічних і гігієнічних (ще навіть раз на весні 1887).

Львів, 11. II. 1902.

Др. мед. Антін Кобилянський.

VI.

Спомини Івана Повшека про Федьковича.

(Пояснене до листу С. Нарівняка, пор. тут стор. 49—51).

Семен Нарівняк з Новосілки Костюкової, села коло Заліщик, служив разом з Федьковичем при війську і був з ним в Італії 1859 р. Сему Семенови присьвятив потім поет свою «Пугу» (написану 1862 р.) В присьвятї (пор. Поезії, стор. 127) має бути не так, як надруковано:

Мому брату Семенові
(В Новосілці) Костюкові,

¹⁾ Значить мб. на дотинках (і жартах).

лише так: Мому брату Семенові (себ то Нарівнякови)
В Новосілці Костюкові(й) — так село на-
[ває ся.

Тут згадує поет про свою фотографію, що йому
Нарівняк »видер силоміцю« (про неї є також згадка
в дописці до »Завіщання«, пор. тут на стор. 372). — На-
рівняк і Федькович жили собі так добре, що

»З нас ся люде дивували,
Собі говорили,
Що ми гроші викопали,
Та ті нас здружили.
А в нас гроші — чисті душі,
Усеї то маєтки...«

Федькович був у Нарівняка на весілю (1859 або
1860 р.), а потім гостив його у себе в горах. Щоби
дещо більше розвідати про єю приязнь поета із селя-
нином, просив я о. Омеляна Боярьського, священика
з Новосілки Костюкової, щоби розпитав про те людей
у своїм селі. В листі з 18. лютого 1909. написав він
мені таке:

»Покійний Семен Нарівняк має ту ще живучого
сестрінка, Івана Повшека, 67-літнього, котрий всьо, що
знав о Федьковичу, те й мені розказав. Що до дітий
Семенових, то вони, крайно збіднівши, порозходили ся
по околиці, а тим самим загирили ся всякі письма,
котрих, як казав Іван Повшек, було чимало від Федь-
ковича, — так само й фотографія, — хоть ще не трачу
надії так одно, як і друге відшукати, бом всюди за
ним порозсилав післанців, то може дещо уратую і
відзискаю.

Покищо переповім все те, що мені говорив Іван
Повшек, по можности дословно. Запитаний, що знає
про приятеля свого вуйка, себ то про Федьковича, опо-
відав так:

»Він мав два імена: Йосиф Гординський і Федь-
кович. Я його дуже добре памятаю, бом був уже па-
робком, а він у нашій хаті перебував через цілий
тиждень, коли приїхав на весіля вуйка Семена. Був то
собі гарний хлоп, як »вужевка«.

В Новосілці Костюковій був два рази. Перший раз прибув пан лейтнант до Новосілки зараз в тиждень, як вуйко Семен вернули з війська, де служили 12 років. Заїхав у коршму і каже: »Дайте мені Семена Нарівняка!« Коли Семен явився, они оба поцілувалися в пискі і балакали собі по німецьки, по волоски, по венгерски. З коршми пішли до Федора, брата Семенового, і каже до Семена: »Поскликуй суда цілу фамілію! Ти казав, що маєш сестру уродливу — нехай подивлюся, чи то є правда«. Прийшли моя мама (сестра Семенова¹⁾) і решта, а він каже: »Сядьте собі коло мене, нехай я надивлюся на фамілію Семенову«. Они оба з вуйком Семеном мали велике закоханє, так що собі не викали. Балакали собі, що як ішли до трахтнерні або театру на забаву, то Федькович без Семена не пішов.

Перший раз був п'ять днів. Відтак другий раз приїхав на весіле вуйка Семена і був у мене на станції цілий тиждень. Я був дружба, а він за батька. На весілю було балаканє дуже гарне, Федькович був радий. То був Гуцул — правдивий був! Як вернемся з весіля д'хаті, то жартує зі мною: »Ану, борімся!« Був мастний, мав у куферку червінці і гітару і грав у мене на гітарі і співав. Казав до мене: »Озми си раз у пригорщ червінців — не будеш бідити!« — Дайте самі, — кажу я — то возму, а сам не возму. — »Як я тобі позволяю, то возми, а як сам не береш, то не дам тобі...«

На весіле навезли пан лейтнант всілячину — цілі голови цукру. А було так, що вуйкови не прийшов був »абшид« — то й не можна їм було їм слюбу дати. Федькович поїхав зі мною до старости до Заліщик за позволінством. — »Абшид« був прийшов, але післали до Новосілки язловецької, а звідти до Черноколинської. Телеграфували — і відтак приніс післанець із Заліщик »абшид« — і слюб був уже о 12. годині в ночі проти самого Пилина.

¹⁾ Палагна (пор. лист С. Нарівняка, тут на стор. 50.) —
О. М.

Вуйко Семен ходили з братом своїм Федором туди до Путилова до Федьковича. Федькович — розповідали вуйко — був дуже маєтний, мав три турми овець, багато пасовища, поля орного, ліса¹⁾. Все давав вуйкови Семенови, аби лишив ся там. Але вуйко там захорували і не хотіли лишити ся, казали, що »мені там не пливде«. Були цілий тиждень у Путилові і вернули в убраню гуцульськім — мали червоні гачі — все то дарував їм Федькович. Відтак ще Федькович писав до вуйка Семена: »Будеш жалувати, що не хочеш той маєток приймати, бо я нежонатий, дітий не маю — і не буду женити ся«. Федькович мав брата в Ясах, але маєток то був лиш на него«. —

VII.

Перехід Федьковича до православія.

Федькович був римо-католицької віри так, як його батько, і тільки, коли виступив з війська 1863 р., прийняв православну віру і імя Юрий. Документи, котрі се стверджують, находять ся у спадкових актах Федьковича в повітовім суді в Чернівцях. Вони такі:

1.

N. 14.

Zeugniss.

Mittelst welchem von Seiten der k. k. Garnisons-Spital-Seelsorge zu Czernowitz bezeuget wird, daß Herr Josef von Fedkowicz Hordynski, k. k. Lieutenant im Löblichen k. k. Baron Kellner 41-ten Linien-Infanterie-Regimente, nachdem derselbe sein Vorhaben zur griechisch nicht unirten Religion übertreten zu wollen, angezeigt hat, hierorts nach Vorschrift der Allerhöchsten Verordnung zu drei verschiedenen Malen mit zwei Zeugen erschienen sei, jedoch aller Bemühungen und Vor-

¹⁾ С. Нарівнякови, що був бідний, маєток Федьковича здавав ся великим, але сам собою він не був такий значний.

stellungen ungeachtet, fest auf dem Uibertritte zum griechisch nicht unirten Glaubensbekenntniße in Gegenwart der zwei Zeugen zu beharren, sich erklärt habe.

Urkund deßen ist des Gefertigten eigenhändige Namensunterschrift mit dem begedrückten k. k. Amt-siegel.

Czernowitz am 31-ten März 1863.

Josef Franz, Garnisons-Spital-Kaplan.

Als Zeuge: Michael Horbaczewski, k. k. Militär Rechnungsführer. — Narciss Tarnawski, Lieutenant im 58 Infant. Regimente. — L. S.

2.

Zeugniss.

Von Seite des gefertigten Pfarramtes wird hiermit bestätigt, daß Herr Joseph Hordinski de Fedkowicz, k. k. Lieutenant des 41. Linie(n) Infanterie-Regiments, Baron Kellner, sich hieramts mit dem Zeugniße der k. k. Garnissionsseelsorge zu Czernowitz d-tto 31-ten März 1863, Zahl 14, zur Aufnahme als Pfarrling seiner Geburts- und Zuständigkeitskirche angemeldet hat, und in solcher Eigenschaft als gr. orient. Glaubensgenosse aufgenommen, so auch die bezügliche Vormerkung in dem betreffenden Pfarramtssakten geschehen ist. Bei dieser Gelegenheit hat sich obgenannter Herr pietatis causa den Namen Georg erwählt.

Zur Beglaubigung dessen meine eigenhändige Fertigung nebst Beidruck des ämtlichen Siegels.

Vom gr. or. Pfarramte Storonetz

am 26 März (7. April) 1863.

Al. Popowicz, Adm.

Zeugen: *Morarasch,*

Diaconowicz.

VIII.

**Виписки з протоколів тов. „Просьвіта“
у Львові.**

На перші загальні збори тов. »Просьвіта« у грудні 1868 р. прислав Федькович свій віршований привіт: »Здоров чесному субору Просьвіти у Львові«. Далі у протоколах товариства так записано:

1871, 29. цьвітня на виділовім засіданню:

»Член товариства п. Остап Чвартацький читає лист приватний Ю. Федьковича, в котрім той же пише, що рад би видати свої недруковані поезії¹⁾; п. Чвартацький запитує, чи не можнаб видрукувати сих поезій коштом товариства. Принято, написати п. Федьковичеві, що Просьвіта радаб видрукувати сі поезії, тількиж запитує, чи не пристає би п. Ф. на вдрукованє їх етимольогією, бо Товариство в засаді виправді не єсть фонетиці противне. однакож на тепер уживає в своїх виданнях етимольогії«.

1871, 29. цьвітня на виділовім засіданню:

»Постановлено внести на Загальнім Зборі на почетних членів: пп. Федьковича, о. Устияновича Миколая и п. Шараневича.

1871, 8. червця на Загальних зборах:

»Вкінци именовано почетними членами товариства Вп. п. Федьковича, о. Устияновича, о. Воробкевича Ис. и Д-ра Шараневича«.

1872, 15. червня на виділовім засіданню:

»По відчитаню листу Федьковича зъ дня 22. мая 1872. рішено ёму загварантовати 250 зол. р. за найменше 12 листівъ (печатанихъ) »оригінальной« праці; рішено завідомити об тімъ виділъ Бесіди и просити о переняте другихъ 250 зол. р. и вноситъ жадати за те 5 клясичнихъ переводівъ; дальше препоручено п. За-

¹⁾ Пор. тут стор. 194.

ревичови написати листъ въ тій справі до Федьковича и виложити ёму сю справу».

1872, 29. червня на виділовім засіданю:

»Позаякъ п. Заревичъ, котрий мавъ листъ до Федьковича вислати, се незділавъ и виїхавъ, рішено просити п. Навроцького, щоби заняв ся відповідевъ до п. Ф.»

1872, 15. липня на виділовім засіданю, на котрім був і Федькович:

»Постановлено: П-у Федьковичеви лічиться платня від 1-го Липця 1872.

Що до редакції книжок людowych, лишає виділ п. Федьковичеви волю, укладати після уложеного ним самим пляну».

1872, 10. вересня на виділовім засіданю:

»Препоручено п. Заревичу переглянути колядникъ, уложений п. Федьковичемъ и дати свою гадку объ сімъ ділі».

1872, 16. вересня на виділовім засіданю:

»Панъ Заревичъ реферовавъ и дававъ свої гадкі о коляднику п. Федьковича и рішено п. Желехівському порозумітись зъ п. Федьковичемъ що (до) денекотрихъ змінъ».

1872, 19. жовтня на виділовім засіданю:

»Рішено дати п. Заревичу колядникъ п. Федьковича до справлення съ порозумінємъ зъ п. Федьковичемъ».

1872, 17. грудня на виділовім засіданю:

»Рішено випечатати »Колядникъ« п. Федьковича три тисячи примірниківъ и то керилцевъ.

Др. Огоновскій Омелянъ вносить просити п. Федьковича, щоби до першого лютого приладивъ матеріялъ до подібнихъ книжечокъ, якъ Зорі и щоби на першій разъ видавъ Goldmachersdorf, переведене на руский языкъ, Чокого».

1873, 11. лютого на виділовім засіданню:

»Принято манускрипта п. Федьковича: Село Фармазони, пісні до св. Николая, Казку за стрільця, пісню про Ангелівъ и дияволівъ, Проскура и рішено ихъ заразъ печатати«.

1873, 22. мая у справозданю із загальних зборівъ:

»Въ ціли розширення видавництва популярнихъ Виділъ порозумівъ ся съ п. Юр. Федьковичемъ, призначаючи съ фондівъ товариства 250 рн. річно за найменше 12 друковихъ листівъ оригінальної праці. До сего часу видані зістали:

1. Дванайцять п'єсней во честь и славу св. Отця Николая;

2. Село Фармазони.

Приготовлені до друку: 1) Проскура, подарунокъ чемнимъ рускимъ діточкамъ; 2) »Казка за одного стрільця и опиря« и »Відъ чого море солоне«.

1873, 24. мая на виділовім засіданню:

»Виділ рішив, упросити п. Федьковича на сліду-ючий рік до видавництва популярних книжок, т. е. від липця 1873 — липця 1874, визначаючи ёму річну ремунерацію в квоті двісті пятьдесятъ р. а. в. За те жадає від ёго таку саму працю, як и торік, т. зн. популярні, именно же такі, котрі укаже ёму виділ редакційний¹⁾. Праця тая має зайняти дванайцять аркушів друку.

1873, 31. мая на виділовім засіданню:

»Др. Огоновский предкладає готові твори Федьковича и обявляє, що всі суть способні до друкування. Рішено печатати окремими брошурами »Проскуру« и »Пісні для дітей« (по 3000 примірників). Друкованем займеть ся п. Партицкий.

Принято закупити книжки популярні для Федь-

¹⁾ До сего редакц. виділу належали: Василь Ільницький, Ом. Огоновський, Омел. Партицкий, Юліян Романчук, Наталь Вахнянин, Теоф. Барановський і Ів. Бічай. В. Ільницький був головою сеї секції літературної.

ковича за квоту 22 р. 62. Закупно поручено економови: власність товариства.

Внески окремі:

Др. Сушкевич вносить, щоби товариство приняло на себе цілковиту ремунерацию для п. Федьковича на рік 1873 до липця 1874 в квоті 500 золотих. (Примітка: Др. Сушкевич ставляє се внесенне с того powodu, що Бесіда неприяла на себе обовязку уділяти Федьковичу річних 250 зр. за праці драматичні з браку фондів). Внесене се прийнято. Каса виплатить ту квоту в місячних ратах з гори. П. Федькович має зьобовязатись достарчити товариству праць на 24 аркушів формату Зорі в певних відстанках часу. О надписях книжочок и формату буде рішав заєдно виділ».

1873, 17. жовтня на виділовім засіданю:

»В. Ильницький вносить від секції літературної: 1) щоби видруковати в 3000 екземплярах около 15 народних коляд Федьковича, 2) щоби видати книжечку Федьковича на спосіб давнійше Просвітою видаваних Зір під тит, »Вечерниці« также в 3000 екземп. — Оба внески прийнято.»

1874, 12. лютого на виділовім засіданю:

»Рішено запитати письменно п. Федьковича, для чого він не присилає материялів, котрі достарчувати він зьобовязався контрактом з 1. липця 1873 р. для популярних виданій товариства? П. Федькович зьобовязав ся давати виділу що місячно материялів на два аркуши друку. До сего часу достарчив на три і пів (3½) аркуша друку. Виділ питає п. Федьковича, чи він хоче доповняти на будуче повнєшу точку контракту? (Дописка: Вислано (лист) 22. П. 1874¹).

1874 28. лютого на виділовім засіданю:

»Відчитано лист Федьковича, яко відповідь на запитанє; »длячого він не присилає материялів до видавання популярних книжок?« В листі сим осьвідчає:

¹) Пор. тут на стор. 228.

Федькович: »Я писати не думаю на тото, аби мали літературні монополісти що критикovati. — Книжки Просвіти відішлю є початком марця.

Вахнянин вносить, щоби на підставі сього освідчення узнати контракт є Федьковичем за зірваний, позаяк Федькович контрактом зобов'язався піддавати свої письма під критику, а тепер від такоїж себе увільнити хоче. Виділ не може відступити від сеї точки контракту, є чого виходить неможливість додержання на дальше умови.

Прийнято одноголосно, именно: що контракт є Федьковичем уважає виділ від січня 1874 р. за зірваний.

Ганкевич вносить, щоби написати до Федьковича завозване о надісланне матеріялів для виданій популярних на 6½ аркуша друку, бо від липця минувшого року достарчив Федькович лишень 5½ арк. друку (Вечерниці на 2 арк. Ворожка 2 арк.; руский женчик 1½ арк.).

Внесене прийнято.

1874, 15. мая у справозданю на загальних зборах:

»Справа літературної діяльности.

Виділ старав ся о те, щоби читающий народ в виданнях Просвіти находив предмет и до науки и до забави. До редагованя популярних книжочок обов'язав Виділ п. Юрія Федьковича, зложивши з ним контракт від 1. липця 1873 до 1. липця 1874. П. Федькович за платню 500 рн. мав достарчити через рік 24 аркушів друку в форматі Зорі. С сего обов'язку не вив'язав ся п. Федькович, бо передав Виділови всего-навсего манускрипту на 5½ арк. друку. Виділ двічі односив ся до п. Федьковича в сім згляді, однакож безскуточно. С сеї причини узнав Виділ контракт за розв'язаний и приостановив виплату місячної пенсії від січня 1874 р. Додати належить, що Виділ ишов під руку п. Федьковичеви, закупаючи всякі для него потрібні підручники.

1875, 27. лютого на виділовім засіданю:

»Рішено на внесок дра Огоновского видати на-

родний и політичний руский катихизм и віднести ся в тім ділі до Федьковича.»

1875 17. падолиста на виділовім засіданню:

»Манускрипти: — Проєкура Федьковича и В о р о ж к а Федьковича рішено зложити до актів и на жаданє звернути авторам.»

IX.

Завіщанє Федьковича.

У спадкових актах по Федьковичу в повітовім суді в Чернівцях є також і його завіщанє з 1873-го року, писане у Львові. Се завіщанє, з кожного боку оригінальне, подаємо без зміни і скорочень. Поет розпоряджує тут, який має бути його пам'ятник і як його мають ховати, та притім висказує багато цікавих думок, які з завіщанем не мають нічого спільного.

Mein Wille.

bezüglich der seinerzeitigen Beerdigung meiner Leiche und was ferner zu geschehen.

Die hier beigeschloßenen Urkunden beweisen, daß ich der griechisch-orientalischen Glaubensgenossenschaft angehöre, daher auch wünsche, daß meine Leiche nach den Bräuchen derselben und den Sitten meines Volkes beerdigt werde, inwieferne es sich nämlich wird thun lassen, und inwieferne ein Mensch das Recht haben kann, seinen Willen bis über das Grab zu erstrecken.

Ferner:

Sollte ich verdient haben, oder es mir von nun an noch verdienen, daß mein Angedenken durch ein Denkmal oder ein Gemälde geehrt werde, so wünsche ich es auf folgende Art:

Sowol plastisch, als auch auf einem Gemälde soll ich nicht anders, als nur in der Huzullentracht dargestellt werden.

Mein Grabmonument, sei es in Stein oder Erz, bestehe in einem gewöhnlichen Rhombus oder auch nur einer rechteckigen Platte, darauf mein plastisches

Bildniß in Lebensgröße, auf der rechten Seite liegend, das Haupt auf den Arm gestützt, gleichsam schlummernd, in der linken Hand den Topor neben sich haltend. Die Inschriften an den vier Seiten seien folgende:

Юрій Федькович.

Р. 27. Юлія 1834.

†

И смѣслащѣи просвѣтатся
ѣки свѣтлость тверди, и ѣ
прѣкѣднѣхъ многѣхъ ѣки звѣзды
ко вѣки, и еше.

Данііл.

Вмѣрти — спѣти:

Спѣти! а може й снѣти що? — то то ж
Бо й щось! бо що у смѣртнѣм нашѣм снѣ
Нам бѣде снити ся...

Шекспір.

О, божевільство! мені ся снить,
Що я спаситель наш,
И що несѣю я великий крест
На тую Голготу аж...

Гайне.

Вгадайте! кѣлькинацѣате тут серце
Гниѣть, що звѣні дрѣги трутили
Его у грѣб?...

Федькович.

Selbstverständlich bleibt es dem ausführenden Künstler überlassen, die Ecken und Kanten des Kastrums entweder abzuschneiden [дописано олівцем — (abzu-)schleifen], oder scharf zu belassen.

Ein liebevolles Herz und eine zarte Hand bitte ich um Tannen, Rosen, und Immergrün auf und um mein Grab! — Ob sich wohl finden wird..

Mir zu Häupten kein Kreuz, sondern einen Tannenbaum! — Kreuz habe ich genug in meinem Leben gehabt.

Lemberg, im Juli 1873 (16/7).

Fedkowicz.

Und nachdem ich verschieden sein werde, soll man meine Leiche nicht auf einem Katafalk in der Mitte des Zimmers aufstappeln, sondern ganz bescheiden auf ein gewöhnliches Bett in einer Zimmerecke niederlegen. Daß doch die menschliche Eitelkeit selbst noch am Grabe nicht ruhen will!...

Beim Leichenzug gebe man den Gästen nicht Kerzen sondern Blumen in die Hand. Muß man sich denn, einem dummen Gebrauche zu lieb, die Hände mit geschmolzenem Wachs oder Stearin verbrennen, oder die Kleider verderben lassen?

Der russische Parastas! welch eine schöne, sinnvolle Sitte in unserer Kirche! wenn nur pfäffische Habgier auch sie nicht begehren würde! So aber sacken die Herrn Priester alles hübsch ein, und den Gästen bleibt das leere Nachsehen. — Warum giebt man uns aber? werden diese Herren sagen. Da, wo es sich um die Verletzung eines religiösen oder ästhetischen Gefühls handelt, sollen die Priester edel genug sein, auch da nicht zu nehmen, wo man giebt. O, daß doch schon einmal das Zeremoniell u. d. gl. auch in unserer Kirche reformirt würde!... An der Zeit wäre es! bei jedem Loch schaut das rohe Mittelalter und die Habgier heraus. — Will denn auch unsere Kirche warten, bis ein Luther und Calvin kommt? Möge sie sich vorsehen! Від лічка до стрічка дорога невеличка! —

Lemberg, 17. Juli 1873.

Fedkowicz.

Auf der Bahre soll mein Leichnam in Huzullen-tracht liegen, aber ja nur keinen Luxus! Ein weißes Hemd, weißes Beinkleid, rothe Huzullensocken (капці) nebst

Gürtel genügen. Arme übers Kreuz; die Leiche mit einem Bahrtuch aus Baumwollleinwand überthan. Mit Bändern, Maschen, Tüchern, Organtinen u. d. gl. weg! Daß doch die Eitelkeit der Weiber selbst noch an Leichen ihren Firlefanz treiben muß!...

Bei uns ist es Sitte, daß bei der Leiche, dann auch während des Kondukts, Evangelien »gesungen« werden! als wie wenn das „Evangelium“ mit dem Singsang etwas zu schaffen hätte?! — Prediget lieber bei der Leiche, ich meine während der Ausstellung derselben, und das an jedem Tage mehrmals, und ihr werdet zur Einsicht kommen, daß es tausendmal mehr taugt, als euer Singsang. — Beim Anblick einer Leiche sind, denke ich, die Gemüther für eine Predigt empfänglicher als irgendwann. Nur laßt euer ewiges *напетво небе* denn doch schon einmal bei Seite! — Das wahre und einzige Himmelreich ist und bleibt doch der Gemüthsfriede im Leben! — Wenn aber jemand das Evangelium schlecht versteht oder gar nicht versteht, das ist eben die liebe Geistlichkeit! Prediget nur recht fleißig Moral, Humanität und was dazu gehört, und das „Himmelreich“ macht sich dann von selbst.

Bei den Huzullen ist es Sitte, daß bei der Leiche die Flöte oder Schalmei geblasen werde. Dieß bringt mich auf den Gedanken, wie mächtig eine edle, entsprechende Musik, gemacht bei einer Leiche, auf die Anwesenden wirken müßte! wie schön sie z. B. die Intervalle zwischen den Predigten ausfüllen würde! — Versuchet es einmal, und ihr werdet sehen, wie sehr ich Recht habe!

Die chemische Zersetzung einer Leiche bringt schon üblen Geruch mit sich; warum ihn mit dem Gestank brennender Kerzen noch vermehren, ja, unausstehlich machen? — Ich denke, daß in dem Zimmer, wo eine Leiche liegt, Räucherungen sehr oft vorgenommen werden sollen, jedoch nur mit dem allerfeinsten Räu-

cherwerk. Unser sogenannter Weihrauch ist dieß aber am allerwenigsten. —

Mein Gusto wenigstens ist er nicht.

Lemberg, 18. Juli 1873.

Fedkowicz.

Wie wir doch roh sind, wir Menschen! ob wir nun auch alles Mögliche anwenden, um es zu überfirnißen, wie wurmstichiges Holz! Da schreien wir, wenn man einem störrigen Ochsen eins aufs Dach gibt; und wenn der Hintere eines boshaften Pferdes mit der Peitsche zu unsanft in Berührung kommt, so liest man's gleich am folgenden Tag in den Zeitungen. Wenn aber der Sterbende, der eine mehr, der andere weniger, aber für seine Gemüthsverfaßung jeder empfindlich genug, mißhandelt wird, darnach kräht kein Hahn, am wenigsten ein Philantrop. Und warum doch? Zwar besteht die Agonie eben darin, daß die Sinne absterben, sie sind aber während desselben noch nicht ganz abgestorben. Also: kann man diesen sterbenden Sinnen nichts Besseres biethen, als Weibergeplärr, das schmutzigste Zimmerlein und eine Wust von abergläubigen, unsinnigsten Bräuchen? Ein menschenfreundlicher, wahrhaft gebildeter Arzt, das Antlitz, aber das heitere Antlitz von einigen Lieben und Freunden, Blumen, sanfte Musik, viel Licht oder Sonnenschein, ein heiteres geräumiges Zimmer mit Gemälden und Statuen, wäre die schönste, die beruhigendste Umgebung für einen Sterbenden. Würde man dem Sterbenden nur halb so viel Pflege und Aufmerksamkeit zuwenden, wie man der Leiche zuwendet, so könnte er weit, weit glücklicher sterben. Oder mißhandelt man die Sterbenden eben dazu, damit es ihnen um die Welt nicht gar zu leid sei? — Auch keine üble Idee! wenn sie nur nicht so — menschlich wäre!...

Lemberg, 20. Juli 1873.

Fedkowicz.

На тім самім аркуші, де є »моя воля« Федьковича, при кінці дописано:

Aus der Illustriren Zeitung pro 1873, N. 1569, 26. 7., S. 63.:

»Nicht oft geschieht es, dass das Bild eines Dichters ihn gibt in der Blüte der Jugend. Fast immer führt es ihn vor, wenn die verzehrende Macht der Poesie seinen Leib bereits gebrochen oder die Sorge um's tägliche Brot, diese lauernde atra cura am Musenpfad die Linien seines Antlizes zerwühlt hat. Meist ist es unter den Kränzen der späte des Lorbeers, manchmal gar der letzte, jener der Cypresse, welcher die Stirn des grossen Poeten krönt! Aber würden wir sie nicht lieber geschmückt schauen mit der purpurnen Rose der Jugend, oder mit der weissen Myrthe der Liebe?“

Wie gross und wie wahr gesprochen!... Weg mit alterzerfurchten Dichterbildern! — Ideal dem Ideal! Schönheit der Schönheit! — Selbst nach seinem Tode möge ihr der Dichter dienen!

Eine kolorirte, sehr gut getroffene Fotografie von mir, aufgenommen kurz vor dem Feldzug 1859, befindet sich bei Semen Nariwniak in Nowosiółka Kostiukowa bei Zaleszczyk.

Lemberg, am 2. August 1873.

Fedkowicz.

Федькович заступником і оборо- ном громад долбопільського око- лу в сервітутіві процесі 1864. р.

III.

НЕДРУКОВАНІ ПИСАНЯ ФЕДЬКОВИЧА І ВАРІЯНТИ.

Одним словом, сервітутіві сиріца вплив на
сиріца, пралик, на виколу матія поміжній власності,
земах таких великих земах які признають як до
сиріца дара.

Таки пореволюція примушує до поновлення сиріца
закони найважкіших моментів. Сервітутіві регуляція,
яка припадає в Австрія як 6, 7, і 8-ий десятих XIX
ст. вибіла із зброю новини, водно як відмінна
і проминала на право. Паминати на новини на
Паминати була цілком інакше, як на протих сиріца-
них земах, як паминати земах Подлян. Черга те
треба їх однести.

1. Паминатий стрій.

В основу паминатий стрій, який до великої
французької революції сиріцався Європу, зброю старе-
новини (serfdom), до якого жали доки до сиріца-
них земах. Як фемілія, германського походження, до

I.

Федькович заступником і оборонцем громад довгопільського околу в сервітутовім процесі 1864. р.

Нікотрий другий нарід не потерпів при т. зв. регуляції сервітутів тільки шкоди, як наш. При т. зв. регуляції сервітутів дрібні хлібороби були приневолені великі простори землі відступити великій посілости за казочно дрібні оплати. Поверх 30.000 процесів сервітутових, і то програних, пожерли міліони народного добра.

Одним словом, сервітутова справа вийшла вся на користь великій, на шкоду малій земельній власности, немаж таких великих власників, які признавалиб ся до нашого народа.

Рамки передмови примушують до пояснення самих тільки найважнійших моментів. Сервітутова регуляція, яка припадає в Австрії на 6. 7. і 8-ий десяток XIX. ст. вийшла із знесеня панщини, подібно як індемнізація і пропінаційне »право«. Панщизняні відносини на Буковині були цілком инакші, як на прочих українських землях, де панщину завели Поляки. Через те треба їх описати.

I. Панщизняний стрій.

В основу панщизняного строю, який до великої французької революції закріпостив Европу, лягло старе невольництво (*servitus*), по якому жили люди без людських прав. Ляг феодалізм, германського походження, по

якому король був властителем усеї землі. Він надавав її частини т. зв. альодії разом з оселеними на ній людьми своїм воякам і урядникам в одній особі в відплату за обов'язок ставити ся з означеним почотом на війну, або на двір королівський.

Так само і з такимже обов'язком, наділений князь чи шляхтич, давав низшим від себе частини одержаної від короля землі т. зв. ленна. Всі наділені звали ся вазаллями. Король перестав бути паном підданих в державі, став він сузереном тільки найзнаменитіших вазалів. Всі інші в державі підлягали королем тільки посередно, через висших. Витворила ся ціла драбина: що щабель — то вазаль. Лиш тоді могли зложити люди пословицю, що »цар далеко«. Як же далеко був він для тих, котрі були під щаблями, для мужиків. Під щаблі здрулив феодалний устрій кожного, хто не був вояком. Такий не міг боронити себе. Отже великому властителеви передавав менший властитель свою посілість і просив охорони (сей акт звав ся „*compendatio*“). Землю діставав назад, але платив за неї чинш. Стративши економічну підставу, тратив той вольний правну свою підставу і був від тепер рівний невольним. Доля невольних небагато поправила ся з розширенням християнства. Щойно економічний розвій підвище вартість рілі і рільного робітника. Тоді пани запрошують на свої простори збіглих, а також своїх невольних осаджують на тих просторах. Лишають їм вільну господарку, а беруть від них чинші грошеві тай в натурі, а з часом почали ще вимагати праці на панських ланах. З чиншовників колись вольних і теперішніх невольних витворив ся стан підданих. З давньої неволі лишило ся в них особисте підданство (*Leibeigenschaft*). Отже не вольно мужикови переселяти ся, одружити ся, займати ся чим небудь иньшим, як рільництвом, без дозволу пана. Так само не мав підданий маєткової здібности, бо крім рільних плодів з обробленого ним ґрунту нічого не міг набути на власність, ані нічого позбути ся. А вже про торг землею нема й мови. Ніби то й панови не вольно було чиншівика рушити з землі, хиба разом із землею міг його про-

дати. Тому прозвано хліборобів прикріпленими до землі (*glebae adscripti*). Стратили колишні вольні і судівництво, втративши економічну незалежність. Пан став судити вольних так само, як своїх невольних. Сі суди звалися урбаріальні або двірські, були приватні, не було над ними контролі.

Сей самий господарчий розвій, який дав товчок піднести невольних до чиншівників, підбивав тепер панів збільшати повинности своїм підданам. Головно підбільшали роботизну на панських ланах і тому то з поняттям панщини вяжеся поняття даремної роботи. Пани кричали, що дохід чиншовників тепер у четверо вартійший, як колись. Забували, що й робуча сила була вартійша. Стриму не мали ніякого. А що суду хліборобам тепер уже не було, бо могли жалуватись хіба до самого таки пана, тож під кінець середніх віків панщина лягла великим тягаром. Була се старовіська невода під иншою тільки назвою. Навіть правні (законодатні) охорони не здалися хліборобам. Фактичний стан від правного і все і всюди ріжнить ся і то в некористь слабого. А вже в оцінюваню панщини треба на се пам'ятати. Більша часть горя селян ішла власне з того, що їх права і корисні вирокі судові лишалися списаними на папері.

II. Панщина на Буковині.

Не місце тут згадувати про староруські порядки, які довго водили ся на Молдаві. Вони перетревали втрату її політичної самостійности на річ Туреччини 1512. р. Перетревали переносини (вже другі з ряду) столиці на південь, на волоську територію: з Сучави до Яс 1564. р. Коли вимерла династія Мунатів (1582. р.), зависла тяжка доля над Молдавою. А після володіння Василя Лупула, свата Богдана Хмельницького, прийшла вже правдива руїна. Остінні держави, замість бороти ся на своїх землях, бороли ся на молдавській території.

А проте панщини тут не було. Завів її тільки австрійський уряд по 1786. р. Хліборобам було тут

куди легше, ніж під польським правом на Україні і в Червоній Русі. Нїде не було слабших регентів, як в Польщі, нїде не було проте тяжкої панщини, як у Польщі. Февдальну драбину західної Європи заступила в Польщі лава рівної »бращі- шляхти«. Ся своєю солідарністю обезсилила короля, повернула в робучу скотину хлібороба. Польський писатель Андрій Моджевський пише: »Говорю про неволю, якою пани обтяжили селян. Продають їх, як худобу; коли пан захоче, то змушує хлопа, щоби вступив ся зі своєї посїлости, зі своєї землі. Шляхта називає селян і поспільство звичайно собаками. Раз у раз чуєш найбезстыднїйші голоси: хто вбє хлопа, то так, як би вбив пса«. І справді: свого хлопа міг пан убити безкарно. За чужого платив 30 гривен. Половина йшла родині, а половина панови вбитого. Сейми шляхетські крок за кроком ухвляли повне закріпощенє селян. Після 1520. р. в сеймових ухилах нїякої вже згадки про панщизняні тягарі. Значить, після 1520. р. хлоп став уже приватною річю пана. Про сю річ сейми не мають уже що порядкувати.

Не так жило ся хліборобам в Молдаві на землях шляхотських та духовних. До князя належали тільки три міста: Сучава, Серет, Чернівці. Належав до князя і молдавський кімпольонґський окіл (= то-б-то нинїшний кімпольонґський повіт). Сї вольні міста і молдавсько-кімпольонґський окіл платили князеви окрім податків, десятину і були обовязані до певних робіт. Отже направляли княжі будинки й дороги, возили його річи, робили в княжих млинах і т. п. Міста, намість робіт, платили гроші. Так само купці і жида. За те не знають вже княжі люди приватних панів. Небавом молдавсько-кімпольонґський окіл дістав звільненє від робіт і десятини так само, як деякі невольники даровані шляхті. Без того привілею обдарованим панам булоб з невольників мало пожитку. Від тих робіт вольна була шляхта і духовні. Був вільний і русько-кімпольонґський (т. зн. довгопільський) окіл, се-б-то нинїшний путилівський судовий округ. Молдавсько-кімпольонґський окіл був привілейований, бо лежав у горах,

а надто муєїв боронити незалежності проти Семигороду, колишнього матерного свого краю. Довгопільський окіл був вільний, як гірський і неврожайний.

Хлібороби усіх прочих земель були обов'язані не тільки до сих княжих, чи державних повинностей. На них тяжіли ще й обов'язки перед їхніми панами — дідичами. Треба тих хліборобів поділити на невольників і підданих.

Невольниками були Татари і цигани. Отже бранці і волокити. Про них знаємо із дарових записів воєводських у користь монастирів. Задержала ся одна грамота, якою циган-волокит добровільно піддаєть ся ігуменови монастиря. Так хотів найти опіку. Невольні не знали повинностей княжих. Сей привілей містив ся в грамоті даровизни. Відносив ся він очевидно не до невольника, лиш до обдарованого. Але були цигани і в шляхотських землях. Маємо в актах сліди, що бояри і монастирі міняють ся за циганки, щоб достатчити своїм невольникам жінок з иньших родин. Без того перевелаб ся раса. Нестало би робітників. Доходило також до процесів ізза втікачів, яких приймали монастирі. Далеко не таку вартість, як цигани, мали Татари. Тому про них мало звісток.

Всю масу хліборобську становили піддані (vesinі). Етимологія їх назви вказує, що се були поселенці з сусідних земель. Добровільні і примусові поселенці. Та рекрутували ся вони і з підупалих вольних (резецив), яких небаром не стало, хіба в кімпольонгському околі лишили ся. Піддані були прив'язані до землі, самовільно не могли її покидати, але й не можна було позбути ся їх самих без землі. Убите підданого підпадало високій карі. Мали також право власности на движимостях, як товар, плоди пільні і гроші. Очевидно, що фактичний стан і тут не був згідний з правним. На се вказують жалоби і процеси тай то довголітні.

Між підданими мешканці русько-кімпольонгського т. є. довгопільського околу, мали льготу. Не тільки були вольні від княжих повинностей, але платили дуже невисокі чинші панам. Се тому, що ті простори то був один непроглядний бір. Тяжко було забити ся там чо-

ловікови і оселю закласти. Хиба втікав хто від руки справедливості, або від твердої руки польського пана. Тяжко було теребити пралієн і господарити тут поселенцям. Тому годі було відстранувати їх високими тягарами. Чиниш ґрунтовий в тім околі мірив ся кількістю скошеного сіна. Від сяжия сіна треба було платити по 2 паралі т. є 3 крейцарі. Відповідно до маєтку давали піддані по 3, по 6 і по 9 курок від хати.

Се звичаєве право не виключало иньших умов і не все було шановане. Маємо списану угоду між монастирем Путна і 17 гуцулами. Сі обов'язали ся давати монастиреви 19 дорослих ягнят річно. Мали також боронити монастир перед розбійниками. За те ужиткують 8 ґрунів. Маємо також сліди, що пани намагали ся збільшити повинности підданих довгошільського окола. Справу рішив (1693. р.) воевода Константин Дука. Се є славний хрізов Константина Дуки, на який покликає ся в своїх зізнаннях Федькович, бо хлібороби довгошільського околу намагали ся вдержати свої повинности на висоті означеній хрізовом. Чиншу ґрунтового хрізов не підніє, отже й далі платило ся по 2 паралі від сяга сіна, але зате піддані мають лишити ся в посіданю власноручно викорчуваних просторів. Домовий чинш підбільшено. Богатні мали платити 2 леви, середні 1:30 лева, бідні 1 лева. Піддані платять десятину від польних плодів. За право польованя і риболовства лишають ся давні данини т. є. десятина. Про панщину таку, як на долах, нема тут і бесіди, бо рільної господарки ніхто тут не вів. В згадках про окіл говорить ся і про роботизни, які заводили з часом пани, але під тим треба розуміти направи доріг і перевіз панських річий, головно горівки з Вижилиці до панських коршеш. Дуже важна постанова хрізова, що корчунки належать до підданих; тільки хто проти заказу корчував ліс, або хто продавав корчунок, той тратив землю. Ту постанову толкували пани на свою користь в процесах. Казали, що хрізов признавав їм власність на всіх корчунках.

З панщизняних розпорядків, виданих князями, найважніший є дза: Одним (6. квітня 1749) Констан-

гин Маврокордат рішив, що всякому підданому можна покинути ґрунт. Се значить тільки, як знесе кріпацтва. Підданому можна кинути ґрунт, коли пан його тиєне. Та меч то обосічний. Правда, що хвилеву пільгу давав той закон. Алеж, перебігаючи з оселі на оселю, був мужик непридатним до висшої культури кочовиком. Най буде, що відвічальність за се падає на панів. Се не змінє справдішного стану.

Не можна дурити себе, що й тепер настав гаразд. Князь Александер Григорій Гіка був примушений ще раз поряdkувати справи. Він видав 1. січня 1766. р. золоту грамоту (хрізов), яка мала обов'язувати, наколи між паном і підданими не заключено иньшої умови. Незвичайно вона важна тим, що до 1848. р., під австрійським уже правлінням, все тільки одна вона була офіційною підставою для порядкування підданих обставин. Право свободної мандрівки хліборобів признає і ся грамота. Повинности їх вчисляє такі: 12 днів панщини, по чотири: весною, літом і в осени, від сходу до заходу сонця. Нежонатий парубок при родині і каліки не роблять панщини, але хорі і неприємні платять по 10 крейцарів за днину, або наймають на своє місце робітника. Друга повинність, то десятина. Не вольно звозити з поля, поки пан її не відбере. Але пан повинен квапити ся. Де більше панів — співвласителів, там нема повинности в натурі, тільки грошева сплата.

Хрізов обов'язував, коли не було иньших умов. Колиж він вимірював панщину на 12 днів, виходить, що се число близьке пересічній висоті панщизняних днів у цілм краю. Инакше помічний припис був би мертвий. Виходить також, що панщизняний тягар на Буковині не був великий. Особливо в порівнянню з сусідною Галичиною.

Але годі дурити ся. Стид і жаль читати опис краю австрійських генералів з того часу, як дістала ся Буковина під Австрію. Волокитство хліборобів, панські утиски при слабій княжій власті повернули край в дикі, некультурні простори. Не було шкіл, духовенство і шляхта були неписьменні, а про владу каже Спле-

ні: „Ein Mann von gar keiner Literatur“. Про шлях-ту каже Енценберґ, що вона лиш імям ріжнить ся від мужиків. Давну руську культуру знищили в молдавських краях Татари. Взагалі Татарва для нас чорна доля в історії. Вона зломилла силу нашого народа на довгі століття. Посунула взад наш розвій.

Головна ріжниця між хрїзовом Дуки і Гіки така, що перший знає лиш данину, а другий признає і роботизну (паницину в тіснійшій значіно слова). Легко кождому здогадати ся, що хрїзов Гіки не став важним для довгопільського окола. Його постанови непридатні для гірських околиць. Тому тут удержав ся давний хрїзов Дуки. Доходження з 1814. р. виказали се. Властиво і хрїзова Дуки не поважали пани і тільки піддані безсильно відкликали ся до тої »золотої грамоти«. Для тих довгопільських підданих цар справді був далеко.

Незабаром після видання хрїзова Гіки, а то в вісім років дістала ся Буковина під Австрію.

III. Австрійська окупація.

Незабутної пам'яті Йосиф II, один із насвітлійших пануючих в історії, скористав із турецько-російської війни тай заняв Буковину в 1774. р. Дотичний трактат підписано 1775. р. 7. мая. В занятім краю заведено військову управу, яка тревала до 1/XI. 1786. р. В тім році прилучено Буковину до Галичини а управу її передано галицькому »губерніюм« у Львові. В земельних справах важна се дата. В урядових актах і в зізнаннях Федьковича називаєть ся вона Normalzeitpunkt. Два перші начальники Буковини ген. Сплєні і Енценберґ докладно описали край. На тім місці обходять нас лиш земельні відносини. З опису Сплєні виходить: уся земля на Буковині належить до епископів, до панів і до монастирів. Земельні властителі відпускають її на пожитковане мужикам, а часть лишають собі. Властителі не мали до діла з поодинокими господарями, тільки з цілими громадами. Що йно гро-

мада, діставили ґрунт від дідича, ділила його далі. Займав ся тим двірник (начальник громади) і присяжні. Лише хати і городи, т. зв. левади лишали ся тим самим господарям. Поля ділено кожного року і не кожного року та сама нивка мусіла дістати ся тому самому господареві. Які тут надужити діяли ся, легко подумати. Вислід поділу був такий, що одні господарі могли щойно в 40, а навіть у 60-и днях обробити свій ґрунт, інші обробили його в 2 днях. А булиж і такі, що ґрунту не мали ніякого. Пасовиск не ділено зовсім, усі господарі уживали їх спільно. З лісів можна було кожному користати цілком безплатно. Тай то не лиш на власну потребу, але й на продаж. Пан був рад, як хтось корчував непроглядні ліси. — Про гірські села не згадує Сплені, тільки увага про рубане лісів відносить ся і до них. Та кождий здогадає ся, що в горах не ділено поля, лиш кождий Гуцул удержував ся на своїм корчунку. З того мав пасовиско, не рілю. Малу хіба часть корчунку відводив під бараболю.

Так боронив Гуцулів і Федькович у процесі, бо пани намагали ся долянські відносини перенести й сюди, на ґори. На долах уживали пасовиск пани і громади в суміш. При регуляції сервітутів користали з того пани і писали пасовиска на себе. Навіть істнуване самих сервітутів в горах лекше булоб панам доказати, як би з лісів і пасовиск користали були громадяне з ними поспільно. Але Федькович доказав, що спільного пожиткованя лісів і пасовиск в горах не було.

Левади при хатах і ріля, яку діставали хлібороби при поділі від громадського суду на долах, а лісові парцелі і плаї в довгопільськім околі — становили т. зв. дотацію панщизняну підданих. В заміну за сю дотацію хлібороби були обовязані до панщини. Про розмір тих повинностей була вже мова і ще буде. Тут треба звернути увагу на иньшу обставину, а власне, що вся земля була домініяльна, панська. Не було на долах рустикальної землі, мужицької. Се буковинська особливість. У всіх краях від часів Марії Тереси і Йосифа II. була побіч панської землі мужицька, хоч і мусіли мужики крім податків державі, платити за неї па-

нам данину і робити панищину. Не самі обов'язки, але і права мав до неї мужик. Відділити мужика від землі (Abstiftung von Haus und Hof) міг пан як судія, не як земельний власитель. Але тільки виїмково і за дозволом властей. Цісарські патенти збороняли панам вменьшати простір рустикальних ґрунтів.

Правда, що се право власности підданих було дивне. Середовічні правники покористувалися міськими римськими відносинами і придумали розділ управнень, які властителяви дає право власности. Один властитель може мати право до субстанції річи. То є головний властитель (Obereigentümer). Другий має право до пожитків з тої самої річи. Се пожиткуючий властитель (Nutzungseigentümer. Гл. §. 357. австр. зак. цив.) Ні один властитель ні другий не був ним в нинішнім розуміню слова, обох права були ограничені. Такими дивними властителями рустикальних ґрунтів були також пани і піддані. Однак їх відносини не були впорядковані цивільним правом (§§. 1123—1150 ц. з.). Були упорядковані приписами права публичного. Після видання патенту з 17. квітня 1848. р. і закона з 7. вересня 1848. р. про знесенє панищини та законів з 1862 і 1867. р. про заборону леннів, нема вже поділеної власности.

Навіть ужиткової власности не мали селяни на Буковині. Сплєні каже: „Der Bauer hat daher nichts eigenes, sondern der Herr ist denen Bauern so viel Grund zu geben schuldig, als sie zur Unterhaltung ihres Viehes und etwann zum Ackerbau benöthigen“. Але чи справді „schuldig“? Ні, се довільний висказ. Такого примусу на панів не було. Від часів Маврокордатового розпорядку з р. 1749, яким розв'язано узли між панами і підданими, але підданам землі не надано, перестали мужики бути підданими і вічними чиншівниками. Були вони свого рода ніби наємниками тай то на один рік. Навіть серед року могли стратити землю. Енценберг, який основно знав Буковину, ліпше, ніж Сплєні, каже: ... (weil) der Bauer keine eigenthümliche Gründe und Felder besitzt, und sein Haus auf fremdem Grund und Boden erbauet, welches ihm der Grund-

herr vormahlen nach Belieben abzunehmen berechtigt ware“.

Годі було лишити такі дивні порядки в однім краю, який належав до цїсарства. Особливож цїсар Йосиф II. не міг їх лишити. Він був централїст, стремів до витвореня одноцїльної держави з одним законом, одною мовою (німецкою). Тим то й станула перед ним задача: 1. перевести дотацію підданих, 2. усталити їх повинности. Цїсар був двічі на Буковині, 1783. і 1786. р. Після другої подорожи прилучив він Буковину до Галичини з днем 1/XI. 1786. День той мав рішати про розділ ґрунтів. Всі ґрунти, які були того дня в руках підданих, становлять рустикальну посїлість, якої панам уже не вольно вменьшати. Так сотворив цїсар рустикальну посїлість на Буковині і сповнив свою першу задачу.

Що до підданчих повинностей. У всіх австрійських краях панцизняний тягар був важкий. Мужики були прикріпощені до землі. Давило їх підданство, панські суди. Йосиф II. мав би завести такий лад і на Буковині. Значить, погіршити положене мужицького стану. А того великодушний цїсар ніяк не хотїв, хоч таке дораджував йому Енденберг, а особливо Сплєні. Цїсар лшов поступенно до скасування панщини. Тому полишив на Буковині судівництво двірників з відкликом до висших інстанцій. Далі полишив молдавські земельні порядки, то-б-то особливий стосунок правний, подібний до умови найму між панами і мужиками за рустикальну землю. Але умова ся була публично а не приватно-правна і услівя її були з гори назначені. Постановами хрїзова був назначений розмір данин, які мужики сьвідчили панам за рустикальну землю. Цїсар виразно заявив, щоб мужики „in der Giebigkeit und Robot noch einstweilen, wie dormalen unter dem militari gehalten werden“. А в часї воєнної управи краєм, на яку зсилаєть ся цїсар, витворив ся т. зв. „status quo“. В основі був хрїзов Гіки на долах, а хрїзов Дуки в довгопільськїм околі, хоч в дійсно-сти тягарі були вишні, ніж у хрїзовах, але низші, ніж у иньших австрійських краях. У 1786. р. навіть вий-

шов урядовий переклад хрїзова Гіки. Одного не передвидів цїсар. А то, що заграничні клопоти і недалека смерть не дозволять йому зайняти ся ще раз Буковиною. Тай, що, прилучаючи Буковину до Галичини, отвирає ворота австрійським і з осібно галицьким кривдам мужицького стану. З часом заведено на Буковині домінїї і підданство.

Так віднесло ся австрійське правліне до повинностей підданих. Знаємо, що крім того належала ся молдавському князеві десятина і певні свідчення. Австрійське правительство розширило сей обовязок на всі стани і перемінило всі ті тягарі на грошові оплати, тільки мужиків уживало і далі до направи доріг. Кімполюнґський окіл стратив давний привілей, але довгопільський ні. Гуцулів того округу не притягали до ніяких тягарів державних, тільки до податків.

Взагалі треба сказати, що сотворене рустикальної власности для довгопільського окола мало лиш формальне значіне. Вже хрїзов Дуки признав підданих властителями власноручно викорчованих просторів. Панщизняні відносини розвивали ся тут цілком инакше ніж на долах. Про се була вже згадка і буде ще потрібне вяснене.

IV. Знесенє панщини.

В Галичині і на Буковині, яка становила з Галичиною один адміністраційний округ, знесено панщину цїсарським патентом з 17. квітня 1848. р. Сей патент видав за радою галицького намісника Стадіона цїсар Фердинанд. Мета була така, щоб випередити Поляків, які говорили й писали про добровільне дарованє панщини, хоч певно не булиб її скасували. Тим хотіли приєднати мужиків для повстаня проти Австрії. В прочих австрійських краях знесено панщину законом ухваленим 7/IX. 1848. р. загальним австрійським соймом у Відні. Дотичне внесене поставив у загальнім соймі шлеський посол Ганс Кудїх.

Знесенє панщини сходить до сповнення двох задач. Перше: усунути останки підданства, які з фіскальних причин лишив Йосиф II. Позаяк рівночасно по-

правлено судові і адміністраційні уряди тай з приватно-правних досі корпорацій, громад зроблено автономічно-політичні громади з власним і з порученим обсягом ділання в І. інстанції, можливо було правительству звільнити підданих від судової і поліційної влади панів (доміній). Далеко тяжша була друга справа, земельна. Треба було зробити хліборобів повними власниками землі, яка досі була в їх руках, а якої вони були тільки ужиткуючими властителями. Треба було знести панщизняну данину в плодах і грошах тай роботизну, себто т. зв. панщизняні свідчення. І знов менший клопіт був із признанем повної власности, бо вже терезіансько-йосифінські реформи відділили різко рустикальну землю від домініяльної. Клопіт був із панщизняними свідченнями. Пани вєпіли в публичній дискусії, яка вела ся вже від кількох років, переконати міродатні чинники, що єї свідчення то приватне »набуте право», хоч річ лєвна, що була се інституція публично правна і сам уряд так її трактував у пізнійших розпорядках. Так само, ніхто не сумніває ся, що $\frac{3}{4}$ домініяльної землі, то були по правді хліборобською землею. За те всі свідчення були грабіжею. Се було показане у нас в першім розділі. Алеж цісарський патент був октройований (накинений) реакційним правительством, був виданий у поспіху і тому він не доріє навіть до йосифінських реформ. І ще одно. Австрія пережила в 1811. р., в часі наполеонських війн, страшний фінансовий крах. В тім році держава признала паперовим і мідяним грошам $\frac{1}{5}$ вартости; значить, хто мав до цісарської каси платити 100 зл. банкотєлями, мусів платити 500. Досить було тепер, в 1848. р. правительству сказати, що як би знесено панщизняні свідчення безплатно, тоді панська земля стратила би вартість і прийшов би такий самий економічний заколот.

Досить, що патент з 17. квітня постановив викуп панщини. Закон ухвалений загальним соймом 7/ІХ. 1848. р. був мало в чім радикальнійший, але досить нездекларований. Очевидно, що послы були звязані патентом виданим для Галичини і Буковини. Щоб мати вигляд на затверджене ухвали, не могли надто відбі-

гати від того патенту. Малою більшістю голосів перейшла і тут постанова, що панщину треба не скасувати, як шкідливий для «соли землі», для мушкетерського стану пережиток — але викупити. Навіть деякі радикальні посли голосували за викупом. Їх застрашено, що як упруться при безвідплатнім знесенню панщини, тоді цар не потвердить такого закону.

Оба названі закони завели багато баламутства в справу знесення панщини. Перше, що не знесено її одним законом, тільки двома, а в деїм сї два закони все таки розходять ся. Друге, що не обчислено зарплати викупу зараз, але пошлено на пізнійше. Третє, що не передано сего одній центральній властї, але краєвим комісіям. Вкінці, потворено окремі краєві фонди замість взяти сплату на державний фонд. Тому вбогі провінції відчули сей тягар прикрійше. Тай саму фінансову операцію переведено нездарно, бо сплату відсунуено на кілька років і з того відсотків наростало на мільони.

Сей викуп панщизняних свідчень називаємо індемнізацією. Видано багато баламутних і суперечних індемнізаційних патентів, найважнійший був з 15/VIII. 1849. р. і з 5/VII. 1853. р. Сим послїдним відділено справу сервітутів від індемнізації.

В засадї індемнізаційні комісії так робили. Всї свідчення одного підданого обчислили по біжучим цінам. Річну їх вартість прийняли за процент від уміщеного в землі капіталу. Приймаючи стопу 5%, множили вартість свідчень через 20 і так дістали індемнізаційний капітал. Таке саме обчисленє віднесено до кожного підданого з осібна, а суму тих обчислень дістав пан з одного села. Одну третину з того потручено, бо пан був звільнений від обовязків супроти давних підданих і від судівництва. Решту, т. є дві третї сплачено, але не нараз, лише облігаціями, які мали бути вильсовані протягом 40 років. Галичина мала сплатити за панщину 78,398.742 зл., а 18,578.263 зл. проценту. Буковина 5½ мільона зл.

І від облігацій треба було платити відсотки аж до вилісовання і сам заряд облігацій був коштовний і не зараз по 48-ім р. їх випущено і по випусценю не зараз льосовано. От тому повисні цифри подані по урядовим обчисленням — за низькі. Тільки гірких мільйонів заплатили мужики за »знесенє« »приватних, набутих прав« — паничини.

V. Знесенє сервітутів.

Обидва панцизняні закони, з 17. квітня і з 7. вересня 1848. р. утримали бувших підданих при всіх сервітутах на панських ґрунтах. Але постановляють ті закони, що за виконуванє сервітутів мають селяни платити. Висоту оплат визначить політична власть, де не прийде до згоди між громадою а двором. Ся згадка про сервітуту в панцизняних патентах порядкує справу тимчасово. Остаточню мала она бути рішена індемнізаційними комісіями. А все таки обидві постанови, як що до паничини, так що до сервітутів доразу і твердо станули по стороні панів, а проти громад.

Служебність, чи сервітут дає нам право уживати або пожиткувати чужу річ. Продає хтось другому нивку з водопоем і вимовить собі, що буде через продану нивку ходити, або їздити до водопою, то застеріг він собі служебність. Не собі застеріг, а своїй нивці і кождому дальшому властителеви своєї нивки. Се служебність річева, не особиста, яка би гасла зо смертю управненої особи.

Сам розум диктує, що можна мати служебність на чужій тільки річі, а не на своїй власній. Римляни висказали се в реченю „*nemini res sua servit*“. Треба було отже запитати, чиї то ліси і пасовиска? Законодавець відповідь на се питанє пересунув на краєві комісії. Польові сервітуту мужиків на панськїм то було право побирати дрова і пасти. Отже »ліси і пасовиска«. Не дасть ся подумати, щоб господарі не мали лісів і пасовиск. Мали їх громади споконвіку і ніколи не ділили. Кождий член громади мав право пожиткувати ліси і пасовиска невідплатно, а непринятї до гро-

мади платили за виконуванє тих прав »спасне«. На Буковині резолюцією з 1835. р. (24/X.) усунено спільність ґрунтів, про яку була згадка в III. розділі, і від того часу лишилася ся спільність тільки на пасовищах. Але наслідком експанзії (розширення) польової господарки, двори скрізь здобули собі спільне з громадою пожитковане пасовище. Декуди знов на відворот, громада мала пасовища мало і хлібороби пожиткували двірські пасовища спільно з двором. Тому, що пасовище пожиткували спільно двори і люди, тому вважають сї правні відносини між дворами і громадами сервітутотом. Цілком вірно се не є. Не треба забувати, що пасовище так само мусів пан дати своєму підданому, як давав йому рілю. Адже без пасовища не міг хлібороб істнувати. Тому пасовища належать також до підданчої дотації. Не був се приватно-правний стосунок. Підлягав порядкованю політичних властей, не судових. Усіх сервітутів приватно-правні судить тільки суд.

Як сказано, в часі індемнізації мало не всі пасовища були спільні громадам і дворам. Тож треба було тепер признати право власности або одним або другим. Сили нерівні. Від 60-го р. в Галичині Поляки витиснули Чехів і Німців з урядів. Тоді судьба сервітутів була рішена. Комісії все признавали панам. На Буковині так зле не було, але була також велика кривда. Богато і дуже багато людського добра дісталося тоді панам.

Лекше було панам забрати ліси. Люди недобре в лісах господарили. Тому вже 1786 р. знесено на Буковині свободне і необмежене право рубання дерева. Відповідно до лісового уставу з 20/IX. 1782. р. застережено підданим право побирати з ліса тижнево 2 фіри зимою, 1 фіру літом на опал таї будівельний матеріал в разі потреби. Нагляд над лісами віддано очевидно домініям. Хто їхав у ліс, оповідав ся панови, як надзорці. При тій нагоді починали панські слуги, а згодом і пани побирати всякі дарунки. Се замінило ся в данину. Сервітутотів комісії на тій підставі признали панам ліси. Бо данину за ліс міг брати лиш його властитель, казали.

Справедливість каже признати, що нероз громади справді пожиткували панські ліси. Адже не кожда громада мала і має ліс. Є безлісні цілі простори. Але і тут побиране дров було дотацією підданцю. До того мав підданий повне право, а пан обов'язок. Адже збіднілого мав пан ратувати, а хорого лічити. Так само мав підданому дати дрова з ліса.

По наполеонських війнах скрізь уже забрали пани ліси, а то на тій підставі, що були надзорцями лісів. Тай у наполеонських війнах сила уряду ослабла і пани мали більшу самоволю. В 1820. р. вже починають ся процеси людей з дворами за ліси і пасовиска. Політичні влади, які судили сї справи, ставали нероз за правдою. Але в 1848. р. уряд став по стороні дідичів. А се тому. По справедливості належало признати власність лісів і пасовиск громадам. Скоро вже панщину казав уряд викупити, то можна було викупити і ліси тай пасовиска. Тимчасом зроблено инакше. У 1853 р. поклавив ся уряд на домагане дідичів відділити сервітутову справу від індемнізації. Отже пропала надія на викуп лісів від дідичів. Тай вийшло: панам земля, а мужикам сплата. І яка сплата! Оцінювано сервітут по 8½, по 10 крейцарів на родину в рік. Таких грошей громади не брали і галицький виділ краєвий запроваджував з тих капіталів позичкові каси.

На Буковині і при сервітутах не заподіяно народови аж тільки кривди, як у Галичині. Хоч і тут стояли проти себе дуже нерівні сили, то урядники не все ішли на руку дідичам. Але і тут діяло ся багато неправного. В довгопільськїм околі по безчисленних скаргах, а навіть кровавих подїях висланий на доходження комісар Штронер представив фактичний і правний стан так, що спричинив виданє ославленого »провізоричного розпорядку« з 20/ХІІ. 1861. Наказано людям платити овечу дачку, аж остаточно рішнить ся справу, чий ліси. Сей наказ був такий противний правному почуттю колишніх підданих, що в 1863. р. аж при військовій асистенції треба було грабити всі гори за ту дачку. Висланий до Вижниці льокальний комісар Ключік у 1864, р. зажадав безпроволочно завісити »прові-

зоряльний розпорядок», бо — як кажуть урядові акти — прийнятий концепістом Штронером погляд, мов би бувши піддані мали на лісах сервітути, треба основно змінити.

Початку т. зв. реґуляції сервітутів треба шукати в 1853. р., коли то на домагання великих власників відділено управильнене сервітутів від індемнізації. Дня 5. липня того року видано патент про сервітути, а тому, що він дуже важний, подамо кілька вісток про його постанови.

Патент сей відносить ся до тих випадків, де хтось має право рубати дерево або право діставати чи дерево, чи будь які плоди з чужого ліса. Відносить ся він до права пасти на чужім ґрунті і до всяких польових служебностей, коли ті служебности обтяжують землю призначену під лісову культуру, або, коли вьжуть з собою колишніх панів з колишніми підданими. Відносить ся він до тих випадків, коли спільно уживають або спільно посідають ґрунта колишні домінії і громади, або колишні домінії і колишні піддані.

Такі справи треба упорядкувати злагодою. Коли не прийде до злагоди, треба право служебности сплатити і в той спосіб увільнити обтяжений ґрунт (*Ablösung*). Щойно тоді, як з виїмкових (в патенті наведених) причин не дасть ся служебности викупити, треба їх виконане управильнити (*Regulierung*). А то управильнити так, щоб докладно подати і обмежити час, місце, обем, спосіб виконування і довести до того, щоб служебний ґрунт по можности був майже вільний від служебности.

Виконане сих постанов належить до краєвих комісій. Предсідателів їх іменує сам цїсар. Краєві комісії дістають від льокальних комісій потрібні доходження протоколярні і всякі предложєня. Рішати важні питання має «зміцнена» комісія краєва т. зн. на свої наради покликає вона судіїв. Рекурси рішає міністерство внутрішних справ, а покликає на такі наради членів з найвишого трибуналу. Правосильні оречєня комісії і прийняті нею угоди сторін мають такуж вагу, як су-

дові вироки. Цивільні суди ексекують їх правосильність.

Богато ще розпорядків видано в справі регуляції сервітутів. Найважнійший був з 1857. р. (31/X.), в яким була подана дуже докладна інструкція для комісій.

Силою вичислених постанов отєї комісії, як саможостійні власти, вплинули рішучо на фізіономію земельної власности на Україні. З малими виїмками вийшли їх рішення в користь дідичів. Хлібороби не все зміли вибороти собі право, зрештою було чимало явного безправства.

VI. Про довгопільський окіл.

Довгопільський, по урядовим актам русько-кімполонгський ¹⁾ окіл, заховав ся в високих Карпатах. На самім вступі своїх зізнань Федькович вичислив усі села того околу, розкинені над Білим Черемошем і над Путилівкою. Табулярно розпадав ся окіл на три добра: Довгополе, Путилів і Ростоки. Ті добра були спільною, неподіленою власністю Гуденуса, Айвасів, Джурджована, Фльондорів, Яношів і гр. Льоґотети. Так було записано в ґрунтових книгах. В фізичнім посіданю мав кождий властитель виділену часть в кождій місцевості, але в одній малу, в другій більшу.

Весь окіл вкритий був лісами і борами, галицькі переселенці поволи прорубували праліси, випалювали і корчували більші то менші простори тай поселяли ся, де хто злюбив собі. Природа гір, головню терен спричинив, що оседки Гуцулів були розкинені. Ніколи поселенці не ужиткували лісів і пасовищ спільно, як на долах. Адже і нині не знає ніхто такої господарки в горах. Тут кождий поселенець брав собі пляц під оседок, себто на домівку і леваду, далі займав кусень

¹⁾ По румунськи Довгополе — Кімполонг, а що на Буковині був уже один Кімполонг над рікою Молдавою, тож прозвали наше Довгополе руським Кімполонгом.

ліса. Часть того ліса обертав на пасовиско, прорубавши, чи випаливши грубіші ялиці. Ліс, пасовиско, леваду і хату з надвірєм, кожде з осібна, відмежовував і обкладав розлогами.

Як скрізь, так і тут земля була надана панам, хоч і не знати, чи всі простори були надані. Недоступність гір була причиною, що земельні відносини були тут неупорядковані. На всякий спосіб незагосподарена земля, без культури ні для кого не має вартости. Але кровавим потом зрошена, невсипущим трудом поселенців напоена земля набрала вже вартости. От так і пани, що зразу й не знали, що діється в горах і не знали, чи то їх ліси підпадають культурі, чи незавласнені простори, почали з часом накладати на поселенців руку. Радо призволяли на свободну займанщину, але завели панщину. Про долянські панщизняні порядки нема що й думати. Повинність переселенців ограничала ся до певних данин. Доходження окружного комісаря Мільбахера в 1814, р. виказали, що піддані платили своїм панам земельний чинш, давали повісмо і сир. Відплатою за сі данини, т. зв. підданчою дотацією поселенців були не тільки малі простори, взяті під осадки, але ліси і пасовиска. Річ ясна, адже в горах осіли пастухи, не хлібороби. Для удержання господарства треба їм було лісів і пасовиск.

Та час не стоїть. Господарі, вмираючи, відказували посілости своїм дітям, то забігали в гори нові поселенці, досить що оселі множили ся. Мимо поділу землі дасть ся утримати первісний дохід з неї через лучшу управу. В горах ні. Пастирі мусіли надолужувати втрату новими займами. Хто розбогатів на скот, той також брав нові простори лісів, заміняв їх на полонини.

Тоді вже пани стали журити ся. Тим більше, що поселенці теребили ліси не по господарськи. З одного боку спинюють пани дальші займи, то відбирають взяті поселенцями полонини, з другого боку старають ся витягнути найбільший дохід з того, що вже дістало ся в руки підданих. Тому накладають нові данини: терхи, кильтунки і клямкове, то підносять давні і утрудняють закла-

данє нових осель даниною : пецове, новачизна. Про сї данини згадує Федькович. Розказав він також, як то Джурджован завів нову данину вівцями. Більш менш після 1814. р. завели її також иньші пани ¹⁾. Але про правний характер тої дачки, чи була вона підданча, чи ні, був відтак довгий спір і про се буде ще згадка.

Той похід панів представляє ся як довгий ряд кривд і насильств. Була згадка, що довгонізьський окіл за молдавських часів мав льготи. З хрїзова вєводи Грігорія Гіки ²⁾, до якого відкликав ся Федькович, виходить, що був се княжий, вольний округ. Що ще за молдавських часів бояри вєпили зломити сї вольности і захопити землі того окола в свої руки, на се вказують пізнійші постанови молдавських боярів, а також хрїзов Дуки, на який покликав ся Федькович в протоколі. Про сей хрїзов була вже мова в III. розділі.

Під австрійським правлінням, коли прийняли тяжкі часи для Австрії (наполеонські війни), а з другого боку, коли через прилучене Буковини до Галичини перейшли тамонні пани добру школу у своїх польських сусїдів — закріпощене селян поступає швидко.

Кривджені, відкликали ся до уряду. І так від 1803. р. почали пани снувати ту червону нитку в історії Гуцульщини, яка в дальшій стадії називає ся сервітутовим процесом. Довговічний сей процес, що 2 рази : в 1843. і в 1863. р. дав притоку набігти австрійським жовнірам у карпатські ізвори ; довге судове діло з епізодами заворушення під проводом народного героя Кобилиці ; оспіваний народною піснею ³⁾ процес, що тя-

¹⁾ Тому після 1814. р., що в доходженнях комісаря Мільбахера з 1814. р. нема ще про неї бесїди, а комісар Апіян в 1825. р. записав уже, що кілька років взад завели пани овечу дачку і терхи скрізь, по всіх горах. Впрочім була ще дачка дичиною та петругами. Але сї дві данини счезли без слїду так як десятина. В сервітутових процесах не мають вони ніякого значїня.

²⁾ Відпис сеї грамоти датованої 1. X. 7256 р. т. є. 1748 р. передав Федькович до архіву сервітутової комісії. В історії і в урядових актах нема ніякої згадки про сей хрїзов.

³⁾ Жите і Слово I, Етнографічний збірник V.

гнув-ся до 1870. р., — то яркий приклад, як тяжко до-
бити ся правди з сильним противником. Селяне по-
кликали ся на свої права; дідичі, люде огладжені
і у державних властей вартійші від хлопа, уміли по-
вернути все на свою користь. Федькович підчеркнув
у своїм протоколярнім зізнанню важнійші моменти з то-
го процесу. Низше надруковано його зізнання не з са-
мого пієтизму для поета, але і тому, що се літератур-
ний його твір. Прочитати єї зізнання, списані власною
рукою поета буде кожному цікаво. Лишасть ся ще хіба
подати на підставі актів деякі уваги про ті численні
доходження, які попередили процес із 1864. р.

Коли присуд виданий в 1803. р. опинив ся задля
рекурсу у Відні, надворна канцелярія не тільки повто-
рила, що до роботизни не вільно примушувати гі-
рян¹⁾, але рішучо висказала, що тільки ті данини
можна від них правно pobирати, які вичислені в хрі-
зові Дуки. До того декрету з 1804. р. ч. 49,335 від-
кликають ся тая центральна власть аж до 1848 р.,
кілько разів прийшлося їй, як висшій інстанції, рішати
підданчі справи довгопільського околу.

Доходження Мільбахера з 1814. р. важні тим, що
їх предметом було не тільки справдити, чи піддані пе-
ретяжені данинами, але чи обовязують в околі поста-
нови хрїзова Дуки, чи піддані властителями корчун-
ків, чи складають осібні оплати за полонини. Вислід
сих доходжень був корисний для підданих, але з фор-
мальних причин поручено їх доповнити. Того поруче-
ня не сповнено і все зависло у воздухах.

Про доходження комісаря Апіяна з 1825. р. була
вже згадка висше. Доходження Мареша з 1837. р. цікаві
тим, що всі заступники громадські (плєніпотенти) від-
кликали всі жалоби, заявили, що не мають від дідичів
ніякої кривди, а навіть дуже вдоволені ними. Тая за-
гадка поясняє ся тільки тоді, як прочитаємо в актах,
що Мареш зарядив (чому?) вибір нових заступників
громадських і їх слухав, а не давних плєніпотентів.

¹⁾ Пани силували підданих до направи коршем, мли-
нів і двірських будинків та доріг.

В своїм справозданню каже Мареш, що громади вислід його доходжень прийняли до відома без протесту і рекурсу, але в актах нема т. зв. публікаційного протоколу.

Треба спитати, чому то йдуть урядові доходження одні за другими, пізнійші розтягають ся на більше точок ніж попередні, чому піддані жалують ся, хоч присуди випадають в їх користь? Сеж і є трагедія довголітнього процесу. Корисних присудів не було кому виконати, піддані мали все кривду на плечах, а право на папері. А надто безчисленні їхні жалоби тоді тільки спричиняли доходження, коли були внесені не до першої інстанції, до доміній, отже до самих кривдників, але до висших властей і коли губернія наказала почати доходження. Кілько разів під висшим натиском окружний уряд прискіпав ся до панів, зараз предклядало ся йому угоду між домініями і громадами і таку угоду (некорисну для підданих) уряд затверджував.

Отсе спонукало прихильного для народу черновецького старосту Мільбахера (прозваного шляхтою «кривим чортом») видати в 1838. р. розпорядок, що всякі угоди заключені в панщицзяних справах між панами і підданими — неважні. Дідичі знайшли ласку у цісарського брата архикнязя К. Фердинанда, коли той об'їздив Буковину, далі вислали депутацію до цісаря і небагом обіжник Мільбахера скасовано, йогож самого перенесено до Львова (1840. р.). Коли не стало «хлопського тата», пани розгуляли ся, а що Гуцули стратили надію на справедливість, прийшло до розрухів під проводом Кобилиці (1843. р.). Сї розрухи втихомирив староста Збишевскі, а коли на приказ зі Львова розведено доходження, показало ся, що дідичі завели в горах панщину, що титулом ґрунтових чиншів жадали навіть по 60 зл. в рік, що збороняли підданам рубати дерево на їх власних ґрунтах. Притім справджено урядово, що спір за ліси відносить ся не до просторів, які в панськім посіданю, але до таких, що відмежовані і в посіданю підданих. Сей момент був важним опісля, при видаваню остаточного присуду в сервітутовім процесі. Цікаво дуже, як пани викручували

-ся від закиду, що завели панщину. Казали, що відзначили деякі пасовиска тай дозволили людям робити на них сіно. Як не стане у господарів пані, тоді тим людям, котрі косили, можна буде поратувати ся і набути у пана такого сіна по низьких цінах.

1848-ий рік міг і повинен був покласти кінець усій неволі. Та на лихо, індемнізаційні комісії були народови неприхильні, а панам прислужні. Пани, що так уміли повертати право в свою користь, поясняли тепер патент з 17. квітня 1848, р. по свому. Знесене панщини відноситься до рілі, казали, не до лісів. Зажадали відшкодованя за всі данини, але за дотацію підданчу вважали тільки оседки гуцульські і левади. Ліси і пасовиска назвали своєю власністю, на якій підданним прислугують тільки служебности. Так наклали на Гуцулів чинші, або брали за ліси і пасовиска овечу дачку в натурі. Хто не платив дачки, тому спирали доступ на відгороджені пасовиска, на відгороджені ліси, які переходили з батька на сина, на яких здавен-давня господарювали Гуцули так, як у своїм дворі і на своїх левадах. Ох, справді Бог був високо, а цар далеко. Панські пушкарі стріляли худобу, то грабили з людей одежу. Індемнізаційні комісії прийшли панам у поміч, бо дозволили на те, щоб недавно накинену овечу дачку не вносити в так званий виказ зголошення (*Anmeldungsausweis*) повинностей панщизняних, призначених до викупу. При доходженнях у 1864. р., коли заступником громад був Федькович, всю вину зложили пани на індемнізаційних комісарів. Казали, що сі вичеркали із списів овечу дачку, пояснюючи, що ся дачка не панщизняна, але відплата за сервітут на лісах і пасовисках.

На сім місці треба ще додати, що індемнізаційна комісія в довгопільській околі сповнила свою задачу крайно недбало, несовітно, на шкоду людей. В дотичних т. зв. оператах не подав комісар Цукер ані топографічних чисел парцель увільнених від панщизняних повинностей, ані роду культури тих парцель, ані їх виміру, хоч було його обовязком сі дані вписати. І тому можна було знати, кілька землі звільнено, але не

мож було на певно сказати, котрі саме. При доповідненню увільнення землі від панщизняних тягарів, яке потягав за собою викуп овечої дачки заряджений по переведенню процесу в 1864. р., могли проте давні піддані платити щераз від тих самих парцель. Надто приписано підданам землі за мало. Катастральний помір з 1820. р. виказав 46.054 моргів 185 сяжнів квадратних рустикальної, 65.842 моргів 542 сяжнів кв. домініяльної землі. Операт індемнізаційної комісії виказує лиш 32.772 моргів 1380 сяжнів кв. рустикальної посілости, отже о 13.221 моргів 400 сяжнів квадратних менше. Ся ріжниця в дійсности ще більша, бож по 1820. р. повстало дуже багато нових осель у горах на домініяльних землях, які тим самим ставали рустикальними! Такі маетки пронали руському народови в тім однім околі!

Коли бувші піддані піднесли грімкий протест і жалобами засипали навіть ступні цісарського трону, жалуючи ся, що в околі ще не знесено панщини, тоді заряджувано доходження, як і перед 48-им р. Окружний уряд видав навіть до дідичів обіжник, що до остаточного переведення »регуляції сервітутів« треба лишити підданам ті ґрунти, на яких сиділи вони до 48-го р., але пани не слухали. Одно доходжене проти панів, спричинене жалобами до міністерства, закінчило ся відомим уже »провізоріяльним розпорядком« з 1861. р., яким наказано платити овечу данину, а в 1863-ім р. екзекуовано сю дачку насильно.

Хоч і який болючий для народа був сей розпорядок, а всеж він, хоч і коштом данини, утримував Гуцулів в праві уживання лісів і пасовиск. Хто готов платити дачку, тому пан не смів відмовити ліса ні пасовиска. Тої правної користи наші люди не відчували, бо всею душею хотіли скинути забитки підданчого ярма.

Тимчасом пани не хотіли зголошувати ся до викупу сервітутів мимо повторюваних зазивів і погроз. Коли минуло кілька речинців, уряд виконав погрози і вислав до Вижниць в маю 1863. р. окружного адюнкта Михайла Ключіра, як льокального комісара. Ключір

мав сам спорудити викази зголошень до сплати сервітутів тай мав при тім полагодити остаточно той віковий снір, який почав ся 1803 р. жалобами на перетяжене панщизняне, перемінив ся в індемнізаційний, а потім у сервітутівний снір.

Розглянувши величезні стоси записаного паперу, розпочав Ключіг 6/V. 1864. р. процес, в яким виступав Федькович іменем громад. Протоколи з того процесу списані на 156, справоздане Ключіга на 311 аркушах. На підставі предложенного матеріалу краєва комісія в Чернівцях видала рішення до ч. 515 з 7. квітня 1866 р. Присуд комісії був такий:

I. Справджено, що відмежовані й обкладені ліси і пасовиска, пожитковані колишніми підданими довгопільського околу до 1848-го р., становили їх панщизняну дотацію. Через знесенє панщини ужиткуючі властители стали повними властителями. А з того, що властитель на своїй власній річі не може мати права служебности, і з того, що обі спорячі сторони не признали права служебности — виходить, що стосунок правний, в яким зіставали колишні піддані до ужиткованих лісів і пасовиск, не є сервітутом, який би підпадав приписам патенту з 5/VII. 1853. р.

II. Овеча дачка і данина сиром в натурі, чи в грошех не були відплатою за служебности на панських ґрунтах і тому колишні піддані вільні від тих оплат.

III. Провізоріяльний розпорядок з 20/XII. 1861. р. зносить ся, а колишні піддані можуть на властивій дорозі жадати відшкодованя за дачки, які поплатили на підставі того розпорядку.

IV. Відповідно до інструкції з 31/X. 1857. громади повинні бути заступлені в процесі що найменше трема повновласниками. Та коли громади своїм одиноким заступником Федьковичем були вдоволені, то і комісія вважає се заступство правильним.

V. Дідичі мають претенсії на додаткове відшкодоване за підданчу овечу данину, яка в дійсности від 48. р. перестала істнувати і мають претенсії за те, що від 48—61. р. платили податки від ґрунтів, які в дійс-

пости належали бувшим підданім. Сї останні мають претенсії, що від 48—61. р. платили панам чинші від власних лісів і пасовищ. Одних і других відсилає ся до компетентних властей (згідно з патентом з 23/X. 1853. р.)¹⁾

І знов моральна перемога!

VII. Як Федькович сповнив свою задачу.

Десять громад довгопільського околу вибрали Федьковича в падолистї 1863. р. своїм заступником; заступником прочих громад іменувала його комісія з уряду. Зараз у грудні 63. р. збираєть ся він студіювати акти до процесу, робити копії давних протоколів і вносить письменну просьбу до краювої комісії в Чернівцях, щоб дала на се дозвіл. На се комісія не дала дозволу. Тим пильнійше мусів Федькович збирати матеріял до оборони між народом, а те робив впрочім і перед внесенем письма до комісії, на що покликає ся при переслуханю.

В тїм першім своїм письмі з 13/XII. 1863 р. жадає ще Федькович знесеня провізоріяльного розпорядку з 1861. р. і запевняє, що в околі нема сервітутів, хоч се щойно мали показати заряджені докожденья. Отсе винереджуване вислідів докождень було причиною, що письмо Федьковича зложено *ad acta*.

Не зражав ся тим Федькович. В лютім слїдуючого року вносить друге письмо до комісії, а 7. червня тогож року третє. В обох домагає ся знесеня провізорії і грозить, що удасть ся до цісаря. Оба письма далеко відбігли від тих, які комісія привикла діставати, а всі три письма зраджують, що не вийшли зпід пера правника. В II. письмі ставить Федькович дивовижні предложеня, (систованє податків), а в третім обжаловує президента краю о віроломність. З того письма довідуємо ся також

¹⁾ Себто до комісії для звільнення ґрунтів від панщизняних тягарів Grundentlastungskommission.

що Федькович був у президента краю і особисто ставив до нього тіж самі домагання.

Федькович мав спільного. Був ним комісар Ключіс, справедливий, але для народу прихильний урядник. І він, поки ще взяв ся до урядованя, жадав, щоби провізорію з 1861. р. знести. Але реферат дістав ся в руки Штронера, тогож, що спричинив видане того розпорядку. Очевидно, що він до внесеня не прихилив ся, але ще приказав комісареві стисло держати ся інструкцій. Від тоді починає ся тиха війна між Ключісом і Штронером. Перший, де може, підпускає шпильки та картає славну провізорію. Формально знесено її аж рішенем із 7/IV. 1866. р., але фактично упала вона скорше, бо правительство не важило ся насилати в гори екзекуцію, хоч дідичі домагали ся того.

Хоч Федькович і не був правник, боронив Гуцулів, як не мож краще. Вроджену бистроумність, здоровий розум і вимовність підкріпив основними студіями історичних і фактичних відносин. А понад усім любов народа. Се горяче чуте диктувало йому зізнання в обороні правди. Платний адвокат, заводовий правник певне не був би так боронив Гуцулів. Такої думки буде кождий, хто прочитав дотичні протоколи, хто з битєм серця вижидав відповіді Федьковича на тяжке питанє комісара Ключіса і переконав ся, що Федьковичеві ніколи не забракло влучних аргументів. Отся щира, розумна і хосенна оборона селянських інтересів у сервітутовім процесі і вся діяльність Федьковича звязана з тою справою відкривають нове духове богатство, новий талант того великого чоловіка. Інспекторська його діяльність, орудуване громадськими справами, практична чинність в поплутанім тяжкім процесі, як і педагогічні його проби з букварем та розмах до поправи правосуддя — всі ті царини Федьковичевої праці поза розлогою нивою поезії і повістярства розкривають перед нами всесторонність його даровань, його геніяльність. А він же все таки був *sero sapiens*.

Льокальна сервітутова комісія в Вижниці мала до рішення два питання: I. Чи пожитковане лісів колишніми підданими було служебністю, яка підпадає під при-

писи патенту з 5. липня 1853 р.? Коли так, то треба би ту служебність викупити від них і панам лишилиб ся ліси необтяжені. П. Чи овеча дачка, або замість неї дачка сиром або гріними були підданчі, чи відплатою за пожитковане лісів?

Коло тих двох точок обертав ся цілий процес 1864. р. Зрозумів се Федькович і всі сили свої звернув на те, щоб допомогти комісії на сі 2 питання відповісти по правді. А що правда була за мужиками, то так і випало рішене краєвої комісії. Присуджено, що селяне не мали служебности, але власність на лісах і пасовисках. Овеча данина не була осібною відплатою за уживане лісів, бо пани побирали її в сумін з иньшими панцизизняними данинами. — Що Гуцулів наділено лісами й пасовисками, се в великій мірі заслуга Федьковича, і його імя повинен кождий Гуцул довгопільського окола згадувати з пошаною.

Само рішене з 7/IV. р. було властиво тільки моральною побідою. Воно тільки касувало провізорію в 1861. р. Се була одна позитивна точка в рішеню, бо зрештою жадної иньшої користи безпосередно не дало. Краєва комісія дала самі тільки негативні вислови. Сказала, що не до неї належить судити справу, але до комісії для звільнення ґрунтів від панцизизняних тягарів (Grundentlastungskommission), яка після 1848. р. впровадила в жите закон про скасоване панцизни. Значить, тепер перед новою властю треба було ставати зо старим ділом. Та ні, перше всего треба було ждати. Комісар Ключіг 28/IX. 1864. р. післав вислід своїх трудів списаний на 467 аркушах паперу з 175 прилогами краєвій комісії. В липні 1865. р. післано сей весь матеріал з внесенями до міністерства. Міністерство висказало свою думку 1. жовтня 1865. р. і щойно тоді приготувала комісія свій присуд, виданий 7. квітня 1866 р. Тимчасом пани, зачувши, що ліси мають дістати ся Гуцулам, запродали їх Жидам, а ті в страшний спосіб нищили їх. Федькович ужив усеї енергії, їздив до Чернівців і писав протести то просто до властий то через льокальну вижницьку комісію, поки уряд не спер вирубу дерева. Але пани виграли рекурс у мі-

ністерстві під сам кінець 1865. р. Повітовий уряд в Путилові дістав — правда — наказ наглядати, щоб пани не порушували лісового закона і щоб мали на увазі мужицькі служебности на тих лісах, але мимо того пани почали знов теревити ліси. Тоді Федькович вніс через вижницьку сервітутову комісію 2 жалоби до краевого правительства і то такі характеристичні, що варто їх напечатати. Вніс також письмо до сойму з просьбою, щоб той спинив нищене лісів у довгопільським околі тай щоб напер на краєву комісію сервітутову, щоб вона видала раз присуд.

Вкінці появило ся рішене краєвої комісії. На папері було воно корисне для громад, але здійснити його було нелегко. В першій мірі ходило о правосильність того присуду. Федькович купив її коштом угоди з панами. Ліси і пасовиска, за які йшов спір, повинні були зараз по знесеню панщини перейти на колишніх підданих тай очевидно податки булиб від тих лісів платили селяне. Тимчасом ліси лишили ся за панами; пани їх відпускали селянам за чинші і податки самі пани платили. Після рішення краєвої комісії пани мали вертати побрані чинші селянам, селяне мали вернути панам податки, які ті платили до державної каси. Отже тепер Федькович іменем громад зрік ся звороту чиншів плачених від 1848—61. р. панам за ліси і пасовиска, а пани зрекли ся звороту податків, плачених від тих лісів і пасовиск від 48—61. р. тай зрекли ся права рекурсу.

Та тому, що частковий ділич Гуденус не був присутний при заключуваню тої злагоди, то всі прочі пани вислали до нього письмо з просьбою, щоб і він приступив до злагоди і щоб не вносив до міністерства рекурсу проти самого рішення комісії з 7/IV. 1866 р. Не послухав їх Гуденус, бо і до злагоди не приступив і проти самого рішення краєвої комісії вніс до міністерства рекурс. Рекурс він програв, та за те краєва комісія для звільнення землі від панщиняних тягарів, до якої належав вже тепер довгопільський процес, також не признала угоди заключеної між Федьковичем і панами з причин чисто формальних. І Федькович

і Джурджован були повновласниками наданими з уряду, перший для громад, другий для дідичів. Як такі не мали вони права заключати угоди, а що найменше без окремої повновласти. Льокальна комісія не мала права приймати сю угоду до відомости.

Коли повідомлено Федьковича про се рішене, він письмом до краєвої комісії з дня 10/II. 1868. р. зложив свій мандат, як селянський повновласник довгошільського окола. Краєва комісія для звільнення землі від панщизняних тягарів видала 21/XII. 1867. р. присуд, яким наказала додатково відшкодувати панів за підданчу данину овечу, а тим самим ліси і пасовиска припадуть на власність колишнім підданам. В тій цілі мають пани зголосити сю дачку до викупу, так як зробили з панщизняними данинами по знесеню панщини. Мали подати число побираних овець, або подати висоту сплат за дачку. Податки плачені панам від 48—61. р. і чинші, плачені в тім часі панам підданими, зліквідує ся окремо.

Ся чинність протягнула ся ще повних три роки. Ходило о полагожденє технічно нелегких справ. Треба було справдити, в якій висоті побирали поодинокі пани овечу дачку, а далі задля викупу тої дачки вимірювати посередню ціну овець. Після приписів патенту з 23/X. 1853. р. міродатні були пересічні ціни в рр. 1836—1845. Урядово нотованих цін з тих років не було ні в Вижницї, ні в Кутах, отже переслухано старих людей як свідків і ухвалою краєвого правительства, як індемнізаційної власти з д. 18/III. 1870. р. до ч. 34 прийнято вартість вівиці з ягнятем на 5 золотих $40\frac{2}{4}$ крейцара конв. мон. Дальше поступоване при ліквідації було таке, як описано в IV. розділі при індемнізації ґрунтів. Напримір Гуденусови зліквідовано за 48 овець річної дачки 261 зл. 27 кр.; з того стручено на ріжні такси 95 зл. 52 кр.; отже ренту т. є. 165·35 зл., як річну ренту помножено через 20 і досягнено індемнізаційний капітал в сумі 3,311·40 зл. Сї сплати перенесено на пасивний зрештою, індемнізаційний фонд восводства Буковини. Урядово справджені

і затверджені ліквідаційні викази видано в грудні 1870. р.

Та серед того ще один улоговий епізод. Як виконанню рішення краюї комісії з 7/IV. 1866. р. так само тепер покінченню індемнізаційних ліквідацій ставили перепони пани.

Ще при угоді з Федьковичем з 1/VI. 1866. р. застерігали вони собі ревіндикацію (відібране) всіх ґрунтів, які після 1848. р. дістали ся в руки рустикалістів. Тепер готові були відступити від тих своїх претенсій за ціну компензати податків заплачених ними від 1848. до 1870. р. від тих ґрунтів, які дістають ся рустикалістам з тими чиншами, які пібрали вони в тім самім часі від бувших підданих за ті самі землі. Таку угоду з повновласником панів Ігнацом Гушкевичем заключили в присутности Федьковича, Григорія Кантеміра і довірених: Фошки й Рубаного самі рустикалісти. На дотичних протоколах підписані крім місцевих селян зверхности громадські з Сергіїв, Тораків, Кислиців тай усюди громадські печатки.

Ті угоди списано з кожним частковим паном (через заступство) окремо, датовані вони 1. жовтня 1869. р., а з кінцем 1870. р. були завершені урядові чинности адміністраційних властей в тім віковім процесі, що з підданчого череминив ся в сервітутовий, а вкінці в індемнізаційний.

Хоч корисний вислід того процесу виборов для хліборобів Федькович, пішла поговірка, що він дав ся панам підкупити і ділав на шкоду громад. На жаль, сї закиди дістали ся і до друку через брак розваги і критики. Аж мороз поза спину іде, коли чоловік читає такі зневаги на нашого великого поета і людини незвичайної вдачі, але несплямленого характеру.

Отсї вигадки безосновні. На сю тему підписаний обробив окрему статю з доказовим матеріалом, а на сїм місці подаєть ся тільки остаточні її висліди.

Всї закиди, які тільки найдуть ся в дотичній літературі, всї вони зроблені безкритично: завішено їх у просторі часу і місця, без конкретних обставин. Піднесли їх люди, які не то що не читали урядових актів,

але не знали історії процесу і не розуміли його основ. Не треба навіть відкликати ся до того, що Федькович, чоловік заможний і бездітний, чоловік, який мав перейти до історії українського народу тай був наскрізь чесний — не поповнив би такої поганої зради. А не треба, бо з короткого опису поодиноких етадй процесу, які подано в попередних розділах і з наміченої діяльності Федьковича кождий читач міг виробити собі переконане, що Федькович заступав Гуцулів щиро і сміливо тай запальчиво накидав ся на панів і на уряд. Щоб ліпше освітити сей бік його поведеня, надруковано всі його письма до властей. І пощо мав би той чоловік за юдині сребреники продати правду? З якої рації?

Впрочім першу угоду з 1/VI. 1866. р., заключену на просьбу комісаря Ключіґа, уряд уневажнив. За уневажнену угоду дідичі не могли платити. А не платилиж за неї і на перед, на се вони надто розумні. Угоду з 1/X. 1869. р. заключило багато людей, а між ними крім Федьковича було надто багато головачів, тай требаб було багато кошту. Краще було підкупити ліквідаційну комісію. Вкінці була се угода в дословнім значіню, себто зроблено уступства з обох боків. Вартість овечої дачки побираної путилівськими панами в однім році приняла комісія на 496 зл. 26 кр. конв. мон. Сума плачених ними річних податків від селянських лісів і пасовиск могла бути меньша, але пани зрікали ся права відбирати землю, яку селяне займали по 48-ім році. За таку угоду не мали інтересу підплачувати Федьковича. І память буковинського соловія лишить ся в історії неосквернена.

Д. Лукіянович.

Р. S. Вп. цісарському радникови і посадникови Путилова, д. М. Грайфови, складаю подяку за улекшене доступу до урядових актів.

I.

**Протоколи Федьковича, списані перед льокаль-
ним сервітутовим комісарем в Вижниці літом
1864. р.**

Wiznitz am 6-ten Mai 1864.

*Es erscheint der autorisierte Gemeinde-
bevollmächtigte Joseph Hor(o)dinski Ritter
von Fedkowicz und wurde mit demselben nach
vorläufiger Vorhaltung der, in der vorausge-
lassenen geschichtlichen Darstellung enthalte-
nen Ergebnisse der älteren Verhandlungs- und
Entscheidungsakten, die Erhebung, wie folgt,
gepflogen.*

§. 1.

In den, seit Okkupierung Bukowinas (1775) in
der Streitsache der Gemeinden des Russisch-Kimpolun-
ger Okolls wider ihre vormalige Grunherrschaften,
wegen Entziehung der Wald- und Hutweiden-Flächen,
aufgenommenen Verhandlungsakten und erlassenen
Entscheidungen, ist weder der Streitgegenstand, noch
der Klagegrund genau fixiert und angegeben und es
kann deshalb bis jetzt nicht mit Sicherheit entnommen
werden, um was und beziehungsweise welche Waldun-
gen und Hutweiden es sich eigentlich handelt und was
das wahre und legale Begehren der Gemeinden sei?

ad §. 1.

Um diese Frage gehörig beantworten zu können,
muss die Geschichte zu(r) Hilfe genommen werden,

denn nur dieselbe, so wie die seit Niederlassung der Huzulen im Gebirge eingeführten Gewohnheiten und U(e)bungen sind im Stande, das Quantum und Quale der gegenseitigen Rechtsansprüche aufzuklären, den Rechtstitel, worauf sich dieselben basieren, näher zu bestimmen, so wie das Streitobjekt und die darauf bezüglichen Momente genau zu fixieren.

So weit die geschichtlichen Daten reichen, war der, aus den Ortschaften: Privat-Ploska, Sergie, Stornetz, Toraki, Kisselitze, Dichtenitz, Uście-Putilla, Marenicze, Petrasche, Rostoki, Stebne mit Spetki, Dolhopole, Koniatyn, Jablonitza, Podzacharycz mit Mezebrody, Schipot, Selatyn, Iswor und Cammeral-Ploska bestehende Bezirk Russisch Kimpolunger Okoll genannt.

Gegenwärtig sind die vier zuletzt genannten Ortschaften vom oben erwähnten Okoll weggefallen und der griechisch-orient. Religionfondsherrschaft Radautz anektiert worden.

Dieser Bezirk wurde bis ungefähr 1832 von einem Ober-Dwornik verwaltet und die Dominikal-Repräsentation wurde erst nach dem Tode des letzten Ober-Dworniks ungefähr um das Jahr 1833. eingeführt.

Um die Zeit, als Bukowina an die k. k. österr. Regierung gelangte, war der grösste Teil des Landes und insbesondere der Russisch Kimpolunger Okoll dichter Wald, obgleich weder die moldauische Gesetzgebung, noch die diesfalls erlassenen österreichischen Vorschriften bestimmt haben, wem dieser Wald, und namentlich, der Regierung (eigentlich der Kammer) oder den Privaten, und zwar: den Grundherren oder den ehemaligen Untertanen eigentümlich gehörten.

In diesen Waldungen haben Ueberläufer aus den benachbarten Provinzen und Individuen, welche grösstenteils der Justiz anheimgefallen waren, Zuflucht gesucht, und deshalb daselbst Niederlassungen, Besitznahme und Rodungen beliebig weiter Bodenflächen vorgenommen, ohne dass dieselben von irgend Jemandem darin gestört worden waren; ja es erhält sich sogar die Behauptung, dass die moldauische Regierung

nicht einmal gewusst habe, ob in dem genannten Okoll Niederlassungen sich befinden.

Die diessfälli(n)gen Ansiedler rotteten daher den Wald aus und bildeten so ein Besitztum, dessen Gründe sie zu kleinen Gärten, Wiesen, und Hutweiden verwendeten. Die Waldungen, welche ihnen zur Beheizung und Beleuchtung der Wohnungen, zur Umzäumung der Hutweiden und sonstiger Grundstücke notwendig und zur Abgrenzung gegen das Besitztum der Nachbar(e)n bei Vermehrung der Ansässigkeiten unentbehrlich waren, wurden in den früheren Zeiten von Niemandem den Insassen bestritten, und jeder bezog so viel, als er zur Beheizung, Umzäumung und zum Baue der Wohn- und Wirtschaftsgebäude benötigte, ja sogar auch jenes Holz, welches er zum Verflößen und zum Verkaufen aus der Waldung herzubringen Lust hatte.

Die meilenweit zerstreuten Wohnungen im Gebirge deuten schon darauf hin, dass jeder Ansiedler dort sich niederliess, wo er ein Haus bauen, bei demselben einen Garten, oder eine Wiese anlegen, eine Viehweide und einen kleineren oder grösseren Waldanteil nahe an seiner Wohnung zur bequemen Benützung haben konnte. Daher bildete sich der Besitz im Gebirge derrart aus, dass die Insassen nicht gemeindeweise die Hutweiden und Waldungen in den Besitz übernommen und benützt haben, sondern, dass jeder Insasse eine besondere Hutweide und auch einen besonderen Waldabschnitt für sich ausschliesslich besessen und benützt habe. Diese Besitzverhältnisse im ganzen Okoll haben die nämliche Geschichte und sind vollkommen gleich und die Insassen waren im Laufe der Zeit von denselben Zufällen getroffen.

Die Verhältnisse des Flachlandes haben in diesem Okolle keine Heimat finden können. Denn hier, im Russisch Kimpolunger Okoll, wo nur die Viehzucht betrieben und den eigentlichen Nahrungszweig der Bewohner bildete, hat der Ackerbau niemals Eingang gefunden, und es bestanden daselbst desshalb andere untertänige Leistungen als im Flachlande, wo der Ackerbau die Hauptbeschäftigung gebildet, und wo die Ro-

bot als die vorzüglichste Leistung der Untertanen eingeführt war.

Eine eigentliche Robot, wie sie im Flachlande bestand, wurde im Gebirge niemals eingeführt. Im Flachlande war somit der Ackergrund die eigentliche oder Hauptdotation, im Russisch Kimpolunger Okoll aber die Hutweide und die Waldung, welche beide im ausschliesslichen Besitze der Insassen sich befanden, die wahre und eigentliche Dotation der Untertanen.

Im Flachlande gehörten ausser der Hauptdotation, d. i. den Ackergründen auch die Holzungs- und Weiderechte zur untertänigen Leistung. Wenn nun die im Besitze einzelner Insassen vorfindigen Hutweiden und Waldstrecken, deren Ertrag den Lebensunterhalt desselben bilden musste(n), nicht zur Dotation der Untertanen gehören sollten, so war im Okoll eine Bestiftung der Untertanen eine pure Unmöglichkeit, da die, bei dessen wertloser Behausung befindlichen, grösstenteils nur einige Praschinen im Flächenmass enthaltenen Wiesen — dessen Existenz zu sichern nicht im Stande waren.

Jedes Besitztum der ursprünglichen Ansiedler, wozu hauptsächlich die seit uralter Zeit eingefriedete und umzäunte Hutweide und ein an das Haus anstossender abgesonderter Waldabschnitt gehörte, war seit jeher ausgeschieden, abgemarkt und von jedem Insassen ausschliesslich dadurch benützt, dass er auf der Hutweide eigenes Vieh weiden liess, und falls er kein eigenes hatte, fremdes auf die Weide übernommen, hingegen in dem, in seinem Besitze befindlichen Waldabschnitte beliebig geholt d. i. daraus sowohl den eigenen Holzbedarf gedeckt, als auch Holz verkauft hat.

Dieser Besitz der Untertanen war zur Zeit der moldanischen Regierung gehörig respektiert und es ist mit dem Chrisow des Fürsten Grigori Ghika vom 1. Oktober 7256 anerkannt, dass die Bewohner des Russisch Kimpolunger Okolls sehr verarmt sind und aus Mangel an Früchten, dann ohne allen Erwerb, da sie keine Ackergründe so wie andere Länder zu ihrer Nahrung haben, darben, und festgesetzt, damit sie immer

auf ihrer Grundlage verbleiben, endlich die Steuer auf ein Jahr mit 2250. Leven (1. Lewa a 40. Para oder beläufig 12 Kr. öst. W.) und 300. Schafwiddern bestimmt. Auch wurde in diesem Chrisow ausdrücklich festgesetzt, dass ausser dieser Besteuerung die Bewohner des Russisch Kimpoluger Oko(o)lls keine sonstigen Steuern oder Abgaben zu entrichten haben.

Dieser Chrisow muss in den Akten vorfindig sein, und sollte es nicht der Fall sein, so werde ich eine vidimierte Abschrift der löblichen k. k. Kommission in Kürze vorlegen.

Der genannte Chrisow beweist, dass die Bewohner des Russisch Kimpolunger Okolls nur an den Fürsten d. i. an die Regierung Steuern entrichteten und dass sie keine Abgaben leisteten und daher keine eigentlichen Untertanen, sondern freie Grundbesitzer gewesen sind. Der, durch diesen Chrisow garantierte Zustand dauerte nicht lange, denn die moldauischen Bojaren begannen die Bewohner des Russisch Kimpolunger Okolls in ihren Besitzungen zu beunruhigen.

Es entstanden gegenseitige Klagen, in Folge deren eine kommissionelle Untersuchung und Erhebung angeordnet wurde.

Auf Grundlage dieser Erhebung wurde der Chrisow des Fürsten Konstantin Duka vom 28. September 7802 (1694) erlassen. Mit diesem Chrisow wurde festgesetzt:

1. dass die Gebirgsbewohner bei ihren eigenen erzielten Rodungen ungestört verbleiben, und

2. An Grund- und Hauszins die Vermöglicheren 2. f., die mittleren 1. f. 30. kr. und die Ärmeren 1. f. jährlich zu entrichten, für die Rodungen einen(n) Heuzehent von 1. Klafter Heu ohne Unterschied 3. Kreuzer jährlich zu zahlen, endlich für die Jagdbarkeit und den Fischfang die Gebühr nach dem alten bekannten Herkommen zu leisten haben.

Mit diesem Chrisow, wovon eine vidimierte Abschrift in den Akten vorfindig sein muss, wurde das Besitztum der Untertanen garantiert, dieselben im Besitze aller, in ihrer Benützung vorfindigen Gründe, mit

Einschluss der Rottgründe geschützt, und nur zur Zahlung eines geringen Grundzinses und eines unbedeutenden Heuzehents verhalten.

Dieser Chrisow ist bei Übernahme Bukowinas durch die k. k. österr. Regierung als das einzige und eigentliche Regulativ des Verhältnisses zwischen der Grundherrschaft und ihren ehemaligen Untertanen angesehen und anerkannt. Er bildete daher die einzige Quelle zur Beurteilung der Leistungen der Untertanen.

Die Bewohner des Russisch Kimpolunger Okolls haben ihre Besitzungen bei der Revindikation Bukowinas beibehalten und nach Willkür die Waldungen gerodet, welche Rodungen die Gutsherrschaft bei der Wertlosigkeit der Waldungen und bei dem Wunsche, die Ansiedlungen zu vermehren, angestrebt und unterstützt hat. Die erzielten Rottgründe, wurden von den Untertanen ausschliesslich benützt. Diese Rottgründe, so wie der zu einer Behausung gehörige eingefriedete Waldabschnitt wurde bei Beginn und im Laufe des gegenwärtigen Jahrhunderts von den bezüglichen Grundherren als eine untertänige Dotation erklärt und diese Erklärung mittelst gesetzlich ausgestellter, mit ihren Unterschriften versehener Urkunden bekräftigt.

Diese Urkunden befinden sich in den Händen einzelner Untertanen, welche ich in einigen Tagen der löblichen k. k. Kommission vorzulegen mich erbötig mache.

Auf den zur eigentlichen Dotation gehörigen Rottgründen sind im Laufe der Zeit Bäume aufgewachsen, welche jeder Untertan geschont und kultiviert hat. Später hat die Grundherrschaft die mit Bäumen bewachsenen untertänigen Rottgründe als herrschaftliches Eigentum angesprochen, behauptend, dass die Waldungen stets herrschaftliches Eigentum seien. Der bezügliche Grundbesitzer wollte gutwillig seinen Besitz nicht aufgeben und da die Herrschaft denselben ausser Besitz zu setzen sich nicht für berechtigt fühlte, so wurde den Untertanen für die angebliche Benützung seiner eigentümlichen Gründe nur verhältnissmässig grössere Abgabe an Naturalleistungen aufgebürdet, welcher Auf-

bürdung der Untertan zur Zeit der Dominikalgerichtsbarkeit sich gefallen lassen musste, zumal, da die sich dagegen Weigernden von ihrem Besitztum eigenmächtig verdrängt wurden.

Die Schmälerung der untertänigen Dotation durch die Grundherrschaft einerseits, und die Aufbürdung übermässiger Naturalleistungen andererseits riefen die zahllosen Klagen hervor, mit denen alle Behörden überfüllt, und da keine Abhilfe verschafft wurde, selbst die Stufen des allerhöchsten Thrones belästigt wurden. In dem Masse, als die klagenden Untertanen nicht reuigten, und ihre dieställigen Klagen nicht erledigt waren, wuchsen die Eigenmächtigkeiten und willkürliche Erhöhung der Grundzinse und der sonstigen untertänigen Giebigkeiten durch die Grundherren heran. Untertanen, deren ganzes Verbrechen darin bestand, dass sie wider die Grundherren klagbar aufzutreten sich erkühnten, wurden eingekettet und so, wie zur Zeit der spanischen Inquisition mitleidlos gemisshandelt und von ihrem Grund und Boden abgestiftet und als Aufwieglern den k. k. Behörden angezeigt.

Diese gesetzlose Behandlung der Untertanen stärkte ihre Erbitterung gegen die Grundherren, welche noch mehr dadurch aufloderte, dass die Klagen der Untertanen dem Grundherrn, als dem Dominikalrepräsentanten zur Amtshandlung zugestellt wurden, der Geklagte zum Richter in eigener Sache gemacht und das k. k. Kreisamt keinen Schutz den Untertanen angedeihen liess.

Damit sich die löbliche k. k. Kommission ein genaues und klares Bild der Zustände im Russisch Kimpolunger Okoll verschaffen könne, muss ich weiters noch folgendes anführen.

Nach dem Fürst Dukaischen Chrisow vom 28. September 1694 waren die Untertanen verpflichtet, an Grundzins höchstens 2. Fl. ö. w. und an Heuzehent 3. Kr. per Klafter jährlich an die Grundherrschaft zu entrichten.

Diese Zinszahlung schien den Grundherren gering zu sein, und obgleich der genannte Dukaische Chrisow

von den höchsten Behörden als Massstab der untertänigen Giebigkeiten anerkannt und erklärt wurde, begannen die Grundherren schon bei Beginn des laufenden Jahrhunderts von diesem Chrisow Umgang zu nehmen und die ursprünglichen Grundzinsen nicht nur beliebig und willkürlich zu erhöhen, sondern sogar ganz neue im Gebirge unbekannte Leistungen den Untertanen aufzubürden.

Etwa um das Jahr 1803 befahlen die Grundherren den schafbesitzenden Untertanen Schafe um 1. Fl. billiger, als der gewöhnliche Preis war, ihnen zu verkaufen oder ein Lammfell als Abgabe zu leisten.

Es ist nicht bekannt, ob dieser billigere Schafankauf oder die Abstattung eines Lammfelles, späterhin in die so genannte Schafabgabe *ve(n)rwandelt* wurde, oder ob der Rechtstitel zum Bezuge dieser Abgabe vom Fürst Ghikaischen Chrisow dtto 1. Oktober 7256 hergeleitet worden ist. Hierüber, so wie über die bedeutende Erhöhung der Grundzinsen und eigenmächtige Erhöhung neuer Abgaben müssen die bezüglichen Verhandlungsakten näheren Aufschluss geben.

Hatte ein Untertan mehrere Kinder, und wurde sein Besitztum unter dieselben geteilt, so musste nicht nur der Vater sondern auch alle Kinder, denen auch noch so unbedeutender Teil der väterlichen Besizung zugefallen ist, die ursprünglichen für die ganze Besizung bemessenen Grundzinse an die Herrschaft bezahlen und die sonstigen geleisteten Abgaben entrichten.

Hiedurch wurde die unter dem Namen *Nowaczyna* bekannte Abgabe eingeführt und der ursprüngliche Grundzins je nach der Anzahl der Kinder bis 30. Fl. Konvenz. Münze erhöht. Starb ein Untertan, so wurde dessen bewegliches Vermögen und namentlich Horn-Huf-Schaf- und Borstenvieh für die Herrschaft eingezogen und die Erben, falls sich dieselben mit der Herrschaft wegen Zahlung der Grundzinse und Leistung der übrigen Abgaben nicht vergleichen wollten, aus dem väterlichen Hause entfernt und von dessen Grund und Boden abgestiftet.

Es war im Russisch Kimpolunger Okoll seit jeher die Gewohn(t)heit, dass die Grundherren zur Einhebung der Grundzinse einmal im Jahre die einzelnen Ortschaften besuchten. Die diesfälligen Reiseauslagen mussten die Gebirgsbewohner anfangs in natura durch Beistellung des Heues und Hafers für die Pferde und Beigabe der Lebensmittel decken, späterhin wurde jedoch eine stabile Geldabgabe der 48. kr. Konv. Münze von jeder Ansässigkeit eingeführt. Dies ist der Ursprung der unter dem Namen Keltunki (Reiseauslagen) bekannten Abgabe.

Hatte ein Grundherr die einzelnen Behausungen und dabei mit höchst eigener Hand die bäuerische Türklinke berührt, so musste der betreffende Hausbewohner die unter dem Namen Klamkowe (Türklinkeabgabe) bekannte Leistung entrichten, dessen Höhe von dem betreffenden Grundherrn beliebig festgesetzt wurde.

Einige von den Grundherren und namentlich Michael Ritter von Romaszkan haben die Branntweinbrennerei betrieben, von denen die grösste in Ispas gewesen ist. Romaszkan konnte den erzeugten Branntwein im Flachlande nicht verschleissen, und da im Gebirge die Kommunikation äusserst erschwert war, er aber nicht mit eigenen Fuhrwerken ins Gebirge transportieren wollte, so kam er auf die Idee, den Huzulen aufzutragen, damit jeder von ihnen von seiner Branntweinbrennerei in Ispas 2. Fassel (Terchi) mittelst des Saumpferdes ins Gebirge transportiere, und falls er kein Pferd besitze, eine entsprechende Geldrelution bezahle. Die Einführung dieser neuen Last wurde von den übrigen Grundherren mit Beifall aufgenommen und auf diese Art entstand die unter dem Namen Terchy bekannte Naturalabgabe.

Die ursprünglichen Ansiedler und ihre Nachkommen hatten keine eigentlichen Wohnungen und es bestanden, wie es auch gegenwärtig der Fall ist, gezimmerte, mit Dranitzen und statt Nägel bloss mit Steinen befestigter Bedachung versehenen Blockhäuser, in welchen grösstenteils keine Öfen sich befanden. Es war

lediglich mitten im Blockhause auf der Erde ein Feuerherd angelegt, um den sich die ganze Familie gewärmt hat, und wo auch gekocht wurde.

Als später die Kommunikation erleichtert und allmählig die Kultur und eigentlich nur deren Streiflichter das Gebirge zu beleuchten begannen, wurden allmählig auch die Koch-Back- und Heizöfen eingeführt. Diese Kulturrenovierung weckte in den Grundherren die Sucht auf, eine frische Abgabe ins Leben zu rufen und den Untertanen aufzubürden. Da nämlich zum Heizen, Kochen und Backen nach der Meinung der Grundherren Holz verwendet wird, so muss der Bauer dafür bezahlen, und es wurde ein Zins von 2—5. Fl. für die Verwendung des Brennholzes titulo Piecowe (Ofenabgabe) geschaffen.

Obgleich im Gebirge die Untertanen gewöhnlich den ganzen Brennholzbedarf aus dem in ihrem Besitze befindlichen und zu ihrer Dotation gehörigen Waldabschnitte gedeckt haben, und daher das Piecowe eine Überbürdung war, so könnte höchstens diese Abgabe, falls sie für die Benützung der herrschaftlichen Waldungen geleistet worden wäre, auf die Idee eines Servitutsverhältnisses führen.

Nach und nach wurden die Hilfsarbeiten, die Robot und die Brindzaabgabe eingeführt und nebstdem die aus dem Mittelalter herrührende Wild- und Forellenabgabe beibehalten und zuletzt auch die Flachsabgabe (Powisma) aufrecht erhalten. Alle diese Abgaben wurden cumulativ entrichtet, ohne dass es bestimmt festgesetzt wäre, dass diese oder jene Abgabe für diese oder jene Begünstigung der Herrschaft zu leisten sei.

Es musste jeder Untertan ohne Unterschied, ob er eigenes Vieh besitzt, im eigenen oder im fremden Hause als Aftermieter gewohnt hat, alle genannten Abgaben entrichten. Die letzt angeführten Tatsachen müssen die Grundherren bestätigen, und worüber ich, falls dies nicht der Fall wäre, den Zeugenbeweis anzuführen mir vorbehalte.

Es dürften übrigens auch die, in den Händen der Grundherren befindlichen Register über die eingehobenen Abgaben den Beweis liefern, dass die obigen Abgaben cumulativ von den Grundherren eingehoben wurden.

J. Fedkowiez mp.

Somit unterbrochen und gefertigt. *Klusig. mp.*
Krzenek mp.

Fortsetzung am 7. 8-ten Mai 1864.

Es erscheint der Gemeindevertreter Joseph Hor(o)-diński Ritter von Fedkowiez und beantwortet(et) die Frage §. 1. weiters, wie folgt:

ad §. 1. Es muss daher dem schlichten Huzulen unbegreiflich vorkommen, dass während er bei allen Erhebungen wahrheitsgemäss aussagte, dass alle untertänigen Giebigkeiten cumulativ entrichtet wurden und die Grundherren, so wie ihre Wirtschaftsregister diese Angaben bestätigten, die k. k. Behörden dennoch eine Sonderung dieser Abgaben auffangen, und stets festzusetzen trachteten, dass jede von den spezifizierten Abgaben für eine besondere Begünstigung der Herrschaft geleistet wurde, ohne dabei den Erklärungen der beteiligten Partei Glauben geschenkt zu haben.

Was diese Sonderung der Abgaben hervorrief, ist den Gemeinden unbekannt und vielleicht dürfte hievon in den alten Erhebungsakten eine Spur vorkommen.

Diese beliebige Einführung der Abgaben musste bei den Gebirgsbewohnern eine Unzufriedenheit erregen, und sie suchten Schutz und Gerechtigkeit bei den k. k. Behörden, worüber die, bei allen Instanzen überreichten Beschwerden, deren Erledigung bis heute geduldig abgewartet wird, Zeugnis liefern. Es wurde zwar etwa um das J. 1814. eine Erhebung durch den gewesenen k. k. Kreikommissär Mühlbacher begonnen, jedoch nicht beendet. Die Beendigung überging an den gewesenen k. k. Kreiskommissär Apian und von diesem an den Fiklischer, Maroschany, Zbyszewski, Syrzistie, Kral, k. k. Bezirksvorsteher Winkler, und zuletzt an den Regierungskommissär Stroner.

Was diese Erhebungs-Kommissäre geleistet und aus welchen Ursachen dieser Prozess nicht geendig(et) wurde, werden die bezüglichlichen Verhandlungsakten bezeugen. So viel ist gewiss, dass die Gemeinden bei Beginn des laufenden Jahrhunderts die übermässige Überbürdung angezeigt und den Schutz beim k. k. Kreisamte und allen übrigen k. k. Behörden angefleht haben.

Allein es ist sogar das Jahr 1848 eingetreten und durch den allerhöchsten Willen Sr. k. k. Majestät das Untertanenverhältnis aufgehoben und die Beschwerden der Gemeinden gar nicht erledigt.

Hier muss auch bemerkt werden, dass bei allen kommissionellen Erhebungen zur Zeit der bestandenen Dominien die Gemeinden nur von einigen, von den Grundherrn hiezu auserlesenen und ihren Befehlen blindlings folgenden Gemeindeangehörigen vertreten waren, und dieselben zur Vertretung der Gemeinden gar keine Ermächtigung hatten, wesshalb deren Angaben unbedingt kein Glauben geschenkt werden kann, zumal da dieselben gewöhnlich bei der Kommission nur das vorbrachten, was ihnen die Herrschaft anzuordnen geruhte.

So hatte Romaszkan um das J. 1844 oder 1845 mit einigen Untertanen aus der Gemeinde Storonetz, Uście-Putilla, Dichtinetz und Ploska bezüglich der an die Grundherrschaft zu leistenden Untertansschuldigkeiten einen Vergleich geschlossen. Seinem Beispiele sind auch die Grundherren Aywas nachgefolgt. Zu diesen Vergleichen haben die betreffenden Grundherren die Bedingungen diktiert, und die Untertanen mussten sich fügen, aus Furcht die Ungnade der Grundherren und die daraus entspringenden jedenfalls Nachteil bringenden Folgen sich nicht zu Schulden kommen zu lassen. Diese Vergleiche können somit für die Gemeinden keine gesetzliche Kraft haben, zumal da sie vom k. k. Kreisamte volle Bestätigung nicht erhielten. Nach diesen Vergleichen haben diejenigen Untertanen, welche sich zur Eingehung desselben nicht herbeiliessen, harte und unmenschliche Drangsale erleiden müssen.

Sie wurden von den Grundherren und ihnen unterstehenden Dominien grausam verfolgt, der Aufwiegung und anderer Verbrechen beschuldigt und die Gemeindebevollmächtigten grösstenteils eingekerkert.

Es wurde sogar eine Kriminaluntersuchung und eine Militär-Assistenz von mehr als 900 Mann ins Gebirge beordert, worüber ich, da das Geschehene ungeschehen nicht gemacht werden kann, mich auf die diesfälligen Akten berufe, welche jedenfalls genügend beweisen werden, was die Untertanen ausgehalten und wie ihre Geduld und Loyalität auf die Probe gestellt wurde. Später wurden vom k. k. Kreiskommissär Syrzystie Erhebungen gepflogen, welche jedoch zu keinem Resultate führten, da die Gemeinden grösstenteils misstrauisch geworden sind, und die Grundherren mit einander uneinig waren. Es erfloss zwar eine kreisämtliche Entscheidung vom 28. März 1848 Zahl 4344 und wurde den Gemeinden intimiert. Da jedoch diese Entscheidung für die Gemeinden ungünstig war, so haben dieselben gegen sie Rekurs ergriffen, welcher jedoch bis jetzt nicht erledigt wurde.

Bei allen Erhebungen haben die Grundherren gewöhnlich nur solche Tatsachen zur Sprache gebracht, welche denselben Vorteil bringen und sie der Überbürdungen befreien könnten. So haben dieselben vielmal erklärt, dass sie alle bis auf die neueste Zeit geordneten Gründe, so wie alle übrigen, welche sich im Besitze der Untertanen befinden, denselben als Eigentum überlassen, und für sich nur jene Gründe und Waldungen beibehalten, welche rein dominikal und noch nie im Besitze der Untertanen befindlich gewesen sind, und dabei beteuert, dass sie diese Erklärung zu Protokoll abgegeben haben.

Falls diese Erklärung in den Akten sich befinden soll, und dieselbe eine gesetzliche Kraft hat, so würden sich mit derselben alle Untertanen zufrieden stellen.

Die äusserst verworrenen Zustände ereilte das denkwürdige J. 1848. In diesem Jahre, welches eine äusserst wichtige Epoche für die ganze untertänige Bevölkerung Österreichs bildet, wurde durch den aller-

höchsten Willen Sr. k. k. apostolischen Majestät das Untertansverhältnis, so wie die Robot und alle sonstigen untertänigen Abgaben und Naturalleistungen aufgehoben, die Untertanen zu freien Grundbesitzern erhoben und alle Gründe, welche bis zu diesem Jahre im bleibenden Besitze und Genusse der Untertanen befindlich waren, als deren Eigentum erklärt.

Mit unaussprechlicher Freude und übersättigtem Herzen begrüßten alle untertänigen Völker Österreichs und namentlich die Bewohner des Russisch Kimpolunger Okolls, welche von den Grundherren und ihren Dominien misshandelt, verfolgt und ausgebeutet, durch die Militairassistenz und die Habgier der Juden verarmt und beinahe auf den Bettelstab gebracht wurden, diese allerhöchste, für sie Heil und Segen bringende Gesetzgebung, da sie der festesten Überzeugung waren, dass der allerhöchste, in diesem Gesetze beurkundete Wille durchgeführt und sie freie Besitzer und vollständige Eigentümer ihrer Gründe bleiben werden.

Allein das Schicksal liess sie an diesem Gesetze nicht im Ganzen teilnehmen. Es wurde zwar im J. 1848. die Robot aufgehoben, und doch erlaubten sich die Grundherren noch im J. 1849 die untertänigen Giebigkeiten und namentlich die Schaf- und Käseabgabe im Exekutionswege einzutreiben. Die dagegen überreichten Beschwerden und die, durch den k. k. Kreiskommissär Kral gepflogene Erhebung blieben ohne Erfolg, und wenigstens ist bis jetzt hierüber keine Erledigung erflossen.

Da nach Aufhebung des Untertansverbandes auch das Einkommen der Grundherren im Russisch Kimpolunger Okoll bedeutend reduziert wurde, und diese Reduzierung die Grundherren keineswegs zufriedenstellen konnte, so sannen sie auf Mittel, um unter irgend einem Vorwande ein Einkommen zu gewinnen. Und siehe da: gedacht getan, zumal da das Tun und Lassen der Grundherren nie an Hindernisse stiess. Sie proklamierten den Gemeinden, dass das Untertanesverhältnis sich nur auf die Äcker und Wiesen erstrecke.

Der Gebirgsbewohner wunderte sich darüber, da er wusste, dass im Gebirge, kein Ackerbau betrieben und die Wiesen auch nicht so gross sind, damit deren Ertrag die Existenz des Untertans sichern sollte, und die in seinem Besitze befindlichen Waldabschnitte und Hutweiden ihm von dem Vater im Erbschaftswege zugefallen und dem letzteren von dem Grundherrn als Bestiftung übergeben worden.

Jede Einwendung war fruchtlos, die dawider überreichten Beschwerden blieben unerledigt, und der Grundherr musste ein Einkommen haben. Die Grundherren machten sodann bekannt, dass nur demjenigen Untertan die, in seinem Besitze befindlichen Hutweiden und Waldstrecken zur weiteren Benützung überlassen werden, welcher sich hierüber mit dem betreffenden Grundherrn vergleichen wird.

Der Einwurf der Untertanen, dass sie ihrer Rottgründe als Hutweiden benützen, und auf einem Theile derselben im Laufe der Zeit Bäume aufgewachsen und daher ihr Eigentum bilden, hatte keinen Erfolg, ungeachtet dessen, das die Grundherren vielmals erklärt haben, dass die im Besitze der Untertanen befindlichen Gründe, Hutweiden und Waldabschnitte ihr (der Untertanen) Eigentum seien und es auch theils durch die früheren Erhebungen, und theils durch die Geständnisse der Grundherren in den Gemeindegebieten beinahe gar keine Waldungen, sondern höchstens ein strauchartiges Gestrüpp besteht.

Die Grundherren hatten nämlich die Waldungen an die Juden verkauft, welche dieselben gänzlich desolirt haben. Insbesondere wurden die Waldungen des Michael von Romaszkan von den Juden mit Putz und Stengel abgetrieben und an deren Stelle sieht man gegenwärtig höchstens nur ein Steingeröll. Die Untertanen haben anfänglich dieser Proklamierung der Grundherren keine Aufmerksamkeit schenken wollen, da dieselben jedoch durch ihre Diener die, obgleich auf den im Besitze der Untertanen befindlichen Hutweidenflächen weidenden Viehstücke pfänden und bedeutende Schadloshaltungsgebühr exequiren liessen, und dabei

auch dem Untertane verwehrt auf den, in seinem Besitze befindlichen Waldabschnitten zu holzen, so mussten sich die Untertanen gefallen lassen, die vom Grundherrn willkürlich auferlegten Wald und Hutweidenzinse zu zahlen, zumal die Grundherren behaupteten, dass, wenn auch das Untertansverhältnis aufgehoben sei, alle Waldabschnitte und Hutweiden, falls sich dieselben auch im ausschliesslichen Besitze der Untertanen befinden sollten, dennoch Eigentum der Grundherren verblieben sind, und demnach jeder Untertan Holz und Weide bei den Grundhern kaufen müsse.

Es wurde daher seit dem Jahre 1849 beinahe von jedem Untertan ohne Rücksicht, ob er Viehstücke und eigenes Wohnhaus besass, oder nicht, von 5—30—40. Fl. österr. W. an Wald und Hutweidenzins eingehoben.

Ogleich die Untertanen darüber sich beschwerten und an alle Behörden, k. k. Ministerium und selbst an die Stufen des allerhöchsten Thrones Klage geführt haben, so dauerte diese bedeutende und überspannte Zinseinhebung, welche auch grösstenteils im Exekutionswege eingetrieben wurde, bis zum Jahre 1861, wo der damalige Hochgeborene k. k. Landeschef Herr Mortina den russisch Kimpolunger Okoll bereiste. Die Gemeinden sind den H. Landeschef zu Füssen gefallen, und baten schriftlich um Schutz und Befreiung von dieser, sie erdrückenden Last. Herr Landeschef nahm gnädigst die schriftlichen Beschwerden entgegen und versicherte den Beschwerdeführern den gesetzlichen Schutz angedeihen zu lassen und zu diesem Zwecke eine Regierungskommission zur Erhebung der Beschwerdepunkte und Abschaffung der, für sie drückenden Last baldigst ins Gebirge hinauszuschicken.

Es wurde in der Tat der k. k. Landesregierungskommissär Herr Stroner zur Erhebung designiert, und die Gebirgsinsassen gaben sich der tröstlichen Hoffnung hin, dass endlich ihre Angelegenheit beendet werden wird.

Aber auch diesmal wurde den Interessen der Gemeinden keine Rechnung getragen, und dieselben mussten wiederholt eine bittere Enttäuschung erleben.

Herr Stroner hat nämlich jede Erhebung der Beschwerdepunkte beseitigt, und nur die Gemeinden befragt, ob sie dem Grundherrn Schafe gegeben haben.

Obgleich die einvernommenen Gemeindebevollmächtigten einstimmig bejahten und ausdrücklich erklärten, dass die Schafabgabe cumulativ mit den übrigen untertänigen Giebigkeiten an die Grundherrschaft entrichtet, dieselbe jedoch im Jahre 1848 aufgehoben wurde, und obgleich die verhörten mehr als 20 Zeugen diese Angaben der Gemeindebevollmächtigten bestätigten, und diese Bestätigung mit einem körperlichen Eide bekräftigen wollten, und obgleich mündlich die Gemeindebevollmächtigten die in ihren Händen befindlichen, das Eigentum der angesprochenen Weid- und Hutweidenparzellen beweisenden Urkunden dem Herrn Stroner in die Hände übergaben und dabei Tatsachen anführten, welche die angesprochenen Eigentumsrechte bekräftigen und endlich das Schlussbegehren gestellt haben, dass sie nur das Eigentum der in ihrem Besitze befindlichen Wald und Hutweiden begehren und mit keinem Servitutsverhältnisse sich zufrieden stellen wollen, so wie zur Sprache gestellt haben, dass sie seit dem Jahre 1849 bis Ende 1861 an die Grundherrn keine Schafe ablieferten, die letzteren hingegen von ihnen überspannt hohe Zinsen erpressten, so wurde dennoch diesen Angaben keine Würdigung zu Teil und es ist ohne Zutun der Gemeinden auf eine unbegreifliche Weise das Provisorialerkenntnis vom 20. Dezember 1861 Zl. 837 erlassen.

Jedenfalls haben die Gemeinden zur Erlassung des Provisoriums gar nichts beigetragen und es musste dasselbe über Ansuchen und Zutun der Grundherrn erflossen worden sein.

Statt um zu erwarten, damit das Schicksal der armen Gebirgsbewohner in Folge dieser Kommission wenigstens einigermassen erleichtert worden wäre, wur-

de dasselbe wider alles Erwarten noch mehr unerträglich gemacht.

Es wurde nämlich mit der Provisorial-Entscheidung jeder Untertan des Russisch-Kimpolunger Okolls verhalten, für den Genuss der angeblichen Holzungs und Weiderechte seinem ehemaligen Grundherrn jene Anzahl von Schafen alljährig und zw. zur Zeit des Rachmanski Marktes in Wiznitz in natura zu leisten, welche derselbe vor Aufhebung des Untertansverbandes und namentlich im Jahre 1847 zu entrichten hatte, oder aber den, nach dem am Rachmanski Markt im Wiznitz (5. Mai) jeweiligen Preisen berechnenden Wert dieser Naturalgegenleistung im baren Gelde zu entrichten, wofür es auch fernerhin im ungestörten Genusse der Weide und Holzungsrechte gestützt und ihm freigestellt wurde, die Nutzungen auf jenen Wald- und Hutweidenparzellen auszuüben, auf denen er diese Nutzungen bis zur erfolgten Aufhebung des Untertansverbandes bis zum Jahre 1848 faktisch ausgeübt habe.

Mit dieser Entscheidung wurde im Gebirge ein daselbst noch fremdes und gänzlich unbekanntes Servitutsverhältniss geschaffen, und den Untertanen die mit der Aufhebung des Untertansverbandes aufgehobene Naturalleistung in der Schafabgabe aufgebürdet, obgleich dieselben im Besitze nur jener Wald- und Hutweidenparzellen geschützt wurden, welche sich vor dem Jahre 1848 in ihrem ursprünglichen Besitze befanden und wovon dieselben durch die Aufhebung des Untertansverbandes vollständige Eigentümer geworden sind, zumal, da die Grundentlastung bereits durchgeführt und die Grundherrn entschädigt wurden.

Die Gemeinden waren der festen Überzeugung, dass die Schaf- und Brindzaabgabe, so wie alle übrigen untertänigen Giebigkeiten mit Aufhebung des Untertansverbandes aufgehoben wurden, und erst in der Provisorialentscheidung ist ihnen bekannt worden, dass die Schaf- und Brindzaabgabe gar nicht entschädigt und die erstere sogar wider alles Vermuten und die im Gebirg bestehende Übung und eingeführtes Landes- Einkommen, als eine Gegenleistung für ver-

meintliche Servituten aufrecht erhalten wurde. Mit einer derartigen Entscheidung konnten sich offenbar die Gemeinden nicht zufriedenstellen, und dieselbe soll auch einigen Grundherrn und insbesondere dem Baron von Gudenus nicht gefallen haben. Die Gemeinden haben dagegen an das hohe k. k. Ministerium den Rekurs ergriffen, wurden jedoch wider Vermuten abgewiesen.

Die Gemeinden sahen sich offenbar verkürzt und sträubten sich die Schafabgabe gutwillig zu leisten. Die Folge davon war die Exekution und eine Militärassistenz, mit Hilfe deren die Schafabgabe zu Gunsten der Herrschaft eingetrieben wurde. Obgleich das Provisorium in dem letzten Monate des Jahres 1861 erlassen und den Gemeinden, wie es mir erscheint, erst im Jahre 1862 kundgemacht wurde, so ist die Schafabgabe für das Jahr 1861 eingetrieben worden, welches offenbar nicht hätte geschehen sollen.

Zugleich wurde im Provisorium festgesetzt, dass derjenige Untertan, der keine Schafe hatte oder keine geben wollte, hiefür den nach dem jeweiligen am Rachmanski Marke in Wiznitz (5. Mai) notierten Preisen zu berechnenden Wert im baren Gelde zu entrichten habe.

Die meisten Gemeinden gehören dem Putiller Bezirke an, mithin war es eine billige und gerechte Sache, damit der Wert der Schafe nach dem Preise in Puttilla berechnet werde. Nebstdem wurde der Rachmanski Markt in dem Provisorium auf den Kalendertag des 5-ten Mai festgesetzt. Der nur dem Landvolke bekannte Rachmanski Welygden, an welchem der Markt in Wiznitz abgehalten wird, ist in keinem Kalender ersichtlich, und fällt auf den Mitteltag zwischen den gr. or. Ostersamstag und den gr. or. Pfingstsonntag.

Nach dieser Berechnung wurde der Rachmanski Markt in Wiznitz im Jahre 1861 am 29. Mai und im Jahre 1862 am 14. Mai abgehalten. Es erscheint jedoch, dass der Wert der Schafe nicht nach dem eigentlichen Rachmanskitage, sondern nach dem Kalendertage des im Provisorium festgesetzten 5. Mai berech-

net wurde, da für ein Schaf von den Bauern 8—9. Fl. exequirt wurden.

Ich habe nur aus dem Grunde die Zustände und die Erlebnisse der Gebirgsbewohner geschichtlich geschildert, damit, wie ich schon oben gesagt habe, die löbliche k. k. Kommission und die höheren k. k. Behörden sich überzeugen können, wie diese armen Felsbewohner von dem Schicksal hart heimgesucht und von der Grundherrschaft, den Dominien und den k. k. Behörden behandelt und des gesetzlichen Schutzes für verlustig erklärt wurden.

Die allentfällige Renitenz und Opposition gegen Regierungsorgane hat keineswegs in den treuen, gutmütigen und legalen Gemüthern der Gebirgsbewohner Leben und Nahrung gefunden und die von ihnen überreichten, doch unerledigten Beschwerden und dieser mehr, als ein halbes Jahrhundert dauernde Prozess, wodurch sie auf den Bettelstab gebracht wurden, so wie die Überbürdung, harte Behandlung der Grundherrschaft und der Dominien haben Misstrauen in den Gebirgsbewohnern geschaffen, ihnen die Existenz unerträglich gemacht und bei ihnen die Unzufriedenheit ins Leben gerufen.

Da der hochgeborene Graf Amadei als gegenwärtiger k. k. Landeschef die Sistierung der weiteren Schafabgabe den Gemeinden zu versprechen geruhte, so wurde dadurch das Vertrauen der Gemeinden wieder belebt, und dieselben nähren die Hoffnung, dass dieser Prozess endlich zu Ende geführt werden wird. Aus diesem Grunde wollen wir über die vorgegangenen Zustände, da das Geschehene nicht ungeschehen gemacht werden kann, einen undurchdringlichen Schleier ziehen und die früheren Drangsale und Erlebnisse, welche beinahe eine Generation dauerten, im stillen und kühlen Grabe der Vergangenheit zum jüngsten Tage ruhen lassen.

Wird uns nun der uns gebührende gesetzliche Schutz zu Theil, unsere Rechte gewahrt und wir in unserem Eingetum geschützt, und zugleich von der Schafabgabe gänzlich befreit, so werden wir darin

einen genügenden Trost und sichere Kraft zu neuem Leben finden und uns als treuergebene, gehorsame und loyale Staatsbürger stets zeigen.

Die milden, weisen gerechten Gesetze Österreichs werden uns sicher den gerechten Schutz angedeihen und nur Gerechtigkeit widerfahren lassen, da unser Begehren nicht zu überspannt ist und sich immer auf dem Bodem der Gesetzlichkeit, Gerechtigkeit und Billigkeit basiert.

Sämtliche Gemeinden des Russisch-Kimpolunger Okolls stellen daher das abverlangte Begehren dahin:

a) damit alle, seit Jahren und namentlich bis zum Jahre 1848 im Besitze und Benützung der Gemeinden und eigentlich der einzelnen Ortsansässigen befindlichen Hutweiden, Strecken und Waldabschnitte, als deren alleiniges und ausschliessliches Eigentum anerkannt, und erklärt werden, ferner

b) damit das Provisorial-Erkenntnis vom 20. Dezember 1861 Zl. 837, da im Russisch-Kimpolunger Okoll kein Servitutsverhältnis besteht, gänzlich anuliert und aufgehoben werde, zumal die einzelnen Gemeindeangehörigen auf ihren eigentümlichen, von ihnen gerodeten Hutweiden und ihren eigentümlichen Waldabschnitten holzen — und in Folge dessen

c) damit die Gemeinden ihre einzelnen Glieder sowohl von der weiteren als auch der rückständigen Schafabgabe gänzlich und auf immer befreit und daher

d) die Schaf- und Brindzaabgabe als rein untertänige Inventarialgiebigkeiten erklärt und gänzlich aufgehoben — weiters

e) damit die Rückstellung der, den einzelnen Untertanen von den Grundherrn eigenmächtig entzogenen Rustikalwirtschaften wie am baldigsten angeordnet werde, da insbesondere Michael v. Romaschkan die besten und erträglichsten Wirtschaften den Untertanen entzogen und sie zu ihrem Eigentume im Rechtswege, welcher mit Auslagen verbunden ist, erst in vielen Jahren gelangen können.

Wird, was wir auch hoffen, diesem Begehren willfahrt, so kann von einem Servitutsverhältnisse, welches

ohnehin im Gebirge niemals bestanden hat, und jeder Untertan nur auf dem, in seinem Besitze befindlichen, ausgeschiedenen und eingefriedeten Hutweiden und Waldabschnittsflächen geweidet und geholt hat, keine Rede sein, wesshalb auch die Gemeinden erklären, dass sie auf jede Servitutsrechte auf den im ausschliesslichen Besitze der Grundherrschaft befindlichen Waldungen und Hutweiden, welches sie ohnehin nicht ausgeübt haben, gutwillig verzichten.

Da jedoch die Grundherrschaft die auf den Rustikal-Rottgründen aufgewachsenen und im Besitze einzelner Untertanen, seit Jahren befindlichen Waldungen den Juden verkaufen und gänzlich desolieren, so gebietet das Gesetz, damit diese Devastierung den Grundherrschaft strenge untersagt werde.

Hiemit und namentlich durch das gestellte Begehren dürfte der Streitgegenstand klar ersehen und zugleich bekannt sein, um was es sich seit Jahren im Russ-Kimpolunger-Okoll gehandelt hat. Da das Streitobjekt keinen ausgeschiedenen grösseren Komplex und nur lediglich die, seit Jahren im Besitze der einzelnen Untertanen befindlichen und zu ihrer Dotation gehörigen Hutweiden und Waldstrecken zum Gegenstande hat, so ist eine genaue Fixierung der einzelnen Objekte unmöglich, dieselben sind jedoch seit mehr als einem halben Jahrhundert ausgeschieden, abgemarkt und mit Rozlogen eingefriedet, deren Grenzen aus den Urkunden und Verlassenschaftsabhandlungen bekannt, weshalb jedes Objekt erst an Ort und Stelle genau durch örtliche Besichtigung beschrieben und fixiert werden kann.

J. Fedkowicz m. p.

Somit unterbrochen und gefertigt.

Klusig m. p.

Krzenek m. p.

Fortgesetzt am 9-ten Mai 1864.

Es erscheint der Gemeindevertreter Josef Horodinski Ritter von Fedkowicz und es ist, mit demselben die weitere Erhebung gepflogen worden.

§. 2.

Der Gemeindevetreter hat ad §. 1. behauptet, dass die angesprochenen Waldabschnitte und Hutweidenparzellen seit jeher im ausschliesslichen Besitze und derartigen Benützung der einzelnen ehemaligen Untertanen sich befinden, zu ihrer Dotation gehören und daher durch die Grundentlastungsvorschriften deren alleiniges Eigentumsrecht geworden sind.

Womit wird diese Behauptung erwiesen?

Ad §. 2. Es ist keine leere Behauptung, sondern eine wahre, keines Beweises bedürftige Tatsache, dass die strittigen Waldabschnitte und Hutweidenparzellen seit Jahrhunderten im ausschliesslichen Besitze und derartiger Benützung einzelner ehemaligen Untertanen sich befinden, ihre eigentliche Dotation gebildet und sohin als solche durch die Aufhebung des Untertanverbandes und die bezüglichlichen Grundentlastungsvorschriften deren vollständiges und alleiniges Eigentum geworden sind. Es wird jedoch an Beweisen nicht mangeln, welche diese Tatsache über jeden Zweifel erheben und beweisen werden.

Ich habe bereits ad §. 1. umständlich auseinandergesetzt, dass die Viehzucht die einzige Erhaltungsquelle der Gebirgsbewohner sei, dass dieselben bei ihren Niederlassungen mit Zustimmung der Grundherrschaft die gegenwärtig in ihrem Besitze befindlichen Waldabschnitte und Hutweideparzellen sich zugeeignet haben.

Jeder Gebirgsbewohner liess sich nämlich mitten im Walde nieder, und nahm in den Besitz und Benützung eine beliebige Bodenfläche, welche alsogleich abgemarkt und mit Rozlogen umzäumt wurde; daraus ergibt sich, daß die ganze von dem Gebirgsbewohner in den Besitz übernommene Grundarea dessen Dotation gebildet und bilden musste, zumal, da diese Grundarea einen zusammenhängenden Komplex ausgemacht hat.

Auf einem Teile hat der Gebirgsbewohner seine armselige Behausung aufgebaut, einen Teil gerodet und als Hutweide benützt, und aus dem verbliebenen

Teile den Holzbedarf gedeckt. Aus diesem Grunde haben im Gebirg niemals Servitutsrechte bestanden, da jeder Untertan auf seinem Dotationsgrunde geweidet und geholzt hat. Dieses dürfte schon genügend nachweisen, dass die im Besitze der einzelnen Untertanen gegenwärtig befindlichen Waldabschnitte und Hutweidenparzellen dessen Dotation gebildet haben.

Sollte dieses jedoch nicht hinlänglich sein, so führe ich noch folgende Beweise an:

1) Alle seit Übernahme Bukowinas in der österr. Regierung aufgenommenen Verlassenschaftsabhandlungsakten, und namentlich die Inventare und die Einantwortungsdekrete werden bestätigen, dass die Behausung, samt den dazu gehörigen Waldabschnitten und Hutweiden schon im ausschliesslichen Besitze der Vorfahren der gegenwärtigen Generation sich befanden und im Erbschaftswege den gegenwärtigen Besitzern als väterliches Erbanteil eigentümlich überantwortet wurden.

2) Gegenwärtig sind die Grenzen, Abmarkung und Einfriedung jeder Rustikaldotation zu sehen, obso gleich dieselben beinahe ein menschliches Alter bestehen, und innerhalb dieser Abgrenzung und Einfriedung befinden sich auch die einzelnen Waldabschnitte und Hutweidenparzellen. Diese Abgrenzung dürfte schwerlich von den Grundherrschaften erlaubt und geduldet werden, wenn [nicht] die zu jedem Haus No. ausgeschiedenen und umgezäumten Waldabschnitte und Hutweidenstrecken zur Dotation der Untertanen nicht bestimmt und eigentlich dieselbe (nicht) ausgemacht hätten.

3) Die Mehrzahl der Gebirgsbewohner besitzt Kaufverträge und andere Urkunden, mittelst welcher denselben von den betreffenden Grundherrschaften die in ihrem Besitze befindlichen Rustikalkulturländereien mit Einschluss der Waldabschnitte und Hutweidenparzellen ins Eigentum verkauft und übergeben wurden.

Obgleich die früheren Gemeindebevollmächtigten von diesen Urkunden Abschriften verfasst und dem Regierungskommissär Herrn Stroner übergeben haben und sich daher solche in den Akten befinden müssen, so behalte ich mir dennoch vor, von diesen Urkunden

vidimirte Abschriften zu verfassen und der löblichen k. k. Kommission in einigen Tagen vorzulegen.

4) Die einzelnen Untertanen haben von diesen Urkunden und namentlich von den Einantwortungsdekreten die gesetzlich bedeutenden Übertragungsgebühren entrichtet, was sie offenbar nicht getan hätten, wenn die ihnen verkauften oder eingeantworteten Waldabschnitte und Hutweidenparzellen nicht deren Eigentum gewesen sind oder geworden wären.

5) Ich glaube, dass jeder Untertan die in seinem Besitze befindliche Wirtschaft mit Inbegriff der Waldabschnitte und Hutweidenstrecken besteuert und die Besteuerung, wenn nicht das Eigentum, so doch wenigstens den ausschliesslichen Besitz nachweisen muss.

6) Die im Besitze der einzelnen Untertanen befindlichen und ihre Dotation ausmachenden Waldabschnitte und Hutweidenparzellen sind bei der Horaischen Vermessung, sowie bei jener vom 1820 oder 1822 auf den Namen einzelner Untertanen eingetragen, und nur bei der Vermessung vom Jahre 1855 haben die Grundherrschaften durch ihren Einfluss dahin gewirkt, dass diese Flächen, theils auf den Namen der Herrschaft eingetragen und theils als strittig bezeichnet wurden.

Die Horaische Vermessung, sowie jene vom Jahre 1822 dürften jedoch beweisen, dass die, auf den Namen der Untertanen eingetragenen Hutweiden und Waldabschnitte im Besitze der einzelnen Untertanen sich befanden und deren Dotation gebildet haben, während die Vermessung vom Jahre 1855 noch nicht gänzlich berichtigt wurde und daher gar nichts beweisen kann.

7) Die feierlichen, den Gemeinden so vielmal gemachten und wahrscheinlich in den alten Akten vorhandenen Geständnisse der Grundherrschaften, dass dieselben alle bis zum Jahre 1822 und auch späterhin gerotteten Gründe, sowie überhaupt alle, im Besitze der Untertanen befindlichen Gründe, wozu offenbar die Waldabschnitte und Hutweiden gehören müssen, den Untertanen ins Eigentum überlassen und sich nur das Eigentum jener Waldungen und Gründe vorbehalten, welche noch niemals im Besitze der Untertanen gewesen und

rein dominikal sind, müssen schon an und für sich, wenn auch die von 1—6 bezeichneten Beweise nicht berücksichtigt werden sollten, reinen, vollständigen Beweis herstellen, dass die, seit Jahrhunderten im ausschliesslichen Besitze der Untertanen vorfindigen Gründe, Hutweiden und Waldabschnitte zur Dotation der Untertanen gehörten und ihr Eigentum gebildet haben. — Ja die alten Leute haben mich versichert, dass einige Grundherrn, deren Namen sie nicht angeben können, vielmal erklärt haben, dass sie alle ihre Waldungen den Untertanen übergeben und unter ihnen verteilt haben, und sie beinahe keinen Dominikalbesitz im Gebirge haben. — Vielleicht kann hievon in den alten Akten eine Spur aufgefunden werden.

8) Auch die Geständnisse derjenigen Grundherrn, welche die Schaf- und Brindzaabgabe zur Grundentlastung angemeldet und dabei erklärt haben, dass alle im Besitze der Untertanen vorfindigen Gründe mit Einschluss der Waldabschnitte und Hutweiden beweisen, dass die Waldabschnitte und Hutweiden die eigentliche Dotation der Untertanen gebildet haben.

9) Sollten die angeführten Beweise nicht für hinlänglich befunden werden, so behalte ich mir vor, durch Anführung der glaubwürdigen Zeugen und Gedenkmänner zu erweisen, dass die angesprochenen Waldabschnitte und Hutweidenparzellen seit Menschengedenken, bis jetzt im ausschliesslichen Besitze und Genusse der einzelnen Untertanen sich befinden und daher deren Dotation gebildet haben.

Ich glaube daher vollständig nachgewiesen zu haben, dass die strittigen Waldabschnitte und Hutweidenparzellen nicht nur seit undenklichen Zeiten in ausschliesslichem Besitze und Genusse der einzelnen Untertanen sich befunden haben, sondern auch deren Dotation gebildet haben. Da jedoch mit dem allerhöchsten Patente, womit die Aufhebung des Untertansverbandes und die Entlastung der bauerlichen Dotation ausgesprochen wurde, auch verordnet ist, dass alle, im bleibenden Besitze und Genusse der Untertanen befindlichen Gründe deren vollständiges Eigentum geworden sind,

so glaube ich auch bewiesen zu haben, daß die strittigen, im ausschliesslichen Besitze und Genusse einzelner Untertanen vorhandenen Gründe deren vollständiges Eigentum sind.

§. 3.

Die Gemeindevertretung hat ad §. 1. behauptet, dass die Schaf- und Brindzaabgabe eine untertänige Inventarialgiebigkeit war und durch die Aufhebung des Untertansverbandes gänzlich aufgehoben sei; während die alten Erhebungsakten dartun, dass diese Abgabe den Charakter einer untertänigen Giebigkeit nicht eigen haben, lediglich als Gegenleistung für eine Ausübung der Weide-Holzungs- und Streubezugsrechte an die Grundherrschaft prästiert wurden und aus diesem Grunde bei der Grundentlastungsverhandlung nicht liquidirt und entschädigt wurden. — Was haben Sie darauf zu erwidern, und womit können Sie ihre Behauptung beweisen?

Ad §. 3. Insoferne die Flachsabgabe (Powisma), Nawaczyzna, Terchy und Keltunky eine untertänige Inventarialschuldigkeit genannt werden kann und darf, muss auch die Schaf- und Brindzaabgabe eine untertänige Giebigkeit genannt werden. Übrigens glaube ich zum Beweise, dass die Schaf- und Brindzaabgabe eine rein untertänige Giebigkeit gewesen sei, folgendes anzuführen und zwar: 1) Der Fürst Ghikaische Chri-sow vom 1. Oktober 7256 beweist, dass schon im 11. oder 12. Jahrhunderte die Gebirgsbewohner des Russ-Kimpolunger Okolls die Schafabgabe in natura an die damalige Regierung geleistet haben. Ob und inwiefern diese Abgabe zur Zeit der moldauischen Regierung in eine andere verwandelt oder aufgehoben wurde, kann gegenwärtig nicht erwiesen werden.

2) Alle Gemeindeangehörigen und glaubwürdige Zeugen aus der Nachbarprovinz werden bestätigen, und auch beeiden, und haben auch bei den früheren und bei der Provisorialerhebung bezeugt, dass die Schaf- und Brindzaabgabe immer und stets seit mehr als einem halben Jahrhunderte kumulativ mit den übrigen untertänigen Leistungen, wie Grundzins, Terchy, Keltunki und Flachsabgabe, alljährig an die Grundherrschaft gelie-

fert wurde, ohne dass es je festgesetzt wurde, dass die Schaf- und Brindzaabgabe aus irgend einem anderen Titel, als dem Untertänigkeitsverbande entrichtet worden.

3) Die Fassionen vom Jahre 1836 müssen auch nachweisen, dass die Schaf- und Brindzaabgabe als untertänige Inventarialschuldigkeit fatirt wurden.

4) Die Tatsache, dass alle Grundherrn im Jahre 1849, nach Aufhebung des Untertansverbandes die Schaf- und Brindzaabgabe als untertänige Giebigkeiten eingetrieben und requiriert haben, wie auch

5) Jener Umstand, dass die Grundherrn selbst geglaubt und diesen Glauben dadurch bestätigten, dass sie nach dem Jahre 1848 bis zur Provisorialentscheidung die Schaf- und Brindzaabgabe von den Gebirgsbewohnern nicht einmal verlangt, viel weniger eingetrieben haben, dass diese beiden Abgaben eine untertänige Giebigkeit sei und mit Aufhebung des Untertansverbandes aufgehoben wurde, bewiesen, dass diesen beiden Abgaben der Charakter einer untertänigen Naturalleistung eigen war.

6) Diejenigen Grundherrn, welche die Schaf- und Brindzaabgabe als untertänige Giebigkeiten bei den Grundentlastungskommissionen zur Entschädigung angemeldet haben, bezeugen durch die Anmeldungen, dass die beiden Abgaben nntertänige Inventarialschuldigkeiten gewesen sind.

7) Die herrschaftlichen Register über die eingehobenen untertänigen Giebigkeiten müssen bestätigen, dass die Schaf- und Brindzaabgabe kumulativ mit den übrigen untertänigen Giebigkeiten fürgeschrieben und eingehoben wurden.

Wenn nun mit der Aufhebung des Untertansverbandes alle untertänigen Leistungen aufgehoben wurden, so mussten auch die Schaf- und Brindzaabgaben, als aufgehoben betrachtet werden.

Warum jedoch diese beiden Abgaben bei der Grundentlastungsverhandlung als untertänige Giebigkeiten nicht liquidirt und entschädigt wurden, ist den Gemeinden nicht bekannt und es war Sache der Grundherrn, hiefür Sorge zu tragen.

Da ich schon ad §. 1. und 2. nachgewiesen habe, dass die Untertanen, auf ihren Dotationsgründen ge-weidet, und geholzt haben, und dass im ganzen Russi-schen Kimpolunger Okoll kein Servitutsverhältnis be-standen hat, so konnte die Schaf- und Brindzaabgabe als eine Gegenleistung für Servitutsrechte nicht angesehen und erklärt, und aus diesem Grunde von der Grundent-lastungsverhandlung nicht ausgeschlossen werden.

Die Grundherrn werden übrigens auch bezeugen, dass im Gebirge kein Servitutsverhältnis bestanden hat und somit auch keine Gegenleistung bezogen wurde.

Ich muss demnach bezweifeln, damit die alten Erhebungsakten nachweisen könnten, dass die Schaf- und Brindzaabgabe als Gegenleistung für Servituten entrichtet worden wäre; sollte jedoch dies der Fall sein, so erlaube ich mir die Bitte, damit ich diese Erhebungsakten einsehen könne, um dann die etwaigen Aussagen der Gemeinde-Deputierten entkräften und das Gegenteil nachweisen könne.

Fedkowicz m. p.

Somit unterbrochen und gefertigt.

Klusig m. p. — Krzenek m. p.

Fortsetzung am 10-ten und 11-ten Mai 1864.

Es erscheint der Gemeindevertreter Josef Horodinski R. v. Fedkowicz und es ist mit demselben die weitere Erhebung, wie folgt, fortgesetzt worden.

§. 4.

Die Gemeindevertretung hat bisher das Eigen-tum der strittigen Hutweide- und Waldabschnitte für die Gemeinden angesprochen und den Bestand ei-nes Servitutsverhältnisses und der Gegenleistung in Ab-rede gestellt. Aus den alten Erhebungsakten ist jedoch das Gegenteil zu entnehmen und zwar haben die Gemein-den bei der Erhebung des Kreiskommissärs Adamowicz vom 23. Oktober 1803 §. 149 und 151 erklärt, dass sie einen freien Holzhandel aus den herrschaftlichen Waldungen durch Verfertigung von Schindeln, Latten und d. gl., die sie verkaufen, treiben auch fremdes Vieh aus Galizien in den herrschaftlichen Waldungen weiden, wofür sie eine Vergütung bekamen, endlich zur Überwin-

terung des Schafviehes Laubholz aus den herrschaftlichen Waldungen beziehen, und bei der Erhebung des Kreiskommissärs Mühlbacher vom 30. Juli 1814 ad §. 7. ausgesagt, dass sie in den herrschaftlichen Waldungen nach Belieben Holz fällen und verkaufen dürfen, ohne hiefür der Grundherrschaft eine Geld- oder Naturalleistung zu entrichten.

Diese Geständnisse scheinen den Bestand eines unentgeltlichen Holzungsrechtes nachzuweisen, was mit Ihrer Behauptung im Widerspruche ist.— Indem Ihnen die bezüglichlichen Erhebungen zur Einsicht vorgewiesen werden (hier hat der Gemeindenvertreter die berufenen Erhebungsakten eingesehen), werden Sie zur Lösung dieses Widerspruches aufgefordert.

Was haben Sie darauf zu erwidern?

Ad §. 4. Die Zeitverhältnisse seit dem Jahre 1803 und 1814 haben beinahe dasjenige, was dazumal wahr gewesen ist, gegenwärtig zur völligen Unwahrheit gemacht und ich werde überdies, nachdem ich die mir vorgewiesenen Erhebungen eingesehen habe, nachweisen, dass die daselbst enthaltenen Geständnisse der Gemeinden gar nichts beweisen.

Die Erhebung des Kreiskommissärs Adamowicz vom 23/10 1804 war wider den Oberdwornik Flondor wegen Bedrückungen eingeleitet. — Bei dieser Erhebung waren nur diejenigen, welche den Oberdwornik verklagten, oder denen er befohlen hatte, ihn (den Oberdwornik) zu verteidigen, anwesend, und der Zweck der Kommission war, zu erheben, ob der Oberdwornik sich Überbürdungen zu Schulden kommen liess oder nicht, keineswegs aber zu untersuchen, ob die Gemeinden die herrschaftlichen Waldungen benützen, oder nicht.

Es waren auch dabei nicht alle Gemeinden vertreten und hiez zu auch deren Bevollmächtigte nicht vorgeladen, und die daselbst anwesenden Untertanen hatten kein Recht, im Namen der Gemeinden Geständnisse abzugeben. — Wenn auch einer oder der zweite Untertan zur Verteidigung des Oberdworniks gesagt hat, dass er in den herrschaftlichen Waldungen Holz fälle, daselbst fremdes Vieh gegen Vergütung unter-

halte und Laubholz zur Fütterung des Schafviehes beziehe, so konnte eine derartige Aussage höchstens für den Aussagenden, keineswegs aber für eine und viel weniger für alle Gemeinden verbindlich sein.

Wenn auch diese Aussage einzelner unberechtigten Untertanen für die Gemeinden sehr günstig und vorteilhaft ist, da sie ein freies und unentgeltliches Holzungsrecht nachweist, so kann ich sie namens der Gemeinden nicht als rechtsverbindlich erklären, zumal, da um das Jahr 1803 von einem Holzungsrechte niemand etwas gewusst hat, und es übrigens auch möglich ist, dass dieses Holzungsrecht auf den untertänigen Dotationsgründen ausgeübt wurde.

Dasselbe gilt auch von der Erhebung des Kreiskommissärs Mühlbacher vom Jahre 1814, und ich finde noch zu bemerken, dass bei dieser Erhebung auch die Gemeinden nicht vertreten waren, und dabei noch weniger Untertanen, als bei der Erhebung des Kreiskommissärs Adamowicz anwesend waren, nicht minder, dass diese beiden Erhebungen nur begonnen und keineswegs beendet waren, da auf Grundlage deren keine Entscheidung erflossen und wenigstens den Gemeinden nicht publiziert wurde.

Wenn auch die löbl. k. k. Kommission in diesen beiden Erhebungen einen Beweis für das Bestehen eines Servitutsverhältnisses suchen will, was ich jedoch nicht vermute, so könnte höchstens durch diese Erhebungen erwiesen werden, dass die Gemeinden ein unumschränktes und unentgeltliches Holzungs- und Weiderecht in den herrschaftlichen Waldungen ausgeübt haben, nicht minder, dass hiefür keine Gegenleistung und namentlich: keine Schaf- und Brindzaabgabe an die Grundherrschaft entrichtet haben.

Die Ausübung der freien und unentgeltlichen Holzungs- und Weiderechte in den herrschaftlichen Waldungen schliesst keineswegs die erwiesene Tatsache aus, dass die im Besitze einzelner Untertanen vorfindigen Hutweiden und Waldstrecken deren Dotation und vollständiges Eigentum bilden.

Da übrigens die Grundherren vielfach gestanden haben, dass die Untertanen mit ihrer Bewilligung ihre Dotationsgründe durch Rottungen und Annexion der herrschaftlichen Waldungen bedeutend erweitert haben und aus diesem Grunde auch die ursprünglichen Grundzinse erhöht und neue Naturalleistungen eingeführt wurden, so spricht die Möglichkeit und Wahrscheinlichkeit dafür, dass diejenigen Waldungen, welche im Jahre 1803 und 1814 herrschaftlich waren, in der Folge in die untertänige Grunddotations- und den ausschliesslichen Rustikalbesitz übergegangen worden sind.

§. 5.

Die Behauptung der Gemeindevertretung, dass im Russisch Kimpolunger Okoll kein Servitutsverhältnis bestanden hat, und besteht, wird durch die ad §. 4. angeführten Beweise keineswegs rechtlich erwiesen, da die Gemeinden auch bei der Erhebung des Kreiskommissärs Apian vom 6. Mai 1825 ad §. 5. ausdrücklich eingestanden haben, dass jeder vermöglichere Wirt jährlich zwei Schafe, die übrigen hingegen ein Schaf der Herrschaft unentgeltlich zu geben pflegten und dass diese stattfindende Abgabe als Entgelt dafür entrichtet wurde, dass die Untertanen von den Grundherren gegenseitige mehrere Begünstigungen genießen, welche darin bestehen, dass dem Untertan von der Grundherrschaft zu seiner Beheizung und übrigen Hausbedarf, dann zur Umzäunung seiner urbaren Grundstücke, sowie auch zum Verkauf für sich, die freie Holzung aus den herrschaftlichen Wäldern, wie nicht minder den Untertanen, die der Herrschaft für sich auf dem herrschaftlichen Grunde, unentgeltlich überlassen, und gestattet wird, nicht minder bei der Erhebung desselben k. k. Kreiskommissärs vom 27. Mai 1825 ad §. 1. 3. 4. 7. 11. 14. 16. 19. und 20. erklärt, dass die Schafabgabe in natura für die freie Holzung aus den herrschaftlichen Waldungen zur Beheizung und den übrigen Hausbedarf, dann auch zum Verkaufe und für

die Weide im herrschaftlichen Walde, endlich für die unentgeltliche Ausübung der wilden Fischerei und der Jagdbarkeit, an die Grundherrschaft alljährlich entrichtet wurde.

Diese Geständnisse beweisen offenbar ein unentgeltliches Holzungs- und Weiderecht. Was hat die Gemeindevertretung darauf zu sagen?

Nach Einsichtnahme der bezüglichen Erhebungen.

Ad §. 5. Bevor ich diese Frage beantworte, sehe ich mich im Interesse der Gemeinden verpflichtet Folgendes vorauszuschicken.

Die Gebirgsbewohner waren seit jeher von den betreffenden Grundherrn als Sachen und verkäufliche Gegenstände behandelt, und es müssen auch die alten, in der Landtafel vorfindigen Verträge bestätigen, dass ein Grundherr dem anderen keinen Grund und Boden, sondern nur eine gewisse Anzahl Seelen verkauft habe.

Es war in früheren Zeiten gang und gäbe, dass man mit den Seelen der Gebirgsbewohner, wie mit einer gewöhnlichen Marktware Handel getrieben hat.

Es konnte daher diese Seele, welche auch Untertan genannt wird, keinen eigenen freien Willen und keine Bestimmungskraft besitzen oder an den Tag legen.

Den Willen dieser Seelen vulgo Untertanen absorbierten gänzlich die Grundherrn, so zwar; dass wenn der Grundherr schlief, die ihm ergebenen untertänigen Seelen wachen, wenn er aß, die letzteren hungern, und wenn der Grundherr Wärme empfand, der Untertan Kälte und Frost erdulden musste.

Konnte nun der Untertan in so einem Zustande und aus Furcht in die Ungnade der Grundherrn zu verfallen bei den Kommissionen die Wahrheit aussagen? Bevor auch eine Kommission im Gebirg erschienen ist, haben die Grundherrn dafür Sorge getragen, damit bei derselben nur die ihnen mit Leib und Seele ergebenen Untertanen erscheinen, hingegen die wahren Kläger, welche bis zur Klage sich erkühnten, durch verschiedene Mittel am Erscheinen bei der Kommission gehindert werden. Beweis dessen die mehrfache Inhaftirung

der gewesenen Gemeindebevollmächtigten und Abstiftung derselben vom Grund und Boden: Z. B. Ulasi Petran, Pomidasz, Kobilitza, und andere.

Ich habe unter den Gebirgsbewohnern auszuforschen getrachtet, was sie oder deren Bevollmächtigte bei jeder Kommission ausgesagt haben und das Resultat der Ausforschung war jene, dass alle noch am Leben befindlichen, welche entweder in der Eigenschaft der Gemeindebevollmächtigten, oder nur als gewöhnliche Untertanen bei der Kommission verhört wurden, sich niemals für Servituten ausgesprochen, sondern stets das Eigentum der seit jeher im Besitze einzelner Untertanen befindlichen Waldabschnitte und Hutweiden begehrt haben.

Ich muß daher die Echtheit der mir vorgewiesenen Erhebungen des Kreiskommissärs Apian vom 6. und 27. Mai 1825 und insbesondere die Echtheit der Unterschriften der einvernommenen Untertanen bezweifeln und überdies beifügen, dass bei diesen Kommissionen sämtliche Gemeinden nicht vertreten und die einvernommenen Untertanen keine Macht hatten, die Gemeinden zu vertreten, oder in ihrem Namen bindende Erklärungen und Geständnisse abzugeben.

Die Unglaubwürdigkeit, Unwahrheit und Unverbindlichkeit der mir oben vorgehaltenen Geständnisse leuchtet schon aus dem Widerspruche, welcher zwischen den ad §. 4. mir vorgehaltenen Angaben der Gemeinden sich ergibt. — Ad §. 4. wurde mir vorgehalten und auch die bezüglichlichen Erhebungen vorgewiesen, nach welchen die Gemeinden bei der Erhebung des Kreiskommissärs Adamowicz vom 18. Oktober 1803 und des Kreiskommissärs Mühlbacher vom 30. Juli 1814 erklärt haben, dass sie ein freies unentgeltliches und unumschränktes Weide-Holzungs- und Streubezugsrecht in den herrschaftlichen Waldungen ausgeübt haben, und dass somit der Bestand eines unentgeltlichen Servitutsrechtes erwiesen sei.

In der Frage 5 wird mir jedoch wider Erwarten vorgehalten und auf die bezüglichlichen Erhebungen vorgewiesen, wornach die Gemeinden ausgesagt haben

sollen, dass sie die Schafabgabe den Grundherrschaften für die Ausübung der Weide- und Holzungsrechte, dann für die Fischerei und Jagdbarkeit als Entgelt geleistet haben und dass daher ein gegenteiliges, nämlich: ein entgeltliches Servitut erwiesen sei. Welche von diesen beiden Angaben soll wahr sein? jene, wodurch ein unentgeltliches Servitutssverhältnis erwiesen sei, oder vielleicht die letztere, welche ein entgeltliches Servitutssverhältnis beweiset? — Ich glaube der Wahrheit am meisten dadurch mich zu nähern, dass ich weder den ad §. 4. noch jenen ad §. 5. vorgehaltenen angeblichen Geständnissen keinen Glauben schenke, und wenn jedoch eine von diesen Angaben als glaubwürdig angesehen werden soll, so muß ich auch im Interesse der Gemeinden für die erstere, und namentlich für das unentgeltliche Servitutsrecht aussprechen. — Zu diesem Ausspruche berechtigt mich auch der Umstand, dass das bei den Erhebungen vom Jahre 1803 und 1814 geschilderte unentgeltliche Servitutsverhältnis bis zum Jahre 1825 in ein entgeltliches verwandelt werden konnte und dass daher den bei der Erhebung im Jahre 1825 anwesenden Untertanen entweder von den Grundherrschaften oder von den Kommissionierenden Worte in den Mund gelegt oder auf das geduldige Papier niedergeschrieben wurden, da es nicht einmal gedacht werden kann, damit die Untertanen für sich selbst eine Belastung auflegen und um dieselbe sogar ansuchen sollen. Das Wahrscheinlichste scheint jedoch das zu sein, dass diese Erhebungen wider die Grundherrschaften wegen überspannter Zinserhöhung und Einführung grösserer Naturalleistungen gepflogen wurde, und dieselben, um sich vor der allenfälligen Prägravation loszuschlagen, die ihnen ergebenden Untertanen vorgeschoben haben, damit sie bestätigen sollen, dass keine Überbürdungen vorgekommen und die Schafabgabe für Weide- und Holzungsrechte, dann für die wilde Fischerei und Jagdbarkeit geleistet wurde. — Es ist aus diesen Angaben auch nicht zu wissen, ob die Schafabgabe für alle diese vier Rechte oder nur für eines und welches entrichtet werden soll, da für die wilde Fischerei, die

Forellenabgabe und für die Jagdbarkeit die Wildabgabe geleistet wurde und dieser letztere Widerspruch beweist auch, dass die mir vorgehaltenen Geständnisse keinen Sinn enthalten und daher nicht Glauben verdienen, und dies um so weniger, als auf Grundlage derselben keine Entscheidung erflossen ist, wodurch das entgeltliche Servitutsrecht bestätigt worden wäre.

Die Streitigkeiten im Gebirge waren nie aus Anlass der Servituten, welche Niemandem im Gebirge bekannt waren, sondern nur wegen überspannter Erhöhung der Zinse, Einführung beliebiger Abgaben und Einschränkung der ursprünglichen Dotationgründe geführt, wovon auch die alten Erhebungsakten Zeugnis geben müssen.

J. Fedkowicz mp.

Somit unterbrochen und gefertigt.

Klusig mp. Krzenek mp.

Fortsetzung am 20. und 21 Mai 1864. Es erscheint der Gemeindevertreter Josef Horodynski Ritter v. Fedkowicz und es ist mit demselben die weitere Erhebung, wie folgt fortgesetzt worden.

§. 6.

Der Nichtbestand eines Servitutsverhältnisses im Russisch-Kimpolunger Okoll ist durch das ad §. 4. u. 5. von der Gemeindenvertretung Vorgebrachte noch nicht erwiesen, da die Gemeinden bei der Erhebung des Vize-Kreishauptmannes Zbyszewski vom 11. Dzbr. 1843 (Seite 11 ad §. 9) ausdrücklich gesagt haben, dass die Schafabgabe für die Benützung des herrschaftlichen Waldes geleistet wurde, ferner, da die Grundherrschaft bei den Erhebungen des Kreiskommissärs Mühlbacher vom 30. Juli 1814, des Kreiskommissärs Apian vom 6. und 27 Mai 1825 und des Vizekreishauptmannes Zbyszewski vom 11. Dzbr. 1843 ausdrücklich der Bestand eines entgeltlichen Dienstbarkeitsrechtes zugestanden haben, endlich ist durch das Provisorialerkennntnis vom 20. Dzbr. 1861 Zahl 837, und die Ent-

scheidung vom 31. Juli 1863 Zl. 516 der Bestand eines Servitutsverhältnisses im ganzen Russisch-Kimpolunger Okoll ausser allen Zweifel gesetzt und anerkannt worden. Bei diesem Sachverhalte müssen die Angaben der Gemeindevertretung ad §. 4. und 5. in Zweifel gezogen werden und Sie werden aufgefordert diesen Zweifel gehörig aufzuklären.

Nach Vorweisung der bezüglichen Akten:

Ad §. 6.

Das vorgehaltene, in dem mir vorgewiesenen Protokolle bei §. 9. ersichtliche Geständnis der Gemeinden hat keineswegs die Fähigkeit und Kraft, den Bestand eines entgeltlichen Servitutsverhältnisses nachzuweisen, da es nur darin heisst, dass seit bereits 38 Jahren die Abgabe des Schafzinses besteht, welcher ursprünglich aus freiem Willen gegen Bezahlung entrichtet, später jedoch in einen förmlichen Schafzins verwandelt, welcher von den Untertanen anfangs als Entschädigung für die Benützung des Waldes, später aber als eine besondere Schuldigkeit gefordert und exequiert wurde. Aus diesem Geständnisse könnte höchstens der Beweis hergeleitet werden, dass der Schafzins als eine untertänige Inventarial-Giebigkeit, keineswegs aber als Gegenleistung für die Servitutsrechte geleistet wurde. Dieses Protokoll ist übrigens nur von 4 Untertanen, welche zur Vertretung der Gemeinden nicht ermächtigt waren, gefertigt und sohin nicht glaubwürdig.

Was die Geständnisse der Grundherren über das Bestehen eines Servitutsverhältnisses mit einer Gegenleistung in der Schafabgabe in natura anbelangt, so führe ich nach Einsicht der vorgewiesenen Protokolle folgendes hierüber an: Das auf dem 6. Bogen der Erhebung des Kreiskommissärs Mühlbacher vom 30. Juli 1814 ersichtliche, von den Gutsbesitzern Basil Gafenko, Johan Romaszkán, Georg de Dzurdzowan, Flondor und dem Ivonitza Vitan, als Bevollmächtigten des

Turkul, eigenhändig unterschriebene Geständnis besagt, dass die Grundherrn ihr Eigentumsrecht auf die Waldungen den Untertanen nicht cedieren, die Untertanen wohl das Recht haben zum eigenen Bedarf Holz auszuführen, keineswegs aber Holz zu verkaufen, und es darf der eigene Bedarf in Verschwendung nicht ausarten, und enthält die Bitte, damit dieses Holzungsrecht der Untertanen nach der Waldordnung reguliert und ihnen der Verkauf des Holzes nicht gestattet werde.

Wenn nun dieses Geständnis etwas beweisen soll, so unterliegt es keinem Zweifel, dass dasselbe nur dieses beweist, dass die Untertanen ein freies und unentgeltliches Holzungsrecht und dies nicht nur zum eigenen Bedarf, sondern auch zum Verkaufe aus den herrschaftlichen Waldungen bezogen haben. Von einer Gegenleistung in der Schafabgabe oder von der Weiderechte oder anderer Servituten ist darin kein Wort zu lesen. Wenn auch dieses Geständnis zum Vorteile der Gemeinden und Nachteile der Grundherren ist, so kann ich mich keineswegs mit demselben namens der Gemeinden zufrieden stellen, da ich bei der bereits erwiesenen Tatsache beharre, dass dieses Holzungsrecht auf den Rustikaldotationen ausgeübt wurde, und es sich auch nicht vermuten lässt, damit die Grundherren aus freiem Antriebe den Untertanen den Verkauf des Holzes aus ihren eigentümlichen Waldungen gestattet hätten. Diese Gestattung deutet vielmehr darauf hin, dass dieser Holzverkauf aus den, im ausschliesslichen Besitze einzelner Untertanen befindlichen Waldabschnitten betrieben wurde.

Da in diesem Geständnisse von dem Weiderechte erwähnt wird, so scheint es, dass damals die Grundherrn die im Besitze einzelner Untertanen vorfindigen Hutweideparzellen als deren Eigentum und wenigstens als untertänige Grunddotazion anerkannt haben.

Das Protokoll des Kreiskommissärs Apian, vom 6. Mai 1825, welches von der Schafabgabe als einer Gegenleistung für die Weide- und Holzungsrechte Er-

wähnung macht, erscheint nur von dem Grundherrn Johann Gaffenko und Gregor Aywas gefertigt und enthält von ihren Seiten nur die Bemerkung, dass die Untertanen jährlich 1 Stück Schaf an Entgelt für die, von der Herrschaft geniessenden Vorteile, den Grundherrn und wahrscheinlich nur ihnen d. h. den Herrn Johann Gaffenko und Gregor Aywas zu geben pflegen.

Die übrigen Grundherrn, und zwar Dzurdzowan und Romaszkan, haben weder von Servituten, noch von einer Gegenleistung irgend welche Erwähnung gemacht. Ich muß jedoch bezweifeln, damit durch die obige Bemerkung des Herrn Johann Gaffenko und Gregor Aywas der Bestand eines Servitutsverhältnisses und einer Gegenleistung in der Schafabgabe erwiesen wäre.

Bezüglich der Erhebung des Kreiskommissärs Apian vom. 27. Mai 1825 füge ich folgendes bei: Es hat der Grundherr Herr Dzurdzowan zwar ausdrücklich darin gesagt, dass außer den, sonst üblichen untertänigen Giebigkeiten ein jeder schafbesitzender Untertan für die freie Holzung zum Heizen, Umzäumungen und zum Verkauf, womit sich die Gebirgsuntertanen grösstenteils unterhalten und die Ärarialgiebigkeiten leisten, dann für die freie Weide im herrschaftlichen Walde, für die wilde Fischerei und Jagdbarkeit ein Stück Schaf an die Grundherrschaft entrichtet. Allein aus diesem Geständnisse kommt klar hervor, dass der Holzhandel und die Viehzucht die einzige Erhaltungsquelle der Gebirgsbewohner sei und die Schafabgabe, wie jede andere untertänige Giebigkeit, an die Grundherrschaft geleistet wurde.

Die vom Herrn Dzurdzowan angeführten, den Untertanen zustehenden Rechte wurden jedoch, wie ich schon mehrfach erwähnte und auch bewiesen habe, nicht in den herrschaftlichen Waldungen, sondern auf den, im Besitze der Untertanen befindlichen, ihre Dotation bildenden Waldabschnitten und Hutweiden ausgeübt.

Die Grundherrn Johann Gaffenko und Gregor Aywas haben in diesem Protokolle von einem Servi-

tutsverhältnisse gar nichts erwähnt und lediglich erklärt, dass die Untertanen den Grundzins, so wie die übrigen von ihnen daselbst eingestandenen Naturalabgaben (wozu offenbar auch die Schafabgabe gezählt werden muß) auf die gewöhnliche Art entrichten.

Durch diese Angaben der beiden Grundherrn könnte nur erwiesen werden, dass die Schafabgabe eine untertänige Naturalleistung (war). Der Grundherr Demeter Flondor hatte zwar ausgesagt, dass die Schafabgabe für die freie Holzung zum eigenen Gebrauche und zum Handel, dann für die Jagdbarkeit, wilde Fischerei und Viehweide geleistet wird, allein diese Aussage ist mit dem, a 1. Juni 1803 geschlossenen und vom k. k. Kreisamte bestätigten Vergleiche, womit die untertänigen Giebigkeiten geregelt waren, im Widerspruch und sohin nicht glaubwürdig. Hingegen hat Herr Romaszkan, so wie die übrigen Grundherrn, von einem Servitutsverhältnisse und der Gegenleistung keine Erwähnung gemacht. Bei der Erhebung des Vize-Kreishauptmannes Zbyszewski vom 11. Dzbr. 1843 haben die Grundherrn Gregor Aywas, Michael Romaszkan und Georg von Dzurdzowan hingegen erklärt, dass den Untertanen von Seite der Grundherrschaft das unentgeltliche Holzungsrecht, nach welchem sie ihren Bedarf an Bau- und Brennholz bisher bezogen haben, zugestanden wird, von der Schafabgabe, als Gegenleistung für die Holzungsrechte ist nicht gesagt worden.

Ferner haben diese Grundherrn dabei gesagt, dass der Schafzins als Entschädigung für jene Benützung des Waldes genommen wird, zu deren Abstattung der Grundherr nicht verpflichtet sei, und diese ist die Ausfolgung des Holzes außer dem Baubedarf, zur Umzäunung, sowie der jüngeren krüppelhaften Bäume zur Fütterung des Schafviehes, hingegen das Brindzageld und die Brindzaabgabe in natura als Entschädigung für das Abweiden der Waldblößen entrichtet wird, die übrigen Grundherrn haben gar keine Erklärung abgegeben.

Zu erwähnen kommt, dass alle diese 3 Grundherrn von einem entgeltlichen Servitutsverhältnisse und

der Schafabgabe in natura als einer Gegenleistung kein Wort sagen.

Da jedoch die Aussagen der Grundherrn, wie ihre Geständnisse beweisen, zu stark sich widersprechen, so können dieselben weder den Bestand eines Servitutsverhältnisses und der Gegenleistung in der Schafabgabe in Natura, noch sonst etwas anderes beweisen. Ich glaube daher, nicht nur die angeblichen Geständnisse der Gemeinden und der Grundherrn, wodurch der Bestand eines entgeltlichen Servitutsverhältnisses und der Gegenleistung in der Schafabgabe in Natura nicht nur gänzlich widerlegt, sondern die von mir bei früheren §: §: angeführten gegenteiligen Tatsachen gehörig nachgewiesen zu haben.

Dass im Russisch Kimpolunger Okoll kein entgeltliches Servitutsverhältnis und auch keine Gegenleistung in der Schafabgabe in Natura bestanden hat, beweist auch die kreisämtliche Entscheidung vom. 28. März 1848 Zl. 4344, womit alle Gemeinden in der Ausübung des freien und unentgeltlichen Holzungsrechtes geschützt wurden.

Das Provisorial-Erkenntnis vom 20/12 1861 Zl. 837, ist nicht über Ansuchen, sondern sogar gegen den Willen der Gemeinden erlassen, und die Gemeinden haben auch bei der Provisorial-Erhebung von einem unentgeltlichen, viel weniger von einem entgeltlichen Servitutsverhältnisse etwas hören wollen, und auch keine diesfälligen Geständnisse abgelegt, sondern lediglich das Eigentum der, im Besitze der einzelnen Untertanen seit jeher vorfindigen Waldabschnitte und Hutweidestrecken angesprochen, weshalb dieses Provisorialerkenntnis gegenüber den Gemeinden gar nichts, und viel weniger den Bestand eines Servitutsverhältnisses und der Gegenleistung in den Schafabgaben in Natura beweisen kann.

Die Entscheidung vom 31. Juli 1863 Zahl 516, womit der Bestand der Servitutsverhältnisses und der Gegenleistung in der Schafabgabe in Natura ausgesprochen worden ist, wurde den Gemeinden gar nicht publiziert, weshalb dieselben die Existenz dieser Ent-

scheidung bezweifeln müssen, weil sie sonst den Gemeinden als den Interessierten und Beteiligten zuge stellt und publiziert worden wäre.

Die Gemeinden haben (durch) gegen die Entscheidung einer Servituts-Kommission, welche die angeblichen Servitutsrechte abzulösen hätte, schriftlich protestiert, wurden jedoch über den Protest gar nicht verständigt und das ist der Grund, dass dieselben sich so passiv verhalten und kein Zutrauen zu der löblichen k. k. Kommission haben.

Mir, als Gemeindevertreter ist nicht bekannt, ob die Grundherren mit dem Servitutsverhältnisse, welches sie, so zu sagen, bei den Haaren herbeigezogen haben, ernst meinen, und erscheint vielmehr, daß sie ihr eigenes Interesse zur Eröffnung neuer Einnahmequellen zum Ansuchen um Erlassung des Provisoriums bewogen hat. Jedenfalls ist mir, als Ortsangehörigem bekannt, daß der Herr Baron von Gudenus gegen das Bestehen eines Servitutsverhältnisses rekurriert hat. Wenn nun die älteren Erhebungen das Bestehen eines Servitutsverhältnisses und der Schafabgabe in natura als Gegenleistung nicht beweisen, alle Gemeinden und ein Teil der Grundherren gegen dasselbe sind, die faktischen Zustände den Bestand und Ausübung von Servituten nicht zulässig machen, so muß jeder Grund wegfallen, um ein Servitutsverhältnis und die Provisorialentscheidung, so wie die Eintreibung der Schafabgabe als Gegenleistung aufrecht zu erhalten; am billigsten und gerechtesten und auch für die Interessen der Gemeinden und Grundherren vorteilbringend (wäre), wenn einmal über die eigentlichen Eigentumsrechte endgiltig entschieden, und dieser provisorische, für beide Teile unerquickliche und den öffentlichen Interessen unentsprechende provisorische Zustand gänzlich aufgehoben werde.

Die Gemeinden müssen erklären, dass sie sich mit keinem und selbst nicht mit einem unentgeltlichen Servitutsverhältnisse zutriedenstellen können, und nur dann vollkommen beruhigt werden, wenn ihnen das Eigentum der in ihrem Besitze befindlichen,

ihre Dotation bildenden Waldabschnitte und Hutweidestrecken zugesprochen wird.

Wären bei den früheren Erhebungen die strittigen Objekte nur etwas genauer bezeichnet, würde es niemandem eingefallen haben, an das Bestehen eines Servitutsverhältnisses im Russisch-Kimpolunger Okoll zu denken, viel weniger dasselbe anzuerkennen.

Denn, wie ich schon oben auseinanderzusetzen die Ehre hatte, wohnt jeder Gebirgsbewohner mitten im Walde und besitzt die zu seiner Rustikalwirtschaft gehörigen, seine Dotation bildenden im Erbschaftswege eingeweihten, von ihm umzäunten, eingefriedeten und abgemarkten, ein ungetrenntes Komplex mit seiner Wirtschaft bildenden Waldabschnitte und Hutweidenparzellen. Diese reichen hin zur Deckung des Holzbedarfes und zur Weide. Wird jedoch nicht vergessen, daß der Russisch-Kimpolunger Okoll aus durchgehends steilem und unzugänglichem Karpatengebirge besteht, so muss zugegeben werden, daß es ihm gänzlich unmöglich ist, den kargen Holzbedarf aus dem meilenweit von seinem Besitze unzugänglichen herrschaftlichen Waldungen zu beziehen, zumal da im Gebirg kein Zugvieh besteht.

Dasselbe Bewandnis ist auch mit der Weide in den herrschaftlichen Waldungen.

Es bleibt somit unbestritten, daß falls auch den Untertanen das unentgeltliche Holzungs- und Weiderecht in den herrschaftlichen Waldungen zustehen würde, dieselben diese Rechte auszuüben niemals imstande gewesen wären.

Wofür sollten sie nun die Schafabgabe als Gegenleistung entrichten?

Der Grundherr Romaszkan, welcher viele Jahre seinen Anteil veräußern wollte, und nur einen leichtgläubigen Käufer aufzusuchen trachtete, hatte den grössten Teil der ihm gehörigen Waldungen gänzlich abgeholzt und den Juden verkauft, so zwar dass gegenwärtig dort, wo noch vor nicht vielen Jahren uralte Bäume sich befanden, nur ein grosses Steingerölle zu sehen ist. Ebenso hat auch der grösste Teil der übr-

gen Grundherren ihre Waldungen an die Juden verkauft, und gänzlich desoliert, da daselbst niemals das Waldpatent eingeführt wurde; gegenwärtig sind geschlossene Waldungen kaum zu sehen, weshalb die herrschaftlichen Waldungen auch niemals hinreichen werden, damit die Untertanen daselbst die ihnen im Provisorium zugestandenen Rechte vollständig ausüben könnten.

Ich habe daher hinlänglich nachgewiesen, dass im Russisch-Kimpolunger Okoll kein Servitutsverhältnis bestanden hat, nicht minder, dass die, im Besitze einzelner Untertanen vorfindigen Waldabschnitte und Hutweideparzellen ihre eigentümliche Dotation gebildet und daher nach den Grundentlastungsvorschriften deren vollständiges Eigentum geworden sind, endlich, dass die Schaf- und Brindzaabgabe eine reine untertänige Inventarialgiebigkeit gewesen und mit der Aufhebung des Untertansverbandes aufgehoben wurden, und beharre demnach bei dem ad §. 1. gestellten Schlussbegehren dem ganzen Inhalte nach und finde nur noch zu bemerken, dass die Untertanen seit jeher im Besitze und Benützung der zu ihrer Dotation gehörigen Waldabschnitte und Hutweidenparzellen sich befinden, in diesem Besitze und Benützung auch von den k. k. Gerichten geschützt wurden, und daher zur Angabe keiner sonstigen Beweise verpflichtet werden können. Sollten jedoch wider alles Vermuten, die Grundherren den von mir bewiesenen Tatsachen widersprechen und zur Widerlegung derselben irgend welche Beweise vorbringen, so behalte ich mir vor, hierüber einen Gegenbeweis geltend zu machen.

Nach Vorlesung.

Schlussfrage.

§. 7. Hat die Gemeindevertretung noch etwas vorzubringen?

Ad §. 7. Meine eigenhändig unterschriebenen Aussagen bestätige ich ohne Zusatz und Aenderung mit der Bitte mir zu gestatten, in einigen Tagen bei der löblichen k. k. Lokal-Kommission zu erscheinen

und die, in der Zwischenzeit von den Parteien einzusammelnden, ihr Eigentum nachzuweisenden Urkunden und andere Behelfe vorlegen zu können.

J. Fedkowicz m. p.

Somit geschlossen und gefertigt:

Klusig m. p. Krzenek m. p.

Fortgesetzt am 10 und 11-ten Juni 1864.

Es erscheint der autorisierte Gemeindevertreter Herr Josef Horodynski Ritter v. Fedkowicz und mit demselben ist die weitere Erhebung, wie folgt, fortgesetzt worden.

§. 8.

Sie haben ad §. 7. sich erbötig gemacht die, das Eigentum der im Einzelbesitze der Rustikalisten befindlichen Waldabschnitte und Hutweidenstrecken, erweisenden Urkunden der Kommission vorzulegen. Da zur Einsammlung dieser Urkunden Ihnen eine hinlängliche Zeit gegönt wurde, so werden Sie hiermit zur Vorlage derselben aufgefordert?

Ad §. 8. Es ist mir nicht gelungen alle, die in den Händen der Rustikalisten befindlichen, das Eigentum der in ihrem Besitze vorhandenen Waldabschnitte und Hutweidenstrecken erweisenden Urkunden einzusammeln, indem die meisten von ihnen vorbrachten, dass sie die bezüglichlichen Urkunden durch die frühere Gemeindevertretung bei der Provisorialerhebung dem Kommissär Stroner übergeben haben und sohin zur Wiedervorlage derselben sich nicht herbeilassen wollen und werden, da solche wahrscheinlich bei der Provisorialerhebung erliegen müssen. Ich habe nur 19 Stück Urkunden theils in vidimierter und theils in einfacher Abschrift gesammelt, welche ich in $\frac{1}{2}$ der löblichen Kommission vorlege.

§. 9.

Die Gemeindevertretung hat a §. 8. vorgebracht, dass alle das Eigentum der im Einzelbesitze vorhandenen Rustikalwaldabschnitte und Hutweidenstrecken erweisenden Urkunden bei der Provisorial-Erhebung dem Erhebungs-Kommissär übergeben wurden, Es liegt

jedoch vor, dass der Provisorial-Erhebung nur sechs Stück Urkunden beigeschlossen sind, und ad §. 20. der letzten Erhebung ist die Kommissionsanmerkung zu lesen, wornach der Kommission eine grosse Anzahl Papiere von den Gemeindebevollmächtigten vorgelegt wurden, welche von der Provisorial-Erhebungs-Kommission eingesehen worden sind. Diese Urkunden sollen nach Angabe des Provisorialerhebungs-Kommissärs ausschliesslich Kaufverträge sein, und den Kauf und den Verkauf untertäniger Grundstücke zum Gegenstande haben, und auf denselben war die Bestätigung der jeweiligen Grundherren ersichtlich.

Keine dieser Urkunden soll sich jedoch auf das untertänige Holzungs- und Weiderecht beziehen. Da aus der Provisorial-Erhebung nicht zu ersehen ist, was mit diesen Urkunden geschehen ist, muss angenommen werden, dass der Provisorial-Erhebungskommissär diese Urkunden den Parteien zurückgestellt haben muss.

Was hat die Gemeindevertretung darauf zu erwidern?

Ad § 9. Durch die Kommissionsanmerkung, dass bei der Provisorialerhebung, dem Erhebungs-Kommissär eine grosse Anzahl von Urkunden von der Gemeindevertretung übergeben wurde, — ist meine ad §. 8. gemachte Erklärung, dass alle, das Eigentum der im Besitze einzelner Rustikalisten vorhandenen Waldabschnitte und Hutweidestrecken erweisenden Urkunden, dem Provisorialerhebungs-Kommissär Stroner eingehändigt worden sind, erwiesen.

J. Fedkowicz. mp.

Was mit diesen Urkunden geschehen ist, kann ich nicht angeben, und es ist mir auch unbegreiflich, aus welchem Grunde dieselben der Provisorialerhebung nicht angeschlossen sind, und keiner Beachtung für wert befunden wurden. Sicher ist es jedoch, dass diese Urkunden von dem Provisorial-Erhebungs-Kommissär den Parteien nicht rückgestellt wurden.

Die bezüglichlichen Urkunden sollen nach Angaben der Rustikalisten teils Kaufverträge und teils Schenkungen gewesen sein. Dieselben waren von den jeweiligen Grundherren bestätigt. Mit diesen Urkunden haben die betreffenden Grundherren den Rustikalisten, die ge-

genwärtig im Besitze der letzteren vorhandenen Gründe mit Einschluss der Waldabschnitte und Hutweidestrecken eigentümlich verkauft, weshalb durch dieselben nachgewiesen werden kann, dass die gegenwärtig im Besitze der Rustikalisten vorfindlichen Grundkomplexe mit Einschluss der Waldabschnitte deren erkaufte Eigentum sei.

Dass diese Urkunden nach Angaben des Provisorial-Erhebungs-Kommissärs von dem untertänigen Holzungs- und Weiderecht keine Erwähnung enthielten, dürfte seine Richtigkeit haben. Es ist jedoch kein Wunder; wenn der Rustikalist von seinem Grundherrn einen Grundkomplex eigentümlich erkauft hat, so wird offenbar der bezügliche Vertrag das erkaufte Eigentum zum Gegenstande haben, und keineswegs von untertänigen Holzungs- und Weiderechten sprechen.

Ich habe schon beim früheren Protokolle gehörig nachgewiesen, dass die einzelnen Rustikalisten auf den, in ihrem Besitze befindlichen Flächen holzen und weiden, woraus sich ergibt, dass diejenigen Untertanen, welche mittelst Kaufverträgen von den Grundherren irgend welchen Grundkomplex erworben haben, auf diesen verkauften Flächen geholt und geweidet haben, weshalb die, der Provisorialerhebungs-Kommission übergebenen Urkunden von einem Holzungs- und Weiderecht keine Erwähnung enthalten konnten.

§. 10.

Die Gemeindevertretung hat mehrfach nachzuweisen getrachtet, dass die Schaf- und die Brindzaabgabe untertänige Inventarialgiebigkeiten gewesen und mit der Aufhebung des Untertansverbandes aufgehoben worden sind. Es hatten zwar die Gutsbesitzer Georg R. v. Dzurdzowan und Leon v. Flondor die Schaf- und Käseabgabe als untertänige Giebigkeiten zur Entschädigung angemeldet, allein diese beiden Giebigkeiten wurden bei der Entschädigung nicht veranschlagt und laut der Protokolle vom 2. August 1857, 4. August

1857, 14. Jänner 1858, 11. und 12. Jänner 1858 (Beilage 12, 15, 16, 17 und 18) die Ausübung der Weide- und Holzrechte, so wie der Bezug von Käs- und Schafabgaben ein privatrechtliches Pachtverhältnis anerkannt, womit beide Seiten und insbesondere die Vertrauensmänner der einzelnen Gemeinden sich einverstanden erklärten. — Auf Grundlage dieser Protokolle werden diese beiden Giebigkeiten von der Grundentlastungsverhandlung gänzlich ausgeschlossen. — Die berufenen Protokolle sind mit der früheren Angabe der Gemeindevertretung im Widerspruche. Auf welche Art wird die Gemeindevertretung diesen Widerspruch lösen?

Ad §. 10. Ich habe bereits bei der früheren Einvernahme hinlänglich erwiesen, dass die Schaf- und die Brindzaabgabe untertänige Inventarialschuldigkeiten gewesen und mit der Aufhebung des Untertansverbandes aufgehoben wurden. Der mir vorgehaltene Umstand, dass die Gutsbesitzer Georg R. v. Dzurdzowan und Leon v. Flondor die Schaf- und Brindzaabgabe als untertänige Giebigkeiten zur Entschädigung angemeldet haben, kann nur höchstens die von mir erwiesene Tatsache, dass die Schaf- und Käsabgabe untertänige Inventarial-Schuldigkeiten waren, bekräftigen. Es gehört nicht zu mir zu untersuchen, aus welchem Grund diese beiden Abgaben von der Grundentlastungsverhandlung ausgeschlossen worden sind, was jedoch nach meinem Dafürhalten nicht hätte geschehen sollen. Ich sehe nur für meine Pflicht an, dass in den bezüglichen Protokollen Enthaltene zu entkräftigen und bitte diesfalls um Einsichtnahme der Protokolle.

Nach der Einsichtnahme der im §. 10. berufenen Protokolle.

Die eingesehenen Protokolle der k. k. Grundentlastungskommission vom 2. August 1857, 4. August 1857, 11. 12. und 14. Jänner 1858 erweisen, dass die Grundentlastungsverhandlung die Entschädigung der untertänigen Giebigkeiten auf Grundlage des im Jahre 1845 geschlossenen schriftlichen Vergleiches und angeblichen, unbekannt in welcher Zeit eingegangenen mündlichen Übereinkommens durchgeführt hat. Ich habe

aber oben bewiesen, dass weder der Vergleich vom Jahre 1845 noch die sonst berufenen mündlichen Übereinkommen als Grundlage zur Beurteilung der gegenseitigen Rechtsansprüche und somit auch nicht als Grundlage zur Durchführung der Grundentlastungsverhandlung angesehen werden konnten. Diese Protokolle können auch gegenwärtig auf die Eigentumsansprüche der Rustikalisten keinen Einfluss üben, denn die darin enthaltenen Angaben sind nicht von der Vertretung der Gemeinden und deren einzelnen Gemeindeglieder berufenen Organen abgegeben und sind mit einander im Widerspruche. Die auf diesen Protokollen gefertigten Untertanen sind mit Leib und Seele den Grundherren ergebene Individuen, und wurden als Automaten zur Durchführung der von den Grundherren ersonnenen Projekte benützt. Jeder von ihnen wird heute einen körperlichen Eid leisten, dass ihm der Inhalt seiner Aussagen entweder gar nicht bekannt sei, oder dass er nur jenes ausgesagt habe, was zur Wahrung der Eigentumsansprüche nötig war. Da auf den eingesehenen Protokollen keine Namensfertigung der Untertanen ersichtlich ist, und dabei auch keine Zeugenfertigung vorkommt, so muss ich auch die Echtheit der Unterfertigungen der Untertanen in Zweifel ziehen.

Im Protokolle vom 2/8 1857 heisst es ad 5., dass ausser diesen Leistungen noch andere Giebigkeiten und Abgaben an Schafen und Käse für das Weiderecht bestanden, welches jedoch den Gemeinden mit dem Aufhören der Frohne eingestellt wurde, und weshalb die Gemeinden schon viele Klagen, jedoch erfolglos eingereicht haben. Dieser Wortlaut des Protokolles kann nun höchstens das beweisen, dass die Schaf- und Käseabgabe untertänige Giebigkeiten waren. Dasselbe muss auch bezüglich des Protokolls vom 4/8 1857 gelten.

In dem berufenen Protokolle heisst es auch, dass der Grundbesitz weit grösser war, als solcher im Jahre 1836 gewesen ist und dies aus der Ursache, weil einige Untertanen ihre Wirtschaften durch Erweiterung aus den benachbarten herrschaftlichen Weiden vergrös-

sert, andere dagegen, insbesondere diejenigen, welche verheiratet und auf getheilten Parzellen Häuser gebaut haben, von der Herrschaft aus Dominikalgründen dotiert wurden. Dieser Umstand muss notwendigerweise beweisen, dass alle bis zum Jahre 1848 im Besitze der einzelnen Untertanen vorfindigen Gründe, mit Einschluss der Waldabschnitte und Hutweidestrecken, zu ihrer untertänigen Dotation gehörten und durch die Grundentlastungsvorschriften deren vollständiges Eigentum geworden sind.

Mir ist wahrlich unbegreiflich, wie die Grundentlastungskommission die Ausübung der Weide- und Holzungsrechte und den Bezug der Schaf und Käsabgabe als ein Pachtgeschäft ansehen und erklären konnte. Die Protokolle vom 11. 12. und 14. Jänner 1853 enthalten lediglich kommissionelle Anmerkungen und keine eigentümliche Einvernahme und können noch viel weniger, als jene vom 2. und 4. August 1857 beweisen, dass der Bezug von Schaf- und Käsabgabe und die Benützung der Weide- und Holzungsflächen sich auf ein Pachtverhältnis stützt.

Es kann somit nicht erwiesen sein, dass die Gemeinden sich mit dem von der Grundentlastungskommission anerkannten Pachtverhältnisse zufrieden gestellt oder einverstanden erklärten, zumal da die bei der Kommission anwesenden Untertanen ausdrücklich aussagten, dass sie diesfalls Klage führen und auch seit jener bis zur gegenwärtigen Zeit diesfalls unaufhörlich Klage führen.

Durch diese Protokolle können daher meine früheren Angaben nicht im Mindesten entkräftet werden, weshalb ich bei denselben dem ganzen Inhalte nach beharren muss und nur die Bemerkung beifüge, dass, da die Holzungs- und Weiderechte nach den früheren Erhebungen unentgeltlich waren, die Untertanen nicht erklären konnten, dass sie für deren Ausführung die Schaf- und Käsabgabe entrichtet haben.

J. Fedkowicz mp.

Somit unterbrochen und gefertigt. — Klusig mp.
Wenzel Krzenek mp.

Fortsetzung am 13. 14. und 15. Juni 1864. Mit dem erschienenen Gemeindevetreter Herrn Josef Hordynski R. v Fedkowiez ist die begonnene Erhebung vervollständigt worden.

§. 11.

Die Gemeindevetreterung leugnet den Bestand eines Servitutsverhältnisses und spricht lediglich das vollständige Eigentum aller, im Besitze der Rustikalisten im Jahre 1848. vorfindigen Gründe mit Einschluss der Waldabschnitte und Hutweidenparzellen an. Mit Rücksicht auf das kaiserliche Patent vom 23/10 1853. §. 1. Ziff. 3 und §. 14. sind alle bis zur Aufhebung des Untertansverbandes im bleibenden Besitze und Genusse der Untertanen befindlichen Gründe deren vollständiges Eigentum geworden.

Da das berufene kaiserliche Patent auch im Russisch-Kimpolunger Okoll durchgeführt wurde, so mussten die einzelnen Rustikalisten schon im Grunde dieser Vorschrift vollständige Eigentümer aller bis zum Jahre 1848 in ihrem bleibenden Besitze und Genusse vorhandenen Grundkomplexe geworden sein.

Es hat sonach den Anschein, dass entweder das Begehren der Gemeindevetreterung irrtümlich oder das strittige Objekt unrichtig angegeben worden sei.

Was hat die Gemeindevetreterung darauf zu erwidern?

Ad §. 11. Ich habe bereits gesagt, dass die Ansprüche der Gemeinden und eigentlich der einzelnen Rustikalisten auf den Boden der Gesetzlichkeit, Billigkeit und Gerechtigkeit sich fassen, und deshalb auch nun das bescheidene Begehren gestellt, damit alle bis zur Aufhebung des Untertansverbandes im Besitze der Untertanen befindlichen Grundkomplexe, als deren vollständiges Eigentum erklärt und anerkannt werden, bei welchem Schlussbegehren dem ganzen Inhalte nach auch gegenwärtig verbleibe.

Das mir vorgehaltene kaiserliche Patent vom 23/10 1853 gewährt uns rücksichtlich des Schlussbe-

gehrens ein Recht, welches, obgleich so vielfache Beschwerden diesfalls überreicht wurden, im Russisch-Kimpolunger Okoll keineswegs dem ganzen Inhalte nach durchgeführt wurde.

Die Grundherren behaupten fortwährend, dass durch die Grundentlastungsvorschriften nur die untertänigen Giebigkeiten entschädigt wurden, und dass diese Vorschriften keine Bestimmung enthalten, welche das vollständige Eigentum der, bis zum Jahre 1848 im Besitze der Rustikalisten befindlichen Grundkomplexe den letzteren zuzusprechen imstande wäre. Da somit die Grundherren in den Grundentlastungsverhandlungen nur ihre eigenen Vorteile vor Augen hatten, und nur die Erzielung eines entsprechenden Entschädigungskapitals bezweckten, so ist es offenbar, dass dabei die Interessen der Rustikalisten in den Hintergrund treten mussten, und auch in der Tat getreten sind.

Es wurden somit von den Grundherren bei den diesfälligen Verhandlungen nur jene Momente zur Sprache gebracht, welche nur den herrschaftlichen Interessen förderlich waren, hingegen auf das Wohl und Wehe der Untertanen gar nicht regardiert. Die Folge dieser einseitigen Anschauung und Durchführung des kaiserlichen Patentes vom 23/10 1853 musste daher nur für die Grundherren wucherische Zinsen abwerfen.

Welche Flächen jedoch bei den diesfälligen Kommissionsverhandlungen entlastet und vollständiges Eigentum der Rustikalisten geworden sind, ist mir nicht bekannt, muss jedoch dabei die Versicherung aussprechen, dass, obgleich die Grundherren bedeutende Entschädigungssummen bekommen haben, sie sich dennoch als Eigentümer aller Grundstücke im Russisch-Kimpolunger Okoll ansehen. Als Beispiel sei gesagt, dass Herr Michael R. v. Romaszkan nach Einstreichung der Grundentlastungsobligationen im Jahre 1860 oder 1861 dem Herrn Baron von Gudenus eine weit grössere Bodenfläche verkauft habe, als dessen Anteil an Dominikal- und Rustikalarea ausgemacht hat. Deshalb musste Michael R. v. Romaszkan und die übrigen Gutsbesitzer, welche den ersteren als einen Abgott verehrten, und

dessen Willen und Plänen sich gefügt haben, nicht alle Grundkomplexe, welche bis zur Aufhebung des Untertansverhältnisses im bleibenden Besitze und Genusse der Untertanen sich befanden, in die diesfälligen Operate als untertänige Dotation eingetragen haben, und die Folge war die, dass nicht die vollständige Bauer-Dotation, sondern nur ein unbedeutender Teil derselben entlastet wurde.

Wäre nun dazumal die ganze untertänige Grunddotation nach dem kaiserlichen Patente vom 23/10 1853 entlastet und alle untertänigen Giebigkeiten mit Einschluss der Schaf- und Käsabgabe aufgehoben worden, so hätten alle Untertanen sich hiemit vollkommen zufrieden gestellt, und es wäre nie ein Murren oder Klage von ihnen gehört worden. Damals, wo Michael R. v. Romaszkan auf einen leichtgläubigen Käufer handelte, war der Plan der Gutsbesitzer vollkommen erreicht, sie erhielten die Entschädigung und der Bauer wurde wieder in die willkürlichen Ketten der Gutsherren bezüglich der Weide und Holzung, welche erstere dessen Existenz bildete, geschmiedet.

Diese Schilderung wird, glaube ich, genug beweisen, ob die Untertanen Ursache zur Klageführung hatten und wer den jämmerlichen Zustand der Untertänen hervorgerufen hat.

Ich habe bereits erwähnt, dass die Gutsbesitzer freinnüchsig mehrmals eingestanden haben, dass alle bis zum Jahre 1820 und auch später bis zum Jahre 1848 im Besitze der einzelnen Untertanen vorhandenen Grundstücke, Eigentum der Untertanen sei, und sie (Herrschaft) nur das Eigentum von jenen Waldungen sich vorbehält, welche noch nie im Besitze der Untertanen gewesen sind. Ungeachtet dieser Erklärungen und der mehrfachen Geständnisse, dass die Untertanen aus den herrschaftlichen Waldungen ihre ursprünglichen Dotationen bedeutend erweitert haben, wurde eine viel kleinere Bodenfläche entlastet, als solche schon im Jahre 1820 bei der Katastralvermessung als Rustikal- ausgewiesen wurde, wenngleich die entlastete Fläche mit Rücksicht auf die Geständnisse und Erklärungen der

Gutsbesitzer eine viel grössere sein musste, als die auf den Namen der Untertanen bei der Vermessung vom Jahre 1820 einkatastriert gewesen ist.

Ich beharre demnach bei dem gestellten Schlussbegehren und stelle die Bitte, womit die löbliche Kommission die entlastete Fläche mit jenen im Jahre 1820 auf den Namen der Rustikalisten eingetragenen vergleichen und sich von der Wahrheit meiner Angabe überzeugen möge, sowie womit die Wohltaten des kaiserlichen Patentes vom 23/10 1853 auch den armen Gebirgsbewohnern des russisch-Kimpolunger Okolles zu Teil werden.

§. 12.

Wenn auch den von der Gemeindevertretung gestellten Begehren willfahrt und alle bis zum Jahre 1848 im Besitze der einzelnen Rustikalisten vorfindigen Grundkomplexe als deren vollständiges Eigentum anerkannt würden, wozu freilich gegenwärtig keine Hoffnung gemacht werden kann und darf, so würde dadurch keineswegs diese langjährige Streitangelegenheit gänzlich beigelegt werden können und hiedurch nur neuen Streitigkeiten Tür und Tor offen gelassen wäre, da es schwer sein wird, die bis zur Aufhebung des Untertansverbandes im Besitze der einzelnen Rustikalisten vorhandenen Flächen, von dem herrschaftlichen Eigentume gehörig zu sondern und zu trennen.

Die Gemeindevertretung hat daher anzugeben, auf welche Art und Weise die bis zum Jahre 1848 im Besitze und Genusse der einzelnen Rustikalisten vorfindigen Flächen eruiert, von dem herrschaftlichen Eigentume gehörig gesondert und getrennt und den etwa hiedurch zu entstehenden Streitigkeiten begegnet werden könne.

ad §. 12. Es ist eine historische Tatsache, dass die Grundherren im Russisch Kimpolunger Okoll keine eigene Wirtschaft im eigentlichen Sinne des Wortes geführt haben, und sich auch nie auf den Wirtschaftsbetrieb verlegt haben.

Ihr Gesamteinkommen beschränkte sich ausser dem Propinations- und Mühlgefälle, lediglich auf die Grundzinse und sonstige Giebigkeiten, welche die Untertanen entrichten mussten.

Um nun dieses Einkommen, welches nach dem Fürst Dukaischen Chrysow höchst unbedeutend war, zu erhöhen, andererseits aber sich gegen die etwaigen Prägravations-Beschwerden zu schützen, haben die Grundherren die ursprüngliche Giebigkeit bis auf das Höchste gesteigert, dagegen aber den Untertanen die beliebteste Erweiterung ihrer Dotationsgründe durch willkürliche Annexirungen von herrschaftlichen Waldungen gestattet.

Auf diese Art mussten die Dotationsgründe der Rustikalisten weit grössere Flächen umfassen, als dies im flachen Lande der Fall war. Der Grundherr hatte gegen diese Erweiterung der Dotationsgründe gar keine Einwendungen erhoben, weil die von der Untertanen entrichteten Grundzinse und andere Giebigkeiten bis auf das Höchste erhöht und ihm ein weit grösseres Einkommen hiemit zugesichert wurde, als es im flachen Lande der Fall ist.

Dieser Zustand dauerte bis zur Aufhebung des Untertansverbandes, wo der Grundherr im Grunde der bezüglichlichen Vorschriften auf alle feudalen Abgaben verzichten musste. Herrschaften, welche im Jahre 1847 über 2000 Gulden Einkommen abwarfen, waren durch die Aufhebung des Untertansverbandes dieses Einkommens verlustig geworden, und lediglich auf ihre Schlösser und die in ihrem ausschliesslichen Besitze befindlichen Grundstücke beschränkt. Die Herrschaftsbesitzer in Tirol, Steiermark und insbesondere im Erzgebirge — werden die Wahrheif meiner Angaben bestätigen. Die Grundbesitzer des Russisch-Kimpolunger Okolls werden am besten anzugeben im Stande sein, was sie im Jahre 1848 von den Bodenflächen des Okolls im ausschliesslichen Besitze gehabt und was theils durch ursprüngliche Dotation, neue Bestiftungen, Befestigung und Erweiterung der Dotationsgründe im ausschliesslichen Besitze der Rustikalisten gewesen ist.

Als Massstab hiezu kann keineswegs die Katastralvermessung vom Jahre 1820, oder jene vom Jahre 1854, genommen werden. Die erstere nicht, weil seit dem Jahre 1820 bis 1848 die Grunddotationen des Jahres 1820 bedeutend erweitert wurden, die letztere gegenwärtig auch nicht, weil die individuelle Reklamation noch nicht gänzlich durchgeführt worden ist. Falls jedoch die individuelle Reklamation gerecht durchgeführt worden wäre, so könnte auf Grundlage der Durchführung der Vermessung vom Jahre 1854 der Rustikalbesitz von den herrschaftlichen Eigentume gehörig getrennt werden.

Sollten die Grundherren ihren ausschliesslichen Besitzstand im Jahre 1848 gerecht und billig nicht fixieren können, oder wollen, und dieser Besitzstand nach durchgeführter individueller Reklamation gehörig nicht gesondert werden können, so werden die einzelnen Rustikalisten ihren ausschliesslichen Besitzstand vom Jahre 1848 hinlänglich erweisen u. zw.:

a) durch Verlassenschaftsabhandlungsakten, wo in den bezüglichlichen Inventaren der Rustikalgrundbesitz dem Flächeninhalte nach, angegeben erscheint, b) durch Bestiftungsurkunden, Kaufverträge und Schenkungen, welche die einzelnen Untertanen mit ihren Grundherren geschlossen haben, c) durch Zeugen sowohl aus den einzelnen Gemeinden, als auch herrschaftliche Diener und Propinationspächter, d) durch Gedenkmänner, wie den gewesenen Oberschützerkommandanten und gegenwärtigen herrschaftlichen Förster, Paul Jalynski, und den gewesenen Oberschützerkommandanten und gegenwärtigen k. k. Steuereinnnehmer Karl Zawadynski, welche beide bei 30 Jahre in Putilla ansässig sind, den Puttiller Erzpriester Johann Hanicki, den Dichtenetzer Pfarrer Georg Kantemir, endlich den herrschaftlichen Propinationspächter Mendel Sekler und Chaim Schärf.

Ich habe aus der Ursache zur Erweisung des Rustikalbesitzes im Jahre 1848 herrschaftliche Diener und Propinationspächter zu Zeugen beigezogen, um nochmals zu beweisen, dass die Ansprüche der Gemeinden nur gerecht, billig und gesetzlich sein wollen,

als auch, damit die Grundherren nicht sagen können, dass Bauer für den Bauer auch ungerecht bezeugen wird, und damit einmal es umgekehrt gesagt werden könne, dass herrschaftliche Diener und Propinationspächter, auf deren wahrheitsgetreue Aussagen die Gemeinden sich berufen, für die Grundherren bezeugen sollen.

e) Durch Vormerkungen, Einfriedungen und Grenzzeichen, welche seit mehr als einem halben Jahrhunderte an den Rainen des untertänigen Besitztums errichtet sind und gegenwärtig auch bestehen. Mit Rücksicht auf diese Beweisarten wird es ein Leichtes sein, den Besitzstand der einzelnen Rustikalisten vom Jahre 1848 zu eruieren, und denselben von dem herrschaftlichen Eigentume zu sondern und auszuschneiden. Aus diesem Anlasse dürfte es kaum zu irgend welchen Streitigkeiten kommen, und wenigstens werden die einzelnen Rustikalisten hiezu nicht die geringste Veranlassung geben, weil ja jeder einzelne Rustikalist nichts anderes verlangt, als damit er als vollständiger Eigentümer des Rustikalbesitzes vom Jahre 1848 anerkannt werde. Wenn nun die Grundherren gerecht, billig und gesetzlich handeln wollen, und ihre diesfälligen Rechtsansprüche nicht zu einem übersinnlichen Kulminationspunkte steigern wollen, so würde durch Willfährung des Begehrens der Gemeinden diese veraltete Streitangelegenheit gänzlich zum Abschlusse gebracht werden.

Sollten die Grundherren die Wahrheit meiner Angaben widerstreiten, und der gänzlichen Beilegung des Prozesses hinderlich sein, so behalte ich mir das Recht vor, wider die Grundherrn namens der Gemeinden die Rechtsansprüche wegen der Prägravationen bis zum Jahre 1848 übermässigen und ungebührlichen Zinseinhebung seit dem Jahre 1848—1861, endlich wegen der ungebührlich eingehobenen Schafabgabe seit dem Jahre 1861 — zur Geltung zu bringen.

Die löbliche Kommission wolle sich überzeugen, dass die Ansprüche der Gemeinden gesetzlich, billig und gerecht sind und dass die Rustikalisten keine Opfer scheuen, damit diese Streitangelegenheit gänzlich be-

endigt werde. Sollten die Grundherren dagegen sein, so wird die hohe Regierung wenigstens diesmal zur Überzeugung kommen, dass, wie immer, auch jetzt — die Grundherren einem gänzlichen Abschlusse des Prozesses hinderlich sind, und es mögen dieselben für alle entstehenden, üblen Folgen verantworten.

§. 13.

Die k. k. Behörden waren seit jeher bestrebt, die fragliche Streitangelegenheit durch ein gütliches Übereinkommen zu einem endgiltigen Abschlusse zu bringen. Die diesfälligen Bestrebungen und Versuche scheiterten theils an der Unbehilflichkeit der ehemaligen Untertanen und theils an der Uneinigkeit der Gutsbesitzer. Es mussten voluminöse Aktenstücke niedergeschrieben und Entscheidungen erlassen werden, womit jedoch keineswegs die Streitsache gänzlich geschlichtet worden wäre. Es wird auch gegenwärtig, wo die Erhebungsakten ungeheure Dimensionen erreichen, den k. k. Regierungsbehörden beschwerlich sein alsogleich eine endgiltige Entscheidung zu fällen, zu deren Rechtskräftigkeit überdies eine geraume Zeit erforderlich ist.

Mit Rücksicht auf die Billigkeit und den versöhnenden Geist der bezüglichlichen Vorschriften dürfte es im Interesse beider Streittheile liegen, damit diese veraltete Streitsache durch ein gutwilliges, billiges, gerechtes und gesetzliches Übereinkommen beigelegt wäre.

Die Gemeindevertretung wird daher aufgefordert, sich erklären zu wollen, ob dieselbe einem gütlichen Vergleichsabschlusse beizupflichten Willens sei und auf welche Art und unter welchen Bedingungen ein gütlicher Vergleich zustande gebracht werden könne?

ad §. 13. Die Schandbilder der Grausamkeiten, welche sich die mächtigen Grundherren gegen ihre unglücklichen Untertanen zu Schulden kommen liessen, stehen noch im vollsten Lichte und Gedächtnisse der letzteren, und die Ansprüche der Grundherren sind noch in den Zwang veralteter Formen so sehr gekettet, dass

es für mich unmöglich ist, zu denken, und viel weniger zu glauben, damit diese Streitangelegenheit durch ein beiderseitiges gütliches Übereinkommen beigelegt werden könne. Ich muss den guten Willen der Grundherren zu einem Vergleichsabschlusse bezweifeln. Denn, wenn die Grundherren mit dem gütlichen Vergleichsabschlusse Ernst gemeint hätten, so wäre solcher längst zustande gekommen, zumal da die Gemeinden demselben nicht abgeneigt waren.

Die Grundherren hatten jedoch auf das Wohl und Wehe der Untertanen gar nicht regardiert und gewöhnlich Verhältnisse unter allen möglichen Formen heraufbeschworen, welche ihrem Gelüste nach Einkommen am meisten günstig waren. — So z. B. haben die Grundherren im Jahre 1861 ein, im Gebirg unbekanntes Servitutsverhältniss geschaffen, ohne Rücksicht, ob dasselbe gesetzlich sei oder nicht und nur zu dem Zwecke, um sich auf immer oder wenigstens auf viele Jahre ein bedeutendes Einkommen zu schaffen. Dieselben haben dabei sogar vergessen, dass die Schafabgabe durch den Willen Sr. k. k. apostolischen Majestät aufgehoben wurde und scheuten sich auch nicht, diese aufgehobene Abgabe mit Waffen in der Hand einzutreiben. Wer sollte gegenwärtig verantworten, wenn nicht die Grundherren, für die unglückseligen Folgen der Militärexekution bei der Schafeintreibung?

Ein bedeutender Teil der Exekutionspflichtigen haben sich mit Hab und Gut in die Waldungen und die benachbarte Provinz flüchten müssen, um den Exekutionsdrangsalen zu entgehen, die Exekutionsorgane hatten jedoch ohne Regarde auf die Vorschriften in Abwesenheit der Rustikalisten ihre abgesperrten Behausungen erbrochen, Borstenvieh geschlachtet und alle möglichen Eingriffe sich erlaubt, um nur dem Exekutionsdurste der Grundherren Genüge zu leisten.

Es möge dabei jeder rechtliche und gewissenhafte Staatsbürger beurteilen, ob auf diese Art die Untertanen zum Gehorsam gebracht und zu einem freundschaftlichen Verhältnisse gegenüber dem Grundherren. Die Grundherren glauben noch immer, in feu-

dalen Zeiten zu leben, um die geplagten Gebirgsbewohner als willenlose und verkäufliche Seelen zu behandeln — Dank sei es jedoch unserer weisen und gerechten Gesetzgebung, welche diese verkäuflichen Seelen in freie und selbstständige Staatsbürger und Grundbesitzer umgewandelt hat.

Durch diese Gesetzgebung ist die Allgewaltigkeit und Willkürlichkeit der Grundherren gebrochen. — Ich muss jedoch mit Bedauern bemerken, dass diese Gesetzgebung auf die armen Gebirgsbewohner noch nie zur Anwendung gekommen ist. Die Gemeinden wollen jedoch freiwillig diese Erlebnisse vergessen, wenn nur die Grundherren einmal dazu bewogen werden könnten, damit sie den Rustikalisten hiltreiche Hand zu einem gütlichen Vergleichabschlusse bieten. Die Gemeinden sind mit Leib und Seele für eine gänzliche Beilegung des Prozesses eingenommen und werden auch einem gütlichen Vergleiche nicht abgeneigt sein, falls dieselbe unter den gerechten, billigen und gesetzlichen Bedingungen zu Stande gebracht werden könnte.

Als Vergleich können die Gemeinden nur ihr Schlussbegehren vorschlagen, nämlich: damit jeder Rustikalist als freier und vollständiger Eigentümer des Grundbesitzes vor dem Jahre 1848 anerkannt, und die Schaf- sowie Käseabgabe gänzlich aufgehoben werde, wogegen dieselben auf jede Servituten und Schadloshaltung gutwillig verzichten wollen.

Falls die Grundherren zu dieser Vergleichsproposition sich herbeilassen wollen, so könnte der Vergleich anstandslos zustande gebracht werden. Jedoch behalten sich die Gemeinden das Recht vor, wider diejenigen Grundherren, welche vor oder nach dem Jahre 1848 den einzelnen Rustikalisten die Gründe eigenmächtig entzogen haben, und namentlich wider den Michael R. v. Romaszkan die Klagen wegen Rückstellung der entzogenen Gründe, falls deren Rückstellung durch die löbl. Kommission nicht angeordnet werden sollte, anzustrengen.

Schliesslich erklären die Gemeinden, dass sie, um einmal alle möglichen Streitigkeiten zwischen ihnen und

den Grundherren zu beseitigen und für ewige Zeiten Ruhe und Ordnung im Gebirge zu stiften, nicht abgeneigt wären, den nach Ausscheidung des Rustikalbesitzes verbleibenden Dominikalgrundbesitz samt allen Rechten gegen einen billigen und mässigen Preis von den Grundherren zu erkaufen.

§. 14. Ut §. 7.

ad §. 14. Gegenwärtig gar nichts. Behalte mir jedoch das Recht vor, nach der allfälligen Erstattung der Äusserung durch die Grundherren, die von denselben etwa geltend gemachten Einwendungen und Gegenbeweise zu entkräftigen und die zulässigen Gegenbeweise zur Geltung zu bringen, und bestätige meine eigenhändig niedergeschriebenen Aussagen ohne mindesten Zusatz und Änderung.

J. Fedkowicz mp.

Somit geschlossen u. gefertigt

Klusig mp.

Krzenek mp.

На сі зізнання, зложені Федьковичем, відповіли повновласники дідичів, а власне: Григорій Айвас і Юрій Джурджован тай окремий заступник Гордіяна Гуденуса — Ернст Гуденус. З ними виступав, як правний їх дорадник, бувший мандатор Ігнац Гушкевич. Отсі речники панських інтересів списали свої зізнання в дуже довгій протоколї. Довгий він був, але баламутний. Баламутна в нїм оборона панських сумнівних прав і не поставлені ясно панські домагання.

Зразу заявили панські заступники, що тільки землі, взяті колишніми підданими під управу, стали ся їх власністю, натомість ліси і на лісових ґрунтах заложені пасовиска лишили ся панською власністю. Наперті комісарем Ключігом признали далї, що рустикальною землею є всі посїлости, які були в руках селян д. 1. XI. 1786 р., отже й ліси і пасовиска. Колиж їм показано наглядну суперечність з урядовими датами,

(поміром катастр. з р. 1820.), коли пригадав їм комісар, що саме по т. зв. нормі, се-б-то по 1786-ім році повстало найбільше селянських господарств і то за згодою дідичів, тоді панські речники признали за рустикальну посілість усе, що було в селянських руках 1820. р. (в часі катастрального поміру). Остаточо згодили ся признати селянам ті землі, які застав у них 1848-ий рік.

Що до претенсій, то зразу підчеркали своє право власности, а селянам признавали служебність. Далі вдовольнили ся сподіваним викупом від них панцизних данин, а то даних вівцями, бриндзею, новачизною, а навіть... роботизною.

Коли переслухане панських заступників було покінчене, комісія визвала Федьковича, щоб прочитав їх зізнання тай відповів на них.

Як відповідь Федьковича читаємо в протоколах таке :

Fortsetzung am 28-ten August 1864.

Es erscheint der autorisierte Gemeindevertreter Herr Joseph Hordynski Ritter v. Fedkowicz und beantwortet die vorgehaltene Äusserung der Grundherrschaft wie folgt:

§. 75.

Da die Erstattung schriftlicher Äusserungen bei den Servitutsverhandlungen nicht gestattet ist, und die schriftliche Äusserung der Grundherrschaft von der löblichen k. k. Kommission nicht angenommen wurde, so kann dieselbe auch nichts beweisen, so ist jede Beantwortung derselben auch überflüssig, zumal als dieselbe ohnehin durch die, darin enthaltenen Widersprüche wenig Glaubwürdigkeit verdient.

Was hingegen die mir vorgehaltene protokollarische Äusserung der Grundherrschaft anbelangt, so wird dieselbe folgend beantwortet: In dieser Äusserung hat die Grundherrschaft die von der Gemeindevertretung vorgebrachten Tatsachen nicht nur nicht widerlegt, sondern sogar dieselben ausdrücklich bestätigt.

Durch diese Bestätigung und sohin durch beiderseitiges Eingeständnis wird daher der Beweis hergestellt, dass:

a) es sich im Russisch Kimpolunger Okoll um keine unentgeltlichen oder entgeltlichen Servitutsrechte handelt,

b) dass zwischen der Grundherrschaft einerseits und den ehemaligen Untertanen andererseits ausser dem Untertansverhältnisse kein anderes, wie immer Namen habendes, privatrechtliches Verhältniss bestanden hat,

c) dass die Schaf- und Brindzaabgabe, so wie der Brindzazins kumulativ mit den übrigen untertänigen Giebigkeiten an die Herrschaft entrichtet und daher keine untertänige Inventarialschuldigkeiten gewesen und durch die Aufhebung des Untertansverbandes und die Grundentlastungspatente gänzlich aufgehoben und von den ehemaligen Untertanen unter keinem Vorwande eingehoben werden können,

d) dass alle seit jeher bis zur Aufhebung des Untertansverbandes d. i. bis zum Jahre 1848. im Besitze und Genusse befindlichen Grundstücke, d. i. Felder, Äcker, Wiesen, Hutweiden und Waldstrecken im Grunde Grundentlastungspatente in das vollständige Eigentum der ehemaligen Untertanen übergegangen worden sind,

e) dass im Russisch-Kimpolunger Okoll keine Gemeindehutweiden bestehen und gemeindeweise Einforstungen eingeführt und dass daher

f) jeder ehemalige Untertan auf seinen Dotationsgründen geholt und geweidet hat, ferner,

g) dass es sich daselbst um die Ausmittlung und eigentlich um Ergänzung der untertänigen Dotationsgründe und endlich

h) wie es die Grundherrschaft vielmal vorgebracht hat, um nachträgliche Entschädigung der Schaf und Brindzaabgabe sowie des Brindzazinses handelt. Wenn somit erwiesen vorliegt, dass zwischen der Grundherrschaft und den ehemaligen Untertanen kein Servitutsverhältniss bestanden, so muss das Provisorial-Erkenntnis vom 20. Dezember 1861. Z. 873 aufgehoben und die Eintreibung der Schafabgabe als Gegenleistung

gänzlich unterbleiben; wenn weiters konstatiert erscheint, dass die Schaf- und Brindzaabgabe sowie der Brindzazins untertänige Giebigkeiten waren und durch die Aufhebung des Untertansverbandes und die Grundentlastungspatente aufgehoben wurde, und nebstbei zwischen der Grundherrschaft und den ehemaligen Untertanen auch kein Pachtverhältnis bestanden hat, so ist es sonnenklar, dass die Grundherrschaft nicht den mindesten Titel zur Einhebung der Schaf- und Brindzaabgabe sowie des Brindzazins haben kann.

Es ist nicht Sache der Gemeindevertretung zu beurteilen, ob die Schaf- und Brindzaabgabe sowie der Brindzazins nachträglich entschädigt werden sollen; oder ob die Grundherrschaft das Recht auf die nachträgliche Entschädigung schon verwirkt hat oder nicht; es ist vielmehr Sache der Grundherrschaft ihr diesfälliges Recht zu verfechten und Pflicht der k. k. kompetenten Behörden auszusprechen, ob dieser Anspruch im Gesetze gegründet sei, oder nicht. Es erübrigt somit nur die Frage bezüglich der Ergänzung der Rustikaldotation, Fixierung des diesfälligen Flächenmasses, und die Durchführung dieser Amtshandlung.

Dass nicht die, an sich unbedeutenden Äcker und Wiesen, sondern die Hutweiden und Waldstrecken die eigentliche Dotation der ehemaligen Untertanen in allen Gebirgsgegenden, wo keine Nahrungsgründe existieren und nur die Viehzucht die Existenz des Rustikalisten sichert, (bilden), dafür spricht die unfehlbare Geschichte, alle bisherigen Klagen und Erhebungen und das ausdrückliche Geständnis der Grundherrschaft.

Die Grundherrschaft hat im Zuge ihrer Äusserung das ausschliessliche Eigentum auf den ganzen Okoll erhoben, hierauf dasselbe auf die Fläche von 98 953 Joch, 390□ Klafter reduziert, anfänglich zugegeben, dass die Rustikaldotation, welche durch die Grundentlastungsvorschriften in das vollständige Eigentum der Rustikalisten übergegangen ist, nur im Gesamtflächenmass von 12.609 Joch, 1100□ Klafter enthalte, und zuletzt dennoch eingestanden, dass die Rustikal-Dotation einen Gesamtflächenraum von 87.436 Joch 288□ Klafter

einnehmen, und ausdrücklich erklärt, dass sowohl die im Jahre 1820, auf den Namen einzelner Rustikalisten einkatastrierten, als auch die durch spätere Dotations-erweiterung in den Besitz der Rustikalisten übergan-genen Grundstücke deren Eigentum sind.

Diese Angaben enthalten offenbare Widersprüche und durch dieselbe kann das wahre Flächenmass der Rustikaldotationen nicht sichergestellt werden.

J. Fedkowicz m. p.

Wegen Nachtzeit unterbrochen und gefertigt mit dem Bemerken, dass zur Fortsetzung der Verhandlung der Termin auf den folgenden Tag anberaumt, und hierzu die Gemeindevertretung vorschriftsmässig vor-geladen worden ist.

Klusig m. p.

Krzenek m. p.

Fortsetzung am 29. August 1864.

Es erscheint der Gemeindevertreter Herr Josef Hordynski Ritter von Fedkowicz und setzt die Beant-wortung der gegnerischen Äusserung, wie folgt, fort.

ad §. 75.

Die Gemeindevertretung ist auch ausser Stande, das echte Flächenmass der Rustikal - Dotationen anzu-geben, und es muss dasselbe erst durch örtliche Be-sichtigung und Ermessung durch Sachverständige ermit-telt werden.

Die Gemeindevertretung ist auch ferne davon, behaupten zu wollen, dass der Russisch-Kimpolunger Okoll vor Jahrhunderten kein herrschaftliches Eigentum gewesen ist, und dieselbe hat bereits in ihrer Äusse-rung umständlich die Eigentumsveränderungen nachge-wiesen und dabei dargetan, dass die Grundherrschaft gestützt auf die Verordnung vom 4-ten März 1813, welche nur für die Herrschaft Radautz erlassen wurde, und 16-ten Juli 1802, welche niemals wirksam war,

sich sehr viele Missbräuche und insbesondere Grundentziehungen zu Schulden kommen liessen.

Die von der Herrschaft zitierten Eigenschaftsbeweise, wie Chrisow des Fürsten Konstantin Duka, — die Landtafel und Steuerzahlung entfallen durch das Patent vom 7. September 1848. und die diesfälligen Grundentlastungsvorschriften von selbst weg. Es handelt sich nämlich nicht darum, wem die Waldungen und Hutweiden im Russisch-Kimpolunger Okoll ehemals gehörten, sondern nur darum, ob diese Waldungen und Hutweiden bis zur Aufhebung des Untertansverbandes im Besitze und Genusse der ehemaligen Untertanen befindlich waren. Da die Grundherrschaft die letztere Tatsache ausdrücklich eingestanden hat, so bedarf es hierüber keines weiteren Beweises, und es wird auch keinem Zweifel unterliegen können, dass diese Hutweiden und Waldstrecken im Grunde Grundentlastungsvorschriften in das vollständige Eigentum übergehen mussten, und auch wirklich übergegangen sind.

Da die Grundherrschaft zu keinem Vergleich sich herbeilassen will, und nur die Erlassung einer Entscheidung verlangt, so kann offenbar von einem gütlichen Vergleiche keine Rede sein, wenngleich die Gemeinden für einen Vergleich, womit ihnen das Eigentum aller bis zur Aufhebung des Untertansverbandes in ihrem Besitze befindlichen Grundstücke garantiert und sie von jeder weiteren Naturalleistung an die Grundherrschaft befreit werden könnten, gänzlich eingenommen sind.

Die Gemeinden sind überdies seit unzähligen Jahren im Besitze der strittigen Objekte, und können daher weder im politischen noch (im) Zivilwege zur Räumung derselben verhalten werden und es müsste die Grundherrschaft höchstens wider die einzelnen Rustikalisten im Rechtswege auftreten. Da, wie schon oben erwähnt wurde, die Grundherrschaft die Äusserung der Gemeindevertretung dem ganzen Inhalte nach ausdrücklich bestätigt hat, so erübrigt derselben nichts, als nur bei dieser Äusserung und insbesondere bei dem ad §. 1. gestellten Schlussbegehren zu beharren, und dennoch die Bitte zu stellen, womit:

1) Die Ausmittlung und die Vermessung des flächenmasses des strittigen Objektes und Ausfertigung der diessfälligen Vermarkungsinstrumente durch die Löbliche k. k. Wiznitzer Lokalkommission vorgenommen werde.

2) Damit die auf den Rustikal-Dotationen vorfindigen Waldungen, welche die Grundherrschaft durch Verpachtungen an die Juden gänzlich und beständig devastiert, mit Bann belegt werden und endlich

3) Womit mit der Einhebung der Schafabgabe schon jetzt eingehalten werde. Nicht minder

4) dass, falls den Rustikalisten das vollständige Eigentum der bis zur Aufhebung des Untertansverbandes in ihrem Besitze befindlichen Hutweiden und Waldparzellen nicht zuerkannt werden sollte, ihnen das Recht vorbehalten bleibe, gegen die Grundherrschaft sowohl wegen einzelner Grundentziehungen, als auch wegen der seit dem Jahre 1848 ungebührlich eingehobenen Geldzinse und Schafabgabe im Rechtswege aufzutreten. Und schliesslich

5) die schon aus Rücksicht für die Langjährigkeit der Streitangelegenheit und der zu sehr herrschenden Aufregung im Okoll eine baldige Erledigung dieser Angelegenheit sehr angedeutet wäre.

J. Fedkowitz m. p.

Da durch das historische Darstellungs-Protokoll und die vorliegenden gegenseitigen Äusserungen, die aufhabende Erhebung erschöpfend aufgeklärt und vorschriftsmässig durchgeführt erscheint, so wurde die Verhandlung hiemit beendet und das Protokoll geschlossen und gefertigt.

Klusig m. p.

Krzenek m. p.

Увага до I го уступу IV-го розділу на 386 ст.

Для докладности треба сказати, що патент з 17. квітня 1848 про знесенє панщини, виданий для Галичини, розширено на Буковину патентом з 9. серпня 1848. Сила того патенту ділала взад, се-б-то вважалося, що панщину знесено вже 1. липня 1848, а тим самим упали всі скарги, які ізза панщизняних повинностей внесли дідичі проти своїх підданих після 1. липня. Скасованє панщини на Буковині припізнив протест дідичів. Індemnізаційні комісії обчисляли панам відшкодованє від 1. липня. Пізнійші патенти і розпорядки індemnізаційні і сервітутові вважають Галичину і Буковину за одну групу країв, а всі прочі краї, де знесено панщину законом з 7. вересня 1848, за другу групу.

II.

Письма Федьковича до властей і сойму в справах сервітутового процесу довгопільського околу в pp. 1863—1867.

1.

Hochlöbliche k. k. Grundlasten - Ablösungs und Regulierungs - Landes - Kommissions - Präsidium !

Die Gemeinden Ploska, Sergie, Storonet, Toraki, Kisselitz, Dichtenitz, Stebni, Dolhopole, Koniatoryn und Marenicze haben mich einstimmig zu ihrem Vertreter bei der zu Wiznitz befindlichen k. k. Servituten - Lokal-Kommission erwählt und von den übrigen Gemeinden bin ich ex offo zum Vertreter bestellt worden.

Die Pflicht, meine Machtgeber nach meinem besten Wissen und Gewissen zu vertreten, denselben das ihnen zustehende Recht zu verschaffen, und mich von jeder Verantwortung und Schadloshaltung sicherzustellen, legt mir die heilige Verbindlichkeit auf, mich mit allen, seit Okkupierung Bukowinas bis zur gegenwärtigen Zeit in dieser Angelegenheit aufgenommenen Protokollen und Entscheidungen betraut zu machen, weil ohne diese Information eine gewissenhafte und gerechte Vertretung gar nicht möglich ist.

Ich brauche daher zu diesem Zwecke Einsicht in alle bisherigen Akten zu nehmen und hievon Abschriften zu erheben. Diese Einsicht- und Abschriftnahme der Akten ist mir desto nötiger, als meine Machtgeber insgesamt erklärten, und mir auch aus Erfahrung be-

kannt ist, dass im Russ. Kimpolunger Okoll kein Servitutenverhältnis bestanden hat, sondern es sich lediglich um Eigentumsansprüche auf die zur Dotation der Untertanen gehörigen Gründe und um Gudentziehungsangelegenheiten handelt.

Das Provisorium, welches im J. 1861 erlassen wurde, ist ungerecht, unbillig und für den Bauer drückend, und obgleich dieselben dagegen rekurrirten, so ist ihrem Rekurse nur wegen der schlechten Vertretung und mangelhaften Darstellung des wahren Verhältnisses nicht entsprochen, und eine Kommission zur Ablösung oder Regulierung der Servituten beordert worden.

Gegen diese Beschickung der Kommission und Vornahme der Ablösung eines niemals bestandenen Servitutenverhältnisses muss ich namens sämtlicher Gemeinden protestieren und bis an die hohen Ministerien rekurrieren. Sollten die höheren und die höchsten Behörden dem gerechten und billigen Rekurse des armen, unterdrückten und bis an den Bettelstab gebrachten Landvolkes nicht entsprechen wollen, so werde ich nicht scheuen, diese Angelegenheit bis an die Stufen des Allerhöchsten Thrones flehentlich zur Kenntnis zu bringen, und Seine k. k. Apostolische Majestät um Schutz des armen Volkes zu bitten.

Bevor ich jedoch zu diesem Schritte gelange, will ich die Bitte an das Hohe Präsidium nicht unversucht lassen und Hochdasselbe bitten:

- I. Um Sistierung der mit dem Provisorium den Bauern ungebührlich auferlegten Schafabgabe.
- II. Um Gestattung der Einsicht und Erhebung der Abschriften von sämtlichen Protokollen und Entscheidungen, weil mich die Gemeinden drängen, nach Wien zu fahren, und in einer Audienz Seine k. k. Apostolische Majestät um allergnädigsten Schutz zu bitten.
- III. Die in Wíznitz befindliche k. k. Lokal Kommission schleunigst zu beauftragen, damit dieselbe alle Eigentumsansprüche und sonstige zum Rechtsweg gehörigen Grundentziehungsangelegenheiten

der ehemaligen Untertanen erhebe und darüber entscheide.

Czernowitz am 13. Dezember 1863.

Pedkowiez.

Bevollmächtigter sämtl. Gemein-
den des russisch. Kimpolunger
Okolls.

2.

An Eine Löbliche k. k. Servituten - Ablösung- und Re-
gulierungs - Lokal - Kommission in Wiznitz.

Als sich der untertänigst Gefertigte dem Hohen Bukowiner k. k. Landespräsidium als Bevollmächtigter des Russ - Kimpolunger Okolls in der Servituten - Angelegenheit vorstellte, überreichte er gleichzeitig den Rekurs gegen das Provisorium und damit auch gegen die Schafabgabe.

Das hohe Präsidium geruhte diesen Rekurs mit dem Bedenken entgegenzunehmen, dass Gefertigter den Bescheid ehestens erhalten werde.

Da dies jedoch bis nun zu nicht erfolgt ist, die Gemeinden somit nicht wissen, woran sie sind, um im schlimmsten Falle einen Rekurs bei den höchsten Behörden einzureichen und um Abhilfe zu bitten, so wendet sich der untertänigst Gefertigte noch an Eine löbliche Lokal - Kommission mit dem Ansuchen.

1. An das hohe hierländige Präsidium den Vortrag zu machen, nicht nur die Schafabgabe der Bauern, sondern gerechterweise auch die Steuerleistung der Grundherren bis zur endgiltigen Austragung der ganzen Angelegenheit — zu sistieren, und hievon die Gemeinden, und zwar zur Beruhigung der Gemüther, möglichst bald zu verständigen.
2. Dem untertänigst Gefertigten den Bescheid auch über die übrigen Punkte des eingangs zitierten Gesuches hochgeneigtest zu erteilen, damit er sein ferneres Verhalten und die nötigen Schritte darnach bemessen könne, denn nie könnte der un-

tertänigst Gefertigte die Verantwortung jener Folgen über sich nehmen, die aus einer nochmaligen Exequierung der Schafe entspringen müssten, denn der Bauer ist der festesten Zuversicht, und hat auch das vollste Rechts zu sein; dass die Schafabgabe mit allen übrigen untertänigen Leistungen aufgehoben werde. — Er ist in dieser Zuversicht um so fester, als die Aufhebung des Untertänigkeitsverhältnisses ein Gnadenakt Seiner k. k. apostolischen Majestät war. — Und soll er sein Vertrauen nicht einmal auf Allerhöchst-dieselbe Majestät stützen dürfen — dann wollen wir es aus dem Munde eben nur Seiner Majestät unseres allergnädigsten Herrn und Kaisers hören.

Putilla am 2. Februar 1864.

Der Bevollmächtigte der Russisch-Kimpolunger Okolls in der Servituten - Angelegenheit.

Fedkowicz.

3.

J. Fedkowicz, Bevollmächtigter des Putiller Bezirks in der Servituten - Ablösungs - Angelegenheit.

An Eine löbliche k. k. Servituten - Ablösungs - und Regulierungs - Lokal - Kommission in Wižnitz.

Im Laufe des verflossenen Winters hatte ich die Ehre, das h. Landespräsidium in Czernowitz um Sistierung der Schafabgabe schriftlich und mündlich zu bitten, und Hochdasselbe geruhte mich mündlich dahin zu beschieden, dass diese Abgabe bis zur allenfälligen Entscheidung der schwebenden Streitangelegenheit betreffs des Servituts nicht werde eingetrieben werden.

Nun hat sich aber in unserem Bezirke das Gerücht verbreitet, als stände die Schafabgabe wieder in nächster Aussicht, und Eine löbliche Kommission kann sich vorstellen, welche Aufregung und welche Verzweiflung dieses Gerücht bei der hiesigen armen, durch nie dageweisene Heunot gar so schwer getroffenen Bevölkerung — hervorgerufen habe.

Da ich jedoch für meine Person an eine Wortbrüchigkeit des h. Landespräsidiums nicht denken kann, so beschwöre ich Eine löbliche Kommission, der wohl bekannt sein dürfte, was eigentlich an dem besagten Gerüchte wahr sei, den untertänigst Gefertigten darüber geneigtest zu belehren.

Sollte jedoch, was Gott bewahre, das hohe Landespräsidium wirklich wortbrüchig geworden sein, so bitte ich Eine löbliche Kommission, mich sogleich meiner Eigenschaft als Bevollmächtigter des Bezirkes — zu entheben, denn ich würde weder im Stande sein, die aufgeregten Gemüther zu beschwichtigen, noch überhaupt — als Bevollmächtigter fungieren können, denn mein Glaube auf die Gerechtigkeit der h. Regierung, und Glaubwürdigkeit ihrer Zusagen, würde bei mir unter Null sinken.

Putilla am 7. Juni 1864.

Fedkowicz.

4.

Der Bevollmächtigte des Russisch Kimpolunger Okolls
J. Fedkowicz.

An Eine löbliche Servituten-Ablösungs und Regulierungs-Lokalkommission in Wiżnitz.

Im vorigen Winter habe ich Einer löblichen Kommission sowohl als auch der h. Landesregierung der Bukowina die grenzenlose Devastierung des russkimpolunger Okolls durch die Grundherrn und deren Pächter, die Juden, zur Kenntnis gebracht und die h. Landesregierung hat darauf die Sistierung der Holzfällungen im ganzen Okolle angeordnet. Nun aber erfahre ich, dass diese Sistierung durch die h. Landesregierung wieder aufgehoben worden ist, und die Grundherren, respektive Juden, dürfen nunmehr dasjenige vollführen resp. zu Ende führen, was sie so konsequent begonnen haben, nämlich die Waldungen vollends vernichten, damit der rechtliche Eigentümer derselben, d. i. der Bauer nach Duchführung der Regulierung nichts als kahle Felsen erhalte. Ich kann nicht einmal

glauben, dass die h. Landesregierung einen solchen Beschluss gefasst haben konnte, denn es hiesse nicht anders, als den Gebirgsbewohnern die wichtigste Nahrungsquelle, d. i. den Wald entreissen, und ihn so der Verzweiflung preiszugeben. Sollte es dennoch in der Absicht der h. k. k. Behörden liegen, das Gebirgsvolk zu vernichten, so wäre es wohl humaner, es schon jetzt, wo es noch Zeit ist, zum vollständigen Auswandern anzuweisen, denn, wie gesagt, der Wald und die Hutweide sind die einzigen Lebensquellen des Gebirgsmanns; entreisst man ihm die eine oder die andere, dann ist seine Existenz rein unmöglich. Ich habe ja Einer löblichen Kommission die Eigentumsrechte der hiesigen Bauern auf Wald und Hutweide genügend dargetan und bewiesen und das h. Staatsministerium sowohl als auch die h. Landesregierung dürften davon bereits Kenntniss bekommen haben; warum entzieht man uns bis nun unsere Rechte und warum harren wir durch bereits anderthalb Jahre eines Bescheides? Und war auch die Lösung unserer Angelegenheiten bis nun noch nicht möglich, warum denn das strittige Objekt, d. i. die Waldungen, durch Grundherren und Juden vernichten lassen? Und die technische Kommission, die da im v. J. unsere Waldungen besichtigt hat, erklärte ja selbst (wie man mir's erzählt hat), dass auf eine schauerlichere Weise in der ganzen österreichischen Monarchie mit den Waldungen nicht gewirtschaftet wurde, wie bei uns, wovon man sich übrigens, nöthigenfalls, sehr leicht überzeugen kann.

Löbliche Kommission! — Die Verzweiflung des armen, ausgehungerten misshandelten Gebirgsvolkes hat einen Höhepunkt erreicht, den ich zu schildern ausser Stande bin; wolle Eine löbliche Kommission sich unser erbarmen und den höheren Behörden unsere unglückliche Lage schildern! — Wolle Eine löbliche Kommission den hohen Behörden dartun, dass, wenn wir noch lange auf unser klares Recht und die Entwirrung unserer Angelegenheiten warten sollen, dass wenn man unsere Waldungen den gewissenlosen Grundherren und Juden preisgeben wird — unser Be-

stehen rein unmöglich ist — Sein oder nicht sein ist jetzt unsere Frage, und diese Frage wollen die k. k. Behörden doch endlich lösen; wollen hochdieselben sagen, ob wir Anspruch auf den Schutz der Gesetze haben und ob sie uns ihn gewähren wollen oder sollen wir ihn direkte an den Stufen des Thrones suchen? — „Vertrauensvoll“ ist die neueste Losung Seiner Majestät; vertrauensvoll wenden auch wir uns — zuvörderst an die h. k. k. Behörden; wollen sie nicht das Wohl und das Recht von 12.000 österreichischen Staatsbürgern ignorieren, wollen sie nicht 12.000 der treuesten Untertanen S. Majestät zu Grunde gehen lassen!

Putilla den 4. Jänner 1866.

Fedkowicz.

Bevollmächtigter der russ. kimpolunger Okolls.

5.

Der Bevollmächtigte des russ.-kimpolunger Okolls
J. Fedkowicz.

Eine löbliche k. k. Servituten-Ablösungs- und Regulierungs-Lokalkommission in Wiznitz.

Die Dislokationsverhältnisse der hiesigen Gemeinden sind Einer löblichen Kommission hinlänglich bekannt: die Bauern sind oft meilenweit von Putilla entfernt und nun verlangt man von ihnen, dass sie in jedem einzelnen Falle sich eine Anweisung auf den geringen Brennholzbedarf bei den Verwaltern oder Förstern der Grundherren einholen. Tun sie es nicht, so werden sie durch die Waldheger gepfändet und vom k. k. Bezirksamte empfindlich gestraft, alles im Namen der Forstgesetze, die hier doch nie und nimmer ihre Anwendung gefunden haben. Schützt das k. k. Bezirksamt so sehr die Forstgesetze vor, so möchte ich fragen, ob da, wo die Grundherren die Waldungen durch Juden und auch auf eigene Faust auf das Schändlichste haben devastieren lassen, warum da die Forstgesetze keine Anwendung fanden und warum die Forstgesetze

nur auf den armen, halb verhungerten Bauern und nicht auch auf den gewissenlosen Grundherrn anwendbar sind?

Übrigens beziehen wir ja unseren Brennholzbedarf aus unseren eigenen Waldparzellen, u. z. auf dieselbe Art, wie es unsere Vorfahren vor vielen hundert Jahren bezogen haben, nämlich ohne alle Anweisung; woher hat man also das Recht, uns diesen Brennholzbezug zu entziehen? haben uns die traurigen Verhältnisse so weit gebracht, dass wir verhungern müssen, warum will man uns denn noch ausfrieren lassen, u. z. mitten unserer eigenen Waldungen? Sind doch genug Menschenleben um das Jahr 1842, wo die Grundherren im strengsten Winter den Bauern durch ihre Waldheger die Ofen haben einreissen lassen, zu Grunde gegangen!...

Ich bitte Eine löbliche Kommission, sich unser anzunehmen und die höheren Behörden zu bewegen, damit uns der Brennholzbedarf unbeanstandet bleibe und damit wirs nicht nötig haben, Anweisungen meilenweit einholen zu müssen. Vornehmlich möge man das k. k. Bezirksamt zu Putilla anweisen, nicht die ephemeren Eigentumsrechte der Grundherren, sondern unsere erwiesenen, seit Jahrhunderten üblichen Rechte anzuerkennen und zu schützen. Wir sind der Meinung, dass vor dem Gesetze der Grundherr keinen Vorzug hat, und das k. k. Bezirksamt möge diesen schönen Grundsatz nicht ignorieren.

Putilla den 5. Jänner 1866.

J. Fedkowicz,
Bevollmächtigter.

6.

Hoher Landtag!

Die ganze Karpatenstrecke, die der Russisch Kimpolunger Okoll einnimmt, war einst Urwald. Hier liessen sich, sei es zur Zeit Trajans, sei es zur Zeit der Völkerwanderung, die Goten nieder, wurden während der Tatarenzüge durch Flüchtlinge aus dem Flachland

vermehrt, nennen sich gegenwärtig Hozullen, und bilden im Okoll eine Bevölkerung von circa 12.000 Seelen.

Der Okoll war, wie gesagt, Urwald. Hier liessen sich nur die Hozullen nieder, u. z. jeder da, wo er ein Haus bauen, einen Garten, eine Wiese, eine Weide anlegen, und einen kleineren oder grösseren Waldteil zur bequemen Benützung haben konnte. Namentlich musste der Ansiedler an eine ausgedehnte Weide denken, denn nur Viehzucht allein konnte in dem wilden, ganz unzugänglichen Gebirge seinen Lebensunterhalt sichern. Es wurden somit die meisten Waldungen gerottet, um als Weiden benützt zu werden.

Die Urwälder waren nun zum grössten Teil gerottet und angesiedelt, gewiss mit unsäglichlicher Mühe und mit der grössten Anstrengung des Ansiedlers. Er musste dem Felsenboden die Weide, dem reissenden Tiere die Herde mit Lebensgefahr abringen, um das armseligste Dasein zu fristen. — Die damalige Regierung sah dies wohl ein und würdigte es auch, denn sie beliess den Hozullen als einen freien Mann, ihm nur eine äusserst unbedeutende Abgabe auferlegend, und ihm den vollständigen, ungestörten Besitz seiner, mit blutigem Schweiss geschaffenen Gründe garantierend.

Dieses goldene Zeitalter der Hozullen dauerte jedoch nicht lange, denn der Okoll wurde von der Regierung Bojaren als Lehen verliehen, und die begannen die Bewohner in ihren Besitzungen zu beunruhigen. Auf ihre Klage wurde eine Untersuchung eingeleitet und ein fürstlicher Chrisow garantierte den Hozullen neuerdings den vollen ungestörten Besitz ihrer Gründe gegen sehr geringe Abgaben an die Bojaren.

In diesem Zustande gelangte der Okoll mit der Bukowina an die öster. Regierung. Dieser waren die Verhältnisse des Landes noch ganz fremd, und die Grundherren (Bojaren) benützten diese Gelegenheit, um die nunmehrigen Untertanen in ihrem Besitze zu beunruhigen und ihnen grössere Abgaben und Naturalleistungen aufzubürden. Wollte sich der Untertan nicht fügen, so wurde er von seinem Besitztum verdrängt;

dies rief zahllose Klagen hervor. Da aber die Behörden, mit den Verhältnissen nicht vertraut, und vielleicht auch absichtlich hinters Licht geführt, ratlos waren, was da zu tun, schraubten die Grundherren ihre Forderungen dem Untertan gegenüber auf eine fabelhafte Höhe, und wollte sich dieser nicht fügen, so wurde er nicht nur von seiner Besitzung verdrängt, sondern auch auf das unmenschlichste misshandelt und musste Jahre lang in den herrschaftlichen Zwingern schmachten, um endlich dem Kreisamte als Aufwiegler angezeigt, und von dieser k. k. Behörde auf die Frohnfeste verurteilt zu werden. Denn das k. k. Kreisamt, anstatt den Untertan zu schützen, machte den Geklagten zum Richter in seiner eigenen Sache, und vergrößerte diese Ironie noch dadurch, dass sie das Wohl und Wehe des Untertans einem Mandatar in die Hände legte, der doch nichts anderes war, als eine gezahlte Kreatur des Grundherren.

Die Erbitterung stieg immer höher. — Beschwerden auf Beschwerden folgten, warteten jedoch bis heute geduldig ihrer Erledigung. Es wurden zwar Erhebungen durch mehrere Kreiskommissäre begonnen, keine jedoch zu Ende geführt. Diese Herren mochten alles hören und glauben, nur nicht die Wahrheit, und alles, selbst die unübertrefflichen grundherrlichen Weine in Schutz nehmen, nur nicht das Recht; da aber die Untertanen so unverschämt waren, nur Recht und immer nur Recht zu verlangen, so kam im Jahre 1844—1845 der Grundherr Romaszkan mit 900. Mann Militärassistenten und brachte den auch sonst mit Holznotkämpfenden Gebirgsbewohner auf den Bettelstab, damit ihm endlich das diesen Herren so unangenehme Verlangen nach Recht — dennoch verleidet werde. — Es kam das Jahr 1848. — Wenn alle untertänigen Völker Österreichs ihre Freiheit mit Jubel begrüßten, so war die Freude der Hozullen im wahren Sinne des Wortes unaussprechlich, denn er glaubte sich nunmehr am Ende seiner Leiden, und als Eigentümer aller, bis nun im Besitze ge habten Gründe, als den ihn nämlich der Wille S. Majestät des Kaisers bestätigte. Wie wurde

er aber überrascht, als die Grundherren ganz unverschämt erklärten, nur die wenigen Wiesen und die winzigen Ackerchen wären Eigentum des gewesenen Untertans, während die von diesem Untertan bisher im Besitze und Benützung gewesenen abgemarkten Waldteile und Hutweiden Eigentum des Grundherrn wären, und der nunmehr freie Bauer möge zusehen, wie er sich mit dem Grundherrn abfinde, denn sonst werde er nicht einmal einen Scheiter Holz aus dem Walde erhalten.

Der Hozull wollte anfangs nicht glauben, dass die Grundherren im Stande wären, den kaiserlichen Willen und sein Gesetz derart zu ignorieren. Sie mussten sich aber eines Anderen überzeugen, als die Grundherren alle auf den Weiden befindlichen Viehstücke pfänden, und noch bedeutende Schadenersätze exequieren liessen. Ausserdem musste jeder Bauer, gleichviel, ob er Viehstück und ein eigenes Wohnhaus besass, oder nicht, 5, 10, 30, 40, Fl. an Wald- und Hutweidezins zahlen. Und diese Abgabe dauerte vom Jahre 1849 – 1861. Sage! vom Jahre Ein Tausend Acht Hundert Vierzig Neun bis Ein Tausend Acht Hundert Sechzig Ein. Entsetzen erfasste die Bevölkerung, denn alle Beschwerden, alle Klagen, alle Hilferufe wurden von den k. k. Behörden totgeschwiegen, eine Maxime, welche allen Klagen der Hozullen gegenüber — beobachtet wurde, ja noch bis auf den heutigen Tag beobachtet wird. Wer beschreibt das Elend des Volkes!...

Im Jahre 1861 bereiste der Herr Landes-Chef Martina den Okoll. Das Volk tat einen Fussfall und flehte um Schutz und Befreiung von der unerhörten zermalmenden Last. — Der Herr Landeschef versprach Hilfe und sie kam in der Person des Herrn Regierungs Kommissärs Stroner, der die ganze Bevölkerung im wahren Sinne des Wortes an den Rand des Verderbens brachte. Wer hören mag, der höre:

Herr Stroner schob nämlich jede Erhebung der Beschwerdepunkte vor sich, und fragte die Gemeinden nur, ob sie den Grundherren einstens Schafe gegeben haben. Ja, war die Antwort der Gemeinden; unter den vielen Naturalleistungen, die man ehemals an die Grund-

herren entrichtete, u. zw. kumulativ entrichtete, waren auch die Schafe; nach dem aber im Jahre 1848 alle untertänigen Gebiegkeiten aufgehoben wurden, so ist dies auch mit den Schafen der Fall. — So war die Antwort der Gemeinden, denn sie wussten nicht, dass ein k. k. Grundentlastungs-Kommissär, namentlich Herr Zucker, den allerhöchsten Willen S. Majestät derart verhöhnt haben könnte, dass er die untertänige Schafabgabe gar nicht zur Ablösung gebracht hat, während doch das Gesetz die Aufhebung und Ablösung aller — welchen im(m)er Namen habenden untertänigen Leistungen anordnet.

Ferners haben die Gemeinden das Begehren gestellt, dass ihnen das Eigentum der stets in ihrem Besitze befindlich gewesenen Waldteile und Hutweiden zugesprochen werde. — Mehr als 20 Zeugen wollten dieses Eigentum eidlich bekräftigen, ja die Gemeindebevollmächtigten händigten dem Herrn Stroner Urkunden ein, die das besagte Eigentum bewiesen. — Der Herr Stroner blieb aber bei seinem Steckenpferde, nämlich den Schafen, und das Resultat dieser Schafsarbeit war das Provisorialerkenntnis vom 20. Dezember 1861. Zl. 837. welches, wie gesagt, die Bevölkerung an den Rand des Verderbens brachte, denn nach dieser Entscheidung musste jeder Gebirgsbewohner für den Genuss der angeblichen Holzungs- und Weiderechte seinem ehemaligen Grundherrn jene Anzahl von Schafen alljährlich entrichten, die er vor der Aufhebung des Untertansverbandes, namentlich im Jahre 1847, entrichtet hatte. Es wurde somit ein Servitutsverhältnis aus der Luft gegriffen, von dem hier niemand etwas wusste, denn ein solches hatte hier im Gebirge nie bestanden.

Da die Gemeinden, wie gesagt, der festen Überzeugung waren, dass die Schafabgabe mit den übrigen untertänigen Leistungen aufgehoben und entschädigt wurde, die besagte Provisorialentscheidung aber dekretierte, dass dies nicht der Fall sei, so ergriffen sie den Rekurs, wurden aber unbegreiflicherweise abgewiesen. Nun sträubten sie sich, die genannte Feudale - Abgabe

freiwillig zu leisten, was zur Folge hatte, dass selbe mittelst Militärassistenten und Exekution engetrieben wurde. — Die Bevölkerung verliess ihre Heimat, und es wurden in ihrer Abwesenheit Viehstücke abgestochen, Kammern erbrochen, und die letzten Habseligkeiten als Entgelt für Schafabgabe geraubt, indem Herr Stroner den Wert eines Schafes anstatt 4 fl., auf 9 fl. 35 Kr. eigenmächtig und gesetzlos hinaufschraubte.

Also achtet man das Gesetz und den Willen S. Majestät des Kaisers, und stempelt den Bauern, den doch dieser allerhöchste Wille zum freien Grundbesitzer gemacht hat, neuerdings zum Untertan, zum Sklaven.

Nun erschien im Jahre 1863. eine k. k. Servituten- Ablösungs- und Regulierungs Lokal- Kommission in Witznitz. Ich wurde zum Bevollmächtigten des Okolls teils gewählt, teils ex officio bestellt, setzte der genannten Kommission alles, was ich hier kurz anführte, auf das umständlichste auseinander, brachte unsere gerechten Ansprüche zur Geltung, brachte alle geforderten Beweise bei, und bat um die endliche Lösung des uns erwürgenden Knotens, um endliche Erlösung aus dem Untertansjoche. Nun schreiben wir aber bereits 1866, und harren noch immer einer Entscheidung! Zwar wurde, dank und abermals dank der hohen Landesregierung der Bukowina, die Schafabgabe momentan sistiert, aber noch immer sind die Putiller Arrestlokale mit den halb verhungerten Gebirgsleuten gefüllt lediglich darum, dass sie so keck sind, ihren Brennholzbedarf aus ihren eigenen Waldparzellen zu holen.

Ferner habe ich die hohe Landesregierung im vorigen Jahre um die Sistierung jeder Holzfällung im Okolle gebeten, denn die Grundherren lassen die Waldungen im wahren Sinne des Wortes vernichten, so zwar, dass, wenn wir auch eine Entscheidung erleben, wir endlich doch nur kahle, vollkommen wertlose Felsen erhalten werden. Die hohe Landesregierung hat die angesuchte Holzfällung auch wirklich sistiert und nun erfahre ich zu meiner grössten Bestürzung, dass dieselbe wieder aufgehoben wurde zum grössten Nachteil der Gemeinden, denn die Grundherren werden nun

ihr möglichstes tun, um die Waldteile, die doch über kurz oder lang ihren rechtmässigen Eigentümern, d. i. den Bauern, abgegeben werden müssen, vollends abzutreiben. — Was sollen wir dann mit den kahlen Felsen beginnen?

Und die Entscheidung auf meine, bei der genannten Witznitzer Lokal-Kommission erhobenen Rechtsansprüche lässt noch immer auf sich warten, während die herrschaftlichen Heger und Förster das halbverhungerte Volk ausfrieren lassen wollen.

Ich habe zwar bei der genannten Lokal-Kommission um die endliche Entscheidung und Abstellung der Missbräuche abermals und abermals gebeten; diese Lokalkommission hat die Vorlage meiner Bitte bei der hohen Landesregierung versprochen, wir werden aber noch immer totgeschwiegen, und es bleibt mir nichts übrig, als den hohen Landtag zu bitten, sich des ärmsten Gebirgsvolkes an den Stufen des allerhöchsten Thrones anzunehmen, denn wir sind überzeugt, dass der allgütigste Landesvater sein treuestes Volk, und sind es auch wir 12.000 Seelen, nicht totschiweigen, nicht untergehen lassen wird.

Wir bitten somit Einen hohen Landtag, er wolle:

1. Bei der hohen Regierung die baldigste Entscheidung und Durchführung der besagten Angelegenheit erwirken.
2. Sich gnädigst verwenden zu wollen, damit die verfügte und nunmehr aufgehobene Bannlegung der strittigen Waldteile bis zur Durchführung der Entscheidung aufrecht erhalten werde, weil die Grundherrschaften, namentlich Baron von Gudenus, die letzten Überbleibsel von Waldungen den Juden käuflich überlasse, die Juden alles mit Putz und Stengel abstocken, und uns der grösste Holzmangel im Gebirge bevorsteht.
3. Damit, falls die Bannlegung der Waldungen aufgehoben und die Grundherren die strittigen Waldparzellen auf Rustikalgründen gänzlich abstocken werden, die denselben allenfalls zu leistenden Entschädigungen aus dem Landesfonde nicht im

vollen Masse zu Theil werden, um von der auszumittelnden Entschädigungssumme, der den Gebirgsbewohnern durch eigenmächtige Waldverwüstungen zugefügte Schade in Abschlag gebracht wird.

J. Fedkowicz.

Се прошене передав соймови посол Фошка 8/2 1866, а на підставі соймової ухвали з 28/2 передано його краєвій комісії, яка в кілька місяців, по виданю рішення з 7. IV. 1866, зложила його ad acta.

7.

An Landes - Praesidium der Bukowina.

Seit Einhändigung der H. Entscheidung von 7. IV. 1866. Zl. 515 sind bereits mehrere Monate verstrichen und dieselbe somit rechtskräftig geworden.

Da von der Durchführung dieser Entscheidung das Wohl und Wehe aller Gemeinden des Okolls abhängt, so stellen dieselben die gehorsamste Bitte, damit die genannte H. Entscheidung baldigst durchgeführt werde.

Putilla am 1. September 1866.

J. Fedkowicz.

Bevollmächtigter des Okolls.

Так писав Федькович до правительства на руки льокальної вижницької комісії, не знаючи, що Гуденус подав рекурс до міністерства. В кілька місяців пізніше доручено Федьковичеві рішене комісії для звільнення землі від панцизняних тягарів. Тим рішенням відкинено рекурс Гуденуса, але й уневажнено угоду Федьковича з дідичами. Тоді подав він ось таке писмо :

8.

Der Bevollmächtigte des Russ. Kimpolunger Okolls
J. Fedkowicz.

Eine Löbliche k. k. Servituten Ablösungs u. Regulie-
rungs Lokalkommission in Wiznitz.

Am Heutigen wurde mir die H. Entscheidung
der H. k. k. Grundlasten Ablösungs u. Regulierungs
Landeskommission im Czernovitz Nr. 18. R. C. vom
15. Jänner 1867 ämtlich zugestellt.

Indem ich um die baldigste Durchführung des
darin Verfügtten im Namen und im Interesse des Okolls
die H. Organe angehe, bitte ich zugleich um meine
Enthebung als Bevollmächtigter der Gemeinden dieses
Okolls.

Wiznitz den 10. Februar 1867.

J. Fedkowicz.

III.

Статя Федьковича про москвофільство.

Статя Федьковича, яку подаємо даліше, була призначена для Czernowitzer Zeitung. Федькович остерігав нею Русинів і правительство перед москвофільським напрямом, який зразу зазначив ся в черновецькій »Рускій Бесіді« по її заснованю і який викликав велике обуренє у Волохів; остерігав уже в осени 1869. р., »щоб не було за пізно«. Однак Czern. Zeitung не помістила його статі і він післав її редакції »Правди«. По літах була вона надрукована в перекладі А. Вахнянина у »Руслані« 1907. чч. 171—173 і »Буквині« того-ж року, чч. 169—171.

1. Лист Федьковича до редакції Czernowitzer Zeitung.

Haben Sie die Gewogenheit, diesen von mir verfaßten Artikel, für dessen Wahrheit und Richtigkeit ich hatte, in Ihrem geschätzten Blatte abdrucken zu laßen. Zugleich mache ich die hochverehrte Redaktion auf die Brochüre: „Ein Volk von fünfzehn Millionen Seelen, welches von der Geschichte vergessen worden ist. Eine Petition an den französischen Senat von Casimir Delamarre (Paris, bei Amyot, rue de la Paix)“ aufmerksam, welcher ich zu meinem Aufsätze manches entnommen, und welche ich nicht dringend genug empfehlen kann.

Auch bitte ich die verehrte Redaktion um die besondere Gewogenheit, mir den Aufsatz, falls er nicht abgedruckt werden könnte, zu retourniren.

Storonetz-Putilla am 11. November 1869.

Fedkowicz,

Bez. Schul-Inspekt.

2. *Bis es noch nicht zu spät wird.*

(Eine Stimme aus dem ruthenischen Volke).

Die Schlacht bei Pultava (1708) war geschlagen, Rußland durch die Moskowiten erobert, ihr Zaar Peter usurpirt den Namen des besieigten Volkes, lässt sich den Titel eines Kaisers von Russland geben und schreibt sich das Programm seiner künftigen Politik vor: von der Moskwa zum Dnieper, vom Dnieper zur Weichsel, von der Weichsel zu den Karpathen, von da zur Donau, von hier zum Bosforus. Kann jemand läugnen, dass es seinem Programm nicht treu geblieben ist? — — Also die Unterjochung aller Slaven! —

Aber wie? — Eine moskowitische wilde Horde und das ungeheuerere, für jene Zeiten auf einer ziemlich hohen Stufe der Kultur stehende Slavenvolk!... Doch dem unternehmungslustigen Zaaren ist es darum nicht bange; schon im 13. Jahrhundert zwingen sie ihren Horden das Christenthum und die liturgislavische Sprache auf, aus der, mit Absorbirung der damaligen russischen Literatur, die jetzige moskowitische Sprache entstanden ist, welche, ob Mangel an slavischer Geschichtskennntniss westeuropäischerseits, und ob der frechsten Geschichtsfälschung moskowitischerseits, noch immer die russische genannt wird, die ich hier aber stets beim wahren Namen nennen will, ebenso wie der Name Russland nur dem jetzigen Südrussland, und der Name Russen nur den jetzigen Ruthenen gebührt, welche Benennungen hier auch so gebraucht werden.

Wie stand es aber dazumal um die russische Literatur? — traurig genug; denn blühte sie schon in den Klöstern, so wurde sie nur von Mönchen kultivirt,

die, einerseits der Volkssprache unkundig, andererseits sich ihrer schämend, sich des Liturgislavischen (Kirchenslavischen, Altslavischen) bedienten, daher nie ins Volk drangen, und nur die zwei Verdienste beanspruchen können, erstens: der Geschichte Chroniken, und zweitens: den Moskowiten Material zur Entwicklung ihres Idioms, und nachträglich zur Fälschung der Geschichte gegeben zu haben. — So standen die Sachen im 11. 12. und 13. Jahrhundert.

Wie steht es aber jetzt, im 19. Jahrhundert, um die russische Literatur? — Nicht viel besser, aber um ein Bedeutendes schlechter; denn sind auch in der letzten Zeit Schriftsteller aus dem Volke und fürs Volk aufgetreten, so wurden und werden sie von der moskowitischen Regierung auf das Unerhörteste verfolgt, und die russische Literatur befindet sich noch immer so, wie im 13. Jahrhundert, in den Händen der Geistlichkeit und der Stubengelehrten, die, ebenso wie dazumal, aus Unkenntniss der Volkssprache, wozu jetzt noch die Unwissenheit der Geschichte und das Streben, ihre jetzige Lage, namentlich in Österreich, zu verbessern hiezukommen, im Jargon der russischen Mönche des 13. Jahrhunderts, d. i. des liturgislavischen, schreiben, unbekümmert um das Volk und dessen Urtheil über ihre Produkte.

Und Petersburg? — ruft dazu Bravissimo, dreht allen, namentlich aber der österreichischen Regierung, fleissig eine Nase, und unterstützt alle als russisch gelten sollenden Schriftsteller auf alle mögliche Weise: mit Anstellungen, Titeln, Orden, Remunerationen und Versprechungen. — Warum sollte es aber auch nicht? — Vom Mönchsrussischen des 13. Jahrhunderts, wie es auch jetzt die russisch heissen wollenden Schriftsteller Galiziens und der Bukovina schreiben, zum Moskovitischen ist nur ein ganz kleiner kleinwinziger Schritt, und unsere Regierung ist ja scharmant genug, nichts dagegen zu haben, damit „dem Herrn des Nordens“ die Wege fleissig geebnet werden, bis — bis an die Karpathen, und dann weiter, immer weiter. Warum denn nicht? — Der russische(?) Herr ist ja immer so freund-

lich, und versichert jeden so gern seines -- Wohlwollens!...

Und was geht das alles dich an? werden mich manche fragen. — Wohl wahr: wenig oder auch gar nichts, wie man es eben nimmt. Ich will ja nur einigen denkenden Lesern gesagt haben, dass die Schulbücher an unseren ruthenischen Volksschulen ebenfalls in der Mönchssprache des 13. Jahrhunderts geschrieben sind, ferner, dass der Herr Unterrichtsminister nicht russisch spricht, sich daher, was das Russische, oder wie man es gewöhnlich nennt: das Ruthenische anbelangt, einem Anderen anvertraut haben muss, und dass durch diesen „Anderen“ der Herr Unterrichtsminister nicht endlich bemüsstigt sein soll — zu lernen, aber nicht russisch sondern — moskowitisch. Eine Mahnung an den jetzigen Aufstand in Dalmatien dürfte hier nicht am unrechten Orte sein, wenigstens um auf das Treiben Moskaus hinter den Koulissen hinzudeuten. Und der Herr Minister denke sich unter diesen Koulissen die — Karpathen, — bis es noch nicht zu spät wird.

Einer, der auch hinter die Koulissen zu schauen gewohnt ist.

IV.

3 педагогічної діяльності Федьковича.

З часів, як Федькович був повітовим інспектором шкільним, лишилися майже всі акти, що відносять до його педагогічної діяльності. Друкувати їх без виїмки нема потреби, бо вони не всі однаково важні, зрештою заняли би самі окрему книжку. Тому вибираємо з них тільки що важніше, лишаючи використане всіх матеріалів при писаню житєписи.

I. Справа шкільних книжок.

Лист Федьковича до редакції „Правди“.

Честна редакціє!

Обіцявъ я Вамъ де що про шкільні книжки написати, отже й послухайте ласкави.

Буде тому чи не три місяці, якъ приїхавъ до насъ на сесію нашъ староста (Bezirkshauptmann) и показує мені письмо, що прийшло зъ Відня черезъ руки краювої президії, аби мене запитався, чи я би приставъ піти до книжкової комісії до Відня, и тамъ книжки діля шкіль рускихъ народнихъ писати. Я відъ разу приставъ и давъ навіть на се на письмі відъ себе реверсъ, що слова свого не оскочу.

16-го мая дістаю я таке письмо відъ старости, а то офіційльне:

N. 1373.

An

Herrn J. Fedkowicz,

Gemeindevorsteher

in Storonetz-Putilla.

In folge der mir auf Grund der Anordnung des h. k. k. Ministeriums für Kultus und Unterricht vom 29. April d. J. No 2870 zugekommenen Erlasses der h. k. k. Landesregierung vom 8. Mai d. J. N. 4758 fordere ich E. W. auf, das ruthenische erste Sprach- und Lesebuch mit Rücksicht auf die Eigenthümlichkeiten des Bukowinär ruthenischen Dialektes und mit Beachtung der Lebensverhältnisse des dortigen ruthenischen Volkes, einer Umarbeitung zu unterziehen.

Es bleibt Ihrer Erwägung anheimgegeben, den in dem bisherigen Texte vorhandenen Lehrstoff der Umarbeitung zu Grunde zu legen, oder aber neue Lestücke sowol in Prosa als in gebundener Rede einzufügen.

Zu diesem Behufe übergebe ich Ihnen das im Anschlusse mitfolgende, mit weissen Blättern durchschossene Exemplar.

Das gedachte h. Ministerium ist bereit, Ihnen für den Fall, wenn Ihr Elaborat für entsprechend befunden und in den Schulbücherverlag aufgenommen werden wird, ein angemessenes Honorar zu bewilligen.

K. k. Bez. Hauptmannschaft.

Wiznitz am 13. Mai 1869.

Hubrich m. p.

Bez. Hauptmann.

На се я ч. старосту такъ відтявъ:

Löbliche k. k. Bezirkshauptmannschaft!

Auf den mich ehrenden Auftrag vom muss ich leider die Umarbeitung des ruthenischen Lesebuches aus dem Grunde ablehnen, als ich mir den letzten Passus des Auftrages nicht anders zu deuten weiss, als dass das h. Ministerium an meiner Befähigung zur Verfassung ruthenischer Schulbücher Zweifel hege, somit mein Elaborat vor der Aufnahme in den Schulbücherverlag einer Rezension unterziehen wolle. Da ich nun weiss, dass mein Rezensent nicht der Herr Minister selbst, sondern irgend eine Kreatur verkappter Russophilen sein wird, wie deren welche beim h. Ministerium — Beweis die Redaktion der in Wien erschei-

nenden, ruth(enisch) sein sollenden Reichsgesetzblätter — angestellt sind,

oder irgend ein Mitglied des Lemberger oder Tschernowitzer-Konsistoriums, an dessen gutem Willen für die russische Sprache auch nicht im Mindesten gezweifelt werden kann,

oder irgend ein Professor der ruth. Sprache und Literatur, der, wenn er im besten Falle, welcher Fall aber kaum denkbar ist, von der Bewunderung für den Panrussismus nicht hingerissen wäre, von der ruthenischen Sprache, gelinde gesagt, keine blasse Idee hat:

so weiss ich auch ganz bestimmt, dass meine ruthenischen Elaborate, und mögen sie die gediegensten sein, im Vorhinein als untauglich bezeichnet werden würden, denn diesen Herrn ist ja nicht an der guten Sache selbst, sondern lediglich an der Erreichung ihrer politischen Zwecke gelegen.

Beweis: die unmotivirte Zurückweisung meiner ruthenischen Fibel seitens des Tschernowitzer Konsistoriums, welche Fibel, wie der beiliegende Brief beweist, seitens des Lemberger Schulrathes dennoch die beste Kritik gefunden hat. Und dann? — Die Fibel wurde als gediegen anerkannt, und vom Lemberger Schulrath in den Schulbücherverlag dennoch nicht aufgenommen, weil das Buch — eben nicht moskowitzisch genug ist. Und ich soll mich zum Kasperl hergeben? soll mich einer gewiss nicht leichten Arbeit unterziehen, zu keinem anderen Zwecke, als dass die Herren Russophilen, die ihre Sache so schlau zu führen wissen, diese Arbeit als untauglich zurückweisen und dann dem Herrn Minister mit vielen Bedauern auseinandersetzen, dass es niemanden gebe, der überhaupt ruthenische Volksschulbücher schreiben könnte, und dass es sohin nichts übrig bleibt, als die elenden halbrussischen Machwerke, die sie Schulbücher zu schimpfen wagen, in den Schulen auch weiter zu belassen.

Ist es nun dem h. Ministerium an der Hebung des ruthenischen Volkes durch Einführung echter Volksschulen wahrhaft und nicht blos pro forma gelegen, so geruhe Es auch, mich nicht nur mit der Verfassung

sämmtlicher ruthenischer Volksschulbücher, von der Fibel angefangen, zu betrauen, sondern auch von — selbst der leisesten Hegemonie seitens der Russophilen sicherzustellen.

Такъ я утявъ нашимъ німчикамъ, а честну редакцію прошу зъ ужиткованемъ сего мого письма хо-сенну прессію учинити¹⁾, аби наші москалики уже разъ съ коня впали а ми у стримінъ собі сіли.

А! — ще одно: — я букварь свій зі Львова діставъ; але п. Партицкий важився чималі поправки въ нему поробити. Якъ вінъ се смівъ? прошу его запитати. — Коли п. Партицкий хоче мене корегувати, то нехай у передъ ліпше учится по руски, да не съ книжокъ, а зъ народу. — То біда, що кождий дурень хоче великого нашего Куліша учити! —

Федьковичъ.

Поневажъ часу стало, поселаю Вамъ и сему справу Довбуши, а Васъ прошу, напишіть мені про мою німеччину, чи добре я такъ зробивъ? — Прощу васъ!

Федьковичъ.

Дійсно Федькович не відповів вижницькому старосту так, як у листі до »Правди«, тільки значно лагіднійше. Ся відповідь заховала ся між актами; вона така:

Löbliche

k. k. Bezirkshauptmannschaft in

Wiznitz.

Der mich hochehrende Auftrag vom 13. Mai 1869. N. 1373, das ruthenische Lesebuch zu übersetzen resp: umzuarbeiten, hat nicht nur mich, sondern die gesammte ruthenische Volkspartei, der ich diesen hohen Auftrag als ein freudiges Ereigniss mittheilte, mit der innigsten und aufrichtigsten Dankbarkeit für die hohe Regierung

¹⁾ Редакция „Правди“ зробила се дійсно в ч. 22. з 1869 р. на основі письм Федьковича.

und die Person S-r Exzellenz des Herrn Unterrichtsministers erfüllt. Da jedoch der letzte Passus des genannten¹⁾ hohen Auftrags dahin ausgelegt werden muss, dass mein Elaborat nur bedingt, u. z. von der Aufnahme in den Schulbücherverlag bedingt, angenommen werden wird, ich aber nur von der Gewogenheit des hohen Unterrichtsministeriums, nicht aber auch vom Wohlwollen und der Fähigkeit des Zensors meiner Elaborete überzeugt bin: so glaube ich, um Zeit und Mühe nicht vergeblich zu verwenden, nicht anders thun zu können, als beiliegend 2 Probestücke unterthänigst vorzulegen, u. z. ein Original-Lesestück, entnommen meiner ruthenischen Fibel, und eine Übersetzung des 80. Lesestückes aus dem zugekommenen Lesebuche.

Sollte nun ich und die ruthenische Volkspartei das Glück haben, dass meine Probearbeit als geeignet anerkannt würde, so werde ich unverzüglich dem hohen Auftrag gehorchen. Und würde das hohe Unterrichtsministerium die Gewogenheit zu haben geruhen, mich mit der Verfassung sämtlicher ruthenischer Volksschulbücher, von der Fibel angefangen, zu betrauen, so hege ich nicht den mindesten Zweifel, dass Hochselbes das Vertrauen in mich gesetzt zu haben, keine Ursache zu bereuen haben wird.

Storonetz am 5. Juni 1869.

Fedkowicz.

Übersetzung aus dem 2. ruthenischen Lesebuch.

80. Школа.

Я є въ школі. Хожу до школи, абихъ чого пожиточного навчивъ ся. Я є учень. Учитіль учить мня. Тутъ и другі приходять діти, аби чого навчити ся. Они є моѣ соучні. Учитіль учить, а ми діти учимо ся справно говорити, читати, писати, рахувати, співати.

¹⁾ Слова від „jedoch“ до „genannten“, а далі від „ich aber“ до „überzeugt bin“ підчеркнені синім олівцем.

Богато также чуємо тутъ о Бозі, и учимо ся молитвѣвъ. Добрі діти охічно ходять до школи.

Світлиця шкільна є обширна, чиста и ясна. Въ ній стоять лавиці и стівъ. Въ лавицяхъ сидять діти, при столі учитіль. Тутъ є также велика деревяна чорна таблиця. Учитіль пише крейдовъ на ній. А що робить губковъ? — Я маю плитяну¹⁾ табличку. Она далеко менша відъ деревяноѣ таблиці и має рамці. На плитяні таблиці пишу писакомъ.

Письмо моє можу стерти. Пишу такожъ на папери. До того потребує пера и чорнила. Письмо на папери не дається стерти; тому папірь лишъ разъ до писаня ужити можна. Маю такожъ книжку, котра зъ много листочківъ складена. Зъ неѣ читаю.

У котрі годині зачинається школа рано, у котрі по полудню, и якъ довго тримає? — Я повиненъ є въ назначеніѣ часі прийти до школи, и річі своѣ въ порядку тримати.

Передъ науковъ молимося, и просимо Бога о помічъ. По науці кажемо молитву подячну.

Коли учитіль учитъ, повинни всі діти тихо и уважно слухати. Учитіль має багато труду и мезолю сѣ своѣми учнями. За тото повинни му дякувати. А якъ мають віддяку тоту показати? Мають добримъ и чемними бути. То є найліпшия вдяка. Добрі и чемні діти будуть колись розумними и здібними. Їхъ родичі, їхъ учитіль и всі добрі люде тішити ся будуть ними. Господь Богъ благословить їхъ, и всегди добре поводитися їмъ буде.

Aus der Fibel des J. Fedkowicz, Lesestück.

Будь господарний!

Оденъ добрий господаръ мавъ хлопчика, Онуфрій звавъ ся, и давъ го до школи, бо хотівъ, аби зъ него

¹⁾ Auf Marmortafeln wird ja nicht geschrieben, wie der Herr Verfasser meint, sondern auf Schiefertafeln. A. d. U.

люде були. Онуфріївъ тато тримавъ слуги, служниці, було кому и безъ Онуфрія робити, але ви гадаєте, що Онуфрій на тото туравъ¹⁾, та нічо не робивъ? — Ой ні бо! — Скоро бувало прибіжить відъ школи та вивчиться або напише, що ему панъ учитіль казали, такъ Онуфрій нашъ уже и коло роботи; ци тамъ сапають, ци копають, ци поляють, ци жнуть, Онуфрій зъ ними що путерує то самъ робить, а що самъ не путерує, то або слугамъ допомагає, або дивить ся и уважає, якъ другі діло робя. За тото жъ го и любили усі, та всі казали: съ цего то хлопця ще разъ господаръ буде! — А дядикъ справили му були маленьку санку, рускаликъ, грабельки, лопатку: о тогди тото ажъ радощі були! — Нашъ Онуфрій не замарнувавъ би бувъ вамъ и шівъ минуточки дармо, але въ одно коло роботи, въ одно коло кутаня, бо у чемного, якъ тота приповідка каже, роботи до суботи, а въ суботу найбільше.

Бувало у неділю або въ свято: другі хлопці улицями бігають та гуляють, а Онуфрій або съ книжки собі читає, а ні, то сяде собі коло дядика або коло мами, та за господарські речі зъ ними розмовляє, питається, розпитує, розгадує, все а все хоче бувало знати, и якъ ся оре, и якъ сіє, якъ ся худобу тримає, якъ ся коло бжівъ ходить, якъ ся коло обийстя кутає, и якъ ся бола на товарі пізнає и лічить, доста того: за все а все, що господарєви знати треба. О тому жъ тото нашъ Онуфрійко, хотъ ще и малий бувъ, а богато де чого знавъ, що у господарстві треба.

Але що далі стало ся? — Давъ Господь Богъ такъ, що Онуфріївъ тато померъ, а мати зъ жалю та туску у велику недугу впала. Що би ся було зъ господарствомъ тогди стало, якъ би нашъ Онуфрій не знавъ бувъ роботі та господарству силу? — Отъ зійшло би було на нінащо. А такъ Онуфрійко давъ кождому привідъ и розвідъ, якъ який старий господаръ, бо ему не треба було ще ажъ учитися робити, вінъ

¹⁾ Слова „туравъ“ і дальше „путерує“ підчеркнені звичайним олівцем.

самъ знавъ, и не треба було у другого радитися, бо вінъ самъ усе розумівъ, ба ще и другихъ порадивъ. Старі люде не можуть ся бувало надивувати, який се господарний бувъ хлопець. А теперъ такий зъ него господарь, що перший у селі.

Хлопці: а ви хочите — коли господарями бути? — Коли хочите, то такъ робіть, якъ Онуфрій робивъ: будьте господарні!

Будьте діти господарні,
Господа моліте,
И приязно до роботи
Ручокъ приложіте,
Тогди й Господь руковъ своєвъ
Благословить зъ неба,
И надарить ласковъ своєвъ.
Усімъ, чого треба,
Аби жити въ сему світі
И души и тілу,
Бо чемному и кропива
До доброго діла,
А пустому и съ пшениці
Нічо ся не зводитьъ,
Бо Господь Богъ лишъ чемному
Пшениченьку родить.

Будьте діти господарні! —

Із сих заходів Федьковича не вийшло нічого: шкільні книжки дістав до поправки Лев Кирилович і їх прийнято.

2. Іменованє Федьковича шкільним інспектором.

No 348.

An den Herrn Gemeindevorsteher Johann(!) Fedkowicz von Horodyński, Wohlgeboren in Storonetz-Putilla.

Se Exzellenz der Herr Minister für Cultus und Unterricht hat mit h. Erlasse vom 31. August 1869 Z.

6534 Euer Wohlgeboren zum Bezirksschulinspektor für den Bezirk Witznitz auf die gesetzliche Funktionsdauer mit dem Diätenpauschale von zweihundert (200) Gulden ernannt und gleichzeitig die Bereitwilligkeit ausgesprochen, die für Sie bestimmte Entlohnung zu erhöhen, sobald durch Ihre Einwirkung die Zahl der Volksschulen sich vermehrt haben wird.

Der obige Diätenpauschalbetrag wird Ihnen vom Antritt des Dienstes resp. von der an Eidesstatt geleisteten Angelobung angefangen in monatlichen anticipativen Raten flüssig gemacht.

Indem ich Euer Wohlgeboren von dieser h. Verfügung in die Kenntniss setze, erwarte ich mit Zuversicht, Euer Wohlgeboren werden das in Sie gesetzte Vertrauen allseitig zu rechtfertigen bestrebt sein.

Czernowitz, am 11. September 1869.

Vom Bukowinaer kk. Landesschulrath.

Myrbach m. p.

3. Статя для Czern. Zeitung про шкільні книжки.

Ся статя не була друкована в Czer. Ztg. Федькович післав її потім до редакції «Правди». Тут вона переховала ся і по роках була надрукована в перекладі в «Руслані» 1897 чч. 171—173 і в «Буковині» 1897 чч. 169—171. По сій статі Ф-ич написав ще для Czern. Ztg. другу, більше загальну, подану тут на стор. 492—495, однак і її не надруковано.

I.

Nur Wahrheit!

Mit Befremden lese ich im 164 Blatte der Czernowitzer Zeitung, wienach in der 16. Landtagssitzung dieses Jahrs Herr Abgeordnete Kovats der Regierung zur Last legt, selbe hätte durch ihre Zwangsmassregeln die Apathie des Volkes gegen die Schule verursacht. — Nicht die Zwangsmassregeln der Regierung, denn es wurden fast keine angewendet, haben die Apathie

verursacht, sondern die miserablen Lehrpläne und die noch miserableren Machwerke, welche sich Schulbücher schimpfen lassen. — Hätte das Kultusministerium dafür Sorge getragen, dass die Volksschule Bücher in der Volkssprache, der Anschauungsweise, den Bedürfnissen, und den Lebensverhältnissen des Volkes angemessen, erhalten hätte, so hätten die Schulen bis jezt, selbst unter schwachen Lehrern, ganz andere Früchte getragen, und von einer Apathie wäre keine Rede. Denn wenn der ungebildete Bauer gegen die Schule Abneigung hegt, ist kaum zu verargen; dass er aber die Schule gleich in den ersten Wochen ihres Bestehens nicht lieb gewinnt, ist nur die Schuld der Schule, d. h. der unsinnigen Lehrpläne und der unvolksthümlichen Lehrbücher.

Einer, der davon viel erzählen könnte.

II.

Löbliche Redaktion!

Vorliegendem, von mir verfassten Artikel, dessen Inhalt ich vollständig verantworten kann, wollen Sie in Ihrem geschätzten Blatte um so gütiger einen Platz gönnen, als er die dritt wichtigste Frage unserer Volksschule berührt.

Hochachtungsvoll:

Fedkowicz.

Bez.-Schul-Inspektor.

Storonetz-Putilla, am 24. Oktober 1869.

4. „Співанник для господарских діточок.“

An

den hohen k. k. Landesschulrath

in

Czernowitz.

Die Macht des Gesanges ist so zweifellos, dass ich darüber mehr zu sagen nicht nöthig habe, als etwa das, dass das ruthenische Volk als ein slavisches den Gesang nicht nur liebt, sondern auch ein nicht unbedeutendes musikalisches Talent besitzt.

Diess veranlasste mich, ein ruthenisches Liederbuch für Kinder, beziehungsweise Schulkinder, zusammenzustellen, welches vom Wiener Verein für ruthenische Volksbildung herausgegeben wurde, und wovon ich Einem hohen Landesschulrath einige Exemplare zur hochgeneigten Einsicht und Begutachtung als Lehrmittel, und Einführung in den ruthenischen Volksschulen in Gehorsam vorlege und um Bescheid bitte.

Storonetz-Putilla am 18. November 1869.

Fedkowicz,
B. Sch. Inspekt.

Буковинська краєва рада шкільна просила 5. грудня 1869 Ізидора Воробкевича о оцінку співаника і він оцінив його так:

Hoher k. k. Landesschulrath!

Auf die geehrte Zuschrift vom 5. Dzbr. l. J. beeile sich der Gefertigte über die acht, vom Bezirksschulinspektor Herrn Fedkowicz componirten ruthenischen Lieder nach gehöriger Durchsicht das nachstehende Gutachten abzugeben:

Die acht Lieder sind in musikalischer Beziehung ganz richtig, gehören in die Abtheilung der leichten Kinderlieder, welche bloss die Entwicklung des melodischen nicht harmonischen Tonsinnes vor Augen haben und können zum Singunterrichte an den Volksschulen in den Anfangscursen ohne alles Bedenken eingeführt werden. Die drei letzten Lieder sind für den Stimmumfang der Kinder viel zu hoch geschrieben, es ist daher von Nöthen, damit der Lehrer sie tiefer transponire oder in der Tonart der Unterquart seinen Schülern vorsinge, die Nr. I. u. VII. sind Melodien ruthenischer Volkslieder, die anderen scheinen Originale zu sein. Die vorgefundenen Druckfehler sind im Heftchen angezeigt.

Da für Gesangbildung hierlands die Lehrmittel gänzlich mangeln und es zeitgemäss ist, damit auch die Musik in der Volksschule ihre Pflanzstätte finde,

so muss dies einfache Liederbüchlein als zweckentsprechend angesehen werden.

Czernowitz am 20. Dzbr 1869.

Isidor Worobkiewicz,
Musik-Professor.

Відтак передано співанник Ів. Глібовицькому, щоби переложив текст співанок на німецьке, очевидно задля контролі змісту. На засіданню краєвої ради шкільної з дня 11. червня 1870 ухвалено одноголосно, пред-ложити співанник міністерству до одобренья. Міністерство зажадало, аби Ф. подав ціну, котрий назначив єї на 5 кр. від примірника — і потім заведено сей співанник у народні школи.

5. Календар для шкільної молодези.

An

Einen hohen Landesschulrath des Herzogthums
Bukowina
in

Czernowitz.

Ich habe bei jeder Gelegenheit darzuthun mich bestrebt, dass es dem Bauer in der Bukowina nicht zu verargen ist, wenn er gegen die Schulen sich sträubt, dass aber hinwiederum nur die Schule allein die Schuld daran trägt, wenn der Bauer sie schon nach einigen Wochen ihres Bestehens nicht liebgewonnen hat. Freilich war es bis jezt aus verschiedenen Ursachen nicht möglich, das Volk der Schule, oder, wenn ich mich so ausdrücken darf, die Schule dem Volke zu nähern. Jezt aber muss dies um jeden Preis zu erstreben getrachtet werden, falls man die Apathie, ja die Abneigung, die gegen die Schule herrscht, brechen will, und diess ist nur dann möglich, wenn die Schule den Kindern, und durch die Kinder dem Volke, das bringt und biethet, was das Volk anspricht und interessirt.

In dieser Richtung habe ich die Wahrnehmung gemacht, dass der Bauer an sein die Schule besuchen-

des Kind die erste Anforderung stellt, es soll ihm Auskunft über das Datum, die Feiertage, den Beginn der Fasten, die Wechsel des Mondes, u. d. gl. geben.

Das Kind ist es nicht im Stande, da es in der Schule in die Kenntniss des Kalenders nicht eingeführt, welcher Uibelstand mich veranlasst hat, das beiliegende Kalendermanuskript, angepasst der Fassungskraft, den Anforderungen und den Mitteln des Bauers, anzufertigen, welches ich Einem hohen Landesschulrath zur höchgeneigten Begutachtung vorlege, ob es zur Einführung in den ruthenischen Volksschulen der Bukowina geeignet ist, in welchem Falle ich sogleich die Drücklegung veranlassen würde, und es dürfte Ein Exemplar, wenn nämlich die Stempelung nachgesehen würde, 5 xr., und wenn diess nicht thunlich wäre, 10 xr. zu stehen kommen.

Schliesslich glaube ich nochmals bemerken zu müssen, dass dieser Kalender mehr für das noch ungebildete, an den eigenen Anschauungen starr haftende Volk als für die Schulkinder, obwol auch für diese geeignet, berechnet ist, und dass die in den Zwischenrubriken enthaltenen historischen Daten sowol der Universal- als Spezialgeschichte entnommen sind, und einestheils den Bauer zum Nachdenken, anderntheils den Lehrer, der die Kinder in den Gebrauch des Kalenders einzuführen und die historischen Daten zu erklären haben würde, zum Geschichtsstudium veranlassen soll.

Dass ich mich nicht der etymologisch sein wollenden, sondern der ukrainischen, als der logischsten aller slavischen Schreibarten, bedient habe, wird gewiss keinem Anstand unterliegen, da besagte Schreibart immer mehr Raum gewinnt, und es die höchste Zeit wäre, mit den mittelalterlichen Scholastereien gründlich aufzuräumen.

In Falle der Nichtgenehmigung bitte ich um das Manuskript in Gehorsam zurück.

Storonetz-Putilla am 22. November 1869.

Fedkowicz

B. Schul-Insp.

Відповідь краєвої ради шкільної.

An

Se Wohlgeboren den Herrn k. k. Bezirksschulinspektor
Johann(!) Fedkowicz von Horodynski
in

Storonetz Putilla.

Der k. k. Landesschulrath findet sich nicht veranlasst auf die von Euer Wohlgeboren beabsichtigte Einführung des Kalenderunterrichtes in den ruthenischen Schulen Bukowinas einzugehen, weil ein tüchtiger Lehrer bei der Behandlung der vorgeschriebenen Lesebücher hinlängliche Veranlassung findet, den Kindern auf eine ihrem Fassungsvermögen angemessene Art das Nöthige über den Jahres- und Mondeswechsel beizubringen, abgesehen davon, dass das von Euer Wohlgeboren vorgelegte Kalendermanuscript, wie Sie in der Einbegleitung ausdrücklich sagen, mehr für das noch ungebildete Volk, als für die Schulkinder berechnet ist.

Die Erklärung der gebotenen Feiertage und des Beginnes der Fasten dagegen ist zunächst Sache des Religionslehrers und wird vom Klassenlehrer unterstützt.

Hievon werden Euer Wohlgeboren in Erledigung des Berichtes vom 22. November d. J. unter Rückstellung des beigeschlossenen Koledar-Manuscriptes in die Kenntniss gesetzt.

Czern. am 4. Dezemb. 1869.

Marek.

Nachträglich in der Landesschulrathssitzung vom 7. Dez. 1869 vorgetragen u. einstimmig angenommen.

Marek.

**6. Перший звіт Федьковича з інспекції шкіл з дня
30. липня 1870 р.**

K. k. Wiznitzer Bezirks-Schulinspektorat.

An

den löblichen k. k. Bezirksschulrath in Wiznitz.

Vom 13. bis 23. d. M. hat Gefertigter den Schulbezirk inspizirt, die an Ort und Stelle gemachten speziellen Wahrnehmungen in die beiliegenden Tabellen eingetragen und es bleibt ihm noch folgendes zu relativen übrig.

I. Der Eindruck im Allgemeinen.

Der Eindruck, den die Schulen des Bezirkes auf den berufenen Beobachter machen, ist ein sehr betrübender, nicht etwa darum, als ob die Lehrer ihrer Pflicht nicht nachkommen würden. denn in dieser Beziehung kann man in den meisten Fällen mit den Leistungen der Lehrer zufrieden, ja oft recht zutrieden sein, sondern darum, dass die Gesetzgebung nicht schon im vorhinein dafür Sorge getragen hat, dass der ausgesprochene Schulzwang zur Wahrheit werde. So aber ist der Schulbesuch höchst kärglich und unregelmässig, in Dichtenitz hat er ganz aufgehört, in Rostoki und Wilaweze ist dies ehestens zu erwarten, und es bewährt sich überall das gediegene alte Sprichwort:

Wenn der Bauer nicht muss —

So rührt er weder Hand noch Fuss.

Und wird auch im kommenden Schuljahr der Bauer seiner Pflicht, das Kind die Schule regelmässig besuchen zu lassen, nicht ganz gehörig nachkommen müssen, so kann man im nächsten Schuljahr die Erfahrung machen, dass der Schulbesuch ganz aufhören wird.

Uibrigens werde ich die Abneigung des Bauern gegen die Schule bei Besprechung der Lehrmittel näher zu erörtern die Gelegenheit haben.

II. Die Ortsschulräthe.

Diese wären wohl in erster Linie berufen, wenn nicht auf den Schulbesuch, so doch auf die geregelte Verwaltung der Schulen wolthätigen Einfluss zu üben, sind aber in Karapeziu, Waskoutz und Alexandersdorf gar nicht organisirt. In den meisten anderen Schulgemeinden sind ihnen theils nicht einmal die Grundgesetze der Schule bekannt, theils werden sie nicht beobachtet, theils ist eine Möglichkeit hiezu gar nicht vorhanden, wie es in Rostoki der Fall ist, wo der Vor-

sitzende, der sonst wohl den besten Willen hat, weder des Lesens noch des Schreibens kundig ist. In Dichtinetz scheint der Ortsschulrath die Schulgesetze ganz zu ignoriren, ja lächerlich zu machen, denn sonst wäre es ja nicht möglich geworden, dass der Schulbesuch gänzlich aufgehört hätte, was über Aussage mehrerer glaubwürdiger Individuen darum geschehen ist, dass der Lehrer, sich mit Wahlumtrieben und Unterhaltung der Pfarrersfrau beschäftigend, die Kinder für gewöhnlich ganz sich selbst überlassen hat — Es wäre somit höchst dringend geboten, damit von den Ortsschulräthen Berichte über deren bisherige Wirksamkeit abverlangt, und wo es nöthig wäre, selbe zur Thätigkeit ermahnt oder auch ganz aufgelöst werden mögen. Vor allem wäre es unumgänglich nothwendig, damit den Ortsschulräthen sowol, als auch den Schulen die Schulgrundgesetze an- und nachgeschafft werden.

III. Die Ortsschulinspektoren.

Es ist wol eine traurige Thatsache, dass es in vielen Schulgemeinden keine Individuen gibt, die diesen wichtigen Posten versehen könnten oder wollten. Denn entweder sind sie mit ihrer pädagogischen Bildung weit hinter dem Lehrer zurück und können somit ihren Verpflichtungen nicht nachkommen, oder sie halten die Stellung des Ortsschulinspektors für etwas zu Untergeordnetes, um sie einzunehmen, oder endlich erlauben es ihnen die eigenen Berufspflichten nicht. Unter solchen Verhältnissen wird wohl nichts anders übrig bleiben, als die geeigneten Individuen um die Annahme des Ortsschulinspektorats und selbst des Inspektorats über zwei Schulen zu ersuchen.

IV. Ob die gesetzlichen Bestimmungen bei Aufnahme und Entlassung der Kinder beobachtet werden.

Mit Ausnahme von Storonetz-Putilla wird dieses Gesetz entweder gar nicht oder nur ungenügend beobachtet, meistentheils aus dem Grunde, weil es nicht bekannt ist. Reichen schon in den meisten Schulgemeinden die Lehrkräfte bei weitem nicht hin, damit alle Kinder vom 6—14 Lebensjahre die Schule besu-

chen, und ist hiezu auch nicht sobald Hoffnung vorhanden, so ist es dennoch unumgänglich nothwendig, damit hier nach einer gewissen Norm gleichförmig verfahren werde. Ich wäre der Ansicht, dass es genügen würde, wenn für das Schuljahr 1870/71 nur die Kinder von 7 — zum 11 Lebensjahre schulpflichtig wären, da ohnehin sehr oft der Fall eintritt, dass im 7 Lebensjahr die Bauernkinder weder körperlich noch geistig genug entwickelt sind, um die Schule mit Erfolg besuchen zu können.

V. Der Lehrer Tüchtigkeit und Fleiss.

Hierüber, sowie über die in der Schule herrschende Disziplin, Ordnung und Reinlichkeit, Einhaltung des Lehrplanes und der Unterrichtsmethode, dann Fortschritte der Kinder, ist in den beiliegenden Tabellen genügend relationirt, und es wäre hier noch Folgendes zu beantragen:

1. Diejenigen Lehrer, die die Befähigungszeugnisse zum Lehramte nicht besitzen, sind anzuweisen, sich solche noch im Laufe dieses Schuljahres zu verschaffen. Denn sind auch Lehrer ohne Befähigungszeugniss dem Lehramte vollkommen gewachsen (wie z. B. in Zamostie), so sind auch welche, die hiezu gar keine Eignung haben, wie dies mit dem Lehrer an der rkth. Schule in Waskoutz der Fall ist, von dem diess Zeugniss speziell abzuverlangen wäre.

2. Der Lehrer in Berehometh, der entweder aus Unzurechnungsfähigkeit oder Boswilligkeit sich mit allen in der Gemeinde im Ansehen stehenden Persönlichkeiten, die auf die Schule den wolthätigsten Einfluss üben könnten, verfeindet, sich mit der malkontenten Bauernpartei aliirt und sich auch manche moralische Blößen gegeben hat, wäre, wenn anders das Ansehen, ja der Bestand der Schule daselbst nicht gefährdet sein soll, entweder zu suspendiren oder zu versetzen. Auch wäre der Ortsschulrath von Berehometh zur Rechtfertigung zu ziehen, warum er es duldet, dass die Gesundheit der Kinder durch übermässige Anstrengung seitens des Lehrers gefährdet werde.

3. Die Lehrer im Allgemeinen, mit Ausnahme jenes von Lukawetz und des von Storonetz-Putilla, sind zu ermahnen, den Schreibunterricht, der mehr oder weniger vernachlässigt wird, sich gründlichst angelegen sein zu lassen. Wohl wahr ist es, dass das Ertheilen des Schreibunterrichtes, namentlich wenn die Schüler zahlreich sind, viel Mühe kostet und sehr unbequem ist, deswegen darf er aber nicht vernachlässigt werden, wie es in diesem Schuljahr geschehen, trotzdem, dass die Lehrer vom Gefertigten vielfältig ermahnt wurden.

VI. Die ökonomischen Verhältnisse der Schulen sind aus den beiliegenden Tabellen zu entnehmen und traurig genug bestellt, namentlich da, wo die der Schule gewidmeten Obligationen nicht vinkulirt und der Willkür der Gemeinde preisgegeben sind. Nirgends reicht aber das Erträgnis dieser Obligationen zu einer halbwegs zeitgemäss anständigen Dotirung des Lehrers, und diess mag auch die Ursache sein, dass manche derselben die Schule nur als ein Hungertuch, eine Nebensache betrachten und sich um andere Connaissancen umsehen, die ihnen ihre materielle Lage erträglicher machen sollten, als der armselige Lehrergehalt, um den sie obendrauf monatelang betteln müssen.

So z. B. bezieht der Lehrer in Alexandersdorf den Gehalt von 60 fr., allenfalls ein Betrag, um den ihn nicht einmal ein Stallknecht zu beneiden Ursache hätte. Würde jedoch die kaum eine Viertelstunde von Alexandersdorf entfernte Kolonie Katharinendorf dorthin eingeschult werden, so würde nicht nur die Lage des Lehrers daselbst verbessert, sondern auch die Kinder der Katharinendorfer dem so nothwendigen Schulunterricht zugewendet werden, worauf der Ortsschulrath von Berhomet sein besonderes Augenmerk wenden sollte, wenn nämlich der Ortsschulrath auch über die Schulen auf Gutgebieten Einfluss nehmen darf, was wohl eine besondere Frage für sich bildet.

Ferner halte ich das Bestehen zweier Schulen in Waskoutz nicht nur für überflüssig, sondern auch für unmöglich. Denn um die subventionirten 105 fr., die die

rkth. Schule aus dem Lemberger Religionsfonde erhält, ist es, bei Abgang aller sonstigen Subsistenzmittel, unmöglich, einen Lehrer, der diesem Berufe nur halbwegs entsprechen sollte, zu erhalten. Auch ist das Bestehen ähnlicher Schulen, gewöhnlich mit separatistischen Tendenzen, schon aus politischen Rücksichten unrathsam, da sie gewöhnlich schwer zu überwachen sind.

VII. Die eingeführten Lehrmittel und Lehrbehelfe. Über diese — das geistige Sein oder Nichtsein der Volksschule bedingenden Gegenstände zu relationiren, behalte ich mir erst nach Abhaltung der heurigen Lehrerkonferenz vor, welche ich Einen löblichen Bezirksschulrath gelegentlich der nächsten Sitzung anzuordnen bitte.

Sollte Ein löblicher Bezirksschulrath nicht etwa ein anderes Programm für die heurige Lehrerkonferenz entwerfen, so beantrage ich folgende Motive:

1. Ob die für die ruthenischen Volksschulen vorgeschriebenen Lehrbücher als solche geeignet sind oder ob andere und was für welche wünschenswert wären und warum?

2. Ob und welches Mittel geeignet wäre, bei der ungebildeten Bevölkerung, ohne zu Strafmassregeln zu greifen, Vorliebe für die Schule zu erwirken?

3. Ob und inwiefern der Volksschullehrer auf das religiöse Gefühl des Volkes und der Schuljugend Einfluss zu üben gehalten sein sollte?

4. Ob die Volksschule als eine Vorbereitungsschule für den Eintritt in eine höhere Lehranstalt, oder lediglich in die Landwirtschaft zu betrachten sei?

5. Ob, wie und inwieferne der Lehrer auf das Betragen der Schuljugend ausserhalb der Schule Einfluss üben darf und kann?

6. Ob und wie die Schuljugend mit dem Gebrauch des Kalenders vertraut gemacht werden soll, dann ob die Herausgabe eines für die Schuljugend eigens redigirten Kalenders wünschenswert und zweckmässig wäre.

Diese Fragepunkte wären den Lehrern voraus bekannt zu geben und sie zu beauftragen, über jeden besonders bei der Konferenz ein schriftliches erschöpf-

endes Gutachten abzugeben. Auch wäre es nicht unzweckmässig, Lehrern in Aussicht zu stellen, dass die drei besten, jeden Fragepunkt betreffenden Elaborate dem Landesschulrath zur Anerkennung vorgelegt werden würden.

Storonetz-Putilla am 30. Juli 1870.

Fedkowicz,

Bez. Sch. Inspekt.

**7. Другий звіт Федьковича з інспекції шкіл
з 20. лютого 1871 р.**

Wiznitzer k. k. Bezirksschulinspektorat.

Nro 5.

An

Einen löblichen k. k. Bezirksschulrath

in

Wiznitz.

Relation

über die am 30. Jänner begonnene und am 17. Februar 1871 beendigte Inspizirung des Schulbezirks.

Der Eindruck im Allgemeinen.

So weit es thunlich war, habe ich diesen in den beiliegenden Tabellen zu veranschaulichen gesucht und muss dazu bemerken, dass dieser Eindruck durchaus nicht befriedigend war. Denn hat sich auch durch die neuesten Verfügungen des löblichen Bezirks-Schulraths der Schulbesuch im Vergleich zum verflossenen Schuljahr bedeutend gebessert, so steht denn doch die Anzahl der schulbesuchenden Kinder mit jener der Gesamtbevölkerung in gar keinem Verhältniss, worüber ich in einem der folgenden Kapitel noch zu sprechen kommen werde, und hier sei nur noch bemerkt, dass die in den Tabellen ausgewiesene geringe Anzahl der während meiner Inspizirung in der Schule anwesenden Kinder nicht beirren möge, da daran nur die ausserordentliche Kälte Schuld trägt und ich mich überzeugt habe, dass bei milderem Wetter eine bedeutendere Anzahl Kinder die Schule besuche. Es sind jedoch viele andere Ur-

sachen, die auf den berufenen Beobachter einen mehr oder minder aber immer niederschlagenden Eindruck machen, und welche Ursachen zu erörtern ich in den folgenden Kapiteln bestrebt sein werde. Hier kommen

II. die Ortsschulräthe

in erster Linie in Betracht, und obwol laut § 23, Punkt 11 des Schulaufsichtsgesetzes die Überwachung der Wirksamkeit derselben dem löblichen k. k. Bezirksschulrath allein vorbehalten ist, so kann ich doch nicht umhin, dieselbe als eine gewichtige Ursache des Rückschritts der Schulen zu bezeichnen, und zwar aus vielen Gründen, von denen ich nur die wichtigsten hier anführe:

1. Liegt es den Ortsschulräthen ob, die Schulbücher und andere Unterstützungsmittel für arme Schulkinder zu besorgen und für die Anschaffung der Schulgeräte oder nöthigen Lehrmittel und der sonstigen Unterrichtserfordernisse Sorge zu tragen. Dass die Ortsschulräthe dieser Pflicht gar nicht nachgekommen sind, wolle der löbliche k. k. Bezirksschulrath aus der Beilage 2 ersehen, trotzdem, dass löblichselber in dieser Richtung vielfältige Aufträge gegeben hat, die den Ortsschulräthen jedoch nur dazu dienten, um sie zu ignoriren.

2. Liegt es den Ortsschulräthen ob, den Schulbesuch auf jede mögliche Art zu fördern, was sie nicht nur nicht thun, sondern sogar die vom löblichen Bezirksschulrath in dieser Richtung getroffenen Anordnungen dadurch ignoriren, dass sie die ihnen zukommenden Ausweise über Schulversäumnisse ganz einfach ad acta legen. Dass der Schulbesuch im Vergleich zum verflossenen Schuljahre sich gehoben hat, ist nicht Verdienst der Ortsschulräthe, sondern der einzelnen Lehrer und der Gemeindevorstände, welch letztere doch noch so viel Ehrgefühl haben, den immerwährenden Ermahnungen des Herrn Vorsitzenden des löblichen Bezirksschulraths einigen Gehorsam zu leisten.

3. Liegt es den Ortsschulräthen ob, die Ertheilung des vorgeschriebenen Unterrichts und Disziplin in den Schulen zu überwachen. Würden die Ortsschulräthe

dieser Verpflichtung nachkommen, so würde man die Lehrer nicht so oft und viele Tage lange Reisen unternehmen sehen. Wenigstens würde der löbliche Bezirksschulrath hievon Kenntniss erlangen, da doch gesetzlich bestimmt ist, dass die Lehrer kurze Urlaubsbewilligung nur vom Ortsschulrath erhalten können, und dieser verpflichtet ist, ertheilte Urlaube sogleich dem Bezirksschulrath zur Kenntniss zu bringen. Dass die Ausserachtlassung dieser gesetzlichen Bestimmung auf den Unterricht nur nachtheilig wirken kann, versteht sich von selbst, abgesehen davon, dass das Ansehen der Schule bei der Bevölkerung darunter leidet. Dass aber eben diess, das ist der Verlust des Ansehens der Schule bei der Bevölkerung, da, wo Vorsitzende der Ortsschulräthe oder Ortsschulinspektoren oder Katecheten die Geistlichen sind, der Zweck dieser Herren, wenigstens der meisten unter ihnen, ist, glaube ich ausser den obangeführten drei Punkten noch durch den folgenden

4. dem Beweise nahe bringen zu können, dass trotzdem, dass es der Geistlichkeit bekannt, wie unserem Landvolke daran gelegen ist, dass die Kinder in der Religion unterrichtet werden, der Religionsunterricht in unseren Schulen gänzlich oder fast gänzlich aufgehört habe, und es drängt sich dem Beobachter der Gedanke auf, dass zur Vernachlässigung oder Sistirung des Religionsunterrichts, Aufträge von massgebenden höheren Orten erflossen sein müssen, denn sonst wäre es unmöglich, dass den Herren Erzpriestern des Bezirks, die doch durch ihre Akuratesse exzelliren, diess entgangen sein könnte.

III. Die Ortsschulinspektoren.

In Betracht gezogen, dass von den 13. Ortsschulinspektoren des Bezirks

6 Geistliche,

3 Gemeindeschreiber,

1 Kirchensänger

1 Landwirth, und

2 Stellen noch gar nicht besetzt sind, so lässt sich darüber nur so viel sagen, dass, was die Inspektoren aus dem geistlichen Stande anbelangt, ich meine Meinung bereits im vorigen Kapitel ausgesprochen habe, so wie auch der Herr Pfarrer Eywelling aus Rostoki, dem das Schulinspektorat daselbst zum drittenmale angetragen wurde und der es zum dritten mal ablehnte, seine, und höchstwahrscheinlich auch die Meinung aller seiner Kollegen dem löblichen Bezirksschulrath ohne alle Génade demaskirte und welches Schriftstück dem hohen Landesschulrath als ein Zeichen der Zeit resp. als eine Kennzeichnung der Klique vorgelegt zu werden verdient. Was ferner die Inspektoren aus dem Schreiberstande, der zwei übrigen schon gar nicht zu erwähnen, betrifft, so haben dieselben weder Zeit noch Geschick, ihrem für die Schule so sehr wichtigen Amte nur annähernd, geschweige denn erfolgreich obzuliegen. — Durch alles das erweist sich, dass die Bestimmung des Gesetzes, die Ortsschulinspektoren lediglich aus der Mitte des Ortsschulrathes zu wählen, für unsere Landgemeinden eine verfehlt ist, denn es könnten sich doch hie und da tauglichere Persönlichkeiten für dieses Amt finden lassen, wenn sie auch nicht dem Ortsschulrath angehören würden. Übrigens wäre es in den Landgemeinden dieses Bezirks, wo ausser dem Lehrer keine Pädagogen zu finden, noch das Gerathenste, die gewissenhafte Führung des Lehramts ganz dem Ehrgefühl oder dem Ehrgeiz des Lehrers anheimzustellen.

IV. Aufnahme und Entlassung der schulpflichtigen Kinder.

Die gesetzlichen Bestimmungen hierüber scheinen den Ortsschulrathen eben so wenig bekannt zu sein, als ihnen überhaupt das Gedeihen der Schulen am Herzen liegt. Denn trotz eines besonderen Erlasses des löblichen Bezirksschulrathes in dieser Richtung, haben die Ortsschulräthe dem § 1. der hohen Ministerialverordnung vom 20. August 1870 nichts weniger als entsprochen, und die Verzeichnisse der schulpflichtigen

Kinder, die hie und da in den mangelhaftesten Imitationen vorliegen, sind nur dem Privatfleiss der Lehrer zu verdanken, denen es überhaupt zum Lob nachgesagt werden muss, dass sie die Lücken, die durch die Indolenz der Ortsschulräthe entstehen, nach ihren besten Kräften auszufüllen bestrebt sind. Dass ihre diessfälligen Bemühungen jedoch von den wenigsten Erfolgen gekrönt werden, versteht sich von selbst.

In übrigen habe ich wahrgenommen, dass es bei den Ortsschulräthen üblich ist, am Beginn des Schuljahres, ohne alle Rücksicht auf die Gesetze, mehrere Kinder ganz nach Willkür zum Schulbesuch zu bestimmen und sie dem Lehrer auf einem Papierwisch bekannt zu geben, dem es nun überlassen bleibt, damit anzufangen, was und wie er wolle. Dass bei diesem Fürgehen die Protektion massgebend ist, ist kaum zu bezweifeln, denn Entfernung und Armut bieten den herrlichsten Vorwand, um den durch das Schulgesetz so sehr gedrückten armen Gemeinden möglichst Erleichterung zu verschaffen und ihnen die unerhörte Bürde so sanft als nur möglich zu machen!

Und sagt man, dass Armut und Mangel an Kleidung vom Schulbesuche nicht befreie, so kann man sehr — sehr lange warten, bis dem Bedürfniss durch die Verpflichtung abgeholfen werde, biswohin die Kinder die Schule denndoch nicht besuchen können. Und der Bauer würde, um nur sein Kind in die Schule nicht schicken zu müssen, diesem nicht nur keine Kleider anschaffen, sondern ihm auch nöthigenfalls selbst die Haut vom Körper ziehen, damit nur sein armes Kind „von den Deutschen nicht gemartert werde“. —

V. Tüchtigkeit und Fleiss der Lehrer.

Sind auch einzelne Lehrer ihrem Berufe mehr oder weniger gewachsen, so entsprechen doch nur zwei derselben diesem fast vollkommen, während bei manchen man sich wundern muss, wie ihnen überhaupt das Lehramt anvertraut werden konnte. Doch können ihnen keine moralischen Mängel vorgeworfen werden, und die Unfähigkeit liegt darin, dass ihnen pädagogische Bildung fast ganz abgeht. Diese könnte jedoch noch bei

vielen geschaffen werden, wenn ihnen der im Gesetz versprochene Fortbildungskurs offen stünde, was in mancher Beziehung wirklich eine wahre Wolthat wäre. Am guten Willen, sich auszubilden, wird es den Betreffenden gewiss nicht fehlen, wenn nur die Fortbildungskurse endlich Wahrheit werden würden, und dazu noch eine gediegene Lehrerbibliothek im Schulbezirk.

Der grösste Hemmschuh für den Fleiss, ja selbst für die Tüchtigkeit der Lehrer, von denen doch die Hebung der Schule unmittelbar abhängt, ist die materielle Stellung, deren Aufbesserung doch vom Gesetze ausgesprochen aber nicht verwirklicht wurde. Wo soll er da die Gemüthsruhe hernehmen, welche ihn befähigt machen soll, in der Schule nutzbringend und eifrig zu wirken, wenn ihn Nahrungssorgen drücken, die heutzutage selbst der Tagelöhner nicht kennt, und man kann es ihm nicht verargen, wenn er sein bestes Trachten dahin richtet, seine Lage zu verbessern, und so zur Kirchensängerei, Gemeindeschreiberei, Geld- und Feldmäklerei und dergleichen greift, welche alle Nebenbeschäftigungen, bei ihm nun Hauptbeschäftigungen, nicht nur seine ganze Ruhe und Begeisterung für das Lehrfach absorbiren, sondern ihn auch zu Geschäftsreisen und so weiter bemüssigen, was wiederum Gelegenheit zu anderweitigen Zerstreuungen bietet. Ist aber mancher Lehrer auf diese Art zu einigem Vermögen gekommen, so sucht er sich nun, vom Ortsschulrathe nicht überwacht, Frechheiten zu Extravaganzen herauszunehmen, um sich für den auf ihm früher gelasteten Druck, wo er Abschreiber, Arbeiteraufseher, Faktor, Fuhrmann und weiss Gott was alles des Ortsschulaufsehers war vermeintlich zu entschädigen, wogegen wieder manche, wie z. B. in Berhomet, sich berufen glauben, für den früheren, wirklichen oder eingebildeten, Druck Revanche nehmen zu müssen, und es nun an nichts fehlen lassen, jenen gegenüber ihre Unabhängigkeit ja recht fühlen zu machen.

VI. Fortschritte der Kinder im Allgemeinen und in den einzelnen Fächern insbesondere. — Lehrmittel.

Diese haben mich im Vergleich zu den Leistungen des verflossenen Schuljahrs und trotzdem, dass der Schulbesuch ein geregelter geworden, mit Ausnahme an den Schulen zu Lukawetz und Banilla, minder befriedigt, was die Lehrer durch den ungewöhnlich strengen Winter und den Mangel an Lehrmitteln und Lehrbehelfen entschuldigen wollen, welche Vorwände man gelten lassen muss, da es den meisten Schulen selbst an den allernotwendigsten Lehrmitteln fehlt, wie aus dem Ausweis $\cdot$ /. ersehen werden wolle, und welchem Übelstande abzuhelfen die Ortsschulrätthe sich gar nicht träumen lassen, trotzdem sie vom löblichen Bezirksschulrathe in dieser Richtung schriftliche Weisungen erhielten. Und es ist bei solchen Umständen auch gar nicht abzusehen, wann dem Übelstande abgeholfen werden würde, falls Ein löblicher Bezirksschulrath eine zwangsweise Anschaffung der Lehrmittel, wenigstens der unentbehrlichsten, verfügen wird. Auch fehlt es den Kindern fast gänzlich an den vorgeschriebenen Lehrmitteln, die zu besorgen oder besorgen zu lassen ebenfalls Pflicht der Ortsschulrätthe ist. Der vom löblichen Bezirksschulrathe in dieser Richtung an die Ortsschulrätthe ergangene Auftrag blieb ebenfalls erfolglos.

Was endlich (перечек. „den äusseren Zustand“) die innere Einrichtung, die ökonomischen Verhältnisse der Schulen, dann die Bezüge der Lehrer betrifft, so werde ich hierüber nächstens, nachdem es mir möglich geworden sein wird, meine diessfälligen Ausweise zu ergänzen, genaue Bericht erstatten, und schreite somit zur Reassumirung meiner Wahrnehmungen, indem ich im Sinne des § 30. des Schulaufsichtsgesetzes folgende

Anträge

Einem löblichen k. k. Bezirksschulrathe zur Beschlussfassung ergebenst vorlege:

1.

Die Wirksamkeit der Ortsschulrätthe ist im Sinne des § 23. Punkt 11. des Schulaufsichtsgesetzes genauest

zu überwachen und dieselben zur pünktlichsten Erfüllung ihrer Obliegenheiten, namentlich aber bezüglich:

a. der gesetzlichen Bestimmungen bei Aufnahme und Entlassung der schulpflichtigen Kinder;

b. der Beschaffung der Schulbücher und anderer Unterrichtsmittel für arme Schulkinder:

c. der Anschaffung der abgängigen Schulgeräte, der nöthigen Lehrmittel und Unterrichtserfordernisse;

d. der Überwachung der Lehrer bezüglich der Ertheilung des vorgeschriebenen Unterrichts, dann der Schuldisziplin;

e. der Beaufsichtigung der Schulgebäude und der gehörigen Instandhaltung derselben — strengstens zu verhalten.

2.

Der Umstand, dass der Religionsunterricht in den Schulen nicht ertheilt werde, ist im Sinne des § 5. des Reichs- Schul- Gesetzes dem hohen Landes- Schul- Rathe anzuzeigen.

3.

Für die Schulen in Wiznitz und Berhomet sind Ortsschulinspektoren zu ernennen, ebenso in Karapeziu und Waszkoutz nach Enthebung der daselbst bereits Ernannten.

4.

Die Lehrer sind entweder schriftlich oder gelegentlich mündlich zur gewissenhafteren Erfüllung ihrer Pflichten zu ermahnen und dabei für die Vernachlässigung des Lehramts mit Gehaltabzügen zu bedrohen.

5.

Der hohe Landes- Schul- Rath ist um die baldige Aufbesserung der Lehrergehalte dringend zu bitten.

6.

Die Lehrer sind zur pünktlichen Führung der Schulamtsschriften und Protokolle zu ermahnen und bis zur Herablangung höherer diessfälliger Anordnungen mit gleichlautenden Formularen zu versehen.

7.

Die Bezirkslehrerkonferenzen sind über jeweiligen Antrag des Bezirksschulinspektors auch ohne vorherige Zeitbestimmung durch den löblichen Bezirksschulrath anzuordnen, und zwar wenigstens zweimal im Jahre, wobei stets die Statuten der Lehrerbibliothek zu revidiren und jede Änderung dem löblichen Bezirks-Schulrath zur Genehmigung vorzulegen ist.

8.

Es ist nunmehr allen Ernstes die Veranlassung zu treffen, dass die Schulhäuser in Dichtinetz und Rostoki ihrem Zwecke zugeführt werden, namentlich aber in Dichtinetz, wo den Schulkindern sogar der Durchgang durchs Vorhaus verwehrt wird.

9.

Es ist den Ortsschulrathen und beziehungsweise auch den Lehrern zu untersagen, Lehr- und Lernmittel, welche von der Lehrerkonferenz nicht als brauchbar anerkannt wurden, für Unterrichtszwecke anzuschaffen oder zu benützen.

10.

Es ist ungesäumt die Verfügung zu trefen, damit in Willawcze das mit Einsturz drohende, feuergefährliche und viel zu enge Schulhaus, das die Gesundheit, ja das Leben der Kinder gefährdet, gesperrt, und bis zur Auf-führung eines anderen durch ein gemiethetes ersetzt werde.

11.

Ist der Lehrer Walentin Hargesheimer aus Alexandersdorf vor den Herrn Vorsitzenden des Bezirks-Schul-Raths persönlich vorzuladen, ihm die Misshandlung der Kinder zu untersagen und die gewissenhaftere Führung des Lehramts an's Herz zu legen.

12.

Ist die Kolonie Alexandersdorf abermals zu ver-halten, den Lehrplan der dortigen Schule vorzulegen.

Storonetz-Putilla am 20. Febr. 1871.

Fedkowicz

B. S. Inspektor.

**8. Протокол з повітової учительської конференції
з дня 28. марта 1871.**

Wiznitzer Bezirkslehrerkonferenz.

Nro 5.

An

Einen löblichen k. k. Bezirksschulrath
in Wiznitz.

Beiliegend wird das Programm, das Protokoll und die Schlussrede der heurigen Bezirkslehrerkonferenz zur hochgeneigten Einsicht gegen Rückschluss ergebenst vorgelegt.

Wiznitz am 30. März 1871.

Vom k. k. Bezirksschulinspektorat

Fedkowicz

B. S. Insp.

I.

Wiznitzer k. k. Bezirksschulinspektorat.

Programm

zur Bezirkslehrerkonferenz am 28. März 1871.

1. Eröffnung der Sitzung durch den k. k. Bezirksschulinspektor mit einer kurzen Ansprache und Verlesen der darauf bezüglichen Gesetze nebst dem Programm.

2. Vorlesen der Gesetze über die Eintheilung der Schüler in Klassen und Abtheilungen, dann Beschlussfassung darüber.

3. Vorlesen eines Lehrplanentwurfes durch den k. k. Bezirksschulinspektor nach vorhergegangener Erörterung der in den Lehrplan einschlägigen Vorarbeiten von Seiten der Fachmänner.

4. Abstimmung über die einzelnen Lehrfächer und Disziplinen nebst gleichzeitiger Bestimmung der Methode, der Lern- und Lehrmittel.

5. Vorlesen eines Statutenentwurfs zur Gründung der Bezirkslehrerbibliothek, dann Abstimmung über die einzelnen Paragraphe desselben.

6. Wahl des Verwaltungskörpers der Bibliothek.

7. Festsetzung der für die Bibliothek anzuschaffenden Werke.

8. Verlesen des Antrags des kk. Bezirksschulinspektors betreff der Bearbeitung methodischer Werke über die einzelnen Lehrgegenstände.

9. Vorberathung über den zu entwerfenden Stundenplan.

10. Entgegennahme und Erörterung von Spezialanträgen seitens einzelner Konferenzmitglieder, dann Abstimmung hierüber.

11. Debatte über die Frage, ob die sogenannte etymologische ruthenische Orthografie eine Berechtigung habe und inwieferne sie für die Volksschule anwendbar sei. Im Verneinungsfalle Wahl einer Kommission zur Verfassung eines Promemoriums an den Landesschulrath.

12. Schlussrede und Schluss der Sitzung durch den k. k. Bezirksschulinspektor.

Wiznitz am 28. März 1871.

Fedkowicz
B. S. Insp.

II.

Wiznitzer Bezirkslehrerkonferenz

Protocoll

de dato Wiznitz am 28. März 1871.

Gegenwärtige:

Herr k. k. Bezirksschulinspektor I. Fedkowicz v. Horodinski,

Herren: Konstantin Scherbanowski,

„ Peter Timkowicz,

„ Alexander Wlad,

„ Georg Kadeszczuk,

„ Alexander Zurkanowicz,

„ Georg Vicega,

„ Nicolaj Bilinkiewicz,

„ Onufrij Zarembo.

„ Johann Krilati,

„ Leon Makowiewicz,

„ Nikolaj Lukiewicz und

„ Walentin Hargeshaimer.

ad 1. Die Sitzung wird um 12 Uhr Mittags eröffnet.

Den Vorsitz führt der Herr k. k. Bezirksschulinspektor, welcher den H. Konstantin Scherbancwski zu seinem Stellvertreter ernennt.

Als Schriftführer wird H. Georg Vicega mit Stimmeneinhelligkeit gewählt.

Der Vorsitzende eröffnet die Sitzung mit einer kurzen Ansprache, verliest die auf die Bezirkslehrerkonferenzen im allgemeinen geltenden Gesetze; ferner das beiliegende Programm.

ad 2. Der Vorsitzende verliest die Gese(t)ze über die Eintheilung der Schüler in Klassen und Abtheilungen, und eröffnet darüber die Debate.

Nach längerer Debate stellt gefertigter Schriftführer den Antrag: An jeder einklassigen Volksschule sind die Schüler nach den Jahrgängen in acht Abtheilungen zu theilen; und zwar im Sinne des § 7. des Reichs-Volksschulgesetzes.

Der Antrag wurde mit Stimmeneinhelligkeit angenommen.

ad 3—4. Nunmehr wird der Lehrplan-Entwurf durch den k. k. Bezirksschul-Inspector vorgelesen, gleichzeitig darüber abgestimmt und mit einigen Abänderungen einstimmig angenommen; wie auch Lehr- und Lernmittel-Ausweis.

ad 5. Dann wurde der Statuten-Entwurf zur Gründung der Bezirks-Lehrerbibliothek verlesen und stimmeneinhellig en bloc angenom(m)en und gefertigt.

ad 6. Wahl des Verwaltungskörpers der Bibliothek wurde vorgenommen und Hr. Johann Bilous zum Kustos der Bibliothek, die Herren Georg Vicega und Konstantin Scherbanowski zu Komitemitgliedern mit Stimmeneinhelligkeit gewählt.

ad 7. Wurden die Konferenzmitglieder Hr. Konstantin Scherbanowski und Georg Vicega mit Stimmeneinhelligkeit als Comite gewählt, welches die Aufgabe hat, binnen 30 Tagen ein Verzeichnis über sämtliche für die Bezirksbibliothek anzuschaffenden Werke auszuarbeiten, welchem Comite ein diesbezügliches Ver-

zeichnis bereits vom Herrn Leiter der Bezirkslehrerkonferenz k. k. Bezirksschulinspektor von Fedkowicz als Entwurf übergeben wurde.

ad 8. Wurde der Antrag betreff der Bearbeitung methodischer Werke en bloc von der Konferenz stimmeneinhellig mit dem Termine bis zum Beginne des Schuljahres 1872/3 angenommen.

ad 9. Nach längerer Erörterung und mit Rücksicht auf die Verhältnisse einzelner Schulen bezüglich der Anzahl der Schüler und der Unterrichtsstufen [an einzelnen Volksschulen bestehenden Abtheilungen] wurde von der Konferenz gemäss § 64 Sch. U. O. beschlossen: die Entwürfe der Stundenpläne werden auf Grund des zu genehmigenden Lehrplanes (§ 63 Abs. 1.) von den Vorstehern, beziehungsweise Lehrern der Volksschulen ausgearbeitet und der wohlwollenden k. k. Bezirksschulbehörde zur Genehmigung vorgelegt.

ad 10. Bezüglich der Entgegennahme und Erörterung von Spezialanträgen Seitens der einzelnen Konferenzmitgliedern. Die zur Hebung des Schulwesens beziehungsweise der Volksbildung in der Konferenz eingehend erörterteten, alsbald zu beseitigenden Übelstände und diesbezüglich von dem gefertigten Schriftführer als Konferenzmitglieder gestellten Anträge sind:

a) In Bezug auf Unregelmässigkeiten bei der Einschulung beziehungsweise Aufnahme der schulpflichtigen Kinder während des Schuljahres anlässlich der Ausserachtlassung der Bestimmung des § 1. Abs. 2. Schul- und Unterrichts-Ordnung durch pflichtvergessene Eltern und der Ausserachtlassung der Bestimmung des § 8. Abs. 8. des Landesgesetzes vom 8 Febr. 1869 Seitens der Ortsschulrätthe stellt Schriftführer Vicega den Antrag: die löbliche Konferenz wolle beschliessen: *a)* Kein schulpflichtiges Kind darf [Übersiedlungsfälle ausgenommen] nach Ablauf der ersten Woche des begonnenen Schuljahres ohne ausdrückliche Bewilligung Seitens des hochwollenden k. k. Bezirksschulrathes in die Schule aufgenommen werden, weil sonst die Lehrziele unerreichbar sind, die gewiss ausgedehnt und genug schwer

sind. Nach der durch Herrn k. k. Bez. S. Inspektor als Vorsitzenden veranlassten Abstimmung, mit Stimmeneinhelligkeit angenommen. Der gesetzliche Vertreter und verantwortliche Leiter der betreffenden Volksschule hat nach erfolgter ämtlicher Erinnerung (auf Grund § 8. Abs. 12 L. G. ex 1869) und angesuchten Abhilfe in Bezug auf die mangelnden im Capitel X. Sch. U. O. gesetzlich vorgeschriebenen Lehr- und Lernmittel, ohne welche ein günstiger Erfolg des Schulunterrichtes nicht möglich ist, den Ortsschulrath auf Grund § 29 Sch. U. O. der hochlöblichen kk. Bezirksschulbehörde anzuzeigen. Der Antrag wurde von der Majorität unterstützt.

b) Die Conferenz beschloss anlässlich vorgekommener Unzukömmlichkeiten in Bezug auf die von den Ortsgeistlichen übermässig geforderten sogenannten religiösen Übungen, solche durch Schulvorsteher bis zur Erlassung diesbezüglicher Verordnung § 5/5 Sch. G. 14. Mai 1869 einzustellen.

c) In Hinsicht auf die missliche materielle Stellung wegen zu geringfügigen, ja selbst unter dem Lohne eines gemeinen Handlangers und unter dem Lohne eines Privatdieners - Portiers stehenden Gehalte der Volksschule, nämlich der Volksschullehrer, und in Hinsicht auf die so sehr gesteigerten Anforderungen an die Volksschule beziehungsweise Volkslehrer, stellt nach längerer Erörterung das Conferenz-Mitglied H. Zaremba den Antrag: Die öffentlichen Lehrer des Bezirkes Wiznitz überreichen eine Petition an die hohe k. k. Landeschulbehörde um zeitgemässe, entsprechende Erhöhung der Gehalte! Mit Stimmeneinhelligkeit angenommen.

ad 11. Der vom H. k. k. Bezirksschul-Inspektor v. Fedkowicz verfasste Entwurf für Verbesserung der ruthenischen Schulbücher in Bezug auf die Schreibung wurde mit Freude von der Conferenz angenommen und stimmeinhellig, nach genauer Prüfung dieses Entwurfes, der H. v. Fedkowicz gewählt, massgebenden Orts Namens der Bezirkskonferenz einzuschreiten.

Nachdem die Sitzungen täglich regelmässig vom

28. März Vormittags und Nachmittags je 4 Stunden dauerten, wurde die letzte Sitzung am 30. März 1871 6 Uhr N. M.

ad 12. mit feierlicher Schlussrede und Volkshymne geschlossen.

Wiznitz d. u. s.

Fedkowicz,

B. S. Insp

G. Vicega,

Schriftführer.

Könst. Scherbanowski, Joh. Krilatij, Leo Makowiewicz, Onufrie Zaremba, Nikolai Lukiewicz, Nikol. Bilinkiewicz, G. Kadesczuk, Valentin Hargesheimer, Alexander Vlad, Peter Timkowicz, Alexander Zurkan(o)wicz.

III.

R e d e

am Schlusse der Wiznitzer Bezirkslehrerkonferenz.

Gehalten am 30-ten März 1871.

durch den k. k. Bezirksschulinspektor.

Meine Herren!

Nachdem wir nunmehr das Programm unserer jetzigen Konferenz nach besten Kräften gelöst haben, schliesse ich hiemit diese Konferenz, indem ich den Herren insgesamt meinen Dank für ihre an den Tag gelegte rege Theilnahme ausspreche. Wann wir zu gleichem Zwecke wieder zusammentreten werden, wird von Umständen abhängen, ich hoffe jedoch spätestens am Schlusse des Schuljahres, und ich zweifle nicht im mindesten, dass die Herren der nächsten Berufung ebenso freudig Folge schenken werden, wie es dermalen der Fall war.

Meine Herren! Vergessen Sie nicht, dass die wichtigste Aufgabe unserer jetzigen Konferenz die Festsetzung des Lehrplans gewesen ist, und führen Sie sich, meine Herren, ernst zu Gemüthe, dass dieser Lehrplan Wahrheit werden muss, wenn anders die Schule von dem Verfall gerettet werden soll. dem sie, ich muss es leider behaupten, anheimzufallen begonnen hat. Ja, meine Herren, es ist Thatsache! und wer trägt die Schuld daran? — wer anders als die, denen der Staat

die Leitung seiner wichtigsten Anstalten, d. i. der Schulen, anvertraut hat, so hochherzig anvertraut hat, dass man ganz im Rechte ist, demjenigen den Charakter eines Ehrenmannes abzusprechen, der so gewissenlos sein kann, dieses hohe Vertrauen des Staates zu täuschen, der so ehrlos sein kann, eine der heiligsten Menschenpflichten, wie es die Volksbildung ist, und welche eueren Händen, meine Herren, anvertraut ist, der Vergnügungssucht, der Indolenz, der Mühescheu, der Rachsüchtelei, der Augendienerei zu opfern. Ja, meine Herren! Wenn auch viele unter euch als tadellose Ehrenmänner dastehen, so muss mein Vorwurf dennoch viele treffen, und so ist es meine schwere aber unerlässliche Pflicht, die ernste Mahnung auszusprechen, endlich in sich zu gehen und an die pünktlichste Erfüllung der ehrenvollsten aller Pflichten zu denken.

Erinnern Sie sich noch, meine Herren, mit welcher Sehnsucht Sie die Trennung der Schule von der Kirche erwarteten? Sie klagten da über Druck, Egoismus, unwürdiges Behandeln, Brutalität, über die absichtliche Unterdrückung der wahren Bildung und Herabwürdigung der Schule zur schnöden Augendienerei, die da einerseits der Welt blau machen sollte, dass für die Bildung Ungeheueres geschehen, andererseits aber (trachtete?) durch jesuitisch schlaue angelegten Plan das Volk in der ursprünglichen Dummheit zu erhalten. Nicht wahr, meine Herren, das klagten Sie? Und leider war Ihre Klage nur zu gerecht, und der Jubel, mit dem Sie die neue Ära der Schule begrüßten, sehr natürlich. Nun hat der Staat Ihre Ketten gelöst, und die Zeit, wo Sie zu Abschreibern, Feldhüttern, Fuhrleuten, Antichambriern eines rohen Ultramontanismus herabgewürdigt worden, wird wahrscheinlich nur noch als ein düsteres Märchen in Ihrem Gedächtnisse bleiben, Sie aber als treue Männer, als ehrenvolle Vorkämpfer des Wissens und der Bildung einem lichtstrahlenden Ziele entgegengehen. Eine herrliche, eine beneidenswerte Zukunft, meine Herren!

Schlecht danken Sie aber Ihrem Befreier, Ihrem Wohltäter, dem Staate, dem Schöpfer dieser grossen Zukunft, schlecht rechtfertigen Sie das in Sie gesetzte

hohe Vertrauen!... Oder heisst das vielleicht Dankbarkeit, da Sie, im Angesichte Ihrer und der Schule Feinde (Sie wissen, wer diese sind), die da auf ihren Verfall systematisch hinarbeiten, die da auf den Augenblick sich treuen, um über den Staat und sein blindes Vertrauen in Sie — in ein höllisches Hohngelächter auszubrechen und der Welt im Triumph zu zeigen, dass ohne sie die Schule unmöglich ist: dass Sie, wiederhole ich, im Angesichte dieser geschwornen und gefährlichen Feinde der Schule, die nunmehrige humane Aufsicht missbrauchend, anstatt mit verzehnfachtem Eifer Ihren Pflichten obzuliegen, die Schule als Nebensache betrachten und sich Lustreisen, Jagden, Spekulationen und anderen hier nicht auszusprechenden Vergnügungen und Thätigkeiten in die Arme werfet? — Schlechter Dank, sage ich nochmals, schlechter Dank, meine Herren! und ich befürchte, dass die Feinde der Schule zu triumphiren nur zu sehr Recht haben werden.

Bedenken Sie aber wohl, dass der Staat seine Schul-Institutionen Ihres Nichtsthunwollens halber dem Gelächter und dem Spotte nicht wird preisgeben wollen, und so gewärtigen Sie denn auch Ihrerseits der Anerkennung, des Zutrauens, der Achtung, die Sie verdienen, und sehen Sie zu, dass sie nicht Verachtung endlich heisse. Oder meinen Sie, dass der Mann, welcher das theuerste ihm anvertraute Gut: die Volksbildung, zu bagatelisiren sich (nicht) entblödet, ein besseres Loos als Verachtung verdiene? — Die Antwort darauf kann ich Ihnen, meine Herren, selbst überlassen.

Sie werden, wie gewöhnlich, die geringen Erfolge, die Sie erzielt, durch den unregelmässigen Schulbesuch entschuldigen wollen. — Ein sehr probates Mittel, fürwahr, um den Schulaufsichtsorganen den Mund zu stopfen. Und dennoch habe ich mir die Überzeugung verschafft, dass der Schulbesuch in diesem Schuljahr im Vergleich zum vorjährigen, ein ziemlich günstiger gewesen ist. Und wenn der Schulbesuch auch wirklich ungünstig wäre: wer trägt die meiste Schuld daran, als nicht die einzelnen Herren? — Dass der Bauer sein Kind nur mit Widerwillen in die Schule schickt, ist bei der

Unwissenheit unseres Landvolkes nicht zu verwundern; — dass das Kind, an die unerhörteste Zügellosigkeit gewöhnt, die Schule ebenfalls nur mit Widerwillen besucht, ist auch leicht begreiflich. Dass aber das Kind nicht schon in den ersten Tagen des Schulbesuchs eine unwiderstehliche Liebe zur Schule und zum Lehrer fasst und den Augenblick kaum erwarten kann, wo es das Schulzimmer wieder betreten soll: daran sind zum allergrössten Theil nur Sie schuld, meine Herren! Sagt doch ein gewiegter Pädagog der Gegenwart: „Die Kunst blüht und verfällt durch die Künstler und die Schule durch die Lehrer. Jede Schule ist stets so, wie der Lehrer der Schule; sie ist seine geistige Photographie. Wenn sich ein Lehrer nach zwei Jahren die Achtung und Liebe seiner Gemeinde nicht erworben hat, so ist es ein böses Zeichen für ihn, und wenn sich der anfängliche Widerwillen nicht in Achtung und Liebe umwandelt, so muss der Lehrer ernstlich mit sich zu Rathe gehen“.

Ja, meine Herren: ernstlich mit sich zu Rathe gegangen und die Hand aufs Herz gelegt, bevor es noch zu spät wird und bevor Sie noch die Schule an den Rand des Verderbens gebracht haben! Bevor Sie noch euren und der Schule geschworenen Feinden den höllischen Triumph verschafft haben, den Untergang der Schule zu sehen und ähnlich der apokalyptischen Parabel an deren Trümmern zu stehen und den Leuten zuzurufen: Seht, seht! so geschieht es denjenigen, die da die Eitelkeit gehabt zu denken, dass ihr Bestehen ohne uns möglich wäre!... Wollen Sie wirklich diesen Triumph sehen? — Das kann wahrhaftig in kürzerer Zeit geschehen, als sie es selbst zu glauben mögen.

Wenn es nun aber auch wirklich Ihr Ernst, meine Herren, wäre, die Schulen, denen Sie vorstehen, zu heben: kann ich mich denn da nur einiger Hoffnung hingeben, wo ich wahrzunehmen die Gelegenheit hatte, dass Sie mit sehr wenigen ehrenwerthen Ausnahmen für Ihre pädagogische Fortbildung gar nichts gethan haben und auch dermalen gar nichts thun? — Glauben sie denn wirklich, dass der Kurs, den Sie an der Lehrer-

bildungsanstalt frequentirt, das Alfa und Omega alles pädagogischen Wissens ist? — O dann sind Sie wirklich zu bedauern, meine Herren, die Sie doch wissen sollen, dass die pädagogisch-didaktische Wissenschaft, wie überhaupt jede moderne Wissenschaft, mit jedem Tage Riesenfortschritte mache! Sie aber, anstatt für Ihre Fortbildung und Ausbildung Sorge zu tragen, geben sich meistens Beschäftigungen hin, die gerade das Gegentheil von dem sind, was Sie, meine Herren, anzustreben hätten. Und da soll Ihr Ansehen, und durch Sie das Ansehen der Schule nicht leiden? —

Doch die Nemesis folgt auf dem Fusse: in wenigen Jahren werden die Zöglinge der neuen Lehrerbildungsanstalt in Czernowitz in die Aktivität treten, und diesen gegenüber sollen Sie, meine Herren, erst erfahren, wie demüthigend es für Sie sein wird, nichts gethan zu haben, um sich am Niveau des Wissens und Ihres Fachwissens insbesondere, zu erhalten. Und auch: wie wollen Sie unserem Herrn Landeschulinspektor, der diesen Sommer den Schulbezirk inspiziren wird, vor die Augen treten? — Ich fürchte, nicht eben sehr muthig.

Darum, meine Herren, in sich gegangen, bevor es noch zu spät wird, und nachgeholt, was nachzuholen ist, denn mich würde Ihre Demüthigung ebenso sehr schmerzen, als ich Ihr Wohl gewiss aufrichtig will. Und diess ist auch die Ursache, warum ich Ihnen die bittere Wahrheit, die ich heute gesagt, nicht ersparen konnte.

Aber ich halte eine Lehrerkonferenz für ein Gericht, wo Jeder sein verdientes Urtheil bekommt und vor welches Jeder gestellt wird, der am Organismus der Schule arbeitet. Darum, meine Herren, möge jeder von den in meiner Rede enthaltenen Rügen so viel oder so wenig auf sich beziehen, als ihm sein Gewissen sagt. Mir bleibt so viel zu meiner Beruhigung übrig, dass ich die Wahrheit nicht verschwiegen habe und dass meine Vorwürfe nicht alle hier versammelten Herren treffen können.

Und nun reisen Sie glücklich in Ihre Heimat,

meine Herren, und vergessen Sie dort nicht, wer Sie sind: die Leiter der Ihnen vom Staate anvertrauten Schulen!

Fedkowicz.

**9. Третій заїт Федьковича з інспекції шкіл з дня
18. липня 1871.**

Der k. k. Bezirksschulinspektor.

N. 26.

An

Einen löblichen k. k. Bezirksschulrath

in

Wiżnitz.

Relation

über die Inspizirung der Schulen zu Ispas, Banilla, Waskoutz, Karapcziiw, Zamostie, Willawcze, Lukawetz, Mihowa, Alexandersdorf und Wiżnitz.

Am 7. Juli 1871 inspizirte ich die gr. or. Volksschule in Ispas, woselbst ich von den 186 schulpflichtigen und 48 angemeldeten Knaben nur 15 in der Schule antraf, von denen nur 5 die Schule halbwegs regelmässig besuchen. Diesem mangelhaften und unregelmässigen Schulbesuch sind auch die Erfolge entsprechend, d. h. nichts weniger als befriedigend. Ich will aber auch nicht in Abrede stellen, dass bei der bekannten Geduld des Papiers, der Nichtüberwachung seitens des Ortsschulraths und des Ortsschulinspektors, es nicht unmöglich wäre, dass der eine oder der anderer Lehrer, um sein Nichtsthun zu bemänteln, die Schulbesuchstabelle nach Gutdünken modifizirt.

Das Schulgebäude sowol als die Nebengebäude fand ich wohl erhalten und sämtliche Localitäten reinlich. Das Lehrzimmer benöthigt dringend eines Fussbodens, und dieses sowol, als auch die Lehrerswohnung der Doppelfenster. Hier sowol, als an allen übrigen Schulen, fehlen die allernothwendigsten Lehrmittel, welchem Übel radikal abgeholfen werden müsste, wenn anders der Unterricht darunter nicht empfindlich leiden soll.

Am nämlichen Tage inspizirte ich auch die Schule in Banilla, wo ich von den 182 schulpflichtigen und 69 angemeldeten Knaben nur 29 in der Schule antraf, deren Leistungen nicht eben ungünstig im Vergleiche zu denen des vorigen Jahres, jedoch — nicht sehr befriedigend sind, was mir zu einer ernstern Ermahnung des dortigen Lehrers Peter Timkowicz Veranlassung gab. Das Schulgebäude sowol als die Nebengebäude fand ich in einem verwahrlosten Zustande, namentlich die letzteren, die dem Verfall nahe sind, welches Schicksal auch dem eigentlichen Schulgebäude bevorsteht, wenn es nicht bald neu bedacht werden wird. Auch sind Fensterreparaturen und gründliche Reinigung sämtlicher Localitäten unerlässlich, was hier sowol, als auch überall, wo ähnliche Übelstände vorkommen, nur durch strafendes Fürgehen erzielt werden kann, da Worte, sei es gute oder schlechte, nur taube Ohren finden.

Am 8. Juli inspizirte ich die gr. or. Volksschule in Waskoutz, woselbst ich von den 275 schulpflichtigen und 59 angemeldeten Knaben nur 2, sage! zwei, in der Schule antraf. Nach der Ursache dieses Nichtschulbesuchs forschend, konstatirte ich, dass die meiste Schuld an der so weit vorgerückten Kränklichkeit des dortigen Lehrers Nikolaus Lukiewicz liege, dass derselbe bei seinem hochgradigen Brustleiden kaum einige Minuten im Lehrzimmer auszuhalten vermag. Auch fand ich hier, so wie in allen übrigen Schulen, die Amtsschriften in ziemlicher Unordnung und Ungleichheit; daher die Betheilung der Schulen mit gleichlautenden Formularen nothwendig ist, so wie es auch nothwendig wäre mit Beginn des künftigen Schuljahres, u. z. um den Schulbesuch, dann die richtige Führung der Schulbesuchstabellen kontrolliren zu können, entsprechend formulirte wöchentliche Schulbesuchsnachweisungen an den k. k. Bezirksschulrath einzuführen.

Das Schulgebäude benöthigt höchst dringend einer neuen Bedachung und die Nebengebäude einer Reparatur. Ferner muss im Lehrzimmer der ganz vermorschte Fussboden durch einen neuen ersetzt werden.

Am selben Nachmittag inspizirte ich die r. kth.

so genannte k. k. Trivialschule in Waskoutz, woselbst ich von den 46 angemeldeten Kindern nur 25 in der Schule angetroffen habe. Bei der gänzlichen Unfähigkeit des dortigen Lehrers sind auch die Fortschritte der Kinder äusserst gering. Dies veranlasste mich schon bei meiner Inspizierung im Februar d. J. in die rkth. Kultusgemeinde um die Aufbringung einer geeigneten Lehrkraft zu dringen. Diess hatte zur Folge, dass diese Gemeinde 145 fr. subskribirte, daher der Betrag von 250 fr. zur Besoldung des Lehrers nunmehr sichergestellt wäre, für Waskoutz zwar ein zu unbedeutender Betrag, um einen den Ortsverhältnissen entsprechenden Lehrer erhalten zu können, immerhin aber ist die Besserung dieser Schule in Aussicht.

Am 10. Juli 1871 inspizirte ich die Schule in Karapcziiw, wo ich von den 274 schulpflichtigen und den 114 angemeldeten Knaben nur 10 in der Schule angetroffen habe, deren Fortschritte mich befriedigten. Das Schulhaus fand ich sehr reinlich, doch bedarf dasselbe einer Freitreppe, so wie die Nebengebäude höchst dringend einer Reparatur. Bei dieser Gelegenheit kann ich nicht unerwähnt lassen, dass es an der Zeit wäre, dafür zu sorgen, damit die Schulhäuser, wenigstens die solideren, gegen Feuerbrünste assekurirt werden.

Am selben Nachmittag inspizirte ich die Schule in Zamostie, wonebst ich von den 64 schulpflichtigen und den 24 angemeldeten Knaben nur 10 in der Schule angetroffen habe, deren Fortschritte mich ganz befriedigten. — Das Schulhaus fand ich in einem sehr unreinlichen Zustande; doch sah ich bereits Anstalten treffen, dass es gereinigt und das schadhafte Dach reparirt werde. — Den Gehalt von 105 fr. bezieht der Lehrer Georg Kadeszczuk sehr unregelmässig, was mich veranlasste, den Ortsschulrath an eine regelmässige Zahlung desselben zu erinnern.

Am 11. Juli inspizirte ich die Schule in Wilawcze, wonebst ich von den 178 schulpflichtigen und 31 angemeldeten Schulkindern 12 in der Schule anwesend fand, die die Schule sehr unregelmässig besuchen, und deren Fortschritte mich durchaus nicht befriedigten,

was wohl der Weichlichkeit und Lauheit des früheren Lehrers Alexander Wlad vorgeworfen werden kann. Der gegenwärtige Lehrer Georg Vicega lässt sich zwar angelegen sein, das früher Versäumte nachzuholen, doch ist im Allgemeinen der Widerwille gegen ihn so unterschieden, und die Aufregung so gross, dass dessen Verbleiben in Willawcze unmöglich ist, da nicht nur das Bestehen der dortigen Schule, sondern auch die Existenz des Lehrers in Frage gestellt ist, da selbst viel ernstere Folgen, als z. B. die gänzliche Nichtbeschickung der Schule, die Nichtauszahlung des Gehaltes, u. d. gl. zu befürchten sind. —

Das dortige Schulhaus, eine Ironie dieses Namens, ist eine Hütte, in deren Miniaturräumen der Lehrer und die Kinder durch einige Stunden des Tages Hitze, Staub und Gestank athmen zu lassen, ich für die gründlichste Menschenquälerei halte. Dass die Beseitigung dieses Übels von der Entfernung Wicegas abhängt, hat mir der dortige Gemeindevorstand so ziemlich unzweideutig zu verstehen gegeben. Dass alle bisherigen Bemühungen des k. k. Bezirksschulrathes, in dieser Beziehung Abhilfe zu treffen, erfolglos geblieben sind, ist bei einer Gemeinde, wie Willawcze, eben kein Wunder.

Am 12. Juli inspizirte ich die Schule in Lukawetz, woselbst ich von den 155 schulpflichtigen und 40 angemeldeten Kindern 25 in der Schule angetroffen habe, deren Fortschritte so vorzüglich sind, dass ich nur meine Pflicht thue, wenn ich den dortigen Lehrer Konstantin Scherbanowski zur Belobung und Belohnung beantrage: —

Das Schulhaus und dessen Räumlichkeiten fand ich sehr reinlich. Die Umzäunung benöthigt jedoch einer gründlichen Herstellung. Auch muss hier lobenswerth erwähnt werden, dass die Gemeinde Anstalten trifft, einen Schulgarten ins Leben zu rufen.

Am 13. Juli inspizirte ich die Schule in Mihowa, wonebst ich von den 169 schulpflichtigen und 32 angemeldeten Kindern blos 8 in der Schule angetroffen habe, deren Fortschritte bei ihrem äusserst unregel-

mässigen Schu Besuch auch sehr unbedeutend sind. — Die Schullocalitäten fand ich reinlich. Doch benöthigt das Schulhaus sowol, als auch das Nebengebäude, dringend einer Reparatur, die Schule ausserdem noch mehrerer Schulgeräthe und Lehrmittel, zu deren Anschaffung ich jedoch schon Anstalten treffen sah.

Da ferner der dortige Ortsschulinspektor Eleuther Maksimowicz in der Untersuchungshaft sich befindet, so beantrage ich auf dessen Enthebung und Ernennung des dortigen gr. or. Pfarrers Ferlewicz zum Ortsschulinspektor.

Am 14. Juli inspizirte ich die evangelische Schule in Alexandersdorf, wonebst ich von den 21 angemeldeten Kindern 19 in der Schule angetroffen habe, welche die Schule sehr unregelmässig besuchen und deren Fortschritte so gering sind, dass da alles Ernstes daran gedacht werden muss, diese Schule nicht gänzlich verkümmern zu lassen.

Die Schuld dürfte lediglich in der Trunksucht und gänzlichen Indolenz des Lehrers liegen, der deswegen schon mehrmals, letzthin auch vom Vorsitzenden des k. k. Bezirksschulraths, jedoch stets fruchtlos, ermahnt wurde.

Am 17. Juli inspizirte ich die Schule in Wiznitz, wonebst ich von den 80 und mehr angemeldeten Kindern kaum die Hälfte angetroffen habe, und deren Fortschritte Rückschritte zu nennen sind, da die Kinder nicht nur nichts gelernt, sondern beinahe auch das vergessen haben, was sie vom Hause aus kannten. Die Schuld liegt einzig und allein in der Persönlichkeit des Lehrers N. B., über den ich einen besonderen Vortrag hiemit beischliesse und auf dessen Enthebung ich beantrage, da sonst der gänzliche Verfall, ja das Eingehen dieser mit so unsäglichlicher Mühe ins Leben gerufenen Schule unausbleiblich bevorsteht.

Wiznitz am 18. Juli 1871.

Fedkowicz
B. S. Insp.

10. Справа плати учителів.

K. k. Bezirksschulinspektorat.

Nr. 37.

An

Einen löblichen k. k. Bezirks-Schulrath

in

Wiznitz.

In Betolung des Auftrages vom 24. Oktober 1871, N-ro 225, wird der Ausweis über Lehrgehälter, Subventionen aus öffentlichen Fonden und Anträge auf Gehaltsaufbesserung mit der ergebensten Anzeige vorgelegt, dass meines Erachtens sämtliche Lehrersgehälter absolut unzulänglich sind, daher auch alle Lehrer auf die Verbesserung ihrer Lage Anspruch zu machen berechtigt sind. Die Lehrer Szczerbanowsky, Kadeszczuk, Tymkowiez und Charinowicz haben auch im Laufe d. J. Remunerationen und Aushilfen erhalten; inwieferne die übrigen Lehrer einer Unterstützung bedürftig und würdig sind, ist ebenfalls im beiliegenden Ausweis ersichtlich, jedoch kann ich mich nur für die Gehaltsaufbesserung derjenigen Lehrer aussprechen, welche im Lehrfache wirklich etwas leisten; da hingegen diejenigen Lehrer, welche ihre Zeit zu Kirchmess- Jahrmarkt, und anderen dergleichen Reisen verwenden, meiner Ansicht nach, einer Berücksichtigung selbst dann unwürdig sind, wenn ihre materielle Lage wirklich elend wäre.

An Subventionen erhalten nur die sogenannten gr. ort. Volksschulen ein Schreibpauschale, jährlicher 10 f. 50 kr. Ö. W. aus dem gr. ort. Religionsfonde, ohne dass ich jedoch angeben kann, ob sie für eine bestimmte oder unbestimmte Zeitdauer oder für immerwährende Zeiten gelten.

Dass dieses Pauschale, wenn auch noch so unbedeutend, nicht leicht entbehrt werden kann, erhellt aus der Armut unserer Schulen, und wäre deren Weiterbezug erwünscht. — Was die Gehaltsbezüge der Lehrer anbelangt, so sind sie meines Wissens anstandslos; und selbst die wenigen Ausnahmen, die da vorkamen,

wurden durch die strengen Massregeln des Herrn Vorsitzenden des k. k. Bezirksschulraths geordnet.

Storonetz am 2. November 1871.

Der k. k. Bezirksschulinspektor

Fedkowicz.

**11. Четвертий звіт Федьковича з інспекції шкіл з дня
10. мая 1872.**

Die k. k. Bezirksschulinspektor.

Nro 8.

I.

An

Einen löblichen k. k. Bezirksschulrath

in

Wiżnitz.

I n s p e k t i o n s - B e f u n d

über die Schule zu Wiżnitz

dto 10. Mai 1872.

In diese einklassige Schule mit ganztägigem Unterricht verfügte ich mich Vormittags 10 Uhr, wo ich die grösste Reinlichkeit, Ordnung, Ruhe und Disciplin angetroffen habe, aber auch eine Schwüle und Hitze, die mich die armen hier zusammengepferchten 50 Kinder nebst dem im Schweisse förmlich gebadeten Lehrer bedauern machte. Die Ursache liegt in dem niedrigen, engen, nur bis zur Hälfte mit einem Fussboden versehenen Lehrzimmer, dessen Fassungsraum kaum für 37 Kinder ausreichend wäre, wollte man von den 10 Bänken, um genügenden Raum für die Katheder, die Tafel und den Lehrer zu gewinnen, zwei entfernen. —

In Wiżnitz, ohne die angrenzenden Attinenzen von Wiżenka und Czornohuzy, befinden sich de facto 563, Sage! fünf hundert sechzig und drei schulpflichtige Kinder, und zwar 281 Knaben und 282 Mädchen — von denen nur 59 zum Schulbesuche angemeldet wur-

den, während die übrigen im Stein- Koth- und Staub-
werfen nach friedlichen Stadtgängern sich fleissig üben.

Aus all dem ergibt sich von selbst, dass eine
wenigstens 4-klassige Volksschule für Wiźnitz eine
unabweisliche Nothwendigkeit sei, und es ist sehr zu
bedauern, dass bei der Armut und Gleichgiltigkeit die-
ser Gemeinde keine Hoffnung dazu vorhanden ist, es
wäre denn, dass der Winitzer Gemeinde-Vorsteher, als
anerkannt gebildeter und energischer Mann, sich eifrig
ins Mittel legen wollte. — Auch erscheint es wünschens-
werth, damit wenigstens der an Wiźnitz grenzende Theil
von Wiženka und Czornohuzy hier eingeschult werde,
deren Insassen, wie ich sicher vernommen habe, es sich
sehnlich wünschen. Es besuchen auch aus Wiženka 2
und aus Czornohuzy 4 Kinder die Schule. —

Von den 59 schulbesuchenden Kindern, 33 Kna-
ben und 26 Mädchen, gehören 45 zur ersten, 10 zur
zweiten, und 4 zur dritten Abtheilung, deren Fort-
schritte sowol im Allgemeinen als in jedem Fache ins-
besondere, als sehr befriedigend bezeichnet werden
können, und es ist dem Lehrer Turkiewicz, bei dem
man übrigens ein klein wenig Eigensinn gerne wissen
möchte, zum besonderen Verdienste anzurechnen, dass
er der, seiner Leitung anvertrauten Schule, welche durch
seine beiden Vorgänger sehr in Misskredit gerathen war,
Geltung und Anerkennung zu verschaffen gewusst hat.
Und nachdem seine materielle Lage (schlecht ist), da er
bei der gegenwärtigen Teuerung nur 300 t. an Gehalt
bezieht und eine Familie zu ernähren hat, beantrage ich
ihn zu einer angemessenen Geldunterstützung als Beloh-
nung. — Im Übrigen bezieht er seinen Gehalt regel-
mässig, und ich habe ihm in pädagogischer Beziehung
nur die fleissigere Kultivirung häuslicher schriftlicher
Ausarbeitungen empfohlen.

Was die Lehrmittel betrifft, so habe ich hier so
gut, wie an allen anderen Schulen die Wahrnehmung
gemacht, dass sie fast gänzlich mangeln und ohne An-
wendung von Zwangsmassregeln auch nie anzuschaffen
sein werden, da die Gemeinden zu der Überzeugung
nicht zu bringen sind, dass ohne tüchtige und hinrei-

ehende Lehrmittel es dem Lehrer unmöglich sei, den gegenwärtigen Anforderungen der Pädagogik zu entsprechen. — Die vorgeschriebenen Amtsschriften und Protocolle fand ich vollzählig und in der musterhaften Ordnung. —

Was den Ortsschulinspektor anbelangt, so muss man sich in Wiznitz so gut wie anderwärts, damit zu trösten suchen, dass er nicht weniger leiste, als die anderen Ortsschulinspektoren (mit höchst wenigen Ausnahmen): d. h. gar nichts. Zwar hat diess bei einem gewissenhaften Lehrer, wie zufällig der Wiznitzer es ist, wenig zu bedeuten. Anderwärts aber, wo der Lehrer monatelang ohne alle Kontrolle sich selbst überlassen bleibt, ist die Indolenz und Gleichgiltigkeit des Ortsschulinspektors für die betreffende Schule mit einem Nachtheile verbunden, der nicht genug bedauert werden kann.

Dem Übelstande ist nur auf diese Art abzuhelfen möglich, dass man den Bezirksschulinspektor in die Lage setzt, monatlich wenigstens zweimal in jeder Schule unverhofft zu erscheinen. —

Was schlüsslich den Wiznitzer, so wie alle übrigen Ortsschulrätthe anbelangt, so hat sich meine frühere oft ausgesprochene Meinung über dieselben nicht im geringsten geändert.

Wiznitz am 10. Mai 1872.

Fedkowicz
B. S. Insp.

II.

Relation

über die bei der Inspizirung der Schulen gemachten Wahrnehmungen.

Am 10. Mai inspizirte ich die Schule im Wiznitz, und am 7—12. Juni 1872 die Schulen zu Ispas, Russ: Banilla, Waskoutz, Karapcziiw, Zamostie, Willawcze, Lukawetz, Mihowa und Berhomet. — Die noch übrigen Schulen zu Rostoki, Dichtenitz und Storonetz kann ich wegen der eingetreteten Regenzeit dermalen nicht visi-

iren, werde es aber noch vor Schluss des Schuljahres thun, und bemerke, dass ich sämtliche Schulen auch im Februar d. J. inspizirt habe, die Relation aber wegen meiner unmittelbar darauf erfolgten Erkrankung schuldig geblieben, und sie dermalen zu erstatten auch nicht im Stande bin, da die dabei gemachten speziellen Wahrnehmungen meinem Gedächtnisse entschwunden sind. Doch haben sich die Verhältnisse seit jener Zeit bis nun so wenig geändert, dass sie meine gegenwärtige Relation treu widerspiegelt.

I. Der Eindruck im Allgemeinen.

Diesen habe ich in den beiliegenden zwei Tabellen(·/·) so treu als möglich wiedergegeben, und ein Blick in dieselben wird im Vergleich zu früherer Zeit, sogleich einen nicht unerheblichen und gewiss erfreulichen Fortschritt wahrnehmen lassen, und zwar: sowohl was den geregelten und zahlreichen Schulbesuch, als auch was die Fortschritte der Kinder, dann den Fleiss und die Tüchtigkeit der Lehrer anbelangt.

II. Der Schulbesuch.

Derselbe ist, wie bereits erwähnt, im Vergleich zu den früheren Jahren, ein recht günstiger zu nennen, da er sich im Vergleich zum Schuljahr 1871 um mehr als $\frac{1}{3}$, und im Vergleich zum Schuljahr 1870 um mehr als die Hälfte gebessert hat. Dieses günstige Resultat ist lediglich der Umsicht und Energie zu verdanken, die der Herr Vorsitzende des Bezirksschulrathes diesem Gegenstande unablässig widmet, und dieses Streben würde gewiss von einem doppelten Erfolge begleitet sein, müsste es nicht an der entschiedenen Unthätigkeit der Ortsschulräthe erlahmen, die für das Gedeihen des Schulwesens eher hindernd als fördernd sind, und füglich als ein bleierner Hemmschuh der Entwicklung des Schulwesens betrachtet werden können.

Was aber auf den Schulbesuch noch nachtheiliger wirkt, als der Widerwille und die Abneigung der Gemeinden, und die Unthätigkeit der Ortsschulräthe, das sind die leidigen ökonomischen Verhältnisse des hiesigen Landvolkes. — Es sind nämlich in den Gemeinden entweder gar keine Hutweiden vorhanden, und der Bauer muss

seine Viehstücke, oft an verschiedenen Punkten, durch seine Kinder weiden lassen. Sind aber Hutweiden vorhanden, so lassen die Bauern ihre Viehstücke, anstatt einen gemeinschaftlichen Hirten zu dingen, durch ihre Kinder, u. z. jeder besonders, hüten. So kommen auf einer einzigen Stelle oft hundert Kinder beiderlei Geschlechter, aller Aufsicht bar, von der Ortschaft meistentheils weit entfernt, zusammen, und es kann bei deren Verwahrlosung schon von Haus aus — nicht fehlen, dass da Unfuge getrieben werden, von denen das Brandweintrinken und Rauchen noch die harmlosesten sind, und man kann mit Fug annehmen, dass hier der Grund zu der so sehr zu beklagenden moralischen Verkommenheit des Landvolkes gelegt wird. —

Der weitere Grund des unersprieslichen Schulbesuches ist ferner in der Vorreife der Kinder unserer Landbevölkerung zu suchen, da der Bauer mit Stolz sieht, sein Söhnchen wo möglich schon mit 6 Jahren auf einen verfluchten Kerl sich geriren zu sehen. Dass da von einem Gehorsam gegenüber dem Vater, oder von einer Lust am Lernen nicht die Rede sein kann, braucht erst keines Beweises. Und um so ein braves Kindlein für einen körnigen Fluch oder einen besonders gelungenen Schabernak, entsprechend zu belohnen, nehmen es die Eltern Sonntags ins Wirtshaus mit, wo man sie an diesem Tage recht zahlreich finden kann. Ist dies aber nicht der Fall, so bleiben an den Sonntagen und Feiertagen, da die Eltern und die erwachsenen Geschwister ohne Ausnahme in Wirtshäusern stecken, die Kinder oft eines ganzen Dorfriedes ohne alle Aufsicht heim, welche Freiheit sie dazu benützen, um es den lieben Eltern im Wirtshaus möglichst gleich zu thun.

Eine fernere Ursache des unregelmässigen Schulbesuchs ist die äusserst schlechte Bekleidung, die bis ins fünfte ja sechste Lebensjahr es mit Adams Kostüme fürlieb nehmen müssen, in welchem man sie Sommers vor den Thoren und in den Gehöften sehr zahlreich sehen kann, während sie den ganzen Winter hindurch, ebenfalls nach der paradiesischen Mode gekleidet, recht

zahlreich und bunt durcheinander auf dem Backofen zusammengepfertcht sitzen, wo sie sich kaum frommen Betrachtungen hingeben. Man denke sich nun das Gefühl eines solchen Kindes, wenn es im glücklich überstandenen sechsten Lebensjahr, angethan in die immense Pelzweste des Herrn Papa, einer Vogelscheuche nicht unähnlich, die Schule betreten soll, die harmlosen Spiele des Backofens oder der Hutweide im Herzen, und ein Stückchen gestriger Mamaliga im Busen, d. h. dem Raum zwischen Hemd, Brust und dem Spagat, welcher den Gürtel vorstellen soll.

Alle diese, und noch manche andere Übelstände, deren ich in der Folge noch erwähnen werde, sind die leicht erklärliche Ursache des schlechten und unausgiebigen Schulbesuchs. Dass hier

III. die Ortsschulrätthe

in erster Instanz berufen wären, diesen Übelständen und Unfügen zu steuern, ist gesetzlich begründet. Dass aber die Ortsschulrätthe meistentheils nicht nur nichts thun, sondern in vielen Fällen den gesetzlichen Bestimmungen sogar entgegen arbeiten müssen, findet sehr leicht seine Erklärung darin, dass die Mitglieder der Ortsschulrätthe zugleich Gemeindemitglieder, und die Vorsitzenden zugleich auch Gemeindediener, sei es auch in der weitesten Bedeutung des Wortes, sind, welchen wollen sie anders ihre Existenz nicht auf's Spiel setzen, nichts anderes übrig bleibt, als den Willen der Gemeinde resp. ihrer Brodherrn in allem und jedem, selbst gegen ihre Überzeugung, zu thun, inwiefern sie nämlich eine Überzeugung haben und nach Grundsätzen handeln, was auch erst eine offene Frage bleibt.

Es ist mithin erklärlich, dass die Ortsschulrätthe als solche ihre Obliegenheiten so lange nicht erfüllen werden und nicht erfüllen können, so lange die Bevölkerung die Nothwendigkeit und den Nutzen der Schulen nicht einsehen werde. Dies ist aber ein Ziel, wohl auf's Innigste zu wünschen, aber nicht so leicht zu erreichen, so lange wenigstens nicht, als es Individuen sein sollender oder wollender Intelligenz in den Dörfern

geben wird, welche eine intellektuelle Hebung des Landvolkes als eine Gefährdung ihrer Sonderinteressen anzusehen Ursache haben. — Im Dunkeln ist gut munkeln, sagt das Sprichwort; und nehme man an, dass solche Leute in den Ortsschulrathen sitzen, oder sie gar dirigiren, so ist der Grund des Widerwillens der Bevölkerung gegen die Schulen gefunden.

Eine weitere Ursache dieses Widerwillens liegt ferner in der Meinung, die man dem Landvolke beizubringen trachtet, dass nämlich dessen Kinder, wenn sie einmal das Schulhaus betreten, der Gemeinde, dem Familienkreise, dem Berufe ihrer Eltern, der heimatlichen Schole für immer „Valet“ sagen müssen, um weiss Gott wo und was alles zu werden, nur ja nicht ein ordentlicher und gebildeter Landmann. Dass sich nun das Gefühl des Bauern dagegen sträubt, und dass er nichts unversucht lässt, sein Kind dieser ungewissen, für ihn selbst aber immer verlorenen Zukunft zu entreissen, ist leicht erklärlich und zu entschuldigen. Denn tritt das Kind einmal wirklich auch in eine höhere gesellschaftliche Stellung, so ist es für die Familie so gut wie verloren, da es sich seiner Eltern schämen zu müssen glaubt. Gelingt es aber dem Bauern, sein Kind endlich durch Anwendung von unerhörten Kniffen und Praktiken, oder im schlimmsten Falle durch Zurücklegung des schulpflichtigen Alters, der Wirtschaft wieder zu gewinnen: was hat es oder er durch den Schulbesuch gewonnen? — moralisch äusserst wenig, da der Moral viel zu wenig Aufmerksamkeit in der Schule gewidmet wird, und der Bauer sie auch nicht zu würdigen weiss, — intellektuell auch nicht viel, da das Kind das, was es in der Schule lernt, praktisch nicht verwerthen kann, weil alles, was ihm beigebracht wird, seiner Lebenssphäre ferne gerückt ist, und die meisten Lehrer absichtlich eine Ehre und ein Verdienst darin suchen, die Unterrichtsobjekte dieser Sphäre so ferne zu rücken, als es überhaupt nur möglich ist. — Habe ich noch neulich sehen müssen, wie ein Lehrer das Bauerkind mit einer Kaffeerechnung marterte!... Von dem grammatikalischen Martyrium gar nicht zu sprechen, worin

sich die Lehrer so gerne gefallen, und ein Gewicht darauf setzen, als würde der zukünftige Landwirth ohne die gründlichste Kenntniss der Präpositionen und der schwachen und starken Form der Zeitwörter gar nicht existiren können.

Eine weitere Ursache der Abneigung des Landvolkes gegen die Schule liegt ferner auch in der ganz unvolksthümlichen Behandlungsart der Lehrobjekte, und daran trägt weniger der Lehrer, als vielmehr die nichts weniger als volksthümlich verfassten und gehaltenen Schulbücher die Schuld. Die darin vorkommenden Lesestücke sind meistens den Lebensverhältnissen und der Anschauungsweise des Städtlers angepasst, und dem Kinde des Landmannes ganz unverständlich, abgesehen davon, dass sie in einem Sprachjargon verfasst sind, der der Volkssprache möglichst ferne steht, und dass man darin den besseren, edleren Theil des Volkscharakters, sein ganzes Gemüthsleben, seine ganze Poesie in der besten und weitesten Bedeutung des Wortes, mit allem Fleiss und Geschick, man könnte sagen: methodisch, zu verwischen bestrebt war, und auch verwischt hat. Dass da die Volksschule ihre eigentliche Mission, das Wissen ins Haus zu verpflanzen und ihm da ein geachtetes Plätzchen, ein sympathisches Entgegenkommen zu verschaffen, nicht erfüllen kann, ist leicht erklärlich, so wie nun auch der Widerwille des Landvolkes gegen unser Schulwesen, das bis nun weder bestrebt war, noch es verstanden hat, sich Achtung und Neigung zu verschaffen, eben kein ungegründeter ist, und dieser liegt zumeist in unseren unvolksthümlichen Schulbüchern.

Ein Mittel, diesen Widerwillen zu dämpfen, wären in zweiter Linie

IV. die Ortsschulbibliotheken,

über die ich deshalb, wenn sie auch nicht in den Bereich meiner gegenwärtigen Relation gehören, mir einige Erörterungen erlauben will. Ich sage absichtlich: in den Bereich meiner gegenwärtigen Relation, da bei uns von Ortsschulbibliotheken kaum die Rede ist, und

das den Schulen zugekommene „Manuale de Armonia musicale“ von Worobkiewicz, und Bocks: „Gesundheit des Schulkindes“ eine Ortsschulbibliothek unmöglich repräsentiren können.

Dem Erlasse des hohen k. k. Unterrichtsministeriums vom 15. Dezember 1871, die Ortsschulbibliotheken betreffend, liegt die grosse Idee zu Grunde, dass die Bibliotheken zugleich auch Volksbibliotheken sein sollen. Das Kind soll seine Bücher den Eltern zutragen, und mit ihnen daraus gemeinschaftlich lernen und geniessen, ohne Zweifel ein herrliches Mittel, der Bevölkerung die Augen über den Werth des Schulwesens zu öffnen. Dies kann aber nur dann möglich werden, wenn die Ortsschulbibliotheken mit Wahl und besonderer Umsicht angelegt, und die Bücher derselben mit weisem Takte und dem Bedürfnisse unserer Bevölkerung angemessen, den Kindern in die Hand gegeben, und so in die Familien geleitet werden. — Haben wir aber solche Bücher, oder wenigstens Zeitschriften? — leider keine. Und die in Lemberg und Kolomea erscheinenden diversen Brochüren und Brochürchen sind ihrer Tendenz und ihrem Inhalte — eigentlich Nichtinhalte nach, hiezu eben so wenig geeignet, als die in Galizien erscheinenden und fürs Volk berechneten Zeitschriften: Nauka, Lastiwka, Ruskaja Rada, Uczytel u. d. g., denen man die hochverrätherischen Tendenzen und das Liebäugeln mit dem vergötterten Russland zwischen jeder Zeile ablesen kann, und dessen ich hier nur deshalb Erwähnung thue, weil diese Gattung Schriften auch unter dem Klerus Eingang gefunden hat —, und durch diese dann auch leicht in die Schulen und Familien finden können, ja hie und da bereits gefunden haben. —

Welche Bücher nun den Kindern und durch diese den Familien, durch die Ortsschulbibliotheken gegeben werden sollen, ist eine offene Frage, wegen ihrer Tragweite aber immerhin werth, vom hohen Landesschulrath in reife Erwägung gezogen zu werden, falls anders man durch das Institut der Ortsschulbibliotheken nicht mehr verderben und zerstören als aufbauen, und in das ohnehin schon faule Stroh unserer Bevölkerung

auch noch den politischen, will sagen: russofilen Zunder legen soll. Immerhin soll man bei Gründung von Ortsschulbibliotheken Vorsicht gebrauchen, und nicht eher dazu schreiten, als bis man entsprechendes Material dazu hat. Wie solches zu beschaffen, ist, wie gesagt, eine offene Frage, die sich nur dann erspriesslich lösen liesse, wenn man Mittel und Kräfte hätte, geeignete und gediegene deutsche Werke dieses Ressorts entsprechend zu übersetzen, resp. den gegebenen Verhältnissen anpassend umzuarbeiten und in einer genügenden Anzahl herauszugeben.

Ein weiteres und wichtiges Mittel, der Schule bei der Bevölkerung Geltung, Achtung und Zuneigung zu verschaffen, bleiben in erster Linie immerhin

V. die Lehrer,

als Repräsentanten des geistigen Seins der Schule, über deren Thätigkeit ich nunmehr berichten will.

Ich habe zwar gleich Anfangs die Fortschritte der Kinder im Vergleich zu jenen früherer Jahre als erfreulich geschildert, was theils der Entfernung untauglicher und der Aquisition guter Lehrkräfte zuzuschreiben ist, während die unfähigen Subjekte auch jetzt eben so wenig leisten, als sie geleistet haben, und die der löbliche Bezirksschulrath in der beiliegenden Tabelle in jeder Richtung getreu und anschaulich abkonterfeit finden wird. Erfreulich ist wenigstens der Umstand, dass die Zahl der tüchtigen Lehrer jene der unfähigen übersteigt, denn zu ersteren darf man auch den zu Banilla neuangestellten Lehrer Stefink zählen, obwohl ich mich über dessen Leistungsfähigkeit eigentlich noch nicht aussprechen kann, wenn auch dessen Vortragsweise zu den besten Hoffnungen berechtigt.

Wenn ich hier aber von der Tüchtigkeit der Lehrer spreche, wie ich sie in der beiliegenden Tabelle qualificire, so will ich dadurch nur ihre Fähigkeit und ihre Beflissenheit unter einander anschaulich gemacht haben, während sie im grossen Ganzen der Bewältigung des gesammten Lehrstoffes, wie er in der Unterrichtsordnung zum Endziel gemacht wurde, nicht gewachsen

sind, und zwar selbst dann nicht, wenn der Vortrag der deutschen Sprache an unseren Volksschulen nicht obligat wäre, welcher einen nicht unbeträchtlichen Theil der Unterrichtsstunden in Anspruch nimmt. Die Ursache davon liegt weniger in der Lust der Lehrer an eigener Ausbildung, als vielmehr in der geringen Zeit, die ihnen einerseits ihr Beruf, mehr aber noch ihr Jagden nach dem täglichen Brod übrig lässt, da sie ja der unerbittliche Hunger treibt, jene Lücken anderwärts auszufüllen, die die trostlosen Dotationsverhältnisse in ihren Säckeln tagtäglich machen.

Auch ist es eben diese ihre traurige materielle Lage, welche ihnen die Anschaffung von Fachwerken zum Selbststudium unmöglich macht. Hier soll nun freilich die Bezirkslehrerbibliothek abhelfen. Haben sich aber solche Bibliotheken jemals bewährt? Noch nie, am allerwenigsten aber bei Dislokationsverhältnissen, wie sie in diesem Schulbezirk bestehen. Für den Lehrer erhält aber das Fachbuch in den meisten Fällen nur dadurch Werth, dass er es jederzeit zur Hand hat, um sich aus demselben sofort instruiren zu können, wann und wie es ihm noth thut. Eine Bibliothek aber zu beschaffen, wo die Anzahl der Exemplare des einen oder anderen Werkes der Anzahl der im Bezirk angestellten Lehrer gleichkomme, ist bei den gegenwärtigen Verhältnissen eine Unmöglichkeit, die übrigens darin ihre viel einfachere Lösung fände, dass man anstatt einer Bezirkslehrerbibliothek gleich Ortsschulbibliotheken gründen würde, und diese möchten ihrem Zwecke viel besser entsprechen, als eine Bezirkslehrerbibliothek, welche sich im Bücherschrank und auf dem Papier zwar sehr schön ausnimmt, in der Praxis aber denjenigen Nutzen bei weitem nicht bringt, den man sich für den ersten Augenblick von Mitteln zu ihrer Anschaffung auch zu versprechen berechtigt ist, während sie im besten Falle nur Einzelnen, und auch das nur vorübergehend, zu Gute kommen würde.

Von welchem Nutzen sollen übrigens dem Lehrer die mit pädagogischen und anderen Wissen vollgepropften Werke sein, wenn fürs erste ihm keine Zeit zu

ihrem Studium erübrigt, und fürs zweite er weder Vorbildung noch Geschick, noch endlich auch Lust besitzt, sie sich in dem Masse anzueignen und zurechtzulegen, um daraus für seine Schule praktisch pädagogisches Kapital zu schlagen, namentlich aber für unsere Landschule, wo er die angeeigneten Lehrstoffe erst dem Ideengange des Bauernkindes, in Form und Sprache sowohl, anpassen müsste? —

Solche Werke gibt es aber nicht, und doch nur solche Werke würden für unsere Volks- resp.: Landschullehrer praktischen Werth haben. Solche zu schaffen, und zwar: in erster Linie durch die tüchtigsten Lehrer selbst zu schaffen, wäre jedoch keine Unmöglichkeit, nur müsste hiezu die Initiative von einer hohen Schulbehörde und an die gesammte Körperschaft ruthenischer Volksschullehrer des Landes ausgehen, und dies würde für sie von einem gleichen, wenn nicht gar grösseren Nutzen sein, als die jetzigen Fortbildungskurse, wo die Lehrer zwar Gutes und Nützliches lernen, wo es aber niemandem einfällt, den einen oder den anderen zu fragen, ob er gut lesen, orthographisch schreiben, hinlänglich rechnen, und dies alles auch dem Kinde auf eine menschliche Art, ich meine ohne die beliebten Puffer und Kopfstücke, und auch nach einer halbwegs menschlichen Methode beizubringen im Stande sei. Oder glaubt man da an die Unfehlbarkeit der mit vielen Siegeln und Unterschriften versehenen Lehrbefähigungszeugnisse aus der guten alten Zeit, worin es von bine und forte bine wimmelt? — Die herbe Lehrmeisterin, Erfahrung belehrt uns eines anderen, leider aber keines Erfreulichen, und es ist gewiss der verzweifelte Hilferuf aller Bezirks- und sonstiger Schulinspektoren, damit man die besseren Lehrer einstweilen ihre wohlverdienten Ferien im Frieden geniessen lasse, während man es versucht, aus den privilegierten Nichtskennern des Lehrerstandes dasjenige zu machen, was aus ihnen zu machen überhaupt nur möglich ist. Dazu reicht aber eine einzige Ferienzeit bei weitem nicht hin, und es müssten viele — viele Ferien aneinandergereiht werden, um diesen Zweck zu erreichen, oder endlich zu der

Überzeugung zu gelangen, dass aus einem verknöcherten Gehirn höchstens nur goldenes, aber kein Geisteskapital sich schlagen lässt.

Immerhin könnte aber der Lehrer, selbst der schwächere, in der Schule viel bedeutendere Erfolge erzielen, wenn es da um die

VI. Lehr- und Lernmittel

nicht gar so jämmerlich bestellt wäre, wie es an unseren Volksschulen leider der Fall ist.

Wie aus der beiliegenden Tabelle zu ersehen, befinden sich an den 11 Schulen, die ich inspizierte,

5 ruthenische Wandfibel Exemplare,

2 deutsche Wandfibel,

2 Rechenapparate,

7 Bilderwerke für den Anschauungsunterricht,

1 Globus,

1 Planiglobium,

3 Karten von Österreich.

Ferner findet sich: 1., in keiner einzigen, Sage! keiner einzigen Schule eine ordentliche Tafel, da man ja die abgefärbten, verblassten, versprungenen Bretter keine Tafeln nennen kann; 2., in den Händen der Kinder kein einziges Schiefer- oder sonstiges Täfelchen; 3., ausser den miserablen Schreibwischen, die man Schreibtheken zu schimpfen beliebt, und die sich die Krämer mit 2 und 3 xr per Stück zahlen lassen, während sie, im Riess gekauft, nicht auf 1 ganzen Kreuzer zu stehen kommen, dabei aber unvergleichlich besser sind: kein einziges ordentliches Schreibbuch.

Und auch mit diesen miserablen Wischen ist der Lehrer zu zeigen bemüsst, da es den Eltern nie einfällt, welche zu kaufen, die Ortsschulrätbe aber kein Geld dazu haben oder haben wollen, daher es auch meistens geschieht, dass die Lehrer von ihrem kargen Gehalte auch noch Schreibmaterial kaufen müssen, wenn anders sie den Schreibunterricht nicht ganz auf den Nagel hängen wollen;

4) weder eine ordentliche Tinte, noch Tintenfässer, Bleistifte, Lineale, noch sonstiges Schreibgeräth, mit

Ausnahme an der einzigen Schule zu Lukawetz, aber auch das nur annäherungsweise, da es dem Lehrer von seinem kargen Gehalte mehr zu schenken unmöglich gewesen sein mochte. —

Zwar hat der k. k. Bezirksschulrath während der verflossenen drei Jahre weder an Aufträgen, noch Ermahnungen, noch Betreibungen, noch endlich auch gütlichen Vorstellungen es fehlen lassen, die aber alle einerseits an der Unwillfährigkeit der Gemeinden, andererseits am gänzlichen Abgang eines Geldverlags bei den Ortsschulräthen scheiterten, obwohl es die Gemeinden an Versprechungen nicht fehlen liessen, da diese ja nichts kosten. Überhaupt ist es jetzt bei den Gemeinden Mode geworden, alles zu versprechen und zu allem die süsseste Miene zu machen, um hinterdrein nichts zu halten, und mit der feinsten Ironie zu ignoriren. Wie diesem Übel abzuhelpen wäre, ist eine Frage, die ich zu beantworten mir nicht getraue, und zwar umsoweniger, als man da mit den Gemeinden entweder keinen vollen Ernst machen kann oder machen will, und die Ortsschulräthe sich um die ihrer Administration unterstehenden Schulen gar nicht oder wenig kümmern, während die Gemeinden, wie schon gesagt, den k. k. Bezirksschulrath mit Versicherungen des besten Willens schon seit nahezu drei Jahren hinzuhalten wissen. Meiner unmassgeblichen Meinung nach wären zur Beseitigung des hier angeregten Übels nur drei Mittel möglich, und zwar:

1. Der k. k. Bezirksschulrath lässt sich von den Ortsschulräthen das Schulpräliminare pro 1872 ungesäumt vorlegen und berichten, ob die Gemeindevertretungen die präliminirten Beträge bewilligt, die Gemeindevorstände sie im Bejahungsfalle eingehoben und an die Ortsschulräthe abgeführt haben. Im Verneinungsfalle stellt sie der k. k. Bezirksschulrath den Gemeindevorständen zur sogleichen Einhebung, resp. Bewilligungsveranlassung und dann ungesäumter Einhebung zu, und veranlasst sodann die möglichst ausgiebige und zweckmässige Anschaffung der unumgänglich nothwendigen Lehr- und Lernmittel. Oder:

2. der k. k. Bezirksschulrath fordert die Gemeindevertretungen zur Bewilligung eines angemessenen Geldbetrages behufs Anschaffung von Lehr- und Lernmitteln direkte und im kürzesten Wege auf, lässt sodann die bewilligten Beträge einheben, an sich abführen, und bestellt die billigsten und zweckmässigsten Sorten aus irgend einem soliden Verlage. Dadurch würde man sowohl die Aequalität der Sorten als auch ein billigeres Postporto ermöglichen. Oder endlich:

3. Der k. k. Bezirksschulrath setzt sich mit irgend einer soliden Verlagshandlung in Correspondenz, bezieht von da die erforderlichen Lehr- und Lernmittel, oder wenigstens die letzteren, gegen Ratenzahlungen, und setzt sie dann über Anträge der Schulleitungen an die einzelnen Ortsschulräthe ab. Dieser Weg hätte den Vortheil, dass er der einfachste und zum Ziele am schnellsten führende wäre.

Welches von den hier angegebenen drei Mitteln das zweckmässigste wäre, bleibt nun dem Ermessen des Löblichen k. k. Bezirksschulrathes anheimgestellt, und ich muss im Interesse der Schulen nur um das hier bitten, auf den vorgeheuchelten guten Willen und die nichtssagenden und nichtskostenden Versprechungen der Gemeinden sich nicht mehr zu verlassen, sondern zu anderen, zum Ziele sicherer führenden Mitteln zu greifen.

Was endlich die in den Schulen eingeführten ruthenischen Lehrbücher anbelangt, berufe ich mich auf meine Relationen von früheren Jahren, wo ich die Unzweckmässigkeit dieser Bücher zur Genüge erörtert habe, und dermalen nur bedauern kann, dass man diesem gewiss wichtigen Gegenstande bis nun noch keine Berücksichtigung wiederfahren liess. Bezüglich der schlechten Gebahrung mit den Gratisbüchern lege ich meinen Separatantrag gleichzeitig vor.

VII. Die Ortsschulinspektoren.

Dieses letzte und traurigste Kapital aller meiner früheren Relationen kann ich damit schliessen, dass ich mich einfach auf sie berufe, und nur noch hinzufüge,

dass es nicht um ein Tüttelchen damit besser geworden ist. Und da der Bezirksschulinspektor kein fliegender Holländer ist, um überall zur rechten Zeit, und zwar: jede Woche wenigstens sechsmal in jeder Schule, erscheinen zu können, so bleiben bei der Apathie der Ortsschulräthe die Schulen und Lehrer, so zu sagen, ohne alle Aufsicht, was zwar bei einem guten Lehrer wenig zu bedeuten hat, bei einem lauen, pflichtvergesenen aber um so mehr, als das Papier geduldig ist, und fingirte Absenzstriche im Katalog sehr gut verträgt, um dann den bezahlten Tagedieb weisser als er selbst zu waschen, da der so beliebte „unregelmässige Schulbesuch“ alles entschuldigen, ja den Taugenichts noch als einen echten und rechten Zeloten der Schule stempeln muss, der bei der Schulvisitationen in Jeremiaden zerfliesst, im Innern aber aufjauchzen möchte beim Anblick eines leeren Schulzimmers, und es wäre eine, eines jeden Bezirksschulinspektors sehr würdige Aufgabe, zu erfahren, ob die leeren Schulbänke nicht eben ein Kunststückchen dieses oder jenes Lehrers sind? — Dazu fehlt aber dem Bezirksschulinspektor die Allwissenheit, die zu ersetzen der Ortsschulinspektor berufen wäre, jedoch mit höchst seltenen Ausnahmen, vielleicht nur einer einzigen im Bezirke, nicht ersetzt, und zwar darum nicht, weil — nun, weil mit dem Lehrer in Eintracht zu leben weit besser lohnt, als ihm jeden Augenblick auf die Finger zu sehen. —

VIII. Die ökonomischen Verhältnisse der Schulen

sind in den beiliegenden Tabellen hinlänglich klar und anschaulich dargestellt, und bliebe nur noch zu wünschen, damit die Schulhäuser, wenigstens die solideren, gegen Feuerschäden assekurirt werden, wozu zwar bei unseren, gegen jede moderne Einführung obstinaten Gemeinden keine Hoffnung vorhanden ist, es aber doch in der Pflicht des löblichen k. k. Bezirksschulrathes liegen würde, die Gemeinden auf besagten Umstand wenigstens aufmerksam zu machen. —

Alle meine in der vorliegenden Relation gemachten Wahrnehmungen reassumirend stelle ich an Einen k. k. Bezirksschulrath folgende

Anträge

und zwar sämmtliche in dieser Relation berührten Schulen betreffend,

1.

Ein Löblicher k. k. Bezirksschulrath wolle dem Herrn Vorsitzenden für dessen wegen Eifer für die Hebung des Schulwesens im Bezirke, namentlich aber für dessen umsichtsvolle und energische Hinwirkung auf die Erziehung eines regelmässigen und ergiebigen Schulbesuchs den schuldigen Dank aussprechen.

[Для цілості подаємо тут зараз по внесеннях ухвали повітової ради шкільної з дня 18. червня 1872 :

ad 1. Einstimmig laut Antrag, und es wird der dem Herrn Vorsitzenden ausgesprochene Dank durch die Erhebung sämmtlicher Mitglieder von ihren Sitzen manifestirt].

2.

Ein Löblicher k. k. Bezirksschulrath wolle anordnen und diese Anordnung auch überwachen lassen, damit in den Ortschaften, wenigstens dort, wo gemeinschaftliche Hutweiden bestehen, die Viehstücke nicht durch Kinder, sondern durch eigens hiezu gedungene Hirten (erwachsene Leute) gehütet werden. Auch sollen überhaupt, auch zum Einzelweiden die Kinder so wenig als möglich verwendet werden.

[*ad 2.* Dort, wo gemeinschaftliche Hutweiden bestehen, dürfen schulpflichtige Kinder zum Viehweiden unter keinem Vorwande verwendet werden, und es sind nur erwachsene Leute zu Hirten zu dingen].

3.

Ein löblicher Bezirksschulrath wolle anordnen und die Anordnung auch überwachen lassen, damit die

Kinder an Sonn- und Feiertagen unter keinem Vorwande in die Wirtshäuser genommen werden.

[ad 3. Einstimmig laut Antrag].

4.

Ein löblicher k. k. Bezirksschulrath wolle anordnen und die Anordnung auch überwachen lassen, damit die Eltern ihre Kinder nicht nackt auf der Strasse herumlaufen lassen und ihnen, wo möglich, auch eine anständige und der jeweiligen Jahreszeit angemessene Kleidung schaffen.

[ad 4. Einstimmig laut Antrag: Ein löblicher k. k. Bezirksschulrath wolle anordnen und die Anordnung auch überwachen lassen, damit die Eltern ihre Kinder nicht nackt auf der Strasse herumlaufen lassen].

5.

Ein Löblicher k. k. Bezirksschulrath wolle die Lehrer:

Konstantin Szczerbanowski,
Peter Timkowicz,
Gregor Turkiewicz,
Demeter Poklitar, und
Georg Kadeszczuk

als wohlverdiente Belohnung für ihren besonderen Fleiss, vorzügliche Leistungen und Erfolge im Lehrfache — zu Geldrenumerationen beantragen, und zwar: für

Konstantin Szczerbanowski mit 60 f,

Peter Timkowicz und

Gregor Turkiewicz mit je 50 f,

Demeter Poklitar und

Georg Kadeszczuk mit je 40 f.

[ad 5. Über Anregung des Herrn Vorsitzenden, dass:

Da mit Eingabe vom 18. April 1872, Z. 105, die Lehrer Konstantin Szczerbanowski und Johann Krylaty zu Renumerationen an den hohen Landesschulrath beantragt worden sind, daher ein anderweitiger solcher Antrag auf Gewährung um so weniger Hoffnung lässt,

als laut dem h. Landesschulrath- Erlasse vom 16. Februar 1872, Z. 238, nur 2 Lehrer zur Betheilung mit Renumerationen beantragt werden durften: wird von dem diessfälligen Antrage des k. k. Bezirksschulinspektors Umgang genommen, und sich zur Anerkennung der verdienstvollen Lehrer auf eine Belohnung beschränkt].

6.

Ein Löblicher Bezirksschulrath wolle sich betreff der Anschaffung der nothwendigen Lehr- und Lernmittel entweder für eine der drei von mir vorgeschlagenen Modalitäten aussprechen, oder einen anderen, geeigneteren Modus ausfindig machen.

[ad 6. Es ist durch den k. k. Bezirksschulinspektor der unumgängliche Bedarf an Lehrmitteln, und der jährliche Bedarf an Lernmitteln für jede Schule und das ganze Schuljahr besonders zu spezifiziren, und die betreffenden Ausweise dem Herrn Vorsitzenden einzuhändigen, welcher die Anschaffung durch die betreffenden Gemeindevorstände zu veranlassen haben wird].

7.

Ein Löblicher Bezirksschulrath wolle die Anordnung treffen, damit jede Schulgemeinde ihre Schule ohne Unterschied mit je zwei ordentlichen, lakirten Tafeln versehe.

[ad 7. Im Beschlusse ad Antrag 6 enthalten].

8.

Ein löblicher Bezirksschulrath wolle eine Eingabe an den h. Landesschulrath beschliessen, damit vorläufig nur die in ihrem Fache schwächsten Lehrer zum Fortbildungskurse gezogen und dort namentlich in der Methodik des Lesens, Schreibens und Rechnens unterwiesen werden.

[ad 8. Durch den Erlass des hohen Landesschulraths vom 11. Juni 1872, Z. 811, gegenstandlos geworden].

9.

Ein löblicher Bezirksschulrath wolle anordnen, damit die in den beiliegenden Tabellen ersichtlich gemachten Mängel und Reparaturbedürfnisse an den Schulbaulichkeiten und Einrichtungsstücken noch im Laufe der kommenden Ferien behoben werden. — Namentlich ist die Gemeinde Lukawetz aufzufordern, unverzüglich Vorkehrungen zu treffen, damit das vom fliegenden Schwamm angegriffene Schulgebäude vor dem weiteren Umsichgreifen geschützt werde. —

[ad 9. Einstimmung laut Antrag].

A n t r ä g e

bezüglich der Wiznitzer Schule insbesondere.

1.

Ein löblicher k. k. Bezirksschulrath wolle beschliessen, damit die Gemeindevertretung aufgefordert werde, für die unabweisliche Erweiterung der Schule, namentlich aber für die Beschaffung einer zweiten Lehrkraft und eines zweiten Lehrzimmers noch vor Beginn des nächsten Schuljahres Sorge zu tragen.

[ad 1. Die Gemeinde Wiznitz ist zur Aufnahme einer geeigneten Schullokalität und zur Erweiterung der Schule auf eine zweiklassige — binnen längstens 2 Monaten, aufzufordern.]

2.

Ein löblicher k. k. Bezirksschulrath wolle beschliessen, ob und inwieferne die an Wiznitz grenzenden Theile der Ortsschaften Czornohuzy, Wizenka und Riwna — hier eingeschult werden sollen.

[ad 2. Auf Anregung des H-rn Vorsitzenden, dass : Da laut Erlass des h. Unterrichtsministeriums vom 28. März 1872, Z. 3049, intimirt vom h. Landesschulrath dto 12. April 1872, Z. 573, jede grössere Gemeinde zur Errichtung einer eigenen Schule verpflichtet ist; da ferner die Gemeinde Wiznitz, falls sie auch ein

Schulhaus in grösseren Dimensionen bauen wollte, es zur Aufnahme der eigenen Kinder nöthig haben wird: zur Tagesordnung übergangen.

Wiznitz am 18. Juni 1872.

Fedkowicz
Rfrt.]

Wiznitz am 15. Juni 1872.

Fedkowicz
B. S. Insp.

V.

Поезиї, повістки і варіанти.

Поезия Федьковича з 1851. або 1852. року.

[Du kennst die göttliche Schönheit der Wesen... — посвячена Р. Роткелеви, надрукована тут у споминах Роткеля на стор. 349—350].

An Emilie.

O könnte ich von hier nach Süden ziehen,
In jenes Land, das keinen Winter kennt,
Wo Blumen stets am Ebrostrande blühen
Und wo das Lied der Troubadoure tönt;
Da könnte ich ein Lied vielleicht erlauschen,
Das heute Dein, o edles Mädchen, werth,
Ein Lied so süß, wie des Duero Rauschen,
Wenn Liebe ihn im Mondeslichte hört.

Doch ferne ist der schöne, warme Süden,
Der ewig sich im Glanz der Maien sonnt, —
Und hier bei uns, wie ist es so verschieden,
Wo ewig nur der kalte Winter wohnt,
Wo Nachts im Schnee die armen Waisen klagen,
Die, scheint's, sogar die Gottheit selbst vergisst,
Wer sollte da nach schönen Liedern fragen,
Wo jedes Herz zu Eis gefroren ist? —

Darum, o Maid, beliebe zu vergeben,
Wenn ich kein Lied Dir heute singen kann,
Ein Lied, um Dich nach Würde zu erheben,
Wie ich es gern, für's Leben gern gethan, —

Ein Lied so schön, wie alle jungen Rosen,
So rein, wie Du, o Rosenkönigin,
Und mild, wie je der Abendlüfte Kosen,
Wenn Frühlings sie nach Aranjuez zieh'n.

Doch wenn mir einst am Fuss der Cintra-Höhen
Das kalte Herz zu neuer Gluth erwacht,
Ja wenn ich einst im Süden werde stehen,
Von aller Pracht Hispaniens umlacht:
Wie will ich da so schöne Lieder singen,
Zu Deinem Preis, ma Donna, nur geweiht,
Sie sollen bis zu Dir, nach Wien erklingen,
Ja bis zu Dir, o engelreine Maid.

Und wird mir je der schöne Tag erscheinen,
Der so wie heut' den schönsten Namen trägt.
Dann werde ich, ich weiss, ich werde weinen, —
Und wenn mich wer nach meinen Thränen frägt,
So sage ich: in meiner Heimath Gauen,
Wo so viel Schnee und kalte Herzen gibt,
Dort kenne ich die edelste der Frauen,
Die ich geehrt, die ich vielleicht — geliebt.

Und wer hat je, der Einmal Dich gesehen,
Wer hat Dich nicht vergöttert und geliebt.
Gefleht zu Gott für Glück und Wohlergehen,
Gefleht um all das Beste, das nur gibt? —
Ja Satan selbst aus Salamankas Mauern,
Er würde auch, sobald er Dich geseh'n,
Bei Deinem Angedenken innig trauern
Und fromm für Dich zur Allmacht Gottes fleh'n.

Ich werde auch nach Compostella gehen.
Wo aufgestellt Murillos schönstes Bild,
Dort werde ich zur reinsten Jungfrau flehen
Für Dich, die Du der Reinsten Ebenbild, —
„Madonna mild“, so will ich bethend sprechen,
„O sag', was Du zum Opfer Dir bestimmst:
Soll Blumen ich, soll ich mein Herz Dir brechen,
Damit Du sie in deine Obhut nimmst?“ —

„Denn wisse, dort in jenem kalten Norden,
In welchem sie als schönste Rose blüht,
Die Menschen nur betrügen oder morden,
Wer achtet da der Blume zart am Ried? —
Wer sollte nun, wenn rauhe Winde stürmen,
Und tief im Schnee die glatte Schlange schleicht,
Wer sollte sie, o Himmlische, beschirmen,
Der alles, so wie sie, unschuldig däucht“.

Du schirme sie, o Reine, Makellose,
Du schirme mit der milden Götterhand
Die edle Maid, des Nordens schönste Rose,
Die jemals man in jenen Landen fand, —
Es möge ihr so gut, so wohl ergehen.
Wie jemals nur 'nem Sterblichen erging,
Der Himmel soll mit Güte sie umwehen,
Ihr Schicksal sei ein blüthenreicher Ring“.

„Und sollte sie vielleicht auch leiden müssen,
Weil jeder Mensch hienieden leiden muss.
So wolle ihr das Missgeschick versüssen,
Madonna mild, mit deinem Friedens-Kuss;
Auf Blumen lass sie immer, immer treten,
Und müste sie auf dornenvollen Pfad,
So lerne sie zu Dir, o Reine, bethen,
So inbrunstvoll, wie ich es heute that.

Fedkowicz

[Оригінал написаний на 6 сторонах листового паперу з виписаними берегами, малої 8-ки; є власністю п. Мелянї Гергель (Gherghel) в Чернівцях. Поезія написана очевидно з нагоди іменин Емілії Марошанї, отже в січні 1860. або 1861 р.]

Товариш.

То вечір був тихий; понад гороньками
Зірниця вечірна сніяла,
А місяць у повен блудив зороньками,
У гаю дес пташка співала.

Ми були на варті у брамі Артемі,
Я спер ся на білім поручу

І там задумав ся о землі родимі,
Заплакав на долю сву смутчу.
А він по тихоньку до мене зближив ся,
Глянувши ми в очі, питав ся, —
І свойов головоньков до мої склонив ся:
»Чого-ж то мій брат заплакав ся?«
»Чого то тужити, коли-ж ту так красно,
А май усю землю вкриває;
Ни видиш, як місяць присвічує ясно,
Ни чуєш, як пташка співає?«
— »Най пташка співає, як хоче і знає,
А я ї, мій брате, ни чую,
Бо моє серденько спокою ни має,
Лишив я дружину любую.«
Нічо він ни мовив, лиш в очі ми глянув,
Сердечне до мене стулив ся:
А пташка тужила, аж явір зівянув,
А місяць під зорі уктив ся.

3. липня 1861.

[Ся поезія Федьковича найшла ся в зошиті Антона Кобилянського, записанім поезіями, з котрих велика частина була друкована у його брошурці „Holos na holos“. Є ту також поезія Ф-а: „У Веронї гей на брамі каменї“ з датою: 3. Juli 1861. і з підписом: Josef Fedjkoŭuĭ, а зараз по ній подана висше поезія „Товариш“ з тою самою датою і підписом F. Кобилянський додав до слів: „Чогож то мій брат заплакав ся?“ замітку: Krepki naši vojaki! а jak luš plakaty znajut“. Здаєть ся, через сю критику поет не дав потім сеї поезії до збірки Дідицького].

Die Heimkehr.

Im schattigen Westen weht süsse Luft,
Es schlummern die Bäume im Maienduft,
Der Wanderer aber, er schlummert nicht,
O leuchte ihm heiter, du Mondeslicht!

O leuchte nur, leuchte von deiner Höh',
Es thut ja dem Armen das Herz so weh.

Die Augen, die sind ihm von Thränen nass,
Die Wangen, die jungen, wie Marmor bloss.

Was wäre, was also das Herz ihm bricht? —
Ich mag ihn nicht fragen, und weiss es nicht,
Er blickt ja so dräuend, so düster drein, —
O leuchte ihm heiter, du Mondesschein!

Ja, leuchte nur, leuchte, die Nacht ist still,
Der Wanderer nähert sich seinem Ziel,
Ist's etwa das Hüttchen am tollen Strand,
Das kunstreich gezimmert einst seine Hand?

Das Hüttchen, das traute, das ist es nicht,
Es träumen nur Trümmer im Mondeslicht,
Der Düstere sieht nicht die schwarze Spur,
Er sieht nur die Kreuze auf weiter Flur.

Ja, Kreuze, die schimmern in stiller Nacht,
Ein Gräber der Gräber, der haltet Wacht,
Der Wanderer rüttelt das Eisenthor,
Der Wächter der Todten, er lugt hervor:

„Wer will hier berennen die Friedhofsthür?“
Ich bin es, ich gebe drei Gulden dir,
Nur lass mich geschwinde, geschwind hinein,
Und führ' mich zum Grabe der Schwester mein.

Wie hier ist begraben, was ich geliebt,
Hier alles begraben, was mich geliebt? —
O, Schwesterlein. Schwester, gib her die Hand,
Ich bin ja gekommen aus fernem Land.

Wie alles so ruhig, so still, so stumm, —
Du sagst nicht: Willkommen, — ich kehre um, —
O Schwester, o theure, so sprich ein Wort! —
So ruhig, so stille, — muss wieder fort.

Er presset am Kreuze 'nen heissen Kuss,
Sein Hüttchen, verglommen, das träumt im Russ,
Der Arme zog weiter, er sah es nicht, —
O leuchte ihm heiter, du Mondeslicht.

[Ся поезія найшла ся у книжці, що була власністю
Найбавера. Рукопись Федьковичева; зміст показує, що вона

з часів, як поет вернув ся з війська в гори: отже з 1863. р. або й з пізнійших часів.]

Die hohe Wacht.

O heilige, stille, klare,
O klare, stille Nacht!
Hoch oben, oben am Pharos
Da steht ein Söldner die Wacht.

Und steht und steht und stehet,
Und stehet und steht und sinnt,
Wie langsam, wie ewigkeitslangsam
Das bleierne Leben doch rinnt!

Im Monde glitzert die Waffe,
Er sachte beim Fuss sie nahm,
Und findet 'nen silbernen Spiegel,
Und findet 'nen silbernen Kamm,

Und kämmt die silbernen Loken,
Er kämmt sie so zierlich, so fein,
Und schaut in den silbernen klaren
Ja, klaren Spiegel hinein.

Da fasst ihn ein furchtbares Wehe,
O Gott, wie fasst es ihn sehr!..
Er schleudert den silbernen Spiegel
Hinein in das schauernde Meer, —

Und stürzt mit dem Spiegel hinunter —
Man sah ihn fürder nicht.
Man sah nur die schwindelnde Höhe
Im silbernen Mondeslicht! —

[Сей варіант поезії п. з. Die hohe Wacht винятий з листу ч. 70, пор. тут стор. 130, а в Поезіях, стор. 780. Титул я додав].

**Дванайцять посланій Ю. Городенчука Федьковича
на цілу соборну Україну.**

I.

Апостол слова України,
Причастник горя їй, і мук
Причастник їй синів, і віна
Святої слави їй: від рук
Благословеніє, і духа
І слова мир на вас, і світ
Небесного вітця, послухать
Глаголи уст моїх — гледїт,
Бо время близько єсть! Покажу
Народам правду на землі,
І кров і мету моїх святих —
(Говорит дух). — Амінь, о блаже!

І відмірит-ця великов
Поправеднов міров
Всім мучителям народів,
Черженому звіру.
І учиню їх жилища
Копнарою совам,
І воспоют нові пісні
Поборники слова
На їх гуслах укованих
З кривавих корунів,
І дам силу пророчества
Живущим їх струнам, —
(Так каже дух) — і покажут
Серцем нелукавим
Шляхи правди людем моїм
І подобну славу
Отцу світла, й перекують
Веселії люде
На заліза плуговій
Мечі обоюдї
І під своїм виноградом
Вечеряти сядут,
А діточок під маслинов
Спочити покладут.

Але багато ще погоїв,
Богато рік ще потече
Крови різаної святої
До того веремя, - (рече
Дух народам): я не гряду
У світ окутий ради мира,
Ні ради весіля: на звіра
Предвічного у брань гряду
З моїми ангели! І тато
Ме сина різати, а син
На тата руки накладати
Ме ради правди! Й благо тим,
Що ради правди підут в брани,
На глави свої не приймуть
Ті препогані начертання
Черлених звірей, бо ті мут
Синами вічного ся звати
І первенця святої волі
Апостолами, й землю нову
Сотворя світови, і лад
Новий на світі оселит ся —
Амінь, о Святе, да святит ся!

Лагодьте ж ся, братя мої,
На день той великий
Суду правого на світі,
Бо він не далеко;
І на жнива правди слова
Серпи вже роздані;
Потече кров аж по узди
З грядущих тиранів,
І підут всі у точило
Сердитого Бога!
Лагодьте ж ся, братя мої,
І будьте готови,
Аби і ви не пропали
У день його суду!
Не клонітесь чермним звірем
Ані їх облудним
Хвалителям, молителем,

Підхлібцям тиранів,
Аби й на вас не найшли ся
Хульні начертаня
У день суду великого,
Бо лихо вам буде.
Будьте святі, поправедні,
За все будьте люде,
Любителя великого
Люблящі ся діти,
А з тих старих Вавилонів
Хульних ізійдіте,
Аби й на вас не розбилась
Ім сужена кара,
І не укрит ангіль світла
Вас чорною хмаров,
У потемках віковичних
Приймать праві муки,
Жвуть язики свої злющі
І кроваві руки.

Хто ж годен буде, вічний Свiate,
На праведнім лані тим стать,
Де мут народи правду жати
І лихо лихом отдавать?
Оден лиш той, хто правді вірит
(Говорит дух) і у закон:
Що зле лихому лихом мірит
А добре доброму добром,
І лихо в собі розпадесть,
А добре не подобно вбить,
Бо хоть заріжут го тирани
І хату в него розвалют,
А вно ще дуще з гробу встане
І побудує давний кут
В широку хату на помості.
І мут народи в ній гулять
І з добрими святими гості
Добро Господне поживать!

[Се „Послание“ було перший раз друковане в Літер. наук. Вістнику 1904, том XXV, стор. 75—77. Найшло ся воно між паперами пок. Мелітона Вучинського].

Посланіє Федьковича до Тернопільців

Не журіт ся, мулярчики,
Усе гаразд буде!
Україна не пропаде.
Не задавлят люде
Нашу славу непорочну,
Стару, добру славу,
Хоч нам к...а татарська¹⁾
Січ розруйнувала.
І бунчуки нам забрала.
Усе гаразд буде!
Ми нову Січ заложимо,
Ми у своїй груди
Кріпшу, ліпшу збудуємо,
Як тая бувала,
Ми таку Січ збудуємо,
Щоб не зруйнувала
Ні та нешта татарська,
Та ні єї діти.
Бо ми будем будувати
Правдов та просьвітов,
Та любовою Бога й волї.

Оттак
Молоді ви мулярчики,
Нуте мурувати
Ви пову Січ Україні!

.
.
.

Муруйте ж ви, мулярчики,
Доки я помолюсь
Іванови у Сучаві
А відтак хто знає
.
Може заспіваю
До роботи вам охоту,

¹⁾ Цариця Катерина II.

Доки стане груди.
Муруйте ж ви, мулярчики,
Усе гаразд буде!

[Се посланіє списав з пам'яті Я. Танчаковський.
Де подані рядки точок, там він не знав пригадати собі слів.
Др. В. Щурат надрукував се Посланіє в Ділі 1901. ч. 163.
Здогадує ся, що воно написане 1866 або 1867 р.]

Беріть папір, писарчики...

Беріт папір, писарчики —
беріт та пишіт,
Зазулиним сивим пюрцем
мене підпишіт.

Ще й рожевов да квіточков
прибийте печать:
Що у душки білі ручки —
сама — виноград!

[Друковано в-перше у „Сьвітї“ 1906. ч. 2. На автографі
з другого боку написаний вірш: „Душко моя розмаїта“,
котрий печатано в „Правді“ 1868, ст. 43—44; отже, видно,
що й ся поезія „Беріть папір“ з того часу, тільки „Правда“
її не надрукувала].

Церков.

О, церков божя, Спасів храм!
Яка-ж ти красна межи нами!

Яка-ж ти світла та велична,
Яка свята, яка владична!

Три маковици¹⁾, як три зорі,
В-одно показують нам д' г'орі

Святими своїми хрестами:
»Татко предобрий є над вами!

Єго просіть, єго моїте,
А він помилує вас, діти!

¹⁾ Маковици — банї, куполи.

Бо Син єго є межі вами
І жде з великими дарами!

Він жде вас в церкві на престолі,
У него повно щастя й долі:

Чиму ж не йдете ви до него?

Чиму ж не просите у него?

Ідїть, а він вас обдарує,
Помилує і погодує!

Смутного втішить і порадить,
Блудного право попровадить!

Трудному дасть нової сили,
І всі ся мете веселили,

Лиш до єго ходїте дому!

О ближте, ближте ся к Святому!

[Друков. у „Ділі“ 1899 ч. 217. У повнім виданю сеї поезії нема. Належить вона мабуть до циклю „Проскурп“.]

Учіте ся.

Учіте ся, діти любі,

Як у світі ходит,

Бо мудрому і на ріни

Пшениця уродит,

Бо мудрому і на вербі

Уродят ся груші,

І знає він сокотити

Пану Богу душу.

Богу душу усокотит,

Царєви коруну,

І убере єго прїстїв

У золоте руно,

І церькови побудує

З пишними верьхами. —

О учїт ся, діти любі, —

Амїнь! амїнь! амїнь!

[[Варіант поезії, друкованої в I. томі, 523].

Примівочка по обіді.

Таточку наш милосерний,
Наш щедрий та любий,
Наситив-єс ласков свойов
Усі свої люде,
Не спусти нас і на далі
Із твої опіки —
І потечут вином-медом
Моря води, ріки,
І озвут-ця славов твійов
І гори і доли,
І орлиця в кременици
І волик на поли;
Благодатне имя твоє
Славити мут з нами,
Наш таточку милосерний,
Во вік віка, амінь!

[Се є pendant до „Примівочки до обіду“, надрук. в I. томі, 523. Там після рукописи поета треба би справити слова так: В 1-ім рядку: О утвори, Татку Боже, в 2-ім: люде свої, в 4-ім: вовка в лісі, в 5-ім: най зродя полони, в 8-ім: во віки і амінь.]

Повісточки з читанки Федьковича.

[Подаємо тут ще кілька уступів із Федьковичевого „Букваря“ на основі автографів, які найшли ся. Порів. том II, стор. 233—244 і тут на стор. 501 і 502].

Жалуй скотину!

Міхайлик бувало нічо не діє, лиш скотину збиткує. То вдарит коровку кулаком, то трутит овечку коліном, то давит котика за лапки, то кине у сторожа, що на присилі сидів, каменем, то кине мижи курочки суком, доста того, що збиткував ся над біднов скотинув, як лиш міг.

А що робив Петрик? — Петрик назбирає бувало у городі буряну, та кине коровці; овецци уструже трішечки сільці та понесе, котика не мене по руках,

але попестит го трошки таки на землі тай лишит. Сторожеви винесе бувало сам помиї і дивит ся, чи не забули му дати їсти, заки він був у школі, а у літі силе му що днини студеної води у коритце. Доста того: Петрик жалувал кожду скотину, бо він знав добре, що і скотину так Бог сотворив, як і чоловіка. А що вийшло с того?

Як Михайлик іде бувало із школи, то усе від него в ростіч! коровка сховає ся у коленю, овечка забє ся в який кутик та аж дрижит зо страху, котичок утече на під, та і не покаже ся, аж доки Михайлик не піде знов до школи. Песик уїдає бувало на него як на чужого, а курочки сховают ся перед ним під поміст, та лиш відти зазирают, коли лукавий хлопчиско мижні каменем або суком верже.

А Петрик як іде бувало із школи, то коровка аж забинчит, овечка забліє, песик заскомліє з радін, а когутик аж вилетит на ворота, та до Петрика: кукуріку! — кукуріку! — ніби він хоче казати: школярі йдуть! — школярі йдуть! — курочки зазирают у ворота, та все: ко-ко-ко! Петрико! а котичок вже жде на порозі, та мнет ся лабками, аби Петрик видів, як прийде его попестити, який він чемний.

А як прийде Петрик на подвірє, о тогди аж! Коровка до него, овечка до него, лижут му руки, песик аж кочает ся з радін та не знає собі містця при-брати, котик ластит ся ему коло ніг, та все до него: урняв, мурняв; курочки крутя головками то в оден бік то в другий, та так ему вже мило в очі зазирают! а когутик виштрикне му аж на плечі та на ввес рот: кукуріку! мій Петрик тут!

Да цему ще не конец. — Петрик виріє великий та й став собі на газду, та й Михайлик виріє великий, та й став і собі на газду, але в Петрика повна кошара овечок, повна загорода коров, повен хлів усілякої птахи, а у Михайлика нема і кіточки коло хати, не аби що, бо Бог такому скотинку не дає, хто не вміє єї шанувати.

Діточки любі: Бог так добре сотворив скотину, як і нас, і Бог нев ся так добре опікує, як і нами.

А коли тобі Бог милосерний дав скотинку у руки до твого пожитку, то шануй їй, хоть яка она мала та незначна.

Ходит котик по оборі,

А золото по коморі.

А чиму це так? — хто мені вгадає? — Діточки: а ви як будете робити? — чи так, як Петрик, чи так як Михайлик? — а чиму так, як Петрик, а не так, як Михайлик?

Люби стариню,

Слухай старшину!

Діточки, я знаю, що вас ніхто не цурає ся, бо ви чистенько собі ходите, всігди умиті, всігди зачесані, сорочічки на вас не замащені, убранячко не обідране, а хотя убоге то хендоге, як тота приповідка каже. Я знаю також, що вас люде любя, бо ви кождому уклінні, кождому честь ведете, нікому пакости не зробите, нікому незвичайне слово не скажете, за тото вас люде любя. А тепер я вас хочу навчити, що маєте робити, аби вас не лиш люде любили, але аби вас і Бог святий любив.

Ти маєш може ягнятко, може телятко, може кізлятко, може котика, песика, когутика: ти їх грижаш, дозераєш, даєш їм їсти, напоюєш їх, стелиш їм, пестиш їх; як они тебе за тото любя, як они тобі ся радують, як з школи прийдеш, — а ти аби не любив тата та маму, що они тебе годують, уберають, дозерають, навчають, до школи дають, старають ся, аби с тебе люди були? Синку, синку, не лиш любя їх, не лиш шануй їх, не лиш гадки їх угадуй та їх слухай, — за них рано і в вечер Бога моли та проси, аби они здорови були та гаразд ся мали, то і татко наш небесний тебе любити ме, і даст тобі вік довгий, а розум добрий.

Тато та мама усе коло господарства, усе коло роботи, не мають коли тебе усього того навчити, що тобі знати треба, як у світі жити; на тото поклали школу і наймили пана професора. Слухай же їх, синку, і ша-

нуй їх, так як тата свого рідного, бо они тебе на добре учут, не на лихе. А хоть они коли за лихе яке діло на тебе і погрозят ся, то треба від них так усе приймати, як від тата рідного, бо пана професоря тато наймає, аби они тебе добра учили, і школу також тато поклав, аби ти мав де учити ся. О учи ся, синку, учи, [три скорочені слова годі відчитати], аби родичі на тебе пусто не келтували. то тебе буде і татко наш небесний любити і благословити на розум добрий і пробуток щастливий !

Ісус Хрестос ходив 3 роки по землі, навчав народ правди божєї, а вітак пішов на небеса, а на землі лишив своїх заступців, св'ященних отців духовних, аби они людей правди божєї учили, тайнами божими завідували і за увес світ Господа Бога благали. —

Діточки милі, а ви любите сина божєго, Ісуса Христа? — Я знаю, що ви єго любите; любіт же і єго заступники, пан-отці наші духовні, слухайте їх і поважайте, то і Хрестос, син божий, буде вас любити і подарує вам царство небесне.

О шануйте вітця свого,
Любіт свою маму,
То буде Бог милосерний
В купі жити з вами.
І слухайте учителя,
Що добра вас учит,
Памятайте усі речі,
Бог хліб вам улучит,
А св'ященних отців наших
Шануйте, як Бога
Бо вони знають отворяти
У рай нам дорогу. —

Пес і кіт.

Я пантрую господарєви хату, — каже пес до кота, — я хожу з єго худобов у полонину, мене не раз голод їст, не раз студени втинают, а тобі що? Протягаєш,

як божа днина, лаби на печи та лин дивин ся, якби де що гарно вкрасти; ціла твоя й робота.

Нічо, каже мудрий кіт, облизуючи лабку: іди ти, Гривку, в хату та лови миши, а я піду за тебе у полонину з вівцями; мені вже давно зуритили ся уражі (перечеркнено: чіхманські, анахтемські) миши; мене кортит хоть з одно лїто на жинтиці попобути та з вівчарями цу банужу попоїсти!

Пішов пес у хату миши ловити, а кіт у полонину за вівцями. Але миши так питали Гривком, як пес пятав ногов, та мало газді уха не пообїдали; газда розсердив ся, вибив Гривка добре та прогнав с хати, а ката у полонині таки зараз другої ци третої ночи сова ззіла.

Не бери ся до того, що не твоє діло.

[На тім самім аркуши, де є сей уступ, написана ще „Фудулна качка“, надрукована в II. томі, ст. 459, зі змінами: фудулна на горда; миле здорова, добродію на здорові були, д.; кращеї на кращої; з радїщ — на з радощів; панни аж гинут — на паня; лисик — на лисок; фудулія — на гордість.

Тут є також казка „Свиня не до коня“, надрук. у II. томі, стор. 460., з такими значними змінами, що краще передрукувати тут ще раз оригінал з рукописи Федьковича].

Свиня не до коня.

Одні свинци прийшло щос було до голови, відблукати ся від гурту та ходити с кіньми.

— Ей цюню, — каже єї мама — покинь ти ся стада та ходи з нами; свиня не до коня.

— Е, що ви мені маєте казати — каже уперта свинка, — хіба я не маю вже свій розум, ци що? Ви вже привикли з свиньми тай гадаєте, що вже нема понад свині! Ви собі робіт про мене, що хочете, а я таки буду с кіньми ходити! Мені ніхто не заперечит!

Але одної ночи, саме як стадо досвіта стало пасти; приходить вовк-гармасарь, що стояв на чатах, зараз зарзав, коники на млі ока збігли ся до купи, збили ся у круг, тай гадают собі: най тепер і сто вовків іде,

ми не боїмося! Але свинка в писк: Пускайте, каже, і мене, мижі себе, бо я з вами хожу! таки пускайте! — Коні в сміх: Ніби ми тебе за собов кликали, во-няче скрофеня, чи що? Ми через тебе табун не розібем!

Тим часом прибіг вовк, видит, що коні вже в короді(?), та не може їм нічо вдіяти, а він, аби не пусто трудився, хап нашу свинку на плечи та в ліс!

Не знаю, як там ему свининка смакувала, але це знаю, що

Свиня не до коня,
бо шерсть не одна.

Перепеличка.

(Байка).

Одна перепеличка, що вивела в пшениці діти, вернула раз відкись до свого гнізда, а діти в плач та й до неї:

»Мамо! — кажуть — нам вже тут не бути...«

»Або що такого?« — питає перепелиця.

»Господар, що его лан, приходив сюда з сином та й казав ему на завтра сусід запросити, аби пшеницю клаков¹⁾ косити...« голосять перепелятка.

»Коли так — каже стара — то і до голови пу-сте собі не беріть, бо хто на сусіди надієть ся, того лани можуть ні жаті та ні кошені зимувати“.

За кілька день вернула знов перепелиця звідкись до гнізда, а діти знов ї уповідають:

»Мамо! — кажуть — знов тут приходив господар з сином, як оногди.«

»Та що казав?«

»Казав так: не треба нам, сину, на сусіди наді-ятись, але завтра самим до пшениці братись! Так він казав.«

¹⁾ толокою.

»Коли ж так — каже стара — то треба нам скорше відси виноситись, бо

Хто сам на себе уповає,

У того лан не перестигає“.

[Друк. у „Ділі“ 1899, ч. 217. Звідси передруковуємо].

Убога та й богачка.

(Казка).

Давно дуже, як ще Господь Бог по світі ходив, то перекинув ся він стареньким дідом та й прийшов до одної бідної удови, котра мала багато дітей, а матку не мала білше, як лиш п'ять аршин полотна, та й то виймила з скрині, аби віднести до жида в застав, а за гроші купити дітем хлібця, бо вже послідний кавалок розділила межі ні, а для себе лишила лиш оден кусничок, та й той дала дідові, як скоро лиш увійшов в хату.

Дід взяв хлібець, подякував красно та й каже до удови :

»Милосерна ти дуже! за того, що ти послідний свій кусень хліба бідному старцеві дарувала, то погоди тобі, Боже, так, абиць була всігди щаслива і з твоєми діточками! а що станеш нині робити, то аби-сь не могла аж до западу сонця скінчити!»

Як се дід сказав, так перехрестив ся та й пішов собі, а удова взяла аршин та й стала то полотно міряти, що хотіла єго до жида в застав понести. Але міряє она то полотно і міряє, міряє і міряє, аж тут нема полотна кінця, так, що до западу сонця наміряла аж десять тисяч аршин, та аж тогди ї тьякло¹⁾, що то старець до неї казав. На другий день понесла она то полотно в місто, продала за добрі гроші, бо полотно було красне, тоненьке, купила собі поля, худоби, всячнього, що ї треба було, та й стала великов богачкою.

Але другі великі богачці, що з тов удовов у суєдїх мешкала, зробило ся це дуже завистно, і она

¹⁾ Тякти = торкнути, отямити.

питає у вдови, яким способом она так дуже забагатіла, а ся ї всю правду вповіла. Тоди та богачка як стане ї просити!

»Кумко! — каже — як прийде ще той старець коли до вас, то направте его, прошу вас, до мене!»

»Чиму ні? — каже удова — направю.»

От і направила его до тої богачки, а богачка такий уже великий стів для него заклала, як у який празник. Старець поживив ся, подякував Богу та й каже до богачки :

»Погоди вам, Боже, так, добра жоно, аби-сте, що зачнете нині робити, не могли аж до западу сонця скінчити!

Богачка сего слова лиш і ждала, бо вже мала на поготові і полотно, і аршин, та лишень що хотіла зачинати міряти, — аж тут ї блиха в потилицю як укусить! Богачка вергла ся борше ловити блиху, то так і ловила ї аж до западу сонця, що аж тріхи не вмерла з утоми.

Богачу, прав по трошку!

Аби не дав ти Бог блошку.

(Народна. Auch nach Grimm).

[Друков. у „Ділі“ 1899, ч. 217. Звідси передруковуємо].

Приповідки.

Хто в літі в холодку, тот зимі в голодку.
Оден каже: свитай, Боже, другий каже: не дай, Боже.
Не будь квапний — не будеш утратний.
Хто високо літає, усігди низко сідає.
На круте дерево крутий клин.
Лиш тільки в рот брати, аби мочи прожерати.
Розумна жона — як є міх пшона,
Питає ся зима, де ми літо літували.
Дай серцу волю, а собі неволю.
Не буде зо ржі коржів [перечерк.: а з пса солонини].

За чуже личко дай свій ременець.

Дай, не дай, а не лай.

Які ми сами, такі нам сани.

[Перечерк.: Ласе теля дві мамі сее].

Який помайбіг, такий подайздоров.

Боже поможи, а ти, небоже, не лежи.

Хто сіє, оре, той не знає горе.

Орав мівко, посіяв рідко, та вродив му ся — дїтько.

[Перечерк.: Дай коневі вівса та гони го як пса].

Чого, небоже? — Хліба, Боже! — Роби, небоже!

— Не можу, Боже! — Терпи, небоже!

Чоловік гордіє, як ему ся добре діє.

Лїпший добрий слуга, як лихий газда.

Добрі діти вінец, лихі конец.

Борщику мій ріденький, — пробутку мій соло-
денький!

Шануй стару главу, будеш мати добру славу.

По руски та по людски.

Де хліб та вода, там нема голода.

Шапка до голови не приросла.

[Перечерк.: Лічений 10 раз умирає, нелічений
раз].

Тим би ся рогом чесати, котрим досягати.

Як ми Богови, так Бог нам.

Встань з рана,

Далеко від пана,

А близко до Бога —

Будут повні обороти.

Хто гній носить,

А Бога просит,

А корчму минає,

Той лиха не має.

Рука одного вбє та увяне,

А голова тисяч, тай не стане.

Лїпше з розумним загубити, як з дурним найти.

Не тільки світа, що в вікні.

З речи абес ніколи не забув:

Бога молити,

Бідних ділити,

А чужі пси не дражнити.

Три дурні.

Повісточка.

Що в Галичині чудотворних ікон та отпустів чимало, се кождий знає; а що наші простий нарід любить по тих отпустах без міри швендятись, се так же кождий знає. —

І так мандрували собі раз три Бойки на оден такий отпуст, а поголоднівши гарно, сіли собі під одну черешню при дорозі, роснакували сакви, розложили печені кури, яйця, книші, ракви з маслом, і що там Бог дав, на білі платині, добули гарний боклажок з горівкою і взялись собі у добрий час до снідання.

Але як та химерна доля нічо не діє, як лиш людям фіґлі строїт, так і мусіло по їй повелінію лучитись, що ішов собі дорогов оден бідний студент-мандрівник, а побачивши наших прочан, здохмив химерну свою шапочку, химерно уклонив ся, і пішов собі химерно далі гостинцем.

»Що правда, то правда« — каже оден с прочан, що му на ймя було Федь — »а сей панич мусит бути собі дуже честного роду! — Хіба ви не виділи, як він мені гречно уклонив ся?»

»Тобі, дурню?!!!« — крикнув другий прочан, та аж на ноги схопивсь, — »тобі матбути очі повилазили, а то був-бесь видів, що то він мені так хороше кланявсь! — Не мав би і роботи, як таким дзюм дурням, як ви отсе, кланятись!...«

»Тобі, Гриню?« — обіззавсь поважно третій прочан, що му на ймя було Проць, — »я се давно вже покмітив, що ви оба великі дурні еси!... Бо якби було в вас хоть трохи глузду в голові, то би були і сліпі намацали, що се мені той гречний панич так красно поклонивсь!« —

»Ха-ха-ха-ха-ха-ха!...« зареготались Федь і Гринь в оден голос; — »такому дуракови з дураків?!!! — Отто наговорив, як сліпий наплів!... Тажеж такому цапови, як ти, то би і старец загублений не вклонивсь, а не то ще такий скубент під вусом, що єму хоть нині попом або писарем бути!...«

»Та цурже вам, скажені!!!« — крикнув Проць, та з серця печенов курков до землі лопнув, що аж загуло. — »Хіба ми отце всі три не дурні та не божевільні?! — Хіба той скубент сїв на ворону та полетів, аби ми его не наздогнали та у самого не запитали, котрому з нас трйох він отце кланявсь?« —

»Гм!« — каже Федь і Гринь подумавше, — »коли-ж маємо йти — а ми ходім!« — А се сказавше, взялись божий дар у сакви пакувати, а спакувавши як там небудь, полетіли гостинцем, нашого студента наздоганяти.

А наш студент іде собі дорогою та Солохи співає, аж тут чує, як за ним хтось кричить: »Паничу! паничу! а стійте-ж!« — Він обзираєсь — аж се наші прочане летя, засапані, як ті міхи циганські, поупрівані, як кобили жидівські, а що вже утомлені від напрасного лету та від великої надсади, то годі і сказати!...

»А що?« — питає студент — »се ви може за мнов?«

»А то хіба не ви так красно кланялись перше, минаючи гостинцем, як ми отце під черешнев снідали?«

»Хіба се що злого?« — питає студент задивований.

»Абож ми дурні чи що« — відповів Проць поважно, — »аби ми за таке грічне слово гнівались? — Ми лиш тільки хочемо знати, котрому з нас трйох ви отсе кланялись?«

»Гм!« каже студент, котрий зараз покмітив, з якими розумнаками він отсе справу має; — »не во гнів, господарі мої честні, але я тому з вас кланявсь, котрий найбільший дурак за себе.«

»Се я!!!« — гукнув Федь, що аж по цілі околиці загуло; — »коли се не я найбільший дурак на світі, то нехай з мене шкуру живцем зоймут, та з неї жидам патинки пошиють!!!«

»Ти?!!!« — крикнув Гринь, та аж підскочив з серця, як та пилка німецка. — »Тобі би не оден ще

рік і не два до мене у школу ходити, а тогди аж дурнем зватись!...»

»А я знов« — каже Проць поважно — »не люблю з роду вихвалюватись! Але що дурацтва тичит ся, то хай зо мнов ніхто не рівняєсь, бо такого єму сорому наподію, що і в свячені воді не обмиєсь! Мудрому бути, се є велика штука, але дурнем бути, і то таким, аби за себе дурнем звавсь, се ще білша штука! А не так, паничу?»

»Чи так чи не так« — каже химерний студент — але відки мені знати, ког্রে з вас найбільший дурень на світі? Але коли вже конечно мене за судця собі обібрали, то нехай кождий з вас за рядом мені найбільше своє дурацтво уповіст, тогди і знати-му, як суд межи вами судити.»

»Згода!!!« — крикнули всі три у оден голос, а Федь став зараз і уповідати.

»Я« — каже Федь — »був ще є парубка собі великим дурнем, а то таким, що й одна дівка не хотіла за мене піти, хоть кільки їх там ні пересватав. Тогди понехав я смутчі дівки та взявсь до удовиць, і Господь Бог помилував, що висватав собі одну. А хоть і була собі таки зовсім не молода, а ще до того і сварлива як біс, але за того була собі на всю губу господарна, а то така, щоби була і є Татар виробилась! Чи-ж треба мені було лучшої долі або лучшої жінки на світі?... ніколи в світочку!...«

»Алеж діявол, той воріг всего миру християнского, позавидував мому щастю, та і післав нас одного разу обох на ярмарок, хоть і не було нам там великої треби. Але щож? — думаю я собі — грошенят є чимало, для чого-ж аби я не пішов собі у місто, та свою бабу не попоштував, як люде? — може би хоть на добу перестала сваритись та мені тусанів давати, як отсе мені доводилось що днини від неї приймати? От пібравшись за рученьки, як ті голубята, і пішли ми в місто!...«

»Але ішовше обое з міста, таки гарненько закрохмалені, довелось нам побачити над одним ставом

лужок, а то так гарно скошений, неначеби єго хто бритвов оббрив. Отже-ж я і кажу до свої жінки: А подивись но, небого! підкосив, як бричем оббрив!!... Але моя жінка, щоб і в сему марному ділі на своїм по-ставити, так зараз і прискіпалась до мене:

»Та цур тобі, бісоватий! А деж то як бритвов оббрив — коли то як ножицями обстриг?!«

»А я тобі кажу, що як бритвов оббрив!«

»Коли я тобі кажу, що як ножицями обстриг!«

»А чиж то мене не досада солона побила, аби я у тебе з роду правди не мав?! — Коли я раз кажу, що оббрив, так і оббрив!!!«

»А коли я знов кажу, що обстриг, то таки обстриг — хоть най там сто дїтків лусне!!!«

»Кажи, жінко, що оббрив, — а то я тобов зараз у отсей став як загурдузаю, так тебе хіба аж у тиж-день відшукают!!!«

»Нехай і за рік не відшукают, а я тобі кажу, що обстриг — та й що мені зробиш?«

»Жінко!«

»Чоловіче!!!«

»Оббрив!!!«

»Обстриг!!!«

»Колиж обстриг, то нехай же-ж стриже...« кажу я, та як стояв, так і загурдузав своїов жінков у став!... лиш забулькотїло за небіжков!... А теперь най ще мені хто каже, що я не найбільший дурень на світі!...«

»Дуже подобає!« — каже студент, — »але треба і других вислухати. — Отже-ж най уповідає, на кого черга паде!«

На се став Гринь свою сторію розказувати та й каже:

І я був парубком дуже великий дурак, але за того собі одинак у дуже багатого батька, а ще до того і станом і тварев хороний, а то так, що дівчата надо мнов аж бились, бо они смутчі волїют чоловіка дуреньковатого, як того занадто мудрого, а то матбути для того, щоб, як то кажут, їм шапку на голові носити, а не мужеви. — Отже-ж і висватав для мене батько

таку кралу, що не тільки що розумна була, як той премудрий Саломон, але ще до того і така собі хороша, як та повна рожа в городі, а ні чим вже так, як тими довгими шовковими косами аж по самі п'яти, та тими своїми чорними бровами, що як ті шнурочки понад чорні її оченята вились!... А є таков женитись, то і білший дурень потрафит, як я отсе був. Отжеж взяв я та й оженивсь — а оженившись — пішов собі у нову свою хату на мешкане, що нам мій тесть на словоді за селом побудував.»

»Але був у нашім селі оден жид-цирулик, що Мошко Дурбас звав ся, бо був собі і справди не в повнім розумі, ще гірш матбути, як я сам. А що дуже бідний був, так бігав собі кождої неділі раненько хата від хати мужиків бритити, і брав від кождої борода по манґереви. От прийшов він одної неділі рано і на мою бороду, а що се перший раз було, так моя жінка хотіла повеличатись, що она богацка донька, так і бринькнула жидови аж два манґері, бо ключі від скрині у неї були, і калитков она орудувала.»

»І все би то гаразд було було, коби-ж то мене не нагріла була чортова думка, хотіти поставитись протів мої жінки, що то і я ось якийсь господарь за себе! Отже-ж і кажу я до неї:

— А ти, жінко, хіба не тямин ся ó-світї — що за бороду лиш манґеря давсь, а не два?

— Овва! — каже жінка регочучись.

— Овва, не овва — кажу я — а ти, жиде, вертай зараз одного манґеря, бо не меш!!!

— Овва! — каже і жид усміхаючись, — умерлого є цвинтаря не вертают! А коли мені завідуєте того бідного манґеря, так я вам зараз ще і уса і брови оббрить!

— Мені?!!! — крикнув я не своїми голосами, хіба-ж то я тобі манґеря давав?! — Мої жінці мусин зараз оббрити і брови і таки цілу голов — а то не підеш небитий з сеї хати!!! У мене пустих манґерів нема!!!

— Ох чому не?! — каже жид — я за вашу волю ще і вашему тестеві голов обголю!...

А се сказавше, став свіже мило робити.

— Та цурже тобі, чоловіче! — каже жінка, — чи ти отсе лиш справи... Та і не доказала небога, бо, уздрівше нежерт, дала від разу такого драла, що ї польським уцікінерам би не сором!... Але ми з Мошком, не лїнівї, за нев на вздогїнь!... А на третім перелазї і наздогонили... посадили на сталец... я тримаю, а Мошко бритит... от і оббритив і брови і голов, як бубонь!...»

»А вітак жеж?« — питає студент регочучись.

»І се ще вам уповідати?! — Жінка — з головов голов як гарбуз — давай драла до батька собі — я з Мошком за нев, а там довелась нам обом від старого дїдугана така халазія, що і на вторім пришествію Ісуса Христа ще будемо наші синці показувати!... А тепер най ще хто відважит ся сказати, що я не найбілший дурень на світі!...«

»Нїщо й казати!« — рече студент, — »але-ж бо і Мошкови годї права до дурацтва не признати! — А тепер най ще і сей третий поважний господарь буде ласкав нам свою сторію уповісти!«

Сего слова Проць тільки і ждав, а покашлявшє поважно, став поважним голосом так уповідати:

»Я, паничу, ще і тепер великий дурень за себе, але як був парубчаком, то мене люде иначе і не звали, як тільки Туман-Проць, або таки по просту дурний Проць. Та відки-ж менї було і розумному бути, коли мому батькови загадалось умерти, як я ще в пелїнках був, а моя неня покойна так мене вельми жалувала та пестила, аж доки на круглого дурбаса не випестила!«

»А як менї було рочків сімнацять або вісімнацять — так моя мама і каже до мене: Мене, синку, дуже чогось очн заболїли, — треба тобі буде піти у місто до антики та купити менї Ніксу, бо се дуже на очн допомагає!«

»А я-ж відки, мамо, знаю, який тото Нікс чи що? А хоть бих і знав, то хїба я дорогою не забуду? — Ви-ж предсе знаєте, який то я дурбас!...«

»Не забудеш, синку« — каже мати, подаючи мені два манґери, завязані у платину, — »лиш як меш іти дорогою, то в одно собі на голос проказуй »Нікс«, так і не забудеш!» — Отже-ж взявсь я та і потяг гостинцем до міста, нічо не діючи, як лиш в одно Нікс та Нікс репетуючи, бо так мама казала!...«

»Але ідучи гостинцем, вижу я, аж там ріжут у одного шваба на подвірю пацюка, а то такого собі ситого, що я ще такого з роду і не видів!... а черево у него таке, що і в нашого покойного пана такого не було!... Отже-ж я собі і став у фіртці та дивюсь, виваливши очі, на таку чудасію, але своє »Нікс, Нікс« усе собі на голос репетую!...«

»Але дїтьчі швабюки — чи там показились, чи таки по просту п'яні були — як і санут ся з бучагами до мене!... »А ти що отсе, сякий та такий синку?! Хіба ти не видиш, яке тут честне та пожиточне діло?! Йкий тобі тут у біса Нікс?!« — а се сказавше, як станут мене бучками періцити!... Я-ж вижу, — що се не переливки, так і ставсь у них під-милий-біг просити: Пустїт мене — батечки — я вже сему пару не зробю — лиш навчіт мене — як минї та й що казати! А шваби тогди: »Як тобі казати? — Оттак кажи — дурню: Дай Боже повно у кождї лижці, у кождї мисці, у кождї судинці, хоть і кожного тижня так, ба хоть і кождої днини! — Тогди би може і тебе помилували та хоть кусником сала надїлили!« — А се сказавше, ще дали менї пару позаушників та і пагнали гостинцем!...«

»А менї, ідучи гостинцем, уже мамино лікарство і нї в голові! забув зо шумом! а в голові менї швабські речі, аби їх — не дай Боже — не забути, та ще коляк не набратись. Аж тут іде собі чоловік гостинцем, а то такий як чотири дівки, бо дуже на тїце серце матбути собі сердешний десь хляпнув, а то так, що мусїв кождої мінуті ставати та преанактемську сивуху вертати!... І то щастє було, що мав гарну коляку у руках, а то був би матбути серед дороги впаав, так то, бачите, гарно є прошінатором почоломкавсь!... А я — як був дурний — так зараз і підбіг до него та й кажу:

Добрійдень вам, дядечку! Та дай Боже повно́ вам у кожді лижці, у кожді мисці, у кожді судинці! а то не то що кождої днини, а таки кождої години.»

»Аж тут, братчики ви мої любі, як мій п'янюга не витверезит ся відразу!... як не ухопит мене за чупаху!... як не стане мене бучком по спині мастити!... доста того: я думав, що я уже зовсім таки без душі! Але гарцизяка тим бо не питає а своє діло пазит, та ще до того і не своїми голосами веренціт: »А ти що за пометиня мені обібралось, з мене тут собі кепи бити? А коли мені препроклятуща барабулянка так в животі завадила, то тобі хіба годилось, мені в лижки та в миски теребити? — А сякий же та такий ти сину...« І тут замахнув своїм бучагов, що аж зашуміла мені над головою!...

»А я хоть тільки мав ще глузду в голові, що унав єму до ніг та й прошусь: »Помилуйте, бадечку, та не вигоніт душу, а лучше навчіт, як мені було отсе казати!...« — »А ти-ж ще питаєш, як тобі було казати? Оттак тобі було казати: А гі на тебе, п'янюго ти оден! в каміне та в шкрупіте таке робити, а не добрим людем дорогу поганити, сякий та такий ти лайдако! От що тобі було казати!« — »Єй Богу — що вже так буду, бадечку, лиш теперь пустіт мене з душев!... А се сказавше, поцілював єго ще в руку, а сам потяг собі плачучи гостинцем!...«

»Але-ж бо та невсипуща доля ще не натішилась була моїми дотеперішними прочуханами, бо я ще і два гони гостинця не уйшов — аж тут і йде на встріть мене громадка кумів з дитиною від хресту, а старший кум з свічками та с крижмами на переді, а сам собі такий великдан рудий та черлений як кат!... Яж до него ще з далеку: А гі на тебе, п'янюго ти оден! В каміне та в шкрупіте таке робити, а не добрим людем дорогу поганити, сякий та такий ти... Але я ще сего слова і не доказав, як я уже упрівав руланови в лабах, а то так, що і росповісти годі!... Де вже таку упріванку кому і вповідати!... Добре хоть, що навчили мене, як на другий раз казати, а то ще і віршов навить!...«

»Але іду я собі дорогою та перемотую ту віршу в своїй голові, аби ю не забути, аж тут і несуть мерця с корогвами. Так я зараз на ввес рот:

У щасливу годиноньку, в добрий час!

Допоможи вам, Госпідку, в рік хоть раз!

Аби й хатки у селі не було,

Щоб таке ся що роченьку не вело!...

Оттаку то гарну віршу мене преанхтемські кумки навчили!... Та була мені вірша!... бо як би були панотець з дяком не згікали на устеклих — то були би і мене разом з умерлим на цвинтарь понесли!...»

»Алеж бо і тогди ще не оставила мене суча-пресуча доля, як я вже ледви що ноги за собою гостинцем волочив!... А се так було: ялетусь я отсе гостинцем, аж тут і сидит собі одна баба під хатою на приспі, а друга лежит їй на колінах тай обіськают ся. А я, як ішов, так зараз і на коліна бух — та плаксивим голосом як і заведу: »Со духи праведними упокой, Христе Боже, раби твої«, — бо так мене, бачите, панотець учили, як мене с поганих рук спасали! — Та гарно они мене і навчили!... Як імуть мене, як стануть мене кулаками по голові товкмачити!... Я ж думав, що аж тепер мені амінь!... Але на моє щасте надїхав чоловік — таки з нашого села — фірою, а випросивше мене від бабів повіз до мамі просто на піч, де я не оден руский місяць над моїм розумом думаючи, вилежав!... А тепер же судїт усі громадою, котрий з нас трїох найбільший дурень на світі?»

За однов індійсков казков вольно написав

Марко Нестерюк.

[Друкуємо з автографу, написаного на 3 аркушах паперу. Остатніх 12 рядків, від слів: „і на коліна бух“ аж до кінця беремо з II-ого тому писань Федьковича, стор. 388—389, де вони подані як фрагмент, коли тимчасом се закінчене без сумніву належить сюди до „Трох дурнів.“ Непорозумінє вийшло з того, що редактор II-ого тому не мав рукописи „Трох дурнів“ в руках. Марко Нестерюк — се псевдонім Федьковича. Пор. тут, стор. 306].

VI.

Руский лірник.

Побожні пісні для руского народа.

Федькович мав уже 1864-ого р. охоту вчити ся на лірі¹⁾. Але сю гадку виконав він тільки у Львові в осени 1872 р., купивши собі дві ліри. Був пересвідчений, що ліра — дуже гарний інструмент, пригожий для всіх, для школи і дому; дораджував людям учити ся грати на лірі, а щоби мали що до ліри співати, він сам видумував пісні. »За пісні ми постараємося«, сказав він у передмові до »Дванацяти пісень« про св. Николая — і справді виконав се, уложивши пізніше »Руского лірника«.

У I-ім томі писань Федьковича, на стор. 562-ій сказано, що автограф »Руского лірника« затратив ся, і тому з него подано там лише кілька пісень, що були давнійше друковані. Тимчасом автограф віднайшов ся і на основі програми, яку сам Ф-ич уложив для сеї збірки, ми мусимо вилучити із неї »Дванацять пісень« про св. Николая (пор. т. I, 562—578) і »Три пісні во честь св. Юрія« (т. I, 578—586), видані 1873. р. »Просвітою«; натомісць повинні ми взяти до збірки иньші пісні з »Руского лірника«, надруковані вже у I-ім томі. Робимо се так, що де на них у збірці приходить черга, там їх лише зазначаємо, покликуючись на I. том і даючи поправки. Всі иньші пісні даємо по

¹⁾ Мат. 90.

черзі, як ідуть дні святих в році, бо так Ф-ич се собі укладав.

Автограф, писаний на цілих аркушах, переважно 1876. і 1878. р., кожда пісня окремо, має заголовок: »Руский Лірник. Побожні Пісні для Руского Народу. Зложив Ю. Федькович.« На відворотній стороні поданий цитат:

Малѣ вѣхъ къ кратѣи моѣй, ѿ юнѣи въ домѣ оца моего: ласоухъ оуны оца моего. Рѣцѣ мой сотворишѣ оргѣнъ, ѿ персты мой составиша псалтирь. И кто возвѣститѣ Гдѣви моему; самѣ Гдѣ, самѣ оуслѣшитѣ: Самѣ послѣ аггѣла моего, ѿ взѣтъ ма ѿ оуцѣ оца моего, ѿ помаза ма елеемѣ помазанѣа моего. Братѣа моѣа добрый ѿ велицы. ѿ не клягоути къ нѣхъ Гдѣ. Изыдоухъ къ стрѣтенѣи ѿноплеменникѣ, ѿ проклятъ ма їдѣшии своими. Изъ же ѿсторгнихъ мѣчь ѿ негоу, оуезглавихъ єго, ѿ ѿахъ поношенѣи ѿ сыновѣхъ їиѣвыхъ.

Псалм. ѱн.

На початку мала бути у збірці

1. Піснь трисвятая.

2. Піснь до Іесуса Христа.

Сих двох пісень нема; здається, Ф-ич не зложив їх. Так само нема далі пісень про св. Петра вериги, про Йова праведного і про Артемія великомученика, хоч Ф-ич у своїй програмі зазначив собі ці теми.

3. Піснь до Матери божєї.

Друкована вже в I. томі, 588—589, але там треба на основі автографу поробити такі поправки в рядках (самої пісні): у 2 має бути: купає, 3. християнів, 4. Єва червива, 6. з чортівської наради. 7. в великі, 12. нагадаєш, 16. скупить, 18. вродить, 19. зийде во звїздах, 23. на всяк день, 25. за тоб-ж жидове.

Януарій.

4. Святий отець Василій великий

родив ся в місті Кесарії, у грецкім краю, 308-го року після Христа. — Отець его звав ся также Василій, мати звала ся Емілія, старша сестра Мокрина, оден брат Григорій, другий Петро, а третій Навкратій. — Найвірнійший приятель святого Василя був святий Григорій, владика з Назіанзу.

Як святий отець Василій жив на світі, як він страдав, і які він чуда творив: се треба собі прочитати в Житію Святих. — Я тут лиш тільки скажу, що святий Василій помер 1. січня 353-го року після Христа, а то в родиннім своїм місті Кесарії, проживше на світі років 45.

Слава ему!

В місті Кесарії господная сила:

Гой, бо там владиков святитель Василій!...

Арії-ж прокляті на него не любя,

Тай фалют ся вельми, що з світа го згубя!...

Пішли-ж они разом до царя в суборі:

Валентію царю: Василій твій воріг!...

Валентію царю: підпиши укази,

Аби той Василій загинув відразу!...

Гой, сів царь у крісло указ підписати:

Гой, стало-ж ся крісло під ним зодрегати!...

Гой, взяв царь Валентій перо в свої руки:

Перо-ж му ся ломит в дрібненькї штуки!...

Аж тут і цариця в світлицу вбігає:

Гой, мужу мій — мужу — твій син умирає!...

Тогди-ж царь у голос: Василю владико:

Ратуй мого сина — дам дар ти великий!...

А святий Василій помолив ся Богу,

Аж хорий царевич схопив ся на ноги:

Василю — каже — Василю-свiate:

Хрести во Христа мя, щоб душу спасати!...

Але-ж бо Арії зарули що сила:
Ба ми мем хрестити цісарского сина!

Узяли-ж Арії хрестити го сами...
Сконав їм царевич таки під руками!...

Тогди-ж царь Валентій настрашив ся дуже,
Припав у коліна господному мужу:

Василію — каже — щож маю робити,
Би Господа Бога ще гірш не гнівити? —

Верни — каже — царю — церков хрестіянам,
Що в нас відобрав-єс — та дав Аріянам!

А ви — Аріяне — ходіте зо мною!
Зміркуємо — каже — господную волю!...

Замкніте ви церков, прибийте печати,
Ще й покладіт варту до-вокола на чати!

А кому за три дни церков ся отворит,
Того-ж она й буде — така божя воля!...

Гой, стали-ж Арії в дверий ся молити —
Не хоче-ж бо їм ся церков отворити!...

А святий Василій крестом лиш вторкнув ся,
Двері відлетіли — аж мур зодрегнув ся!...

Тогди-ж хрестіяне на коліна впали,
Христу Богу Спасу честь-славу віддали!...

І ми прославім го, братя хрестіяне,
Во тройци святого — во вік віков — амінь!

2/9 1878.

5. Петра вериги.

(Сеї пісні нема).

6. Святий архієпископ Танасій.

Недуга й неволя — не горе-ж то, братя!
Ба навіть не горе — під міч ката стати!

А горе-ж то — горе — як заозмесь воріт
Та на твою душу, щоб з'їсти, як грушу!...

Оттак і святого Танасія того
Враги ті присіли, щоб живцем го зїли!...

А був Танасій та архівладиков
У Александрії — у градї великім.

І пастирем вірним пас стадо христово —
І мов херувим той беріг боже слово:

За тоє сь Арії-ж на него завзяли
Та й напасть пеколну на него поклали:

Гой, вбив він — кажут — одного владику —
Ще й руку відтяв му на чарі великі!...

А царь лукавий лиш сего чикає,
Бо на святого давно пізьму має!...

І видав же-ж він таковїї суди,
Що завтра Танасій мечем стятий буде!...

А свят Танасій зарув лиш до Бога,
Яко той олінь гонен псами многи!...

А Господь правий зділав таке чудо,
Що вбитий владика став сам перед судом!

Гой, суде — каже — ти суде лукавий —
Тото-ж Арії мій вік відобрали!...

Але-ж царь лютий не хоче се й чути,
Бо рад би ся мужа святого позбути!...

І прогнав прочки святого в пустиню,
Щоб погубити душу неповинну!...

А свят Танасій зарув лиш до Бога,
Яко той олінь гонен псами многи!...

І так Святого пять раз прогоняли,
На его главу цїну накладали!...

Ба навіть в церкві хотїли го вбити,
Щоб свої мести кровїов наситити!....

А все-ж то були погані Арії,
Та ще й царі три — царі невірні!...

Ратуй же й нас ти, Танасію-свiate,
Від всіх напастник! від врагів завзятих!
Амiнь!

5/9 1878.

7. Святий Григорій богослов.

А хто хоче знати, як дякують люде,
Най піде в Цариград — там видіти буде!...
Бо у Цариграді Арії верхуют
І церков Христову, як море, турбуют!...
А царь Теодозій лиш заложив руки
Та дивит ся з боку на христіян муки!...
Лиш оден великий святий Григорій
Церков не лишає ні в нужді ні в горю!...
Не ходит в порфірах, не їде в кариті,
А ходит в убогі, приношені свиті!...
Не їст він сахара, не пє вина тучні,
Сухарь лиш з водою — то хліб му засушний!...
За тое-ж вельможі з него ся ругають,
Загубленим старцем на сміх призивають!...
Отто-ж то нам — кажут — отто нам владика,
У клоче убраний, впєрезаний ликом!...
А святий Григорій бо тим не питає,
А стадо Христово до Бога кортає!...
За то-ж го пустота камінєм метає,
На него-ж Арії убійник наймають!...
За то-ж го владики зсадили є престола,
А царь прігнав є краю — така людзка доля!...
Так дякують люде за добре у світі!...
Та все божє воля во віки і віки!...

3/9 1878.

Февруар.

8. Святий мученик Никифір.

Друк. у I. томі, 594—595. Після автографу треба там поправити в рядку (піснї) 14-ім: має бути: хрестіянска, 21. Ба я-ж, 23. А хоть моя голов під міч, 33. Для того-ж.

9. Святий великомученик Ф'дир Тирон.

Хто кращий від рожі, лелії, та й рути? —
А то святий Федір в цісарских рекрутах!

Бо був він у війську в царя Максимяна,
А що був рекрутом, то й тироном звано!

А був царь Максимян гой дуже лукавий,
Як лев той прилютий, як тигрис кровавий!

Та й став хрестіян він претяжко гонити,
Мечами стинати, на вогнях палити!

А бідні рекрути — котре хрестіяне —
Царя-людожирця вельми ся бояли!

Вельми ся бояли, віри відступали,
Поганим ідолам чолом покланяли!

Та лиш святий Федір божкам не клонив ся,
Христу-Богу вірив, до него молив ся!

Гой учув же-ж тоє Максимян, царь лютий,
Та й велів пред себе ставитись рекруту:

Гой Федоре — каже — зречи-с твої віри,
А будеш начальник над усі жовніри!

Ба я — каже — царю — Христа не зречу ся,
Хоть мав бих страдати і тіло — і душу!

Тогди-ж царь Максимян розлютив ся кляте
І велів святого на древо роспяти —

І велів го бити до самої кости,
Желізними ціпни від своєї злости!...

І тіло му дерти гострими гаками —
Ллелась кров святого — та ллелась ріками!...

І велів царь лютий латер дров зладити —
І велів святого ув огню спалити!...

І велів царь лютий від своєї злости
Ввес харч осквернити великого посту!...

Гой, як я їм — каже — ввес харч наскоромю,
То всі хрестіяне говіне поломя!...

Але святий Федір владиці являє,
Що царь препоганий вчинити гадає.

Гой — каже владика — та що-ж я поможу;
Народ же-ж без страви прожити не може?...

Варіт — каже Федір — пшеничне зерно,
Та їжте го з медом — то збудетесь скверни!

І як святий мовив, так всі учинили,
В піст першого тижня пшеницу варили —

І перший той тиждень Федоровим звали —
І Господа Бога во вік величали — Амінь!

3/9 1878.

Март.

10. Сорок святих мучеників.

Гой, в Римі — Римі — у римські державі
Полк дванадесятий на всі полки в славі!...

Гой, бо в тім полку самі хрестіяне,
За свою відвагу громовими звані!

А за все войско було мужа сорок,
Що б царь був не дав їх за золоті гори!...

За тоє же-ж царь наважив ся зїло,
Усіх перемовить на поганску віру!...

Пристаньте-ж — каже — на віру ви нашу,
А усіх вас сорок в началство оглашу!...

Не — кажут — царю — лиш того не буде,
Ми-ж є крестіяне, а не скверні юди!...

На се розлютивсь царь несамовитий
І велїв каїнем во уста їх бити !...

Вітак велїв їх з великої злости
Бичами вбивати до самої кости !...

А як від кости їх тіло відстало,
То кати гаками его віддерали !...

Святі-ж в покорі приймають ті муки,
До Господа Бога здоймають лиш руки !...

Гой, велїв з них царь одєжу зідрати
Тай на став замерзлий всіх сорок загнати !...

Ще й берегами огні розікласти
Й до кожної ватри ще й варту покласти !...

Гой, хто з них — каже — нагріти ся схоче,
Нехай — каже — в перед свій крест потолочит !...

А святих сорок й ту кару приймають —
До Господа Бога лиш руки здоймають !...

І так карались три дни і три ночі
На ледові кризі — всім на вдивовижу !...

Гой, ходит шельвах берегом до-вкола,
Аж тут ся і стала свята божя воля :

Сорок коронів над озером стали
І жемчужним світлом ввес лїд осіяли !...

А царь поганий, взрівше таке чудо,
Аж вздрег ся від злости, як пекелний юда !...

І велїв зараз з великої злости
Всім сорок младенцям поломити кости !...

Й велїв великі огні він зажжєчи
І святих живих ще ув огонь веречи !...

І велїв проруб в леду прорубати
І поїв с тіл честних під лїд пометати !...

Гой, а над ледом жемчужні корони
Лелїли й лелїють — як во время оно !... Амінь !

II. Святий Олекса, чоловік божий.

А хто-ж так ся Богу приподобить може,
Як святий Олекса, як чоловік божий?

Гой, був же-ж бо він вельможного роду —
І був его отец римским воєводов.

І всі его двори під златом сніяли,
І слугів аж тристо его послушали.

А мав той вельможа одного лиш сина —
Олексов він звав ся — прекрасний, як днина!

І каже він жінці: Що мемо робити?
Пора вже нам, жінко, сина оженити!

І сина в женили, весіля зробили
І молодих спати в кімнату завели.

Але-ж бо Олекса з жінков не лягає,
А слюбний свій перстїнь він с палця знімає:

Гой, на ж тобі, жінко, перстїнь на росправу,
Бо я йду шукати небесної слави!

І пішов же-ж він у місто Едесу
І скинув там з себе багатїї ризи —

І убрав на себе старецкїї дроки —
І жебрав під церковв сїмнацять аж років!

А пречиста Дїва у снї людем каже:
Введїте Олексу у церькову даже,

Бо его молитва, як тое кадило,
У Господа Бога приемле і мила!

А святий Олекса настрашив ся того
Та й вернув до Риму, ще й до вітця свого:

Ох, пане — каже — Христа-Бога рали
Позволь ми притулок у твої палатї!

Іди — каже — старче, — під сходами кутик —
Там можеш про мене і вік твій добути!

Там з него ся слуги усі кепкували,
Дрочили ся, били, всіляк призивали, —

А святий Олекса в покорі все зносить,
За ворогів своїх Христа Бога просит !...

Аж у рік сімнацїть, в п'ятницю велику
Правит службу божу сам римський владика —

Аж тут чуют голос від самого Бога :
Ідїт поховайте чоловіка мого !

Він зве ся Олекса для моєї слави —
Й жие в воеводи на хлїбі ласкавім !

І рушив владика у-раз з воеводов
До божого старця в клїтчину під сходи :

А він вже покойний д'земли спочиває,
В руцї свої праві лист білий тримає,

А у тому листї такої глаголи :
За вас, отче й матко, я в Бога ся молю !...

4/9 1878.

12. Святий Ігнатій Богоносец.

Як кидер в дебрїх, як свїчник во златї,
Так з божих угодник архїрей Ігнатїй !...

Як же Спаситель ходив ще по свїтї —
І велїв привести до себе веї дїти :

То первий Гнатїй щаслив був у Бога,
Що на нїм спочила рука Пресвятого !...

А як доріс він і став хрестїяном,
То вчив ся ерейства в святого Івана !...

А Петро й Павло божественнов силов
Во архїереї его посвятили !...

Веї-ж его люде вітцем почитали,
А веї хрестїяне Богоносцем звали !...

Гой, лиш царь Траян не злюбив го дуже
Й завзяв ся завзято на святого мужа !...

А як приїхав у Антіохію,
Завдав хрестїянам великую гію !...

Й велів святого пред суд свій привести,
Щоб за свою вражду над святим ся знести !...

Гнатію — каже — ти душе лукавий,
Тож ти так завзявсь на божків наших славу ?

Не, — каже — царю — у мені Дух божий ;
То твої лиш божки з діявол похожі !...

За що-ж же, Гнате, усі християне
Тебе Богоносцем якимось призвали ?

Хто, царю, в серци носит слово боже,
Той і Богоносцем назвати ся може !...

Й я-ж бо, Ігнате, божків в серци маю,
Чому-ж Богоносцем й мене не взивають ?

Бо твої божки усі є пекла родом
І вже ся обридли й поганским народам !..

Правда, Ігнате, божки підупали,
Але я їх здойму на ноги помалу ;

Для того-ж, Гнате, покинь твою віру,
А дам ти багатства без кінця, без міри !...

Знаю-ж я, царю, що esi багатий,
Да мое багатство на кресті роспяте !...

То прийми-ж мене, Ігнате, за сина
І му тя любити, як рідна дитина !...

Не буду, царю, тобі я й за тата,
Бо вся любов моя на кресті роспята !...

На се царь Траян розлютивсь без міри
І велів пустити на Святого звіри !...

Були-ж ті звіри леви аж чотири...
Даруй, ох даруй нам, Христе Боже, мира !...
Амінь !...

Апріль.

13. Св. в. м. Юрій.

Пісня про св. Юрія була вже друкована в 1. томі, ст. 591—592. Справити там треба у 5. рядку пісні: не хоче пустити н а пустити не хоче — і в 6-ім: доки н а доки-ж.

14. Святий евангелист Марко.

Не лев африканський во пуци то риче,
А Марко святий то евангеле пише!

І пише его він за словом Петровим
І Духа святого й приказом Христовим!

Бо в день того-ж Духа — та Духа святого —
І Марко хрестив ся Петровов рукою!

І від того разу за божим приказом
С хрестителем своїм ходив у світ разом!

Від Єрусалиму у проч аж до Риму
Гласить боже слово не було їм стриму!

І каже Петро му: Іди, Марку сину,
У Александрію в щасливу годину!

І там на престолі владикою сядеш
І церьков Христову нову там завяжеш!

Але-ж бо погане розлютились дуже
І чортом назвали святого вни мужа!

А на сам великдень на церьков напали
І Марка святого в ланци оковали!

І по цілім місті его волочили —
І кровйов святого каміне змочили!

І рвало ся тіло на дрібнії шматки
І мусів свят Марко дух Богу віддати!

Тогди-ж повеліли огонь розложити,
Щоб тіло святого на попів спалити!

Але-ж бо на тоє як вдарили громи,
Мусіли поганці втікати до дому! —

А всі хрестіяне Бога прославили,
Єго-ж бо є слава! єго царство й сила!
Амінь!

4/9 1878.

15. Святий апостол Яків.

Гой, та на мори, на морекому брезі,
Гой, та розпустили два рибарі мрежі!
Гой, були-ж то два — два рідніі братя;
Оден звет ся Яків, другий Іван зватий!
Гой, а син божий на море приходить,
Та де ніжков ступит, там виноград зродит!

Гой, та покиньте-ж ви рибу ловити,
Та ходіт зо мною Господу служити!

Гой, та покиньте-ж ви мрежі метати,
Та ходіт за мною народи спасати!

І назвав він їх та й синами грому,
Бо були найвірніі спасителю своєму!

А святий Яків був в Господа вторий
І був самотретий с Хрестом на Фтаборі!

А як син божий возніс ся до неба,
Знав святий Яків, що чинити треба:

Ходив по краю від міста до міста,
Проповідуя спасителя Христа!...

За те-ж жидове розлютились дуже
Тай бунт зробили на святого мужа!...

А жид Іосія верг ланц му на шпю
Та й до Ірода го поволочили!

Хотівше-ж Ірод жидам в ласку стати,
Велів Святому мечем голов стяти!

Але-ж по дорозі, на стратище йдучи,
Там прокажений превельми ся мучив!...

Святий же-ж Яків єго благословив,
А прокажений встав з одра здоровий!

А жид Іосія, вздрівше тоє чудо,
Впав на коліна та й вдарив ся в груди:
Якове — каже — крещай мя водою,
Бо й я йду гинуть за Христа с тобою!...
Велів апостол та збан води дати
І став Іосію во Христа крещати,
А з неба чути такові глаголи:
Мир вам! премудрость! — ходіт в царство мое!
Тоді-ж апостол поклав свою голову
За слово боже, за господну славу!
Апостол первий, а Іосія второй,
І воселились в небесні претвори —
Амінь!

4/9 1878.

Май.

16. Святий Іван Богослов.

Гой, не орев то під облаки грає,
А свят Іван то Христа провозає!
І провозав го від міста до міста,
Бо з всіх апостол лиш він наймиліцій!
Гой, а при тайні, при тайні вечери
Він прихилив ся к' спасителю щиро!
Гой, а під крестом — син божий роспятий
Дав му в опіку святу свою матір!
Дав му тай каже: Се матір ти, сину!
А се знов, мати, се син твій від нині!
Гой, а по сконі пречистої Діви
Пішов у край грецький, Христа слово сіять!
Гой, але-ж бо царь Домитій презляций
Велів всадити в олій го кіпяций!
Але Святого-ж олій ся не ловит
І вийшов з него свіжий та здоровий!

За тоє-ж цісарь — Домитій облудний
Вигнав го в Патмос, на острів безлюдний !...

А повернувши у грецькі знов страни,
Став посіщати усі християне.

Гой, а оден муж з гувльки-п'ятки
Упав в убоство та в довги великі.

Тогди-ж пішов він та до жидовина :
Продай ми отрою — хай зараз загину !...

Гой, продав му жид та отрою чашу,
Він перекрестив ю тай випив відразу !

Але-ж отрій бо єго ся не ловит
І став він, як в перед, ще в троє здоровий !

Тогди-ж біжукт вни до святого Івана :
Апостоле — кажукт — тут чудо ся стало !

Гой, коли чудо, нехай буде в двоє !
Подай ми, жиде, ти чашу отрою !

І взяв апостол ту чашу отрою,
Ще й перекрестив ю святою рукою ;

А с тої чаші змня возлетіла,
А возлетівше, в сей час ся розсіла !

А Святий каже до бідного мужа :
Унеси ми зілля зеленого, друже !

А скоро апостол над ним помолив ся,
Кождіський листочок у злато змінив ся !

Тогди-ж жидовин упав на коліна —
І ввірив відразу в Господного сина !

І ми-ж го, братя, усі восхваляймо !
Святому Івану честь-славу віддаймо !

Амінь !

5/9 1878.

17. Пісня про Йова праведного

не була нігде друкована і автографу нема.

Юнїй.

18. Пісня про св. Івана сучавського

надрукована в I. томі, ст. 589. Автографу нема.

19. Преподобний Отец Онуфрій великий.

Гой, послушайте-ж, хрестіяне-брата,
Онуфрія пісню буду вам співати!

Гой, та в Персідах та в персідскім краю
Жие царь побожний та дітий не має.

Але-ж у тую щасливу годину —
Аж породила цариця му сина.

Йде же-ж діявол до царя у гості:
Твій син — каже — царю, не с твоєї кости!

Тогди-ж велїв царь огонь розікласти
І у нїм спалити дитятко нещасне!...

Але-ж огонь бо его ся не ловит,
А ангіль же з неба так цареви словит:

Возьми-ж ти — каже — царю, твого сина
Та ще й занеси го в монастирь в пустиню!

Та якже-ж можу я сего зділати? —
Хто-ж буде на пуци дитину плекати?

Аж прибїгає та й білая ланя:
Я-ж — каже — буду дитинї за маму! —

Сім рік вже-ж хлопец в чирцях обитає,
Аж ангел господний з неба прилітає:

Ходи-ж, Онуфрій, теперь ти зо мною,
Нехай ти покажу обитель я твою!

І завїв він го у пуци-вертепи:
Отут тобі — каже — страждати ся треба!

Тут ти му з неба хлібом годувати,
А в кожду неділю тайнам причащати!

Так жив Онуфрій до шістьдесять годів,
Коли-ж оден монах в ті страни приходит.

Та як прихолит, так вжахнув ся дуже.
Уздівше там зовсім оброслого мужа!...

Волос по землю, борода у ноги,
Як жив ще на світї, не видїв такого!...

А святий каже: не жахай ся, брате,
Бо тя прислав Господь, мене поховати!...

Трицять мя років кормили ангелї,
А других знов трицять фенїкове древо.

А що недїлі ангел причащав мя
І словом господним всяк день потїшав мя!

Тое сказавше, віддав духа Богу,
Странному-ж черцєви в велику тривогу!...

Гой, бо та став він думати-гадати,
Що нічим на пуци та грїб укопати?...

Аж тут приходя два леви до того
Та й положились у ноги святого!...

Та й стали-ж єму та й ноги лизати
Та й стали-ж ті ноги слїзми умивати!...

І вигребли вни своєми лабами
Онуфрію-святу глибокую яму!...

Бо така-ж була господная воля!...
Єму ся поклоним! єму ся помолим!

Амїнь!

5/9 1878.

20. Святий верхопрестолний апостол Петро.

Друковано у I. томі, ст. 595, згідно з автографом.

21. Святий верхопрестолний апостол Павло.

Що-ж то за лютвїрь так люто лютує? —
То фарісей Савло хрестіян мордує!...

Гой мордує-ж їх у Єрусалимі,
Нема єму годї! нема єму стриму!...

А щоб заслужити на більшу ще ласку,
Бере в архереїв паспорт до Дамаску.

І їде в Дамашок, а з ним війська много,
А все на зневагу росп'ятого Бога!...

Аж тут нараз ся світлість з неба точит
І мече ним д' землі і сліпит му очи!...

А з неба чути громкі слова они-ж:
О Савле ти, Савле, за що-ж мя так гониш!?...

Савло-ж питає: Ти-ж хто еси, пане? —
Я-ж — каже — Христос є на всі християне!

Теперь в Дамашок, о Савле, іди ти,
А там тобі скажу, що маєш робити!

І жде там Савло, ще й темний на очи,
Ні ївше, ні пивше три дні і три ночі.

А в день четвертий Ананій приходит
І темного Савла в молитві находит:

Мир тобі, Савле! Христос поселає
Й святі свої руки на тя полагає!

І положив му він руки на голову;
Тогди-ж як луска та з очей Савлу впала!...

А муж му каже: »Рек ти спас казати:
Що меш вже не Савлом, а Павлом ся звати!

Яко возбрав тя він драгим сосудом —
Гласить його слово народам повсюду!«

І пішов Павло в Рим благовістити,
Христа Бога слово і там голосити!

А в Римі правив царь Нерон поганий,
Найтяжчий гонитель на всі християне!

І мав царь Нерон підліжницю-нешту.
Що дуце любив ю, як всіх других решту:

Да тая-ж як вчула апостола слово,
Покаялась щире до Господа Бога!...

За тоє-ж царь Нерон розлютив ся кляте
І велїв Павлови мечем голов стягти!...

І діялось то у ту саму днину,
Як Петра святого на кресті прибили !...
А як Павлови святу голов' стяли,
То молоко з медом з шиї ся поляло !...
Бо хотів Господь показати миру,
Як того він любить, що Господу щирий.
Амінь!

6/9 1878.

Юлій.

22. Святий великомученик Прокоп.

Як ангел з раю, як сонце в погоду,
Так став перед царем Прокіп воевода!
А царь му каже: Бери війська брани
Та руш у Єгипет та ріж християне!
Гой, бо в Єгипті християнів много;
Ти-ж виріж їх — каже — всіх прич до одного!
Гой, їде-ж Прокіп, — за ним війська сила —
Тай став почувати, де ніч захопила.
Аж тут земля ся потрясла нагально
І став серед неба крест яснокришталний!
А з неба чути в громах слова они-ж:
»Гой, Проконе — каже — за щож мя так гонити?!...«
Прокіп питає-ж: »Ти-ж хто esi, пане?«
»Я-ж — каже — Христос є! Бог всіх християнів!
Най же-ж гонити ти церкову мою,
А буде мир мира всегда мій є тобою!«
І дав ся Прокіп рано окрестити,
І дав золотий крест собі він зробити!
За тое-ж взяла го погань на муки,
Повісивше тіло за ноги й за руки!
І дерли тіло кліщами від кости
С поганскої встеки, с поганскої злости!...

На те-ж ангелі два з неба злетіли
Та і іспілили замучене тіло!...

А погань каже: »Диви ся, облудо!
Тото наші божки таке творя чудо!«

А Прокіп каже: »Де-ж ваші ті божки,
Нехай їм загляну ув очи хоть трошки?«

Коли-ж поганці в божницю го взяли,
Всі божки погані в сей час пощезали!...

Тогди-ж мучитель не знав, що робити,
Казав на хребті му огонь розложити!...

Вітак велів ще натопити печі
І у тії печі Святого веречи!...

Але-ж бо с печі як полемінь бухла,
То тисяч поганців спалилось на угля!...

Тогди-ж мучитель розлютив ся кляте
І велів Святому мечем голов стягти!...

Ще й Тодосії, мамі его рідні,
Та ще і двом ротам жовняр его вірних!...

Ще і ротмайстру его, Нікострату,
Та ще й Антіоху, Нікострата брату!...

Ще і дванацять невинним невістам!...
Христу-Богу слава во вік вікуїста!

Амінь!

6/9 1878.

23. Ілія.

Огненими кіньми, огневими вози
Гряде з душев, с тілом у селища божі
Ілія!...

Як то сонце пламенное возсія!

Бо був царь лукавий, цариця лукавна,
Лягала не ївши, вставала не спавше,

Аж доки

Не витяла всі господні пророки!...

За тоє-ж вся земля три роки горіла,
Святого-ж Ілію два круки кормили

На пуци !...

Та у місто у Сарефту грядуще !

Під містом Сарефтов пророк спочиває,
Аж там бідна вдова на опал збирає.

»Невісто !

Принеси ми кусень хліба із міста !«

Ох, відки-ж я, старче, ти хліба причиню ?

Дасть-Біг муки в мене, як жменя в судині
Одна !

І ту сину болящому тримаю !...

О, йди, каже, вдово, та тим не жури ся !

У твої судині мука не мине ся

Ніколи !

По Господа небесного се воли !

Тогди-ж рече Господь до свого пророка :

»Вертай ся до дому, минуло три роки !

Я люде

Царя ради карать голодом не буду !«

Вернув же пророк ся у свою країну,

А з ним роса й манна, а з ним хліби-вина,

А з ним рай !

Всему миру Богу милу урожай !

Цариця-ж лукава его не діждала :

Під чужев заградов пси кров їй хлептали

Прокляту !

За кров пророк неповинно проляту !

Святий же Ілія на вогневім возі

Гряде з душев, с тілом у селища божі

Святії !

Слава твому пророчеству, Іліе !

24. Святий великомученик і цілитель Пантелімон.

Як скит над нерест, як сонце над хмари:
Так святий Пантелій понад всі лікаре!...

Бо лічив хорих во ймя він Христово,
Без всякої плати, лиш Господа ради!...

С того-ж лікаре на него сь завзяли
І жалобу-скаргу до царя подали:

Вбий — кажут — царю, того Пантелія,
Най во ймя Христово чуда він не діє!...

Гой, велів же-ж царь смолоскіпи взяти,
Велів Пантелія ними припикати!...

Але-ж огонь бо его ся не ловит,
Але его тіло ще дуще здоровит!...

Тогди-ж велів царь олова топити
І в кипяток той же Святого всадити:

Але-ж бо й олов его не берет ся,
Царь лютий від злости як гадина вєт ся!...

Тогди-ж велів царь млинский камінь взяти
Й Пантелі до шиї его привязати:

Гой, вержете-ж — каже — в глибоке го море,
Нехай на дні моря чуда свої творит!...

Але-ж бо й камінь не хоче тонути...
Приходить цареви від злости сь минути!...

І царь, розюшен до крайної міри,
Велів го веречи між дикії звіри!...

Але-ж бо й звіри д' нему ся не ближут,
А коли ся зближут, то руки му лижут!...

Гой, велів же-ж царь всю звірь повбивати,
А велів велике колесо втєсати

І велів его ножами набити
І на Пантелія го право пустити,

Ще го й пустити з гори на додину,
Аби му не було ніякого стриму!...

Але-ж бо коло не летит до долу,
Але летит навстрість мучительній д' горі!...
І тисяч оно-ж поганців побило,
А других знов тисяч ножами прошило!...
Гой, ревнув же-ж царь та ревнув проклятий,
У сей час Пантелі мечем голов стяти!...
А як катове святу главу стяли, —
То на тому-ж містці кам'яними стали!...
Бо така-ж була господня воля!...
Єму честь і слава! — єму ся помолим!
Амінь!

7/9 1878.

Август.

25. Піснь про Головосіки святого крестителя і предитечи Івана.

Чи крест там сіяє, чи васильчик сходить?
Чи Іван то креститель по Іордані ходить?
Рай родить!
Аж до него сам син божий приходить.

Гой, ти, предитече, крестителю Іване!
Крещай мя водойов, крещай у Іордані —
Бо убо
Надо мнойов дух господний голубом!

Гой, учув же-ж тое царь Ірод поганий,
Велів припровадить до себе Івана.
»Іване!

Де-ж по смерті моя душка — гой стане?»

»Душа твоя, царю, ме в пеклі палати!
Відняв еси жінку у рідного брата
У свого!

Гой, покай ся, грішний царю, ти того!»

Учула-ж бо тое лукава цариця,
Веліла всадити Івана в темницю,
В кайдани!

Не вчи ума ти, розума, Іване!

А в царя Ірода пировії годи!
Зїжджають ся в гості пани-воеводи,
Пирують!
С царскої ся бай непоти дивують.¹⁾

Царская-ж непота²⁾ найкраще-ж гуляє,
До свого ся вуйка в-одно прилицяє³⁾
Проклята!

»Гой, що-ж би ти, дочко брата, в дар дати?»

»Гой, много-ж я, вуйку, в тя править не буду:
Лиш главу Івана на золотім блюді —
Та й сила! —

Бо так мене моя мати учила!»

Гой, велів царь Ірод в темницю післати,
Івану святому мечем голов стяти,
Та й у дар,
Ще й на блюді золотому дівці дав.

А дівка лукава с тим блюдом гуляла..
Зіслав Господь чудо, пропастищев стала
На віки! —

За святого Івана голов-осіки!

3/2 1876.

Септембрій.

26. Преподобний Отец Семен стовпник.

Да послушайте, во Христї о брата,
Подобную пісню о Семенї-святї!...

Гой, бо на горі, на високї горі,
Там святий Семен чуда велї творит!...

С кождої-ж землі і с кожного краю
Хорі, уломні тудя ся збігають!...

¹⁾ Перечеркнено: Гуляють...

(Аж від гульки ся помости вгинають!)

На царску-ж ся ба й непоту здивляють.

²⁾ Зачеркнено: Дочка-ж Іродівні.

³⁾ Зачеркнено: прихлібіє.

Ноги і руки і шати цілюють,
Мужа святого превельми турбують!...

А святий Семен в великі покорі
Стовп собі поставив на високі горі!...

І стояв на нїм двацять і два годи,
Аж тут і сусїдзка громада приходит :

»Семене — каже — що маєм робити?
Прийшло ся без-відя нам душу губити!...«

А святий Семен благословив гори
І зараз втворились великі три нори!...

Внадив ся-ж тигрис та до села того
І там пожерає скоту й люду много ;

А нарід молит : »Ох, Семене-святе,
Не дай, ох, не дай нас тигру пожерати!...«

А Святий велїв взять с-під стовпа глини
І нею обєшпачь на-вкруг тигра скиню :

І тигрис лютий у сей час минув ся
І нарід нужденний погибелі збув ся!...

Тогди-ж діявол хотїв штуки вдати,
Щоб мужа святого у руки дістати!...

І перекинувсь він ангелом божим
І їде як з неба на огневім возї :

»Семене — каже — так Господь велїє,
Бєс їхав до неба, як пророк Ілія!...«

І святий Семен підняв уже ногу,
Щоб сісти на віз той, та й їхать до Бога :

»Нї ще, — подумав — нїм на возї сяду,
То ще крест господний на себе покладу¹⁾!...

Але святий ще не перекрестив ся,
Коли вже діявол болотом зробив ся!...

А Святий завдав таку си покуту:
На одні нозї лиш свій вік перебути!...

¹⁾ Перечерк. : — нїм піду до неба,
То ще в перед Богу помолитись треба.

І перебув го під голим він небом,
Аж го сам Спаситель не зазвав до себе !...
А як владики Святого ховали,
То зізвезда прекрасна над церьковов стала !...
Бо Господь Бог наш в Святих своїх дивен !...
І во віки вічні на нас милостивен !
Аміль !

8/9 1878.

27. Святого Архангела Міхаїла чудо.

I.

Хто-ж то — гой, хто-ж то — й паки реку : хто-ж то
Всіх ангел-архангел святим архівождом ?...

Гой, то Міхайло, архангел владики,
Шикуює і зброїт всі ангелські лики !...

І не зброїт їх на льви та ні волки,
Але-ж він їх зброїт на шайтанські полки !...

Бо рече Господь : »Вже годі нам ждати,
Пора мому слову во плоти вже стати !...«

А як Пречиста роджати го мала,
То як у одежку, у сонце ся вбрала !...

Й взяла під ноги місяць срібнорогий,
А вінцем на голову дванадесять зорей !...

Але-ж діявол, той враг прелукавий,
Убрав сїм коронів на всі свої глави !...

Ще й вдів на себе царську багряницю,
Ще й трутив він з неба третю часть зірниць !...

Й пустив змисл ся на пречисту Матірь,
Щоб Спаса прожертп, як ме го роджати !...

Й ригнув відразу вогневими ріки,
Щоб Сина і Матірь спалити на віки !...

Але земля-ж бо зичливою була
І вогневі ріки в преспод похланула !

Кляв ся-ж дїявол на вогневу душу:
»Гой, я-ж тебе, земле, прожерти ще мушу!...

Й тебе, о земле, і всі твої чада,
Оливу й пшеницу і всі виногради!...»

Тогди-ж Міхайло розярив ся вельми
І пұстивсь на чорта з усїма ангельми!...

І поборов го за господну волю,
Ще го й притолочив правою ногою!...

І в ланц великий желїзний убрав го
І у пропасть вічну по вік приковав го!

Ще і замок го пекелними ключи:
»Отут тобі, враже, по віки ся мучить,

А не вредити господній чада,
Ні божу пшеницу, Христа виногради!

Ні до оливи нїяке ти дїло!...»
Ох, слава-ж ти, слава, святий Міхаїле!...

Друже страдавших!... поборнику божий!...
Ангел-архангел святий архівожде!...

Всїх сил небесних ти архістратиже!...
Будь всїм чортам чудом, врагам дивовижев!...

І убери їх в ланци і кайдани! —
І чудо да буде з врагів наших — Амінь!

18/9 1878.

II.

Як олінь той в дебрїх, що пси за ним гоня,
Як бідна та пташка у яструба шпонах,
Так і ти нещасний,

Як заозмесь на тя воріг напасний!...

Бо ти єму ділиш і хлїба і соли,
Ратуєш го в нужді, ратуєш в недоли,

Гой, а він, шайтанин,
Ладит на тя за хлїб, за сіль кайдани!...

Бо ти єму в світі не даш погибати,
А він лиш думає, якби тя затратить
Зо шумом!... на віки!...
Гой, хто-ж тобі тогди стане опіков?!

Хто стане, то стане, а Михайл стане!
Отворит неволю, розібе кайдани,
В которі твій воріг
Всадив тебе ненадійно во скоріх!...

І ворога трутит у ту саму яму,
Що тобі вкопав він у думці погані,
Лукаві, злосливі!...
Як на тую бідну ланю мисливі!...

Й покладе до тебе во імя він боже
Беспечную варту, кріпкую сторожу
Ще й з мечем огневим!...

І пропадуть враги твої як у дим!...

Пропадьте, лукаві! щезніть, прокляті!
Як біси від громів Михайла-Свята!...

Гой, щезніт! пропадіт!...

І с чортом ся у нетрудне проваліт!...

19/9 1878.

III.

Третя пісня про св. Михайла була надрукована у I. томі, ст. 599—600. Після автографу треба там справити слова так: Піснь з а чудо — Михайла, послушайте, всюди „Михайла“, твоя — і при кінци: слава да буде. Дата 20. н. ст. XII. 1886.

28. Воздвиженіє честного креста.

Що є світліще, що над сонце краще?
То крест Христа Бога! крест животворящий!

Бо на нїм висїв син божий распятий
Й святов свойов кровйов го мусїв змивати!...

А як пречисте тіло с креста зняли,
То жиди го зараз у яр закопали!...

Ще й закопали го дуже глибоко,
І був він закопан рівно триєсто років!...

Але-ж святая цариця Єлена
Благає і молит господного сина:

»Господи Боже, зділай мене годнов,
Найти, відшукати твій крест преподобний!«

»Найдеш го — каже — Єлено-царице,
Де завтра засвітит червонна зірниця!...«

І відшукали пречестний крест божий,
А нарід ся товпит й дотовпить не може!...

Тогди-ж владика узяв крест пречестний
І став воздвигати на всі чтири чести!...

І воздвигав го все д' горі — та д' горі,
Щоб мир его видів від моря до моря!...

А мир молив ся: »Господи помилуй!...
Укрий, заступи нас святов твоєв силов!...«

Але-ж царь Перзів — з великов дружинов —
Упав пенадійно до Єрусалиму!...

І взяв в полон він хрестіянів много,
І крест богоносний узяв ще до того!...

Тогди-ж Гераклій, царь по Константині,
Пішов воювати с поганим гординев!...

І побідив го — і мусів проклятий
Святе креста древо с полоном віддати!...

А царь Гераклій без всякого стриму
Поніс на руках го до Єрусалиму!...

І аж доніс го на гору Голгату —
А далі-ж бо нести не хочет ся дати!...

Царь же здумів ся, а з ним усі люде,
Уздрівше таке велике чудо!...

А патріярха-ж так до царя мовит:

»О вислухай, царю, одно моє слово!...

Як твій Спаситель ніс крест на Голгату,
Чи-ж був так — як ти ось — убраний богато?...«

Тогди-ж здоймив царь царскі з ся убори
І поніс крест босо на святую гору!..

А нарід мовив: »Господи помилуй!...
Застуни нас, кресте, святов своїов силов!...

Амїнь!

14/9 1878.

29. Святий великомученик Остафій.

Хто-ж тільки нужди перетерпів з роду,
Як святий Остафій, римский воевода?...

А був Остафій та дуже багатий,
Мав слуги, худобу, маетки, палати!...

Аж нараз слуги усі повтікали,
Худоба погибла, маетки пікрали!...

Всі приятелі его съ відцурали
І царь знеласкавів й уряд відобрали!...

Тогди-ж він каже до вірної жоні:
Втікаймо ми відси в чужі, инні строни!...

А як імив він, пренещастний, світа,
Мусів пострадати і жінку і діти!...

Бо ему жінку опришки відняли,
А его синки два вовки в ліс забрали!...

Сам він наймив ся-ж стражником до поля,
Бо така вже була Небесного воля!...

Але-ж у Римі тривога велика,
Бо напав на царство враг лютий та й дикий!...

Царь тогди-ж каже: »Де-ж мій воевода?!...
Ох, де-ж мій Остафій?!... він враг би походив!«

І велів его по світі шукати,
А хто відшукає, велику заплату!...

І найшли-ж его два слуги родимі
І з великов честев повели до Риму!...

Тогди-ж царь римский утішив ся дуже:
»Теперь врагів моїх не бою ся уже!...«

І як сказав царь, то так і зістилось:
Остафію-святу враги покорились!...
І відшукав він і жінку і діти,
Теперь лиш би жити му було на світі!...
Але-ж диявол, той враг невсишущий,
Задумав на зраду, ще й зраду презлющу!...
А як Остафій повернув ся з війни,
Велів царь принести божкам жертву гойну!...
Але-ж Остафій не йде у божницю,
А пішов у церьков, Христу помолитись!...
За тое же-ж царь розсердив ся дуже
І подав на муки невинного мужа!...
І повелів царь кітлярів зібрати
І з міді самої вола уковати!...
Й огні тернові під ним запалити
Й Остафія-свята у него зсадити!...
Й не лиш Святого, а й синів і жону!...
І дав їм Спаситель небесну корону!...
Амінь!

8/9 1878.

Октоврій.

30. Св. мучениця Параскева.

Пісня була друкована в I. томі, ст. 596—597.

31. Пісня про Артемія великомученика.

Ся пісня тільки зазначена у програмі, але чи Федькович написав її, не відомо.

32. Дмитро.

I.

Чи лев то на ловах, чи тигрис на одри?
Чи Лій то лукавий на високі подри
Ріже люд?
Гой, спісами остреними обоюд!...

А подря-ж у него на гир воздвижена,
У спісиї сталеї як в ліс обсажена

До вкола!

Така-ж була кесарева сваволя!

І зве він на подрю усіх на побори!
І грає кров людзка, як багрове море,
Гой, грає!...

Люд на Лія гострих спісах конає!...

А воевод Дмитро сидить у неволи,
По кесаря злости, по кесаря воли
Погані!

Гой, за Христа небесного в кайданіх!

Приходить же-ж Нестор до него в темницю:
Благослови, Дмитре, бо йду на різницю
На Лія!...

На Господа небесного налія!

Гой, йди-ж, каже, друже! та йди во ймя божє!
Гординю ти Лія на подрі положиш,
Але й сам

Накладеш ти головою за Христа!

Гой, ухопив Нестор лукавого Лія,
Тай шпурив ним с подрі на гострі конія
Як снопом!...

Гой, там здихай, лютий Лію, встеклим псом!

А царь же проклятий розлютив ся кляте,
Велів Несторéви в сей час голов стягти
За Лія!

То все-ж, каже, мені Дмитро удіяв!...

І велів жовнирам его заколоти,
Що вдіяв царєви таку він гризоту
Та й печаль!...

За то-ж, Дмитре, в твої груди гостра сталь!

Узяв слуга-ж вірний убитого пана,
Та й похоронив го у царєких кайданах
Кровавих!...

Заступай нас, святий Дмитре, від всіх лих!

II.

Гой, в церкві в Тисалю сім сот свіч палають,
Бо в церкві в Тисалю всеночне співають,

Гой, бо там

Та святого Димитрія світлий храм!

А в далекім краю, ще й за синим морем,
Три дівчині грецкі в турецькі неволи

Вмлівають...

Та святого Димитрія взивають!

Цілу-ж они днинку у сльозах ся миють,
А по цілих ночах всі три шовком шиють

Его тварь,

Би післати в свою землю церкви в дар!

А в церкві в Тисалю всеночне співають,
Три бранці турецькі образ дошивають...

Ох, Боже!...

Хто-ж нам дар наш передати pomoже?...

Аж тут ся здоймили три буйні вітрове,
Та й взяли з собою ще й образ шовковий,

Та ще й шваль!...

Ще й туркини-господини вельми жаль!...

А в церкві в Тисалю сім сот свіч палає,
Бо в церкві в Тисалю всеночне співають,

Гой, бо там

Та святого Димитрія світлий храм!

Три-ж бранці турецькі у церкві стояли,
Ще й образ шовковий на руках тримали

Святого!...

Гой, у Бога небесного чуд много!...

А в церкві в Тисалю над райскими дверьми
Шовковий той образ, та красний привельми

Видати!...

Аби Бога небесного взивати!

Ноембрії.

33. Лучифірь.

(Піснь про Міхайла архістратиґа).

I.

Гой, прежде і світа, гой прежде й Адама
Создав Бог ангелів тьми-тем-темен-тьмами
В сїм субор!

А над ними сїм Архангел, як сїм зор.

А всіх сїм Архангел одному ся клоня,
Що званьє він Лучифірь, у божого трона
Найкращий!

Як сонечко серед неба сіящий!

Зазвав єго-ж Господь до свого престола:

»Гой, будеш патроном, така моя воля!

Адаму!

Будеш вірне соблюдати ти єму!»

»Ба я, каже, Боже, єму не соблюду!

Бо я чоловіку слугойов не буду

В род і род!

На тое-ж я всіх Архангел воевод!

Бо я, каже, Боже, й тобов не питаю!

Половина ангел мене послушає

Самого!

Не бою ся величества я твого!»

Тогди-ж Бог небесний прогнівав ся вельми:

»Руш, каже, проклятий, в пресподне пекельне

На віки!

За моего-ж Бога-слова уріки!»

Тогди-ж їх сипнуло, як трави та листу,

В проклятіє вічне, у пропасть нечисту

Огненну!

І стали ся, як ті круки, мерзенні!

І в буйволі глави, і в козлові роги,
І в змієві крила, і в кізїї ноги
Вбрали ся!

С красних ангел дияволи стали ся!

Архангел Міхайло-ж взяв тяжкі кайдани
І закув на віки пскольного пана
В пресподі!

На Господа бунтуватись — ой, годі!

З Лучифірія слуги-ж і днесь він ся боре,
І громи вбиває, і ратищем поре
Проклятих!

Поможи му, кріпкий Боже, во ратех!

7/2 1876.

II.

Друга пісня п. з Лучифер була друкowana в I. томі,
ст. 601—602.

III.

Третя пісня під таким самим заголовком надрук. у I.
томі, ст. 602—603. На основі автографу треба справити в 2-ім
рядку пісні: духи на чортї; поміж 4 і 5 рядком вставити:

Троюдьте, тровіте отця ви на сина,

А на отця сина, на маму дитину!

В 13. рядку замість: усяке зле діло — м. б. усяка огида,
в 14. р. зам. сміло — в жида, в 19. м. б. розсіяв погані єс
юде, в 20. м. б. всюда, в 23. поборют, в 24. разорют, в 28. м.
б. від чорта сваволї.

34. Святий апостол Матей.

І рече Господь до своїх апостол:

»В світ ся розійдіте, народи учіте!...«

Святий Матей же пішов в такі страни,
Де нарід був дикий, непевний, поганій!

І збудував там апостол храм божий,
Але собі раду він дати не може!...

Тогди-ж апостол став Бога благати:

»Подай мені поміч, Спасителю-Святе!...«

І воз'явив ся небесний владика
І дав ему в руки прутчик невеликий :

»Іди-ж теперь — каже — до храму ти мого
І посади прут сей о-перед порога :

І уросте він тобі за годину
Й зацвितе і зародит рясну садовину !...

Хто-ж садовини лиш тої укусит,
Той своє серце відразу сокрушит !...

І стане блага́й, як ангіль у Бога,
І ввірує в мене, спасителя свого !...

На тое же-ж царь розлютив ся дуже
І велів спіймати христового мужа

Й велів горілиць его положити
І руки му гвізде́м до землі прибити,

І латер дров аж на него покласти
І го запалити на всі чтири часті !...

Але-ж огонь ся Святого не ловит,
А царь собі з злости та руки аж ломит :

»Гой, слуги-ж мої, гой, слуги-служалі,
Принесіт всі божки, великі і малі !...

І поставте-ж їх до-окола огня,
Бо з сим чародієм інак не подобна !...

Й принесли слуги всі царські ідоли
Й ними обіклали огонь до окола :

Але-ж велика господная сила
Всі погані божки як віск ростопила !...

А царь з роспуки аж їст собі руки,
Бо й сам вже не знає, як мучити має !

І повелів царь в желізню скриню
Святого всадити та й в море пустити !...

Але-ж бо скриня не потає в море,
А царь то́гди крикнув з великого горя :

»Ох, божки-ж мої, божки ви лукаві,
Усі есте ложні, Христос Бог лиш правий!...
Амінь!

10/9 1878.

35. Свята великомучениця Катерина.

Ся пісня вже надрукована в I. томі, ст. 587—588, лиш рік написаня треба справити на 1878.

36. Святий апостол Андрей.

Гой, то не сонце во лучах сіяє,
А Христос син божий апостол зберає!...
Первого-ж вибрав собі він Андрея,
Честнішого з мужів на всю Галілею!...
А як Спаситель розіслав апостол
Во всі страни світа яко своїх послів:
Був свят апостол Андрей і на Руси,
Щоб Господу Богу спасти й наші душі!...
Ще й рускі гори неблагословив,
А крест закопавше, так до них промовив:
»Рускі-ж ви гори, свят Господь Бог з вами!...
Приздобите ся святими церквами!...
І будут они величні, як гори,
І в златі сіяти, як царські двори!...«
А се сказавше, пішов в Патри-місто,
Проповідувати спасителя Христа!...
За то-ж егемон розлютив ся дуже
Й присяг ся роспати христового мужа!...
»Андрею, — каже — покинь твою віру,
Бо крест твій нехарний на вскись тобов змірю!...«
»Ні бо, егемон: божки лиш нехарні!
А в кресті Христовім божественні тайни!...«
»Колиж, Андрею, крестом так ся тішиш,
То я тя ще й нині на нему повішу!...«

»Вішай, егемон, а я ся не бою,
Креста бо святого я вірним слугою!...«

Тогди-ж егемон велів єго взяти
І на крест ускісний за містом роспяти!...

Й не пригвозджати ні ноги, ні руки,
А лиш привязати на білші муки!...

А як жовняре під крестом з ним стали,
Він ревне обняв го та й поцілював го!...

»Радуй ся, кресте, від нині й до віка;
Ти-ж наша є радість! ти-ж наша утіха!...«

А як Святого на кресті роспали,
Тогди ся всі люде як раз збунтували!...

Тогди-ж егемон не знав, що ділати,
І велів святого с креста борше зняти!...

Але-ж апостол помолив ся Богу
Й ніхто приступити не міг до Святого!...

Й так віддав душу він в господні руки!...
Господу слава, а честь єго мукам!...

Амінь!

11/9 1878.

Декемврій.

37. Св. великомучениця Варвара.

Друков. у I. томі, стор. 597—599. Після автографу має бути в 2. рядку піснї: Заря, 3. отец, 6. Вози, 22. чи-сте, 27. Взяв же-ж, 29. ціліску, 54. міч, 55. святі.

38. Св. о. Николай чудотворець.

Друк. у I. томі, стор. 592—594. Після автографу має бути в 7. рядку: явяє, 8. отцу Николаю Євангеліє, 10. потапають, 21. чудотворци. 22. отец, 23. отца, 28. цареначалник, 29. трїох, темницу, 31. Николай, 32. міч, 33. убивати ти не посмій, 37. А отец Николай, 41. пари-ж.

39. Святий пророк Даниїл.

Як сонце в полудне, як світ на востоці:
Так пророк Данило в началних пророціх!...

І був в царя він у великі славі
Й началним міністром у цілі державі!...

Царь го-ж питає: »Для чого-ж, Даниле,
Не чтиш мого божка, великого Беля?»

»Як же-ж я, царю, болван чтити могу,
Коли-ж я ся клоню живому лиш Богу?»

»Хіба-ж і Бель мій живота не має,
Коли три воли він що ночі глігає?

Й то не аби як, але ще й печені —
Та ще і сметанков красно поряжені!...«

»Не — каже — царю, — мій вік ти в заліжку,
Що Бель твій с печені не лиже і кістку!...«

Гой, крикнув же-ж царь з недоброго серця:
»У сей час привести всі божкові жерці!«

І пішов зараз у божка святиню
Й поставив на стів му воли три печені:

»Іж — каже — божку, най види й пророки,
Який живіт в тебе здоровий нівроку!...«

Святий Данило-ж нічого не діяв,
Як попелом нишком помости обсяв!...

Й велів всі двері царь позамкати
Й до кожних прибити державні печати!...

Й так тогди каже: »Побачиш, Даниле,
Яка в мого Беля божественна сила!...

І як печеню він глігати вміє!...
Що й дяк з ним голодний в заліжку не сміє!...«

А на день другий, лиш стало свитати,
Біжить царь в божницю, щоб чудо видати!...

Біжить в божницю та й став на порозі:
»Великий еси ти, о Белю, мій Боже!...

І по всім світі піде за тя вістка,
Що з воликів трйох аж не лишив і кістки!...

А ти, Даниле, держи ся на силі,
Бо голов наложиш за честь мого Беля!...»

»Глянь — каже — царю, в перед по помості:
Мав Бель сеї ночі богацко, бач, гостів!...«

»Ов! — аж рикну́в царь — се що знов такого?!
Хто — каже -- збродив так слідами підлогу?!«

»Се — каже — царю, в стола запитаймо,
Які під ним двері прештучні та тайні!«

Тогди-ж велів царь всіх жерців імити —
І що до одного на тлум подушити!...

Гой, збунтувались на се-ж бо погане —
І вергли Данила в глубокую яму!...

Й була-ж та яма стратниця царева,
І було в ті ямі голодних сім левів:

Але-ж хоть як вни голоднії були,
Святого-ж пророка і ніхтем не ткнули!...

Бо злетів з неба з мечем ангіль божий
І коло Святого стояв на сторожи!...

Гой, заплакав царь та семої днини:
»Ходім, подивімось на кости Данила!...«

Але-ж Данилі нічого не вадит...
По ямі си ходит та левів все гладит!...

Тогди-ж царь крикнув з великої сили:
»Оден Бог лиш правий: то Господь Данила!...«

Тогди-ж Данила витягнули з ями,
Врагиж его люті погибли в ні сами!...

І не заніс їм і вóрон вже кости...
Так Господь карає всіх ворогів злости!...

А хто під другим та яму копає,
Той сам у ню впаде, бо Бог го тручає!...
А хто ся тішит на другого сльози,
Той сам їх заплаче!... Амінь — Христе Боже!!!
Амінь!!!...
14/9 1878.

40. Валтазарь.

Не громи то грають, не буря гукає:
Гой, царь то Валтазарь на грузь розбиває
 Русалим! —
Ходить війська тристо тисяч в слід за ним!
Ввійшов він у церков, шапки не знімає,
Церковнії чаші рабом забирає
 У свій двір!
А все Богу небесному на докір!
А у царскім дворі пировії годи,
Сидя за столами пани, воеводи,
 А сам царь
Розвернув ся кінець стола як почварь.
Аж уходить старец з білов бородойов:
»Віддай, каже, царю, віддай, що не твоє
 В божий дім! —
Гой, страшний бо та великий божий гнів!«
»Гой, я твого Бога ні раз не бою ся!
С церковної чаші вина я напю ся
 У сей час!
Та що мені, діду, вдіє Бог той ваш?«
Гой, ще царь Валтазарь вина не напив ся,
А вже царь Валтазарь на діл повалив ся
 Без душі...
Гой, де-ж твої, гордий царю, роскоші?...
Усі царські гості з страху постивають...
А на стінї пише рука вогневая
 Глаголи:
Не при з Богом, чоловіче, ніколи! —
4/2 1876.

41. Штефан.

Що в світі є краще від яра, від рожий?
А ще-ж бо є кращий той мученик божий:
Свят Штефан!

Бо він перший приймив муки є християн!

Бо єго жидове каменем убили,
Каменем убили, за містом лишили,
Гой, най там

На жир буде чорним крукам та вовкам!

Та не допустила-ж їх божая сила!
Вросли кругом рожі тай обгородили
Святого!...

Ще й укрили го рожевим покровом!

А були-ж ті рожі все білі а білі!
Від крові Святого вни почервоніли
Й на сей день!...

Обгорнули-ж вни Святого в свою сіль!...

Гой, прийшов в ночі же святий Гамалія,
Аби поховати убитое тіло,
А рожі

Вклонили ся Гамалію у нози!...

Поховали-ж тіло в Кафаргамалії,
А рожі укрили червонні і білі
Єго гроб!...

Від жидівських преноганих лютих злоб!...

Був в Кафаргамалю священник же-ж божий,
Єму же приснив ся у рожах та в рожах
Свят Штефан:

»Іди, каже, та поскликуй християн!

Шукай вітак в лісі, де рожі зацвили,
Під рожами найдеш високу могалу
А в нї склеп!

Та лиш рожі мої милі не розсиш!...«

Гой, пішли-ж хрестяне могилу копати,
Найшли склеп прикрашений, а в нїм срібні й золоті
Три коші!

А в тих кошах роже-цвіти хороші!...

У двох кошах срібних самі білі вонні,
А у третім златім лиш самі червонні
Гой, рожі!...

Та були-ж то угодники три божі!

Гой, перший кіш білий, то Нікодем щирий,
Що був Христос в него на тайні вечери
В жив четвер!

Єго-ж тіло білі рожі, сточник мир!

А другий кіш білий святий Гамалія,
Пророк і учитель, нарівник Ілія,
Що він став

На судищу, на жидівскім, за Христа!

А третій кіш золот є червонними рожі:
То первий є мартир і мученик божий,
Свят Штефан!

Що перший він приймив муки є хрестіян! —

Узяли-ж Священні до Єрусалима,
При гробі господнім їх похоронили
Й на сей день!

Гой, дивен Бог в Святих своїх в вік! Амінь!

9/2 1876.

VII.

3 астрологічних праць Федьковича.

Федькович займав ся астрологією головно в роках 1874—1884. Результатом сих його »студій« було кілька більших праць, записаних у нотаріальнім актї по смерті поета заголовками: Grundzüge aegyptischer Theologie, Astronomie, Fundamentalartikel (до астрології), Apotelesmata і п. Із сих праць затримало ся дещо й до сьогодні, а иньше пропало. Лишаючи собі докладнійше обговорене астрологічних занять Ф-ча в житєписи його, я подаю тут на зразок тільки те, що дає хоч невеличке понятє про сю довголітну, велику та безвартісну працю поета. Сї зразки треба надрукувати для характеристики его і на те, щоби знати, що се таке астрологія (гороскопія). Ф-ич се й поясняє у передмові до своєї »гороскопії«, написаній 1883 р., і тому годить ся хоч се надрукувати. Крім того подаю ще оповістку, яку поет хотїв оголосити в Neue Freie Presse 1881 р. і в Über Land und Meer 1884 р. (роки відомі звідси, бо між паперами Ф-ча найшли ся листи в справі сеї оповістки, яка мабуть не була друкована, бо за друк єї жадали багато грошей). Вона також характеристична.

Велика на 900 аркушевих сторін астрологічна праця Ф-а, (оправлена кріпко у шкіру, з закладками) п. з. „Apotelesmata oder das Buch der Decrete“ так і лишить ся певно ніколи не оголошеною, бо вона є тільки доказом Федьковичевого хоробливого нахилу до містики.

I.

Ich habe es mir zur Aufgabe gemacht, das Wesen der Astrologie aller Kulturvölker alter und neuer Zeit auf das Gründlichste zu studiren, und nach einer zehnjährigen, aufreibenden und kostspieligen Forschung bin ich endlich zu einem Resultat gelangt, das alle meine Erwartungen bei weitem übertroffen hat, und ich kühn behaupten darf, das Schicksal des Menschen und seine Zukunft ist unbedingt ertorschlich, wenn er in dieser Beziehung nur keine so albernsten Anforderungen stellt, wie es die Astrologen des Mittelalters gethan haben, sondern in den bescheidenen Schranken bleibt, die das menschliche Unvermögen überhaupt gezogen hat.

Alle diejenigen, die keiner vorgefassten Meinung sind und alles ignoriren, was sie nicht selbst zu begreifen im Stande sind, fordere ich hiemit in allem Ernste auf, sich an mich schriftlich zu wenden, und ich zweifle nicht [зачеркнено: keinen Augenblick], dass selbst der Ungläubigste überzeugt werden wird. — Und selbst diejenigen, welche an der Astrologie kein direktes Interesse nehmen sollten, wohl aber über die hochinteressante und noch immer nicht aufgeklärte alt-ägyptische Theologie Aufschluss haben möchten, wollen sich an mich wenden, und ich büрге ihnen dafür, dass sie befriedigt werden sollen.

Briefe erbitte ich mir rekommandirt unter meiner unten angegebenen Adresse, so wie auch österreichische Briefmarken für eine gleichfalls rekommandirte Antwort. — Geheimthuerei und Aberglaube sind entschieden ausgeschlossen, da die Basis der Astrologie eine rein mathematische ist, daher auch jede Anfrage, die nicht rein wissenschaftliches Interesse zum Anlass hat und nicht die volle Adresse des Schreibers enthält, unbeantwortet bleibt, eben so unleserlich geschriebene und solche Briefe, die dem Vorwitz, Aberwitz, oder der Unberufenheit ihr Entstehen verdanken. — Wo aber dennoch Diskretion durchaus gefordert werden sollte, wird sie garantirt.

J. Fedkowitz,

in Czernowitz,

Jänergasse N. 33. — Oesterreich — Bukowina.

II.

Die Horoskopie

oder

ägyptische Astrologie

von

J. Fedkowicz.

Einleitung.

1. Was versteht man unter Horoskopie?

Unter Horoskopie — richtiger Chronoskopie oder Chronomantie — ehemals Astrologie genannt — versteht man die Kunst, aus der Stellung der Gestirne zur Zeit der Geburt eines Menschen die Zukunft desselben vorherzusagen.

2. Kann denn die Zukunft überhaupt vorausbestimmt und vorhergesagt werden?

Dass sie es kann, haben gar viele Beispiele aus der Geschichte bewiesen, und nur die Unkenntniss dieser und der Weltgesetze überhaupt kann sie ignoriren, wie denn die modernen Gelehrten in ihrer thörichten Selbstüberhebung alles zu ignoriren belieben, worüber sie sich — es möge noch so unbestritten sein — keine Rechenschaft zu geben vermögen.

3. Und welcher Meinung sind sie über die sogenannte Astrologie?

Krug¹⁾, z. B., sagt in seinem philosophischen Wörterbuch: „Die Astrologie beruht auf einem an sich wahren Grundsatz. Dieser Grundsatz ist: Alle Dinge in der Welt stehen in einem natürlichen Zusammenhange; also auch der Himmel und die Erde. Die himmlischen und irdischen Dinge stehen in einer solchen Sympathie, dass die Veränderungen jener die

¹⁾ Федькович мав тут на думці: Allgemeines Handwörterbuch der philosophischen Wissenschaften, що вийшов у Липську 1827—1834. Зладив його Wilhelm Traugott Krug († 1842), німецький філософ, автор цілого ряду філософських праць.

Veränderungen dieser im Voraus andeuten, und dass man also die Schicksale der Menschen voraus erkennen und ankündigen kann, wenn man jene Veränderungen zu deuten versteht. Das aber ist ein gewaltiger Sprung im Schliessen. Denn die Schicksale der Menschen stehen unter dem Einflusse der Freiheit des Einzelnen.“

4. Wie aber steht es um diese Freiheit?

Kolb¹⁾, z. B., sagt in seiner Kulturgeschichte: „Es ist Thatsache, dass selbst die scheinbar zufälligen Phänomene durch feste Gesetze beherrscht werden. Die Menschen glauben, nur darum frei zu sein, weil sie zwar ihrer Handlungen sich bewusst sind, die Ursachen aber nicht kennen, von denen sie bestimmt werden. Das Kind, z. B., meint, es begehre die Milch mit Freiheit. u. s. w.“ — Und da Kolb diese Ansicht in seinem Handbuch der vergleichenden Statistik ziffermässig auf das Schlagendste beweist, so kann sie nur von grenzloser Bornirtheit ignorirt werden, wie es denn überhaupt in unserem Jahrhundert von kindischen Unfehlbarkeitsdogmen wimmelt.

5. Und die Schlussfolgerung davon?

Ist diese: Wie der Makrokosmos an feste, unabänderliche, mathematisch genau ab- und zugemessene Gesetze gebunden ist, so ist es auch der Mikrokosmos oder das Individuum, im gegebenen Falle der Mensch. Durch diese Gebundenheit gezwungen, wirken beide gegenseitig auf einander, beide aber im Verhältniss ihrer Grösse, Kraft und Macht. Wie nun diese drei Hauptpotenzen selbst nicht weggeleugnet werden können, und Alles, was überhaupt vorhanden, auch unerbittlich dem mathematischen Gesetze unterworfen ist: so lassen sich auch demgemäss diese gegenseitigen Wirkungen des Makrokosmos auf den Mikrokosmos mathematisch genau berechnen. — Und da das Schicksal des Menschen nichts anderes ist, als nur das Fazit der Wirkungen des Universums als Makrokosmos auf den Menschen als

¹⁾ Georg Friedrich Kolb, автор різних праць з поля історії, статистики, національної економії і публіцистики. Федькович подає цитату з його праці: *Geschichte der Menschheit und Kultur* (вийшла 1843 р.).

Mikrokosmos, diese gegenseitigen Wirkungen aber berechenbar sind: so ist es auch dessen Vergangenheit, mithin auch dessen Zukunft, was, wie bereits erwähnt, durch zahlreiche Fälle aus der Geschichte hinlänglich bewiesen wurde.

6. Und wenn die Geschichtschreiber getäuscht hätten oder selbst getäuscht worden wären?

Dann ist der Verfasser selbst sich Gewährsmann genug, dem in seiner Jugend die Zukunft durch einen Astrologen vorhergesagt worden ist, die bis auf den heutigen Tag Wort für Wort in Erfüllung gegangen, welcher Umstand eben die veranlassende Ursache zu seiner vieljährigen unermüdlichen und kostspieligen Forschung gewesen.

7. Und das Resultat dieser Forschung war?

Die endliche, wenn auch noch nicht entgeltige Lösung des grossen Räthsels, wenigstens in seinen Grundprinzipien, und er glaubt mit Recht das Verdienst beanspruchen zu dürfen, den verloren gegangenen Schlüssel gefunden zu haben, dessen sich die altägyptischen Astrologen zur Öffnung der geheimnissvollen Pforte der Zukunft bedienten.

8. Warum aber haben die Astrologen des Mittelalters, die doch in dieser Beziehung so riesige Anstrengungen gemacht, ja selbst öffentliche Lehrkanzeln für Astrologie errichtet haben, nicht nur keine Erfolge erzielen können, sondern sich sogar lächerlich gemacht und unsterblich blamirt?

Weil, für's erste, ihre Aufforderungen in dieser Richtung viel zu anmassend, albern, ja thöricht waren, und für's zweite sie, statt aus dem Urquell, aus Pfützen schöpften, in denen kaum einige Tropfen lebendiges Wasser, das übrige aber Schlamm war.

9. Haben sie denn nicht aus den glaubwürdigsten Quellen, einem Manilius, Ptolomaeus, Firmicus, der anderen gar nicht zu gedenken, geschöpft?

Ohne sich aber zu fragen, woher diese ihr Wissen geschöpft haben können. — Freilich behaupten jene Herren, ihr Wissen am Urquell, d. is. in Ägypten geschöpft zu haben. Dann hätten aber die Herren

Doctores Astrologiae sich hinwiederum fragen sollen, ob die Quelle auch lauter gewesen sein kann, aus der jene geschöpft zu haben vorgaben, oder ob sie nicht vielmehr bis zur Unbrauchbarkeit versumpft war?

Denn zur Zeit des Ptolomaeus war Ägypten bereits nur ein Schattenbild seiner selbst, und selbst ein Petosiris und Necepso, die Gewährsleute des Firmicus, vielleicht nur Schattenbilder eines Schattenbildes. — Und selbst wenn wir annehmen, dass die beiden genannten Ägypter um die alten Priestergeheimnisse, zu denen ja auch die Astrologie gehörte, gewusst hätten: wer steht uns dafür, dass sie dem einen oder dem anderen Fremdling zu lieb Geheimnisse verrathen und so in den Augen der Priester auf sich ein Verbrechen geladen haben sollten, das mit der Todesstrafe verpönt war?

10. Und doch behaupten sie steif und fest, ihr Wissen aus Ägypten sich geholt zu haben?

Ein Scheinwissen! — Denn war, was die Griechen und Römer ja sehr gut wussten oder wissen konnten, auf den Verrath von Priestergeheimnissen nun einmal die Todesstrafe gesetzt; und waren sie, auf die Allmacht von Empfehlungsbriefen hoch- oder höchstgestellter Eroberer pochend, dennoch unverschämt genug, auf Verrath zu dringen: — wer soll es dann den ägyptischen Priestern als den Bedrängten verargen, wenn sie zum Trug ihre Zuflucht nahmen, und ein Trugsystem, zwar meisterlich in seiner Art, aber dennoch ein Trugssystem, eigens für den Zweck ausarbeiteten und in Petto hielten, um damit den unverschämten fremden Drängern bereitwilligst zu dienen, und auf diese Weise nicht nur ihrer Plagegeister los und den Tirannen gefällig zu werden, sondern auch ihr Geheimniss zu wahren, und nebenbei noch ein gut Stück Geld zu verdienen, sonstiger Gegengetälligkeiten nicht zu gedenken.

11. So darf man nicht einmal beim Firmicus, als dem glaubwürdigsten von allen, eine Ausnahme machen?

Ebensowenig. — Zwar gebührt ihm das hohe Verdienst, alle astrologischen Traditionen, so viel er der-

selben nur immer habhaft werden konnte, uns überliefert zu haben. — Doch that er diess ohne alle Wahl und Kritik, die doch nirgends leichter zu üben ist, als eben in der Astrologie, wo man das allerzuverlässigste Objekt, nämlich sich selbst, gleich zur Hand hat. — Er that diess aber nicht nur nicht, sondern blamirte sich auch in anderer Beziehung, z. B. in seiner Lehre von den Dekanen (IV. 16), indem er bald behauptet, dass die Alten diese Lehre nicht hätten der Nachwelt überliefern wollen, bald aber, dass er es wünsche, dass sie allgemein bekannt werden möchte. — Ist nun ersteres der Fall, so hätte er ja sehr leicht schliessen können, wie es um die übrigen ihm aufgetischten ägyptischen Wahrheiten stehe. — Ist aber das Letztere der Fall, d. h., wollte er in seinem Werke mit der Geheimlehre nicht herausrücken: so hätte er auch den Rest für sich behalten können, anstatt sich den Abhub mit schwerem Gelde bezahlen zu lassen.

12. So wäre also sein Werk von gar keinem astrologischen Werthe?

Im Gegentheil! von einem sehr hohen, aber erst nach einer sehr strengen kritischen Sichtung, Sondernung und Richtigstellung — und auch dann nur für diejenigen, der den Schlüssel zum Heiligthum der grossen Geheimnisse in seiner Gewalt hat.

13. Wie aber kommt der Verfasser in den Besitz dieses Schlüssels?

Das muss ein Geheimniss bleiben, und dem Leser genüge zu wissen, dass er echt ist, wovon er sich aber auch vollkommen überzeugen kann, da er ja das sicherste Prüfungsobjekt, nämlich sich selbst, wie nicht minder seine nächste Umgebung, immer zur Verfügung hat. — Und eine Reisebeschreibung in das Land der geheimnissvollen Sphinx würde für ihn ohnehin nur den Werth einer, wenn auch interessanten Lektüre haben, an die seine Zeit zu wenden — dem Verfasser erlassen werden möge.

14. Und wie betrachtet er die Astrologie vom moralischen Standpunkt aus, oder, was das Nämliche

bedeutet: ist es überhaupt wohl und gut, dass der Mensch seine Zukunft wisse?

Ist die Zukunft nun einmal vorausbestimmt, also auch vor auszubestimmen, so hört ja das blinde Walten des Zufalls auf, und es tritt an seine Stelle ein ewiges Gesetz. — Und hat dieses dem Menschen seinen Weg, wenn auch einen dornenvollen, ja selbst einen blutigen Weg vorgezeichnet: so findet er Entschädigung und Trost genug in dem Bewusstsein, dass es eben ein Gesetz war, welches ihm sein trauriges Loos beschied. — Und da jedes Gesetz eine Absicht, jede Absicht aber einen vernünftigen Urheber voraussetzt: so vermag wohl nichts den Glauben an eine Gottheit so lebhaft zu wecken, ja zur vollen Überzeugung zu bringen und die fromme, kindliche Ergebung in ihren Willen zu stärken, als eben die Astrologie.

15. Es wäre somit der Mensch unwiderruflich seinem Geschick verfallen?

Unabänderlich sind die Beschlüsse des Schicksallenkers, strenge und präzise das Walten der vollziehenden Gewalten seines Willens. — Doch einen Genius hat seine ewige Liebe dem Menschen an die Seite und zur Verfügung gestellt, der ihm sein schweres Kreuz geduldig und getreu hinauf zur Golgatha tragen hilft, ja sogar ganz und gar für ihn einzustehen bereit ist: und dieser gute Genius heisst die — Tugend. Halte fest zu ihm, o Mensch, und im Übrigen füge dich in den Willen des Allerböchsten, er wird dein Schicksal leiten zu deinem Besten!

Preis, Ewiger, deinem Antlitze, Seele des Weltalls, Herr der unendlichen Zeiten, Pfleger des Phönix, der das Leben der Heiligen erleuchtet, Hallelujah dir bis zum Himmel!

Und möge es dir gefallen, ihn herabzusenden auf deinen Knecht, dass er die Wahrheit bezeuge, deine ewige Wahrheit, zu Nutz und Frommen der Gerechten, der du selbst die ewige Wahrheit und Gerechtigkeit bist!

Und du, o Eingeborner des Einen, der du hältst in deiner Rechten die sieben Sterne und führst in deinem

Munde das zweischneidige Schwert, bewehre mich mit deiner Kraft, zu zeigen den Gottlosen, dass du bist das A und das O, der Anfang und das Ende! der du selbst ohne Anfang und ohne Ende bist!

Ja und Amen!

Am Phönixtage, d. i. am 21. März des Jahres 1883 der Menschwerdung des Gottessohnes.

З М І С Т.

ЧИСЛО

СТОР.

Передмова. V

I. Переписка Федьковича.

1858.

1. Лист Осипа Аппеля до Федьковича з 26/7. 3

1859.

2. Лист Адальберта Гординського до бар. Ф. Кельнера 4
3. Лист о. М. Теодоровича до Федьковича з 23/6. 6

1861.

4. Лист Емілії Марошані до Ф-ча. 7
5. Лист Емілії Марошані до Ф-а з 27/2. 8
6. Wo diess Blümchen ich gefunden, вірш Ф-а з 26/3. 8
7. Лист Е. Марошані до Ф-а. 8
8. Переписка у „Слові“ 1861. ч. 18. 9
9. Лист Федьковича до Ант. Кобилянського з 6/4. 9
10. Лист Ант. Кобилянського до П. Куліша з 7/5. 11
10 а) Лист Федьковича до Ант. Кобилянського з 12/5. 330
11. Лист Ант. Кобилянського до Ф-ча з 18/5. 13
12. Лист Ф-ча до Б. Дідицького з 6/7. 16
13. Виписки із „Слова“ 1861 ч. 48. 18
14. Подяка офіцерських слуг Ф-чеви з 4/8. 19
15. Переписка у „Слові“ 1861 ч. 60. 20
16. Лист Ф-ича до Ант. Кобилянського з 24/9. 20
17. Виписки із „Слова“ 1861 і д. 23
18. Лист К. Горбала до Ант. Кобилянського з 1/12. 24
19. Лист Ф-ича до А. Кобилянського з 10/12. 28

1862.

20. Лист Ф-ича до К. Горбала з 19/1. 32
21. Лист Дм. Жулинського до Ф-ича з 1/2. 36
22. Лист Ф-ича до К. Горбала з 16/3. 37
23. „ „ „ „ з весни. 39

число	стор.
24. Лист Федьковича до К. Горбала з 3/7.	42
25. " " " " з жовтня.	42
26. " " " " " " " "	44
27. Виписки з "Вечерниць" 1862.	49
28. Лист Семена Нарівняка до Ф-ча з 21/12.	49

1863.

29.	Подяка майора Гарайса з 5/1.	51
30.	Лист Онуфрія Стихара до Ф-ича.	52
31.	Виписки із „Вечерниць“ і „Слова“.	53
32.	Лист Ф-а до Дан. Танячкевича.	55
33.	Лист Д. Танячкевича, К. Климовича і В. Шашкевича до Федьковича	60
34.	Лист Ф-а до Танячкевича, Климовича і Шашкевича з січня	63
35.	Лист Ф-а до К. Горбала з січня	66
36.	Лист Ф-а до Д. Танячкевича з 3/3.	71
37.	„ „ „ „ 	72
38.	„ „ „ „ з 3/4. 	73
39.	„ „ „ „ з мая 	76
40.	„ „ „ „ з 12/6. 	82
41.	Лист Пашковича до Ф-а з 5/8.	86
42.	Лист Ф-а до Д. Танячкевича з 26/11.	87

1864.

43. Лист Федьковича до Д. Тянйчкєвича з сїчня	89
44. Лист молодї громади в Тернополї до Ф-ча з 13 4.	91
45. Лист Ілаша Хрєстика до Ф-ча з 27/4.	92
46. Вірш В. Стебельського на чєсть Ф-а	94
47. Лист Д. Тянйчкєвича і К. Горбалєа до Ф-ча з весни	97
48. Лист Ф-ча до Д. Тянйчкєвича	100
49. Два листи жандарма Ф. Тайбера до Ф-а	104
50. Лист учеників з Бережан до Ф-а.	105

1865.

51. Лист Якова Несторюка до Ф-а з 29.3	106
52. Лист Якова Несторюка до Ф-а з 16.4	106
53. Лист Ф-а до Д. Талячкєвича з 9.6	107
54. Лист Ол. Кониського до Ф-а з 26/11	109
55. " " " " з 15/12	111
56. Поздоровленє від тернопільської громади	114

1866.

57—61. Листи воюка Ф. Пасічняка до Ф-а.	115
62. Лист Якова Головацького до Ф-а з 21/1.	121
63. Лист Ю. Ганіцького до Ф-ча з 10/3.	122
64. Лист П. Павлусевича до Ф-а 17/4.	123
65. Лист Ю. Ганіцького до Ф-а з 18/4.	126
66. Лист Ол. Слюсарчука до Ф-а з весни.	127
67. Лист тернопільської громади до Ф-а з 22/4.	127

число	стор.
111. Лист Ф-а до М. Бучинського з липня	190
112. " " " " " з 10/7	190
113. " " " " " з 18/11	191
114. Лист Василя Урбанського до Ф-а з 19/12	192

1870.

115. Лист Ф-а мб. до редактора „Правди“ з 30/12	193
---	-----

1871.

116. Лист Ф-а мб. до ред. „Правди“ з 1/1	195
--	-----

1872.

117. Лист Ф-а до Ом. Партицького з 12 3	195
118. Вірш Гр. Дзундзи на честь Ф-а з 7 5	195
119. Лист Т. Джулинського до Ф-а з 24 9	197
120. Лист Ост. Терлецького до Ф-а з 18/10	198
121. Лист Ю. Ганіцького до Ф-а з 22/10	198
122. Лист О. Терлецького до Ф-а з 26/12	200
123. Лист Ф-а до О. Терлецького з 31/12	203

1873.

124. Лист Р. Готшала до Ант. Кобилянського з січня	204
(В додатку: лист фірми Брокгауза про друк „Мазепи“)	333
125. Лист Р. Готшала до А. Кобилянського з 23 4	206
126. Лист О. Терлецького до Ф-а з 14 6	207
127. Лист Ф-а до Ом. Партицького з 28 6	208
128. Лист Ю. Ганіцького до Ф-а з 5/8	211
129. " " " " " з 14—18 8	212
130. Картка Ф-а до Ганіцького з 11 8	213
131. " " " " " з 18/8	215
132. Лист Теодора Маркова до Ф-а з 17/10	216
133. Лист Гр. Купчанка до Ф-а з 21/10	217
134. Лист Ів. Наумовича до Ф-а з 25/10	219
135. Лист Мих. Драгоманова до Ф-а з 17 10 ст. ст.	220
136. Лист Евг. Желехівського до Ф-а з 7 11	223
137. Лист Т. Маркова до Ф-а з 10/11	223
138. " " " " " з 7/12	225
139. " " " " " з 10/12	226
140. " " " " " з 18 13	226

1874.

141. Лист Ів. Наумовича до Ф-а з 18 1	226
142. Лист Т. Маркова до Ф-а з 10 2	227
143. Письмо з „Просвіти“ до Ф-а з 12 2	228
144. Лист Ад. Гординського до Ф-а з 21 2	229
145. " " " " " з 19 3	229
146. Лист М. Білоуса до Ф-а з 9/3	230
147. Лист Т. Маркова до Ф-а з 26/4	230
148. " " " " " з 27/5	231
149. " " " " " з 19 7	232

число	стор.
150. Лист Т. Маркова до Ф-а з 5/10	233
151. Лист М. Драгоманова до Ф-а з 28/9 ст. ст.	233
152. Лист Б. Пюрка до Ф-а з 25/11	234
153. Лист М. Драгоманова до Ф-а з падолиста	235
154. Письмо з „Просьвіти“ до Ф-а з 16. ст. ст.	236
155. Лист Ф-а і відповідь М. Бучинського з грудня	236

1875.

156. Лист Ю. Романчука до Ф-а з 17/1	237
157. Лист Ом. Партицького до Ф-а з 5/3	240
158. „ „ „ „ „ з 24/3	241
159. Лист Ю. Романчука до Ф-а з 6/4	242
160. Лист Ом. Партицького до Ф-а з 22/4	244
161. Лист Ф-а до Ом. Партицького з 18/6	245
162. Лист Т. Маркова до Ф-а з 25/6	246
163. Лист М. Драгоманова до Ф-а з 20/8	247
164. Лист Ф-а до Драгоманова з 25/8	247
165. „ „ „ „ „ з 2/9	248
166. Листи І. Ф. Заверквеля до Ф-а	248
167. Лист Моріца Амстера до Ф-а з 13/9	249
168. Лист М. Драгоманова до Ф-а з 6. ст. ст. 9.	250

1876.

169. Справа продажу повістий Ф-а	251
170. Лист В. Ганкевича до Ф-а з 17/1	251
171. Лист І. Воробкевича до Ф-а з 15/2	252
172. Лист М. Драгоманова до Ф-а з 21/2	253
173. Лист Ф-а до М. Драгоманова з 27/2	254
174. Телеграма М. Драгоманова до Ф-а з 4/3	255
175. Лист Л. Лукашевича до Ф-а з 7/3	255
176. Лист Ф-а до редакції „Правди“ з 19/4	256
177. „ „ „ „ „ з 23/4	256
178. Лист Ф-а до Ю. Ганіцкого з 5/5	257
179. Лист суді Августака до Ф-а з 17/5	257
180. Лист Корн. Сушкевича до Ф-а з 6/6	258
181. Лист Л. Лукашевича до Ф-а з 5/6 і 8/6	258
182. Лист Ол. Кониського до Ф-а з 23/4	263
183. Лист Із. Воробкевича до Ф-а з 13/6	264
184. Лист Л. Лукашевича до Ф-а з 12/7	265
185. Лист Із. Воробкевича до Ф-а	268
186. „ „ „ „ „ з 8/8	269
187. Недуга і смерть батька Ф-а	271
188. Лист Волод. Барвінського до Ф-а з 7/10	273
189. Лист Ф-а до Ю. Ганіцкого з 21/10	273
190. Лист Корн. Сушкевича до Ф-а з 4/11	274
191. Лист Ф-а до Із. Воробкевича з 13/11	275
192. Лист Вол. Барвінського до Ф-а	275
193. Дві телеграми В. Барвінського до Ф-а з 21/12	277

число	стор.
194. Лист Ф-а до В. Барвінського з 22/12	277
195. Записка Ф-а у справі „Довбуша“	279

1877.

196. Телеграма Т. Романовички до Ф-а з 4/5	279
197. Лист Ганкевича до Ф-а з 9/6	280
198. Лист М. Душинського (Коралевича) до Ф-а з червня	280
199. Лист Е. Р. Найбавера до Ф-а з 16/8	284
200. Лист Ф-а до Е. Р. Найбавера з 7/9	284
201. Лист Олекс. Барвінського до Ф-а з 8/10	286
202. Лист Ф-а до Ю. Ганіцького з 18/10	286
203. „ „ „ „ з 31/12	287
204—223. Листи директора театру Ом. Бачинського до Ф-а з другої половини року	281—301

1878.

224—228. Листи Ом. Бачинського до Федьковича з січня і лютого	301—304
229. Лист Прейера до Ф-а з 30/1	304
230. Лист Ф-а не відомо до кого, з 20/9	305
231. Лист Гр. Цеглинського до Ф-а з 7/12	305
232. Лист Ф-а до Мик. Огоновського з 9/12	306

1879.

233. Лист Ом. Партицького до Ф-а з 6/12	307
---	-----

1882.

234. Лист Андрея Мартинюка до Ф-а з 1/5	308
235. Справа друку „Довбуша“ по німецьки	309

1883.

236. Лист Мих. Коралевича до Ф-а з 31/1	310
---	-----

1884.

237. Лист Василя Волянського до Ф-а з 14/4	311
238. Лист Кор. Сушкевича до Ф-а з 15/4	312
239. Лист В. Волянського до Ф-а з 20/4	313
240. „Руска Бесіда“ в Чернівцях до Ф-а з 6/12	314

1885.

241—244. Просьба Ф-а до цїсаря і переписка в сій справі	314
---	-----

1886.

245. Лист Евг. Ярошинської до Ф-а з 13/6	318
246. Лист Рудольфа Роткеля до Ф-а з 11/6	319
247. Лист Дан. Тянякевича до Ф-а	320
248. Лист Р. Роткеля до Ф-а з 6/8	322
249. Лист Ф-а до Мел. Бучинського з 22/8	325

1887.

250. Справа Федьковичевого слуги, Мих. Мельника	327
251. Чотири картки Ф-а, писані до проф. Стоцького з па- долиста і грудня	329

II. Документи і спомини про Федьковича.

I. Шляхотський диплом Федьковича	337
II. „Personal- Standes- Ausweis“ Адальберта Гордин- ського-Федьковича з 1855. р.	339
III. Спомини Рудольфа Роткеля про Федьковича.	342
IV. Два документи міністерства війни про військову службу Федьковича	352
V. Антін Кобилянський про походження Федьковича	355
VI. Спомини Івана Повшека про Федьковича	357
VII. Два документи про перехід Федьков. на православіє	360
VIII. Виписки з протоколів тов. „Просвіта“ у Львові	362
IX. Завіщанє Федьковича	367

III. Недруковані писання Федьковича і варіанти.

*Федькович заступником і оборонцем громад довгопіль-
ського околу в сервітутовім процесі 1864 р. —
студія Др-а Дениса Лукиjanовича*

I. Протоколи Федьковича, списані перед льокальним сервітутовим комісарем у Вижниці літом 1864 р.	408
II. Письма Федьковича до властей і сойму в справах сервітутового процесу довгопільського околу в рр. 1863—1867	476
III. Статя Федьковича про москвофільство з 1869. р.	492

IV. З педагогічної діяльності Федьковича.

1. Справа шкільних книжок	496
2. Іменованє Федьковича шкільним інспектором	503
3. Статя для Czernowitzer Zeitung про шкільні книжки	504
4. Співаник для господарских діточок	505
5. Календар для шкільної молодєжи	507
6. Перший звіт Федьковича з інспекції шкіл з дня 30. липня 1870. р.	509
7. Другий звіт з інспекції шкіл з 20. лютого 1871 р.	515
8. Протокол з повітової учительської конференції з дня 28. марта 1871 р.	524
Промова Федьковича на конференції.	529
9. Третій звіт з інспекції шкіл з 18. липня 1871.	534
10. Справа плати учителів	539
11. Четвертий звіт з інспекції шкіл з 10. мая і 18. червня	540

V. Поезії, повістки і варіанти.

1. Du kennst die göttliche Schönheit der Wesen	349
2. An Emilie	561

число	стор.
3. Товариш	563
4. Die Heimkehr	564
5. Die hohe Wacht	566
6. Посланіє на цілу соборну Україну	567
7. Посланіє до Тернопільців	570
8. Беріть папір, писарчики	571
9. Церков	571
10. Учіте ся	572
11. Примівочка по обіді	573

Повісточки з читанки Федьковича.

12. Школа	500
13. Будь господарний!	501
14. Жалуй скотину!	573
15. Люби старину, слухай старшину!	575
16. Пес і кіт	576
17. Свиня не до коня	577
18. Перепелчка	578
19. Убога тай богачка	579
20. Приповідки	580
21. Три дурії, повісточка	582

VI. Руский лїрник. *Побожні пісні для руского народа.*

Св. отець Василій великий	593
Св. архієпископ Танасій	594
Св. Григорій богослов	596
Св. вм. Федір Тирон	597
Сорок св. мучеників	598
Св. Олекса, чоловік божий	600
Св. Ігнатій Богоносець	601
Св. євангелист Марко	603
Св. апостол Яків	604
Св. Іван Богослов	605
Препод. о. Онуфрій великий	607
Св. апостол Павло	608
Св. вм. Прокоп	610
Ілія	611
Св. вм. і цілитель Пантелїмон	613
Піснь про Головосїки	614
Препод. о. Семен стовпник	615
Св. Архангела Міхаїла чудо (дві пісні)	617
Воздвиженіє честного креста	619
Св. вм. Остафій	621
Дмитро (дві пісні)	622
Лучифір	625
Св. апостол Матей	626

число	стор.
Св. аностол Андрей	628
Св. пророк Даниїл	630
Валтазар	632
Штефан	633

VII. З астрологічних праць Федьковича.

1. Оповідка Федьковича	636
2. Die Horoskopie oder aegyptische Astrologie. Ein- leitung	637

193190

В 3.118/4

УЧЕБНИКА
БЕЗДОУМСКА

V.

ГРИГОРИЯ
ПОВИЛЮРА
ФЕДЬКОВИЧА

IV.